
3 1761 08305216 7

SBORNÍK

VĚD PRÁVNÍCH A STÁTNÍCH.

ZALOŽIL BOHUŠ RIEGER.

ZA ÚČASTENSTVÍ ČLENŮ

ČESKÉ FAKULTY PRÁVNICKÉ

VYDÁVÁ

KAREL KADLEC.

S PODPOROU ČESKÉ AKADEMIE CÍS. FRANTIŠKA JOSEFA PRO VĚDY, SLOVESNOST A UMĚNÍ, „PRÁVNICKÉ JEDNOTY“ V PRAZE A SPOLKU ČESKÝCH PRÁVNÍKŮ „VŠEHRD“.

ROČNÍK XVI.

V PRAZE 1916.

BURSÍK & KOHOUT,

KNIHKUPCI C. K. ČESKÉ UNIVERSITY KARLO-FERDINANDOVY A ČESKÉ AKADEMIE PRO VĚDY, SLOVESNOST A UMĚNÍ.

Tiskl ALOIS WIESNER v PRAZE, knihtiskař České Akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění.
Papír ze skladu České společnosti pro obchod a průmysl papírnický G. WIESNER, DUFFEK A SPOL. v PRAZE.

OBSAH ROČNÍKU XVI. (1915—1916.)

Strana

ČLÁNKY:

LITERATURA:

Část všeobecná:

Pastviny v Bosně a Hercegovině.

Dr. Ant. Hassmann.

Pojem pastviny přejalo zákonodárství Bosny a Hercegoviny úplně z práva ottomanského a obyčejového práva těchto zemí. § 43 prvotní instrukce ku zřízení pozemkového katastru v Bosně i Hercegovině ze dne 7. července 1880 počítá na této basi k pastvinám především všechna planinská pastviska (Alpenweiden), pak ty plochy, jež jsou porostly pouze kapradinami, hlavně hasivkou orličí, která se hodí leda ku stlaní pod dobytek a konečně všechny meze i jiná neosévaná místa, jež hospodář zužitkuje *pravidelně* tím, že je dává opásati dobytku. Důsledně platí v Bosně i Hercegovině za pastvinu každý pozemek, jenž *pravidelně* nedává jiného užitku kromě pastvy. Ta okolnost, že hospodář *občasně* získává s takovéhoto pozemku také seno, je podle obyčejového i ottomanského práva nerozhodnou. Rozhoduje pravidelné užívání a ne výjimečné.[1])

Právní povaha těchto pastvin je rozličná. Dle našich zásad právních dala by se pastviska ta rozděliti ve dvě veliké kategorie: soukromé pastviny a státní, dle toho, nalézají-li se ve vlastnictví soukromé osoby ať fysické ať právnické[2]) nebo je-li vlastníkem jich stát. V tomto případě je pak vlastnictví státu obtíženo služebností pastvy ku prospěchu větších nebo menších místních korporací, samot, míst, obcí nebo jedinců.

Dle ottomanského práva dělí se pastviny na miriové dle §§ 11, 24 a 125 ramazánského zákona pozemkového,[3]) pak na metruké

---

[1]) Srv. Stefanowskis Handlexikon str. 481. Cituji dle manuskriptu litografovaného pro spolupracovníky; tištěné vydání nevyšlo.

[2]) Zejména také vakufu (muslimského náboženského fondu).

[3]) Zákon o držbě pozemků (erazi kanun) ze dne 7. ramazanu 1274 p. h. (= 3. května 1858). Cituji dle authentického, bohužel místy vadného,

— pastviny dle §§ 97—100 a 101 téhož zákona, otlak — pastviny dle § 105 jmenovaného pramene a konečně na lesní pastviny dle §§ 13—16 ottomanského zákona lesního ze dne 11 ševalu 1286 (= 1869).[4])

Pojednám tuto obšírněji pouze o prvých třech druzích pastvin, řídě se podrobnějším a přehlednějším rozdělením jich dle práva ottomanského; ohledně lesních pastvin doplním celkový obraz pouze stručným nástinem.

I. *Miriové pastviny* jsou právně pozemkem druhu erazi mirije a jsou tedy vedle výslovného ustanovení § 24 ott. poz. zák. i podle všeobecné povahy věci postaveny na roveň jiným pozemkům, zejména rolim, erazi mirie.[5]) Jsou tedy vlastnictvím státu, ale v rozsáhlém užívání soukromého individua. Stát má právo bráti z nich pouze desátek a mimo to má právo odúmrtí (rekabe). Jinak jest soukromý hospodář v užívání těchto pastvin neobmezen; avšak zcizení vázáno jest dle § 36 ott. poz. zák. na svolení státního úřadu rei sitae. Za to může zase držitel svobodně užívání přepustiti smlouvou osobám třetím úplatně i bezplatně. Jeho právo v tom ohledu je absolutní; může vyloučiti každou třetí osobu právoplatně z užívání pastviny. Tuto absolutnost zaručuje mu vysvědčení o poctivě nabyté držbě — tapu senned, tapie a od zavedení pozemkových knih zápis v těchto.

Pro miriové pastviny platí tedy všechny předpisy ottomanského pozemkového zákona jen s nepatrnými modalitami vyvolanými zvláštní povahou užívání tohoto druhu miriových pozemků.

Tak platí držitel pastviny miriové pro erazi mirie karakteristický desátek (resumat). Ovšem nemůže se tento určiti quotou každoročního faktického hrubého výnosu. Výpočet takový byl by nepraktický a jednotná instrukce pro výběrčí v tomto případě nemožnou. Proto nařizuje sultánské irade z měsíce šabanu 1710,[6])

---

německého překladu uveřejněného v Sammlung der für Bosnien und die Hercegovina erlassenen Gesetze, Verordnungen und Normalweisungen. Sv. II. Sarajevo 1905, str. 275 a násl.

[4]) Viz Sammlung etc. sv. III. díl 1, str. 741 a násl.

[5]) Hinsichtlich derselben wird nach diesem Gesetzbuch verfahren und nach den Anordnungen, die noch folgen werden. §. 24 cit. al. 2.

[6]) Srv. Stefanowski l. c. str. 482.

aby desátek byl zde určován fixně dle průměru pětiletého hrubého výnosu pastviny. Něco obdobného nařídila už vilajetní vláda dne 10. seferu 1290,[7]) aspoň pro pastviny čiflučské výslovně upozorňujíc, že tyto třeba pokládati za integrující část čifluku a jako takovou je zdaniti a ne jednati s nimi dle § 98 ott. poz. zák. t. j. pokládati je za pastviny druhu metruke.

Dnes vybírá se ze soukromých pastvin druhu mirie pouze t. zv. lesní poplatek, obnosem velmi nepatrný. Ovšem předpokládá se, že pastvina dotyčná svým charakterem i bonitou půdy kloní se spíše k lesu nežli louce. Tento poplatek je určen obdobně jako ottomanský resumat nebo idžare-i-zemin, totiž z průměrného hrubého výnosu.

Tento poplatek povinen jest držitel platiti dnes stejně pravidelně jako za ottomanské vlády. Od plnění této povinnosti závisí jeho držba. Neužívá-li nepřetržitě po tři roky pastviny a důsledně neplatí-li odpovídající daň, připadá dle § 84 ott. poz. zák. pastvina ipso jure státu i může býti za tapu-poplatek předána ve výlučné užívání osobě jiné, ač-li držitel nemá pro svoje jednání omluvného důvodu.[8]) Dnes ovšem se ustanovení § 84 ott. poz. zák. nepraktikuje, nýbrž se nezaplacená daň prostě exekvuje vše jedno, užívá-li držitel pastviny nebo ne.

Protože právě placení desátku karakterisuje půdu povahy erazi mrije, nelze pastviny, jichž držitel výlučně užívá, aniž by, pokud lze pamatovati (von Altersher), platil za to desátku, mezi miriové pastviny.[9]) Tyto mohou býti pak snad mulk, snad mera, dle zvláštních okolností konkrétního případu.

Řekl jsem výše, že pro miriové pastviny platí skoro bez výjimky všeobecná ustanovení daná vůbec pro erazi miriji. Vážnou výjimku představuje při bližším studiu sám § 24 cit. Pro vydržení erazi mirie platí dle § 78 ott. zák. poz. lhůta desetiletá. Takové vydržení nahrazuje vysvědčení o poctivé držbě (tapu). Ale § 24 cit. praví výslovně: „. . . welche sich von Altersher oder durch Besitztitel (tapu) im Besitze . . . . befinden.“ Z toho, že zákon

[7]) Sammlung etc. II. str. 360.

[8]) Zákonem taxativně v § 68 ott. poz. zák. uvedeného. Takovými důvody jsou: faktická potřeba půdy déle tří let ostati úhorem, jako zejmena bývá-li pozemek občas zatopen vodou, a válečné zajetí držitele pozemku.

[9]) Srv. Stefanowski l. c. str. 482.

staví na roveň pravidelnému titulu držebnímu (tapu) držbu od nepamětné doby, nutno usuzovati, že zákonodárce vylučuje pro miriové pastviny vydržecí lhůtu desetiletou a žádá k vydržení držbu delší, držbu od nepamětné doby. To je vážná výjimka z obecného rámce, ale zároveň jediná. Diktována je patrně zvláštním, nepravidelným a nestálým způsobem užívání pastviny, jaké je v Bosně i Hercegovině obvyklé.

Otázku, kdo rozhodne o tom, trvá-li držba v konkrétním případě od nepamětné doby, řeší správně nařízení zemské vlády v Sarajevě z r. 1888 č. 33.274, vydané k § 25 zákona o pozemkových knihách. Vychází z fakta, že jde tu o úkon řízení nesporného a důsledně dle tehdejších zásad správních přiděluje rozhodnutí správnímu úřadu, jenž však má si vyžádati v daném případě podrobnou instrukci od zemské vlády.

K textu § 24 ott. poz. zák. připojil bych ještě tuto poznámku:

Zákon mluví o zimních a letních pastvinách (kišlak ve jajlak) a rozeznává tedy, zda dotyčná pastvina je užívána v létě nebo také v zimě. Dělení toto je pro Bosnu nepraktické, protože v Bosně zimních pastvin není. Je sice obyčejem, že obyvatelé výše položených krajin zabývající se hlavně chovem ovcí i to z okresů Ključ, Varcar Vakuf, Jajce vyhánějí časně z jara, když ještě v horách leží sníh, ovce do nížin k Banjaluce a k Ljevči (okres Bos. Gradiška) a tam s nimi pobývají na strništích z loňského roku zůstavených, dokud ovce nemají jehňat. Často přecházejí i na pravý břeh Bosny a jdou od Vranduku podél řeky až daleko za Maglaj do údolí řeky Spreče (okres Gračanica). Za pobyt na cizích strništích neplatí ničeho; ovšem vyžadují si vždy dovolení k pobytu od vlastníka pole. Neplatí proto ničeho, že jsou vlastně vítáni, neboť hospodáři si vysoko cení ovčí hnůj, který zanechávají na polích, kde se svými stády přenocovali.[10]) Ale tento úkaz nelze dobře nazvati zimní pastvou; vždyť počíná teprve na jaře.

[10]) Před nocí sežene se stádo na pole, obežene plotem (*tor*) a tam zůstaví na péči ostražitým ovčáckým psům a jednomu pastýři. Příštího dne zřídí se tor vedle minulého a tak se postupně celé pole pokryje hojným ovčím hnojem. Hnojení toto je v Bosně pravidlem proto, že jinak hnoje pro stálou pastvu dobytka není mnoho a i to, co zůstane od zimy, nelze dopravovati pro nedostatek řádných cest na pole jinak, leč v koších na hřbetech koňů.

Za to v jižní Hercegovině je dosti pastvisk, která slouží dobytku také v zimě. Ale zase pravý charakter miriové pastviny mají jen ta pastviska, která se rozkládají na úbočích a plateau planiny Veleše okresu Mostarského. Všechny ostatní pastviny známé lokálním povšechným jménem pašujak nebo suvat a podrobnými jmény trava, ograđa, đolina, đočic, dolac jsou specifickými čiflučskými pastvinami, které, třebas spadaly do kategorie erazi mirie, nabývají přece právě pro kmetovský svazek, v jakém se nalézají, zcela zvláštní charakter, takže třeba o nich zvláště pak pojednati.

Až dosud mluvil jsem o takových pastvinách miriového druhu, které se a priori pro svou vnější povahu i pro bonitu půdy k ničemu jinému nehodí, nežli k pastvě dobytka. To jest jejich jediný a *trvalý* úkol i účel. Ale ottomanský pozemkový zákon zná ještě jiné, zvláštní případy *dočasného* užívání půdy k pastvě nebo případy, kde pastva je *vedlejším* užitkem pozemku. K bližšímu porozumění třeba, krátce aspoň, nastíniti obraz chovu dobytka v Bosně i Hercegovině.

Hospodář zabývající se chovem dobytka ať už hovězího, bravu nebo vepřového, nemá nikde mnoho péče o pasení dobytka. *Pase zásadně všude, kde se mu to zvláště nezabrání.* Rozdílu mezi mým a tvým tu skoro není. Pastva pokládá se za věc tak společnou, že i vlastnictví ustupuje před tímto přesvědčením do pozadí. Důsledně nevěnuje se mnoho péče hlídání dobytka na pastvě. Obecních pasáků a honáků, jaké vidíme skoro všude v Chorvatsku a Slavonii, není. To obstarají nedospělé děti hospodářovy a velmi často se prostě hovězí dobytek vyžene ze vrat a přenechá sám sobě. Je už tak naučen, že trefí na pastvu sám a dokonce se i sám z pastvy vrátí, před statkem zabučí, načež mu kdokoliv otevře vrata dvoru a vpustí jej na dvůr nebo do stájí.

Pak ovšem rozumíme úplně § 125 ott. poz. zák., jenž zakazuje pasení dobytka mezi osetými polmi, v zahradách zelinářských a vinohradech bez ohledu na to, byl-li kde takový obyčej druhdy nebo ne. Kdo jedná proti tomuto zákazu, povinen je náhradou škody dle § 1257 medželly; dotyčné řízení o polním pychu provede administrativní úřad první instance. Ani vlastníku není dovoleno dle téhož odstavce ottomanského pozemkového zákonu pásti dobytek na strništi, „pokud úroda nebyla sklizena t. j. pokud i v blízkém

okolí není všude obilí požnuto".[11]) V opačném případě odpovídá za škodu. Teprve po úplném ukončení sklizně dovoleno je užíti strnisek k pastvě na těch pozemcích, „kde se tak i dříve dálo." Po žních tedy smí se dobytek pásti po strništích, aniž by bylo třeba dbáti hranic vlastnictví. Nechce-li jednotlivec dovoliti třetím osobám vstup s dobytkem na svoje strniště, povinen jest je ohraditi. To by byl tedy nový druh miriové pastvy i to dočasné.

Totéž, co výslovně stanoví § 125 ott. poz. zák. pro pozemky zaseté, platí per analogiam i pro luka. Posekané louky třeba tedy postaviti na roveň strništím. Tak aspoň dle obyčeje. Chce-li hospodář získati s louky ještě otavu, pak musí louku ohraditi; jinak neodpovídá mu nikdo za možnou škodu učiněnou volně se pasoucím dobytkem.

Pro louky platí však ještě další obyčej. Až do Gjurgjeva dne t. j. do 5. května [12]) jsou veškeré louky obecnou pastvinou. Teprve odtud je zakázáno pásti dobytek po lukách. Kdo si nepřeje, aby i před tímto termínem jeho louka byla volně spásána, musí ji ohraditi. Jen v tomto případě a pak všeobecně od 5. května do sklizně sena má nárok na náhradu eventuelní škody. Tyto obyčeje zemská vláda uznala nařízením ze dne 11. května 1898 č. 26.957-II. To by byl druhý způsob dočasné miriové pastviny.

Třetí způsob vysvítá z §§ 68 a 11 ott. poz. zák. Dle § 68 cit. může miriový pozemek ležeti do tří let ladem. Po uplynutí této doby připadne ipso jure státu, ač mohl-li by držitel delší dobu nevzdělávání dotyčného pozemku omluviti způsobem v zákoně taxativně uvedeným. V souvislosti s tím ustanovuje § 11 cit., že držitel pozemku ladem odůvodněně ležícího může zabrániti přístup na tento cizímu dobytku. Tráva na tomto pozemku rostoucí je výlučným vlastnictvím držitele.

Ustanovení tohoto bylo zvláště v zákoně třeba. Vždyť pole ladem ležící pokládala se za pastviny a stavěna jsou ještě zemskou vládou nynější na roveň půdě porostlé křovinami a stromovím. Důsledně neplatil se z polí těchto a neplatí ani nyní dle nařízení zemské vlády ze dne 5. srpna 1891 č. 57.435/II. desátek. A od

[11]) Tak zajisté sluší vyložiti slova „nachdem die Ernte eingebracht wurde", neboť jinak by neměla významu. Svoje žito nebude, aspoň pravidelně, nikdo pásti.

[12]) Sv. Jiří dle pravoslavného kalendáře.

pojmu pastvina k pojmu svobodná pastva je velice blízko dle právního přesvědčení Bosny, zvláště, je-li držitel osvobozen od placení desátku. A tohoto osvobození nutně potřebuje, nemá-li býti daní nepřímo nucen k vymrskávání půdy. Dávky zavedené sultánem Solimanem II. z ladem ležících rolí ukázaly absurdnost tohoto druhu daní a musily býti záhy zrušeny.[13])

Ladem ležící pozemky jsou tedy dočasnou miriovou pastvinou. Ovšem dle obyčeje země obecnou pastvinou dotud, dokud držitel neprojeví vůli vyloučiti třetí z užívání její tím, že úhor ohradí. Jen v tomto případě také může činiti nárok na náhradu možné škody pasoucím se dobytkem způsobené.

To by byly případy miriové pastviny *ryzí* trvalé i dočasné. Viděli jsme, že obecnou pastvinou miriovou je každý miriový pozemek neosetý nebo neposázený zeleninou, ovocem nebo vinnou révou i louky v to počítaje do 5. května a pak od sklizně sena i obilí spolu se strništěm. Teprve ohražení dává výrazu soukromým právům a místním jich hranicím. Obecná pastva je pravidlem, soukromá výjimkou fakticky i právně.

Po bok miriových pastvin dlužno postaviti *čiflučská pastviska.* Přihlížíme-li pouze k právní povaze půdy, jsou i tato miriovými pastvinami buď trvalými, buď dočasnými. Ale právě proto, že stojí v poměru kmetovském, kombinuje se původní jejich právní povaha s obyčeji ovládajícími kmetovské právo tak, že nabývají zvláštního právního charakteru tvoříce vysoce zajímavou a celkem samostatnou skupinu miriových pastvisk.

Pastviska ta zovou se čiflučskými, protože jsou integrujícím dílem čifluku, t. j. selského statku. Čifluk ve smyslu zákona značí urbární půdu každoročně obdělávanou párem volů (čift). Výměr takového celku bude kolísati dle bonity půdy a činí při velmi dobré kvalitě pozemků 70—80, při střední okolo 100 a při špatné až 130 dunumů půdy.[14]) Takovýto statek spolu s nutnými hospodářskými a obytnými budovami, nářadím, dobytkem i osevem zove se v ústech lidu čiflik. Zákon v § 131 ott. poz. zák. tento název i pojem prostě recipuje. Půda čifluku zahrnuje staveniště, dvůr,

---

[13]) Srv. Kommentář Turk-zade Hafiz Mehmed Zijaüddin effendije K. § 11. ott. poz. zák. (litografován zemskou vládou v chorvatském překladě k potřebě soudů) a Stefanowski l. c. str. 250.

[14]) Srv. Stefanowski l. c. str. 241. Dunum = 0·1 aru.

zahradu, role, louky, často lesík nebo i les a dle § 99 ott. poz. zák. často také pastviny.

§ 99. cit. výslovně v autentickém překladě praví: „Weideplätze, welche . . . außer den Gemeindeweiden zu einem bestimmten Čifluk gehören, sind nicht gleich den Gemeindeweiden Metrukegründe. Auf diesen Weiden darf nur der Eigentümer des Pachtgutes sein Vieh weiden und kann jedem Anderen die Weide untersagen, denn für solche Gründe müssen Besitztitel eingeholt werden; dieselben sind wie andere Gründe Staatseigentum, von welchem der Zehent eingefordert wird."

Ze znění jasného tohoto zákona plyne bezesporně, že čiflučské pastviny jsou miriové pozemky. Zákonodárce výslovně reklamuje pro stát vlastnictví a desátek i souřaďuje čiflučské pastviny „jiným pozemkům" t. j. miriovým. Rozhodně odmítá pak zákonodárce příbuznost čiflučských pastvisk s pastvinami druhu metruke. Stejně činí i vilajetní nařízení ze dne 10. seferu 1290.[15]) Miriová povaha těchto pozemků je tedy nespornou.

Jedna poznámka k textu zákonu je však nutnou. Znění „. . . auf diesen Weiden darf nur *der Eigentümer des Pachtgutes* sein Vieh weiden . . ." zdá se nasvědčovati tomu, že jedině aga jako vlastník čifluku je oprávněn z pastvy a ne kmet. Mínění toto by však bylo nesprávným. Aga dává čifluk kmetu ku všestrannému užívání; důsledně přecházejí veškerá práva agova v tomto směru na kmeta. Tedy *kmet* je výlučně oprávněn k pastvě na čiflučských pastvinách; toto jeho oprávnění je pak absolutní vůči třetím osobám, tedy také vůči agovi samému. Nastoupil-li kmet dle kmetcí smlouvy nebo dle obyčejového práva v práva agova, nesmí aga bez svolení kmetova dle výslovného rozhodnutí zemské vlády č. 97.315 z r. 1895 ani *vedle* kmeta čiflučské pastviny užívati.

Zpravidla to také nečiní. Pravý aga dbá vždy o to, aby kmet měl dostatek tažného dobytka a cení si jeho zdatnost hospodářskou z valné části dle tohoto majetku. Důsledně pak nepřekáží mu ve využití čiflučské pastvy, naopak napomáhá mu často tím, že mu dává dobytek pod kesim nebo na izor.

Toto nazírání agy na chov dobytka v kmetcí rodině uplatňuje se ještě dále. Kmet povinen jest platiti agovi za užívání kmetcího

[15]) Sammlung etc. II. str. 360.

statku určitou část hrubého výnosu půdy nebo pivní dávku in natura nebo v penězích (hak, kesim).[16]) Ježto pak pastvina čiflučská je integrující částí čifluku, měl by kmet principielně platiti z ní agovi hak nebo kesim. Hak ovšem není zde dobře určitelný, protože hrubý výnos z pastvy nelze dosti přesně odhadnouti; ale kesim [17]) byl by zcela dobře možný. Ale zcela opačně chová se aga: *Kesim z pastvin čiflučských je výjimkou.* Jen z takových pastvin, které se povahou svou blíží více lesům,[18]) platívá kmet kesim obyčejně ve formě másla, málokdy v penězích. Z ostatních pastvisk platívá se kesim jen zřídka dle povahy agy nebo dle povahy krajiny. Tak v suchých, krasových krajích Hercegoviny jsou poměry pro kmeta mnohem přísnější nežli v lesnaté Bosně, kde zpravidla aga na důchod z pastviny tak nepočítá. Ještě snad tu a tam žádá se od kmeta za užívání pastviny čiflučské některé služby více osobního rázu nežli hospodářského. Fakt je, že z pastvin platí kmet t. zv. travarinu nebo suvatinu v penězích nebo másle jen v Hercegovině a v Posavině. Výše této dávky se občas měnívá svobodnou dohodou stran.

Takovéto čiflučské pastviny mají rozličné lokální názvy, které však už také qualitativně i quantitativně rozlišují jednotlivé druhy těchto pastvisk.

Nejobyčejnější název je tu *pašujak.* To je zpravidla menší křovím porostlá pastvina, která se nehodí k posečení. Větší pašujak jmenují leckde také „plac",[19]) ač obyčejně toto pojmenování bývá zachováváno pro označení pastvin agových stojících mimo kmetovský svazek (begluk), na nichž však kmetům přísluší služebnost pastvy.

V Hercegovině zovou takováto pastviska, která, protože jsou méně křovinami porostlá, se aspoň občas hodí také k posečení, *trava.*[20]) Jsou ovšem takováto místa v krasovém útvaru jižní Bosny (okres Županjac) a Hercegoviny vzácná a proto mají velikou cenu. Hospodář užije jich k pasení dobytka, dobývá z nich

---

[16]) Srv. Kadlec: Agrární právo v Bosně a Hercegovině. Praha 1903, str. 49 a j.

[17]) Tamtéž str. 48, 49.

[18]) Srv. Stefanowski l. c. str. 249.

[19]) Tamtéž str. 248.

[20]) Srv. Kadlec l. c. str. 113. a násl.

chrastí pro zimu i tu a tam trochu sena. Není pak divu, že takovéto pastvinky jsou velmi hledané a že aga celkem zřídka je dává kmetu v užívání. Dávať mu kmet z nich celkem nepatrnou vedlejší dávku (travarinu) nebo koná některé služby. A jiný platí velmi slušný kesim. Proto tato pastviska jsou ponejvíce mimo kmetovský svazek pod pridrží, při čemž nájemní lhůta (travarska godina) jde od 5. května (Gjurgjev dan) do 5. května příštího roku, kdy lze nájem vypověděti.

Více méně široké meze okolo rolí t. zv. *okrajci* (*okrajak*)[21]) užívá také kmet k pastvě dobytka. Hak z nich nedává, leč jsou-li většího rozsahu a to jsou dosti často. Nesmí nás mýliti, že mnohý kmet skrývá pod název okrajak i malou louku. Proto v Hercegovině, kde je o trávu nouze, jest kmet povinen z každého okrajku, na němž lze nasekati aspoň 50 ok sena, dáti hak.[22])

To by byly stálé čiflučské pastviny. Kmetu však přísluší jako držiteli mirije táž práva jako svobodnému mirijovému uživateli; důsledně připadá mu také právo z §§ 11. a 125. ott. poz. zák. I on může pozemek nechati ležeti ladem, je-li to dle pravidel hospodářských vhodné nebo nutné a pásti na úhoru svůj dobytek. Rovněž na lukách do 5. května a pak po sklizni sena i na strništích může svobodně pásti dobytek.

Z těchto dočasných miriových pastvin čiflučských neplatí kmet aspoň obyčejně ničeho. Jen z ladem ležících rolí dávává nepatrnou celkem travarinu nebo suvatiju obyčejně v másle. A i to obyčejně teprve, když pozemek už leží ladem delší dobu, druhý nebo třetí rok, t. j. kdy už vlastně aga trpí škodu, neboť by byl kmet zásadně povinen pozemek obdělati. Také z luk a strnišť nedává kmet mimo pravidelného sena žádných dávek. Z otavy dává se hak jen výjimkou[23]) a ze strniště neplatí se vůbec ničeho.

Důsledně můžeme říci, že kmet z čiflučských pastvin trvalých i dočasných platí agovi obvyklou dávku jen výjimečně. Z užívání pastvin tedy nemívá aga pravidelně důchodu. Z t. zv. dolce a ograde pravidelně kmet dává hak, ale tyto zase nejsou pastvinami v pravém toho slova smyslu.

[21]) Tamtéž str. 82.

[22]) Stefanowski l. c. str. 248.

[23]) Srv. nařízení zemské vlády ze dne 27. června 1889, č. 38603 a Kadlec l. c. str. 83.

Ograda[24]) vyskytuje se jen v krasové části Bosny a Hercegoviny. Je to místo, které hospodář očistil od kamení, tímto je ohradil a tak zajistil si ten trochu půdy, která zbyla pod zvětralým vápencem. Zde však se nepase dobytek, nýbrž půdy této užívá se k zemědělství. Kmet dává z takovéto ograde hak nebo kesim (ogradarina). Dává-li kesim, není dle rozhodnutí zemské vlády č. 18.624 z r. 1894 povinen dáti ještě hak in natura. Často koná kmet za užívání ograde jen některé osobní služby. Ale ograda bývá také v rukou svobodných rolníků, kteří ji drží od agů pod kesim. Tak zejmena v okresu Ljubinje, kde jmenují tento kesim haradži.[25])

Dolac nebo *dočić*[26]) je také úkazem krasu. To jsou větší dolíky, do nichž deště spláchly z výšin úrodnější prst. Neužívá se jich také k pastvě dobytka, nýbrž k zemědělství. Hospodáři drží je pod kmetom i pod pridrž, ale neplatí od nich nikdy kesim, nýbrž dávají pravidelný hak in natura. Jest takový dočić v Hercegovině relativně značným pozemkem, třeba dle našich poměrů má rozměr zahrádky pod okny vesnického stavení.

K tomuto líčení třeba učiniti dva dodatky. Především třeba se dotknouti otázky kompetence v případě sporu o jmenované pastviny. Jeť konkurrence soudův a politických úřadů v Bosně i Hercegovině otázkou velmi palčivou. O jednom zakročení politického úřadu, totiž o rozhodnutí, zachována-li lhůta vydržecí, jsem se zmínil výše. Rovněž uvedl jsem, že spory o polním pychu řeší politický úřad. Za to všechny ostatní spory týkající se *ryzích* miriových pastvin vyřizují pravidelné soudy civilní. Jim zejmena náleží rozhodování o sporech ze smlouvy, jíž vlastník pastvy tuto pronajímá, jakož i spory o držbu dle výslovného rozhodnutí zemské vlády č. 31.792 z r. 1887. Rovněž dovolení k prodeji miriového pastviska dává dnes okresní soudce jako předseda gruntovní komisse. Jen v tom případě, že zcizením by došlo k usídlení se nového hospodáře ve větším komplexu soukromé pastviny, která však je také zatížena služebností pastvy ve prospěch jiných, třeba se soudu dle rozhodnutí zemské vlády č. 81.796 z r. 1894

---

[24]) Srv. Kadlec l. c. str. 113.
[25]) Stefanowski l. c. str. 250.
[26]) Kadlec l. c.

dožádati svolení zemské vlády, která si dává o poměrech referovati od politického úřadu.

Pro spory o *čiflučských* pastvinách je zásadně kompetentním politický úřad první instance dle § 1. nařízení zemské vlády ze dne 8. prosince 1895 č. 143.493-I.[27]) jako ordinární soud ve sporech z poměru kmetcího, pridržnického a priorcího. Pouze případy rušení držby kmeta jinou osobou nežli *jeho* agou spadají dle rozhodnutí zemské vlády č. 65.156 z r. 1896 před pravidelné soudy. Praxe rozhoduje se pak pro kompetenci politických úřadů i v tom případě, že kmet není rušen sice v držbě své svým agou, ale kmetem téhož agy. V případě, že rušitelem je kmet jiného agy, nastupuje zase v rozhodování sporu pravidelný pořad práva.

Konečně myslím, že není nemístné zmíniti se o následujícím právním obyčeji týkajícím se v první řadě čiflučských pastvin, třeba s věcí přímo nesouvisel. Řečeno bylo, že oprávnění kmetovo z pastvy na čifluku vylučuje i agu z obdobného užívání. Ale v tom případě, že by kmet sám nemohl pastvu zužitkovati a že by měl v úmyslu odstoupiti užívání některého jejího dílu osobě třetí, je dle morálu kmetčího poměru právního první takovouto osobou aga. Jemu třeba užívání pastvy předem nabídnouti a teprve odmítne-li, osobě vzdálenější. Také bývá obyčejem, že kmet dovoluje agovi nažíti si trochu trávy na okrajcích. Je-li poměr kmeta a agy příznivý, přátelský, necítí se vůbec absolutnost práva kmetcího tak výlučně, jako když dojde mezi agou a kmetem ku sporu. Ovšem i kmet i aga neradi vidí užívání čiflučské pastviny cizí osobou. Je to vždy svědectvím o hospodářském úpadku kmeta. Mělo-li by k tomu dojíti, raději se kmet uteče k agovi o pomoc v jiné formě — béře od agy dobytek na kesim nebo pod izor. Nemá-li aga dosti dobytka, uzavírá obdobné smlouvy kmet jinde v blízkém okolí.

Takto dostává se na čiflučskou pastvu dobytek agův nebo i cizí. Proto pokládám za vhodné aspoň stručně pojednati o těchto smlouvách.

Základem všech způsobů těchto smluv je arabská *idžare*, smlouva nájemní. Idžare předpokládá, že jedna osoba poskytuje třetí osobě určité užívání (menfeat) za určitou úplatu (udžret).

---

[27]) Agrární soudní řád.

Předmětem idžare jsou dle medželly, která ex professo o této instituci pojednává v §§ 405. a násl., především stavení a pozemky (idžare-i-akar), pak všechny věci upotřebitelné (idžare-i-uruz)[28]) a konečně dobytek (idžare-i-hajvan).

Jako nejkarakterističtější smlouvou o nájmu dobytka sluší uvésti t. zv. *kesim* (*ćesim*) *ovcí a koz.*[29]) Smlouvou touto předává jeden hospodář určitý počet ovcí nebo koz jinému na hlídání a krmení přenechávaje mu veškerý užitek z těchto zvířat, tedy mléko, vlnu, hnůj i příplod, za určité nájemné (kesim) se závazkem vrátiti po uplynutí lhůty nájemné celé stádo (glavnica) zpět. Protože pak nájemné zpravidla záleží v máslu — $^3/_4$ až $1^1/_2$ oky [30]) z kusu — mluví se také mezi lidem o přenechání bravu „na máslo", při čemž právní obyčej dovoluje platiti nájemné nejen v ovčím másle, nýbrž i v kravském, třeba krávy nebyly nikdy předmětem této smlouvy.

Protože nájemce je povinen po uplynutí nájmu vrátiti stádo naprosto neztenčené, je přirozeno, že každá ztráta stíhá jej samého; odtud právní říkadlo: kesimača ne krepa.

Našim právním zásadám zdá se cizím právní obyčej, že nájemce kesimu je oprávněn kdykoli vrátiti pronájemci brav zpět, zatím co pronájemce smí žádati vrácení téhož jedině po vypršení nájmu. Tato právní zásada vyvinula se ve zvláštním prostředí, v němž tato smlouva o nájmu dobytka byla nejvíce praktikována. Obyčejně totiž aga dával kmetu při usídlení tohoto na čifluku brav pod kesim, aby jemu takto přispěl k vzdělávání půdy a užitku. Důsledně smlouva tato vykládána je především ku prospěchu nájemce-kmeta.

V takovýchto poměrech bývala smlouva o kesimu dobytka také dlouhodobou. Platila pro řadu let. Obyčejně se ani lhůta nájemní ve smlouvě zvláště nevytýkala. Nájem byl časově omezen pouze možností výpovědi. Důsledkem tohoto úkazu jest zjev, o němž referuje Stefanowski.[31]) V Gjumišlići okresu Županjac v rodině kmetů Zimzade existuje totiž t. zv. železný brav. Zde

---

[28]) Také oděv a nářadí domácí i hospodářské.

[29]) Srv. Kadlec l. c. str. 56, pozn. 1.

[30]) oka = 1·25 *kg*.

[31]) l. c. str. 273.

aga ponechal kmetům dobytek pod kesim až do rozloučení kmetovského poměru.

Častěji nyní dává aga kmetu dobytek místo na kesim *pod izor* nebo *na hranovinu*. Pod izor dávají se jen volové a to jen na jeden rok, aspoň zásadně. Obyčejně od jeseni do jeseni čili dle lokálního kalendáře od Lučina do Lučina.[32]) Nájemce nabývá z této smlouvy právo užívati předaného mu dobytka ku všem hospodářským pracem za smluvenou náhradu. Tato bývá vzhledem k tomu, že se dobytek užívá k těžké polní práci a pak vzhledem k tomu, že periculum je zde dle právního obyčeje na pronájemci, větší; činí obyčejně 40 ok až i tovar žita ročně, nebo odpovídající ekvivalent v penězích.

Přes to, že na izor dává se tažný dobytek pravidelně jen na rok, je zvykem nežádati zrušení tohoto právního poměru potud, pokud nájemce nájemné řádně platí. Nečiní-li tak, může v nejbližším termínu (Lučin dan) pronájemce žádati vrácení dobytka. Jinak však nikoliv. Za to nájemce může dobytek pronájemci kdykoliv vrátiti. Důvod k tomuto ustanovení sluší zase hledati v té okolnosti, že pronájemcem ve většině případů byl a dosud je aga, nájemcem pak kmet, mezi nimiž, zejmena dříve, existoval většinou dobrý patriarchální vztah.

V obou těchto případech nájmu dobytka šlo hlavně o to, aby aga přispěl kmetu neoplývajícímu zvláštním majetkem. Při tom konečně ani aga nepřicházel zkrátka, nehledíme-li ani k tomu, že hospodářsky zdatný kmet znamenal pro agu více nežli kmet chudobný. Mívalť agové značná stáda, která v okolí měst, kde sídlili, bylo lze velmi nesnadno, zejmena v zimě, krmiti.

Odtud vyvinul se třetí případ smlouvy o dobytku — *hranovina*. Zde není to kmet, jenž platí nájemné, nýbrž aga. Tento totiž předává kmetu dobytek všeho druhu na zimu [33]) z povinností hlídati a krmiti tento za určité odškodné. Kmet, jenž takto přejímal dobytek k přezimování nalézal se obyčejně v krajině bohaté travou, ale velmi nesnadno přístupné. Měl proto značné zásoby sena, ale nemohl je výhodně dopraviti na trh. Vedle toho předával aga tímto způsobem kmetu na starost dobytek, jenž se nehodil

[32]) Lučin den, den sv. Lukáše apoštola.

[33]) odtud i název „nazimnicu" dávati. Srv. Kadlec l. c.

ani pod izor ani pod kesim, až zase někdy aga přiměl kmeta, aby pod formou hranoviny pečoval i v zimě o dobytek, který mu byl před tím dán jen pod izor.

Dle všeobecného morálu kmetovského poměru a pak vzhledem k tomu, že tato smlouva zní ponejvíce ku prospěchu agy, jest periculum na tomto.

Čistým nájmem, spekulativním, je t. zv. *izmus* [34]) totiž smlouva o dojení určité krávy za určitou odměnu.

Rovněž spekulativní povahu vykazují další dvě smlouvy o dobytku, na pola a na pó ćara, které však nejsou více ryzím nájmem, nýbrž spíše smlouvou společenskou.

Na pola nebo *napolica* [35]) je smlouva, jíž jeden hospodář dává určité stádo bravu, skotu nebo i koní druhému na chov za polovinu dorostu. Protože však cena dorostu je pravidelně větší ceny píce a hlídání dobytka, žádá se zpravidla, aby příjemce dobytka ještě připlatil dávci — i platívá dle místních obyčejů kesim buď oku až tři oky másla za krávu nebo 1½ oky t. zv. jundži [36]) másla a sýru za 10 ovcí. Kesim se stupňuje dle toho, čím dříve lze očekávati u předaných kusů dobytka rozmnožení příplodem. Rozumí se samo sebou, že příjemce nesmí dobytek užívati k těžkým polním pracem, nýbrž jen k lehčím; byltʼ mu dán jen na chov a příplod.

Na pola ćara dávají se obyčejně svině. Hospodář z rovin dává svoje svině jinému, jenž sídlí blízko dobrých pastvin, zejmena dubových a bukových lesů, na žír, při čemž počítá určitou cenu dobytka v době předání tohoto. Na zimu prodají pak oba společně vepře mladé i s chovnými kusy a dělí po pola zisk na ceně. Často však přejímá ten který kus příjemce na zimu sám a zabíjí jej pro sebe místo poloviny zisku z prodeje ostatních.

Poslední tři smlouvy o dobytku neuzavírá pravidelně kmet s agou, poslední pak skoro vůbec ne; jetʼ muslimanským agům chov sviní náboženským předpisem zapovězen. Tyto smlouvy jsou na rozdíl od prvých tří ryze *spekulativní* povahy, což nemá sice významu pro miriové pastviny, kde se nehledí k tomu, zda

[34]) odvozeno od kmene muziti t. j. dojiti.

[35]) Srv. Kadlec l. c.

[36]) nominativ junga.

pase na nich držitel dobytek svůj vlastní či cizí a za jakým účelem, ale má to veliký význam pro čiflučské pastviny, jak jsem se už zmínil, a zejmena pro pastviny druhu metruke.

Podotknouti třeba, že spory z těchto smluv o nájmu dobytka spadají před forum pravidelných soudů a to i v tom případě, jestliže spornými stranami jsou aga a kmet. Nelze zajisté říci, že by smlouva tato vycházela přímo z kmetčího poměru a přece jen v tomto případě byla by odůvodněna kompetence úřadů správních jako normálních soudů ve věcech kmetovských.

II. Metruke jmenuje ottomanský pozemkový zákon v § 5. pozemky státní zůstavené všeobecnému užívání. To jsou především ulice, náměstí, trhy, shromaždiště lidové a pod., které jsou vesměs nezcizitelné a tedy dle § 94. cit. zák. *vyňaty z obchodu.* V další řadě patří sem t. zv. obecní lesy (baltalyk) a obecní pastviny (mera), při čemž § 91. ott. poz. zák. staví baltalyk na roveň s ulicemi a silnicemi.

Mera (*meraja*) je tedy státní pozemek zůstavený všeobecnému užívání, nebo přesněji dle § 97. ott. poz. zák. „od nepaměti určité obci přikázaná pastvina".

Z této slovy skoupé definice lze však vyvoditi zcela přesně právní charakter mery. Mera je dle ottomanských pojmů právních erazi mahmije, totiž státní pozemek *rezervovaný* obecní pastvě. To značí, že není vyloučena vůbec z právního obchodu, nýbrž stát věnováním vázal si pouze jednostraně svobodu disposiční vzhledem k tomuto pozemku souhlasem interessentů, jimž pozemek byl věnován. Výrazu „Widmung", jejž přikládá Stefanovski[37]) tomuto státnímu úkonu, třeba tedy rozuměti cum grano salis.

Meru věnoval obcím v historické době pravidelně sultán zvláštním fermanem, jejž spolu s hranicemi mery registroval centrální říšský knihovní úřad (defterhane) v Cařihradě a vydal naň tapiji. Hranice mery jsou pak dle § 98. ott. poz. zák. nezměnitelny. Tímto věnováním speciálním liší se podstatně mera od pastvin druhu otlak a od pastvin vzniklých usurpací úhorem ležící mirie, jak vysvitá ostatně z § 105. ott. poz. zák. a rozhodnutí zemské vlády v Sarajevě č. 23.899 z r. 1883 a č. 9082 z r. 1884.

---

[37]) l. c. str. 484.

Takové věnování třeba je dnes už velmi řídké není přece vyloučeno, naopak dálo se ještě i v letech pozdních, jak vychází na jevo z rozhodnutí zemské vlády č. 51.088 z r. 1894. Ovšem dnešní vláda dbá přísněji o zachovávání hranic mery dle § 98. ott. poz. zák. nejsouc ochotna uznati každou usurpaci ihned za meru a to ani tehdy, je-li rozšíření hranic mery nutné vzhledem k zvětšenému stavu dobytka. Dbá se přísně, aby provedeno bylo všestraně zvláštní informační řízení, jemuž pak věnování další mery může následovati.

Takovéto věnování však *nevylučuje* dotyčný pozemek ani dle práva ottomanského *z právního obchodu ipso jure.* Stát se pouze zavazuje, že jednostranným aktem meru obci nevezme ani obce v užívání jejím neztenčí. Na druhé straně však, jak vysvítá z posledního odstavce § 101. ott. poz. zák., může stát *se svolením interessentů* meru ztenčiti. Praví se výslovně „können auch *ohne Einwilligung der* Bewohner nicht geackert und bearbeitet werden". Stát je tedy vázán ve svém disposičním právu plynoucím z jeho vlastnictví souhlasem interesentů z důvodu svého věnování.

Jestliže pak jest stát jako vlastník takto vázán, jsou tím více vázány osoby třetí. Nejen zcizení mery je vyloučeno, nýbrž i ztenčení její jiným způsobem, zejmena dle § 97. ott. poz. zák. nesmějí býti na meraji zřizovány ani stavby, ani role, louky nebo zahrady. Stát jednostranně k těmto změnám svolení dáti nesmí. Učinil-li tak, mají interessenti právo reklamace, která není žádnou praeklusivní lhůtou omezena. Tak možno i omyl úřední kdykoliv napraviti. Aby pak co možná k takovému omylu nedošlo, nařizuje zemská vláda dne 9. března 1883 pod č. 3076 a r. 1889 pod č. 28.915, aby dotyčný úřad před povolením stavby na meraji neb jiného její zúžení vyžádal si k svému jednání souhlas interessované obce.

Jestliže pak soukromá osoba o své vůli provede na meraji některou změnu, jíž ohrožuje práva osob z pastvy tam oprávněných, mají tyto samy dožádati se zakročení úředního a s pomocí úřadu eventuelně provedené změny zničiti dle výslovného znění § 98. ott. poz. zák. all. 2.

Důsledně vylučuje § 102. ott. poz. zák. i vydržení mery. Držením byť sebe delším nemůže tedy nikdo omlouvati zkraco-

vání mery, nýbrž musí reklamaci interessentů bezpodmínečně ustoupiti. Ani stát nemůže se vydržením posloužiti a proto neznamená neužívání mery ztrátu její; přes to, že užívána není a třebas ani už dávno nebyla, neztrácí mera svůj charakter a věnování státem učiněné působí i přes to absolutně.

Jen v tom případě, že se interessenti mery výslovně vzdali, ať už ji pokládají za nepotřebnou nebo že se jim dostalo za ni jiné státní pastviny, přestává závazek státní a stát může s merou naložiti dle svého volného uvážení, zejmena může dovoliti ji zastavěti, zorati nebo posázeti. Tento důsledek vyvodila výslovně zemská vláda v Sarajevě rozhodnutím č. 63.331 z r. 1886 opírajíc se patrně o ustanovení § 101. ott. poz. zák. al. 2., kde se dovoluje zorání mery i užívání její jako louky se svolením interessentů. (Dokončení.)

Idea právní kontinuity a theorie dokonaných skutků (faits accomplits).

Napsal *Dr. František Weyr.*

V druhém sešitě druhého ročníku „Österreichische Zeitschrift für öffentliches Recht" uveřejnil Edmund *Bernatzik* obšírné pojednání pod titulem „*Neues über die pragmatische Sanction*". Největší část jeho (str. 156—204) věnována jest maďarským ústavním zárukám, které si uherští stavové vymohli na panovníkovi „vicissim", t. j. jako odměnu za přijetí pragmatické sankce. Bernatzik pojednává v tomto směru o korunovacím diplomu a přísaze a t. zv. revisní a reinkorporační klausuli. „Reinkorporační klausulí" rozumí se přísežný slib králův, že země, které kdysi náležely ke koruně svatoštěpánské, budou k ní opět „reinkoıporovány", jakmile budou opět získány. Původní smysl této klausule, která neznamená zvláštnost uherského státního práva, nýbrž nachází se v různých obratech téměř ve všech stavovských právech, spatřuje autor „v negaci patrimoniální

ideje státu pokud se týče území": panovník neměl státní území prodávati, zastavovati, zaměňovati, o něm testamentem pořizovati atd.

V tomto smyslu nemá, jak praví autor, reinkorporační klausule v novodobých monarchiích žádného významu, ježto se již nepochybuje o tom, že panovníkovi podobné disposice s územím státním vůbec nepřísluší. V Uhrách podložen tudíž reinkorporační klausuli jiný smysl: „Aus der Reinkorporationspflicht des Monarchen hat man die Folgerung abgeleitet, daß alle Erwerbungen ungarischen Gebietes durch dritte Staaten ungültig sind, Ungarn nicht binden."

„Darin kommt nun die naive Ansicht zum Ausdruck, daß Ungarn gewissermaßen eine selige Insel in der Völkerrechtsgemeinschaft darstelle, an deren Gestaden die rechtsbildende Kraft von Eroberung und Vertrag zerschellen — wenn diese Ungarn zum Nachteil gereichen. Was Ungarn von fremdem Gebiet erwerbe oder einmal erworben habe, bleibe ihm von Rechts wegen bis zum jüngsten Tag. Wenn ihm dagegen ein Gebiet genommen werde, so sei dieser Vorgang — mag er von welcher Art immer sein — rechtsungültig, wiederum bis zum jüngsten Tag. Die Türkei, Venedig, Frankreich oder jeder andere Staat, welcher — gleichviel wie! — ein Land erworben hat, das einmal — gleichviel wann! — ungarisch war, hätte eine bloß faktische, keine rechtliche Gewalt erworben. Das Völkerrecht gälte also zwar zum Vorteil, nicht aber zum Nachteil Ungarns." (Bernatzik, n. u. m. str. 162, 163.). Z toho plynou pak různé překvapující názory maďarských spisovatelů, z nichž Bernatzik několik cituje, jako *Viroszila, Marczaliho, Ferdinandyho, Komlássyho* a j. *Marczali* na př. praví: „Das ungarische Staatsgebiet umfaßt rechtlich, wie unsere Staatsrechtslehrer behaupten, nicht bloß das faktisch unter der Krone stehende Territorium, sondern auch alles, worauf sie rechtliche Ansprüche besitzt . . . Der König von Ungarn führt in seinem Titel noch die Königreiche Bosnien, Serbien, Bulgarien, Kumanien, Galizien und Lodomerien. Von diesen ist die Unabhängigkeit Serbiens und Rumäniens anerkannt. Ebenso ist Bulgarien als unabhängig anerkannt und somit der Anspruch auf dieses Land hinfällig. Dagegen hat Ungarn nie auf Galizien und Lodomerien rechtlich verzichtet, trotzdem es 1867 diese Königreiche als

österreichische Kronländer anerkannte." Ungarisches Verfassungsrecht, 1911, str. 29.)

Hlediska maďarských spisovatelů a státníků zavdávají Bernatzikovi podnět k zajímavým úvahám o jejich právně filosofickém podkladu. Úvahy ty chci v následujícím doplniti několika vlastními poznámkami.

Odkrývaje noetické kořeny této právní nauky, zašel *Bernatzik* až ke *Grotiovi*, z něhož dle *Marczaliho* čerpal *Mascovius* (Principia juris publici Romano-Germanici, 1729) a *Rosenmann* (Jus publicum Regni Hungariae, 1791). *Rosenmann* hlásá tento názor: „Quaecunque semel in potestatem nostram rite devenerunt, in illa aeternum nobis jus est, nisi justa mutatio contigerit. Justa autem mutatio induci equidem potest consensu partium expresso vel tacito, non etiam praescriptione, cui inter liberos populos locus nullus est," kdežto u *Mascovia*, z něhož Rosenmann počátek citovaného místa doslovně převzal, po slovech „consensu partium" následují ještě tyto věty: „qui vel sponte per pacta declaratur vel post solenne bellum interponatur. Sed tamen et consensus tacitus sufficit, quando tacite fit alienatio. Adeoque et praescriptioni inter liberas gentes, ad regionum dominia in certo collocanda, locus est."

Že podobné názory mohly vzniknouti, vysvětluje si Bernatzik nedostatky staré školy scholastické. Tato škola pokládala prý poměr panovníka (resp. státu) k území za zcela obdobný poměru vlastníka k jeho vlastnictví. „Souverenita" byla jí právem, které bylo stejně nezadatelné a neporušitelné jako každé jiné právo (na př. vlastnické); přesněji: oba druhy práv — t. zv. soukromá a veřejná — mohla býti zrušena, pokud se týče měněna toliko „consensu partium expresse vel tacito". Proti těmto názorům hlásí se po Grotiovi v literatuře jiné hledisko, které přisuzovalo již skutečnosti (t. j. skutečné držbě „práv"; Besitzstand) větší význam. Právní filosofie přestala již ve svých pokusech „jeden Gewaltakt für immer zu stigmatisieren" (Bernatzik, str. 171), a otázka „legitimity" nově utvořených mocí (sc. státních) přestala míti někdejšího svého významu. Naznačený právě novější směr v názorech nazývá *Bernatzik* „legitimitu dokonaného skutku" (*Legitimität des fait accompli*; n. u. m. str. 174) a staví jej se zřejmou pochvalou a zřejmým uspokojením proti staršímu způsobu

„scholastického myšlení," dle něhož „právo zůstává vždy právem". Scholastické smýšlení vytýká zejména i hlediskům *české literatury státoprávní*, pokud tato chce pomocí ideje t. zv. právní kontinuity zachránit existenci státního práva českého buď v celku nebo aspoň částečně. Jako příklady uvádí spisy *K. Kramáře* (Das böhmische Staatsrecht, 1906) a *Kalouska* (Einige Grundlagen des böhmischen Staatsrechtes).

Otázka, o niž tu jde, jest bez odporu velice významná pro naše české poměry. Precisovali jsme ji již v titulu tohoto pojednání: běží o boj dvou protichůdných zásad, které povšechně naznačiti možno jako ideu právní kontinuity a theorii dokonaných skutků. Z obou ideí snaží se politikové, státníci a juristé vykořistiti pokud možná mnoho pro své *právnické* dedukce. Jedni — přívrženci theorie dokonaných skutků — vytýkají druhým — zastancům ideje právní kontinuity — „naivnost", „scholastické myšlení" (tak činí na př., jak jsme viděli, Bernatzik), druzí obviňují tyto z násilnictví, z lámání práva, z apologie hrubé moci skutečné atd.

Přihlédněme tedy blíže, jak se věc vlastně má. Která z obou stran je „v právu"? Máme za to, že nedorozumění vzniklo zde — jako v mnohých jiných případech — nedostatečnou noetickou průpravou argumentujících stran. *Chtějí dokázati něco něčím, čímž naprosto ničeho dokázati se nedá.* Budiž nám dovoleno anticipovati výsledky následujících úvah: *Ti, kdož užívají theorie dokonaných skutků, aby fundovali své právnické argumentace, nejsou o nic méně naivní než ti, kdož zakládají své argumenty na idei právní kontinuity. Sarkastické výtky, jimiž zahrnuje „moderní" státověda zastaralou theorii právní kontinuity, spadají stejnou měrou i na ni. Methodická neujasněnost obou stran jest na vlas stejná; nemají si v té příčině čeho vytýkat.*

Chceme-li dojíti jasného úsudku o této sporné otázce, dlužno si především přesně vytknouti problem, o nějž běží. Nepochybno jest, že obě strany chtějí *juristicky* argumentovati; jde tedy o otázku „quid *juris*?" Na př.: „patří-li království haličské juristicky k svatoštěpánské koruně?" nebo: „má tato koruna na ono království platný nárok?" „Platí české státní právo *de jure* dosud?" atd. Jest jasno, že k zodpovědění podobných otázek jest nezbytně třeba normy, resp. komplexu norem, tedy určitého

právního řádu jakožto východiska a základu veškeré argumentace. Nic jiného nemůže zde rozhodovati, než *obsah* tohoto právního řádu. Má-li míti *právnický* spor mezi dvěma nebo více názory vůbec smyslu, pak nutno docíliti především sjednocení se sporných stran na *určitém* právním řádu. O otázce na př., zda-li po právu máme české státní právo, mohu uvažovati na základě ústavy předbělohorské nebo pobělohorské, na základě říjnového diplomu, únorovky nebo prosincovky atd. Chci-li se s někým rozumně příti, musí odpůrce přistoupiti na mé stanovisko, t. j. na jednu z oněch ústav. Avšak i zásady veškerého normativního (tedy nikoliv jen právnického) poznávání nutí mne samého, abych zvolil jednu z oněch ústav. Zvolím-li na př. prosincovku, znamená to, že jen obsah *této* ústavy je pro mne rozhodným, jinými slovy, že tuto ústavu pokládám (v logické shodě se svým východiskem) *eo ipso* za „platnou", kdežto veškeré ostatní ústavy, této časově (historicky) předcházející, nemají originální platnosti, nýbrž jsou po případě (sc. částečně) platny jen potud, pokud z ústavy, jež tvoří mé noetické východisko, platnost její vyvoditi se dá. Tím naznačena povšechně myšlénka t. zv. *recepce práva*. Pravím: povšechně. V jednotlivostech dlužno si totiž uvědomiti, že každá ústava — a každý normový komplex či systém vůbec — musí míti své vlastní pravidlo, z něhož lze čerpati poznatek, zdali a pokud ta která norma jest jeho součástí čili nic. Toto pravidlo vztahuje se jednak na změny zmíněného komplexu do budoucnosti (zrušování starých a zavádění nových norem, t. j. zákonů), jednak vyslovuje případně zásadu, dle níž poznati lze, zdali do komplexu patří i normy, které převzaty byly z jiného. Že tyto převzaté normy patří — s historického hlediska bylo by říci: patřily — zároveň do jiného komplexu, seznati možno dle pravidla, které v tomto komplexu nacházeti se musí. Důvod poznání, že recipovaná norma jest součástí komplexu, z něhož při své argumentaci vycházím, čerpám tudíž z tohoto komplexu; důvod poznání, že tato norma je normou „recipovanou", čerpám dle řečeného z jiného komplexu. Je-li ta ona norma „recipovanou" čili nic, jest pro normativní úvahy lhostejné (nikoliv ovšem pro historické, sociologické, politické atd.): svou platnost odvozuje *výhradně* ze souverenity právního řádu, z něhož při své argumentaci vycházím. Je-li tedy, abych užil konkretního příkladu, východiskem mým

rakouská ústava prosincová, pak otázka normativní existence či neexistence t. zv. českého práva státního zcela odvislá jest od *této* ústavy; zdali právo to dle jiných ústav — na př. dle Obnovených zřízení zemských existuje (nikoliv: „existovalo“), nepadá normativně nijak na váhu.

Nyní všimněme si obvyklých argumentací přívrženců ideje t. zv. právní kontinuity. (Jest přirozeno, že idea ta oblíbena jest především u *právních historiků*, a jelikož veškerá nynější *česká* právní věda ovládána jest nadmíru silně hledisky historicko-právními, jest též přirozeno, že mezi representanty jejími nacházíme velmi mnoho přívrženců ideje právní kontinuity.[1]) Pokud argumentace ty tvrdí, že české státní právo existuje (platí) dle ústavy předbělohorské, resp. dle Obnovených zřízení, nebo že klausule reinkorporační platí dle uherské pragmatické sankce, nelze proti ní ničeho namítati, předpokládaje, že poznatky ony ze zmíněných ústav skutečně dají se odvoditi. S normativního stanoviska jest též nesporně platné „dětinské“ přísloví (jak jej nazývá Bernatzik na str. 173), že „právo zůstává vždy právem“. Vždyť jím nevyjadřuje se nic jiného, než samozřejmá noetická pravda, že normový komplex může způsobem normativně relevantním měněn býti toliko dle pravidel v něm obsažených. Byla-li tedy na př. nějaká ústava změněna (sc. *skutečně* a contr. právnicky) jiným způsobem, na př. revolucí nebo jinými násilnými skutky, není a nesmí býti do toho nic tomu, kdo právě *se stanoviska této ústavy* předkládá si otázku „quid juris?“ Jest též zcela nemístný výsměch, který dostává se od moderní státovědy myšlénce t. zv. „legitimity“. Či neuvědoměla si tato státověda, že pojem legitimity juristicky neznamená nic jiného, než výraz: právní relevantnost? Methodickou chybu, jíž obyčejně dopouští se právně historická idea právní kontinuity, dlužno hledati jinde. Především v tom, že vědomě či nevědomě vychází *současně* z dvou nebo snad i více normových komplexů (ústav). Chce zachrániti origi-

---

[1]) Sklon české vědy právní k historii dlužno ovšem především vysvětlovati nesmírným vědeckým vlivem, který na ni měla německá škola historickoprávní. Že mu však vedle těchto vědeckých vlivů napomáhaly i vlivy jiné, a to v první řadě politické dějiny národa českého a nynější jeho politická situace, o tom nelze pochybovati. Viz ostatně naše pozdější vývody.

nální platnost (či relevantnost) dřívějších ústav, uznávajíc zároveň relevantnost pozdější, z níž noeticky vlastně vychází. To seznáme, když si uvědomíme způsob obvyklých argumentací: při nich klade se obyčejně největší důraz na okolnost, že ty ony normy *skutečně se zachovávají*, že se tedy dochovaly až do nynějších dob — *ergo*, že platí. (Tím přibližuje se vlastně do jisté míry legitimistická theorie právní kontinuity theorii dokonaných skutků.) Přehlíží se při tom, že touto okolností ničeho nelze dokázati — leč by ona ústava, z níž argumentace vychází, sama stanovila, že normy dřívějších ústav, pokud se skutečně nadále zachovávati budou, mají též dále platiti. Avšak i v tomto případě nebylo by skutečné zachovávání logickým důvodem jejich platnosti, nýbrž jedině ono pravidlo ústavy. Další argument, který nasvědčuje chybnosti methody, shledáváme v tvrzení, že ta ona norma nebyla pozdější ústavou výslovně *zrušena* — a že *tudíž* platí dále. Zřejmo, že tím konstruktivní hledisko posunujeme z původního normového komplexu na jiný, dřívější (sc. historicky): Bezděčná záměna hlediska znamená však povždy methodickou chybu. Užijeme-li řečeného na otázku českého státního práva, znamená ona záměna, že opustili jsme při své argumentaci prosincovku jako východisko konstrukce a argumentujeme nyní s hlediska onoho normového systemu (i. e. oné ústavy), kterému ona norma, jejíž platnost chceme zachrániti, přináleží (na př. Obnoveného zřízení zemského a pod.). *Představa, že normy takto z jednoho systemu „kontinuují" do druhého, jest vlastním jádrem myšlénky t. zv. právní kontinuity v běžném slova smyslu.* Právní historikové přirozeně velice si podobné myšlénky oblíbili. A není divu, když uvážíme, že oni pohlížejí na právní řád zcela jiným (sc. kausálním) způsobem, než normativní juristi (t. zv. dogmatikové). S historickoprávního t. j. kausálního hlediska není ovšem pochyby, že právní normy — jejich vznik a zánik — příčinně spolu souvisejí, že z jedné ústavy „vyvíjí" se sociálními a politickými událostmi druhá atd. Revoluce, absolustický oktroy a jiná násilná fakta jsou jim spolu s normativně relevantními změnami právních řádů zcela rovnocennými složkami (ve sm. kausálním), z nichž vysvětlují si historicky vývoj práva. Pro ně zajisté souvisí prosincovka s Obnovenými zřízeními zemskými a tato opět s ústavami předbělohorskými atd. Zcela jinak musí

ovšem usuzovati ten, kdo uvažuje normativně, t. j. juristicky. Pro něho pojem právní kontinuity má smysl jen potud, pokud jde o změny normového komplexu, které jsou *právně relevantní*. A právně relevantními jsou mu pouze takové změny, které vyhovují předpisům oné ústavy, z níž jakožto ze svého konstruktivního východiska vychází. V tom smyslu může tudíž na př. mluviti o „právní kontinuitě" rakouské ústavy z r. 1867, pokud během doby části její se měnily, rušily, nové normy vznikaly atd. Právní řády, před touto ústavou existovavší, byť by sebe více historicky, sociálně, politicky, zkrátka *příčinně* s ní souvisely, nejsou s ní v žádné *normativní* souvislosti. Možno snad tvrditi, že nynější ústava jest *juristicky* nástupcem dřívějších právních řádů a tyto předchůdci její? Zajisté ne. Vždyť ona představa nemá vůbec juristického smyslu: uvažme jen, že ústava, pokud se *legálně* — t. j. dle pravidel v ní obsažených — mění, zůstává formálně *touž* ústavou, třeba by během doby nezůstala v ní ani jediná původní norma. Normativně můžeme sledovati tyto změny až k počátku, v našem případě tedy k r. 1867. A právě protože tyto změny můžeme normativně sledovati a pokud je sledovati můžeme, jeví se nám onen, *obsahově* třeba úplně pozměněný normový komplex *formálně* týmž. Že pak v našem případě právní kontinuita v tomto juristickém smyslu sahá pouze do r. 1867, že prosincovka nijak normativně nesouvisí se svými předkonstitučními předchůdci (proto právě jsou jejími „předchůdci", sc. historickými, a proto ji právě pokládáme za samostatnou ústavu), o tom tuším zde netřeba se příti.[2])

---

[2]) Pravil jsem: „předkonstitučními" předchůdci, abych se vyhnul možné námitce, že „právní kontinuitu" ve smyslu zde rozvedeném možno hájiti mezi říjnovou, únorovou a prosincovou ústavou. Kdo by to chtěl tvrditi, ten by ovšem nesměl mluviti o prosincovce jakožto *samostatné ústavě*, nýbrž *o říjnové ústavě*, která během doby byla posloupně změněna ve formu, jež vykazovala r. 1867! Který z obou názorů jest správnější, o tom v tomto pojednání nemůžeme rozhodovati. — Podotknouti ještě chceme, že podobně má se věc na př. s poměrem mezi samou pragmatickou sankcí a nynější ústavou. *Originární* platnost pragmatické sankce totiž naprosto nelze hájiti, vycházíme-li při argumentaci z nynější ústavy. Pouze o *tuto* ústavu dlužno opříti její (sc. odvozenou) platnost; nikoliv tedy snad o okolnost, že se pravidla její povždy skutečně zachovávala a dosud zachovávají. Otázka, zdali a pokud se důkaz zmíněné recepce pragmatické sankce do nynější ústavy dá provésti, nepatří do rámce tohoto článku.

To, co zde bylo řečeno, platí stejně pro konstituční jako pro absolutistické poměry ústavní. Neboť i pro nejabsolutističtější ústavu musí platiti nějaký právní řád, má-li býti vůbec přístupna normativnímu poznávání a býti vůbec „ústavou". Kdyby tedy měla taková ústava pouze jediné základní pravidlo: že vše to, co absolutní panovník stanoví, „má býti" (i. e. normou), přec i v tomto pravidle byl by již (sc. formálně) obsažen na př. řád posloupní, dle něhož by mohl ovšem dočasný panovník ustanoviti zcela libovolně svého nástupce. A tím dána již možnost přetržení právní kontinuity v normativním sm.: každá proti vůli dočasného panovníka provedená usurpace by ji přetrhla. Normativní východisko bylo by v takovém případě vázáno na osobu určitého absolutního panovníka, z něhož by vycházeli — sc. legitimně — ostatní.

Běžné pojetí myšlénky „právní kontinuity" jest, jak již řečeno, velice vzdáleno správné (s normátivního hlediska) konstrukce tohoto pojmu. A proto možno ji právem nazvati „naivní",[3]) jak činí *Bernatzik*, ovšem z důvodu podstatně jiného a (relativně, t. j. vzhledem k theorii dokonaných skutků) nesprávného, jak ještě ukážeme. *Naivnost její nespočívá totiž v tom, že ignoruje „skutečnost" (sc. dokonanou), nýbrž že ji neignoruje dosti důsledně.* Vzpomeňme jen našich obranců českého státního práva! Smířili se již jakž takž s dokonanou skutečností, t. j. uznávají ústavu prosincovou, a proto z ní (jakožto z konstruktivního hlediska) vycházejí — přece však chtějí i *v tomto rámci* zachrániti to, co jim drahé jest. Při tom podobají se člověku, který, stoje mezi dvěma židlemi, váhá, na kterou si má usednouti, až konečně usedne mezi ně na zem. Zasluhují tudíž zajisté jizlivou poznámku

[3]) Pokud pojímáme tuto „naivnost" historicko-právní školy jako jistý druh „idealnosti", shledáváme v učení této školy zvláštní směs idealismu a realismu. Že totiž dle svého zvláštního směru jest a chce býti zároveň „realistickou", o tom nelze pochybovat. Vždyť ona učí, jak málokdy se skutečně právo proti moci prosadí (sc. v historii), jak efemérní existenci — sc. s hlediska kausálního — má ve skutečnosti *právo* u srovnání s hrubou *mocí*. Přece však svými normativními konstrukcemi spěchá tomuto právu proti hrubé moci na pomoc. Zaměňuje při tom dle potřeby hledisko normativní (idealistické) s kausálním (realistickým), neuvědomujíc si často dosti jasně tuto záměnu. — O rozdílu obou hledisek nelze ovšem na tomto místě pojednati.

Bernatzikovu, namířenou proti citovanému *Kramářovu* spisu: „Aber mit dem Herzen kann man nicht denken“ (str. 173). Jediné správné východisko jest proto toto: buď platí české státní právo, pak jest nynější ústava normativně ničím, nebo platí tato ústava, pak nelze zachrániti české státní právo. „Platí“ znamená zde tolik, jako: zvoleno jest za východisko normativní konstrukce. Obé spojiti nelze a to prostě z důvodu juristické logiky.

Velice nesprávně zdá se však *Bernatzik* domnívati se, že theorie t. zv. dokonaných skutků jest logičtější, než historická myšlénka právní kontinuity. Naopak — námitky proti ní plynou z téhož zřídla, jako proti oné, t. j. z juristické logiky. Musím se zde vrátiti k vývodům Bernatzikovým o scholastice právní. Ta neznala prý rozdílu mezi veřejným a soukromým právem; obé bylo jí identické. Nepostřehla tudíž vlivu „dokonaných skutků“ na veřejná práva. To znamená tedy, že nevěděla, že jen jeden druh práv — t. j. t. zv. soukromá — osvědčuje naprostou resistenci vůči brutální, mimo — a protiprávní moci, kdežto druhý — t. zv. veřejná — se jí po případě beze všeho podává. Při tom myslí Bernatzik jak na subjektivní veřejná práva (na př. na souverenitu panovníků), tak na objektivní, t. j. právní řád. Dlužno se zde především ptáti: odkud béře dokonaný skutek onu tajuplnou moc, kterou dle tohoto názoru vykonává na právo i *pro obor theoretického jeho poznávání* (a contr. pro politickou praxi, o níž zde nejednáme)? Z právního řádu asi sotva, ježto právní řád, který by stanovil ingerenci i mimo resp. protiprávních skutků na své normy, byl by nonsens. Neplyne-li právní relevance dokonaného skutku z právního řádu, pak jsme zajisté oprávněni k podivu, proč ingerence jeho má se vztahovati zásadně toliko na určité druhy práv (na př. na právo panovnické) a nikoliv na všecky? Proč měli bychom připustiti, že usurpátorem definitivně a bez naděje na návrat svržený monarcha ztrácí i *normativně* své právo monarchické, když současně tvrdíme, že zloděj naprosto nemůže odníti okradenému právo vlastnické, byť by i dokonaný jím skutek byl stejně nenapravitelný jako skutek usurpátorův? Neviděti v obou těchto případech žádného zásadního (sc. normativně) rozdílu, má býti znakem „scholastického myšlení“? Je-li tomu skutečně tak, pak nezbývá, než uctivě se poděkovati za

„moderní myšlení,“ a zdá se, že scholastikové byli přece jen chlapíci co se týče logické důslednosti.

Noeticky znamená theorie dokonaných skutků, pokud má býti *juristickou*, toto: Norma, které podaří se ve skutečnosti prosaditi násilím, úskokem nebo jinými protiprávními činy, stává se i *pro theoretické poznávání* součástí příslušného normového komplexu. Ona „platí“. Jak vidno, setkáváme se zde se zajímavou analogií s myšlénkovým okruhem, v němž pohybuje se idea právní kontinuity: zde platí norma, protože se prostě „prosadí“ ve skutečnosti, tam, protože se udržela, t. j. zachovala; *v obou případech bez ohledu na normový komplex, z něhož normativní argumentace vychází.* Methodický poklesek jest tudíž v obou případech na vlas stejný.

„Dokonaný“ skutek může býti tak velkého dosahu, že se jím zničí celá ústava a na její místo staví nová. Přivrženec theorie dokonaných skutků má každého za naivního, kdo by chtěl ještě dále normativně uvažovati s hlediska zničené ústavy a s něho prohlašovati snad novou za hrubé násilí, jež postrádá všeliké normativní relevance, a do níž mu tudíž — s jeho zvoleného hlediska — ničeho není. Přivrženec právní kontinuity — jde-li o obvyklého — bude úzkostlivě hledati v nové ústavě mezery, do nichž daly by se snad vtěsnati jisté normy zničené ústavy, které jsou mu zvlášť milé. Pro správnou methodiku juristickou jest obojí počínání stejně nesprávné.

Nemožnost *juristické* theorie dokonaných skutků jest na bíledni: pro normativní poznávání nemůže se nikdy „skutek“ (či všeobecněji „skutečnost“) státi právně relevantním proto, že je „dokonán“ (leč je-li to samým právním řádem stanoveno; pak ale — o zcela podobném případě viz str. 22 — relevanci jeho dlužno odvozovati z pravidla právního řádu a nikoliv z jeho „dokonanosti“).[4]) *Přirozenoprávní* idee jsou této theorii stejně blízké, jako historické konstrukci právní kontinuity. Přivrženci

---

[4]) Jako ukázky podobného *legitimního* působení „dokonaných skutků“ možno uvésti civilistické instituty *promlčení* a *vydržení*. Žádný civilista netroufal by si však tvrditi, že tyto instituce platí jaksi „samo sebou“, t. j. bez ohledu na právní řád. Jsou tedy všichni civilisté šmahem scholastici.

oné představují si jakýsi přirozený řád, který, nehledě k ustanovením positivního řádu, uděluje normativní (o tu jedině běží!) sankci „dokonanému skutku"; pro přívržence této *zachraňuje* podobný přirozený řád právní relevanci norem dřívějšího systému. Oba směry prohřešují se proti zásadám normativního poznávání a oba „myslí srdcem".

Ptáme-li se, čím děje se, že právě v právnickém poznávání vyskytují se napořád podobné zásadní poklesky proti jeho pravidlům (že se tedy myslí srdcem místo rozumem), spatřujeme důvod toho v truchlivém údělu, který připadá právní vědě jakožto *služce politiky*, resp. různých politických aspirací. Poznatky právnické, které jako všechny ostatní vědecké poznatky mají býti objektivní (čímž má býti řečeno, že ten, kdo k nim spěje, má býti na výsledku svého poznávání zplna desinteressován), stávají se prostředky *k zachování* nebo *dosažení* politických ideálů. Právní věda má zde podobnou situaci vůči politice jako měla kdysi filosofie vůči náboženství („ancilla theologiae"). Je více než pochybno, zda-li kdy podaří se vymaniti ji z tohoto nebezpečného podruží. Nezbývá proto, než varovati ji před příliš úzkým stykem s nebezpečnou vládkyní (místo, jak často se stává — též v české literatuře — doporučovati k „oživení" právní vědy pokud možná blízký styk s ní).

Změníme-li ale nyní (sc. *vědomě*) právnickotheoretické hledisko s politicko-praktickým, pak jeví se nám oba principy — právní kontinuity a dokonaných skutků — v jiném světle. Podobně jako známé principy konservativismu a pokrokářství nemají v oboru theoreticko-vědeckém žádného rozumného smyslu a nabývají jej teprve v oboru prakticko-politickém, má se věc i s našimi zásadami. S hlediska prakticko-politického vysvítá *účel* obou zásad zcela jasně. Každá slouží určitému politickému směru. Theorie právní kontinuity slouží zpravidla politickým stranám, které chtějí udržeti, resp. dosíci toho, *co již měly*; dovolává se proto na pomoc *práv*, která kdysi *byla*. Theorie dokonaných skutků jest brutální a dobyvačnou apologií hrubé moci. Jí drží se političtí „beati possidentes", prohlašujíce oblíbenou rovnici: moc = právo. Správné normativní myšlénce „legitimity" vysmívají se, nebo jí používají sami — dle potřeby. Vzpomeňme na př. úspěšných usurpátorů, kteří zpravidla zprvu jsou přívrženci

theorie dokonaných skutků, pak ale nemají větší starosti, než dodati své nově nabyté moci gloriolu legitimity, kterou, není-li zbytí, odvozují třeba od samého Boha! Koloběh politických událostí způsobí někdy, že přivrženci právní kontinuity, podaří-li se jim zvlášť výhodný „dokonaný skutek", stávají se přes noc hlasateli theorie „faits accomplits". Nicméně dlužno uvážiti, že každý člověk dle své nezměnitelné povahy má k jedné z obou theorií větší náklonnost, k druhé menší. (Totéž platí snad i o celých národech.) Politicky nabývají ovšem ti, kdož povahou svou tíhnou více k theorii dokonaných skutků, rozhodně vrchu: jsou šikovnější, ježto dovedou se lépe assimilovati a akkomodovati „skutečnostem", resp. jejich změnám. Ryze normativním představám málo podléhají: „*má* býti" znamená pro ně jen tehdy něco, když znamená zároveň tolik, jako „*musí* býti'. Opovrhují lidmi, u nichž neshledávají téže schopnosti assimilační a akkomodační. Jest jasno, že se zde *politický* úsudek o podobných lidech bude valně lišiti od *mravního*. Pro právního dogmatika však, který posuzuje oba druhy lidí výlučně s hlediska právnické noetiky, není mezi nimi rozdílu: oba, užívajíce různých argumentů, pouze *zdánlivě* dokazují — leč žádný nedokáže toho, co dokázati chce. Vinu má zde jistá vlastnost právnického poznávání, kterou bychom mohli nazvati jeho tragikou: nelze ho použiti k účelům, přesahujícím jeho noetické hranice, jež jsou mu (jako každému poznávání) od přírody dány, avšak snad v žádném jiném oboru vědeckého poznávání není tendence lidského intellektu překročiti tyto hranice, tak mocnou a velkou, jako v právnickém! Proto právě patří provedení řízné „actionis finium regundorum" k nejdůležitějším úkolům novodobé methodiky vědy právní.

LITERATURA.

Část všeobecná.

Anna Kolářová-Císařová, Žena v hnutí husitském. Knihy Sokolice I. Praha-Nusle 1915. Stran 206.

Autorka sebrala s velikou pílí látku k svému zajímavému thematu a pečlivě ji zpracovala. Obírala se tu ovšem otázkou, které pozornosti mnoho u nás nejen pro dobu husitskou, nýbrž vůbec věnováno nebylo. Při tom vedla si autorka ku podivu hbitě a svědomitě jak v pramenech, tak ve zpracování. Vyšedši z celkového názoru středověkého na ženu provádí nás díly Husových předchůdců. Konráda Waldhausera, Miliče z Kroměříže, Matěje z Janova a Tomáše ze Štítného, aby ukázala přípravu české ženy pro reformaci Husovu. Vlastní práce podává pak jednak ženu v díle Husově, husitství v duších a projevech žen, účast žen na hnutí husitském v Praze a na venkově (zvláště na Táboře), spolupůsobení žen v husitském vojsku a konečně význam ženy v mravním povznesení živlu husitského. Účast ženy na hnutí husitském jest dle autorky skutečně veliká, a autorka proto souhlasí s Bezoldem, že mluví přímo o ženské emancipaci v husitství. — Není pochyby, že husitsví ženu u nás uvolnilo.

Dodatkem k vývodům autorky budiž ještě upozorněno, což autorce úplně ušlo, že postavení ženy vůbec a zvláště právní bylo u nás již před husitskou dobou lepší nežli v sousedních zemích zvláště v Německu. Z mnoha dokladů proto známých budiž uveden jen nejvýznačnější: Žena není u nás pod poručenstvím jako v Německu, nýbrž jedná, nemá-li otce nebo manžela, sama. Tento právní názor přešel ze zemského práva našeho i do městského, které se tím v počátcích svých liší od práva svých měst mateřských. Byl tedy i právní podklad pro vývoj ženy v husitství příhodnější, a žena i před husitstvím měla u nás do jisté míry lepší postavení nežli v sousedství. Tím se vysvětluje také rychlejší postup v husitství samém.

Na konci pak mohla autorka upozorniti, že uvolnění ženy válkami husitskými nastalé promítá se také v právu tím, že po válkách husitských nastalo omezení věty „žena jest vězněm svého muže", která zbavovala ženu provdanou právní disposice nad jměním, a tím uvolnění i ženy provdané.

Než i tak práce autorky jest cenným příspěvkem pro poznání postavení ženy u nás. *Kapras.*

Novotný V., Rektor pražské university mistr Jan Hus v historii a ve veřejném mínění své doby. Praha 1915. Stran 24.

Chytil-Novotný, Katalog výstavy, kterou pořádá na pětistoletou paměť úmrtí rektora pražského vysokého učení mistra Jana Husi c. k. česká universita Karlova-Ferdinandova. V Praze 1915. Stran 74. — Řada příloh.

Česká universita pražská vzpomněla pětistého výročí smrti svého nejslavnějšího rektora mistra Jana Husi jednak slavnostní schůzí, konanou 5. července t. r., jednak výstavou pořádanou v místnostech musea království Českého ve dnech 15. června až 22. července 1915. Při slavnostní schůzi proslovil slavnostní přednášku professor Novotný, nesporně dnes nejlepší znatel Husa a jeho doby, schrnuv v ní v mohutných rysech význam Husův pro český národ a pro pražskou universitu. — Řeč jeho vydal akademický senát pod svrchu uvedeným titulem tiskem.

Druhým bodem oslavy Husovy universitou byla pěkně uspořádaná výstava památek Husa se týkajících. Z výstavy, mimochodem řečeno velmi četně navštívené, zůstal nám Novotným a Chytilem vypracovaný veliký katalog, který vedle instruktivního úvodu obsahuje dokonalý popis jednotlivých předmětů a různá data o nich. Jsou tu skupiny: písemné a osobní památky po Husovi, spisy Husovy, Hus v umění a pohledy na místa v životě Husově významná. Na konci pak připojena řada velmi zdařile provedených reprodukcí některých vystavených předmětů.

Obě publikace nádherně vypravené a vydané nákladem akademického senátu, zůstanou trvalou památkou oslavy významného dne.

Kapras.

Novotný V., Náboženské hnutí české ve XIV. a XV. stol. Část I. Do Husa. Sbírka přednášek a rozprav serie VI., sv. 10. Praha 1915. Stran 281.

K památce pětsetletí smrti mistra Jana Husi vyšla vzdor mimořádným poměrům dnešním celá řada spisů různé kvality a různého účelu, mnohdy velmi nádherně vypravených. Skutečným a trvalým významem svým předstihují všechny ostatní práce professora Novotného, z nichž svrchu uvedená, ačkoliv ustanovena jest také pro širší obecenstvo, přináší v lehce přístupné formě plno nových myšlenek. Účelem práce Novotného jest ukázati, jak reformní hnutí husitské mělo celou řadu předchůdců, z kterých prvků vyklíčilo a pokud význačné osoby předchůdců Husových spolu a s podobnými proudy zahraničními souvisejí. Postava Husova nejeví se tu osamělou, nýbrž tvoří mohutné vyvrcholení dlouholetého processu. Novotný prozatím podal nám jen první část práce, která má obsáhnouti celé náboženské hnutí XIV. a XV. století, a v ní došel až k osobě Husa samého, přičleniv ho stručně k předchůdcům a vylíčiv pásky a styčné body, které s nimi má.

Vedlo by daleko sledovati podrobně celkový myšlenkový postup znamenité práce Novotného, ve které autor vychází z vylíčení stavu římské církve vůbec, a v Čechách zvláště za velikého císaře Karla IV. a vynikajícího arcibiskupa Arnošta z Pardubic, na několik hlavních myšlenek budiž však přece upozorněno. Podav špatný mravní stav tehdejšího duchovenstva a stručně nastíniv zlořády v církvi panující Novotný ukazuje, že snaha po nápravě vycházela zcela přirozeně z okolí světské hlavy křesťanské — císaře, a protože tento sídlil tehdy v Praze, kde také zlořády zvláště byly patrny, stala se Praha jedním z předních ohnisk, ze kterých

volalo se po nápravě. To byli především oba znamenití kazatelé Konrád Waldhauser Hornorakušan a Milič z Kroměříže Moravan, jimiž začíná propagatorská činnost kazatelská proti poměrům dosavadním. Také pražské universitě v hnutí tom připadala účast nemalá. Celá řada jejich členů v druhé polovici XIV. stol. zúčastnila se vynikajícím způsobem práce na nových myšlenkách proudících církví. Při tom zastávali pracovníci ti směr pokrokového nominalismu. Proti němu byl směr pokrokového realismu. První, kdo styky s Oxfordem jako sídlem a centrem tohoto směru navázal, byl mistr Vojtěch Rankův, který však zároveň sprostředkoval styky s Paříží. Ještě větší význam pro styk s Paříží nabyl Matěj z Janova.

Snaha o nápravu dála se dvěma směry, skupina kazatelů snažila se vzbuditi zájem širších vrstev, skupina učenců latinskými pracemi svými usilovala o nápravu u duchovních. Čím více však se ukazovalo, že hlavně jen u živlu laického a daleko méně u duchovních dochází ohlasu, tím více začali se i pracemi literárními přibližovati lidu a psáti jazykem národním. Zjev ten i jinde patrný jest u nás representován hlavně Štítným.

Vzdor vší dobré snaze náprava v církvi u nás nenastala, naopak za arcibiskupa Jana z Jensteina shlukem různých okolností poměry se přiostřily. V té době do reformního hnutí zasahuje i živel národní, rozdíl nominalismu a realismu mezi mistry na universitě a konečně i přímo učení Wyclifovo. A do té doby spadá působení mistra Jana Husi.

Kdo přečte Novotného práci o počátcích husitského hnutí, ten s dychtivostí zajisté bude očekávati, jak nám Novotný v celkové souvislosti podá tuto dobu ve svých dějinách, a bude si přáti, aby se tak stalo brzy.

Kapras.

Kurka, Archidiakonáty kouřimský, boleslavský, hradecký a diecese litomyšlská. (Místopis církevní do r. 1421.) Praha 1914. Stran VIII. a 720.

Autorovi jedná se v práci uvedené o soupis církevního jmění ve východních Čechách do válek husitských. V souvislosti s tím podán ovšem i soupis všech beneficií a církevních ústavů a různých dat jich se týkajících. — Data nejsou sice, jak jsem na některých ústavech zjistil, zcela úplná, nicméně jest v knize autorově s neúmornou pílí sebráno dobrého materiálu velmi mnoho, a bude ho lze i k jiným účelům církevně právních dějin našich použíti. Territoriálně jedná se o archidiakonáty *kouřimský* (s dekanáty: kouřimský, německo-brodský, řečický, čáslavský, štěpanovský a kolínský), *boleslavský* (s dekanáty: boleslavský, žitavský, mělnický, turnovský, jablonský, hradištský, kamenecký a havraňský) a *hradecký* (s dekanáty: hradecký, jičínský, bydžovský, kladský, dobrušský, dvorský, kostelecký a broumovský). V závěrečné části podána česká část diecese litomyšlské (dekanáty chrudimský, mýtský, poličský a landškrounský), při čemž sebrána i mnohá data o litomyšlském biskupství v době jeho trvání i zániku. —

Kapras.

Naegle A., Kirchengeschichte Böhmens. Erster Band: Einführung des Christentums in Böhmen. Erster Teil. Wien-Leipzig 1915. Stran XIV a 226.

České církevní dějiny nenašly dosud česky svého zpracovatele. Jediná česká práce Vackova (Církevní dějiny české) uvázla hned za prvním svazkem (I. 1890). Tak jsme vedle monografií, kterých je skutečně celá řada, odkázáni na jediné německé dílo z let šedesátých a sedmdesátých Frind, Die Kirchengeschichte Böhmens (I.—IV., 1864—78), který přivedl svou práci až do znovuzřízení arcibiskupství pražského po válkách husitských. Při nedostatku jiných prací jest nutno opětně a opětně sáhnouti po práci Frindově, třebas byla dnes v mnohých otázkách zastaralá, a v jiných hned od počátku nesprávně pracovaná. Nová práce Naeglova má Frinda nahraditi. První část prvního dílu věnována jest zavedení křesťanství v Čechách a obsahuje tři stati: Germánští křesťané v Čechách před přistěhováním se Slovanů, První pokusy o pokřestění u českých Slovanů a První křesťanský pražský kníže. Psána jest se stejnou tendencí jako svého času Frindova práce podati především Němcům v Čechách církevní dějiny. Spisovatel slibuje sice jinak býti objektivním historikem, s tím se však již málo shoduje to, že práce budována jest pouze na německých monografiích, kdežto české jsou, až na několik jen jmen, opominuty úplně. Patrně autor česky nezná. Bez této znalosti psáti české církevní dějiny jest věc velmi povážlivá, a to se ukázalo i při práci Naeglově. Nehledíme-li ani k českým pracím monografickým, ušly mu úplně Novotného Dějiny, nejlepší naše práce historická posledních let, jejíž přečtení bylo by ho odvrátilo od mnohých nesprávných tvrzení, jimiž se práce jeho hemží. K podrobnostem nechci blíže přihlížeti. Budiž jen řečeno, že první stať mnoha slovy (str. 1—31) vykládá o křesťanství u Markomanů a Langobardů (!) v Čechách, a že skutečný positivní podklad všeho toho jest vlastně jen stříbrný křížek nalezený v praehistorickém hrobě v Želenkách. Druhá stať vypravuje o prvních pokusech zaváděti křesťanství snad již v době Karla Velikého a o křtu 845. Třetí oddíl chce řešiti otázku slovanské bohoslužby v Čechách a otázku křtu Bořivojova. Naegle drží se theorie, že Bořivoj Methodějem pokřtěn nebyl a že slovanská bohoslužba nějakého většího významu v Čechách neměla. V obou těchto otázkách možno prostě odkázati nyní na vývody Novotného. Celkem možno říci, že dosavadní část práce Naeglovy odborníku nejen nepřináší ničeho nového, nýbrž v celku svém ho sklamává. *Kapras.*

Schier, Eine maehrische Wehrverfassung aus dem Jahre 1612. Brno 1914. Stran LXXVIII. a 205. —

V práci jedná se o vydání soukromého návrhu rady knížete Lichtensteina Jiřího Fuchse, jak upraviti na nových základech obranu země, o níž v XVI. století velmi málo bylo postaráno. Základní návrh Fuchsův směřoval k společné úpravě defense v Čechách, na Moravě a v obojích Rakousích, tvoře jednu součástku obšírných a po leta se vlekoucích pokusů sjednotiti

země rodu habsburského k společné defensi. Tento původní návrh jest zachován v rukopise dvorní knihovny vídeňské (č. 10944) a z něho pro osobu Karla staršího z Žerotína, neznámo proč a jak, upraven návrh Schierem vydaný a knihovně Žerotínské zachovaný.

Vydání samému předeslán jest velmi obšírný a rozvláčný úvod, ve kterém vydavatel pokouší se zachytiti hlavní principy zřízení vojenského ve střední Evropě za doby žoldnéřských vojsk a pokusy o reakci proti žoldnéřům vytvořením vojsk z lidu samého. Spolu má úvod ten podati politické pozadí Fuchsova návrhu. Úvod celý trpí ne dosti přesnou znalostí vývoje moravského a jeho zvláštností oproti vývoji v Německu, který je tu napořád i dentifikován s vývojem moravským. Než i jinak v jednotlivostech jen namátkou vybraných jsou různá nedopatření a chyby. Spisovateli není jasný pojem státu patrimoniálního a stavovského (str. XII.). Úplně nemožně vyličuje autor vznik tříd stavovských, nevolnictví, sněmů (str. XIII). Stavovství moravské nevzniklo z lenního svazku (str. XV.) a proto ani uznání dědičnosti lén nemělo tam významu (str. XXI.). Ve vylíčení vzniku pěšího vojska proti rytířské jízdě ztratila se autoru (str. (str. XXIV.) složka husitská úplně, ač přece právě na Moravě měla význam, jehož ocenění by byl nalezl v každé německé knize o středoevropském válečnictví. To souvisí patrně i se snahou ignorovati všude státop ávní vztahy Moravy k české koruně, ve které se byl vytvořil již abstraktní subjekt státu v době, kdy německý stavovský stát tento pojem státu nadřaděného stavům ještě neznal.

Defense Fuchsova sama spočívá na soustavě všeobecné branné povinnosti, kde po tehdejším způsobu vybíral se 10. muž jako první výzva, a třicátý, dvacátý a pátý muž jako výzva druhá, takže se došlo téměř k 34% obyvatelstva mužského do 50 let. Obšírně vykládá pak způsob cvičení, rozdělení vojska, dělostřelectva zásobování a p. — Skutečného významu defense Fuchsova nenabyla, myšlenka sama však provedena alespoň v základech v defensi konfederace stavovské 1619—20.

Kapras.

J. Hanuš, František Faustin Procházka. Český buditel a literární historik. Rozpravy čes. akademie III. třída č. 39. V Praze 1915. Stran 132.

V krátkém čase po vydání monografie o Pelclovi, o které bylo již referováno (Sborník XV., 608), podává nám Hanuš charakteristické vylíčení jiného buditele českého z doby osvícenské Procházky. Jeho osoba jest zajímavá i vývojem svého osvícenství, kde v počátcích ostýchavý osvícený kněz stává se průběhem doby osvícencem-radikálem. Pro naši právní historii nemá sice Procházka toho přímého významu jako Pelcl, beze všeho významu však přece není. Nehledíme-li ani k celkovému významu jeho jako českého buditele, má Procházka význam vydáním některých českých kronik (str. 107). Nejvíce však zajímají právního historika některé stati Procházkovy v jeho De saecularibus liberalium artium in Bohemia et Moravia fatis commentarius (1782), kde všímá si autor celkových kulturních poměrů

a prostředí v jednotlivých dobách a na tehdejší dobu neobyčejně kriticky a jasně nám je zachycuje. Přímo práva se dotýká Procházka při líčení XIII. století, kde retrospektivně pokouší se vylíčiti vývoj tradičního práva českého od Přemysla (str. 74). V druhé literárně historické práci Procházkově Miscellaneen der böhmischen und maehrischen Litteratur významnou pro nás jest stať Victorin Cornels von Wschehrd Biographie, Gedruckte Schriften und Handschriften, kde sice především oceněna jest činnost Všehrdova humanistická, než i Knihám devaterým, z nichž otištěny některé kapitoly, věnována pozornost, třeba daleko nedoceněn jich význam pro tehdejší právnictví a pro celkový vývoj starší naší literatury právnické, ve které Všehrd tvoří vrcholný bod vývojový. (Str. 96—8.)

Pracemi Hanušovými objasňují se tedy nejen buditelské zjevy osvícenského období, které zasluhuje zvláštní pozornosti naší právní historie, jak ukázal již nejlepší znatel jeho zvěčnělý Bohuš Rieger, nýbrž kladou se nám důležité kaménky pro poznání literárních pramenů a vývoje některých názorů na právní náš vývoj. Tím nabývají práce ty i pro právního historika ceny nemalé. *Kapras.*

Trnöl Kurt, Die Herren von Colditz und ihre Herrschaft. Diss. Lipská. Leisnig 1914. Stran 135. S genealogickým přehledem rodu a mapou panství.

Rod pánů z Koldic míšenského původu zajímá nás v právní historii naší nejednou. Především jest to jeden z oněch původem cizích rodů, kteří v době Lucemburské navázali styky se šlechtou českých zemí, usadili se v Čechách a naturalisovali se tu úplně. Dále zastávali jednotliví členové jeho různé úřady v Čechách (komornictví) i v zemích vedlejších (fojtství Horní Lužice, hejtmanství vratislavské), získali části z českých vedlejších zemí jako Vojerecy (1371) a Perno (1379), a konečně jejich území rodové jako feudum oblatum (1368) tvořilo jednu z význačných součástek ze soustavy zahraničních lén českých ve skupině severně od Čech a západně od Lužic.

Tomuto s Čechami spjatému rodu věnována jest pilná na novém archivním materiálu budovaná studie Trnölova, vyšedši jednak jako lipská dissertace, jednak jako 15. sešit Mitteilungen des Geschichts- u. Altertumsvereins zu Leisnig (v Sasku). Práce obsahuje tři studie. První nejobšírnější zachycuje dějiny rodu, druhá dějiny panství koldického v zemi plisenské a konečná třetí úvahy o postavení rodu a panství koldického v zemi plissenské do doby, nežli páni z Koldic přijali lenní svazek koruny české. Studie Trnölova, třebas neznala mnoho z českých spisů, přináší nám ledacos nového. *Kapras.*

Bogdan Ioan, Documentele lui Ştefan cel Mare. 2 sv., I. Hrisoave şi cărţi domneşti, 1457—1492, II. 1493—1503; Tractate, acte omagiale, solii, privilegii comerciale, salv-conducte, scrisori, 1457—1503. — Bucureşti 1913. (Vydala Comisia istorică a României).

Na paměť čtyrstého výročí smrti Štěpána Velikého, knížete moldavského, rozhodlo se rumunské ministerstvo kultu a vyučování vydati sbírku listin vyšlých z kanceláře řečeného panovníka a svěřilo r. 1904 úkol tento bukureštskému slavistovi prof. Bogdanovi. Ministerstvo představovalo si, že práce za rok bude hotova. Zatím se ukázalo, že bude nutno podniknouti za účelem sebrání materiálu mnoho cest do archivů a knihoven ruských a rakousko-uherských, a tak se stalo, že dílo vyšlo teprve r. 1913. Je to ovšem edice velmi objemná, obsahující dva svazky o více než 1.100 stran. Veliký význam má nejen pro rumunské dějiny a právní historii, nýbrž i pro slavistiku. Je známo, že úředním jazykem valašských a moldavských panovníků dlouho byla slovanština. Většina listin, uveřejněných v díle Bogdanově, psána je tedy jazykem slovanským. Ze 448 čísel sbírky, z nichž jen velmi málo pochází od jiných osob než od Štěpána Velikého, 264 listiny jsou otištěny podle originálů, 184 pak podle kopií, překladů a výpisů. Tyto poslední tvoří tedy o něco více než třetinu celé sbírky. Podrobný přehled o tom, ze kterých archivů a knihoven bylo čerpáno, podává vydavatel v předmluvě, po níž následuje bibliografický seznam prací použité literatury. Seznam tento zaujímá celých 10 stran, a již to svědčí o důkladnosti vydavatelově.

Materiál ve sbírce uveřejněný rozdělen je do dvou skupin. Prvá je nadepsána Hrisoave şi cărţi domneşti, druhá pak Tractate, acte omagiale, solii, privilegii comerciale, salv-conducte, scrisori. Skupina prvá, obsahující chrysobuly a listy panovníkovy, zabírá celý prvý svazek díla (akty z let 1457—1492) a značnou část svazku druhého (písemnosti z let 1493—1503). Ostatek druhého svazku (str. 257—496) vyplňují traktáty, akty holdovací, poselstva, obchodní výsady, glejty a rozličné listiny. Většina obsahu listin skupiny prvé týká se práva soukromého. Štěpán Veliký jakožto panovník moldavský stvrzuje jednotlivcům vlastnictví zděděných statků, jež se po slovansku nazývají otninou otčinou a dědinou, schvaluje darování statků i rozličné smlouvy, jako trhové a směnné, týkající se vesměs pozemkového majetku, kupuje sám půdu, aby ji hned daroval anebo směnil za jinou, kterou pak daruje klášteru (srov. I., 221, I., 248), atd. Často čteme, že prodávající i kupující dostavili se před panovníka a jeho bojary a tu uzavřeli smlouvu (potokmili se, I. 138, 241; učinili „tokmež", I. 52, 55), kterou pak panovník schválil, uviděv jich „lagodu" (dohodu, I. 113, 169, 187) a seznav, že cena trhová před ním i bojary byla zaplacena. Jako příklad, kde Štěpán Veliký potvrzuje prodej, pokud se týče koupi půdy, uvésti možno listiny I. 52, 55, 63, 65, 83, II. 3. O potvrzení majetku zděděného běží v listinách I. 35, 58, 61, 65, 85 a j. O darování a prodeji hned za sebou a o panovníkově potvrzení mluví se v I. 73. Výměna majetku potvrzena je v I. 152. Mnoho příkladů jest podáno o tom, jak panovník potvrzuje obsah ztracené, shořelé nebo zničené listiny týkající se vlastnického práva k půdě (I. 66, 80, 177, 238, 258, 323). Nová listina vydává se v takovémto případě obyčejně po vyslechnutí sousedů (mežiašů, „dobrých lidí"). Čteme také, že před panovníkem a jeho bojary dála se dělba společného dosud rodinného majetku (na př. I. 138, 241, II. 7 atd.). Rodinný nedíl byl u moldavských bojarů

velmi rozšířen (I. 134, 241, 248, 260, 269, 289, 327, II. 14, 52, 59, 63, 70, 80, 84, 87, 106, 110, 121, 123, 134, 146, 153, 175, 196, 201, 202). Někdy bylo příbuzenstvo, jež žilo pohromadě anebo mělo aspoň majetek nedílný, dosti četné. Vydavatel znázorňuje na mnohých místech takové rodinné nedíly graficky. Nedílně žili i cikáni (I. 91, 145, 246, 309), o nichž se v jednotlivých listinách opětovně mluví jako o lidech nesvobodných, podobně jako o Tatarech, kteří byli rovněž předmětem právních disposic (srov na př. I. 91, 106, 243, 246, 309, 312, 315). Na rozdíl od rodinného nedílu v právu slovanském měly v Moldavsku ženy v rodinném nedíle totéž právo jako muži (I. 237). Bylyť vůbec na roveň mužům vlastnicemi nemovitého majetku, jak toho máme opět četné doklady (I. 52, 67, 119, 223, 244, 262, 274). Panovník daroval také půdu za vykonané služby, t. zv. vysluženie (I. 45, 117, 121, 219, II. 5, 21, 24 atd.), potvrzoval darování půdy se strany příbuzných jiným příbuzným (I. 44, II. 17) nebo darování, jež dárce chtěl odvolati (I. 31). Vystupoval jako soudce (I. 40, 53) a měl při tom za přísedící bojary, kteří se dělili na veliké a malé, staré a mladé (I. 73, 80, 83). Bojaři tvořili panovníkovu radu, jež se označovala tímto slovanským, od Poláků přijatým názvem (rada). Velmi často se o ní mluví (I. 105, 239, 258, 406, II. 261, 289 [rada stará a mladá], 305 [nejvyšší rada]). Někdy se nazývají členové rady po polsku „pány", kterýžto termin se střídá často s terminem „župan" (I. 101, 294, 511, II. 4, 6, 15, 28, 44, 49 atd.).

Při právních jednáních, týkajících se půdy, činí se zmínka o mezích. Jen někdy popisují se meze podrobně (I. 114, 127, 148, 183, 206, 221, 334, II. 3, 6, 15, 100, 184). Velmi často praví se jen všeobecně, že je „chotar po staromu chotaru, kuda iz věka uživali" (I. 41, 52, 56, 63, 65, 81, 224). Výjimečně vypočítávají se sousedé místo podrobného vytčení mezí (I. 45). Jako vlastníci půdy vystupují nejen lidé domácí, nýbrž i jednotlivci cizího původu, na př. Maďar Urdjugaš (Ördenges, I. 228), bojarin Nicoră Sârbescul (Mikuláš Srb, I. 64).

Mnohé panovníkovy donace týkají se klášterů. Opětovně čteme, že kníže daruje klášteru za spásu své duše i spásu duše svých předků trvalý důchod („obrok", I. 34, 99, 105, 162, 181), na př. pět beček vína, 100 uherských dukátů atd. V jiných listech uděluje panovník klášterům osvobození od cel a mýt (I. 37. 143, 158, 166), vydává immunity rozličného obsahu, jako osvobození od moci úředníků a veřejných břemen (I. 28, 173, 199, 230). Podobné immunity udělují se i lidem metropolitovým (I. 94, lid, který by se usadil ve vsi metropolitově Negoješti, zprošťuje se na 5 let veřejných břemen) a lidem biskupským (I. 256). Veřejnoprávní dávky, k nimž lid byl povinen, nazývají se v listině I. 95 *daanie*, kterýmžto výrazem označují se také panovníkovy donace. Roboty nazývají se v téže listině *služby*. Zproštění těchto břemen sluje *tarkanstvo* a *slobodzija*. O jaká břemena běží, vidno ze slov (I. 95) „da ne dast nam ni iliš (z maď. élés), ni podvodu, ni posadu, ni žold, ani na gorod da ne roběti, ani na mlini, ani bočki da ne vozęt, ni sino da ne kosět, ani inoje naše daanie ili službě da ne imajet." O některých z dotčených břemen nejsme dostatečně zpraveni. Tak nevíme

dobře, v čem spočívalo břemeno zvané *posadem*. Vydavatel (I. 202) vykládá, že obyvatelstvo muselo konati nějaké roboty v podhradích, jež se nazývaly po způsobu ruském posady. Ani smysl terminu žold není nám jasný. Z imunitních listin seznáváme také názvy některých úředníků, o nichž se v listinách z půdy slovanské nedočítáme. Tak se uvádějí vedle všeobecného terminu *urědnik* ještě zvláštní úředníci, *globniki*, *pripašari*, *pererubci*. Prví jsou známi z práva srbského, kdež slují globari (výběrčí pokut zv. globy, z čehož rum. gloabă). Naproti tomu pripašari vyskytují se jen na území rumunském. Vydavatel vykládá v rejstříku ke II. sv., že to byli knížecí úředníci, kteří vybírali pokuty za nedovolené spasení dobytkem cizí půdy (luk a polí). U jižních Slovanů nazývala se škoda způsobená na cizí půdě dobytkem popaša. Do rumunštiny dostalo se toto slovo patrně ve formě pripașă (ač není doloženo), podobně jako ze slovanského pasika povstalo rumunské prisacă. Také výrazu pererubci neznáme z listin pocházejících ze zemí ryze slovanských. Spisovatel vykládá, že to byli úředníci, kteří vodili lid na roboty hradské, na práce v knížecích mlýnech a p., a myslí, že ve Valašsku odpovídal tomu výraz zarězatelь. Obě ta slova odpovídají středověkému uherskému terminu dicator (výběrčí daní a dávek, který vyznačoval povinnosti obyvatelstva na rabuších, lat. dica).

Velmi zajímavá je také listina, kterou panovník potvrzuje biskupství radoveckému panství nad 50 vesnicemi (I. 406) nebo darování statků koupených pro klášter (I. 218). S hlediska právnického náležejí k nejzajímavějším listinám ty, v nichž kníže pro služby svých věrných bojarů potvrzuje jim „otčiny". Vidíme z toho, že v Moldavsku, podobně jako ještě dosti pozdě na Litvě, neměli bojaři původně pravého, neobmezeného vlastnictví ke svým statkům, pročež bylo třeba, aby jim panovník vlastnické právo přímo přiznal. Stále čteme, že kníže potvrzuje někomu nejen statky koupené (zv. vykuplenie) a darované, nýbrž dokonce i zděděné, *urik*. Prof. Bogdan vykládá ve slovníku terminů (II. sv., 609), že slovo to znamená 1. moșie de veci, moșie ohabnică, t. j. statek věčně, vlastnicky někomu náležející, 2. tolik jako privilia, document, t. j. listina, kterou se někomu uděluje vlastnictví. Výklad tento dlužno doplniti. Odborníkům je známo, že se dotčený termin vyskytuje všeobecně v listinách z rumunské půdy (srov. Venelinovy Влахоболгарскія грамоты, 53, 56, 58). Pochází z maď. örök, věčný, a neznamená jen to, co praví prof. Bogdan, nýbrž má tři, vlastně čtyry významy. I v textech slovanských z půdy rumunské урикь, též оурикъ, оурыкъ, znamená především věčný a teprve ve druhé řadě tolik jako отчина, отнина, дѣдина, t. j. statek dědicky někomu náležející a pak i samo vlastnické právo k tomu statku, a konečně i tolik jako хрисовуль, привилие (listina). V prvém smyslu (věčný) vyskytuje se řečené slovo v listinách I. 34, 35, 38, 100, 181, II. 3, 6, 15. Že nemůže урик znamenati dědičný statek (nebo vlastnictví), vidno na př. z listiny I. 34, v níž se homorskému klášteru uděluje r. 1459 stálý roční důchod pěti beček vína a hned na to se praví: тое да ест нашему монастирю урик. A podobně má se věc v listinách posléze vzpomenutých. Ve smyslu otčina, dědina setkáváme se s terminem urik v listinách I. 55, 73 (tam stojí

pleonasmem урик и отчина), 113, 120, II. 14 a j. Že se obou těchto výrazů promiscue užívalo, vidno z příkladu I. 52: prodal svoju otninu ot svojego urika. Několikrát označuje se věc, jež někomu náleží právem vlastnickým, dodatkem pitomii (pitomaja otnina I. 127, 134, 150, 265; pitomii urik I. 223, 244, 248, 260; pitomii sela I. 203, 333; pitomyi mlini I. 333 a 181, kde se také monastýr v Putně nazývá pitomii).

S potvrzením vlastnického práva k nemovitostem se strany panovníka souvisí stanovení pokuty proti tomu, kdo by někdy vlastnictví to rušil. Pokuta řečená sluje *zavězka* (zavezka, rum. zavească). I tento termin známe z Venelina (srov. 108) a setkáváme se s podobným slovem v Zák. vinodolském (na př. ve čl. 55), rovněž ve smyslu pokuta (ač slovo to znamená také závazek). Zavezka vyhražována byla panovníkovi, ale ve prospěch soukromý (toho, jehož právo bylo porušeno, viz I. 41 a 42, kde vydavatel vysvětluje povahu zavezky).

Na kruh dědiců ukazují opětovně se vyskytující obraty: toje da jest jemu ot nas urik (s usym dochodom), jemu i detem jego i bratiam jego i unučatom jego i praunučatom jego i prašturětom jego i usemu rodu jego, kto jemu budet naibližnyi (srov. I. 58, 61, 63, 65, 67, 74, 80, 127 atd.). Příbuzenstvo nazývá se střídavě *rodem* i *plemenem*. Podobně jako v rumunštině (po způsobu latinském) označuje se slovem nepot nejen vnuk, nýbrž i synovec (syn bratrův), v témže obojím smyslu užívá se i v listinách uveřejněných Bogdanem slovanského názvu *unuk* (srov. I. 192). Podobně má se věc se slovem ujko, jež v Moldavsku znamenalo nejen ujec, nýbrž i děd. Odchylného smyslu nabylo v Moldavsku ruské slovo plemjannik, jež tam (plemennik) zpravidla znamenalo nikoli synovec, nýbrž bratranec (rum. văr, lat. consobrinus, srov. I. 198), ačkoli v listině I. 192 máme doklad, že jedna a táž osoba se nazývá jednou unuk a podruhé plemenik.

Mezi nejzajímavější listiny Bogdanovy sbírky patří ta, v níž panovník zprošťuje otroctví Tatara Oanu, uprchlého do Polska, a povoluje mu, aby se vrátil do země a žil jako svobodný člověk podle práva valašského (I. 140).

Z práva procesního poutá naši pozornost zvláště listina I. 191, kde se připouští ve sporu důkaz pomocí 24 soupřísežníků (prisěžnici), avšak nedochází k němu, poněvadž strana, jíž je dotčený důkaz uložen, odmítá přísahati a žádá, aby druhá strana sama vykonala přísahu opačného smyslu. Doklady osobní represáliové obstávky zv. po slov. *izem*, nacházíme v listinách II. 308 a 315. V listě prvém, daném v Sučavě 12. února 1469, Štěpán Veliký oznamuje Brašovanům, že nemoha dosíci zaplacení pohledávky 400 zl. uh. od jejich spoluměšťana Pavla Tlustého, obstavil Jiřího Kuturu z Prežmeru, vesnice saské v Sedmihradsku, jehož nepropustí, dokud mu nebude zaplaceno. V listě druhém, daném v Sučavě 3. ledna 1472, Štěpán pojišťuje Brašovanům právo svobodného obchodu na moldavské půdě a vzdává se práva represáliové obstávky (izem da se ne vъzmet nikde po megju našimi zemle).

Zmíněné privilegium obchodní, udělené Brašovanům, náleží již do druhé skupiny listin, uveřejněných Bogdanem. Výsad podobných obsaženo

je tam více, na př. obnovení privilegia Brašovanům ze 13. března 1458 (II. 261), v němž je zmínka také o clu z českého sukna, a zejména potvrzení objemného privilegia, daného v Sučavě dne 3. července 1460 Lvovanům (II. 272 a násl.). Obsah listin skupiny druhé je velmi důležitý pro právo veřejné. Jsou tu na př. uveřejněny listiny, jimiž Štěpán Veliký slibuje r. 1462 a 1468 věrnost polskému králi Kazimírovi a polské koruně (II. 283, 300), alliance Štěpánova s vel. kníž. litevským Alexandrem (II. 442), list odpovídající na poselství vel. kníž. moskevského Ivana Vasiljeviče a vybízející ho, aby zachoval mír s vel. kníž. litevským Alexandrem (II. 409) atd.

Edice Bogdanova má veliký význam nejen pro studium soukromého i veřejného práva moldavského, nýbrž i pro dějiny kolonisace moldavské a pro historii místopisu. Vidíme, jak jednotlivé vesnice byly zvány po prvých osadnících (srov. I. 45, Mikulešti, kde byl dom otca ich Nikola, Korča — Korčešti I. 58, Glodenul — Glodeni I. 61, Kuhne — Kuhnešti I. 265, Stecko — Steckany II. 6, Lukač — Lukačešti I. 30 atd.). Zajímavy jsou četné doklady toho, jak vesnice dlouho neměly názvů a označovány byly jen způsobem opisným, „kde byl x y" (I. 258, 345, II. 7, 14, 36, 39, 107 atd.). Někde se sice název vesnice uvádí, ale patrně ještě se nevžil, poněvadž se hned dodává jméno zakladatele, jako Mirešti, gde byl Ivan Mieriul (II. 87), Becečtii, gde bil mlin Becii (II., 111) atd.

I jazykozpytec slovanský najde v díle Bogdanově mnoho látky ke studiu. Zajímavo je na př. seznati, jak slovanské slovo tovar se dostalo do Moldavska ve třech formách (vedle původní formy tovar ještě v přetvoření maďarském tar a konečně ve vlastní rumunské přeměně povară), nebo jak maď. bár (bárki, bármi atd.), převzaté do rum. ve formě oáre objevuje se ve slovanských textech z rum. půdy ve tvaru vare (vare kto, vare što, vare koli atd., srov. četné doklady také u Venelina, Miletiče, H. влахоболг. грам. a j.).

Dílo Bogdanovo opatřeno je vzornými rejstříky osob, názvů geografických a věcí a dvěma znamenitými slovníky terminů slovanských a rumunských.

Karel Kadlec.

Dąbkowski Przemysław, Nauka prawa w szkołach wydziałowych i podwydziałowych Komisyi Edukacyjnej (1773—1794). Lwów, 1915. Stran 97.

Nejnovější práce prof. Dąbkowského je zcela jiného rázu než dřívější studie autorovy. Na základě materiálu vydávaného pod názvem Komisya edukacyi narodowej spisovatel poučuje nás o tom, jak na sklonku trvání polského státu, již po prvním rozdělení Polska, vyučováno bylo na středních školách polských, t. zv. wydziałowych (jakýchsi gymnasiích), i podwydziałowych předmětům z oboru věd právních a státních. Vykládalo se o právu přirozeném, politickém, civilním, mezinárodním, polském, církevním a ekonomickém (jak nazývána byla tehdy politická ekonomie). Výklady o právu polském týkaly se práva politického, pramenů, práva civilního, trestního a soudního řízení. Kromě toho podávány byly vědomosti právní také

v rámci jiných vyučovacích předmětů. Spisovatel seznamuje nás s tím, jak se o jednotlivých právních předmětech vykládalo, ve kterých třídách, kolik hodin, jaké byly učební knihy atd. Úkolem právního vyučování nemělo býti, aby ze žáků vychováni byli učení právníci, nýbrž dobří státní občané. Ačkoli se výkladům dával podklad dosti hluboký, theoretický, filosofický a ethický, hledělo se také ke stránce praktické. Nejednou zřizovaly se ve škole sněmíky podle vzoru skutečných sněmíků, na nichž žáci dělili se o role maršálka, poslů, úředníků, nebo konány soudy pod vedením profesora právní nauky atd.

Nejlépe vykládáno bylo o právu na školách piaristů. — Komise edukační používati musela s počátku mnoho učitelů náležejících ke zrušenému řádu jesuitů. Původně vyučovali právu stejně jako jiným předmětům profesoři třídní, teprve později profesoři odborní.

Zásluha komise edukační nespočívala v tom, že by ona první byla zavedla právnické předměty na střední školy. Právu se vyučovalo již podle starších školských systémů. Spisovatel podává nám data týkající se výkladů o právu jak v době před systémem edukační komise, tak i po zániku této komise. Ještě po třetím rozboru Polska udržovalo se v knížectví varšavském v Prusku a Rusku na středních školách bývalého polského území vyučování právu po starém způsobu, zavedeném komisí edukační.

Práce Dąbkowského velmi pěkně líčí vysoký stupeň polského středního školství po prvním rozdělení Polska a bezděky nám připomíná moderní snahy, aby i na našich gymnasiích vykládáno bylo o základních otázkách z právních oborů.

K. K.

Římské a řecké právo.

Prof. Dr. Josef Vančura, Exekuční listiny dle práva papyrů. Poctou k 70. narozeninám dvor. rady prof. dra E. Otta. Rozpravy České Akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, třída I., č. 54. V Praze 1915, 57 str.

Význačným zjevem v řecko-egyptském životě právním jest, že užívalo se v něm hojnou měrou obligačních listin exekučních, t. j. dluhopisů s doložkou přímé vykonatelnosti. „Jsou to listiny sepsané o smlouvách, v nichž dlužník výslovně prohlašuje, že nesplní-li v ustanovený čas svého závazku, bude moci věřitel již na základě této listiny samé vésti ihned exekuci stejně, jakoby měl po ruce vykonatelný rozsudek soudní" (sp. str. 3). Novější hromadné egyptské nálezy papyrové obrátily k nim živou pozornost právních historiků. Vždyť papyrové listiny exekuční sahají až k prvním počátkům periody Ptolemejské[1]) a vyplňují pak i periodu římskou a byzantskou, celkem dobu as 9 století (str. 4. 5). Máme o nich nyní již rozsáhlou literaturu, kterou spisovatel zaznamenává velmi úplně v pozn. 1.

---

[1]) Již nejstarší toho času známá papyrová listina datovaná (P. Eleph. 1) z r. 311 př. Kr. obsahuje doložku exekuční (sp. str. 4, 5).

Souhrnem, byť i stručně, pojednal o graeko-egyptské listině exekuční Mitteis v Grundzüge und Chrestomathie der Papyruskunde (1912), 2. Band: Juristischer Teil, erste Hälfte: Grundzüge, str. 119—129 (sr. str. 19—21), 44—46 a 159—162), doplňuje vylíčení toto v 2. polovici tohoto svazku, v „Chrestomathie“, jak otištěním četných listin exekučních samých a soudních spisů, odnášejících se k řízení z takových listů, tak i různými podrobnějšími poznámkami k jednotlivým číslům.[2]) Stejný základ pramenný a literární má Vančurův spis, v němž také řečená právní instituce vykládá se rovněž systematicky, jen způsobem mnohem obšírnějším. Výklady podepírají se všude hojnými citáty z pramenů, jichž užití usnadňuje se připojeným ke spisu velmi pečlivě sdělaným seznamem papyrů, kterých jest se v něm dovoláváno (str. 55—57). K značnému objemu díla přispívá také ta okolnost, že jsou otištěny v plném znění, a to častěji s doslovným českým překladem, a rozebírány zevrubnou exegesí mnohé listiny a že rozprava zabíhá častěji i do otázek vzdálenějších. Látka jest upravena ve spise takto.

1. Sp. zabývá se nejprve s exekuční doložkou (str. 5—8). Nejčastěji zní: ἡ πρᾶξις ἔστω σοὶ ἐξ ἐμοῦ καὶ ἐκ τῶν ὑπαρχόντων ἐμοὶ πάντων καθάπερ ἐκ δίκης. Vyskytují se však pro ni v papyrech také jiné obraty. O některých přípojkách jest ovšem pochybno, zdali máme spatřovati v nich doložky exekuční čili nic.

2. Význačnou byla pro listiny exekuční co největší určitost předmětu smluvního. „Hlavní předmět závazku jest v nich vyjádřen summou peněžitou ciferně určenou.“ „I tenkráte, bylo-li vlastním předmětem obligace něco jiného než určitá summa peněz, shledáváme, že býval připojen zvláštní dodatek, kterým byl původní předmět obligace in eventum, t. j. pro případ, že dlužník neučiní své povinnosti za dost, ciferně přesnou summou peněžitou oceněn“ (str. 8). Spisovatel to ukazuje důkladným rozborem na řadě listin, zřízených o nejrůznějších druzích smluv (str. 9—14).

3. Pole exekučních listin egyptských jest velmi široké. Sp. vypočítává pečlivě hlavní druhy smluv, při nichž lze zjistiti listiny exekuční (str. 15—25). Jsou to zápůjčka peněžní nebo obilní, depositum irregulare, smlouvy svatební (strany vrácení věna nebo jmění parafernalního), smlouvy nájemní, mezi nimiž zvláště smlouvy o nájmu kojné, smlouvy trhové i smlouvy rukojemské.

4. Praktický význam exekuční listiny spočíval v tom, že věřitel mohl z ní vésti proti dlužníku exekuci stejně jako by byl tento k plnění dluhu odsouzen rozsudkem právní moci nabyvším (str. 25). Pro rozsah, ve kterém měla býti provedena exekuce, rozhodným bylo především ustanovení listiny exekuční (str. 26—31). „Pravidelně podroboval se dlužník exekuci nejen majetkové, ale i osobní, a sice této personální exekuci na místě prvém, jak již z obvyklého textu exekuční

[2]) Sr. podrobnou zprávu, kterou o díle tomto podal O. Sommer ve Sborníku, r. XII., str. 103—216.

klausule jest zřejmo" (str. 26), což ukazuje vzorec doložky, uvedený nahoře pod čís. 1. Ale výhrada obou způsobů exekuce nebyla ve všech dobách stejně účinnou.

a) Ve všech svých částech měla dle spisovatele exekuční doložka plnou účinnost jenom v době ptolemejské (str. 27, 28). To platí obzvláště o výhradě exekuce personalní. Shoduje se to s povšechným vývojem egyptského práva exekučního. Vždyť exekuce osobní, kterou prý z říše faraonů odstranil král Bokchoris v 8. století př. Kr. (Diod. 1, 79), byla za Ptolemeovců všeobecně zavedena. Při tom „nečinilo se", jak praví sp., „rozdílu, že by snad exekuce na majetek byla musila býti vedena dříve než na osobu dlužníkovu, jež následovati by mohla teprve po bezvýsledné exekuci majetkové." „Pro tento pořad není v papyrech dokladu. Naopak jest to právě osobní exekuce, kterou si věřitel v exekučních listinách v obvyklém jich znění na prvním místě vymiňoval." „O subsidiární povaze její nečiní se nikde zmínky" (str. 29, 30).

Tyto výklady spisovatelovy mají zajisté pevný základ ve znění exekučních listin doby ptolemejské.[3]) Ale nejnověji nalézáme ve sbírce úryvků ze zákonů alexandrijských z polovice 3. století př. Kr., která se nám zachovala na Pap. Hal. 1,[4]) nařízení, podle něhož při výkonu práva **καθάπερ ἐκ δίκης** exekuce personalní dovoluje se pouze, mine-li se s účinkem majetková, tedy vedle této jen subsidiárně. V lin. 115 seq. stanoví se totiž, že žalobce, prosoudiv s jistými žalobami, bude povinen zaplatiti vítěznému odpůrci tu desetinu, tu pětinu hodnoty sporu, a má soudní vykonatel nebo jeho pomocník provésti exekuci, jako by na základě rozsudku, a to z majetku dlužníkova a teprve když by majetek nestačil, na osobě jeho: **ὁ πράκτωρ ἢ ὁ ὑπηρέτης πραξάτω καθάπερ ἐκ δίκης ἐκ τῶν ὑπαρχόντων, ἐὰν δὲ μὴ ἐκποιῆι, καὶ ἐκ τοῦ σώματος.** V jakém rozsahu platilo toto umístění osobní exekuce za majetkovou? V uvedeném právě případě ovšem titulem exekučním není ani smlouva (listina exekuční) ani výrok soudní, nýbrž spojuje zákon s obligací, povstalou *ex lege*, přímo vykonatelnost již od samého vzniku jejího. Ale důvodně lze se domnívati, že zákon Alexandrijský subsidiární platnost personální exekuce neomezoval na uvedený jednotlivý případ, ba nejspíše ji stanovil i pro případ výkonu rozsudku. Dalo by se to se zjevem tím, že známé nám smluvní výhrady exekuce **καθάπερ ἐκ δίκης** uvádějí jako předmět její

[3]) V P. Hibeh 84a z r. 285 př. Kr. exekuční výhrada omezuje se na majetek dlužníkův (sp. str. 26). Spisovatel to důvtipně a bezpochyby správně vysvětluje (str. 27) tím, že dlužník Epimenes jest Atheňanem a kontrahenti vzali pro smlouvu za základ právo dlužníkovo, tedy právo Athenské, jež dle zákonů Solonových osobní exekuci pro soukromé dluhy nedovolovalo (Aristoteles, *Ἀθ. πολ.* c. 6; Plutarch, Solon 15). Stejné vysvětlení podává nyní též Egon Weisz, Studien zu den Römischen Rechtsquellen, 1914, str. 1, poz. 3.

[4]) Veledůležitý papyrus Halensis č. 1 vydán jest v publikaci Dikaiomata, Auszüge aus alexandrinischen Gesetzen u. Verordnungen in einem Papyrus des philol. Seminars der Universität Halle (Pap. Hal. 1), 1913. O publikaci této podán jest referát doleji (str. 54 nasl.).

osobu dlužníkovu před jměním jeho, srovnávati, jestliže podpůrná platnost exekuce personalní byla zvláštním privilegiem občanů Alexandrijských.[5]) Není též vyloučeno, že výsady té dlužník mohl se zříci a že zřeknutí takové spatřováno bylo v obvyklé doložce listin exekučních, ve které exekuce personalní jest postavena na první místo.

b) Za vlády římské byla, jak sp. učí, exekuce osobní postupně zatlačována, až posléze byla úplně odstraněna ediktem praefekta Tiberia Julia Alexandra z r. 68 po Kr. Ze znění tohoto ediktu (sr. Bruns, Fontes, 7. vyd., č. 72, Chrestom. č. 102) jde prý dále na jevo, že osobní exekuce byla římskými praefekty již před tímto ediktem zakazována (str. 28). Přes to však zásadní odstranění personalní exekuce pro dluhy soukromé nemělo vlivu na dosud obvyklé znění exekučních listin. Text doložky exekuční zůstal tak, jak se vyskytoval ve starších vzorcích smluvních, třeba že ve skutečnosti měla právní význam již jen ta část její, která se dotýkala exekuce realní, kdežto druhá část, kterou se vyhražuje věřiteli exekuce osobní, pozbyla vší praktické důležitosti, stavši se pouhým archaismem, pouhým reflexem poměrů doby ptolemejské (str. 28, 29, 52).

Učení to nepokládáme za veskrz správné. Co se týče předkem ediktu praefekta Tib. Julia Alexandra z r. 68. po Kr., neshledáváme již předem, že by ze znění jeho vycházelo na jevo, že osobní exekuce byla římskými praefekty již před tím zakazována. V pravdě čteme v ediktu, že nahoře jmenovaný praefekt Egyptu dává své nařízení „poslušen vůle božského Augusta“ (lin. 15: ἑπόμενος τῇ τοῦ θεοῦ Σεβαστοῦ βουλήσει). O nějakých zákazech personální exekuce, vydaných od dřívějších praefektů, v ediktu zmínka se neděje. Pochází tedy starší předpis, namířený proti personalní exekuci, jedině od císaře Augusta. Ale jak s tím srovnati, že exekuční vazba ve veřejném vězení (πρακτόρειον, φυλακή) pro soukromoprávní nároky, které podle vůle Augustovy měla býti učiněna přítrž, jest dosvědčena v papyrech jak pro dobu Augustovu (BGU 1138 z 12. roku vlády tohoto císaře, z r. 19/18 př. Kr.) tak i pro dobu Tiberiovu (P. Oxy. 259 z 23 po Kr.)? Že by zde šlo o zlořád, jejž vypleniti nepodařilo se římské vládě v prvních dobách, se přece jen nezamlouvá. Mnohem více se podobá pravdě, že, jak soudil již Schrader (Tübing. krit. Zeitschr. für Rechtswiss. 1, 2, r. 1826, str. 129 ns.) a zastává nyní Mitteis (Arch. Papf. 1, 351, Grundzüge, str. 44, 127) a Lewald (Zur Personalexekution im Recht der Papyri, str. 31, 44, 45), nařízení Augustovo, jehož se dovolává praefekt Tib. Jul. Alexander, jest pouze *lex Iulia de cessione bonorum*, která, jak známo, neodstranila personální exekuci úplně, nýbrž poskytla dlužníkovi pouze možnost, osvoboditi se od ní dobrovolným postoupením celého majetku věřitelům. Podle toho exekuce proti osobě dlužníkově nebyla by byla v Egyptě zcela zrušena

[5]) Toho se domnívají vydatelé Dikaiomat, str. 81 a 163. Možnost toho připouští též Wenger, Krit. Vierteljahrsschrift, 3. F. 15 (1913), str. 367.

zákonem Augustovým a ediktem praefekta Egyptu, právě tak jako v Římě soukromá vazba dlužnická předpisy zákona Poeteliova byla pouze zmírněna, nikoli však na dobro odstraněna a potrvala u samých Římanů jako praktický institut po celou dobu klasických právníků.[6])

c) A co platí za doby římské o první polovici exekuční výhrady, to možno podle spisovatele souditi pro období byzantské o ní celé, tedy i pokud jde o výhradu exekuce realní: jest jen prázdným ustanovením, bezvýznamným dodatkem, jenž přejímán byl písařskou setrvačností ze starých listinných formulářů (str. 29, 52, 53). V tom lze spisovateli dáti za pravdu, nikoli však, pokud běží o další povšechnější názor jeho na trvání exekuce personální v době byzantské, který projevuje, když k CPR 30 označuje 6. století po Kr. jako dobu, „v níž o osobní exekuci pro soukromé pohledávky nemůže již býti řeči (str. 27). Vždyť trvání tohoto způsobu exekučního jest i pro doby podiokletianské doloženo přímými zprávami papyrů o případech, kde bylo jeho užito prakticky. V P. Lips. inv. 244 z r. 462 po Kr. (sp. poz. 62) vystupuje dlužník, který byv vsazen do **δημοσία εἱρκτή** pro závazek rukojemský, prohlašuje ochotu k *cessio bonorum*, by pak byl propuštěn, v P. Oxy. 6, 902 z r. 465 pak nalézáme dlužníka vězněného v **δεσμωτήριον** (sr. Mitteis, Grundz., str. 44, 45). I zakazují také konstituce absolutných císařů pouze dlužnickou vazbu soukromou: c. 1. Th. de privati carceris custodia 9, 11, z r. 388; c. 1 Iust. de privatis carceribus inhibendis 9, 5, z r. 486, a c. 2 eod. z r. 529. Při tom jest pozoruhodno, že první dvě konstituce vztahují se právě k Egyptu (sr. Rudorff, Rhein. Museum f. Philol. 2, 1, str. 166, a Mitteis, Reichsrecht, str. 451 násl., Grundzüge str. 44, p. 4. 5; str. 45). Že pak dlužník mohl se osvoboditi *cessione bonorum* také z vazby veřejné, ukazuje nyní nahoře uvedený P. Lips. Inv. 244 (Mitteis, Chrestom. č. 71).

5. Exekuční výhrada nedávala věřiteli též právo, vésti exekuci způsobem zcela svémocným, aniž by musil si k jednotlivým úkonům exekučním vymoci povolení úředního. S určitostí možno říci, že exekuce vedena býti mohla jenom pod ochranou a dozorem příslušného úřadu státního (str. 25). O zásadách tohoto exekučního řízení poučují nás zevrubněji papyry pouze pro dobu římskou (str. 31). Pokud však jde o dobu Ptolemejskou, jest zachovaný papyrový materiál daleko skrovnější (str. 44).

a) V době římské řízení se zahajovalo tím, že věřitel podal archidikastovi v Alexandrii žádost za soudní upomínku (str. 31, 32). Byvši

---

[6]) Sr. doklady u Kellera, Röm. Civilprocess, § 83 poz. 1028, a Girarda, Manuel, 5. vyd., str. 1044, p. 3; k tomu Mitteis, Reichsrecht str. 450, Kleineidam, Festgabe f. Felix Dahn, II., str. 5 ns., a Kniep, Gai Institutionum commentarius tertius (1914) str. 157 násl. O ustanoveních ediktu viz zvláště Lenel, Ed.[2], str. 392 ns. Vysvětluje-li tedy sp. na str. 27 okolnost tu, že BGU 729 z r. 144 po Kr. obsahuje pouze výhradu exekuce majetkové, tím, „že dlužníkem byl civis Romanus, jenž ovšem osobní exekuci nepodléhal,“ nemá vysvětlení to základu.

povolena, upomínka doručila se skrze stratega okrsku, v němž dlužník měl bydliště, dlužníkovi, zovouc se od té doby *διαστολικόν* (str. 33). Proti této upomínce může dlužník podati odpor (*ἀντίρρησις*; P. Oxy. 68 z r. 131 po Kr.; sp. str. 34, 35).[7]) Minulo-li se *διαστολικόν* s úspěchem, mohl věřitel po uplynutí přiměřené lhůty žádati za povolení exekuce. Žádost tato adresována byla samému praefektu Egypta. Tento povolil exekuci jednostranně, aniž vyslechl odpůrce (BGU. 1038), jenže, jak ukazují P. Lond. 3. p. 132 a Lips. 120, dlužník mohl proti výměru exekuci povolujícímu činiti námitku, zvanou rovněž *ἀντίρρησις* (str. 38—41). Jestliže dlužník nepodal anterresi, nebo tato byla od praefekta zamítnuta, mohl věřitel obrátiti se písemnou žádostí na stratega, aby prostředkem úředních vykonavatelů, „*πράκτορες ξενικῶν*" dal provésti exekuci (str. 42, 43).

V řízení, nesoucím se k doručení diastolika, shledávají Mitteis (Leipz. Griech. Urk. I., 317 a Grundz., str. 122 ns.) a po něm i jiní (Wenger, Göttg. Gel. Anz. 1907, str. 311; Krit. Vjschr. III., F. 14 (1912), str. 554 násl.; Koschaker, Z. Sav. 29, str. 30; Berger, Grünhuts Z. 39, str. 779) analogii s moderním řízením upomínacím. Diastolikon jest jim příkazem platebním, který vcházel v právní moc, neodporoval-li jemu dlužník do určité doby, kdežto odpor v čas podaný zbavoval platební rozkaz vší moci a měl asi v zápětí řízení kontradiktorní. Přirovnávajíce tento proces k dnešnímu řízení upomínacímu, učenci právě uvedení činí to ovšem jen s různými výhradami. Připomíná se obzvláště, že platební příkaz nepochází od archidikasta, nýbrž od věřitele, a arcisoudce se omezuje na to, jej autorisovati nařízením doručovacím (Mitteis, Grdz., 125), dále pak, že při moderním řízení upomínacím jde teprve o utvoření surrogatu rozsudku, kdežto zde jest již titul exekuční (listina exekuční), takže řízení alespoň od toho okamžiku, kdy odpůrce opomine odpor, jest exekučním (Koschaker, na u. m.), podaný odpor pak neznehodnocuje exekuční listinu úplně (Mitteis, na u. m., viz doleji pozn. 8).

Tuto nauku o zvláštním upomínacím řízení na základě řecko-egyptských listin exekučních odmítá spisovatel rozhodně (str. 33—38). Pro další průběh exekuce jest prý celkem nerozhodno, jak se dlužník proti doručené mu soudní upomínce zachová. Nepodal-li dlužník proti upomínce odporu, nezpůsobovalo toto opomenutí prý bez dalšího právní moc úřední upomínky, jako zase naopak, když dlužník odporoval úřední upomínce, nelze prý říci, že tento odpor dlužníkův zbavoval exekuční listinu její vykonatelnosti tak, že by věřitel nemohl pak již na jejím základě vymoci si

---

[7]) V P. Oxy. 1203 z 1. století po Kr. máme nyní nový doklad podání (*ὑπόμνημα*) domnělého dlužníka proti doručené jemu soudní upomínce. Sr. o tomto i po jiné stránce poučném papyru Wenger, Krit. Vjschr. III. F. 12 (1912), str. 559 násl., Lewald, Z. Sav. 33, str. 632 násl. a Steinwenter, Beiträge zum öffentl. Urkundenwesen der Römer (1915), str. 51, 52.

ihned povolení exekuce. I neměla prý úřední upomínka jiného účelu, než upozorniti dlužníka na hrozící mu exekuci.

Jakkoli námitky spisovatelovy proti panující nauce o upomínacím řízení na základě listin exekučních nejsou zajisté bez váhy, nepokládáme přece jen za to, že by jimi nauka ta byla vyvrácena. Nejméně dotčeným může se pokládati panující učení podrobným uváděním rozdílů mezi řízením z listin exekučních dle práva papyrů a moderním řízením upomínacím, tak jak jest upraveno na př. v právu rakouském (sp. str. 38, pozn. 110), máme-li jen na mysli, že zastancové onoho učení, jak již nahoře pověděno bylo, poukazují na analogii řízení dle papyrů s moderním řízením upomínacím jen povšechně a s výhradami. Názoru spisovatelovu pak dalo by se již předem vytknouti, že praskrovný účinek, který podle něho měla ona upomínka, diastolikon, není přece jen nikterak ve shodě s námahou i nákladem a ztrátou času s ní spojenými, ještě méně s vyskytující se při ní intervencí různých orgánů státních, zvláště i vyššího hodnostáře, archidikasta. Dovolává-li se pak spisovatel pro tvrzený jím s l a b ý ú č i n e k upomínky hlavně toho, že, i když se dlužník choval proti soudní upomínce naprosto nečinně a věřitel vymohl si později dekret exekuci povolující, mohl dlužník přes to i potom ještě tomuto soudnímu úkonu klásti odpor a žádati, aby zrušena byla pro materielní nedostatky práva věřitelova (spis. str. 34), lze zajisté ukázati k tomu, že „i proti rozsudku může býti obdobně učiněna námitka jeho neplatnosti" (tak sp. sám, str. 41, poz. 127) a jest na snadě pokládati za to, že proti exekučnímu výměru mohly býti podány jen ještě takové námitky, které opíraly se o skutečnosti nově nastalé (zaplacení, smír atd.), jež následovaly teprve po právní moci diastolika (M i t t e i s, Grdz., str. 128, 2). Také ta spisovatelem namítaná okolnost, že věřitel, když po předchozím diastoliku, proti kterému nebyl podán odpor, usiloval o provedení exekuce, musil ještě existenci svého práva potvrditi zvláštní přísahou (sp. str. 34), což by při rozsudku alespoň podle našich názorů o právní moci jeho bylo přece jen pravdě nepodobným (sr. M i t t e i s na uv. m. 160; Z. Sav. 23, 345; K o s c h a k e r, na u. m., str. 36), nemusila by dosvědčovati nic, nežli že právní moc diastolika nebyla úplně na rovni s právní mocí rozsudku.

Co se pak dotýče účinku, jejž má odpor kladený diastoliku, M i t t e i s ani netvrdí, že by odpor ten odnímal l i s t i n ě e x e k u č n í samé vlastnost titulu exekučního, nýbrž učí jen, že **ἀντίρρησις** odstranila moc p ř í k a z u platebního.[8]) Učení to má pak zajisté nejpevnější oporu v P. Oxy. 68 z r. 131 po Kr. Nebo zde v lin. 32/33 námitce, učiněné od upomenutého

[8]) Sr. M i t t e i s, Grundz., str. 127: Die *ἀντίρρησις* behebt jedenfalls die Kraft des Z a h l u n g s a u f t r a g s: es wird jetzt die Sache in zweiseitige Verhandlung übergegangen sein. Außerdem mögen wohl für dieses Verfahren bestimmte Kautelen gegolten haben. Sollte die E x e k u t i o n s u r k u n d e nicht ganz entwertet werden, so durfte der einfache Widerspruch sie n i c h t vollkommen e n t k r ä f t e n. Man mag sich also vorstellen, daß der widersprechende Beklagte zur Kautionsleistung angehalten wurde, oder gegen ihn arrestatorische Maßnahmen zulässig waren. Positiv wissen wir darüber nichts. Sr. též sp. str. 36, pozn. 101.

dlužníka, připisuje se přímo a jasně účinek ten, že **διαστολικόν** stalo se neplatným (**ἄκυρον καθεστός**),[9]) načež pak v lin. 34/35 slovy: **μένουσαν δ' ἐμοὶ τὴν πρὸς αὐτὸν κρίσιν ἐφ' ὧν δέον ἐστίν**, ukazuje se na kontradiktorní řízení, k němuž může dojíti po antirresi (sr. Mitteis, Chrest., str. 250).

b) Pro dobu ptolemejskou prameny, jak Mitteis uvádí, selhávají (Grdz. 122). Naproti tomu však spisovatel tvrdí, že o hlavních zásadách řízení na základě listin exekučních za doby ptolemejské poskytují nám dosti jasný obraz P. Fayum towns 11 z r. asi 115 př. Kr. (str. 44—45) spolu s ještě staršími P. Magd. 18 a 23 z r. 221 př. Kr. (str. 46 až 48), k nimž podle poz. 143 řadí se také P. Tor. 13 z r. 147 př. Kr. Seznáváme prý z nich, že již v této periodě byly v řízení exekučním obsaženy skoro všecky prvky jeho pozdějších forem, arci s některými modifikacemi dosti podstatnými (str. 44). Rozdíly mezi dobou řeckou a dobou římskou pak v řízení opírajícím se o listiny exekuční má znázorniti přehledné srovnání podané na str. 50—52. Zde vyličuje se obzvláště řízení nesoucí se k povolení exekuce pro dobu řeckou na str. 51 takto. „Žádost věřitele adressovaná formálně králi (královským manželům), věcně však náležející sborovému soudu (**καθῆκον δικαστήριον**), jímž bylo buď **κοινοδίκιον** nebo (v době pozdější) **οἱ ἐπὶ τῶν τόπων χρηματισταί**, dodá se nejprve strategovi, který předvolá dlužníka, bydlí-li v místě, k sobě, je-li jinde, k místnímu úřadu (**ἐπιστάτης τῆς κώμης**). Uzná-li dlužník dluh, povolí sám strateg nebo jeho zástupce (**ἐπιστάτης**) exekuci. Jinak o tom rozhodne s konečnou platností soud, přesvědčiv se přípustnými důkaznými prostředky o správnosti pohledávky věřitelovy."

Spisovatel zde zajisté správně načrtl základy řízení soudního, jež se nám podává pro 3. století př. Kr. v papyrech z Magdoly.[10]) Popříti však dlužno rozhodně, že by tu šlo o zvláštní řízení z listin exekučních. Především není vůbec jisto, že by v případech od spisovatele uvedených věřitel opíral svou žádost o listinu s výhradou přímé exekuce. V P. Fayum towns 11 dovolává se sice žalobce tří syngraf, sepsaných o obilních zápůjčkách, nezmiňuje se však, ač mluví a jich obsahu, že by v nich byla doložka exekuční. Rovněž v P. Tor. 13, kdež se jedná o vymáhání

[9]) Sr. nyní P. Oxy. 1203 (nahoře poz. 7), lin. 18—22. Zde žadatelé navrhují, aby podání jejich proti platebnímu rozkazu bylo doručeno synovi zastupujícímu věřitele, aby zvěděl *πάντα τὰ ὑπὸ τοῦ πατρὸς Λεονίδου ἐπὶ τῇ ἡμῶν ἀδικίᾳ πραχθέντα ἄκυρα ὄντα.*

[10]) Papyry tyto, pocházející z antické obce Magdola z let 222—218 př. Kr., počtem 41, vydali nejprve P. Jouguet a G. Lefebvre v Bulletin de Corresp. Hellénique, r. 26 (1902), str. 95 násl., r. 27 (1903) str. 174 nsl. Z nich 12 s různými emendacemi jest otištěno v Mitteis-Wilcken Chrestom. Nové vydání: Papyrus Grecs, publiés sous la direction de Pierre Jouguet, tome II (Papyrus de Magdola, seconde édition par Jean Lesquier), Paris 1912 (Lille II). Staré číslování papyrů zachováno jest i v novém vydání. Pod čís. 42 přidán jest papyrus, uveřejněný v Mélanges Nicole (1905), str. 281 násl. (Mitteis, Chrest. č. 8). Sr. E. v. Druffel, Krit. Vierteljahrsschrift f. Gesetzgbg. u. Rechtsw. 3. F. 15 (1913), str. 165 násl. Nového vydání neměl referent po ruce.

nároků z úpisu alimentačního (συγγραφὴ τροφῖτις),[11]) postrádáme všeliké zmínky o doložce exekuční v úpisu obsažené. V Magd. 23 však nemluví se již vůbec ani o dluhopisu, v Magd. 18 pak žalobce opírá svou žalobu dokonce jen o svědky dané zápůjčky, žádaje za výslech jejich epistatem (lin. 4, 5). V žádném z těchto případů nepraví se ani v závěrečném petitu ničeho o tom, že by šlo o výkon práva καθάπερ ἐκ δίκης.

Závažnější však a zcela rozhodnou proti spisovateli jest okolnost ta, že s úplně stejným řízením, jaké poznáváme ze tří od spisovatele uvedených papyrů, setkáváme se v ptolemejském Egyptě 3. století př. Kr. při vymáhání právních nároků, vzešlých z nejrůznějších skutečností a nesoucích se k plnění všelikého druhu. Vyskytujíť se jako materielní důvody žalob, projednaných tímto řízením, krom uvedených již zápůjček také zápůjčka obilní (ječmene), poskytnutá bez zřízení listiny, διὰ χειρός (P. Magd. 25). koupě vína (P. Magd. 26), smlouva pachtovní (P. Magd. 3), neoprávněné zasahování do práva vlastnického (P. Magd. 2), bezprávné uškození na cizí věci: na dobytku (P. Magd. 4; 21),[12]) na osení zaplavením pozemku (P. Magd. 28), násilné vypuzení z domu (P. Magd. 20) nebo pozemku (P. Tor. 3 = Par. 14), realní injurie, spojená s uzmutím věci (P. Mélanges Nicole, p. 281 = P. Magd. 42; P. Fayum towns 12), krádež věcí (Magd. 35) a zadržení kusů pozůstalostních (Magd. 14). Podle toho jest i účel žalob velmi rozmanitý.[13]) Žalobce domáhá se tu původního dlužního plnění in natura: vydání listiny (Magd. 14) nebo věcí pozůstalostních (Magd. 13), dodání určité quantity vína (Magd. 17), vyklizení domu (Magd. 20), nebránění stavbě (Magd. 2), tu peněžné náhrady škody nebo pokuty (Magd. 4, 21, 26, 28; Tor. 3; Fayum towns 12), nebo i alternativně vydání věci (pláště, osla) neb zaplacení hodnoty (Magd. 42, 35. Hib. 73).

[11]) Praví-li spisovatel na str. 46, poz. 143, že v Tor. 13 „věřitel na základě t. zv. συγγραφὴ τροφῖτις domáhal se na soudě archidikastů (má býti: „chrematistů“) rovněž ihned vydání exekučního výměru, což jest povaze řečených listin (srv. shora 19) přiměřeno“, směšuje zde dva zcela různé druhy smluv. Nebo listiny, uvedené ve spise na str. 19, BGU. 1058 a 1106, obsahují smlouvy o kojnou (smlouvy o nájem žen ke kojení dětí), kdežto v Tor. 13, ale též jinde (Teb. 51) výraz συγγραφὴ τροφῖτις znamená úpis alimentační (tak i sp., str. 16 poz. 43), ve kterém manžel prohlašuje, že obdržel od ženy určitý peněžní kapitál a zavazuje se za to ji plniti k výživě určitou částku naturialií i peněz. Srv. o úpisech těchto Rabel, Sav. Z. 28, str. 327 násl. a Mitteis, Grundz., str. 206.

[12]) V P. Magd. 21, valně poškozeném, jde, jak se zdá, o případ ten, že více pachatelů přeřezalo šlachy dobytčatům, náležejícím žalobci. Sr. emendaci textu Wilckenovu (Arch. f. Papyr. IV., str. 52, 53), přijatou od Mitteisa (Chrest. č. 10), k tomu Taubenschlag (Arch. f. Pap. IV., 7) a Waszyński (tamtéž V., 3). Mýlí se tedy spisovatel (str. 26, poz. 65), praví-li, že papyrus ten jedná o vymáhání škody způsobené dobytkem a jde tu o pohledávku ex variis causarum figuris, které připisuje povahu obligace exekuční.

[13]) Srv. přehled, jejž o rozmanitých druzích plnění, žádaného v žalobách papyrů ptolemajských, dává Semeka, Ptolemäisches Prozessrecht, Heft 1 (1913), str. 277 násl.

Ve všech těchto případech má poskytnouti právní pomoc stejný soud a koná se řízení v stejných formách jako při nastupování z domnělých listin exekučních. To platí především o procesu ptolemejském 3. století př. Kr. podle práva papyrů z Magdoly. Žaloba, která jest všude **ἔντευξις** svědčící králi, podává se u stratega. Petitum žalob srovnává se v podstatě zcela se schematem, zachovaným v papyrech Magd. 18, 21 a 23. Strateg nebo epistrateg má předvolati žalovaného a shledá-li tvrzení žalobcovo pravdivým, donutiti žalovaného ke splnění, jako na př. v Magd. 42 (= Mélanges Nicole p. 281), lin. 8 sq. ***Δέομαι οὖν σου, βασιλε[ῦ, πρ]οστάξαι Διοφάνει τῶι στρατηγῶι γράψαι Μοσχίωνι τῶι ἐπιστάτηι, ἀποστεῖλαι Θοτορτάϊν*** (žalovanou) ***ἐπ' αὐτὸν καὶ ἐὰν ἦι τα[ῦτα] ἀληθῆ, ἐπαναγκάσαι αὐτὴν τό τε ἱματιόν μοι ἀποδοῦναι ἢ τὴν τιμὴν τὰς κ'*** (*δραχμάς*).[14]) Stejná jsou petita v Magd. 3, 4, 13, 20, 21, 25, 28, 34, 40; srv. též Magd. 2, 28, 35, 41.

Ve všech těchto případech dostává se žádosti vyřízení zcela stejného, jaké shledáváme v Magd. 18 a 23. Strateg v **ὑπογραφή**, připsané k **ἔντευξις**, vyhovuje žádosti strany pokaždé jen v ten způsob, že nařizuje epistrategovi, aby hleděl docíliti smíru (**διάλυσις**),[15]) nepodaří-li

[14]) Rčení *ἐὰν ἦι ἀληθῆ ἐπαναγκάσαι* nalézáme též v P. Magd. 13, 18, 25, 34, 38. Jinde čteme: *ἐὰν ἦι ἀληθῆ πράξαι* (*πραχθῆναι*) jako v Magd. 4, 18, 21, 41, *ἐὰν ἐνδειξώμεθα* (jestliže prokážeme) *τὰ διὰ τῆς ἐντεύξεως ὡς ὄντα ἀληθῆ ἐπαναγκάσαι* (Magd. 3, 40), nebo *ἐὰν ἐνδείξωμαι αὐτοὺς κατακεκλυκότας μου τὸν σπόρον, ἐξαναγκασθῆναι αὐτοὺς*, (Magd. 28, rf. 41). Při slovích *ἐὰν φαίνηται ὢν ὁ τοῖχος ἡμέτερος* v Magd. 2 romanista mimoděk vzpomíná formule klasického procesu „Si paret rem A. Agerii esse". Podle Mitteisa (Chrest., str. 4, pozn. k ř. 7 P. Magd. 21 a k ř. 5 P. Magd. 18) slova *ἐὰν ᾖ ἀληθῆ* vztahují se k eventualnímu přiznání před epistatem, po případě strategem, znamenají tedy jen tolik co rčení *ἐὰν μὲν ὁμολογῆι* (jestliže dozná sc. nárok) v Magd. 23 (sr. též Grundz. str. 16). Ale proti tomuto restriktivnímu výkladu slov *ἐὰν ἦι ἀληθῆ* svědčí rozhodně ostatní varianty jejich, obzvláště rčení *ἐὰν ἐνδείξωμαι*, jimiž jest míněno zajisté i vedení důkazu také jinými přípustnými prostředky průvodními. Sr. též Semeka, na u. m., str. 240 násl. Také spisovatel nepokládá onen výklad Mitteisův za zcela správný. „Neboť", tak praví, „rozdíl mezi P. Magd. 18 a 23 jest činěn úmyslně, a to z dobrých důvodů, jež souvisejí s úřední kompetencí orgánů, o něž se v obou papyrech jedná. V P. Magd. 23 jest to jenom *ἐπιστάτης*, tedy nejnižší, místní správní úřad, jenž má býti zmocněn, aby dlužnici exekučně vydal věřiteli, ovšem alejenom v tom jediném případě, jestliže se ona dozná. Naproti tomu však v P. Magd. 18 jest to stratég, respektive *τὸ κάθηκον κριτήριον*, jemuž náleží o exekuci rozhodnouti i v tomto případě, když bude dlužník odporovati, a přesvědčiti se o tom, co jest vůbec pravdou, *ἀληθῆ*" (str. 50). Tento důvod spisovatelův však nijak neobstojí. Vždyť již v samém P. Magd. 21, od sp. v pozn. 65 a 159 uvedeném, ke kterému právě Mitteis přičinil uvedený restriktivní výklad (Chrest. č. 10), jest to také jenom epistates, který podle petita žaloby má býti zmocněn, aby, seznav pravdu tvrzení žalobcova, uvedl neprodleně ve skutek exekuci (sr. text, otištěný ve spise, str. 24, poz. 65). Ale též v jiných listinách jest to právě zase jen epistates, který, jak žádá žalobce, *ἐὰν ἦι ταῦτα ἀληθῆ*, má vynutiti dlužné plnění na odpůrci: Magd. 4, 13, 25.

[15]) Viz Semeka, na u. m., str. 83: „Die Hauptaufgabe des Epistates in seiner proceßrechtlichen Kompetenz war die Durchführung des

se to však, aby strany byly obeslány zpět před stratega, by došly práva u příslušného soudu, kterým také zde jest sborový soud: **κοινοδίκιον** (Magd. 19, 21, 28) nebo **λαοκρίται** (Magd. 42). Viz na př.: Magd. 42, lin. 12: *Μοσχί[ω]ν[ι]· μά(λιστα) διάλυσον αὐτοὺς· εἰ δὲ μή, ἀπό(στειλον), ὅπως ἐπὶ τῶν λα(οκριτῶν) δι(ακριθῶσιν)*. Sr. dále Magd. 2, 13, 19—21, 24—29, s čímž srovnána budiž subscriptio v Magd. 23, otištěná ve sp. na str. 48 a Magd. 18.

Ve Fayum towns 11 z r. asi 115, jakož i v Tor. 13 z r. 147 př. Kr., kteréžto papyry podle spisovatele obsahují rovněž žádosti za povolení exekuce na základě listiny exekuční, má podání poněkud jiný tvar, nežli ukazují papyry z Magdoly. Ale i v těchto podáních z 2. století př. Kr., jež jsou rovněž **ἐντεύξεις** s adresou královou, jenže vznesená na soud chrematistů, platí, že zdělána jsou podle stejného typu, jaký v Egyptě 2. století př. Kr. se zachovává při žalobách, podaných k stejnému sborovému soudu, byť i měly právní základ materielní zcela jiný. To dosvědčuje zvláště Fayum towns 12 z r. asi 103 př. Kr. (v němž petitum vyplňující řádky 26—30 kryje se téměř úplně s textem v P. Fayum towns č. 11 v ř. 25—29) a Tor. 3, na jichž právní základ (obligatio ex delicto) bylo ukázáno již nahoře.

Ze všeho toho vychází na jevo, že ani v Magd. 18 a 23, ani ve Fayum towns 11 a Tor. 13 nejde o zvláštní řízení z exekučních listin, nýbrž o řádný proces doby ptolemejské, jak nám jej vyličují nyní Mitteis (Grundzüge, str. 1—21) a Semeka ve spise uvedeném v pozn. 13. Tím ovšem není ještě úplně rozhodnuto, že by řízení to nebylo přece jen procesem exekučním, ačkoli okolnost ta, že jeho bylo užito na poli nejširším, zdá se již o sobě vylučovati představu, že všecky ty rozmanité nároky, jež přiváděly se řízením tím k platnosti, měly vesměs povahu exekuční. Dlužno sice přiznati, že spisovatel ze znění petitu žádostí ve Fayum towns 11 a Magd. 18, 21 a 23 správně vyvozuje, že „cílem žádostí těchto jest ne pouhé dosažení rozsudku kondemnačního proti dlužníkovi, ale přímo soudního nálezu exekučního (ano i bezprostřední provedení exekuce) **πραχθῆναι**" (str. 24 pozn. 65, str. 45, 47). Ale toto platí, jak již dříve bylo naznačeno, také o ostatních nahoře uvedených **ἐντεύξεις**. Také v nich žádost se nese přímo k uskutečnění nároku vynucením jeho splnění na odpůrci, **πραχθῆναι** v Magd. 34, Tor. 3, Fayum towns 12 nebo **ἐπαγκασθῆναι** v Magd. 13, 20, 25, 26, 28, 29, 40 a 42. Ale stejným právem smíme říci též obráceně, že v oněch podáních strana dožaduje se na strategovi nebo epistatovi nejen povolení a provedení exekuce, nýbrž zároveň dvou předchozích úkonů soudních úředního obeslání odpůrce před stratega nebo epistata (**ἀνακαλέσαι**, Fayum towns, 11, 12; Magd. 18, 23, 26, **ἀποστεῖλαι**: Magd. 3, 12, 16, 24, 25, 27. 34, 35, 42) a vyšetření právního sporu, zvláště provedení řízení důkazového: sr. slova: ***ἐὰν ᾖ ταῦτα***

Dialysisverfahrens, er war der Hauptadressat des seinem Sinne nach für das ptolemäische Recht klassischen „*μάλιστα διαλύσον αὐτούς*". Sr. tamtéž VIII. kapitolu (str. 200—222), jednající podrobněji o *διάλυσις*.

ἀληθῆ; ἐὰν ἐνδείξωμαι; ἐὰν φαίνηται ὢν ὁ τοῖχος ἡμέτερος (viz poz. 14). Správně usuzuje spisovatel již z podání v Magd. 18 a 25 a Fayum towns 11, „že žádost byla soudem dříve náležitě prozkoumána a že správnost tvrzení žadatelových, popíral-li je dlužník, jenž vždy byl k soudu před povolením exekuce obeslán, musila býti dostatečně prokázána. Měl se tedy soud před vydáním nálezu exekuci povolujícího všemi prostředky dle procesního řádu přípustnými, zejména předvoláním svědků, vyslechnutím dlužníka a pod. o pravém stavu věci přesvědčiti" (str. 49). Bylo-li tomu tak, výrok soudní, vsunutý nezbytně mezi kontradiktorní řízení a výkon exekuce, nebyl než pravý a vlastní r o z s u d e k soudní, kterým titul exekuční teprve se zakládal.[16]) Na tuto hlavní funkci soudcovskou, na **διακρίνειν**, ukazuje se též v oněch podáních nejednou též přímo: srv. Magd. 28: ***ὅπως διακριθῶ αὐτοῖς καί, ἐὰν ἐνδείξωμαι . . . ἐπαναγκασθῆναι αὐτούς***; Magd. 12: ***ἀποστεῖλαι αὐτοὺς ἐπὶ Διοφάνην διακριθησομένους***; Tor. 3: ***ἵν', ἐὰν ἦι οἷα προφέρομαι, κρίνωσιν τοὺς μὲν διασαφουμένους τῆς οἰκίας πήχεις ἑπτὰ εἶναι ἐμούς***. Konečně budiž vzato též v úvahu, jakým způsobem ony **ἐντεύξεις** byly vyřízeny. Vyřízení toto, dané v **ὑπογραφή** strategově, nesrovnává se úplně se závěrečnou prosbou podání.[17]) Podle této prosby má totiž strateg nebo epistates přesvědčiti se sám o správnosti tvrzení žadatelova a pak po případě provésti exekuci. V **ὑπογραφή** však pro případ ten, že nepodaří se smír, epistates má odkázati věc ihned na s b o r o v ý s o u d, na laokrity nebo na **κοινοδίκιον** (viz nahoře). Že tomuto soudu jako později chrematistům náleželo právní spor vyšetřiti a jej rozhodnouti svým rozsudkem, není pochybno; srv. v příčině chrematistů zvláště Tor. 13 (lin. 4 sq.: ***χρηματισταὶ . . . οἱ τὰ βασιλικὰ καὶ προσοδικὰ καὶ ἰδιωτικὰ κρίνοντες*** . . . lin. 23: ***συνεκρίναμεν***). Soud nalézající měl však zároveň též moc exekuční a podobá se, že, byl-li vydán rozsudek odsuzující, byla od nalézajícího soudu nařízena zároveň také exekuce (Tor. 13., lin. 1—3, lin. 24). Tím lze vysvětliti, že strana již v prvním podání, jímž žádala za právní ochranu, domáhala se hned již provedení exekuce (Tor. 13, lin. 15 sq. a **ἐντεύξεις** z Magdoly).

c) Pro dobu b y z a n t s k o u (str. 52, 53) srovnává se sp. úplně s názorem M i t t e i s o v ý m, podle něhož jest již o sobě velmi pochybným, zdali řízení upomínací vůbec ještě potrvalo po reformách Diokletianových; bezpečných stop toho papyry nepodávají (Chrest. k č. 62). Formule, vyhražující exekuci „***καθάπερ ἐκ δίκης***", udržela se ovšem až do konce byzantské doby. Zdali v tomto pozdním stadiu bylo lze ji bráti vážně nebo byla odumřelou floskulí, ovšem nevíme (M i t t e i s, Grundzüge, str, 121). Srv. též nahoře č. 4 lit. *c*).

---

[16]) Sr. S e m e k a, který na u. m. (str. 47 násl.) promlouvaje o základní myšlence podání z 3. století, poznamenává toto: „Da nun die Durchsetzung des Rechtes des Klägers bedingt ist von dem Ergebnis der Beweisführung, so ist klar, daß zwischen Beweisführung und Realisierung des Anspruches ein Urteil liegen muß".

[17]) O této skutečné nebo zdánlivé divergenci petita a vyřízení sr. S e m e k a, na u. m. str. 47 a 54 a literaturu tam na str. 36, pozn. 1 uvedenou.

Rozprava „Exekuční listiny dle práva papyrů“ není prvním literárním pokusem spisovatelovým na poli právnické papyrologie.[18]) Svědčí o tom, že autor vyzná se dobře v papyrech a jejich literatuře, že osvojil si správnou methodu jich vědeckého zpracování a obzvláště dovede rozsáhlý materiál papyrový rozebrati bystrou juristickou analysí. Jen má referent, hledě k tomu, že zprávy, které nám podávají papyry, jsou mnohdy přece jen příliš skrovné, než abychom mohli poznatky svoje pokaždé tak určitě formulovati, jak to činí spisovatel, za to, že častěji by bývalo na místě líčení hypotetické. Také papyrolog má býti toho pamětliv, že „est quaedam etiam nesciendi ars et scientia“. Probádav celý materiál pilně a promysliv jej důkladně, spisovatel nepodává pouze výsledky cizí práce vědecké. Vede si samostatně i naproti míněním autorit uznaných. Kritika cizích názorů jest břitká, polemika velmi obratná. Napsána jest kniha jasně, živě a pěkně.

L. Heyrovský.

D i k a i o m a t a. Auszüge aus alexandrinischen Gesetzen und Verordnungen in einem Papyrus des philologischen Seminars der Universität Halle (Pap. Hal. 1). Mit einem Anhang weiterer Papyri derselben Sammlung herausgegeben von der Graeca Halensis. Berlin, Weidmannsche Buchhandlung 1913. Str. X a 252.

Pap. Hal. 1 z polovice 3. století př. Kr., vydaný společnou prací sedmi učenců sdružených v Graeca Halensis, vyniká nad veškeré nálezy papyrové svou důležitostí pro poznání práva ř e c k é h o. „Od odkrytí zákona Gortyny na Krétě nevešlo ve známost tak souvislé sepsání práva řeckého a pro dobu hellenistickou nemáme my právníci vůbec ničeho podobného.“[1])

Papyrus obsahuje sestavení řady četných právních pravidel dosti různorodých. Vydatelé soudí, že tyto texty právnické „byly sestaveny

[18]) V literární zprávě o spise Vančurově, podané v čas. „P r á v n í k“, r. 54., str. 530 ns., čteme na str. 531 toto: „O ř e c k ý c h papyrech v Egyptě d o s u d u n á s v y š l a t o l i k o přednáška prof. Dra Roberta N o v á k a v Almanachu Č. Akademie roč. XI. (1901) a pak studie prof. Dra V a n č u r y „O knihách pozemkových v římském Aegyptě“ ve „Sborníku věd právních a státních roč. XIII.“ (1913). Že profesor V a n č u r a uveřejnil již 9 let dříve ve IV. ročníku Sborníku (1904), svaz. zvl. str. 77 až 95 stať o řeckých „papyrech znějících majiteli a na řád“, ušlo recensentovi, jako pominul také mlčením ještě staršího, současně s publikací přednášky prof. Roberta N o v á k a v 1. sešitě I. ročníku Sborníku (1901) vydaného článku „O ř e c k ý c h a latinských papyrech z Egyptu. Napsal Dr. Leopold H e y r o v s k ý“, dále též obšírného a poučného referatu Dra O. S o m m e r a o díle Mitteis-Wilcken, Grundzüge u. Chrestomathie der Papyruskunde, ve Sborníku r. XII. (1912).

[1]) W e n g e r v recensi publikace v Krit. Vierteljahresschrift für Rechtswiss., 3. řada, sv. 15 (1913) str. 339. Jiné posudky a další literatura k P. Hal. 1 zaznamenány jsou v Arch. f. Papyrusforschung, VI. (1913), str. 269. Z nich důležitá zvláště recense P a r t s c h o v a v Arch. f. Papf. VI., 34—76. O právu trestním P. Hal. 1 vykládá obšírněji S a n N i c o l ó v Groszově Archiv f. Kriminalanthropologie, sv. 53, str. 342 násl., sv 55, str. 248 násl. sv. 56, str. 316 násl. Viz též M i t t e i s v Z. Sav. 34, 456 násl.

od kanceláře právního zástupce, by jich bylo užito na soudě jako listin důkazných" (*δικαιώματα*, str. 26), a zvali dle toho sbírku jimi vydanou. Hledíce pak k pestrosti obsahu jednotlivých textů, vyslovují další domněnku, že úryvky vztahovaly se na různé procesy různých klientů (str. 31). Podává se nám v nich právo ryze řecké a není pochyby, že jde o právo platné pro město Alexandrii (str. 34, 35). Z kterých právních pramenů pocházejí jednotlivé výpisky? Dva z nich podávají listy, jeden (lin. 166—185) krále Ptolemaia (nejspíše Philadelpha), druhý (lin. 260—265) list úředníka Apollonia, zmiňující se o nařízení královském (*πρόσταγμα*). Odstavec lin. 81—114 pak má nadpis: *Ἐκ τ[οῦ πο]λιτικοῦ νόμο[υ]*, z čehož vydatelé správně usuzují, že Alexandrie, ke které excerpt tento se vztahuje, měla svůj vlastní a jednotný **πολιτικὸς νόμος** a že téhož lze se domýšleti pro Naukratii a Ptolemais. O tomto **πολιτικὸς νόμος** pokládají pak vydatelé za to, že byl závazným nejen pro občany, nýbrž pro veškeré obyvatelstvo Alexandrijské, měl tedy platnost territoriální. To znamenalo by ovšem průlom do principu personality práv, kterýžto princip jinak ovládal svět antický (viz nejnověji Egon Weisz, Studien zu d. Röm. Rechtsquellen, 1914, str. 1), a setkává se proto ona domněnka s rozhodným odporem u Partsche (na u. m. str. 41). Co se dotýče ostatních výpisků, není lze původ jejich přesněji určiti a mohou pocházeti též z jiných pramenů práva ptolemejského, o nichž pojednává se v úvodu edice zevrubně a velmi poučně (str. 33—47).

Jednotlivé úryvky právních pramenů Pap. Hal. 1 mají tento obsah.

1. (Žaloba) z křivého svědectví (**ψευδομαρτυρίου**), lin. 24 až 28 (str. 48—63). Upravují se zde velmi podrobně procesné předpoklady a řízení této žaloby i právní následky její pro strany a svědky původního procesu. Velice cenným pro poznání soudnictví alexandrijského jest, že jako soudní instance pro soukromoprávní rozepře vypočítají se tři: **δικασταί** (**δικαστήρια**), **διαιτηταί** a **κριταί** (**κριτήρια**) l. 26, 40, 43, 76.

2. Úryvek, nadepsaný **ἐκ τοῦ πολιτικοῦ νόμου**, lin. 79—114, zabývá se s právem sousedů (str. 64—76). První část jeho, lin. 79—99, obsahuje předpisy o tom, v jaké vzdálenosti od hranic pozemku lze sázeti, stavěti nebo vykopávati. Nad míru zajímavé jest a pro poměr hellenistického práva k attickému poučné, že předpisy ty, krom malých změn, souhlasí do slova se solonským zákonem, jehož znění se nám zachovalo v úryvku z Gájova komentáře k zákonu XII tabulí (Dig. 10, 1, 13). Zákon onen zní: ,,Staví-li kdo násyp vedle cizího pozemku, nemá překročiti hranici. Staví-li zeď, má ponechati vzdálenost jedné stopy, staví-li budovu, vzdálenost dvou stop. Jestliže pak kope příkop nebo jámu, má ponechati tolik vzdálenosti, co činí hloubka, a jestliže studnu, jeden sáh; olivu však a fík nechť sází 9 stop od cizího pozemku, ostatní stromy pět stop." Jen v tom se odchylují ustanovení Alexandrijská od solonských, že v těchto mluví se o násypu kamenném (*αἱμασία*), v oněch však o násypu zemním (*ὀφρύγη*), dále že solonské míry pro vzdálenost od sousedního pozemku, jež má se zachovati při stavbě zdi nebo budovy, platí dle alexandrijského zákona pouze pro předměstí: **ἐκτὸς τοῦ ἄστεως**.

V l. 99 sqq. jsou ustanovení o tom, jakým způsobem škodující může nastupovati, porušil-li kdo právě uvedené předpisy. V lin. 106 sqq. pak ukládá se sousedům povinnost přispívati k nákladům zřizování, prodlužování a čistění společných příkopů.

3. V lin. 115—120 (str. 77—82) stanoveny jsou pokuty pro žalobce padlého v procesu při jistých žalobách. Žalobce má vítěznému odpůrci zaplatiti při jedněch žalobách, z nichž jest zvláště žaloba pro zbití (*δίκη πληγῶν*), jednu desetinu hodnoty sporu, při jiných pak jednu pětinu. Toť nápadná shoda s *poenae temere litigantium* římského ediktu praetorského. Podle Gaja, IV., 177, 178, propouští se totiž proti prosoudivšímu žalobci *iudicium contrarium* při *actio iniuriarum* na jednu desetinu, při některých jiných žalobách na jednu pětinu, aniž i tu se předpokládalo, že padlá strana vedla spor svévolně. (Srv. k tomu nyní Partsch, Sitzungsber. Heidelb. Akad. Wiss. 1913, str. 56 násl. Studien zur negotiorum gestio). Rozdíl, ovšem nevalně praktický, jest jen ten, že v římském procesu, prosoudil-li žalobce s *actio iniuriarium*, následoval ještě soudcovský nález, odsuzující jej k pokutě, dle práva alexandrijského však není potřebí takového soudního výroku, nýbrž může soudní vykonavatel nebo jeho pomocník ihned provésti exekuci, jakoby tu byl rozsudek v moc práva vešlý: *καὶ ὁ πράκτωρ ἢ ὁ ὑπηρέτης πραξάτω καθάπερ ἐγ δίκης*. Rčení *πρᾶξις ἔστω καθάπερ ἐγ δίκης* známo jest z četných listin jako doložka, kterou se vyhražuje smlouvou exekuce bez předchozího rozsudku (srv. nahoře str. 43). V P. Hal. však jde o *πρᾶξις καθάπερ ἐγ δίκης*, nastupující přímo ze zákona. Případ takový znali jsme již z P. Fay. 22, podávajícího zákon města Ptolemais asi z 1. století př. Kr. o rozvodu manželském. Zcela nové jest však pro nás další nařízení v P. Hal. 1, že exekuce má se konati *ἐκ τῶν ὑπαρχόντων, ἐὰν δὲ μὴ ἐκποιῆι, καὶ ἐκ τοῦ σώματος*, t. j. že exekuce personalní má nastati jen tenkráte, když jmění dlužníkovo nestačí k uspokojení věřitele. Tato subsidiární povaha personalní exekuce vedle realní nesrovnává se však se zněním známých nám exekučních listin doby ptolemejské. Nebo v těchto nejen že neděje se zmínka o ní, nýbrž uvádí se jako předmět exekuce osoba dlužníkova dokonce na prvním místě, majetek jeho teprve na druhém (sr. Vančura, Exekuční listiny, str. 29, 30). Obšírněji pojednáváme o této otázce na jiném místě (nahoře str. 44). — V závěrku zlomku (lin. 120 až 123) jedná se o případu tom, že žaloba a žaloba na vzájem podány jsou u různých soudů. Oba procesy mají se projednati u téhož smíšeného soudního sboru, do něhož přísedící mají býti vylosováni stejným počtem z obou účastněných dikasterií.

4. Lin. 124—165 (str. 84—97) přinášejí procesný řád pro třídy privilegované, pro osoby v královských službách vyslané (*ἀπεσταλμένοι ὑπὸ τοῦ βασιλέως*) a pro ty, kdož náležejíce k jejich družině (*οἱ ἐν τῇ ἀποσκευῇ*), byli od nich zanecháni v městě. Procesy těch i oněch mají po dobu nepřítomnosti vyslanců býti zastaveny. Dále přikazují se žaloby příslušníků vojska pro žold, jsou-li oni v Alexandrii novoobčany a slouží-li jejich procesní odpůrcové ve vojště, zvláštním soudům, zvaným *ξενικὰ δικαστήρια*.

5. V lin. 166—185 (str. 98—106) následuje královský list, čelící přehmatům, jichž vojínové se dopouštěli při ubytování, a propůjčující osvobození od břemene ubytovacího obci Arsinoe a Apollinopolis.

6. Výtah v lin. 186—213 (str. 107—117), odnášející se k žalobám pro urážku, jest nejcennějším pro právo nejen řecké, nýbrž i římské o injurii. V něm máme především pravidla o zvláštních případech realné injurie: o ohrožování osoby nebezpečným nástrojem a o ublížení na těle bitím, dále pak ustanovení o urážce (ὕβρις) vůbec. Na ohrožování svobodné osoby nebezpečným nástrojem (železem, mědí, kamenem nebo kusem dřeva) stanovena jest pro svobodného pokuta jednoho sta drachem. Stejná sazba trestní platí, když svobodný udeřil svobodného jedinou ranou. Dal-li ran více, má se oceniti (realná nebo idealná) škoda a pachatel býti odsouzen k dvojnásobné hodnotě sporu. Jestliže dopustil se některého z těchto činů otrok proti svobodnému, má obdržeti pachatel nejméně sto ran karabáčem. Pán otroka může však jej vykoupiti zaplacením peněžné pokuty dvojnásobné, po případě, popírá-li totiž pán vinu otroka, který zbil svobodného, trojnásobné (*lis infitiando crescit!*). Jako okolnosti přitěžující uvádí se, že realná injurie stala se v opilosti (!) nebo v noci nebo ve svatyni nebo na tržišti. Pachatel má tu zaplatiti dvojnásobný obnos stanovené pokuty. Jestliže pak by kdo udeřil úředníka předsebírajícího úkony úřední, nastoupnou trestní sazby trojnásobné. Úryvek končí generalním předpisem pro případy injurie („ὕβρεως“), jež nespadají pod skutkové podstaty zákonem zvláště určené lin. 210 sqq.: Jestliže kdo učiní příkoří druhému skutkem, který není zvláště určen v zákoně, má škodující oceniti hodnotu sporu, musí však uvésti v žalobním spise, jakým způsobem a kdy stalo se jemu příkoří. Odsouzený pak nechť zaplatí dvojnásobný obnos toho, co určí soud jako hodnotu sporu. — Podobnost těchto ustanovení s normami římského ediktu praetorského o injurii bije do očí. Vedle řady speciálních ediktů o různých případech injurie (Lenel, Edictum², str. 386 sq.) nalézáme také u Římanů *edictum*, jež zval *generale* již Labeo (fr. 15, § 26 de iniur. 47, 10), týž právník, který zastává „*apud praetorem iniuriam* ὕβριν *dumtaxat significare* (Coll. II., 5, 2), a v ediktu tom rovněž předepsáno, že „*qui iniuriarum agit*, jednak *certum dicat, quid iniuriae factum sit*“, jednak má uvésti peněžnou summu, na kterou si cení urážku: „*et taxationem ponat*“ (Paul. Coll. II., 6, 1, sr. Gai II., 224: *permittitur nobis a praetore iniuriam aestimare*, a Lenel, Edictum², str. 384, 385). Konečně jest míti na mysli, že, jak již nahoře pod č. 3 uvedeno bylo, *contrarium iudicium* při římské *actio iniuriarum* směřovalo k $^1/_{10}$ zažalované summy, tedy k stejné pokutě, která měla stihnouti podle P. Hal. 1, lin. 115 sq. žalobce prosoudivšího v **δίκη πληγῶν**. Vše to potvrzuje, jak správně soudil Hitzig (Injuria, 1899, str. 54 násl.), když prohlásil, že jest ve vysokém stupni pravdě podobno, že *actio iniuriarum aestimatoria* byla přejata z práva řeckého do římského.

7. V lin. 214—218 (str. 118—121) určuje se forma přísahy (ὅρκος νόμιμος), kterou mají vykonati svědkové vzatí v přísahu (viz doleji č. 9). Přísaháno budiž na tržišti a skrze Joviše, Héru, Poseidona.

8. Odstavec v lin. 221—219 (str. 122—124) s nadpisem *περὶ τῶν πολιτῶν ὅπως μὴ δουλεύωσιν* zní: „Alexandrijec nemá otročiti Alexandrijci aniž Alexandrijka Alexandrejci ani Alexandrijce." Usuzovati z toho *argumento a contrario*, že dopuštěno bylo, by občan alexandrijský konal v Alexandrii služby otrocké cizinci, vydatelé odmítají zajisté právem. Ale jak srovnati náš zákon s okolností tou, že proti občanu Alexandrijskému byla připuštěna personalní exekuce, byť i výjimečně nebo snad všeobecně pouze subsidiární (srv. nahoře čís. 3)? Bylo zde podobné opatření jako v zákoně XII tabulí, podle něhož věřiteli bylo dovoleno dlužníka prodati pouze *trans Tiberim*?

9. V lin. 222—233 (str. 125—133) jsou podrobné předpisy o obsílce k výpovědi svědecké (tak nadpis: *Εἰς μαρτυρίαν κλῆσις*), o sepsání svědectví, o obsahu jeho i přísaze svědků (*ὅρκος νόμιμος* viz č. 7).

10. Dle nadpisu jedná se v lin. 234—241 (str. 134—139) o zajetí zástavy (*ἐνεχυρασία*). Z místa toho, bohužel velmi porušeného, seznáváme po prvé, že již v ptolemejské době zástava vzatá byla prodávána ve veřejné dražbě. O vykonaném zajetí zástavy mají *θεσμοφύλακες* sepsati protokol. V době od západu slunce až do východu jeho nikdo nemá zajímati zástavy.

11. Předpisy v lin. 242—259 (str. 140—157) týkají se koupě pozemků a domů. Stranám předepisuje se poplatek, připadající bohu Alexandrovi. Smlouvy mají býti zapsány do úředních rejstříků. Značně zkomolený závěrek jedná o perfekci smlouvy takové.

12. V posledních řádkách P. Hal. 1 (lin. 260—265; str. 158—161) konečně zachován jest list Apolloniův, ve kterém tento úředník oznamuje, že podle nařízení královského osvobodil od solní daně učitele ve psaní a tělocviku, herce a vítěze v závodech, a to je samy i jich potomky.

V „dosloví" (str. 162—177) přehlížejí vydatelé znova hlavní výsledky, jež se nám dávají z P. Hal. 1, a vytýkají stručně v základních rysech, co papyrus ten učí nového o právu a soudnictví Alexandrie, a porovnavše vše to s právními řády ptolemejskými, oceňují důležitost nového pramene pro výzkum obecného práva řeckého. *L. Heyrovský.*

Slovanské právo.

Sedláček, Pýcha urozenosti a vývody u starých Čechův a Moravanův. Věstník královské české společnosti nauk 1914. Třída filosoficko-historicko-jazykozpytná, č. III. — V Praze. Stran 111.

Mnohé otázky staré české šlechty nejsou ještě dostatečně objasněny a vyloženy. Sedláček svými pracemi podal nám již nejeden příspěvek k těmto otázkám, a k nim připojuje svou poslední studii v Učené společ-

nosti uveřejněnou nový. V první části práce jedná o pýše urozenosti, v druhé o vývodech. —

Autor vychází přirozeně z výkladů o tehdejších poměrech společenských, upozorňuje, jak snadno se přecházelo ze stavu bohatých měšťanů do stavu vladyckého. Nelze souhlasiti však zcela s názorem jeho (str. 2), že přechod z vladyckého stavu do panského by byl býval zvláště obtížný, a že jen král do panského stavu povyšoval. Ještě za doby Karla IV. i bez povýšení bohatí vladykové, zvláště pokud se domohli v několika generacích za sebou úřadu význačného přešli do stavu panského. Vlastní povyšování listem stalo se u nás zvykem za Karla IV., a uzavřenost stavu panského nastala teprve za Václava IV. v době panské jednoty.

Že chudobou vladyka i pán klesal na stavu, je známo. Prameny o něm praví, že „zchlapěl". — Spory o čest, z nařku chlapství stavů vyšších patřily buď k soudu nejvyššího hofmistra anebo maršálka, anebo (a to Sedláček neuvádí) dle dohody stran k nejvyššímu purkrabímu. Purkrabského soudu se týká příklad Sedláčkem u hofmistra uváděný z roku 1406, kde rozhoduje Krušina z Lichtenburku, jakožto nejvyšší úředník země České; tím byl tehdy již purkrabí. Sporů o čest bylo vždycky dosti z nejrozmanitějších příčin. Sedláček sebral jich celou řadu a zároveň ukázal, že nejednou i stavu panského některý rod lstí a falší se domohl.

Druhá část důkladné práce Sedláčkovy věnována jest vývodům, totiž genealogickému důkazu jaká krev přešla do dětí po předcích obojího pohlaví. V starší době, kdy nebylo matrik a nebylo ani mnoho zápisů do desk, důkaz ten dál se hlavně pamětí lidskou. Sedláček sebral celou řadu takových zachovaných vývodů, které jsou pro genealogii české šlechty zajímavy. Pro českého právního historika jest zajímavý přehled vývodů ať psaných neb malovaných nebo na kameni tesaných, dle toho, kdo se ve vývodu uvádí. Sedláček uvádí tu patnácte různých způsobů vývodů (str. 23). —

Práce Sedláčkova přinesla mnoho nového jak pro historii naši tak i pro dějiny práva našeho. *Kapras.*

Kutrzeba Stanisław, Unia Polski z Litwą. Kraków, 1914. Stran 210.

O spojení Litvy s Polskem psáno bylo již mnoho. Napořád nazýváno bývá spojení to unií, ač spisovatelé otázkou se zabývající nebrali termin unie vždycky na vážky a užívali ho v nestejném smyslu. Dosud hledělo se mimo to skoro výhradně jen k politickému významu spojení Litvy s Polskem. Výjimku v té příčině činí práce O. Balzera Unia horodelska (1913), o níž v tomto časopise (XIV., 174—178) podán byl referát. Bylo na čase, aby poměr Litvy k Polsku prostudován byl také po stránce právní, a sice od samého začátku spojení obou těch států až k t. zv. unii lublinské (do r. 1569). Úkolu takového podjal se prof. Kutrzeba a vykonal jej způsobem skutečně skvělým. Monografie jeho náleží k nejlepším jeho studiím.

Spis skládá se ze dvou částí. V prvé vykládá se o spojení Litvy s Polskem v l. 1386—1501, ve druhé o unii lublinské. Část prvá sestává

opět ze tří oddělení. V prvém zabývá se autor spojením Litvy s Polskem r. 1385. Prvá listina, která se týká státoprávního poměru Litvy k Polsku, vydána byla vel. knížetem Jagajlem dne 14. srpna 1385 v Krevě. Akt krevský nazývá se obyčejně v literatuře prvou unií, krevskou. Jagajlo ucházeje se o ruku Hedviky, dcery uherské královny Alžběty, zavázal se, že přijme se svými bratry a příbuznými i veškerými obyvateli svých zemí křesťanství, a mezi jiným i k tomu, že připojí ke koruně polské i své země litevské a ruské. Listina krevská užívá o onom připojení obratu: terras suas Lithvaniae et Russiae Coronae regni Poloniae perpetuo applicare. Prof. Kutrzeba zkoumá, co znamená nepřesný právnický termin applicare, a dochází k závěru, že tu neběží o unii, při níž vzájemný poměr dvou států jest upraven tak, že oba podržujíce svou samostatnost, mají buď společného panovníka nebo i jiné instituce. Aktem krevským dochází k *inkorporaci* Litvy k Polsku (str. 10—33). Listina ta obsahuje jen závazky Jagajlovy. Účast při její sepsání měli vedle velikého knížete i čtyři jeho bratří, kteří vystupovali i jménem bratří ostatních; zastoupen tu byl tedy celý rod Gedyminův. Na inkorporaci nebylo právně nic měněno až do r. 1401. Po svém korunování za krále polského ustanovil sice Jagajlo r. 1387 Skirgajla, svého bratra, „pro principali duce", ale Skirgajlo nenabyl moci velkoknížecí, nýbrž spravoval jen úděl vilenský. Zemský privilej z r. 1387 i privilej pro církev litevskou i speciální privilej pro katedru vilenskou vydal Jagajlo sám bez účasti Skirgajlovy. Také co do správy vojenské Skirgajlo nebyl úplně svobodným. Objevujíť se za něho na Litvě zvláštní vojenští správcové.

Nové období ve vývoji státoprávního poměru mezi Litvou a Polskem nastalo r. 1401. Tehdy uzavřena byla prvá *unie*, t. zv. vilenská, jež by správně slouti měla vilensko-radomskou. Ve snahách Jagajlových je to vlastně krok zpět, uvolnění poměru obou států, kompromis mezi cíly Jagajlovými s jedné strany a Vitovtovými se strany druhé. Kdežto snahou Jagajlovou bylo udržeti inkorporaci, učiniti z Litvy polskou provincii, Vitovt usiloval o odtržení Litvy od Polska, o její samostatnost. Neuskutečnil se záměr ani Jagajlův ani Vitovtův. Zůstalo při kompromisu, při unii.

Naproti aktu krevskému pozorujeme při první unii z r. 1401, že tu mají účastenství již bojaři. Známe tři listiny tvořící dotčenou unii: 1. list Vitovtův daný ve Vilně 18. ledna 1401, 2. list bojarů litevských daný rovněž 18. ledna 1401 ve Vilně, 3. list královské rady polské daný 11. března 1401 v Radomi. Nezachoval se ještě jeden list, Jagajlův, vydaný zajisté také ve Vilně 18. ledna 1401. Vitovt připuštěn je k účasti ve vládě (in partem sollicitudinis), vykonává za Jagajla velikoknížecí moc na Litvě, avšak v případě jeho smrti moc Jagajla a koruny polské oživuje. Žádné společné instituce se nezavádějí. Běží tedy o unii osobní. — Pamatováno i na případ, že by Jagajlo nezůstavil mužských potomkův, a zajištěn Litvě — Vitovtovi a bojarům — hlas při volbě krále polského, hlas ovšem jen poradný (str. 42). Co se týče obyvatelstva, účastnila se unie r. 1401 na straně polské jen rada královská, na straně litevské však vilenský biskup, kníže Ivan Olgimuntovič, dvorský maršálek a 34 bojarů s bratry i syny. K unii přistoupili tito přítomní

cum cognationibus et genealogiis suis, t. j. s celým příbuzenstvem. K unii došlo tedy za souhlasu veškerého bojarstva litevského, ovšem jen z vlastní Litvy a Žmudi. Stranou zůstali bojaři ruští. Ale ani z vlastní Litvy nebyli přibráni ti bojaři, kteří nepodléhali přímo moci velikého knížete, nýbrž byli usazeni v zemích spravovaných zvláštními knížaty. Knížata, vyjímajíc jediného Ivana Olgimuntoviče, nejsou v unii jmenováni. Podléhajíce přímo moci velikého knížete, museli podle spisovatele podříditi se jeho vůli (str. 46). Nápadným při tom arci zůstává, dodali bychom my, proč bojaři vlastní Litvy, závislí ještě více na velikém knížeti než knížata údělní, uzavření unie se účastnili.

Prvá unie litevsko-polská z r. 1401 pojistila Litvě naproti Polsku rovnost, jíž dotud neměla, jsouc podřízena koruně (Polsku), a založila svazek obou států na obapolné dohodě předních vrstev společnosti, jež dotud neměla hlasu v té věci, upravené dříve výhradně vůlí absolutního panovníka, velikého knížete. I tato společnost dala unii svou sankci (47).

V Horodle byla unie dne 2. října r. 1413 revidována. Tam vydány byly všechny tři listiny tvořící unii: společný dokument Jagajlův a Vitovtův ve dvou exemplářích (jeden pro Litvu, druhý pro Polsko), listina bojarů litevských a listina polské rady královské. Listina Jagajlova a Vitovtova má dvojí povahu, aktu unie a zemského privileje. Udělujeť práva a svobody bojarům litevským, nazvaným tu ponejprv již šlechtou. Ačkoli se v dokumentě tomto užívá výrazů, jež se hodí nikoliv na unii, nýbrž na inkorporaci, zůstává i r. 1413 při osobní unii. Činí se naopak ještě další krok v osamostatnění Litvy. Zabezpečujeť se velikému knížectví i po smrti Vitovtově vlastní veliký kníže, který má sice tak jako dotud zřizován býti polským králem jakožto nejvyšším knížetem, ale již k radě senatorů polských a litevských bojarů. Ovšem v dokumentu pánů polských není zmínky o novém velikém knížeti po smrti Vitovtově. Poláci patrně chtěli, aby Litva po smrti Vitovtově spadla pod přímou moc Jagajlovu, ale vůli svou proti králi provésti nestačili. V dokumentu Jagajlově a Vitovtově máme také článek o sjezdech (conventiones et parlamenta) Litvy a Polska v Lublíně nebo Parčově. Neměly tu být vytvořeny společné sjezdy, nýbrž každý stát měl míti sjezd vlastní, ale v témže místě jako stát druhý (str. 52). Důležitým ustanovením horodelské unie bylo dále, že 47 Litvínům, uvedeným jménem, dalo 47 polských rodů své šlechtické erby. Běželo tu o adopci do rodu. Adopce tato vytvořovala morální svazek mezi šlechtou polskou a litevskou. Považovalť šlechtic každého, kdo měl týž erb jako on, za svého příbuzného. Naproti unii z r. 1401, jíž se z obyvatelstva polského účastnila jen rada královská, byla unie horodelská i se strany polské uzavřena veškerenstvem šlechty podobně jako se strany litevské; neboť tam počítáni ke šlechtě jen ti, kdož obdrželi erby.

Třetí unie liší se formou zdánlivě značně od obou prvých. Tvoří ji pět aktů. Zikmund Kejstutovič vydal tři listiny: 1. dne 15. října 1432 ve Grodně, 2. dne 20. ledna 1433 ve Trokách, 3. dne 27. února 1434 ve Grodně. Od Jagajla pocházejí listiny dvě: 1. ze 3. ledna 1433, vydaná v Krakově, 2. ze 27. února 1434, vydaná v Korčíně. Z listin Zikmundových u druhé,

byť byla vydána jménem knížete, dlužno za vydavatele pokládati vlastně bojary, kteří se na jejím konci uvádějí. Jsou to ovšem zase jen katoličtí bojaři litevští a žmudští a vedle nich i knížata. Se strany polské odpovídá těm dvěma aktům akt ze 3. ledna 1433, vydaný ve dvou exemplářích. Došlo k němu na sjezdu rady královské v Krakově. Běží tu vlastně o dvě listiny, z nichž jedna jest opatřena menší pečetí krále Jagajla, druhá pak pečetí majestátní a 34 pečeťmi prelátů a baronů. Dokument druhý pochází tedy od šlechty, a celá unie obsažena je vlastně v šesti listinách (str. 57—64). Došlo takto ke 3. unii podobně jako k oběma předchozím. Účastnili se jí král, veliký kníže a šlechta obou stran. Obě poslední listiny ze 27. února 1434 jsou jen potvrzením třetí unie a mají povahu aktů vydaných společně panovníkem se šlechtou (str. 64).

Podle třetí unie vzat byl také Zikmund Jagajlem in partem sollicitudinis suae; obdržel doživotně velkoknížecí hodnost. Po smrti jeho mělo se veliké knížectví vrátiti Jagajlovi a koruně polské. Novotou je při třetí unii, že veliký kníže dosahuje své hodnosti nikoli jen dosazením se strany polského krále, nýbrž volbou schválenou Jagajlem. Unie třetí týkala se i některých sporných území (str. 60 a násl.). Po smrti Jagajlově potvrdil třetí unii syn jeho Vladislav III. dne 16. prosince 1438 na sjezdě v Piotrkově, avšak jen aktem vydaným pro Polsko. Vzájemné potvrzení dalšího trvání unie vydáno bylo Zikmundem dne 31. října 1439 v Trokách a Vladislavem dne 7. ledna 1440 v Krakově. V nových listinách opsány byly jen listiny ze 27. února 1434 (str. 65 a 66).

Spisovatel uvažuje dále, jaké byly následky unie, a sice co do moci velikoknížecí a co do zemských privilejí. Litva udržela si úplně postavení samostatného státu, Polsku rovnořadého. Spojením s Polskem sesílila na venek a zjednala převahu litevskému živlu, vytvořivšímu stát na území litevském i ruském, uvnitř hranic litevské říše (str. 66 a 67). Unií nevnutilo Polsko Litvě nic, žádné své instituce, ale přes to měla unie na Litvu veliký vliv. Projevilo se to jednak ve státním zřízení, v rozvoji moci velikoknížecí, jednak v organisaci společnosti, v právech a svobodách vyšších vrstev litevského obyvatelstva (str. 68). Unií vytvořena byla hodnost velikého knížete — náměstka. Vitovt tituloval se magnus dux, Jagajlo byl supremus dux. Co se týče území, Jagajlo odevzdal r. 1401 Vitovtovi vládu nad celou Litvou, nejen Litvou vlastní (v užším slova smyslu), nýbrž i nad připojenými (ruskými) zeměmi (str. 71). V kompetenci své byl veliký kníže-náměstek obmezen jen na venek, v poměrech zahraničných (71). Co do vnitřní správy byl úplně samostatný (72 a násl.). Moc velikoknížecí ustálená za Vitovta v praksi přešla i na jeho nástupce. Litva tedy od r. 1401 právně měla zabezpečenu úplně svobodnou správu, nezávislou celkem i na tom, kdo se psal nejvyšším jejím knížetem (74). Ještě za Vitovta bylo ustanoveno, že příští veliký kníže může býti dosazen jen polským králem jakožto nejvyšším knížetem s radou prelátů a baronů polských i litevských, zatím však se od Zikmunda Kejstutoviče vyvinula zásada volebnosti vel. knížete, ovšem nikoli volebnosti absolutní, nýbrž jen relativní. Na počátku (při nastoupení Zikmundově) volba velikého knížete kryla se s rozhodnutím

nejvyššího knížete, ale již u nástupců Zikmundových, Kazimíra, Aleksandra, Zikmunda I. i Zikmunda Augusta vyvinula se zásada pouhé, ovšem stále ještě relativní volby. Kazimír byl od r. 1440 až do r. 1447, kdy byl zvolen a korunován za krále polského, dokonce úplně samostatným velikým knížetem litevským. V té době nebylo mezi Litvou a Polskem vůbec žádné unie (76—78).

Unie vedla k privilegování vyšších vrstev obyvatelstva, hlavně bojarů. Prvý privilej zemský byl vydán Jagajlem 20. února 1387, druhý byl zahrnut do aktu unie horodelské vydaného Jagajlem a Vitovtem dne 2. října 1413, třetí z 15. října 1432 sepsán byl posly Jagajlovými v Grodně. Téměř jen obnovením tohoto privileje byl privilej následující ze 6. května 1434. Po něm přišel pak privilej Kazimírův ze 2. května 1447 (79). Autor probírá obsah uvedených privilejí a srovnává je s privileji polskými (80—91). Dokazuje, že jen důsledkem unie obdrželi litevští bojaři privileje a že se přetvořili ve šlechtu. Nový pojem stavu přenesen byl takto ze západní Evropy na Litvu, a vývoj litevské společnosti byl neobyčejně urychlen. Kdežto v Polsku duchovenstvo i šlechta nabývali privilegovaného postavení jen pomalu, od prvých desetiletí 13. věku až do r. 1374 (kdy vydán privilej košický), a jen vlastní silou (vymáháním na panovníkovi), na Litvě nabylo bojarstvo i duchovenstvo stavovských výsad takořka rázem a nikoli z vlastního podnětu, nýbrž z rozhodnutí panovníkova. R. 1387 nestál litevský bojar o nic výše než polský rytíř na konci 12. stol. Jsa poddán absolutní moci panovníkově, nebyl schopen domáhati se nějakých privilejí. — Spisovatel podotýká, že privileje litevské, o nichž se tu činí zmínka, neprávem se nazývají v literatuře všeobecnými. Týkalyť se, pokud byly vydány před r. 1447, jen Litvy v užším slova smyslu s Polesím a Podlaším, a nevztahovaly se na země ruské, polockou, vitebskou a j. Avšak nejen územně netýkaly se privileje celého státu litevského, ony neplatily ani pro celou nejvyšší vrstvu obyvatelstva Litvy v užším slova smyslu. Starší privileje nevztahují se na knížata (až teprve privilej z r. 1434). Prvé privileje vydány byly dále jen pro bojary litevsko-katolické. Teprve privilej z 15. října 1432 přiznával i bojarům ruským vlastnické právo k půdě, nebyl však Jagajlem uznán. Také privilej z r. 1434 rozšiřoval svobody i na bojary ruské (pravoslavné), ovšem jen pokud se jim dostalo erbů od Litvínů. I tento privilej vztahoval se jen na užší Litvu, nikoli na připojené ruské země, kde nebylo ani bojarů katolických, nýbrž jen samí pravoslavní, a ti požívali stejných práv (93—97).

Unie nezpůsobila jen reorganisaci obyvatelstva na Litvě zavedením tam cizího dříve pojmu šlechtictví, nýbrž přivedla do veřejného života bojarskou masu (98). Bojaři litevští počali rozhodovati o osudech svého státu. Unie byly uzavírány za jich součinnosti (99).

Kazimír nepřipustil, aby za jeho života Litva dostala zvláštního velikého knížete a vykonával tam vládu sám. Tím ovšem unie byla jen utužena, ale po jeho smrti Litvané zvolili si samostatně za panovníka syna Kazimírova Alexandra. V Polsku zvolen byl za krále Jan Albrecht, a unie se tedy přetrhla. Vnější poměry nutily však Litvu, aby hledala oporu

v Polsku, a tu oba státy uzavřely r. 1499 novou smlovu, zvanou obyčejně unií vilenskou. Neběželo tu však o unii, nýbrž, jak autor dokazuje, toliko o alianci mezi dvěma úplně samostatnými státy. Akty z r. 1499 nemají ani formálně znakův unie. Vyměněny byly vzájemně jen listiny rad, korunní s jedné a litevské s druhé strany. Nebylo tu listin se strany panovníků (108). Unií vilenskou nazývá se smlouva ta nesprávně také proto, že příslušné listiny vydány byly v Krakově a Vilně; teprve obě vzaty dohromady tvoří celek (107).

Mezi smlouvami vztahujícími se k unii litevsko-polské uvádí se dále t. zv. unie mělnická, o niž bylo vyjednáváno po smrti polského krále Jana Albrechta, když se na trůn polský měl dostati veliký kníže Alexandr. Vyjednávalo se v Piotrkově. Dne 3. října 1501 byly vydány dva akty: jeden celým sněmem polským, druhý pěti delegáty litevskými. Zvláštní listinu vydal dne 23. října 1501 v Mělníce vel. kníže Alexandr. Aby smlouva nabyla platnosti, bylo ještě třeba schválení veškerou litevskou šlechtou, sněmem. K tomu však nedošlo, a proto t. zv. unie mělnická není než neprovedeným projektem (116). Kdybychom hleděli k obsahu onoho projektu, museli bychom zámýšlený svazek litevsko-polský nazvati unií jen personální — byť se užívalo obratu, že království polské a vel. knížectví litevské budou spojena a sloučena (unientur et conglutinentur) v jedno nedílné těleso, aby byl jeden národ atd. —, a kdyby neurčitá zmínka o společných radách měla znamenati společný sněm, bývala by to unie reální, ale velmi obmezená (112). Ačkoliv t. zv. unie mělnická formálně platnou nebyla, udržela se přece mezi oběma státy personální unie nadále, ale jen na základě skutečnosti, nikoli na základě písemného zaručení.

Druhá část spisu Kutrzebova věnována jest unii lublínské z r. 1569. Spisovatel vykládá, jak myšlenka těsnějšího spojení mezi oběma státy neusnula, až konečně r. 1562 vstoupila do stadia, kde už se nedala dlouho odkládati. Autor líčí nám, jaké bylo nejdříve stanovisko obou stran na sněmě varšavském r. 1563—64. Litvané chtěli přistoupiti jen na unii málo více než personální. Vedle společného panovníka a společné obrany měla býti jen jedna instituce společná, společné sněmy, ale i ty měly se scházeti jen k projednávání věcí společných, a to jen důležitých. Zachováno mělo býti nejen korunování v Polsku, nýbrž i inaugurace (podniesienie) na veliké knížectví (127—132). Naproti tomu Poláci usilovali o inkorporaci, při níž by Litvě zůstalo jen vlastní soudnictví se zvláštním právem (133—138). V dalších poradách došlo k modifikacím stanovisk obou stran (139—143). Výsledkem jednání sněmu varšavského byla jednak deklarace, kterou se Zikmund August vzdal dědičného práva k trůnu litevskému, jednak reces, v němž stvrzeno, v čem se obě strany dohodly (144 a násl.). V neukončených jednáních pokračovalo se na sněmě v Lublíně r. 1569. Spisovatel vykládá, jak půda pro unii byla mezi litevskou šlechtou připravena reformami přijatými na sněmě vilenském z r. 1565—6, a jak přes značné překážky činěné se strany litevských velmožů unie konečně přece jen byla uskutečněna, když nátlakem Poláků král svolil k inkorporaci Podlaší, Volyně a Kijevska, čímž Litva značně byla zmenšena a seslabena a nemohla již činiti odporu

proti unii (150—188). Podrobným obsahem unie zabývá se autor na str. 188—204. Spisovatel zdůrazňuje (207), že v ustanoveních unie Polsko drželo se celkem toho, k čemu Litva sama svolila na sněmě varšavském z r. 1563—4. Otázky, v nichž šlo o něco dále, týkaly se jen věcí nepodstatných. Všechny ostatní otázky, jež zůstaly na sněmě varšavském spornými, zejména otázka nejvyšších úřadů, byly upraveny po přání Litvy (207).

Unie, jež od r. 1569 oba státy pojila, byla reální, ale dosti volná. Jevila se vedle společnosti panovníka a společnosti poměrů zahraničných také ve společných sněmích. Teprve za Stanislava Augusta měla se unie polsko-litevská státi užší. Na stanovisku jednoty obou států stojí teprve konstituce ze 3. května 1791 (208—209).

Karel Kadlec.

Říšské dějiny rakouské.

Pekař, Dějiny naší říše se zvláštním zřetelem ke královstvím a zemím v říšské radě zastoupeným. V Praze 1914. Stran 192.

Zmiňuji-li se o Pekařově přehledu, ačkoliv jest pouze učebnicí, děje se proto, že vymyká se celkovým svým rázem z rámce prosté učebnice středoškolské, podávaje promyšlené a veskrze jednotnou vůdčí myšlenkou proniknuté vylíčení dějin zemí habsburských. Nebývalou měrou přihlíží kniha k dějinám sociálním, hospodářskýcm, ústavním a správním, takže položí dobrý základ i pro absolventy středních škol, kteří půjdou na fakultu právnickou. Že s některými tvrzeními jako spornými anebo nesprávnými nelze souhlasiti, na to upozorniti bylo by zbytečno. Na některých místech autor volí terminy nepřípadné; zvláště právník zarazí se nad autorovými obtížemi s právnickou terminologií. Tak Methodějova bohoslužba nekonala se „ritem" slovanským, nýbrž jazykem, ritus byl římský (str. 19). „Hlavu" platila osada jen, nebyl-li pachatel zjištěn a nikoli vždy (27). Protikladem proti peněžnímu hospodářství jest naturální, a ne domácká výroba nebo výměna zboží (49). Říkáme hospodářství trojpolní, trojhonné nebo trojdobé, nikoli trojstranné (str. 50). Právo městské a lenní nemělo u nás dříve „zákoníky" nežli zemské, jen „psané prameny" nebo právní knihy mělo, které nejsou zákoníky (str. 75). Ius legis ferendae (str. 99) těžko po starém způsobu obmezovati jen na právo občanské a trestní, spíše s Riegrem třeba je na celý obor právní vztahovati, kde tomu nebrání ustanovení nebo privilegium zvláštní (práva stavovská). Právnicky nemožný jest termin „právní zákonodárství" (str. 114 a 128).

Několik těchto namátkou vybraných upozornění na některá nedopatření autorova skoro napořád vzniklá obtížemi právnického vyjadřování nikterak ovšem nezmenšuje cenu práce Pekařovy, jemuž bych přál, aby jí bylo používáno s tou chutí, s jakou je psána.

Kapras.

Klaić Vjekoslav, Hrvatska pragmat. sankcija (Rad Jugosl. Akad., sv. 206; též něm. od G. Szabóa), Zagreb 1915.

Chorvatský zemský sněm přijal, jak známo, dne 9. března 1712 proslulý článek VII., kterým přiznáno bylo chorvatskými stavy dědické právo také ženským členům dynastie habsburské, článek, který byl předchůdcem pragmatické sankce, základního zákona státního upravujícího až podnes trůnní právo monarchie rakousko-uherské. Okolnosti, za nichž dotčený článek povstal, a jeho působení na tehdejší dobu, jsou předmětem poslední Klaićovy historické monografie.

Prof. Klaić zabýval se tímto thematem již před třemi roky. V časopise Hrvatska (čís. 106 z 9. března 1912) uveřejnil článek Priprave hrvatskoj pragmatičkoj sankciji od god. 1712 a současně podal ve Vjesniku kr. hrv.-slav.-dalm. zem. arhiva (roč. XIV., 65—77) několik příspěvků k dějinám chorvatské pragm. sankce z r. 1712, jež nalezl v záhřebských archivech a jichž použil ve zmíněném článku. Opětné prohledání archivů záhřebských, zvláště arcibiskupského, v němž nalezl bohatou korespondenci biskupa Emer. Esterházyho, přivedlo spisovatele k několika opravám dřívějších tvrzení, pročež se odhodlal znova otázkou se zabývati. Ve svém článku v časop. Hrvatska prof. Klaić mezi jiným napsal, že chorvatská pragm. sankce nebyla demonstrací chorvatského sněmu proti Uhrům, ani výsledkem energické vůle záhřebského biskupa a náměstka bánova Emericha Esterházyho, nýbrž spíše následkem snah, jichž počátky se dají stopovati několik desetiletí nazpět. Více než 40 let připravovala prý se ta událost. Při hlavním z těchto tvrzení autor setrval, že totiž chorvatská pragm. sankce byla výsledkem 40letého vývoje království chorvatského od pohromy Zriňsko-Frankopánské a zároveň projevem chorvatského sebevědomí. Naproti tomu však změnil spisovatel svoje mínění o účasti biskupa Esterházyho na připravované události a odvolává i tvrzení, že by článek VII. nebyl demonstrací proti Uhrům. V nové práci své, uveřejněné ve 206. sv. Radu, prof. Klaić naopak dokazuje, že chorvatská pragm. sankce je dílem biskupovým, a že čl. VII. byl namířen proti Uhrům, aby samostatnost Chorvatska došla výrazu.

Sotva zemřel náhle dne 17. dubna 1711 císař a král Josef I., povolala matka jeho Eleonora Magdalena Terezie, vdova po Leopoldovi I., jakožto regentka do té doby, než by se vrátil ze Španěl Karel VI., k sobě do Vídně záhřebského biskupa Emericha Esterházy, který byl zároveň náměstkem bánovým. Na novo povolán byl biskup do Vídně v listopadu r. 1711, patrně asi jakožto náměstek bána Jana Pálffyho, tehdy z Chorvatska stále vzdáleného. Není známo, nastoupil-li biskup skutečně cestu do Vídně, a o čem měl býti slyšen. Jisto však je, že společně s druhým, a sice vojenským náměstkem bánovým hr. Petrem Keglevićem svolal na den 9. pros. 1711 do Záhřeba chorvatsko-slavonský sněm. Biskupovi mnoho na tom záleželo, by co možná hodně chorvatských magnátů sněmu se účastnilo. Mělo se jednati o věci velmi důležité, jak vysvítá z biskupova dopisu hr. Keglevićovi, aby nikomu svěřeného tajemství neprozradil. V poslední chvíli se

biskup patrně jinak rozmyslil, a proto napomínal svého kolegu v úřadě k přísné mlčelivosti. A skutečně nejednalo se ve schůzi sněmovní dne 9. prosince 1711 o dědickém právu ženských členů dynastie, nýbrž učiněn a přijat návrh, aby do Vídně vysláno bylo 11členné poselstvo chorvatského sněmu, jež by uctivě holdovalo králi Karlovi, jakmile by přijel z Norimberka. V čele poselstva měl býti bán hr. Pálffy, dovolí-li to poměry v severových. Uhrách, a oba jeho náměstkové. Zároveň usneseno, aby oba náměstkové bánovi jakož i protonotář Jiří Plemić zastupovali království chorvatské jak u dvora, tak i na uherském sněmě, jejž by svolal nový král.

Když byl o sněmovním usnesení zpraven bán a požádán, aby se postavil v čelo deputace, vymlouval se na své zaneprázdnění v Uhrách. Nechtěl patrně uraziti uherské magnáty, jimž zvláštní chorvatská deputace nebyla vítána. To odstrašilo některé chorvatské velmože, takže se zpěčovali účastniti se poselstva. Biskup Esterházy svolal, v dorozumění se svým úředním kolegou hr. Keglevićem, nový sněm na 26. ledna 1712. Měli patrně zvoleni býti chybějící členové holdovací deputace. Poněvadž se na sněm dostavil tak malý počet účastníků, že se schůze nemohly konati, svolán byl sněm na novo, a sice na 15. února. Zatím přibyl do Vídně dne 26. ledna nový král. Magnáti a hodnostáři uherští hned ho uvítali. Na jich přání svolal Karel 2. února uherský sněm na 3. dubna do Prešpurka, kde mělo býti vykonáno i korunování.

Ani sněm svolaný na 15. února 1712 nemohl se konati pro nepatrné účastenství stavů. Konference, jež se sešla druhého dne v biskupském paláci, usnesla se sice, aby konečně vyslána byla do Vídně deputace třebas i málo početná, a aby se k ní připojil i rada uherské kanceláře bar. Baltazar Patačić, avšak zase k tomu nedošlo, a sice, jak se zdá, pro mor vypuklý ve slavonské hranici. Nyní usiloval bikup všemožně o to, aby se konečně sešel sněm dvakráte už marně svolaný. Tentokráte svolán byl na 9. března a skutečně se konal. Dostavili se vedle členů vyšší šlechty a duchovenstva i šlechty nižší také zástupcové měst. Nápadné bylo, že i tentokráte bylo velmi málo magnátů. Velmoži chorvatští dostavovali se od r. 1608, kdy nabyli možnosti docházeti do horní sněmovny uherské, čím dále tím řídčeji na sněm chorvatský, na nějž posílali raději své zástupce, hlavně své úředníky. Ještě řídčejí účastnili se jednání sněmu chorvatského po bouřlivém sněmování v Šemovci u Varaždína dne 21. října 1620, kde nižší šlechta, uražena jsouc chováním tehdejšího bána vůči protonotáři Štěpánu Patačićovi, učinila usnesení, že nebude zasedati společně s magnáty, nýbrž že utvoří zvláštní kurii, podobně jako tomu bylo v Uhrách. R. 1621 byla sice roztržka ta přičiněním krále a jeho komisařů urovnána, ale preláti i magnáti míjeli přece chorvatský sněm a dostavovali se raději na sněm uherský. Nevážnost k vlastnímu sněmu nebyla však v březnu r. 1712 jedinou příčinou, proč tak málo velmožů na sněm se dostavilo. Mnozí nepřišli z bázně před magnáty uherskými, jimž bylo proti mysli vyslání ke králi zvláštní deputace chorvatské, a několika velmožům konečně bylo známo, že bikup Esterházy chce se zasaditi o přijetí návrhu příčícího se

čl. III. uh. říš. sněmu z r. 1687 o svobodné volbě krále v případě vymření mužských členů dynastie.

Naproti tomu šlechta nižší a většina duchovenstva vyhledávala sněm jako forum, na němž mohla uplatňovati své snahy o rovnoprávnost se stavy uherskými. Energického hájení zájmů chorvatských bylo zvláště třeba od uzavření míru karloveckého (1699), od kteréžto doby Uhři usilovali o to, aby Chorvaté zbaveni byli svých svobod a podřízeni byli království uherskému. Prof. Klaić líčí nám, jak na poč. 18. stol. Chorvaté musili odrážeti útoky Uhrů na chorvatskou samostatnost.

Za těchto poměrů sešel se v březnu r. 1712 chorvatský sněm, a protonotář Jiří Plemić z Otoka měl na něm řeč, v níž poukazoval na křivdy páchané se strany Uhrů na Chorvatech, vzpomínal usnesení chorvat. sněmu ze dne 26. srpna 1620 o uzavření konfederace s rakouskými dědičnými zeměmi (Štýrskem, Korutany a Krajinou) a žádal, aby stavové chorvatští nehledali nápravy u sněmu uherského, nýbrž přímo u krále. Neprošel ovšem návrh Plemićův, aby nebyli voleni na sněm uherský chorvatští poslové, a aby jednáno bylo přímo s králem. Sněm zasedal pět dní (9.—13. března) a přijal celkem 34 články. Znova usneseno, aby do Vídně byla vyslána holdovací deputace, poněvadž však na uvítání krále bylo již pozdě, měla deputace přinésti panovníkovi zprávu příjemně se ho dotýkající. Biskup Esterházy vystoupil nyní se svým plánem, aby Chorvatsko přijalo také ženskou posloupnost dynastie. Deklarace čili resoluce o ženské sukcesi byla stavy chorvatskými třetího dne, totiž 11. března, přijata, a obsažena je v VII. článku sněmovních usnesení. Trůn nabízí se tam v případě nebytí mužských členů panovnického rodu i tomu ženskému členu, qui non modo Austriae, sed provinciarum etiam Styriae, Carinthiae et Carniolae possessionem habebit, et in modo fata Austria residebit. Prof. Klaić praví, že toto místo článku bylo v literatuře chybně interpretováno. Mělo se obyčejně za to, jako by se Chorvatsko chtělo úplně odtrhnouti od Uher a připojiti se k zemím rakouským. Podle jeho výkladu nebylo tomu tak. Chorvatům tanula na mysli doba, kde král chorvatský pocházel sice z rodu habsburského a byl pánem Rakous, ale nikoli Štýrska, Korutan a Krajiny. Tento stav, jaký byl za Rudolfa, sídlícího v Praze, měl býti zamezen. Nebylť Chorvatům příznivý. Nevěděli prý tehdy, kdo je jejich pánem, Rudolf či regent Matyáš. Zdá se nám, že dosavadní výklad dotčeného místa čl. VII. nebyl přece jen tak pochybený, jak myslí autor. I když připouštíme, že Chorvaté nechtěli se od Uher trhnouti, záleželo jim přece mnohem více na spojení se zmíněnými zeměmi rakouskými než na spojení s Uhrami. Vždyť právě od Uhrů snášeli příkoří a museli se proti nim brániti.

Sněm chorvatský přijal dne 11. března 1712 ještě jednu důležitou proposici biskupa Esterházyho. Bylоť ve čl. XIV. stanoveno, že ten ze stavů, kdo by ve své záležitosti přešel sněm chorvatský a obrátil se na sněm uherský, má pozbýti práv země. Marně protestoval proti tomuto článku i clánku VII. biskup seňský Adam Ratkaj. Z dalších usnesení sněmu chorv. byl důležitý zvláště čl. VIII., kterým zvolen 15členný výbor, aby sepsal

instrukci pro chorvatské posly na sněm uherský, a čl. XXIX., obsahující šest sněmem přijatých bodů, jež měly býti pojaty do instrukce pro holdovací deputaci vyslanou do Vídně ke králi. Nunciům vyslaným na sněm v Prešpurku uloženo, aby nikterak neupouštěli od resoluce o ženské posloupnosti dynastie, z čehož vidno, že věc neměla před stavy uherskými býti tajena; zdá se spíše, že Uhři měli k podobné resoluci býti pohnuti.

V instrukci dané holdovací deputaci ke králi se praví, že panovníkovi má býti nabídnuta a doporučena ženská posloupnost — o potvrzení panovníkem se nemluví —, a že má býti žádáno, aby král vydal listinu zabezpečující a potvrzující práva, výsady a obyčeje království chorvatského.

Půdu pro přijetí panovníkem měla chorvatské deputaci připraviti adresa poslaná hned po uzavření sněmu dne 15. března. Praví se v ní, že Chorvaté chtějí se vyhnouti útrapám, jež by zemi mohly nastati pro případ, že by dynastie vymřela bez mužských dědiců, a bylo třeba voliti nového krále, a proto že se odhodlali k přijetí ženské sukcese, k čemuž mají plné právo. Non deterreat nos — vykládá se v adrese — a praeconcepto nostro commodo, quod pars simus Hungariae. Partes quidem sumus, uti leges loquuntur, annexae Hungariae, non autem subditi; et nativos olim habebamus, non Hungaros, reges; nullaque vis, nulla captivitas nos Hungaris addixit, sed spontanea nostra ultroneaque voluntate non quidem regno, verum eorundem regi nosmet subjecimus.

Po sepsání adresy odejel do Vídně biskup Esterházy, aby tam jednal ve věci s rak. dvorským kancléřem bar. Janem Fridrichem Seilernem a jinými dvorskými úředníky. Uherského dvorského kancléře hr. Mikuláše Illésházyho nevyhledal. Ve druhé polovici dubna sešli se chorvatští ablegáti ve Vídni, vedle biskupa hr. Drašković a protonotář Plemić. Dne 24. nebo 25. dubna byla deputace přijata panovníkem a odkázána, aby o podrobnostech promluvila s několika ministry. Dne 27. dubna konala se tajná čili užší konference v paláci hr. Jana Václava Vratislava, českého dvorského kancléře. Vedle hostitele byl přítomen jako předseda kn. Jan Leopold Trautson, rak. dv. kancléř baron Seilern a tajný sekretář Jan Jiří Buol jako zapisovatel. Oba dvorští kancléři, rakouský i český, byli toho mínění, že se má nabídka Chorvatů přijmouti a věc předložiti i stavům uherským. V tom smyslu sepsána byla zpráva o konferenci a předložena panovníkovi. Raděno bylo k tomu, aby o věci byli zpraveni přední preláti a magnáti uherští, zvláště ostřihomský arcibiskup Kristian August Saský a kancléř Illésházy, který měl předložiti a doporučiti zemskému sněmu příslušnou proposici. Jen jednu věc ponechávala konference nerozhodnutou, kdy se mělo o proposici té jednati, zda před korunováním Karla za krále či po něm.

Zapisovateli konference Buolovi uloženo, aby sepsal návrh panovníkovy odpovědi na resoluci chorv. sněmu. Článek VII. nazývá se v ní nikoli resolutio nebo statutum, jak jej zvali chorvatští stavové, nýbrž přímo decretum. Tomuto dekrétu dostává se královy sankce. Praví se: hocce decretum vestrum autoritate nostra clementissime probamus, accep-

tamus et confirmamus, operam daturi, ut quae cepistis consilia, ea quoque inclyti Hungariae regni status et ordines in praesentibus comitiis amplectantur. Zároveň slibuje král nejen zachování chorv. práv a privilegií, nýbrž i jich rozmnožení.

Odpověď králova zůstala však jen konceptem. Platným státním aktem nestala se patrně z ohledu na Uhry, kteří žádali, aby bez výhrady vložen byl do inauguračního diplomu pasus o svobodné volbě krále v případě vymření mužských členů dynastie. Chorvatským stavům dodána byla zcela jiná odpověď, podepsaná králem dne 16. května 1712, vyšlá opět z rakouské, nikoliv uherské dvorské kanceláře. Panovník nepotvrzuje tu již chorvatský statut o ženské sukcesi, nýbrž za oddanost ke svému rodu slibuje chorvatským stavům, že bude zachovávati jich práva a svobody.

Dva dny na to byl král již v Prešpurce, kde stavové uherští již delší dobu byli shromážděni. Sněm, na němž král byl korunován, pokládán byl za pokračování sněmu z r. 1708. Dne 21. května 1712 vydal Karel korunovací listinu sestavenou podle inauguračního diplomu Josefa I. Dne 22. května vykonáno korunování. Ačkoli jak v korunovací přísaze, tak i v inaugurační listině vystupuje král qua regni Hungariae et *aliorum regnorum* ac partium eidem adnexarum rex, jsou přece v textu listiny, v němž jest obsažena zmínka o volební svobodě po vymření mužského kmene Habsburků, vynechána slova „jiných království". Přes vydání inaugurační listiny pokusil se král o to, aby přiměl Uhry k přijetí ženské sukcese, a svolal k radě dv. kancléře Seilerna ke konci června 1712 přední uherské státníky a magnáty k t. zv. palatinské konferenci, jíž byla předložena otázka, za jakých podmínek dal by se uherský sněm pohnouti k tomu, aby se vzdal práva volby krále, kdyby dynastie vymřela v mužském potomstvu. Obšírné memorandum, jež dne 8. července předložil králi palatin jakožto odpověď, nebylo uspokojivé. Žádalať palat. konference, aby arcivévodkyně, která by byla vyhlédnuta za dědičku, ihned byla jmenována, a mimo to kladeny byly rozličné podmínky, jichž král nehodlal přijati. Magnáti nemyslili ani tak na ženskou sukcesi, jako spíše na založení nové dynastie. Dne 18. července sděloval kancléř Seilern magnátům panovníkovu odpověď na memorandum. Král odložil věc na příznivější dobu.

Uherští stavové dověděli se o palat. konferenci a předložili panovníkovi nástin ke článku, který měl nápis „circa regiam haereditariam successionem et regimen uberior declaratio." Zdůrazňovali tu znova právo svobodné volby krále po vymření mužského potomstva habsburského, žádali na králi záruku proti všelikému odtržení jakékoli části uherského království a proti neústavní vládě v Uhrách. Dotčený nástin rozezlil chorvatské ablegáty, poněvadž byl namířen proti resoluci chorvatského sněmu o ženské sukcesi i proti domnělým snahám Chorvatů o odtržení od Uher. Umínili si tedy Chorvaté zasaditi se o to, aby požadavky Uhrův obsažené v onom nástinu panovníkem byly zamítnuty. Biskup Esterházy jel za tím účelem hned v prvých dnech srpna do Vídně. Protonotář Plemić zůstal prozatím ještě v Prešpurku, aby předložil sněmu gravamina království chorvatsko-slavonského. Ze 16 článků tohoto spisu byl nejdůležitější osmý,

který se týkal otázky (ještě r. 1708 sporné) o platnosti chorvatských statutů a výsad. Uhři přezděli těmto statutům, králem potvrzeným, jura municipalia.

Po Esterházyovi jel do Vídně protonotář Plemić, jakmile dne 12. srpna předložil král. personálovi Simončićovi chorvatská gravamina. Vzal sebou memorandum chorvatských ablegátů, jehož znění dosud neznáme. Také on měl u dvora působiti proti Uhrům. Výsledek jeho audiencí ani sliby dvorem mu dané nejsou nám rovněž známy.

Dne 28. září 1712 rozpustil král uherský sněm, prý pro mor víc a více se šířící. Články sněmu nedošly panovníkovy sankce. Teprve na 8. září 1714 znova byl svolán uherský sněm. Bylo ho třeba nejen k volbě palatina a korunování královny, nýbrž i k vyřízení starých záležitostí, ještě z r. 1708 a 1712. Sněm tento usnesl se na počátku r. 1715 o 136 článcích, z nichž mnohé se týkaly Chorvatska, zejména čl. 120 o (municipálních) statutech chorvatských. Článek třetí o svobodné volbě krále po vymření mužských Habsburků a o ústavní vládě v Uhrách byl stilisován tak, aby to neodporovalo přímo čl. 7. chorv. sněmu ze dne 9. března 1712. Chorvaté byli prvým dekrétem Karla III. (VI.), t. j. sněmovními články uherskými z r. 1715 úplně spokojeni.

To, co dále Klaić sděluje o přijetí pragm. sankce stavy uherskými a o tom, že Chorvaté r. 1741 uznali Marii Terezii za královnu jak na základě čl. 7. svého sněmu z r. 1712, tak na základě čl. 1. a 2. uh. sněmu z r. 1723, je již známo. *K. K.*

Právo občanské.

Wolff Karl, Die Belastungsübernahme mit besonderer Berücksichtigung des österreichischen Rechtes. Wien, Manz. 1915. VI—197.

Hospodářské situace a tendence súčastněných stran jim odpovídající, které chtěli krýti redaktoři občanského zákonníka ustanoveními § 1400 sl., jsou tak rozmanité, že záhy právní formy zákonem pro ně určené objevily se nedostatečnými a nauka i iudikatura jaly se pátrati po nových adekvátních formách. Znalcům rakouského práva soukromého jistě nejsou neznámy tyto snahy a hojné spory, které k nim se pojí. Výsledkem podobných snah je kniha výše uvedená, jež vedle pojmů v nauce běžných klade nový pojem tak zv. převzetí břemene (Belastungsübernahme), čímž spisovatel vyrozumívá smlouvu mezi dlužníkem (S = Schuldner) a osobou třetí (U = Uebernehmer), podle které tento třetí *beze vzniku právních účinků pro věřitele* (G = Gläubiger), zavazuje se dlužníka zbaviti hospodářského břemene, které znamená dluh pro jmění dlužníkovo. Těmto případům přidružuje autor ony, ve kterých bez přičinění stran kdosi má povinnost zbaviti dlužníka onoho hospodářského břemene (gesetzliche Belastungsübernahme). Rozboru těchto pojmů věnována je kniha. Její těžiště sluší po mém soudě spatřovati v úsilném a důvodném propagování myšlenky, že dohoda, kterou činí S a U, nemusí způsobiti vznik nároku věřitelova (G)

proti U. (Kategorie tato byla dojista neprávem přezírána, ne-li docela ignorována.) Pak v pečlivém určení rozmanitých variant povinnosti, kterou béře na sebe U. Záslužné konečně je shrnutí všech případů pod pojem spadajících, které dotud tvořily jakási disiecta membra a jejichž řešení nyní je podloženo jednotným hlediskem. (Podrobný seznam těchto případů lze získati sledováním výkladů na str. 42—58; uvádím příkladem jen některé zvláště významné typy: smlouvy garanční, smlouvy sanační, pojištění proti povinnému ručení, smlouvy zajišťovací, smlouvy společenské, při kterých některý ze společníků neručí věřitelům přímo, smlouvy o náhradě nákladů.)

Co zejména týče se určení povinnosti, kterou na sebe béře U, rozeznává spisovatel (str. 21 sl.) takto: Trojí břímě tíží dlužníka: břímě opatřiti a přihotoviti prostředky potřebné k zaplacení dluhu (břímě sběrné — Sammellast); břímě vyjmouti nastřádaný fond ze svého jmění (spisovatel mluví o „Wertlast", což lze nejspíše snad přeložiti slovy: břímě na hodnotě jmění); břímě platebního aktu (břímě akční — Aktionslast). Je možno, že U se zavázal sejmouti s S všechna tři břemena (povinnost osvobození — Befreiungspflicht), nebo že vzal na sebe břemena mimo břímě akční (povinnost záložní — Vorschußpflicht); nebo konečně, že převzal jen břemeno na hodnotě jmění (povinnost náhradní — Erstattungspflicht).

Ve zvláštní části obrací se spisovatel k rozboru možných typů, vykládaje trpčlivě a svědomitě o jednotlivých otázkách a pečuje způsobem hodným podivu, aby thema svoje plně vyčerpal a všechny finesy, které smlouvy stran s sebou přivádějí, podrobil úvaze. Přes tuto příkladnou důkladnost spisu a úplnost probrání látky sotva který čtenář odloží spis s plným uspokojením. Vadí mu po mém soudě jakási jednotvárnost podání, jež maně vyvolává představu obrazu, při jehož vytvoření umělec věnoval stejnoměrnou péči všem detailům, zapomínaje, že nejsou pro celek všechny stejně významny a zmařil tím silný dojem, kterým by dílo bylo působilo při rozmyslném vyvážení jeho složek: Věci důležité i méně důležité, typické i výjimečné, nové i běžné, sporné i nepochybné kladou se bez odstupňování podle sebe formou příliš koncisní. Tím stává se, že i čtenář, který přistupuje k lektuře s přiměřeným předběžným vzděláním, stěží vyzná se v labyrinthu nadhozených otázek a podléhá únavě. Tolik ad formalia. In merito bylo by vytknouti, že spisovatel nevěnoval s dostatek péče promyšlení a propracování pojmů, které sám nazývá pojmy příbuznými s pojmem, se kterým nás seznamuje. Obrací sice pozornost k těmto věcem (sr. str. 33 sl., 188 sl.), ale právě výklady na těchto místech nebo málo uspokojivé výklady o neúplné assignaci (str. 73 sl.) ukazují, že studium tu neproniklo do hloubky. Mohlo by snad vzbuditi podiv že činí se v tom spisovateli výtka. Vždyť každý volí si látku své práce a její hranice podle libosti i sklonu. Ale nesluší zapomínati, že autoru šlo o to, aby dokázal, že smlouva o převzetí břemene, jak on ji pojímá, má právo na existenci vedle jiných příbuzných sice, ale přece odlišných smluv (sr. k tomu závěrečná slova na str. 197: Die im Anhange angeführten wesentlichen Unterschiede in der Behandlung der ähnlichen Verträge von der der Belastungs-

übernahme haben gezeigt, daß es sich hier um Unterscheidungen von praktischer Bedeutung handelt. Nur das strenge Auseinanderhalten aller dieser erwähnten Elemente ermöglicht eine genaue Untersuchung und Sichtung der zahlreichen Fälle „dreipersönlicher Rechtsverhältnisse". Die Belastungsübernahme in ihrer umfassenden Bedeutung für den rechtlichen Verkehr tritt infolge ihrer Besonderheiten deutlich hervor aus dem schier unübersichtlichen Chaos, das einer vollständigen Durcharbeitung noch harrt). Ale důkaz takový může se zdařiti jen tenkráte, když budou ostře nakresleny rysy těchto příbuzných smluv a to platí tím spíše, když musíme dáti za pravdu spisovateli, že nauka o všech tak zv. trojosobních právních poměrech volá naléhavě po zpracování.

Pokud jednotlivostí se týče, bude možno tu neb onde nesouhlasiti, ale opravdové poklésky jsou řídké. Zaznamenati lze toto: Praví-li se na str. 23, že, zaplatí-li někdo dluh cizí, má právo na postup pohledávky a že tedy pohledávka přejde na plátce, aby pak další skutečností, znamenající samostatný důvod zániku pohledávky (na př. prominutím) zanikla, bylo by naproti tomu říci, že vše to platí jen tehdy, když plátce jednal v úmyslu pohledávku získati, nikoli však tehdy, když měl úmysl placením přivoditi zánik pohledávky.

Nemá po mém soudě pražádné opory, praví-li se na str. 35, že při smlouvách ve prospěch třetího získává tertius vždy nové aktivum. Nic nás nenutí (a dojista ne ustanovení zákona), abychom z pojmu smluv ve prospěch třetího vylučovali případy, ve kterých dá si někdo slíbiti placení ve prospěch svého věřitele.

Že by sjednání smlouvy o převzetí břemene zakládalo přetržení promlčení pohledávky, jejíž břímě s dlužníka má býti sňato, poněvadž prý ona smlouva znamená uznání pohledávky a § 1497 nepraví, že by uznání musilo se státi naproti věřiteli (str. 131), je jistě nesprávné a spisovatel sotva domyslil důsledky svého tvrzení. *K.*

Soudní řízení.

Odvolání. Podle rakouského civilního řádu soudního napsal Dr. *Václav Hora.* V Praze 1915.

Jedním z nejnesnadnějších úkolů zákonodárství ve věcech civilního řízení soudního jest, přiměřeně upraviti stěžování si z rozsudků první instance. Legislativa různých dob a různých států podává v té věci obraz pestrý. Zvláště obtížným a choulostivým jest úkol upravení opravního prostředku z rozsudku soudů první instance v řízení soudním, jež přijalo za svou zásadu ústnosti řízení. Jest vůbec známo, že v našem procesním řízení otázka tato řešena byla samostatným důmyslným způsobem tak, že odvolání sloužiti má sice kterémukoliv stěžování si na rozsudek první instance, avšak jen pokud vyhověno býti může jemu anižby v podstatě

dotknuto se bylo skutkového podkladu rozsudku první instance. Takové upravení odvolání vyžadovalo složitých norem zákonných.

S vřelým povděkem vítati sluší, že tak zajímavé a důležité instituce právní, jakouž jest odvolání, dostalo se v monografii Horově spracování všestranného, pronikavého a jasného, jakéhož dosud souhrně o všech otázkách odvolání se týkajících ve spisu samostatném jemu věnovaném v rakouské literařuře se nedostávalo. Správnost úsudku tohoto vyjde na jevo ze stručného nástinu bohatého obsahu spisu a rozboru otázek tam objasněných.

V úvodě spisu uvažuje se *o významu opravných prostředků v civilním procesu vůbec.*

Úkol soudu v civilním sporu je už vzhledem k tomu, že tu proti sobě stojí dvě strany se zájmy přímo protilehlými a že každá z těchto stran žádá, aby soud jí za právo dal, což je nemožno, sám sebou velmi těžký. Obtíže tyto vzrůstají tím, že každá strana už vrozeným svým egoismem snaží se skutkový podklad sporu ve prospěch svůj a v neprospěch odpůrcův zkresliti, že soud musí ze skutkového přednesení stran skutečnosti rozhodné si vybrati, tyto rozhodné skutečnosti musí ale také správně zjistiti, aby došel ku přesvědčení pravdě odpovídajícímu, a konečně musí tento zjištěný skutkový podklad sporu právním předpisům správně podrobiti. A při tom všem musí dbáti i toho, aby veškera tato činnost jeho vyhovovala předpisům upravujícím otázku *řízení* soudního, formu jeho.

Tato nesnadnost úkolu, vloženého na bedra soudce civilního, vyvolává potřebu opravných prostředků už *v zájmu soudů samotných*. Možnost opravného prostředku ulehčuje soudcům svědomitým konání jich povinností, rozdělujíc zodpovědnost jich mezi více orgánů soudních, a je vzpruhou soudcům méně svědomitým, ponoukajíc je k tomu, aby si počínali co nejsprávněji.

Ovšem není ohled na soudy při poskytování opravných prostředků tou měrou rozhodujícím, aby snad nižší soud sám — k vůli zmírnění své zodpovědnosti — mohl řízení opravné v proud uvésti. To ponechává se povždy jedině stranám, poněvadž ve sporu civilním především o jejich právo běží, ony jsou tudíž rozhodnutím soudním ve své právní sféře přímo a nejprve dotčeny.

Kdyby bylo lze dosíci povždy spokojenosti obou stran s rozhodnutím sporu, nebylo by ovšem zapotřebí instituce opravných prostředků. Ale toho dosíci nelze. Nespokojenost strany spor prohravší tkví hluboce v samé povaze lidské a je podporována i zařízeními, jež stát za účelem odklizení sporů mezi jednotlivci propuknuvších činí: nutností svěřiti výkon úřadu soudcovského bytostem lidským, omylům a nedostatkům tak, jako vše lidské, podrobeným, ukládáním *povinnosti* stranám, aby se na soudy *státní* se svými spory obrátily, vyloučením vlivu stran na výběr osoby soudcovy.

Je-li zařízeními těmito státu pocit nespokojenosti strany spor prohravší jaksi živen, je povinností státu, aby jinými opatřeními k odstranění, anebo alespoň ku seslabení tohoto pocitu nespokojenosti přispěl. Prostředkem k tomu způsobilým je právě zase poskytnutí opravného pro-

středku stranám. Opravnými prostředky *stran* dojde uspokojení i shora dotčený zájem, jež mají *soudy* na poskytnutí jich.

Bez opravných prostředků nemůže se obejíti žádný system právní, pokud nelze zaručiti naprostou dokonalost výroků soudů v prvé instanci činných a jí podmíněnou spokojenost obou stran s výrokem tímto. Ovšem ale není úkol zákonodárce při úpravě těchto opravných prostředků snadný. Je mu řešiti celou řadu otázek nad míru důležitých. Obtíže už působí otázka, jak daleko má stát při poskytování opravných prostředků jíti (kolik instancí stranám poskytnouti, proti kterým výrokům soudu a v jakých formách opravný přostředek dáti jest). Neméně nesnadný úkol vzniká zákonodárci v otázce, jak opravný prostředek *upraviti*, aby svému účelu plně vyhovoval (mají se v instanci vyšší připustiti nové skutečnosti a průvody čili nic, má soud opravný přezkoumati výrok nižší instance všestranně či toliko ve směru právního posouzení věci. má instance opravné výrok soudu nižšího ve věci samé nahraditi svým vlastním výrokem či se obmeziti na zrušení výroku prvého a vrácení věci instanci nižší, či a pokud má obojí postup kombinovati).

Problémy tyto bude snad každý stát řešiti jinak, poněvadž nelze se vyhnouti různosti v nazírání ani o tom, co je zájmem státu a co zájmem stran, ani o tom, který z těchto zájmů zaslouží většího zřetele. Odtud také různost v zákonodárné úpravě opravných prostředků jednotlivých států. Poslední slovo o tom, které úpravě přísluší přednost, má věda právní. Ale každý stát při úpravě svých opravných prostředků veden je přáním, aby těchto prostředků bylo v životě užíváno co *nejřidčeji*. Neboť to teprve je neklamným důkazem bezvadné a strany uspokojující činnosti soudů nižších. Přiblížiti se k tomuto žádoucímu výsledku nemá v moci už tak stát, jako jednak strany, jednak i soudy opravné. *Strany* tím, že k podání opravného prostředku přistupují povždy s největší rozvahou, soudy opravné tím, že snaží se zvýšiti úroveň svých rozhodnutí na stupeň nejvyšší tak, aby tato rozhodnutí svou vnitřní *oprávněnosti* působila přesvědčivě jak na strany, tak i na soudy nižší, aby zejména soudy opravné svými rozhodnutími zvyšovaly i úroveň rozhodnutí soudů nižších působíce na ně výchovně.

V § 2 vymezen je *předmět odvolání*. Předmětem odvolání jsou jenom rozsudky vydané řádnými soudy, vykonávajícími pravomoc civilní jako instance prvé a to zajisté — jak ve smyslu autora dodati sluší — bez rozdílu, zdali jimi rozhodnuto bylo o nároku zakládajícím se na občanských právech aneb o oprávnění propůjčeném právem formálním jako zvláště žalobou pro zmatečnost aneb za obnovu. Rovněž ve smyslu autora doložiti sluší, že i rozsudky vzhledem k předpisům o soudu soudců platným (§ 79 J. N.) u sborového soudu vydané podle čl. XIV. uvoz. z. k J. N. a rozsudky tamže podle novely o úlevě soudů čl. III. u sborového soudu jakožto soudu hlavního sporu vynesené podléhati nebudou *sborovému* soudu jakožto odvolacímu. K předpisu § 114 a 162 konkursního řádu, které podobný poměr při sporech s konkursem souvislých utvořily autor přihlížeti nemohl, ježto v čas vydání konkursního řádu dílo jeho již bylo uveřejněno. Také rozsudky soudů *mimořádných* jsou předmětem odvolání. Ovšem jednak

nesouvisí odvolání toto s předpisy civ. ř. s. (odvolání z rozsudků soudu nejvyššího dvorního maršálka a soudů konsulárních), jednak vykazuje podstatné odchylky (odvolání z rozsudků soudů živnostenských). Naproti tomu nejsou předmětem odvolání ve smyslu civ. ř. s. rozsudky t. zv. *oblig. soudů rozhodčích*, ani výroky *rozhodců*; ovšem podléhá odvolání rozsudek vydaný k žalobě o bezúčinnost výroku rozhodčího (§ 596 c. ř. s.).

Otázku, je-li přípustno odvolání i z výroků, jež zjevně za rozsudek se vydávají, *ačkoliv rozsudkem v pravdě ani nejsou*, dlužno zodpověděti podle povahy takovéhoto *pa*rozsudku. Tam, kde tento *pa*rozsudek byl vydán soudem k výkonu pravomoci ve věcech obč. povolaným (§ 1 j. n.), anebo alespoň zevně dojem toho činí, dlužno povždy i odvolání z něho připustiti. Tam však, kde ani této dodmínky není, není přípustno ani odvolání, jak správně se připomíná proti opačnému mínění Wachovu, jenž beze všeho rozeznávání opravný prostředek připouští.

Předmětem odvolání je toliko *nález rozsudku* (§ 417 č. 3); ostatní obsah rozsudku nemůže býti *sám o sobě* nikdy předmětem odvolání, tak zejména nikoli výrok o náhradě nákladů soudních ani výrok o t. zv. privilegovaných obranách do rozsudku pojatý. Bylo-li ale proti nálezu ve věci hlavní podáno odvolání, a též strana, jež odvolání toto podává, cítí se stiženou i výrokem o nákladech soudních nebo o obranách privilegovaných, pak může se tato strana z důvodů proc. oekonomie proti těmto částem rozsudku domáhati nápravy jenom odvoláním (§§ 55, 261 III).

Rozšíření odvolání i na části rozsudku jiné než je ona část, jež obsahuje rozhodnutí věci hlavní, je nutně podmíněno tím, že bylo podáno odvolání zároveň i proti rozhodnutí soudu ve věci hlavní. Je-li ale tato podmínka splněna, pak je možnost odvolání rozšířena i na všechna ona *usnesení*, jež rozsudku předcházela, ale ve *výroku* rozsudku zvláštního výrazu nedošla (§ 462 II), leč by tato usnesení byla v čas podání odvolání už *nezměnitelna*. Ovšem neztrácejí usnesení tato, i když jsou učiněna předmětem odvolání, své povahy jakožto usnesení, což má význam zejmena vzhledem k § 528 co do vyloučení přístupu k nejvyššímu soudu.

Vydá-li soud rozhodnutí své ve formě rozsudku, *ačkoliv se v této formě státi nemělo*, nemůže ovšem toto nedopatření soudu prvé instance míti vlivu i na opravný prostředek v tom smyslu, že by soud odvolací musil snad za účelem přezkoumání tohoto pseudo-rozsudku provésti řízení *odvolací*, jak je zákon upravuje. Ovšem ale mohou strany svůj opravný prostředek (nesprávné) formě rozhodnutí prvé instance bez nebezpečí přizpůsobiti, takže odvolání jejich z takového pseudo-rozsudku vyvolá účinky opravného prostředku, ovšem nikoli účinky odvolání, nýbrž účinky rekursu. Tak nyní výslovně § 84 II (ve znění nov. úl. s.) Ale k stejnému výsledku bylo by lze i bez tohoto výslovného ustanovení zákonného dospěti, jak ve spise blíže vyloženo.

V § 3 pojednává se *o subjektech odvolání*. Subjekty těmi míněny jsou jednak ony, jež odvolání podati mohou, jednak ony, proti nimž je podané odvolání namířeno, při čemž zůstává ovšem soud prvé instance přirozeně mimo úvahu. Subjektem odvolání mohou býti především strany sporné.

O tom, která strana odvolání podati, anebo proti které straně odvolání podáno býti může, rozhoduje toliko *obsah* rozsudku prvé instance. Neboť jenom ta strana, jež není — ať právem či neprávem — uspokojena obsahem rozsudku prvé instance, může se z tohoto rozsudku odvolati. Strana druhá je pak přirozeně subjektem, proti němuž toto odvolání bude směřovati.

Z toho plynou důsledky:

a) že není k podání odvolání oprávněna strana, jež spor ve věci hlavní v I. instanci vyhrála. To platí zejmena i tehdy, když výrok rozsudku ve věci hlavní zní pro stranu *příznivě*, jiný výrok téhož soudu, rozsudku časově předcházející a ve formě usnesení vydaný, ale písemně teprve *do rozsudku* pojatý, však *nepříznivě*. Proti tomuto nepříznivému výroku samotnému může strana tato podati toliko rekurs.

Pro posouzení otázky, byla-li strana výrokem soudu prvé instance úplně uspokojena, je měřítkem její *návrh*, jejž ve věci samé před soudem činí. *Nevyčerpává-li* rozsudek tohoto návrhu aneb jej naopak *překročuje* (§ 405), má strana možnost odvolání. Strana obsahem rozsudku plně uspokojená není však oprávněna k odvolání ani tehdy, má-li za to že rozsudek jí příznivý nebo řízení, na němž tento rozsudek spočívá, je *zmatečné* (§ 477). Nesloužíť odvolání zájmům toliko právnickým. Je-li strana spor vyhravší toliko s důvody rozsudku nespokojena, není taktéž proto oprávněna k odvolání;

b) že strana spor prohrávší přechází podáním odvolání v posici útočnou, byť se byla v prvé instanci toliko bránila;

c) že neuspokojí-li výrok rozsudku žádnou stranu plně, mohou obě odvolání podati.

Při *samostatném společenství v rozepři* v instanci prvé může se státi, že v řízení odvolacím toto společenství zmizí, nerozlučné společenství v rozepři zůstane však povždy i v řízení odvolacím zachováno. Odvolání může býti namířeno *toliko proti straně procesní*, jež je odpůrcem odvolatelovým a v jejíž prospěch rozsudek prvé instance zní.

Ovšem ale odvolání podati může nejenom strana sama, nýbrž i její *vedlejší intervenient*, takový intervenient ovšem jen potud, pokud jeho odvolání neodporuje vlastní proc. úkon strany, vedl. intervenient ve smyslu § 20 však i bez tohoto obmezení. Ze zásady, že může jenom strana — s výhradou případů právě uvedených — odvolání podati, činí výjimku *obhájce* svazku manželského (§ 17, 18 dv. dekr. z r. 1819). Ovšem záleží tu na tom, v jakém smyslu se pojem strany ve sporu konstruuje, zdali v materiálním aneb čistě formálním. Subjekty odvolání musí býti v řízení odvolacím vždycky zastoupeny *advokátem*, i ve sporech manželských, nenáleží-li snad k osobám v § 28 jmenovaným.

Odvolání podané osobou k tomu neoprávněnou dlužno odmítnouti v sezení neveřejném (§ 471 č. 2), 472, 474 II).

Strana, jinak k podání odvolání oprávněná, pozbývá tohoto práva, jestli se ho *vzdala*. Vzdaní toto může býti projeveno až po prohlášení nebo doručení rozsudku anebo už před tím.

V prvém případě stačí projev jednostranný, odvolání proti tomuto vzdání se podané, je nepřípustným (§ 472). O této nepřípustnosti vysloví se soud odvolací buďsi v sezení *neveřejném*, je-li vzdání se soudu odvolacímu už v řízení předběžném bezpečně prokázáno, aneb teprve *po ústním jednání odvolacím*, zbývají-li totiž o tom, stalo-li se vzdání odvolání, pochybnosti. V posléze dotčeném případě zdá se však proti mínění ve spise (str. 20) pronesenému uváženíhodno, zdali se nemá spíše zachováno býti podle § 473 II, jelikož běží o to, aby na jisto postavena byla podmínka platného odvolání a tudíž pouhé slyšení stran postačuje, jež samým senátem aneb soudcem z příkazu činným aneb dokonce procesním soudem provésti lze. Lze tím vyšších nákladů ústního přelíčení ušetřiti.

Ale i vzdání se odvolání, učiněné *před* prohlášením neb doručením rozsudku, jest účinné, ovšem ale jenom tehdy, když došlo k němu za souhlasu obou stran, nikoli jednostranně. Oporu pro toto mínění poskytuje jak výklad §u 472 I, tak i § 208 č. 1.

Zapotřebí je vždy prohlášení *výslovného*. Nerozlučný společník ve sporu, jakož i vedlejší intervenient třeba ve smyslu §u 20, nemohou se odvolání vzdáti. Procesní plná moc opravňuje ku vzdání se odvolání, a to nejenom *po* prohlášení rozsudku, nýbrž i *před* tím. *Obhájce svazku manželského* se nesmí vzdáti odvolání, k jehož podání je podle § 18 dv. dekr. z r. 1819 povinen.

Práva k podání odvolání lze pozbyti i *uplynutím lhůty odvolací*. Při tom uvažuje se podrobně, kdy lhůta tato počíná, jaký vliv má na ní klid a přerušení řízení, prázdniny soudní. Ve lhůtě zákonem předepsané musí býti alespoň vůle strany, odvolání podati, vůči soudu prvé instance projevena způsobem, jejž zákon žádá jakožto minimum; nevadí, že podání strany je stíženo vadami formálními nebo že strana prohlásila vůli dotčenou telegaficky, jestliže vady ony budou ve lhůtě soudem určené napraveny aneb telegrafický projev strany bude v čas doplněn.

Odvolání podané *po* uplynutí lhůty je nepřípustno a má býti odmítnuto už soudem prvé instance (§ 468 I). Pozbytého takto práva odvolání lze opětně nabýti *navrácením v předešlý stav* (§ 146).

Lhůtou je vázáno i odvolání obhájce svazku manželského (§ 18 dv. dekr. z r. 1819).

O formě a obsahu odvolání pojednává se v oddílu následujícím. Forma je povždy písemná, a to v podobě přípravného podání, podepsaného advokátem. Od požadavku přípravného podání ustupuje zákon ve případech §u 465 II, od požadavku podpisu advokátova kromě toho i ve případech §u 28 č. ř. s. a §u 90 zák. o org. s.

Obsah odvolacího spisu řídí se podle toho, jak to které zákododárství si řízení odvolací zbuduje. Volnější požadavky stačí tam, kde soud odvolací spor zcela znovu projednává, přísnější požadavky klásti dlužno naopak zase tam, kde nelze už v instanci odvolací skutkovým podkladem rozsudku prvého hýbati a kde je za jistých podmínek možno vyříditi odvolání i bez ústního jednání odvolacího. Takovéto přesné požadavky předpisuje pro spis odvolací § 467.

Z nich zvláštní úvahy zasluhuje požadavek *důvodu odvolacího*. Důvodem odvolacím rozuměti dlužno odvolatelem vyložené příčiny jeho nespokojenosti s rozsudkem v odpor braným. Důvody tyto mohou býti tak rozmanité, jak rozmanité může býti ono pochybení soudu prvé instance, jež dle mínění odvolatelova zavinilo vadnost rozsudku. Právem s toho hlediska zdůrazňuje autor proti Skedlovi, že nelze považovati za citelnou mezeru zákona nedostatek zákonného vymezení pojmu důvodu odvolacího.

Pochybení ono může se vztahovati na předpisy *formální* řízení z něhož rozsudek vyšel, odporuje zásadám právem procesným předepsaným. Zásady tyto jsou buďsi tak důležity, že nedbání neb porušení jich činí odstranění rozsudku nutným bez ohledu na obsah rozsudku, aneb mají význam jenom tehdy, když porušení jich mělo nepříznivý vliv na obsah rozsudku. Také v tom směru pozorovati lze mezi zásadami řízení upravujícími rozdíl, že k porušení některých přihlížeti musí soud odvolací z moci úřední, k porušení jiných však jenom tehdy, když porušení toto bylo odvolatelem jako důvod odvolací uplatňováno. Ovšem ohledně takovýchto vad formálních dbáti dlužno i ustanovení o výtce (§ 196).

Rozhodnutí soudu prvého může býti *věcně* pochybené, i když formy zákonem předepsané byly zachovány. Příčina této nesprávnosti vězeti může *v nesprávném zjištění skutkového podkladu sporu*; tato nesprávnost může se zase jeviti v tom, že k některé rozhodné skutečnosti soudem prvým vůbec ani přihlíženo nebylo, anebo že skutečnost některá byla soudem prvým nesprávně zjištěna zejména nesprávným oceněním důkazů, anebo že soudce hleděl k něčemu, co ve spisech procesních vůbec obsaženo není.

Ale i tam, kde skutkový podklad správně byl sebrán i zjištěn, může vězeti nesprávnost rozhodnutí *v nesprávném použití neb výkladu předpisu právního.*

Konečně může prýštiti nesprávnost rozsudku i *v kvantitativním nepoměru* mezi tím, o čem rozhodnutí soudní bylo žádáno a tím, o čem bylo rozhodnuto.

Strana může důvody odvolací kumulovati, ano, chce-li si přezkoumání rozsudku zajistiti měrou nejširší, musí tak učiniti vzhledem k zásadě §u 483.

Ve věcech bagatelních obmezen je odvolatel v použití důvodů odvolacích (§ 501). To platí i ve případech původně 100 K převyšujících, ale následkem obmezení žaloby na sumu bagatelní klesnuvších. Tak nyní § 453 II výslovně. Ovšem ku stejnému výsledku bylo lze i před novelou o úl. s. dospěti správným výkladem zákona, jak ve spisu blíže doloženo (proti jud. č. 202).

Odvolací návrh zníti může buďsi na *zrušení* nebo na *změnu* rozsudku. V návrhu na *vrácení věci* instanci prvé vězí nutně návrh na zrušení. Také návrhy odvolací mohou býti činěny vedle sebe, in eventum. Návrh odvolací musí býti zcela *určitý,* a to nejen návrh na změnu, nýbrž i návrh na zrušení. Odvolací návrh musí býti k odvolacímu důvodu v poměru logické souvislosti, musí z něho nutně plynouti. Soud odvolací je návrhem odvolacím při přezkoumání rozsudku vázán (§ 462 I), činnost jeho je

návrhem odvolacím spiata a naň obmezena. Odtud osudný následek pro odvolání při pochybení co do návrhu odvolacího a požadavek opatrnosti při sepisování odvolacího spisu. Přísnost zákona je na místě a důsledné jeho zachování působí výchovně. Nelze proto schvalovati názor, dle něhož návrh na změnu zahrnuje v sobě i návrh na zrušení, je-li zastáván zcela všeobecně. Toliko tehdy lze návrhu na změnu přiznati — jak prohlašuje autor ústupkem učiněným v zájmu praxe — i funkci návrhu na zrušení, uplatňuje-li se nesprávné právní posouzení věci; avšak soud odvolací nemůže změnu rozsudku vysloviti, ačkoli oprávněnost důvodu odvolacího sezná, poněvadž postrádá ve skutkovém stavu věci jistých skutečností, jichž potřebuje ku svému právnímu posouzení věci, jež však v I. instanci na přetřes uvedeny nebyly, jelikož soudem I. instance důsledkem jeho odchylného právního názoru nebyly za rozhodné považovány.

Ovšem netřeba při posuzování správnosti návrhu odvolacího klásti váhu tolik na *výraz* odvolatelem použitý, nýbrž na *smysl* jeho v celém znění jeho a ve spojení s důvody odvolacími. Modifikace zásad těchto platí v řízení *manželském*, ať jde o neplatnost neb rozloučení či o rozvod manželství, důsledkem zásady vyhledávací.

Požadavek bedlivé rozvahy při vytčení důvodů a návrhů odvolacích vyplývá i z ustanovení § 483. Ovšem i za svolení odpůrcova má rozšíření návrhu odvolacího svoje meze v zásadě §u 466. K rozšíření návrhu odvolacího může dojíti jenom tehdy, když k původnímu návrhu připojí se návrh nový, a to jednak důsledkem změny důvodu odvolacího, jednak i bez ní, je-li totiž odvolatel v pochybnostech o tom, vyplývá-li návrh původně uplatňovaný vskutku z důvodu odvolacího a chce-li se uvarovati újmy, jež by ho stihla, kdyby byl soud odvolací v tomto bodě názoru jiného. Tím odpadá závažnost výtek činěných *Petschkem* názoru *Rintelenovu*, jenž ale autorem správně za příliš úzký se označuje. Důvody proti mínění Petschkem hájenému přivedené autorem sluší pokládati za přesvědčující, neméně ony, které pro rozšíření příliš úzkého výkladu Rintelenova byly vytknuty.

Vývody právní do spisu odvolacího pojmouti lze jenom tehdy, když se odvoláním uplatňují důvody, o nichž se obligatorně pojednává v řízení neveřejném (§ 471), aneb když se strany ústního jednání odvolacího souhlasně vzdají (§ 492).

Odvolatel může pojmouti do spisu odvolacího vývody právní, když se zatím sám ústního jednání odvolacího vzdává, aniž bezpečně ví, zdali i odpůrce jeho svůj souhlas s tím projeví. Ovšem činí tak odvolatel na svoje nebezpečí, dojde-li přece k ústnímu jednání, k němuž se tento nedostaví. Co do *nákladů* s pojmutím vývodů právních do spisu odvolacího spojených, dlužno rozeznávati, došlo-li k ústnímu jednání odvolacímu proto, že odpůrce svého souhlasu odepřel, či proto, že je soud odvolací nařídil, ačkoli odpůrce sám byl svůj souhlas dal.

Ke konci tohoto §u probírají se účinky toho, když jednotlivé v § 467 vytčené náležitosti spisu odvolacího schází.

V § 5 jedná se *o účincích odvolání.* Ty jeví se jednak v tom, že o rozepři soudem prvým už rozhodnuté má nyní rozhodnouti soud *jiný*, instance vyšší (účinek devolutivní), jednak v tom, že následkem odvolání znemožňuje se, aby rozsudek prvé instance nabyl právní moci a stal se vykonatelným (účinek suspensivní, § 466). Rozsah účinku devolutivního i suspensivního řídí se rozsahem návrhů odvolacích, tím určena je ona část rozsudku I. instance, jíž se odvoláním odporuje a kterou si přeje míti odvolatel nahraženu rozhodnutím jiným. Účinek suspensivní nevztahuje se tehdy nikdy na onu část rozsudku, jíž odvoláním odporováno není. Na tyto části rozsudku nelze tedy rozšířiti odvolání teprve dodatečně, zejména při ústním jednání odvolacím. Mínění opačné, *Petschkem* zastávané, přichází do rozporu se zákonem, jak se ve spisu podrobněji přesvědčivým způsobem a obratně dokazuje (str. 50 násl.).

Přípustno je podle autora podati více odvolacích spisů, jež by se různých částí rozsudku v odpor braného dotýkaly, ač-li ovšem lhůta odvolací dosud neuběhla. Zneužití tohoto čeliti lze upravením útrat, kdežto praxe nejvyššího soudu druhý a další spis odvolací přímo jako nepřípustný odmítá. Ačkoli mínění autorovo zněním zákona jest odůvodněno, zdá se úmyslu zákonodárcovu spíše hověti požadavek jediného spisu odvolacího, neboť zákonodárce si přeje soustředění činnosti odvolatelovy, čehož dokladem § 483 autorem trefně vyložený.

Po té uvažuje se o účincích podání odvolacího spisu jednak na činnost *soudu prvé instance,* je-li odvolání včasné, odstranění vad formálních, dodání spisu odvolacího odpůrci, jednak na činnost *odpůrcovu* (fakultativní podání sdělení odvolacího).

Důvodně poukazuje se ve spisu k tomu, že nyní podle analogie novely k úlevě soudů čl. VI. č. 32 sluší také připouštěti ve sdělení odvolacím odpůrcem podaném výtku, že opožděno jest odvolání, následkem čehož odvolání již zamítnuto bude v řízení předběžném a nikoli teprve po výtce učiněné při ústním přelíčení. Mínění opačné (hájené Ottem III., 27) vzhledem k změně zákonodárství opustiti sluší.

Podání odvolání může kromě toho vyvolati i zvláštní mimořádnou činnost těchto subjektů (navrácení v předešlý stav, návrh na přerušení řízení, na exekuci zjišťovací).

V oddíle pojednávajícím *o všeobecných zásadách pro činnost soudu odvolacího* platných vytýkají se nejprve všeobecné zásady obsahu *materielního.* Soud odvolací zkoumá, zdali rozsudek I. instance vyhovuje právu formálnímu neb hmotnému, při čemž vychází právě z toho skutkového podkladu, jenž byl základem rozsudku prvého. Ale tato přezkumná činnost děje se jenom s těch hledisek právních, jež byl odvolatel sám ve svých *důvodech odvolacích* označil, a jen s vyvozením oněch důsledků shledané snad nesprávnosti, jež byl odvolatel ve svém *návrhu odvolacím* sám naznačil.

Ze zásady, že soud odvolací nerozšiřuje svou činnost přezkumnou na *části rozsudku,* jež odvolatel v odpor vůbec nebere, není výjimek. Výjimky takové nelze připustiti ani při důvodech zmatečnosti, ani při tak zvaných

obranách privilegovaných jak dobře proti *Neumannovi* doličuje autor, poněvadž závady řízení, o které se posléze řečené opírají, nemají větší moci než zmatky, jakýmž základ jedné z nich, vyloučení pořadu práva, jest. Za to uznati dlužno výjimku ze zásady, dle níž je přezkumná činnost soudu odvolacího vázána *důvody a návrhy odvolacími.* Výjimky tyto týkají se jednak důvodů zmatečnosti (§ 471 č. 7) a případů t. zv. obran privilegovaných (§ 240), jednak otázky *připustnosti* odvolání (§ 471 č. 2) a *možnosti* přezkoumání rozsudku I. instance, ať možnosti právní (§ 471 č. 1) či faktické (§ 471 č. 3). Konečně je poskytnuta soudu odvolacímu jistá nezávislost od spisu odvolacího při přezkoumání rozsudku I. instance také v §u 462 II. Dovoluje se tu totiž soudu odvolacímu, aby dosah usnesení v §u 462 II. zmíněných přezkoumal a vliv jejich na obsah rozsudku posoudil, i když by odvolatel usnesení těchto nepoužil jako důvodu odvolacího, *ovšem vždy jenom v mezích návrhů odvolacích* (§ 462 I.).

Pojem *přezkoumání*, na něž je odvolací soud obmezen, předpokládá jednak, že je zde už výrok soudu prvého, o jehož přezkoumání právě běží, jednak že skutkový podklad, na jehož základě soud odvolací rozhoduje, je v podstatě týž, jako je skutkový podklad, na němž spočívá rozsudek soudu prvého.

Důsledkem zásady *prvé* je, že nemůže býti činěno předmětem činnosti soudu odvolacího to, o čem se soud prvý vůbec nevyslovil, jestliže strana svými návrhy dotyčný výrok na soudu *prvém* ani nežádala. Tomu dává zákon průchod v ustanovení, že nemůže býti před soudem odvolacím vznesen ani nový *nárok*, mimo nárok co do přisouzení nákladů řízení, ani nová námitka (§ 482 I.). Důsledky této všeobecné zásady jeví se i při žalobě na vzájem (§§ 96 j. n. 233) i mezitímním návrhu určovacím (§§ 236, 259). Přípustno je ovšem *obmezení* návrhu žalobního.

Ze zásady *druhé* plyne, že skutkovým podkladem rozhodnutí soudu odvolacího mohou býti jenom ty skutečnosti a důkazy, jež byly stranami uvedeny už v instanci první, a jsou tudíž ve spisech procesních soudu prvého a skutkové podstatě rozsudku jeho obsaženy (§§ 482 II., 489 I.). Nové v prvé instanci neuvedené skutečnosti a důkazy jsou tedy v instanci odvolací vyloučeny. Zásada tato jde na jevo z §§ 482 II., 530 č. 7 c. ř. s. i 35 ex. ř. Zákaz novot vede svými výchovnými účinky, jež má jak na soudce I. instance, tak na strany, k tomu, že újma z platnosti jeho bude zjevem velmi řídkým. Plně přisvědčiti sluší autorovi k vřelému obhajování zákazu novot v řízení odvolacím, proti němuž po zavedení nového řízení mnoho horleno bylo, jehož výchovný účinek v praxi však čím dále tím úsilněji se jeví. Důvodně poukazuje autor také k tomu zajímavému zjevu, že v Německu stále důrazněji ozývají se hlasy volající po zákazu novot (str. 68 pozn. 6).

Zákaz novot není absolutním: jsouť připuštěny nové, v instadci I. neuvedené skutečnosti a důkazy za podmínek v §u 482 II. uvedených. Skutečnostmi a důkazy, směřujícími *toliko k doličení nebo vyvrácení důvodů odvolacích* jsou míněny jen ony, jež směřují k doličení neb vyvrácení tvrzené odvolatelem nesprávnosti rozsudku I. instance *bez dotčení se jeho skutkového*

podkladu. Podrobnější rozbor toho ve spisu podaný pěkně osvětluje dosah ustanovení § 482.

Zákaz novot nevylučuje také disposičních úkonů v instanci odvolací a nepřekáží tomu, aby strany jistou, v prvé instanci tvrzenou skutečnost, k níž však soud prvý nepřihlížel, z uvážení soudního vyloučily tím, že dotyčné tvrzení svoje v řízení odvolacím vezmou zpět, anebo od jistého, v instancí I. nabízeného, ale jí *neprovedeného* důkazu před soudem odvolacím upustí.

Zákaz novot platí i v řízení manželském, pokud jde o rozvod manželů, neplatí však ve sporech o neplatnost a rozloučení manželství, poněvadž zde přichází do rozporu se zásadou vyhledávací v řízení tomto zvlášť zdůrazněnou. Různění co do připustnosti novot při posléz řečených sporech manželských podle toho, zdali v I. instanci uznána byla neplatnost pokud se týče důvod rozloučení aneb naopak, jak činí recensent spisu ve zprávách Moravské Jednoty Právnické 1914 str. 386. správně odmítá Hora v letošním (1915) Sborníku věd právních a státních str. 424 násl. důvody přesvědčivými.

Zásada nepřipustnosti novot jeví svoje důsledky v několika směrech. Především je důsledkem jejím ustanovení, že *změna žaloby* je v instanci odvolací vyloučena i tehdy, kdyby k ní odpůrce přivolil (§ 483 III.) a to i tenkráte, když by byla pouhým doplňováním ve smyslu § 235 s. ř. (Ott III., 41). Pochybným zdá se, zdali — jak autor míní (str. 56) připustiti lze žádání jiného předmětu neb pouhého interesse v instanci odvolací. Zákon v § 482 nerozeznává, zdali běží o změnu dodávající čeho k původnímu žádání aneb pouze náměstnou, t. j. nahražující původní žádání jiným. Nový skutkový a průvodní materiál, jímž by se odpůrce proti takové modifikaci žádání žalobcova, brániti chtěl, byl by vyloučen, což by proti zásadě rovného slyšení stran čelilo.

Zpět vzetí žaloby je i v řízení odvolacím možno. Důsledkem zákazu novot je dále, že zákon poskytuje stranám *prostředky,* jimiž mohou přivoditi, aby vše, co byly přednesly před soudem prvým, do spisů jeho bylo také pojato; prostředky těmi jsou: odpor proti protokolu jednacímu, návrh na opravu skutkové podstaty rozsudku (§ 420), ustanovení § 417 předposlední odst.

Odčinění nepříznivých, už nastalých účinků zákazu novot slouží pak žaloba o obnovu dle § 530 č. 7 a 531.

Skutkový podklad rozsudku prvého není v instanci odvolací naprosto nezměnitelný, nýbrž *může tu nabýti tvárnosti zcela jiné.* Podmínkou všeobecnou je ovšem konání ústního jednání odvolacího.

Ku změně skutkového podkladu rozsudku prvého může pak dojíti v instanci odvolací buďsi:

1. *Bez ohledu na důvody odvolací*: *a*) tím, že výsledky, k nimž ve směru skutkovém dospěla instance prvá, dojdou při ústním jednání odvolacím *opravy* (§ 198 I.); *b*) tím, že je proti obsahu protokolu jednacího neb náhražek jeho podán v instanci I. stranou *odpor* (§ 498 II.).

2. *Se zřetelem na důvody odvolací*: *a*) při důvodu odvolacím čerpaném z toho, že soud prvý *nesprávně ocenil důkazy* jím provedené. Dosah toho autor důmyslně vykládá a obmezuje. Má-li totiž soud odvolací dojít k jinému, odvolateli příznivějšímu, přesvědčení, musí zpravidla důkazy dotčené v ústním jednání odvolacím *opakovati* (§ 488 I.). Toho není zapotřebí jenom tam, kde je bezdůvodnost tohoto odvolacího důvodu *prima facie* patrna a opírá se o podklady *pro každého* seznatelné a o správnosti postupu soudu odvolacího přesvědčující. Nesprávný je ale, jak autor zevrubně doličuje, názor praxe, že má soud odvolací *volnost* toho uvážiti, má-li býti důkaz v instanci odvolací opakován; neboť jestli výsledky důkazní uplatňovanými důvody odvolacími přímo dotčeny *jsou* (§ 498 II.) jest to *povinností* soudu odvolacího, rozvinouti svou činnost přezkumnou.

Tam, kde odvolatel vytýká, že provedení důkazu v instanci I obsahuje *mezery*, může nařiditi soud odvolací *doplnění důkazu* (§ 488 I.). Opakování i doplnění důkazu předpokládá *použití téhož prostředku průvodního* v instanci odvolací, jehož bylo použito v instanci prvé. Výjimka z toho uznána jen při důkazu *znalci* (§ 488 III.).

Právo soudu odvolacího v použití prostředků průvodních je súženo při *slyšení stran* vzhledem k § 489 I. Právě toto ustanovení ukládá soudu I. instance obzvláštní opatrnost při rozhodování o přísežném slyšení jedné strany. Plný souhlas projeviti sluší autorovi, prohlašuje-li se proti požadavku, aby odstraněna byla výpověď nepřísežná a zavedeno přísežné slyšení obou, a ohražuje-li se proti odkazování nauky o břemenu průvodním „k právnickým starožitnostem", což odporuje předpisům našich občanských práv.

Tam konečně, kde odvolatel vytýká soudu prvému, že neprovedl veškerých důkazů, může soud odvolací nařiditi *dodatečné provedení* těchto důkazů (§ 488 I.).

Opakování důkazu může se státi toliko před soudem odvolacím, rovněž tak i doplnění důkazu, leč by šlo o doplnění důkazu ohledáním (§ 488 II.); naproti tomu dodatečné provedení důkazu dosud neprovedeného může býti opatřeno i soudcem z příkazu činným nebo dožádaným (§ 488 II.).

Nelze tedy v otázce, před kým se důkazy soudem odvolacím připuštěné mají prováděti, použíti prostě zásady § 276. Jeť zásada přímosti ve případech opakování a doplnění důkazu v řízení odvolacím oproti instanci prvé (§ 276) ještě zostřena, naproti tomu však při dodatečném provádění důkazů v I. instanci marně nabízených seslabena. Můžeť důkaz mimo přelíčení odvolací proveden býti i když tu podmínek § 276 není (§ 488 II.).

b) Při důvodu opírajícím se o *nesprávné právní posouzení věci* soudem prvým. Vliv tohoto důvodu odvolacího na skutkový podklad rozsudku prvého může záležeti v tom, že soud prvý měl, vycházeje z určitého právního hlediska, jistou skutečnost, stranou tvrzenou, za nerozhodnou, kdežto soud odvolací má právě tuto skutečnost za důležitou. Byl-li důkaz o této skutečnosti soudem prvým sice proveden, ale výsledky jeho nebyly tímto soudem podle § 272 oceněny, může soud odvolací takovýto důkaz svému

ocenění podle § 272 podrobiti i bez opětného provádění jeho, ač-li celkové výsledky ústního jednání odvolacího nečiní provedení důkazu toho soudem odvolacím žádoucím, aneb důvod odvolací, právě tohoto důkazu se dotýkající, dokonce nutným. Názor tento je v souhlasu s § 498 I.; „najisto postavenými výsledky jednání a důkazů", o nichž se zde mluví, rozuměti jest veškeré ony skutkové okolnosti, jež byly soudci prvému stranami podány a jím sebrány, *tak jak se jeví v protokolu jednacím, jeho přílohách a skutkové podstatě rozsudku,* nikoli snad jenom ony, jež prvý soudce psychologicky podle § 272 zpracoval. Situace tato podobá se v podstatě té, kdy odvolací soud podle § 488 II. důkaz v I. instanci neprovedený soudcem dožádaným provésti dal.

c) Při důvodu odvolacím opírajícím se o to, že jistá rozsudku prvému za základ položená skutečnost je *v odporu* se spisy procesními.

d) Uzná-li soud odvolací, že právem vytýkáno je soudu prvému nesprávné materiální řízení sporu, poněvadž jistá skutečnost nebyla učiněna ani předmětem projednávání, ačkoliv v předneseních stran byl k tomu podnět dán, anebo nebyla osvětlena a rozebrána úplně způsobem vyčerpávajícím.

e) Když soud prvý jisté skutečnosti a průvody svou mocí diskrecionární vyloučil a soud odvolací má za to, že se tak stalo neprávem.

3. V řízení o rozvod, rozloučení a neplatnost manželství mohou zmíněné změny skutkové podstaty nastati i bez ohledu na důvody odvolací důsledkem zásady vyhledávací.

V §u následujícím probírají se všeobecné zásady činnosti soudu odvolacího *ve směru formálním.* Odchylky od řízení před soudy sborovými I. instance, myšlené zákonem (§ 463 I.) jako výjimky, vtiskují *řízení odvolacímu zvláštní samostatný ráz* a způsobují, že právě naopak předpisy dané pro řízení před sborovými soudy I. instance nabývají pro řízení odvolací rázu vlastně jenom podpůrného. Neboť úchylky tyto týkají se právě zásad nejdůležitějších. Tak především *ústnosti jednání.* Je totiž ve případech v § 471 taxative vypočtených předepsáno vyřízení odvolání *v sezení neveřejném a bez předchozího ústního jednání.*

Kromě toho lze však rozhodnouti o odvolání bez ústního jednání tehdy, jestliže se obě strany vzdaly ústního jednání (§ 492). To možno jenom tam, kde zůstává skutkový podklad rozsudku prvého odvoláním nedotčen a kde se odvoláním potírá toliko právní nazírání prvého soudu vzhledem k tomuto skutkovému podkladu projevené. Autor právem nepřipouští proti mínění praktiků, o otázce této se vyslovivších, aby soudové odvolací mimo případ ten rozhodovaly bez přelíčení odvolacího (str. 94 pozn. 1*a*).

Snaha, ulehčiti stranám dosažení účelu odvolání, jež zračí se v § 492, proniká i v ustanovení § 491. O nějakém řízení pro zmeškání není v řízení odvolacím řeči. Také klid řízení nenastane, nedostavila-li se k ústnímu jednání odvolacímu žádná strana (§ 491). Rozdílné postupování odvolacího soudu v případě §§ 492 a 491 v podrobnostech správně se vypisuje. Sporno ovšem, je-li klid řízení vyloučen i tehdy, jestliže se strany

o něm shodly a to soudu odvolacímu výslovně oznámily. I takovýto klid je vyloučen v řízení odvolacím, jak ve spise blíže a přesvědčivě odůvodněno. Za rozhodný pokládati sluší důvod, že strany nemohou prodloužiti vůlí svou stav nejistoty co do osudu sporu odvoláním spůsobený a spůsobiti oddálení právní moci rozsudku, uváží-li se, že klid lhůt konečných nestaví (§ 168). Sluší tudíž opačné mínění (Ott III. 80) opustiti.

Zásada tato ovšem neplatí tam, kde soud odvolací už svou činnost jakožto instance odvolací skončil a nové projednávání věci, důsledkem svého rozhodnutí odvolacího nutné, sám *na místě instance prvé provádí* (§§ 478 IV., 496 III.).

Také v otázce přerušení sporu platí pro řízení odvolací jisté zvláštnosti ve spise blíže uvedené, zvláště přerušení vzhledem k žalobě za obnovu nastávající. Změnou konkursního řízení ovšem § 7 konkursního ř. z roku 1868 významu svého pozbyl.

V oddílu dalším pojednáno *o obligatorním řízení* neveřejném. Po všeobecné jeho charakteristice podané v § 8 (zahájení jeho *z moci úřední* ve případech, kdy soud odvolací činnost na něm žádanou rozvinouti buď *vůbec* nemůže aneb nemůže rozvinouti činnost směřující ku přezkoumání správnosti rozsudku prvého *na věci samé*, získání podkladů rozhodnutí, forma a obsah rozhodnutí, opravné prostředky). pojednává se v § 9 *o jednotlivých případech obligatorního řízení neveřejného zvláště.*

Případy tyto rozděleny jsou ve tři skupiny. *Skupinu první* tvoří *vady odvolání.* Vady tyto znemožňují soudu odvolacímu, aby svou činnost přezkumnou vůbec rozvinouti mohl a týkají se buďsi 1. *soudu odvolacího*: soud v odvolání označený je nepříslušný, vysloví tudíž usnesením svou nepříslušnost a odkáže věc na příslušný soud odvolací (§ 474).

2. *Osoby odvolatelovy*, odvolání podáno někým, komu tento opravný prostředek vůbec nepřísluší, anebo, kdo se ho byl platně vzdal. Soud odvolací odvolání odmítne, obsahu jeho neprozkoumav (§ 474 II.). Ovšem ve případech zřeknutí se odvolání předpokládá se, že úkon zřeknutí se odvolání je ve spisech odvolacích výslovně obsažen, takže o tom, že se platně udál, pochybovati nelze. Jinak zapotřebí je námitky odpůrcovy.

3. *Úkonu odvolacího sama*, totiž je-li odvolání nepřípustné (§ 471 č. 2), opožděné a nevyhovuje-li odvolací spis ani takovým požadavkům zákona, bez jichž splnění soud odvolací svou činnost přezkumnou vůbec ani rozvinouti nemůže (§ 471 č. 3). Ve všech těchto případech soud odvolací odmítne odvolání usnesením v sezení neveřejném. Nepostihl-li zde soud odvolací vad těchto a nařídil-li ústní jednání, je právo k odmítnutí odvolání obmezeno; možno je totiž jenom tehdy, odepřel-li přítomný odpůrce svého souhlasu k opravě spisu odvolacího (§ 495). Souhlas ten ovšem výslovně projeven buď (Ott III 85) nikoli jak spis (str. 111) míní i jinak; neboť zákon mluví o „versagen der Zustimmung", jehož korelát je „Erteilen der Zustimmung" a nepokládá, jako při změně důvodů a návrhů odvolacích (§ 483) za dostatečné, pustí-li se odpůrce v jednání, tím projeviv mlčky svůj souhlas. Odepření toto je podmínkou odmítnutí odvolání z důvodu § 471 č. 3). Souhlas projevený ve sdělení odvolacím nepřekáží

odmítnutí odvolání, dokud je věc v předběžném řízení neveřejném. Naproti tomu dlužno rozeznávati, došlo-li přece k ústnímu jednání odvolacímu: *a*) nedostaví-li se odpůrce, souhlas svůj k opravě ve sdělení odvolacím projevivší, k ústnímu jednání, bude lze i pak opravu odvolacího spisu připustiti; *b*) dostaví-li se odpůrce k ústnímu jednání odvolacímu, ale při něm svůj souhlas prve daný odvolá, nelze už opravu spisu odvolacího podle § 495 připustiti.

Skupinu druhou tvoří *vady řízení*: Rozdíl v povaze vad řízení souvisí s tím, že na zachování některých předpisů řízení se týkajících má i stát tak vynikající zájem, že k porušení jich přikazuje přihlížeti vyšší instanci *z moci úřední*, jestliže strana opravný prostředek vůbec podala, byť i porušení tohoto předpisu v něm neuplatňovala. Naproti tomu k jiným vadám řízení přihlížeti může vyšší soud jenom tehdy, *jestliže byly stranou v odvolání uplatňovány*. Tyto posléze zmíněné vady řízení náleží jenom výjimečně do sezení neveřejného, kdežto prv uvedené náleží tam pravidlem.

K vadám řízení, jež dojdou v sezení neveřejném vyřízení jen tehdy, *jsou-li stranou jako důvod odvolací uvedeny* patří: *a*) vydal-li soud prvý *rozsudek pro zmeškání*, ačkoli se strana zmeškání nedopustila (§ 471 č. 4), tedy schází-li některá buďsi z positivních, buďsi z negativních náležitostí rozsudku pro zmeškání. Zejména lze tento důvod odvolací uplatňovati ve všech případech, kdy porušeny byly při *doručování* obeslání k dotčenému roku předpisy zákonné pro doručování to dané, a to i tehdy, když by tento nezákonný postup možnost projednávání před soudem neodnímal. Jsou tedy v § 471 č. 4 zahrnuty i takové vady doručení, jež důvod zmatečnosti § 477 č. 4 netvoří. Ovšem je ale ve vadách zahrnutých v § 477 č. 4 již sám sebou zahrnut i případ § 471 č. 4. Strana má právo volby mezi uplatňováním § 471 č. 4 a 477 č. 4 i tehdy, byla-li jí následkem vadného doručení vůbec odňata možnost projednávati před soudem. Je-li tu opravdu zmatečnost podle § 477 č. 4, je pro vyřízení odvolání nerozhodno, že strana uplatňovala jenom § 471 č. 4. Uplatňuje-li však strana toliko zmatečnost § 477 č. 4, nikoli však § 471 č. 4, a shledá-li soud odvolací, že tu zmatečnosti této není, nedojde odvolání úspěchu, i když soud odvolací uzná, že je tu jinak případ § 471 č. 4, neboť k němu z moci úřední zříti nesmí. Shledá-li soud odvolací, že rozsudek pro zmeškání vydán býti neměl, zruší jej a vrátí věc soudu prvému.

b) Rozhodl-li soud I. instance, že *námitka nepříslušnosti* žalovaným činěná se odmítá, a týká-li se tato námitka nepříslušnosti místní nebo věcné, jež prorogací zhojeny býti mohou (§§ 471 č. 6, 240, 441 c. ř. s., 43, 104 j. n.).

Ovšem odvoláním lze si proti výroku tomuto stěžovati jenom tehdy, jestliže pojal prvý soud výrok tento *do rozsudku* ve věci hlavní vydaného a žalovaný zároveň i proti tomuto rozsudku odvolání podá.

Shledá-li soud odvolací v řízení neveřejném, že byl soud prvý nepříslušným, zruší rozsudek a vrátí spisy soudu prvému s nařízením, aby tyto spisy postoupil soudu příslušnému, jejž zároveň označí (§ 475 II.). Ponechávati iniciativu povždy žalobci, není správné (jak již Ott III. 53,

54 proti názoru ministerstva práv v odpovědích k pochybným otázkám vyslovenému dovodil). Učiniti tak lze jenom tehdy, není-li soudu odvolacímu bezpečně možno zjistiti soud příslušný anebo má-li žalobce právo volby mezi více příslušnými soudy. V tomto případě nařiditi lze žalobci, aby své právo volby do jisté lhůty vykonal nebo soud příslušný oznámil, jinak by bylo vysloveno dodatečné odmítnutí žaloby pro nepříslušnost soudu I. instance.

Zvláštnost situace, jež jeví se v tom, že soud, prohlášený nyní za nepříslušný věc úplně již projednal a rozsudek vydal, kdežto soudem odvolacím byl jiný soud prohlášen za příslušna k projednávání a rozhodnutí této věci, jeví svoje důsledky na formu i obsah projednávání před tímto druhým soudem.

Co do *formy* dochází totiž obmezení ústnost i přímost jednání ustanovením §u 476 I.

Co do *obsahu* ústního jednání dlužno míti na mysli, že soud za příslušna prohlášený nemůže už otázku své nepříslušnosti znovu v úvahu bráti. Ovšem ale může tento druhý soud zkoumati svou předmětnou, *prorogací nezhojitelnou nepříslušnost*, obmezil-li se soud odvolací toliko na zkoumání příslušnosti místní, předmětné příslušnosti však s hlediska přípustnosti prorogace ani nezkoumal; neboť nelze zkoumání nepříslušnosti prorogací nezhojitelné vyloučiti ani poukazem na § 46 j. n. ani § 499 II. c. ř. s. Mínění toto autorovo jest důsledné, ačkoli permanenční komise panské sněmovny škrtnutím III. odstavce § 494 osnovy opak nařizujícího jakožto samozřejmého možnost toho soudu I. instance odníti chtěla (viz Ott III. 51). Vzhledem k § 42 J. N. náleží soudu, ke kterému věc odkázána byla, zkoumati přes to *nepřípustnost pořadu práva*, leč by se byl soud odvolací otázkou touto výslovně zabýval a ji popřel.

Obmezení obsahu ústního jednání podle § 476 konaného vztahuje se i na *věc* samu. Podržujíť všechna doznání stran i jinaká prohlášení, stranami při prvním jednání učiněná, svou účinnost i pro jednání nové (§ 476 II.). To znamená, že tato prohlášení mají v jednání před soudem za příslušna prohlášeným týž význam, jako by byla přímo před ním učiněna, ačkoliv stala se před soudem jiným, nepříslušným. Ale neznamená to, že prohlášení učiněná před soudem nepříslušným zůstati musí i pro soud druhý ve své původní podobě nezměnitelna. Vždyť se v jednání, skončeném před soudem nepříslušným, nyní *pokračuje* před soudem příslušným, strany se mohou tudíž vraceti i k látce, jež by byla pro ně před soudem původním už nezměnitelnou, mohou prohlášení tam učiněná nyní modifikovati, paralysovati, doznání odvolati. Ovšem mohou tato nová prohlášení stran, před druhým soudem činěná, míti jenom takový význam, jaký by měla, *kdyby i ona původní prohlášení byla se stala před týmže soudem.*

Stanoví-li zákon jisté obmezení stran ohledně „doznání a jinakých prohlášení," nelze takové obmezení rozšiřovati i na přednesení stran vztahující se na skutkový podklad sporu a na důkazy. Neboť projednává se tu spor sice před soudem novým, ale v instanci *prvé.*

K vadám řízení, jež dojdou v sezení neveřejném vyřízení *z moci úřední, i když nebyly stranou jako důvod odvolací uplatňovány,* patří jednak důvody zmatečnosti v § 477 uvedené, jednak vada rozepře zahájené a právoplatně rozsouzené. Souhlasíme s autorem, že vnitřního rozdílu mezi obojí skupinou není, avšak nemůžeme se srovnati s názorem, že ze znění §u 477 nelze dovozovati, že by označení důvodů „zmatečnosti" bylo míněno jako taxativní, neboť úvod § 477 zní kategoricky a odkazuje ještě k § 471 č. 5 a 7, načež podává se výpočet zmatků. Ovšem různění zmatků od vady rozepře zahájené a právoplatně rozsouzené má převahou významu terminologického, neboť k posléz dotčeným vadám také z moci úřadu hleděti sluší (§ 233, 411, 240). Avšak důležitým důvodem pro rozlišování zmatků od obou dotčených vad zdá se býti, že zmatky zásadně v neveřejném sezení vyřízení se dočkati mají, ony vady však po případě teprve ve veřejném; mimo to jeví se důležitost rozlišování pro odvolací řízení ve věcech nepatrných, jak spis (str. 169) sám uznává.

Důvody zmatečnosti v tomto smyslu týkají se:

1. *Podmětu sporu,* a to buďsi

a) soudu rozhodujícího anebo

b) stran.

Ad *a*) V soudu rozhodujícím tkví důvod zmatečnosti, jestliže byl vydán rozsudek:

α) *soudcem vyloučeným* nebo *platně odmítnutým* (§ 477 č. 1); na soudce z příkazu činného neb dožádaného se předpis ten nevztahuje;

β) soudem *řádně neobsazeným*: sem nepatří případy, kdy byl rozsudek vydán někým, kdo vůbec není oprávněn jako „soud" vystupovati. Takovýto *pa*rozsudek jako by vydán nebyl. U soudu sborového nebude soud řádně obsazen, rozhodoval-li na místě senátu samosoudce zřízený ve smyslu §u 7 *a*) j. n. anebo naopak, je-li počet členů senátu větší nebo menší než zákon předpisuje. Nebude zde však vždycky zmatečnosti, když by v senátě zasedal na místě laika soudce učený neb naopak;

γ) soudem, jenž ani *výslovnou dohodou stran* by se pro tuto věc příslušným státi nemohl (§ 477 č. 3). Kdy je výslovná úmluva stran o příslušnosti jistého soudu vyloučena, stanoví § 104 II. j. n. a co do příslušnosti místní zákon o splátkových obchodech, jakož i novela o úl. s. V § 104 II. j. n. zahrnuty jsou i případy, kdy jde o věc odňatou pravomoci tuzemských soudů.

Právoplatností rozsudku bude i zmatečnost v § 477 č. 3 uvedená zhojena, leč by šlo o případy v § 42 I. j. n. uvedené a o splátkový obchod.

V jistých případech je naopak zase soudu odvolacímu zabráněno, aby přihlížel k nepříslušnosti jinak pod § 477 č. 3 spadající. Tomu je tak především ve případech §u 45 I. j. n.; tu je ovšem zapotřebí, aby sborový soud I. instance se otázkou své předmětné příslušnosti zvlášť zabýval a k ní *výslovně* přisvědčil.

Vyloučeno je právo odvolacího soudu přihlížeti k důvodu § 477 č. 3. tam, kde bylo o nepříslušnosti zvlášť jednáno, námitka této nepřísluš-

nosti usnesením odmítnuta a toto usnesení je už právoplatným (§§ 261 IV., 425 II., 462 II.).

Ve všech případech zmatečnosti na straně soudu shledané *zruší* soud odvolací usnesením rozsudek I. instance i s řízením jemu předcházejícím, pokud toto je zmatečností postiženo.

Ve případech §u 477 č. 3 vysloveno bude zároveň i odmítnutí žaloby podané u soudu nepříslušného (§ 478 I.), ve případech § 477 č. 1 a 2 vrácení věci do instance prvé, buďsi soudu průvodnímu nebo jinému téhož druhu v obvodě odvolacího soudu ležícímu (§ 478 II., III.). Výrok tento ale zrušiti dlužno k souhlasnému návrhu obou stran do 8 dnů po doručení rozhodnutí odvolacího podanému, v němž obě strany žádají, aby odvolací soud sám nově věc projednal a o ní rozhodnul (§ 478 posl. odst.). Soud odvolací jedná zde sice na místě instance prvé, do níž by se věc jinak musila vrátiti. Ale kdežto by tato instance prvá musila jednání provésti, pokud je zmatečné, úplně znovu, ke zrušenému a za zmatečné prohlášenému jednání vůbec nepřihlížejíc, může soud odvolací i výsledků tohoto zmatečného řízení použiti.

Nebude musiti tedy, bylo-li řízení v I. instanci od počátku už zmatečné, vždycky nové doručení žaloby, nový prvý rok nařizovati, žalovanému novou odpověď žalobní ukládati, nýbrž nařídí ihned rok k ústnímu jednání. Toto ústní jednání musí ovšem provésti úplně *znovu*, ale může i tu použiti nejen žaloby a důkazů ve spisech jsoucích, nýbrž i jednacího protokolu I. instance (§ 412).

Toto nové ústní jednání koná odvolací soud *na místě instance prvé* a podle předpisů *o řízení u sborových soudů I. instance*. Neplatí tudíž obmezení ve směru skutkovém a co do důkazů (§ 482), ani ustanovení o nedostavení se § 491 nebo § 492. Ovšem ale jeví okolnost, že projednává tu spor na místě I. instance soud *odvolací*, svoje důsledky jak co do složení soudu (ustanovení §u 7*a*) j. n. vyloučeno), tak co do opravných prostředků (připustno jen *odvolání* k nejvyššímu soudu). Proti usnesení vyslovujícímu zmatečnost je přípustný rekurs vždycky, i když nutno důsledkem zmatečnosti dále jednati (§ 519 č. 2). Z ustanovení §u 479 I. nelze dovozovati, že rekurs je přípustný jenom tehdy, jestliže soud odvolací ve svém usnesení rekurs byl vyhradil, což ve spisu důmyslným způsobem proti praxi nejvyššího soudu ustálené se dokazuje.

Tím by byl totiž ztotožňován § 519 č. 2 s § 519 č. 3, ačkoliv mezi *povahou* případů tu i tam zahrnutých je podstatný rozdíl, jak spis blíže dovozuje. Předpisem §u 479 I. nerozhoduje se otázka, kdy se rekurs proti usnesením soudu odvolacího zmatečnost vyslovujícím připouští, neboť tato otázka je rozhodnuta v § 519 č. 2, nýbrž jenom otázka, *kdy má tento rekurs účinek odkládací*. Jeť § 479 I. jenom zvláštním modifikovaným použitím §u 524 II. Modifikace tato spočívá jednak v tom, že soud odvolací může *hned* s výrokem o zmatečnosti prohlásiti, má-li se rekursu, jenž snad bude podán, přiznati účinek odkládací, jednak v tom, že může tak učiniti nejenom k návrhu, nýbrž i *z moci úřední*. Tyto úchylky jsou odůvodněny zvláštností situace.

ad *b*) Důvod zmatečnosti tkví *ve stranách sporných*, označuje-li rozsudek někoho za stranu:

α) kdo vůbec v řízení tomuto rozsudku předcházejícím *zastoupen nebyl*. To může míti svoji příčinu zejména v tom, že obeslání strany k soudu vůbec bylo opominuto anebo že místo straně doručeno bylo osobě jiné stejného jména, anebo když vystoupí ve sporu někdo činně za stranu, ačkoli k tomu nebyl stranou zmocněn;

β) kdo nemaje procesné způsobilosti sám s právním účinkem jednati nemohl a zákonným svým zástupcem zastoupen nebyl. Zmatečnost je tu i tehdy, když zákonný zástupce jednal nemaje zvláštního zmocnění k vedení rozepře nebo k jednotlivému procesnému úkonu nutného.

Zmatečnost tato zhojena je tím, že strana neb její zákonný zástupce vedení rozepře zmatkem stížené schválí (§ 477 posl. odst.).

Zmatečnosti tu není, vyvíjela-li strana procesně způsobilá sama procesnou činnost, ačkoli měla býti zastoupena *advokátem*, jak správně proti opačnému mínění Neumanna bylo vytknuto. Rovněž tu není zmatečnosti, jak se trefně proti rozhodnutím nejvyššího soudu z opáčného názoru vycházejícím dovozuje, byla-li zákonnými zástupci strany způsobem v soudním řízení předepsaným poskytnuta možnost projednávati před soudem, zákonný zástupce se však zachoval nečinně a následkem toho byl proti straně jím zastoupené vydán rozsudek pro zmeškání. (Srovnej nyní judikát č. 233.)

Nevyšel-li důvod zmatečnosti §u 477 č. 5 na jevo průběhem řízení, není zmatek tento ani právoplatností rozsudku zhojen (§ 529 č. 2).

Důsledky se zmatečností v § 477 č. 5 naznačenou spojené nesmí výminečně soud odvolací vysloviti za podmínek §u 7 II., jehož dosah jest arci velice sporný. Ve spisu přijato mínění Hortenovo odchylné od panujícího; podle Hortena výslovný výrok o procesní způsobilosti aneb zákonném zastoupení neváže, došlo-li k němu ve sporu jiném. Ačkoli důvody pro toto mínění uvedené de lege ferenda jsou všeho uznání hodny, přece de lege lata mínění panujícímu přednost dáti sluší. Svědčí tomu znění § 7 „oder einem *anderen* inländischen Gerichte" a úmysl zákonodárce, aby ve sporech současně vedených třeba u různých soudů nebylo rozhodováno o dotčené podmínce platného řízení ve smyslu různém, jak to výslovně ve zprávě výboru poslanecké sněmovny vytknuto bylo (Ott II., 287).

2. Důvody zmatečnosti tkví *v předmětu sporu*:

a) bylo-li rozhodnuto o věci na pořad práva nepatřící (§ 477 č. 6). Z pořadu práva jsou vyloučeny zásadně všechny věci, jež nejsou „občanskými záležitostmi právními". Ale pořad práva může býti vyloučen tam, kde jde o věc občanskou, je-li tato podle zvláštních zákonů odňata soudům řádným anebo je-li odňata soudům tuzemským, neb předmětem řízení nesporného (§ 42 j. n.). Soud odvolací je však obmezen ve svém právu přihlížeti k zmatečnosti z moci úřední ustanovením § 42 III. j. n.

Byla-li věc, o níž bylo před soudem prvým provedeno řízení právem, poněvadž na pořad práva náležela, v čas řízení odvolacího z pravomoci soudů řádných neb tuzemských vyloučena, musí tu soud odvolací k této

změně důsledkem § 29, 42 j. n., 240, 477 č. 6 c. ř. s. přihlížeti a odmítnutí žaloby vysloviti.

Pochybný je případ opačný: řízení v I. instanci bylo provedeno, ačkoliv byl pořad práva vyloučen, kdežto v čas řízení odvolacího byl následkem změn dodatečně v zákonodárství nastalých pořad práva v této věci přípustný. V tom směru bude lze vzhledem k zásadám vysloveným v § 477 posl. odst. i § 478 posl. odst. přiznati i zde stranám jistý vliv, jenž by je od újem, s důsledným provedením zmatečnosti spojených, mohl uchrániti nebo je mohl alespoň zmírniti. Žalobce může totiž prohlásiti soudu odvolacímu, že si přeje, aby táž žaloba byla podkladem nového, důsledkem zmatečnosti nutného projednávání. Tím docílí toho, že soud odvolací, vysloviv zmatečnost, neodmítne přímo žalobu, nýbrž věc vrátí instanci prvé k novému projednávání. Jakmile se to stalo, mohou nyní strany učiniti souhlasný návrh ve smyslu §u 478 posl. odst.

b) Bylo-li rozhodnuto o věci, o níž je již *rozepře zahájena* anebo jež jest již *právoplatně rozsouzena*.

Je-li tu překážka taková, zruší soud odvolací rozsudek i s celým řízením a odmítne žalobu (§ 475 III.). Překážka rozepře zahájené může dodatečně odpadnouti, zejména tím, že žaloba v prvzahájené rozepři bude zpět vzata aneb usnesením pro nějaký procesný nedostatek odmítnuta. Tu sluší rozeznávati, byla-li překážka rozepře zahájené takto odklizena *už v čas vydání rozsudku I. instance*, či teprve *až po něm*, ale před rozhodnutím soudu odvolacího.

V prvém případě je vada, jíž bylo řízení později zahájené původně stíženo, zhojena.

Ve druhém případě musí však soud odvolací vysloviti důsledky, jež se pojí k tomu, že soud I. instance neprávem nedbal překážky rozepře zahájené a rozsudek vydal. Došlo-li v rozepři prve zahájené *k soudnímu smíru*, musí ve druhém později zahájeném sporu býti postupováno podle § 475 III., byl-li v tomto sporu rozsudek vydán.

Také při věci *právoplatně rozsouzené* platí zásady podobné.

Byla-li překážka tato v čas rozhodování *odvolacího soudu už odstraněna*, sluší rozeznávati: byl-li rozsudek právoplatný odstraněn vyslovením obnovy řízení nebo zmatečnosti dle § 529 č. 1, pročež věc hlavní znovu bude projednávána, vystřídává věc právoplatně rozsouzenou nyní rozepře zahájená, takže soud odvolací i tu podle § 475 III postupovati musí; bude-li však rozsudek právoplatný k žalobě o zmatečnost zrušen, aniž nastane opětování sporu ve věci hlavní (§ 529 č. 2), je překážka rei judicatae odstraněna, byl-li onen právoplatný rozsudek zrušen už v čas vydání nového rozsudku v instanci *prvé*. Nebyla-li překážka rozepře zahájené nebo právoplatně rozhodnuté odhalena ani ve vyšší instanci, nabývá vadný rozsudek moci práva. Ale je možna žaloba o obnovu dle § 530 č. 6. Podmínky tohoto případu žaloby za obnovu velmi důmyslně omezuje blíže výklad podaný na str. 157 v pozn. 40. K oběma překážkám hleděti dlužno z moci úřední a kdykoli (§§ 240 III, 411 II). Neuznal-li jich soud odvolací v sezení neveřejném, musí i v ústním jednání k nim zříti, i když

žádnou stranou uplatňovány nebyly. Rovněž tehdy, nemůže-li je v sezení neveřejném bezpečně zjistiti, rozhodne o nich až v ústním jednání.

Ve všech těchto směrech jsou tyto překážky položeny na roveň důvodům zmatečnosti v §u 477 uvedeným. Proto dlužno i co do opravných prostředků vztahovati na ně ustanovení § 519 č. 2.

3. Důvod zmatečnosti vězí *v porušení základních zásad projednání sporu:*

a) v porušení zásady rovného slyšení stran (§ 477 č. 4). Nemožnost projednávati před soudem musí býti přivoděna *porušením zákona. Faktická* nemožnost není důvodem zmatečnosti. Nezákonitý postup musí býti postupem *soudu* a musí míti v zápětí nemožnost, aby strana před soudem pro ednávala. To děje se i tehdy, vylučuje-li se strana z práva projednávati svým jazykem, je-li tento v zemi obvyklým. Zmatečnost může zde býti nejenom, když se straně znemožňuje projednávati hned od počátku, nýbrž i tehdy, když soud při ústním projednání nezákonným postupem znemožňuje straně přítomné a k jednání ochotné, aby mohla práva jí příslušející uplatňovati. Shledá-li soud odvolací tuto zmatečnost, zruší rozsudek i řízení, pokud je zmatečností stíženo, a vrátí věc do instance prvé.

b) Byla-li *veřejnost jednání* způsobem neoprávněným *vyloučena* (§ 477 č. 7). Důvodem zmatečnosti není neoprávněné nevyloučení veřejnosti tam, kde podle zákona vyloučena býti měla. Pro posouzení, bylo-li veřejnosti dbáno, má obzvláštní důležitost § 215 II, podle něhož dokázati lze, že *bylo* šetřeno veřejnosti, jen protokolem jednacím. Zcela případně poukazuje spis (str. 163) k tomu, že také záznam rozsudku nahražující podle novely o úlevě soudům č. VI, č. 8 a 24 jednací protokol, obsahovati má údaj o šetření veřejnosti aneb vyloučení její, ale že v úředních formulářích (Věstník min. práv 1914 část XIV) na to zapomenuto bylo.

c) Byla-li *ústnost jednání porušena* (§ 477 č. 8) a to nejenom způsobem v § 477 č. 8 zvláště uvedeným, nýbrž i jinakým, zejména tím, že by strany na místě ústního přednesu odkazovaly prostě na spisy přípravné. Ve případech *b*) a *c*) zruší soud odvolací rozsudek i řízení, pokud je zmatečností stiženo, a vrátí věc do instance prvé.

4. Důvod zmatečnosti tkví v soudem vydaném *rozsudku* (§ 477 č. 9). Vyžaduje se, aby *znění* rozsudku bylo nedostatečné a aby *následkem tohoto nedostatku* stalo se bezpečné přezkoumání rozsudku nemožným.

Postižen zmatečností může býti jenom rozsudek *písemně* vyhotovený, za to ale rozsudek *celý*, nikoli jen některé součástky jeho.

Výrok rozsudku je zmatečný, je-li nesrozumitelný, sám sebou v odporu (nikoli, když vůbec schází), nebo je-li zjevně právně, mravně či fysicky — pro každého nemožný. Proti posléze dotčenému názoru spisu (str. 165) sluší uvážiti, zdali při ukládání něčeho, co mravně jest nemožné, nesluší by rozsudku vytýkati omylné právní posouzení podle § 878 obč. z. a zdali při ukládání fysicky nemožného plnění neběží o parozsudek, ježto projev vůle soudu bezvýznamným jest vůči vůbec známému působení sil přírody, na př. rozsudek ukládající vystavění Říma za den jediný aneb dodání několika metrických centů komářího sádla.

Skutková podstata zavdá podnět ku zmatečnosti, schází-li vůbec, nikoli tam, kde je neúplnou nebo nesprávnou.

Důvody rozsudku jsou zmatečné, scházejí-li vůbec anebo nelze-li z nich myšlenkového postupu soudcova bezpečně zjistiti, zejména kde důvody rozsudku jeho výroku přímo odporují. Ne každá vada rozsudku zakládá zmatečnost podle § 477 č. 9. Neboť je možno odpomoci jí i pouhou opravou dle § 419. Tomu je tak zejména tam, kde je vada toliko ve vyhotovení rozsudku stranám doručeném, ne však v originále. Je-li i v originále už obsažena, lze opravu její připustiti toliko, kde je oprava možna *bez věcné změny rozhodnutí samého.* Jakmile by však věcný obsah rozsudku vypadal po opravě jinak, než jakým byl před opravou, lze opravu připustiti jenom tehdy, kde jde o takové nesprávné vyjádření myšlenky, jež už *samo o sobě* znak vadnosti nese a pro každého, kdo rozhodnutí soudní čte, resp. spisy soudní poruce má, *na první pohled seznatelno* je, takže si osoba třetí nejenom ihned musí uvědomiti, že se tu stal omyl toliko ve vyjádření myšlenky, nýbrž zároveň také, *jak* vlastně myšlenka správně měla býti vyjádřena.

Ve všech ostatních případech je oprava vyloučena, zejména kde je výrok sám o sobě jasný, ale v naprostém odporu s důvody, anebo kde by oprava byla dokladem toho, že tu chce soud dodatečně vyplňovati mezery, jež při rozhodování samém přehlédnul. *Schází-li* některá náležitost rozsudku, lze připustiti opravu, jde-li o dodatečné označení subjektů nebo předmětu sporu. Podobně schází-li *výrok* rozsudku, ale lze-li z protokolu jednacího seznati, že a jaký výrok učiněn byl.

Scházející *skutkovou podstatu a důvody* nelze však opravou rozsudku napraviti. Vyřídí-li soud odvolací odvolání nařízením opravy, bude přece náklady odvoláním tím vzniklé podle § 422 II navzájem zrušiti. Není-li oprava přípustna, zruší soud odvolací rozsudek a vrátí věc soudu I. instance, aby vynesl rozsudek nový. Soud odvolací mohl by vydati sám rozsudek jen ve případech § 478 posl. odst.

Důvody zmatečnosti §u 477 č. 8 a 9 neplatí ve věcech bagatelních (§ 501). Plně souhlasiti sluší s autorem, prohlašuje-li (str. 169), že vyloučení důvodu č. 9 potud nechová v sobě nebezpečí, pokud ve stavu soudcovském nepoklesl smysl pro právo a povinnost, že však za změněných poměrů z neuznání toho důvodu zmatečnosti vzejíti by mohlo vážné ohrožení konání spravedlnosti. Rovněž nelze připustiti odvolání ve věcech bagatelních opírající se o vadu rozepře zahájené neb právoplatně rozsouzené. Ani soud odvolací, k němuž dojde odvolání z jiných důvodů podané, nesmí z moci úřední k těmto překážkám přihlížeti. Bylo by to pobídkou stranám k obcházení ustanovení § 501 slovo: („nur").

Skupinu třetí tvoří případy *neoprávněného odepření rozsudku instancí prvou.*

Odvolání bude lze v těchto případech podati jenom za okolností zcela zvláštních. Běží zde o vady týkající se jenom nesprávného rozhodnutí soudu prvého o příslušnosti, i rozepři zahájené a právoplatně rozsouzené; nesprávnost ta pak záleží v tom, že soud I. instance *odepřel rozhodnouti*

ve věci hlavní maje se neprávem za nepříslušna nebo maje neprávem za to, že je tu překážka rozepře zahájené neb právoplatně rozsouzené. Rozhodnutí toto může býti přezkoumáno soudem *odvolacím* jen tehdy, když pojato bylo do rozsudku a s ním stalo se předmětem odvolání. Možno to je při kumulování nároků (§§ 11, 227) nebo při dodatečném uplatňování nového nároku mezitímním návrhem určovacím (§§ 236, 259). Rovněž, bylo-li vyhověno námitce věcné nepříslušnosti, avšak změnou senátu ve smyslu §§ 61—63 j. n. umožněno hned vydání rozsudku ve věci hlavní.

Vadnost řízení ve případech těchto musí býti ovšem stranou jako důvod odvolací uplatňována.

Shledá-li soud odvolací, že soud I. instance neprávem rozsudek odmítnul, uloží mu usnesením, aby rozsudek vydal, buďsi bez nového projednávání aneb po provedeném projednání věci hlavní. Proti tomuto usnesení přísluší rekurs jen, byl-li soudem odvolacím vyhražen (§ 519 č. 3). V jediném případě § 64 j. n. zůstane výrok I. instance bez nápravy, i když byl soudem odvolacím uznán za nesprávný.

V § 10 pojednává se blíže *o fakultativním řízení neveřejném*. Podmínkou *formální* je výslovně projevený souhlas obou stran, jimž jsou obě strany vázány, jakmile prohlášení jich soudu došlo, a ačkoli mohou strany zase vzájemným svým souhlasem projev tento odvolati.

Podmínkou *materielní* je, že zůstává odvoláním skutkový podklad rozsudku I. instance nedotčen a že se jím potírá jenom právní názor I. instance soudu.

Soud není souhlasem stran nikdy vázán, i když podmínky jeho splněny jsou. Je povinen v každém jednotlivém případě pečlivě uvážiti, poskytuje-li neveřejné řízení stejné záruky správného rozhodnutí o odvolání jako ústní jednání. Spokojiti se prostě s tím, že se strany ústního jednání vzdaly, nebylo by správné.

Od obligačního řízení neveřejného liší se fakultativní řízení neveřejná tím, že se v něm přezkoumává rozsudek I. instance *obsahově*; důsledně bude uznáno, vyhoví-li se odvolání, na změnu rozsudku prvního, výjimečně na zrušení, totiž tam, kde odvolací soud uznává oprávněnost odvolacího důvodu nesprávného právního posouzení věci, ale změnu rozsudku hned vysloviti nemůže, poněvadž postrádá ve skutkovém stavu věci jistých skutečností, jichž ku svému právnímu posouzení potřebuje.

S tím souvisí i rozdíly co do *formy* rozhodnutí soudu odvolacího: rozhodnutí ve fakultativním řízení neveřejném bude vydáno zásadně ve formě *rozsudku* a jen výjimečně ve případě právě vzpomenutém ve formě usnesení.

Od ústního jednání odvolacího liší se fakultativní řízení neveřejné tím, že prameny, z nichž soud odvolací svůj názor o správnosti či nesprávnosti rozsudku I. instance čerpá, jsou chudší. Právě to nasvědčuje zase požadavku, aby zůstalo obmezeno jenom na případy, kde ústní jednání lze nahraditi spisy stran bez újmy pro konečný výsledek.

V oddílu nadepsaném *„ústní jednání odvolací“* pojednává se nejprve o nařízení ústního jednání *odvolacího*. Uvedeno zde, kdy ústní jednání

musí býti nařízeno, jak má býti toto ústní jednání připraveno a kdy může býti odloženo. (§ 485.) Připamatováno jest, že usnesení záporně vyřizující důvod odvolací uplatňovaný v řízení neveřejném předběžném přijmouti sluší v rozsudek o ústním přelíčení odvolacím, jež o jiném důvodu konati potřebí bylo; postup tento autorem hájený schvaluje nyní rozhodnutí nejvyššího soudu pod čís. 1618 Sbírky uveřejněné. Sdělení obsahu těchto usnesení při líčení se zamlouvá (str. 185).

Po té vylíčen je *průběh ústního jednání odvolacího*, při čemž se správně k tomu poukazuje, že netřeba, aby se ústní líčení odvolací konalo před senátem týmže, který byl rozhodoval o odvolání v řízení předběžném, jak nyní také uznává právě dotčené rozhodnutí nejvyššího soudu č. 1618 Sbírky.

Zásada veřejnosti platí jako v instanci prvé, rovněž i předpisy o formálním řízení sporu; materielnímu řízení je vzhledem k zákazu novot vytčen súžený rozsah.

Zásada ústnosti je modifikována předpisem, že ústní jednání počíná ústním přednesem člena senátu jako zpravodaje (§ 486 I.).

Vytýká se podrobně *účel* tohoto přednesu a plným právem zjevná nezákonnost postupu oněch zpravodajů, kteří se spokojují předčítáním spisů, dále uvádí se, které spisy předčítati je obligatorně a které jen fakultativně, jakož i obsah i rozsah přednesu stran. Příliš přísným zdá se býti mínění, že důsledkem zásady ústnosti nesluší přihlížeti k odvolání strany, když tato opominula činiti při ústním jednání návrh odvolací, jak nejvyšší soud v rozhodnutí na str. 182 pozn. 3 citovaném míní. Vždyť návrh ten nutně přečtěn býti musil zapisovatelem podle § 486 a ústnost v našem řízení přece není provedena do krajnosti, nýbrž jen pokud ohledům vhodnosti hoví.

Zvláštní odchylka od pravidelného postupu nastává, uplatňuje-li se při ústním jednání *nepříslušnost soudu odvolacího* (§ 487). Vytýká se obmezení této námitky po stránce materielní i formální i účinky jejího vznesení a další postup, bylo-li námitce té vyhověno nebo byla-li odmítnuta.

Výklady o obsahu protokolu o ústním jednání odvolacím sepsaného stať tato končí.

V § 13 jedná se *o rozhodnutí soudu odvolacího na základě ústního jednání*.

K rozhodnutí takovému nedojde, bylo-li odvolání zpět vzato; zde vytčeny podmínky i účinky tohoto zpět vzetí odvolání.

Rozhodnutí o odvolání má pravidelně formu rozsudku, jehož obsahem je rozhodnutí věci samé (§ 497 I.). Jenom výjimečně může se i nyní ještě rozhodnouti *usnesením*:

1. Shledá-li soud odvolací teprve při ústním jednání, že je zde některý z důvodů v § 471 č. 2—7 uvedených, pro něž mělo býti odvolání vyřízeno v sezení neveřejném. Ovšem nemá soud odvolací *stejné* možnosti, přihlížeti k jednotlivým v § 471 uvedeným důvodům, jak blíže doloženo.

2. Shledá-li, že námitka nepříslušnosti soudu odvolacího je odůvodněna (§ 487 III.).

3. Vyhoví-li odvolací soud odvolání, ale nemůže rozhodnouti hned také ve věci samé protože jest zde některá z překážek v § 496 č. 1, 2, 3 uvedených. Jednotlivé tyto případy probrány jsou podrobněji a vytčen zejména rozdíl mezi případy § 496 č. 2 a § 496 č. 3 v podstatě způsobem srovnalým s míněním panujícím (Ott III. 44, 87).

K důvodům v §u 496 uvedeným nepřihlíží soud odvolací z moci úřední. Ovšem nesluší přehlížeti i ustanovení § 462 II. Ostatně není zejména při § 496 č. 3 nutno, aby právě tento důvod byl v odvolání *doslovně* jako důvod odvolací uplatňován. Stačí tu i důvod nesprávného právního posouzení věci. Proto také v tomto výminečném případě stačí návrh na *změnu* rozsudku k tomu, aby soud odvolací vysloviti mohl zrušení jeho.

Shledá-li soud odvolací, že je tu některý z důvodů v § 496 uvedených, *zruší* rozsudek I. instance. To platí zejména i ve případech § 496 č. 1. Názor, že tu zůstává rozsudek I. instance v části odvoláním nedotknuté i formálně v platnosti, stává se o sobě právoplatným a vykonatelným, prohlašuje se ve spise za nesprávný. Dovozuje se to blíže z povahy a úkolu úkonu odvolání. Zrušení, o které v případě tom jde, je tu patrně jen formální, čímž rozdíl mezi míněním panujícím a ve spise hájeném v praktickém směru se vyrovnává. Ovšem zbývá proti mínění ve spise zastávaném uvážiti, že obsah rozsudku I. instance, pokud se vztahuje na nároky a návrhy jím vyřízené, zůstane výrokem soudu odvolacího nedotčen, k tomuto výroku jen přistoupí výrok nový o nárocích dalších, k nimž původní rozsudek neprávem nepřihlížel. Toto připojení nového rozhodnutí k původnímu bude míti zpravidla pouze ráz zevní; jestli by ale také onomu původnímu rozhodnutí propůjčilo účinky zcela jiné, než jaké by mělo, kdyby bylo zůstalo v platnosti ve svém původním znění, jest to nepřípustnou nesrovnalostí. Proti rozsudku, jenž nevyřídil všechny návrhy žalobní co do řešení sporu kladené, nelze užíti návrhu, aby zrušen byl, nevytýká-li se zároveň zmatečnost, poněvadž činnost soudce, pokud se při rozhodování sporu osvědčovala podle zákona, objevila se v úkonu *platném*. Co platně existuje, nemůže však býti zrušeno. Vynášení opětného rozsudku o návrzích již vyřízených původním nálezem, vadil by předpis § 496 odst. II., podle něhož: das *Verfahren vor* dem Prozeßgerichte hat sich im Falle der Z. 1 auf die unerledigt gebliebenen Ansprüche und Anträge zu beschränken a to tím spíše, ježto výrok o nárocích, o nichž se nekonalo opětné projednávání, vyloučen jest (§§ 412, 483). Jak mělo by si počínáno býti, pakli nastala před vyřízením odvolání změna v senátu procesního soudu, jenž nyní nový rozsudek by vydati měl také o prvé již vyřízených návrzích? Nemohl by vítěz, který si na rozsudek některé návrhy jeho příznivě vyřizující nestěžuje, podávaje odvolání pro kusost vyřízení, vésti exekuci (§ 13 ex. ř., § 490 sd. ř.)? Tyto úvahy nesluší přehlížeti.

Nového projednání a rozhodnutí třeba je i ve případech zrušení rozsudku I. instance podle § 496 č. 2 a 3. Rozsah tohoto nového projednání řídí se rozsahem zrušovacího výroku soudu odvolacího. Byl-li

tedy soudem odvolacím zrušen celý rozsudek I. instance, bude také toto nové řízení provedeno úplně znovu, *a to i v těch částech, jež vadou, o niž běží, dotčeny nebyly*. To jde i z § 179 i z § 530 č. 7 na jevo, jak přesvědčivě ve spise dovozeno.

Nové projednání provede buďsi soud I. instance anebo soud odvolací přímo sám za podmínek § 496 posl. odst. Jsou-li zde tyto podmínky, je soud odvolací k projednání tomu povinen z moci úřadu, pakli tím konání spravedlnosti bezpečněji se zaručuje, nežli vrácením věci do první instance. Nevadí tomu slůvko „kann", jak se správně šířeji dovozuje.

Co do poměru soudu odvolacího k souhlasnému návrhu stran, aby věc znovu projednána byla při soudě odvolacím, zastáván názor, že je návrhem takovým soud odvolací vázán. Dovozuje se tak z analogie § 478 posl. odst., z účelu zákona i z doslovu jeho. Analogie z § 478 jakožto předpisu výminečného nemá však místa a potřebí soudu odvolacímu plnou volnost vůči návrhu stran zachovati, aby uvážil, zdali vskutku přenesením jednání k odvolacímu soudu se řízení urychlí a značně na nákladech se ušetří, což zvláště při důkazech na váhu padá. Doslovné znění zákona (slůvko: kann) zachovává soudu volnost rozhodnutí o návrhu obou stran.

Předpokladem toho, aby soud odvolací mohl věc znovu projednati a ji rozhodnouti, je zrušení rozsudku I. instance. Toto zrušení musí býti vysloveno nejenom tehdy, když za účelem nového projednání bude nařízen nový rok před soudem odvolacím, nýbrž i tehdy, když projednání to nastane při témže roku, při němž zrušení to usnesno bylo.

Opačný náhled praxe, opírající se o *Kleina*, právem neschvaluje spis. Náhled tento přichází do rozporu s § 426 I. (a jak dodati sluší také § 497 I., Ott III. 89) a zcela nevyhovuje zájmu stran na tom, aby věděly, že soud od jistého stadia svého jednání neprojednává už ve své funkci jako soud odvolací, nýbrž na místě prvé instance. Výhody pak zjednodušení věci, jež byly Kleinovi vodítkem, lze dosíci i při výkladu ve spise hájeném: soud odvolací zrušení rozsudku prvého pouze *prohlásí*, avšak zvlášť nevyhotoví, a s prohlášením jeho ihned spojí usnesení, že věc ve smyslu § 496 posl. odst. projedná, projednání toto hned při témže roku provede a rozsudek ve věci samé vydá. V rozsudku svém tento postup prostě vyznačí a v důvodech odůvodní. Připomíná-li se konečně (str. 205), že odvolací soud sám podle § 496 věc projednati a rozhodovati může jen tehdy, byla-li *změna* rozsudku navržena, sluší toto tvrzení na pravou míru uvésti podle výkladů, které na str. 40 o tom podány byly, že v případě § 496 č. 3 v návrhu na změnu skrývá se návrh na předchozí zrušení rozsudku a opětné projednání věci.

Ve všech ostatních případech rozhodne soud odvolací *rozsudkem* ve věci samé (§ 497 I.). Rozsuzovací moc soudu odvolacího je obmezena ovšem na ony části rozsudku I. instance, jimž bylo odvoláním odporováno; a v rámci tomto vykázán rozhodovací činnosti soudu odvolacího směr *návrhy a důvody* odvolacími. S tímto obmezením musí však soud odvolací podrobiti svému rozhodnutí *veškery* otázky sporné, jež se vztahují

na nárok I. instance přiznaný nebo odepřený, a návrhy i důvody odvolacími na přetřes přivedeny byly (§ 497 II.).

Obsah rozsudku odvolacího vyzní buďsi v neprospěch odvolání a *potvrzení* rozsudku prvého, anebo na prospěch odvolání a *změnu* rozsudku v odpor vzatého. Při potvrzení rozsudku prvého, musí soud odvolací vysloviti se podle novely o úlevě soudům i o ceně předmětu sporu, nezáleží-li tento v penězích, na čemž závisí přípustnost dovolání.

Změnu rozsudku vysloviti lze jenom, pokud změna tato je *v návrhu odvolacím* zahrnuta. Zákaz tak zvané „reformatio in peius" dán je v zájmu obou stran, vztahuje se ovšem jen na *výrok* rozsudku odvolacího, nikoli i na jeho *důvody*.

Výklad o skutkovém podkladu rozsudku odvolacího a jeho vyhotovení i doručení stať tato končí.

V § 14 uvažuje se *o činnosti soudu I. instance po vyřízení odvolání*.

Činnost tato bude různá podle obsahu rozhodnutí soudu odvolacího. Jednotlivé eventuality se podrobněji uvádějí.

Soud odvolací musí ve svém rozhodnutí vždy vytknouti, *z jakého právního názoru při tom vychází*. Ve případech těch, kdy se následkem rozhodnutí odvolacího věc vrací do prvé instance k opětnému projednání, má tento právní názor i pro soud prvý obzvláštní důležitost. Soud prvý je právním názorem odvolacího soudu vázán jak co do otázek formálních, tak i materielních. V tom není obmezení soudcovské moci instance prvé, nýbrž je to důsledkem instančního pořadu. Ponechati prvé instanci volnost rozhodování — tedy i proti názoru vyslovenému v rozhodnutí soudu odvolacího — vedlo by ku stavu nesnesitelnému v životě právním. Ovšem nutno zásadu § 499 II. vztahovati i na odvolací soud sám.

Vázaností soudu prvého i odvolacího na právní názor soudu odvolacího vysvětluje se i ustanovení § 502 IV. Vázanost tato neplatí tehdy, když nové jednání vynese na povrch zcela nové, soudem odvolacím nepředvídané skutečnosti, jež skutkový stav věci podstatně mění a i s hlediska právního posouzení v jiné světlo staví. Ustanovení § 502 IV. platí však i tu, poněvadž tento § nerozeznává.

V dodatku spisu pojednáno *o odvolání z rozsudku soudů živnostenských*.

Rozeznávati tu dlužno spory až do 100 K a spory tuto částku převyšující. Ve sporech prv uvedených přípustno je odvolání jenom z důvodů zmatečnosti v § 477 c. ř. s. uvedených, ale všech (na rozdíl od § 501), o čemž sice všichni theoretikové jsou za jedno, avšak nacházejí se v odporu s praktiky, o této otázce se prohlásivšími. Znění zákona nasvědčuje mínění ve spisu hájenému. Vady § 240 s. ř. nemohou býti přiváděny k platnosti. O odvolání tomto pojednává se podle předpisů c. ř. s. pro řízení odvolací daných. Úchylka toliko co do zastoupení advokátů. Z důvodu rozepře zahájené neb právoplatně rozsouzené nelze vzhledem k citaci § 477 c. ř. s. v § 30 z. o. s. živn. odvolání podati.

Podstatnější rozdíly jsou při odvolání ve sporech přes 100 K. Odvolací soud nepřezkoumává rozsudek I. instance, nýbrž *projednává* věc v mezích návrhů odvolacích *znovu*. A pro toto řízení platí ustanovení daná

pro sborový soud prvé instance, jako soud *procesní* s dvěma úchylkami: netřeba zastoupení stran advokáty a nemá místa výměna spisů přípravných (§ 31 II. z. s. ž.). *Důsledky* těchto zásad jeví se co do *spisu odvolacího*: stačí, když má alespoň náležitosti, jichž je ku přivodění nového projednávání před soudem odvolacím nezbytně třeba. Návrhu odvolacího třeba je; zníti bude zpravidla na *změnu*, ale může zníti i na *zrušení*, to jde jednak z povahy odvolání jednak ale i z § 30 z. o. s. ž.

Sdělení odvolací podle mínění ve spisu hájeném je přípustno. Zdali zákazem výměny spisů přípravných (§ 31 II. z. s. živn.) míněna je výměna přípravných podání fakultativních před ústním jednáním odvolacím ve smyslu § 258 c. ř. s., jak se ve spisu uvádí, a nikoli obligatorních, jest však velice pochybo. Zdá se, že přihlíženo v zákoně k pravidelnému, u sborových soudů přikázanému postupu a že tento měl býti měněn vzhledem k tomu, že neplatí zásada nezbytného zastoupení advokáty. K odůvodnění ve spise zastávaného názoru, že sdělení odvolací je přípustno, poukazuje se ku stanovení § 30 z. o s. živn. jakož i k tomu, že se vyloučením sdělení odvolacího ústní jednání protáhne a způsobuje odročování jeho. Nezdá se, že sdělení toto bude moci sloužiti (jak se ve spisu tvrdí) témuž účelu, jako odpověď na žalobu, poněvadž podle mínění právě projeveného obligatorní přípravná podání vyloučena jsou.

Před soudem odvolacím projednává se věc *znovu*. Strany mohou tedy uváděti novoty, a to bez ohledu na to, proč nové skutečnosti už v I. instanci neuváděly, nebo zdali je v I. instanci uváděti mohly, i beze zřetele na to, existovaly-li tyto skutečnosti už v čas vydání rozsudku prvého či vznikly teprve po něm. Ovšem právo stran má svoje meze v tom, že původní žaloba nesmí býti změněna. Mezitimní návrh určovací je v instanci odvolací vyloučen, námitka kompensace přípustna. Prvý rok se nekoná; zdali řízení přípravné (§ 245 c. ř. s.) vyloučeno není, jak se ve spisu tvrdí, není nad pochybnost jisto. Proti přípustnosti přípravného řízení uvésti lze, že jen *tatáž* právní pře (die Streitsache) v řízení odvolacím znovu projednána býti může, tudíž nových žádání žalobních (§ 245 č. 1) klásti lze nebude, a v první instanci kumulované nároky již z nálezu a podstaty skutkové rozsudku první instance přesně seznati lze bude. Řízení přípravné vzhledem k složitějšímu podkladu skutkovému před soudcem z příkazu činným (§ 245 č. 2) se nezamlouvá, když právě ty které údaje nebudou moci dotázkami soudce laika odborně vzdělaného býti objasňovány. Řízení přípravného za příčinou povahy důkazů nabízených však vzhledem k žádoucí účasti při tom soudců laiků co nejméně se doporučuje (§ 245 č. 3). Nesluší dále přehlížeti, že řízení přípravné žádá nezbytného spolupůsobení advokáta (§ 248), kdežto odvolací řízení při soudech živnostenských přivolání advokátů neukládá; dále, že k připuštění přípravného řízení docházelo by jen z usnesení soudců právníků v senátě odvolacím zasedajících, ježto soudcové laici jen k přelíčení (§ 31 III.) přivoláni býti mají; konečně, že přednášení výsledků řízení přípravného ve smyslu § 262 členem senátu, velice by na újmu bylo přímosti pro jednání obzvláště před senátem, v němž živel laický málo slabším jest nežli živel právnický.

Hlavním důvodem proti použití přípravného řízení jest však úvaha, že v řízení, jež ani obligatorních přípravných spisů nepožaduje, také přípravného řízení postrádati lze.

Vyřízení odvolání v řízení neveřejném je přípustno nejenom ve případech §§ 230 c. ř. s., 42 j. n., nýbrž i nepřípustnosti nebo opoždění odvolání (§ 471 č. 2), není-li z odvolání zjistitelno, proti čemu je namířeno a oč usiluje (§ 471 č. 3), jakož i ve případech zmatečnosti (§ 477).

Jinak ovšem nutno projednávati o odvolání ústně, zejména i opírá-li se odvolání o § 471 č. 4. Nedostavení se obou stran k ústnímu jednání odvolacímu působí klid řízení, rovněž i dohoda stran. Nedostavení se jedné strany, má za následek vydání rozsudku pro zmeškání podle § 399 c. ř. s.

Z předeslaného podrobného rozboru monografie obsáhlé, str. 224 čítající, o odvolání jest zřejmo, že již látka jest velmi logicky a vhodně rozdělena, takže tím dána jest základna pro jasný výklad tohoto opravního prostředku, jeho podmínek a účinků. Rozbor pak zásad činnost soudů odvolacích vůbec ovládajících a činnost jimi osvědčovanou zvláště jednak při řízení neveřejném, zahájeném ať podle zákona ať z vůle stran, pak při ústním jednání odvolacím uvádí vhodnou methodou v seznání ústrojí a mechanismu složitého opravného prostředku, o který jde, tak že různé funkce jeho podle toho, zdali podle přání odvolatele dojíti má k zrušení aneb ke změně rozsudku v odpor vzatého, čtenáři plasticky se objevují.

Četné pochybné otázky, jež se vynořily ať v praxi ať v nauce, staly se předmětem důkladných a důmyslných rozborů, tak zvláště kterak vyříditi sluší rozdílně vzdání se odvolání (str. 19), kterak lišiti dlužno nesprávné právní posouzení věci na základě správně a úplně sebraného materiálu od případu, kdy z nesprávného posouzení právní podstaty případu došlo k neúplnému sebrání látky sporu (str. 34), kdy výminkou přiznati jest návrhu na změnu rozsudku i v něm tkvící význam návrhu na předchozí zrušení rozsudku (str. 40), dále otázka, zdali přípustno rozšíření návrhu odvolacího po vypršení lhůty také na jiné, nežli původně v odpor vzaté části rozsudku (str. 42, 50), jak dalece nové okolnosti v odvolacích spisech místa mají (str. 66) a pokud skutkový podklad rozsudku první instance v řízení odvolacím jinakého utváření nabýti může (str. 80), s čímž v jistém směru souvisí otázka, kdy připustiti sluší neveřejné řízení odvolací ze srovnalé vůle stran (str. 93).

Neméně přesvědčivě vyloučena přípustnost klidu v řízení odvolacím z výslovné dohody stran (str. 96) a svědomitě usilováno o to, vymeziti činnost soudu odvolacího po zrušení rozsudku pro zmatečnost neb neúplnost projednání věci v první instanci, když jemu připadá úkol opětného jednání v této záležitosti (str. 135, 200). O nevšední bystrosti právnické svědčí vytknutí poměru revisního rekursu v případech § 519 č. 2 a 3. (str. 138) a stanovení poměru prv dotčeného předpisu k nařízení obsaženému v § 479 I. (str. 142), rovněž obmezení dosahu důvodu žaloby za obnovu záležejícího v opětném rozsouzení téže rozepře (str. 157 pozn. 40). Není vůbec vážnější otázky z nauky o odvolání, které by se v monografii, o níž se zde zpráva

podává, nebylo dostalo věcného jasného rozboru. A jak z předeslaného nástinu obsahu a k němu připojených kritických poznámek, jest zřejmo, i v případech, kdy snad pro mínění opačné uvésti lze důvody vážné, jest názor v monografii projevený opřen o důvody svědčící o podrobném prohloubení otázky. Literatury všeliké co nejbedlivěji bylo použito. Nelze spatřovati mezeru v monografii v tom, že nebylo o odvolání při žalobě za obnovu podrobněji a zvláště pojednáno; nebylo by se tak mohlo státi bez hlubšího rozboru této mimořádné pomůcky právní a byly by se tím meze thematu spisu překročily. Důvodně ovšem pojal autor v dílo své pěkné výklady o zvláštnostech řízení odvolacího ve sporech manželských a u soudů živnostenských.

Zvláštního vytknutí hodno jest, že autor nerozpakuje se vyznati, že opouští mínění prvé zastávané přesvědčiv se o tom, že opačnému vážnější důvody nasvědčují (str. 71). Vždyť ve vědě, jejíž cílem jest dodělati se pravdy, jest pokrok možný jen opouštěním toho, co za omylné shledáno bylo. Vítati sluší mírný ve formě, tím důraznější však v podstatě přiváděných důvodů způsob polemiky proti míněním odchylným a vůbec jasný a úhledný sloh výkladů. Nebylo by správno vytýkati, jestli výminkou souměrnost výkladů porušena byla širší podrobností polemiky; sálá z toho uznání hodná horlivost, přesvědčiti čtenáře o vlastním mínění autora v zájmu věci.

Monografie, o níž tuto podán byl referát, vyhovuje všem požadavkům, které při pracích toho druhu klásti sluší: jest úplnou co do látky, jasnou co do disposice, přehlednou co do výkladů, přesvědčivou při rozboru sporných otázek. Ona řadí se důstojně k dřívějším spisům čilého a pilného autora, vydává svědectví o jeho důmyslu a svědomitosti co do použití a spracování literatury, a slovem řečeno jest zralým dílem, jež není pouze obohacením literatury naší, nýbrž precesuální rakouské vůbec.

Dr. *Emil Ott.*

Právo veřejné.

Pitamic Leonidas Dr., Die parlamentarische Mitwirkung bei Staatsverträgen in Österreich (Wiener Staatswissenschaftliche Studien, XII. sv. sešit 1), str. 138.

Obsah záslužné práce autorovy, rozvržený na jedenáct kapitol, možno děliti na tři části. První část věnována jest vývoji a vzniku positivně právních ustanovení rakouských ve příčině státních smluv. V první kapitole (Die Vorbilder der österreichischen Verfassung) pojednává autor o pruské ústavě z r. 1850, která byla přímým vzorem rakouské, o ústavě belgické, z níž čerpala pruská, a na počátku o ústavách francouzské revoluce a království po pádu Napoleonově, v nichž hledati dlužno pravzor pozdějších ustanovení. Druhá kapitola (Die österreichische Verfassungsgesetzgebung und Praxis bis zum Jahre 1867) probírá příslušná ustanovení t. zv. Pillersdorfovy ústavy, pak ústavy Kroměřížské, ústav z r. 1849, 1860 a 1861.

s patřičným zřením na předcházející parlamentární jednání a praxi v oněch dobách. Třetí kapitola („Die Gesetzgebung aus den Jahren 1867 und 1869") předvádí nyní platná ustanovení a to státní základní zákony o moci vládní a výkonné, čl. 6, a zastupitelstvu říše, § 11, lit. a), pak rakouský a uherský zákon delegační (§ 1, lit. a, pokud se týče § 8 článku XII.), konečně rakouský zákon z roku 1869 č. 113 ř. z. o publikaci zákonů a nařízení v říšském zákoníku (§ 1, lit. b)).

Do druhé části dlužno zařaditi následující dvě kapitoly, v podstatě všeobecné theorii o státních smlouvách věnované. (Begriff und Formen der Staatsverträge. Die rechtliche Bedeutung der Mitwirkung des Reichsrates bei Staatsverträgen.) „Státní smlouva" znamená v technickém smyslu tolik jako „státní smlouva *mezinárodní*", subjekty jejími mohou býti pouze státy, jejími objekty pak vrchnostenská práva, imperium státní (str. 21). Autor nečiní (pro účely svého pojednání) rozdílu mezi t. zv. vlastními smlouvami a ujednáními (Vereinbarungen) ve smyslu theorií Bindinga, Jellinka, Triepela, Heilborna a j. (str. 24, 25). Za to rozlišuje co do *formy* uzavření smluv t. zv. solenní (samým panovníkem uzavřená smlouva) a nesolenní formu (smlouva uzavírá se jinými orgány, jako na př. správními úřady, vojenskými náčelníky ve válce). Poslední forma — delegace oněch orgánů — musí býti ústavou připuštěna, jinak jest protiústavní (*Zorn*; str. 27). „Mit dem Wortlaute der österreichischen und auch anderen Verfassungen läßt sich freilich der Abschluß von Staatsverträgen durch andere Organe als das Staatsoberhaupt nicht in Einklang bringen. Staatsverträge sind aber als Verträge zwischen Staaten kein Verfassungs-, sondern ein völkerrechtliches Institut und empfangen ihre Regelung vom Völkerrechte" (str. 30). V Rakousku staly se případy specielních delegací (na př. smlouva ze dne 10. VI. 1849, ř. z. č. 276, s Ruskem). Tento postup jest tudíž dle autora *státoprávně* nepřípustný, avšak dle *mezinárodního* práva nikoliv, ježto toto přiznává onu kompetenci nejen panovníkům, nýbrž i jiným orgánům jako *vlastní* právo (str. 29). Tím naznačeno již autorovo stanovisko ve příčině *zásadní* otázky po poměru obou normových komplexů: práva státního (i. e. vnitrostátního) a mezinárodního. Oba komplexy pokládá sice za samostatné, na druhé straně však přisuzuje právnímu řádu mezinárodnímu povýšenost nad právem vnitrostátním (str. 40). Tím dáno jest též stanovisko spisovatele k oněm theoriím, které jednají o právním významu spolupůsobení parlamentů při smlouvách. Autor, odmítaje theorii mezinárodní, dle níž *pro mezinárodní jsoucnost* (Bestand) státní smlouvy jest ono spolupůsobení nutné, ať již absolutně nebo jen relativně (E. Meier, Gierke, Seydel, Fleischmann, Unger, Seligmann, Wegmann, a j.), připojuje se k theorii státoprávní, dle níž jest parlamentární spolupůsobení *pouze* pro státoprávní platnost (proveditelnost) nutné, nikoliv pro platnost mezinárodní (Gneist, Laband, Anschütz a j.; pro rakouské právo též Spiegel, Herrnritt, Ulbrich).[1]) Odůvodnění svého hlediska nachází právě v negativní

[1]) Pro českou literaturu dlužno seznam autorů doplniti *Pražákem*, který přidal se k theorii mezinárodní Viz Rakouské právo ústavní, III., str. 332, pozn. 32: „Neváháme vyznati, že i my náhled *Meierův*

odpovědi na zásadní otázku, „ob die Verfassung eines Staates überhaupt imstande ist, Regeln für ein Rechtsverhältnis des Völkerrechts aufzustellen" (str. 37). Právo mezinárodní jest mu právem zcela samostatným a jím dlužno tedy rozhodovati také otázku, zda-li a za jakých okolností mezinárodní smlouvy jsou platny. Kde však hledati tyto *zásady*, dle nichž nutno rozhodnouti, zda ta ona *norma* mezinárodního práva (kterou ovšem jinde než ve smlouvách nalézti nelze) jest platnou čili nic? Ježto by autor, jak přirozeno, marně hledal takový normový komplex, když vyloučil vnitrostátní právní řád, jest nucen přijmouti další zásadní důsledek své konstrukce: právo mezinárodní jest podstatně *právem obyčejovým* (srovn. na př. str. 38, 47), což znamená jinými slovy, že *z toho, co jest, plyne to, co býti má*: právní povinnost státu jakožto subjektu mezinárodního plyne z toho, že za obdobných okolností podobná povinnost se praxí přijímá; podstatnými kusy *platné* mezinárodní smlouvy jsou ony, které se praxí za podstatné pokládají atd. — Juristickou podstatou mezinárodní smlouvy jest *slib* (str. 41), od něhož přesně dlužno rozlišovati *státní* rozkaz (t. j. vnitrostátní zákon), který často za účelem provedení onoho slibu jeví se býti nutným. Pro Rakousko — dle autora nelze ovšem, jak se zdá, říci: „pro rakouské *právo*" — platí tedy, že „Staatsverträge sind nach Völkerrecht gültig abgeschlossen mit der Übermittlung des Versprechens des Kaisers oder der Regierung an den anderen Vertragsstaat" (str. 49). Příslušné usnesení parlamentu jest tudíž *mezinárodně-právně* irrelevantní a vztahuje se toliko na *státoprávní* provedení jistých smluv. Autor dokládá pak — ve shodě se svým zásadním hlediskem — správnost svých vět příklady z *praxe* t. j. z textů konkretních smluv mezinárodních.

Kapitolou šestou (Die Form dieser Mitwirkung) přechází již vlastně do třetí části, v níž podrobněji probírá jednotlivé pojmy a ustanovení. Co se týče formy spolupůsobení parlamentu dlužno dle spisovatele rozlišovat (sc. časově) tři typy: 1. Svolení parlamentu ke smlouvě dožaduje se vláda ve stadiu mezi podpisem smlouvy se strany vyjednavatelů a ratifikací smlouvy panovníkem. 2. Svolení parlamentu nastává teprve *po* formálním uzavření smlouvy. 3. Parlament udílí svolení *do předu* t. j. pro budoucí smlouvy. To děje se t. zv. zmocňovacím zákonem (Ermächtigungsgesetz). Zmocňovací zákon vztahovati se může buď k určitým specielním smlouvám (s určitými státy) nebo může všeobecně směřovati k smlouvám s cizími státy vůbec. Autor uvádí četné příklady z praxe a vidí v ní opět potvrzení správnosti názoru, že ku platnosti smlouvy svolení parlamentu není třeba (str. 58). V prvních dvou případech shledává autor zvláštnost parlamentárního řízení o předložených státních smlouvách resp. jejich osnovách (na rozdíl od řízení o zákonodárných podnětech) v tom, že jednak nepřísluší parlamentu právo iniciativy, jednak že smlouvu možno parlamentu přijmouti pouze jako celek (bez t. zv. amendementů) nebo zavrhnouti jako celek. Důvody jsou pochopitelny: „Den parlamentarischen Kammern

---

a *Ungerův* máme za správný, *jelikož se nám nezdá býti možno, považovati smlouvu v ohledu mezinárodním za platnou, v ohledu státoprávním však za neplatnou*". Srovn. k tomu též IV., str. 83.

kann erst das *fertige* Resultat dieser Verhandlungen vorgelegt werden, das sich als ein wohlausbalanciertes System von Konzessionen und Gegenkonzessionen darstellt, an dem nichts mehr geändert werden kann" (str. 61). V následující kapitole projednává autor jednotlivé státní smlouvy, při nichž dle rakouské ústavy je třeba spolupůsobení parlamentu a třídí je takto: a) smlouvy všeobecně „zavazující" („verpflichtende" und „belastende") a to jak jednotlivé občany, tak celou říši nebo některé její části, b) smlouvy obchodní, c) smlouvy, jimiž mění se území (sc. státní; Gebietsänderungsverträge). Spisovatel ptá se ad a), co jest rozuměti výrazem „belasten"? (str. 70). Reprodukuje především názor *Ungerův*, projevený v parlamentární řeči dne 18. I. 1879 (VIII. Sesse, sten. prot. str. 13306, 13307): „Was also auf dem Verordnungswege geregelt werden kann, kann auch im Vertragswege geregelt werden, ohne daß dazu die Zustimmung des Parlaments notwendig ist, und ich glaube daher, daß die Sphäre, in welcher die Exekutive ohne vorherige Zustimmung des Parlaments frei handeln kann, auch zugleich die Sphäre ist, in welcher die Exekutive Verträge schließen kann, ohne erst der Zustimmung des Parlaments zu bedürfen" (str. 73). Autor akceptuje — pro smlouvy sub a) uvedené — tento názor. Co pak týče se smluv, zavazujících „jednotlivé občany", přijímá spisovatel v celku panující názor, dle něhož rozuměti jest takovými smlouvami ony, jichž provedení má v zápětí redukci svobody jednání státních občanů (str. 78). Takovými smlouvami jsou na př. smlouvy o ochraně práva autorského, živnostenských patentů, známek, vzorků a modelů, dále mezinárodní úmluvy o pravidlech ve příčině poskytování pomoci při nehodách námořních a srážek lodí, smlouvy o dopravě železniční, o zákazu noční práce žen atd.; nejsou jimi však na př. t. zv. legalisační smlouvy týkající se legalisace listin. Smlouvami „stát resp. jeho části zavazujícími" rozumí autor smlouvy ukládající *finanční* břímě a to takové, které jest jinak předmětem finančních zákonů nebo rozpočtového povolení (str. 83). „Man kann dies kürzer auch so ausdrücken, daß belastende Staatsverträge dem Reichsrate dann vorzulegen sind, venn die finanzielle Ausgabe in einem besonderen Nachtragsetat oder im nächsten Finanzgesetz als *neue* Kreditpost angesprochen werden müßte" (str. 87). Autor dotýká se otázky, co znamenají v příslušném ustanovení výrazy „říše" (Reich) a „části" (Teile) její; „říší" rozuměti jest tolik co „stát" (i. e. předlitavský), „části" pak nejsou snad jednotlivá království a země nýbrž i jiné korporace, jako okresy a obce. — „Obchodními smlouvami" jsou smlouvy, které upravují výměnu zboží mezi několika státy (str. 94). – Pokud se týče pojmu „změny území", jest takovou změnou každý přírustek nebo zmenšení území; ostatně pokládá autor každou smlouvu sub c) zároveň za smlouvu, kterou se zavazují jednotliví státní občané. Pro naši otázku je též nerozhodno, zda smlouva, jíž se nabývá resp. pozbývá území, jest zároveň „mírovou smlouvou" (Friedensvertrag). V osmé kapitole pojednává spisovatel blíže o provozovacích zákonech (Ausführungsgesetze). Zkoumá otázku, kdy zapotřebí jest ku provedení obsahu státní smlouvy formálního zákona (= normy ve formě zákona) a jak má se věc, když vnitrostátním zákonem mají býti provedeny smlouvy

rozhodčí (str. 109—114). Poměrně stručná je kapitola devátá o kompetenci zemských sněmů (str. 115—118). Spisovatel vindikuje výlučnou kompetenci říšské radě a to i tehdy, když materie, o níž jedná příslušná státní smlouva, týká se záležitostí, které by *jinak* patřily do kompetence sněmů. Následující kapitola (Staatsvertrag und Notverordnung) řeší spornou otázku, zda dle rak. ústavy možno supplovati při státních smlouvách působnost parlamentu nařízením dle § 14. Proti názorům *Teznera*, *Spiegela* a j. hájí spisovatel tuto možnost. Závěrečná devátá kapitola jedná o zrušení státních smluv a o právní moci „smluvních zákonů". Pokud se týče postavení parlamentu, dlužno v této otázce přesně rozeznávat jednak vlastní smlouvy, jednak provozovací zákony. Byla-li státní smlouva mezinárodně zrušena, odpadá tím též její státoprávní platnost; k tomu tedy netřeba zvláštního usnesení parlamentárního (str. 131). Případná provozovací norma státoprávní (ve formě zákonné) musí však býti výslovně zrušena, ježto její platnost jest neodvisla od existence (platnosti) mezinárodní smlouvy. Může-li derogovati státní smlouva, schválená parlamentem, dřívějšímu zákonu? Zde dlužno uvážiti rozdíl „smluvních zákonů" a zákonů formálních *jakožto norem* (str. 133, 134). „Das Vertragsgesetz ist zwar keine *lex*, es ist aber *legis vice*, und kann daher jedem formellen Gesetze derogieren ... Letzteren gegenüber bedeutet die Derogierung durch das jüngere Vertragsrecht keine absolute Vernichtung, sondern eine bloße *Suspension* für die Dauer vertraglicher Normierung" (str. 136, 137). Totéž platí v případě opačném. —

Svou prací prokázal spisovatel pozoruhodnou píli a zdatnost. Ovládá jak positivněprávní materiál a příslušnou literaturu tak techniku vědecké práce. V tomto směru dlužno mu vysloviti neomezenou chválu. Přes to však se základními jeho názory a východiskem theoretickým souhlasiti nemůžeme. Buďtež zde stručně námitky naše uvedeny:

Z celého spisu jde na jevo, že autor pokládá mezinárodní *právo* za právo zcela jiného druhu než t. zv. vnitrostátní *právo*. Rozdíl ten nepředstavuje si tak jako na př. rozdíl mezi občanským a obchodním právem *téhož* právního řádu (sc. vnitrostátního) nebo rozdíl mezi několika různými právními řády (na př. německého a francouzského), nýbrž má za to, že právní řád mezinárodní stojí nad *nebo* vedle právního řádu vnitrostátního (str. 40). V onom „nebo" vězí chyba juristické konstrukce, neboť nelze si představiti základnějšího rozdílu než rozdíl onoho „nad" a „vedle". Stojí-li dva normové komplexy *vedle* sebe, pak noeticky nemají spolu co činiti, jako na př. normový komplex mravu a práva, práva a morálky, nebo morálky křesťanské a jiné, práva rakouského a jiného atd. Z toho, že určitá norma platí v oboru jednoho komplexu, neplyne pranic pro otázku, zda platí pro obor druhého. Představujeme-li si týž subjekt povinnosti (na př. stát) podrobený dvěma nebo více takovým samostatným normovým komplexům, je zcela vyloučeno resp. nemá smyslu *současné* normativní poznávání s obou nebo více těchto hledisk. Pro mezinárodní právo ve smyslu *Pitamicově* neexistuje prostě *celý* komplex vnitrostátního práva resp. jest lhostejno, co tento komplex stanoví. Je tedy zcela lhostejno, zda-li tento komplex stanoví, že panovník nebo některý ministr nebo snad

parlament „uzavírá" smlouvy, které mají míti platnost pro obor práva mezinárodního. (K tomu dobře poukázal ve své recensi *Kelsen* v 2. sešitě II. sv. Osterr. Zeitschrift f. öff. Recht.) Rozhodné mohlo by býti toliko ustanovení normového komplexu mezinárodního. Stojí-li však normový komplex mezinárodního práva *nad* komplexem vnitrostátním (druhá, avšak nedosti jasně *Pitamicem* od první alternativy rozlišovaná možnost), pak jest sice jednotnost obou druhů práv zachráněna avšak právnělogicky nutně ztrácí se *suverenita* vnitrostátního komplexu, což znamená, že v případu obsahového konfliktu dvou norem z různých komplexů pocházejících „*platí*" ona, která přísluší mocnějšímu. Takovou nerovnost dvou normových komplexů vyjádřuje na př. pro obor práva německého zásada: Reichsrecht bricht Landrecht.

Je-li tedy mezinárodní právo normovým komplexem samostatným, kde jej najdeme? V jednotlivých konkretních mezinárodních smlouvách nikoliv, neboť tyto uzavírají se *na základě* mezinárodních norem, které jedině mohou býti důvodem poznání, že ta ona konkretní mezinárodní smlouva „platí". Označiti tedy souhrn skutečně uzavřených mezinárodních smluv jako „mezinárodní právo" znamenalo by tolik, jako označiti obsah všech skutečně uzavřených smluv kupních, nájemních, manželských atd. za „občanské právo" toho kterého státu. Spisovatel je tudíž nucen, konstruovati mezinárodní právo jako *právo obyčejové* (str. 47), což znamená, že mezinárodní smlouvy *mají se* uzavírati tak, jako *skutečně* (obvykle) se uzavírají, že mezinárodní povinnosti a práva (ve sm. subjektivním) existují potud, pokud *obvykle* se v podobných případech dodržují atd. Takové mezinárodní právo, které by bylo ovšem velmi nedokonalé, jest právně logicky sice myslitelno — avšak za jedné nevyhnutelné podmínky: musí zde býti aspoň *jediná norma*, která by stanovila, že vše to, co *jest, má* tak, jako jest, *býti*. Tuto normu však *Pitamic* neprokázal (a nemohl prokázati) a proto jeho právo mezinárodní nemá základu, z něhož by je bylo možno chápati normativně. Tím vysvětluje se také, že autor na mnohých místech jest blízek myšlenkám přirozenoprávním (na př. str. 45) a neméně jeho snaha, dovoditi z *praxe* (t. j. ze skutečného chování se států) normativní pravidla, což jest právnělogicky nemožné. Z téhož důvodu nelze pokládati za zdařilou jeho polemiku proti znamenitému článku *Verdrossově* „Zur Konstruktion des Völkerrechts" (Zeitschrift f. r Völkerrecht, sv. VIII., str. 329—359), který vychází s jedině možného hlediska: je-li právo mezinárodní *právem*, pak jest nutně právem *státním*, ježto jiného nelze si mysleti. Zcela liché jsou námitky, které často proti této samozřejmé pravdě slyšíme: že máme přece církevní právo, obyčejové právo atd. (srovn. na př. ubohou polemiku proti mé a Kelsenově theorii u *Bühlera* „Die subjektiven öffentlichen Rechte und ihr Schutz in der deutschen Verwaltungsrechtsprechung", str. 520 až 521). Co se tyče obyčejového práva, řekli jsme právě, že jeho *normativní* existence odvisla jest od normy, která je připouští; a jen pokud tato norma jest normou *státní*, jest „obyčejové právo" skutečně „právem", jinak by byly všemožné obyčeje (náboženské, společenské atd.) „právem". Totéž platí o církevním „právu": toto platí (pro obor právní) a jest „právem"

jen potud, pokud jej *státní* norma uznává, recipovala atd. Normy vydané papeži možno (bez ohledu na jiné státní právo) nazývati „právem" jen potud, pokud předpokládáme samostatný církevní stát. Tak, jako *Pitamicovi* nepodařilo se nejnověji ani *Hobzovi* (Právo mozinárodní, díl I., str. 26) vyvrátiti konstrukci *Verdrossovu.* Prohlašuje-li Hobza n. u. m. „*monistickou* konstrukci právního řádu" za „nesprávnou", znamená to tolik, že jest v důsledku svého mínění *logicky* nucen pustiti předpoklad *suverenity* právního řádu vnitrostátního, nebo, jak se obyčejně praví: státu.

Pokud se týče základní theoretické otázky po poměru jednotlivých mezinárodních smluv (resp. jejich obsahu) k vlastní právní normě mezinárodní, nebyla tato důležitá otázka autorem zásadně řešena. Bylo již svrchu naznačeno, že ovšem oba různé pojmy rozeznává; to však nestačí, neboť theoreticky možno jest i řešení, dle něhož obsah smluv samých jeví se býti právní normou a tudíž to, co nazývá se „státní smlouvou", jest skutečným *zákonem.* Důsledky resp. předpoklady obou konstrukcí jsou tyto: v prvním případu jest pokládati státy mezinárodní smlouvy uzavírající za *právní subjekty* (osoby) právnímu řádu stejně podrobené jako subjekty jiné. Svou právní relevanci nabývají smluvní povinnosti a oprávnění nikoliv ze smluv (které jsou toliko skutkovými podstatami), nýbrž jedině z *právního řádu.* Právní řád jest soujem právních norem, který theoreticky vždy dlužno přesně odlišovati od pouhých skutkových podstat (jako jsou smlouvy nebo jiné události), na něž víže právní řád vznik konkretních povinností a práv. S hlediska konstitučního státu pak může býti právní normou toliko *zákon* t. j. výraz normy, který vznikl určitým způsobem (spolupůsobení parlamentu, sankce panovníkova). V druhém případě — obsah státních smluv tvoří právní normy — dlužno pokládati smlouvu uzavírající stát za subjekt normotvorný (který nazývám a contr. subjektu povinnosti či právního *subjektem normovým*). Pro konstituční hledisko vyžaduje se ovšem i zde zmíněný předpoklad: smlouva resp. její obsah musí míti formu konstitučního zákona. V obou případech jest z důvodů normativně-logických nemožná konstrukce, dle níž něco (i. e. povinnost) současně a zároveň *právně má* a *nemá* býti, jak tvrdí t. zv. státoprávní theorie, ku které, jak řečeno, přidal se i spisovatel. (Jest zajímavo, že našeho *Pražáka,* který jinak nezabýval se mnoho noetickými problémy právnického poznávání, vedl jakýsi zdravý normativní instinkt k odmítnutí státoprávní theorie; viz shora citované místo z jeho „Prává ústavního".)

Která z obou zmíněných konstrukcí jest správnější, o tom přirozeně nelze *všeobecně* rozhodnouti. Na váhu padá zde jedině *právní řád,* z něhož vycházíme. *Verdross,* jednaje v citovaném svém článku o konstrukci mezinárodního práva vůbec, rozhodl se pro konstrukci druhou. (Srovn. k tomu *můj* článek „Zur Konstruktion des Völkerrechts" v Archiv des öffentlichen Rechts, sv. XXXIV.). V knize *Pitamicově,* která jinak všímá si bedlivě positivně-právních ustanovení naší ústavy, nacházíme jisté kolísání, zaviněné zajisté přijetím t. zv. státoprávní theorie. *Provedení* státních smluv, které konstruuje jako *sliby* (str. 41), nazývá s *Heilbornem* „Vertragsgesetze". Dle toho, co jsme shora řekli, bylo by i dle

Pitamice veškeré mezinárodní právo (jako souhrn *norem* a nikoliv toliko slibů) vlastně *státním* právem; neboť *neproveditelný* slib — a takovými sliby byly by veškeré mezinárodní smlouvy, k jichž provedení jest třeba dle ústavy provozovacího zákona, který však vydán nebyl — jest *ničím* i pro obor mezinárodního práva. Na druhé straně však spisovatel nepokládá „smluvní zákony“ za *pravé* zákony nýbrž jen „legis vice“ (str. 136), při čemž ovšem z kontextu jeho výkladů nevyplývá zcela jasně, v čem vlastně spočívá rozdíl mezi normou, která jest „lex“, a takovou, která jest pouze „legis vice“.

Všimněme si nyní ustanovení naší rakouské ústavy. Jsme při tom odkázáni toliko na *text* příslušných zákonů, ježto, jak *Pitamic* praví (str. 16, 19), parlamentárních materiálií vlastně není. Spisovatel správně poukazuje k tomu, že rozhodující místa naší ústavy se obsahově neshodují. Čl. 6. státn. zákl. zákona o moci výkonné a vládní praví: „Der Kaiser schließt die Staatsverträge ab. Zur Gültigkeit der Handelsverträge und jener Staatsverträge, die das Reich oder Teile desselben belasten, oder einzelne Bürger verpflichten, ist die Zustimmung des Reichsrates erforderlich.“ V **§ 11.** lit. a) státn. zákl. zák. o zastupitelstvu říše nacházíme toto *kompetenční* ustanovení: „Die Prüfung und Genehmigung der Handelsverträge und jener Staatsverträge, die das Reich oder Teile desselben belasten oder einzelne Bürger verpflichten oder eine Gebietsänderung der im Reichsrate vertretenen Königreiche und Länder zur Folge haben“ . . . Ustanovení první (zákon delegační, § 1, a) můžeme nechati stranou) mluví o „Zustimmung“, druhé o „Prüfung und Genehmigung“; v tomto uvedeny jsou smlouvy, týkající se změny území, v onom chybí. Uvažujeme-li o tom, *jak* asi pohlížel rakouský zákonodárce na náš problem, dlužno si především připamatovati, že jeho představy (jako mnohých jiných zákonodárců) o všeobecných pravidlech juristické noetiky byly zajisté velice chabé a nejasné. Tomu nasvědčuje, jak známo, celý ostatní obsah citovaných základních zákonů. Jisto jest, že ne *všecky* státní smlouvy podléhají ingerenci parlamentu, a z toho beze všeho plyne pro naše shora zmíněné konstituční hledisko, že ostatní, t. j. bez oné ingerence uzavírané smlouvy jsou právě „smlouvami“ mezi *právními subjekty* a nikoliv výrony normotvorné činnosti *subjektů normových*. Jinak by každá smlouva mezi soukromníky, každý spolkový statut, domácí, tovární řad atd. byl důsledně též *právní normou*, jinými slovy *součásti* právního řádu. Avšak i okolnost, že státní základní zákon o moci *výkonné a vládní* obsahuje (jaksi nadbytečně; vzhledem ku korrespondujícímu ustanovení zákona o zastupitelstvu říše) zmíněný článek 6., nasvědčuje tomu, že rakouský zákonodárce pohlížel na státní smlouvy jako na „smlouvy“ a nikoliv „právní normy“ t. j. zákony. Zdá se nám tedy správným (vzhledem k intencím rakouského zákonodárce) názor *Ungerův* („Über die Gültigkeit von Staatsverträgen, Grünhutův časopis, VI., 1879), který spatřuje v ustanovení čl. 6. jakousi analogii se soukromoprávním ustanovením ve příčině svolení zákonného zástupce k sňatku nezletilého (*Pitamic*, str. 32). Leč intence a názory konkretních zákonodárců nemohou býti rozhodny pro theoretické konstrukce noetických základů

právnického poznávání. A v tomto směru sluší uvážiti toto: To, co obsahují t. zv. státní smlouvy, jest součástí právního řádu (rozumí se: státního), když vzniklo stejnou cestou jako konstituční *zákony* a objevuje se v téže formě. „Smluvní" karakter takových zákonů jeví se v tom, že normy v nich obsažené mají míti platnost (i. e. normativní existenci) jen potud, pokud je dodržuje resp. respektuje druhý kontrahent. To ovšem musí se dáti vyčísti z příslušné ústavy, ježto věc nerozumí se nijak „sama sebou". Vyhovují-li státní smlouvy ve formálním smyslu všem požadavkům, které klade konstituční theorie na „zákony", možno připustiti i derogaci dřívějších norem oněmi; jinak nikoliv.

Otázku, o které jsme zde v souvislosti s knihou *Pitamicovou* jednali, bylo by dle *Kantovské* noetiky možno vyjadřiti takto: Wie ist Völkerrecht möglich? Pro *praktika* nemá ovšem celá věc zvláštní důležitosti, tím zásadnější jest však pro *theorii* práva mezinárodního. Jinak ale ani s hlediska methodologického není, jak jsem ve svém shora citovaném článku naznačil, závady, abychom i v případě konstrukce státních smluv jako skutkových podstat, jimž teprve právní řád dodává právní relevanci, soujem a obsah jejich naznačovali „*právem*" mezinárodním, dobře jsouce si však vědomi, jak tomu rozuměti. Vždyť mluví se i v oboru civilistickém o „*právu* smluvním" (Vertragsrecht, Obligationenrecht), ač jsme si dobře vědomi, že žádná kupní, nájemní, pachtovní atd. smlouva neplodí *sama o sobě právní* povinnost a nároky, nýbrž toliko *právní řád* i. e. soujem právních norem.

Na konec budiž vysvětlena *obtížnost* problému, o němž jsme zde jednali. Problem ten (a jiné jemu podobné) nachází se na nejzazší hranici toho, co ještě jest normativnímu poznávání přístupno: dotýká se totiž pojmové kvalifikace právních norem s hlediska jejich (sc. normativního) *vzniku* a *zániku*. O malý krok dále — a nacházíme se již v oboru metanormativním t. j. normativnímu poznávání nepřístupném (jako je na př. otázka — sc. metanormativní — po *důvodu závaznosti* právních norem vůbec atd). Obvyklé normativní úvahy pohybují se v oboru *statického* poznávání právního řádu, t. j. právní řád jeví se hotovým a jaksi nehybným měřítkem, naše otázka hraničí však, jak již řečeno, s hlediskem *dynamickým*, s něhož ono měřítko (sc. právních povinností a nároků) samo jeví se pohyblivým — a odtud velké její obtíže. — Proto též nemají odchylné naše vývody býti chápány jako nevlídná kritika mladého a nadějného spisovatele, nýbrž naopak poměrná obšírnost jejich budiž vykládána jako uznání důležitosti jeho spisu. *Pitamic* ostatně není nováčkem na poli vědecké literatury právnické: v předcházejícím svazku Bernatzikových a Philippovichových „Studiích" vydal důkladné pojednání: „Das Recht des Abgeordneten auf Diäten."

Weyr.

Dr. Uhlíř Josef, Obecní zřízení a řád volení v obcích pro království České. Nákladem Jaroslava Buriana v Písku, I. díl, str. 256.

Uhlířův komentář obecního zřízení českého dospěl teprve k §u 50. Než i tak je nové dílo Uhlířovo charakterisováno dostatečně, takže možno

si učiniti bezpečný úsudek o celku. Ve Správním obzoru jsem upozornil na význam nového výkladu na obecní zřízení. Mezi tím vyšlé další části mne jen utvrdily v úsudku, jejž ve mně vyvolal počátek díla.

Spisovatel imponuje mimořádnou znalostí zákonného i nálezového materiálu. Při některých částech máte dojem, že snad někdo jiný neovládá látky tak jako autor. Najdou se však také místa, kde je možné řešení ještě jiných otázek, resp. jinaké řešení než spisovatel doporučuje.

Až vyjde celý spis — a kéž je to co nejdříve — budeme míti příležitost zabývati se jím obšírně, jak toho *mimořádně vážný* podnik Uhlířův úplně zasluhuje.

Hoetzel.

Několik kapitol ze stavebního řádu: *Sommer*, Výklad předpisů o plánech polohy; *Uhlíř*, Parcelace dle stavebního řádu, Postup pozemků dle stavebního řádu, *Politzer*, Dávky stavební. Knihovny Poradního sboru českých okresů sv. 6, cena 2 K 50 h. V komisi knihkupectví Bursík a Kohout.

Jde o knižní vydání přednášek, které byly konány v Samosprávném kursu pořádaném r. 1913 Poradním sborem českých okresů a Svazem českých měst. Přednášeči byli znalci stavebního práva z praxe: magistrátní sekretář Dr. Sommer, ředitel městských úřadů Dr. Uhlíř a vicesekretář zemského výboru Dr. Politzer. Protože celá publikace je vážným podnikem a jedná se o zajímavé otázky právní, chci se u jednotlivých přednášek zastaviti, doporučuje je už předem bedlivé pozornosti všech zájemníků. *Sommer* pokusil se o výklad předpisův *o plánech polohy* dle obou českých stavebních řádů: venkovského i t. zv. pražského. Jeho výklady svědčí o praktickém ovládání látky jakož i o snaze po přesném právnickém formulování. Podává své vývody jasně a určitě. Je patrno, že celou materii promyslil a *prožil* a nemýlím se asi, řeknu-li, že pokládá své názory za zcela nepochybné. Najisto jsou poučné a poutavé.

Sám jsem u zemského výboru byl nucen účastniti se praktického provádění norem o plánu polohy a orientovati se v těchto otázkách. Přirozeno, že s tím větším zájmem jsem sledoval vývody autorovy. Tím budiž vysvětleno, když se pokusím projeviti své mínění. Držím se při tom venkovského řádu stavebního.

Předpisy o plánech polohy (část I. st. ř., §§ 1—9) čítám mezi zvlášť charakteristické normy stavebního řádu. Sluší-li si vůbec stýskati do chatrné systematiky a techniky našich stavebních řádů, platí to měrou stupňovanou o prvních 9 paragr. Jen doslovný jaksi puntičkářský výklad může vésti k nejpodivnějším názorům a postaviti po př. celý smysl a účel norem nohama vzhůru. Ačkoli jsem jako přísný positivista pro nejbedlivější respektování doslovu zákonného, pro správní právo musil bych varovati před upřílišeným slovíčkářstvím právě proto, že technika mnohých norem správních je nedostatečná. Záleží na bezpečném zjištění, v kterém předpisu je těžiště látky, jakož i na vystižení účelu toho kterého právního institutu. Nemůžeme přece zákonodárci imputovati — bez *nutkavých* důvodů — absurdnost.

Při výkladu stavebněprávních norem o plánu polohy nemohl jsem se nikdy zhostiti jakési nevolnosti, porovnával-li jsem praxi stavebních úřadů, správního soudu a hleděl nepředpojatě vykládati znění zákona v souvislosti. Tyto rozpaky vzrostly částečně také vývody Sommerovými.

Tresť jejich je asi tato:

Dlužno zásadně lišiti plán polohy a plán regulační. *Plán polohy* je pouhou „*evidencí* poměrů stavebních, které skutečně nebo právně existují". Má obsahovati *celé* území obce. *Jen tento* plán polohy jest obec povinna pořiditi, mohouc k tomu býti doháněna ve smyslu § 135 stav. ř. resp. musíc si nechati líbit náhradní úkon správní exekuce. Jde „skoro veskrze o práce zaměřovací." Naproti tomu *plán regulační* se podstatně liší od plánů polohy. Sommer správně vytýká některé technické a právní rozdíly obou plánů. Zajímají mne jen tyto these spisovatelovy: Plánu regulačního nemusí obec vůbec pořiditi, jdeť o pouhé její právo. Plán regulační má dvojí obsah: 1. *obligatorní* minimum: ustanovení směru, polohy a niveau veřejných silnic, ulic a náměstí, 2. fakultativní ustanovení ostatní, „jež mají býti vodítkem pro stavební rozvoj města." (V praxi mluví se také o vysvětlivkách k plánu polohy.) Obligatorním minimem je vázána stavební instance bezvýjimečně, a to instance kterákoli, I., II. nebo III., kdežto ostatní obsah plánu polohy (regulačního) tvoří ustanovení, „od nichž ta která (tedy kterákoli!) stavební instance při vyřizování stavebních věcí může *odchylku* dle *volného uvážení* učiniti *zcela samostatně*" (l. c. 16). Nemůže býti nejmenší pochybnosti o tom, že Sommer tu myslí na veškerý fakultativní *normativní* obsah plánu regulačního, protože by přece nemělo smyslu mluviti o tom, že by ta která instance stavební mohla učiniti odchylku od pouhého plánu polohy ve smyslu Sommrově, tedy od pouhé evidence.

Už k tomuto oddílu přednášky Sommrovy měl bych některé poznámky.

Nemám nejmenší pochybnosti o tom, že v některých směrech stav. ř. pokládá plán polohy za *jednotnou* instituci, *nedílný* celek. Kdyby bylo bývalo úmyslem zákonodárcovým rozštěpiti „plán polohy" tak bezvýhradně, neúprosně ve dvě části, byl by to jistě naznačil zřetelněji. Naproti tomu celá skladba I. části dává na ruku přesvědčení, že plán polohy je míněn jako nedílná instituce s *různým* právním *obsahem* a dosahem. Část ta nadepsána je: Ustanovení o plánech polohy (Bestimmungen über die Lagerpläne). §§ 1—9 mluví důsledně *jen* o plánech polohy, *nikde* nemluví se o plánech regulačních jako o zvláštní, zcela samostatné instituci.

Evidenční část plánu polohy ustupuje zcela do pozadí, těžiště právní úpravy jest v § 2 a násl. Tyto normy očividně mají na mysli normativní obsah plánu polohy, t. ten, jímž se stanoví stavební program pro obec. Nemělo by přece smyslu mluviti výslovně o tom, že o plánech polohy po jich vyložení se usnáší obecní výbor, že je potvrzuje vyšší úřad, když bychom myslili při tom převážně také na pouhý evidenční obsah plánu polohy. Jaký smysl by mělo zvláštní schvalování evidenčního obsahu plánu polohy, a to za účasti samosprávných a zeměpanských úřadů?

Nemám proto nejmenší pochybnosti o tom, že dle § 4, zařaděného za § 2, jakož i dle § 9 sou obce mimo výslovné výjimky — povinny poříditi si plán polohy i ve smyslu plánů regulačních. Souhlasím sice, že *strany* nemají nároku vůči obci na dodržení této její povinnosti, avšak tato povinnost směřuje proti vyšším svazům autonomním resp. státu. Bylo by dosti divným důsledkem, když bychom museli dospěti k tomu, že stav. řád, chtěje stavebněprávní poměry uvésti do správnějších kolejí, kladl důraz právě jen na zcela nevinnou evidenci toho, co už zde je, a že dal do úplné libovůle obce právě *těžiště* novoty jím prováděné, kdežto na zcela podružnou věc kladl takový nepřirozený akcent. Souhlasím proto úplně s praxí zemského výboru, jenž přímo donucoval obce pořizovati si plán polohy (regulační). Nedá se také mysliti, že by ještě r. 1897 byl zemský zákon (novela z 7./5. 1897 č. 26 z. z.), měnící § 9 st. ř., chtěl znovu jaksi přiostřovati povinnost obcí pořizovati si pouhé plány — evidenční! Důležité zájmy obcí upírající se s zdělání plánu polohy chráněny jsou tím, že povolané vyšší stolice nemají přímého vlivu na obsah plánu polohy, mohouce jej buď schváliti anebo neschváliti, a že obec včasným splněním své povinnosti uchází nepříjemným důsledkům exekuce.

Těžiště pro právnické vystižení podstaty normativní části plánu polohy (dále mám na mysli jen takový) je v § 5 st. ř. Jsem přesvědčen, že plán polohy je jen tím, co z něho udělal tento předpis, takže nemůžeme klásti důraz na § 2. Dle toho význam plánu polohy je v tom, že se jím tvoří *právní norma* (nařízení) závazná pro obec samu, strany i vyšší úřady (autonomní i státní) co do směru, polohy a výšky rovinné veřejných silnic, ulic a náměstí v plánu *upravených*. § 2 dodává pouze materielní *základ* resp. *meze* jak pro obec tak pro úřady schvalující plán polohy. I když by byl chtěl zákonodárce více, nepodařilo se mu to vyjádřiti. *Všecken ostatní obvyklý obsah plánu polohy* — praxe i Sommer sám vymezují jej velice široce — *pokládám za právnické nic.* § 5 výslovně praví, pokud plány polohy platí, (sind massgebend); a contr. všecko ostatní neplatí. Tak zv. fakultativní obsah plánu polohy ve smyslu hořejších poznámek je pouhým nezávazným *prohlášením strany*, t. j. pro práva a povinnost stran jsou rozhodny pouze předpisy stav. řádu samého resp. jiných norem, nikoli pouhý onen obsah plánový, takže by se in concreto musilo zkoumati, *kterak jinak* než vysvětlivkami plánu polohy lze odůvodniti takovou povinnost nebo právo stran. Sommer formuluje věc tak, že by každá stolice stavební mohla zcela samostatně učiniti odchylku od fakultativního obsahu regulačního. Tím i jemu se zkracuje tato část plánu v povážlivé skoro nic. Nad to se tu otvírají dvéře k největší libovůli stavebních úřadů: od jednoho bylo by možno žádati na př. nezboření domu, od druhého nikoli atd. A tato právnická povážlivost měla by se roditi za zdlouhavé procedury vylíčené v § 4 a 8 st. ř., za assistence vysokých správních úřadů. Sommer správně akcentuje, že účelem plánu regulačního je vytvoření všeobecných norem. Bylo by to prazvláštním nařízením, od kterého by obec mohla dle své libovůle dispensovati a které by mohl ignorovati i orgán toto nařízení schválivší!

Zdůrazňuji znovu, že fakultativní obsah plánu regulačního dle mého přesvědčení nepatří vůbec do plánu polohy, protože jest právně vůbec nezávazný. Trvám na tomto názoru, ač vím, že i jinde se soudí mnohdy jinak.

Z důvodů na snadě jsoucích nelze ani poukazovati na § 35 obec. zř.

Vedlo by daleko, kdybych chtěl stejně podrobně se obírati ostatními otázkami souvislými s plánem polohy. Autor mohl také pojednati o otázce, jaká situace se naváže, když obec změnivši plán polohy dle pokynů schvalující stolice překládá jej nově ke schválení. Dle mého názoru vzniká tu obci právní nárok na schválení plánu přiměřeně změněného. Nebylo vzpomenuto důležité kontroversní otázky, *kde* sluší podávati stížnost do rozhodnutí okresního výboru. Zda u obce neb okresního výboru. Větší pozornosti mohlo se dostati v některých směrech řízení v záležitostech schvalování plánů polohy. Poměry jsou pro venk. st. ř. zřejmě zajímavější a spletitější než dle řádu pražského, kde je jediný chod schvalovací. Zvláště by se bylo doporučovalo odlišiti přesně řízení námitkové od vlastního postupu instančního. III. odst. § 4 zavdává tu podnět k některým kontroversám. Nesouhlasím se spisovatelem, pokud myslí, že by schvalovací stolice mohla v případě námitek sousední obce *sama* určiti samostatně regulaci. Z doslova zákona, který má jiný smysl, než jaký patrně tane spis. na mysli, nelze nikterak dovoditi tak *závažnou* odchylku od *zásady*, že schvalovací stolice může plán polohy schváliti anebo neschváliti. Uzná-li stolice schvalovací námitky resp. stížnost obce sousední odůvodněnými, neschválí prostě plánu polohy.

Nemohl bych podepsati bez výhrad věty (str. 16): „Jinak ovšem má se věc s námitkami obcí sousedních, neboť tu jedná se dle § 4 o vzešlý *veřejnoprávní spor*". O tentýž spor zajisté jde i při stížnostech jinakých stran do rozhodnutí okresního výboru. Bylo by bývalo prospělo praktikům správním, kdyby byl spis. otázce stran věnoval větší zaslouženou pozornost,

Jen důležitost otázky a vážný způsob, jakým autor o ní pojednal, vysvětlují, proč jsem jeho zajímavým vývodům věnoval větší pozornost. Jde o těžkou materii, půda právní není ta nejpevnější. Proto je různost názorů tak snadná. Vítati jest, že spis. se snažil svého úkolu se zhostiti způsobem ryze juristickým, při veliké znalosti látky.

K *Uhlířovým* výkladům sluší předeslati, že autor patrně vědomě vybral jen některé otázky, jež pokládal za zvláště důležité. Není pochyby, že jiný posuzovatel by třeba na základě širší praxe kladl důraz ještě na jiné zjevy, jimiž řízení parcelační je tak bohato. Zvláště by se bylo doporučovalo obšírněji pojednati o tom, v kterých směrech a jak možno už v parcelačním řízení přihlížeti k některým veřejným zájmům, resp. pokud určité *hodnocení* zájmů těch patří do vlastního řízení stavebního. Praxi zvláště působila potíže otázka, pokud lze odmítnouti žádost parcelační pro tvrzené ohrožení půdy dle § 47 st. ř. nebo pro nedostatek vody.

Jinak výklady Uhlířovy mají obvyklé přednosti jeho literární tvorby.

I po vývodech Uhlířových pokládám za pochybnou otázku t. zv. faktické parcelace co do povinnosti platiti dávku parcelační a postupovati pozemky k uličním pozemkům. Řešení Uhlířovo je však na jisto účelné

a jde zaslouženě k duhu obci. Pokládám za možné v řízení parcelačním uložiti parcelantovi povinnost souvislých dvorů, obmezení výškového. Plyne mi to jasně z č. 1 § 13. Bylo by zajímavo slyšeti od Uhlíře obšírnější výklady o právní moci parcelačního povolení. Jsouť myslitelny případy, kde i parcelační povolení vchází v moc práva s tím účinkem, že nelze později parcelace (aspoň částečně) měnili. Záleží všecko na *důvodech* určitých podmínek a obmezení povolení parcelačního.

Naprosto nesouhlasím s Uhlířovým názorem, jakoby někdy vlastní řízení parcelační musilo býti připraveno zvláštním řízením stran určení stavebních čar. Odkaz k § 131 v II. odst. § 10 má, jak známo jiný smysl, než do něho spisovatel vkládá. Kromě toho jeho názor není ani účelný. Na str. 28 in f. bylo by bývalo dobře výslovně poznamenati, že koncentrační zásadou je vázána i obec (poslední dobou bylo sporno).

Doplnění by zasluhovaly výklady o přibírání znalce montanistického. Stanovisko Uhlířovo jest překonáno. Dojem většího vyčerpání látky dělá výklad o postupu pozemků. V této způsobě dosud podán nebyl. Zde by se bylo doporučovalo zevrubněji pojednati o tom, které podmínky vůbec možno k parcelačnímu povolení připojovati. Bylo by se narazilo na zajímavou otázku o absolutní a relativní zmatečnosti. S toho hlediska slušelo také zevrubněji pojednati o tom, zda-li a s jakým právním účinkem může parcelační povolení obmezováno podmínkami resp. úmluvami stran postupu pozemkového resp. jeho modalit. Je sporno, má-li účinnost podmínka, o které Uhlíř mluví na str. 35, II. odst. stran neodprodávání pozemků.

Jinak však zdůrazňuji, že studie Uhlířova svému účelu dobře poslouží. Ručí za to zvuk jeho jména v kruzích praktických právníků.

Politzrovy vývody o dávkách stavebních lze plně oceniti jen v souvislosti s ostatními projevy autorovými o samostatných dávkách obecních (srov. můj referát o Hospodářství okresů a obcí v Právníku 1915). Zde Politzer líčí hlavní otázky spojené s dávkami stavebními. Výklad asi ani nechtěl býti vyčerpávající. K str. 50, II. odst. shora mohlo býti výslovně podotčeno, že i podací místo je různé: stížnosti k zemskému výboru podávají se v stavebních záležitostech u obecního starosty, dle zákona z 24. října 1899, č. 97 z. z. u okresního výboru. Už jsem se zmínil o tom, že je pochybno, možno-li faktickou parcelaci stavěti na roveň s parcelačním povolením. Nesouhlasím s názorem, jakoby bylo možno dávku parcelační vybírati i při pouhé faktické parcelaci. Zákon dávkový výslovně mluví o *povolení* parcelačním. —

Summa summarum: upřímně vítám vážnou správně-právní publikaci.

Hoetzel.

Hospodářství okresů a obcí. Knihovna poradního sboru českých okresů, sv. 8. — 191 str. 8⁰ lex. — V Praze 1915.

V souborné publikaci této uveřejněny jsou přednášky samosprávného kursu pro funkcionáře a úředníky okresní a obecní o hospodářství okresním a obecním, jež pořádaly v Praze (ve dnech 11. až 15. května 1914) společně Svaz českých okresů a Svaz českých měst. Materiál tuto snesený je arci

dle povahy věci různorodý a různě rozpracovaný, ale přece hledě již k osobám přednášejícím lze naň i přísnějšího měřítka použíti.

Úvodní přednášku proslovil Dr. R. *Halík*: *O významu řádného hospodářství pro samosprávu*, v níž zejména zasluhuje zmínky snaha učiniti péči o dostatečné úhrady samosprávné i snahu po spořivosti populárnějšími.

Dr. F. Bělohlávek jedná o *Obecním a okresním rozpočtu*, o roce rozpočtovém, jeho úplnosti, jednotnosti a specialisaci. Přecházeje k podrobnému vylíčení mluví o druzích potřeby řádné a mimořádné i o konkretních otázkách zde přicházejících a připojuje úvahu o theorii krycí. Také předepsanému řízení rozpočtovému dostalo se výkladu vyčerpávajícího.

Doplněním těchto výkladů jest následující stať *J. Širka*: *O některých zásadních otázkách při účtování obecním a okresním, hlavně vzhledem k rozpočtu a výročnímu účtu*. Najdeme tu pokyny po sestavení inventáře, o převodech z let minulých, o tom, jak přijdeme k jednotlivým posicím rozpočtovým i jak jest rozpočet i závěru účelně děliti, o tvoření rubrik i sloupců a službě účetní i kontrolní. Připojeno je zajímavé schema rubrikové, dva vzory výroční závěrky účetní a odůvodněn hospodářského výsledku.

O jednotlivých druzích úhrad samosprávných mluví jednak *Dr. V. Pokorný* pod titulem *Samosprávné přirážky ke státním daním*. Nazývá svoji práci skromně nástinem, ale na 12ti stranách tisku sneseno je mnoho materiálu.

O dávkách obecních s hlediska všeobecného a specielně o dávkách z lihových tekutin a stočném jedná *Dr. R. Politzer* způsobem již v jiných publikacích téhož autora obvyklým.

Pokračuje pak *Dr. E. Zeis* pod názvem *Samostatné dávky obecní* o dávce z nájemného, dávce vodní, dávkách hřbitovních, z obecního úřadování a zdravotnických; ohledně dávek ze psů a za udělení práva domovského odvolává se na článek Politzerův ve Správním obzoru 1909.

Dr. E. Hácha jedná o *Dohledu vyšších instancí samosprávných k hospodářství okresů a obcí*. Článek tento jest vskutku neobyčejně instruktivní a při vší stručnosti opravdovou vědeckou prací předmět vyčerpávající. Vymeziv thema mluví Hácha o dohledu, jeho základu a povinnosti k němu; vymeziv pojem kmenového jmění a kmenového statku odpovídá dále na otázku, zda existuje také okresní statek kladně. O předpisech neztenčeného zachování majetku pojednává rovněž zvlášť. Obsahem práva dozorčího jsou mu především právo přezvědu a odpovídající mu povinnost předkladu, pokračuje pak vykládá o dozorčím výroku a jiných dozorčích opatřeních, pak o konsumaci dozorčího práva jinými funkcemi dozorčího úřadu. Výklady o orgánech dohledu a jeho útratách článek končí.

Specielním případem zabývá se *V. Snopek* v článku *O revisi účtů obecních okresními výbory*, a to hlavně s hlediska účetnického.

O způsobu účtování i jeho důležitosti v dalším specielním případě jedná *E. Mařík* (*Některé otázky z účetnictví obecních podniků*).

Popularisace některých pro praktické úřadování samosprávné důležitých ustanovení práva poplatkového slouží článek *Dra J. Drachovského O poplatkovém právu rakouském hledě k potřebám samosprávným a o kolkové revisi.*

Ukončení cyklu bylo statistické. Mluví tu *Dr. D. Krejči O podstatě moderní statistiky a jejím významu, hlavně pro samosprávu* (přednáška je v publikaci uveřejněna pouze ve výtahu); pak *Dr. J. Mráz O statistice obecních financí*, jenž podávaje výklad akce dotazníkové zemské statistické kanceláře uvádí více všeobecných statistických dat. *Drachovský.*

Denkschrift über die von der k. k. Regierung aus Anlaß des Krieges getroffenen Maßnahmen. Bis Ende Juni 1915. IX. a 371 str. 4⁰, ve Vídni 1915.

Není sice posud na čase podávati přehledy a hodnocení všeho toho, co správa státní vykonala nebo nevykonala v době válečné, a znamenalo by také předbíhati událostem, kdyby chtěl někdo podávati už pragmatické vylíčení a konečnou kritiku těchto opatření. Ale jest jistě činem záslužným, že materiál za prvý rok války nashromážděný dala vláda sebrati a doplnivši reprodukci jednotlivých opatření stručným vylíčením motivů a zjevů je provázejících učinila jej širší veřejnosti přístupným. Jako snůška materiálu sebraného cestou nejauthentičtější zachová tento pamětní spis trvalou cenu.

Spis rozdělen jest na osm oddělení jednajících: I. výživě lidové a zemědělství; II. obchodu, průmyslu, živnostech a hornictví; III. železných drahách, plavbě, poště a telegrafu; IV. úvěru a všeobecné správě finanční (zde nalézti možno posud celkem neznámý přehled úvěrních operací počátkem války provedených); V. právní ochraně; VI. vyučování; VII. všeobecných opatřeních péče veřejné; VIII. policii bezpečnostní. Řada příloh, mezi nimiž však bychom byli rádi viděli také přehledy stavu Rakousko-Uherské banky a — aspoň cizozemských — kursů devisových, vhodně doplňuje tento spis ceny jistě dokumentární. *Drachovský.*

Právo finanční.

Dr. Koczyński Štěpán a jeho pojednání: *Der böhmische Decennalrecess von 1748 und die Stempelabgabe.* (Nach archivalischen Quellen dargestellt.) Finanz-Archiv XXXI. sv. II. XXXII. sv. 1

V oboru literatury rakouského práva finančního — bohužel oproti jiným oborům právním né značné — zaujímají nad jiné význačné místo práce Koczyńskiho, ano, plným právem říci možno, že v oboru tomto náleží jemu podíl lví. Zejména jest to obor práva rakouských poplatků, kde činnost jeho literární, opírající se po většině o pečlivé studium pramenů archivních, nedosti může býti doceněna. Rok letošní, kdy slaví Koczyński 35leté jubileum záslužné své činnosti úřední a kdy zároveň vydána třicátá jeho publikace z oboru rakouského práva finančního, jest zajisté příležitostí nad jiné vhodnou, by připojen byl ku pojednání o práci jeho poslední, zároveň i povšechný obraz dosavadní záslužné činnosti jeho literární. Dr. *Štěpán Koczyński*, nar. 3. října 1859 v Jakobeny v Bukovině, pochází ze staropolské rodiny šlechtické. Po doktorátu vstoupil r. 1880 do služby finanční. R. 1891 jmenován sekretářem, r. 1892 přesazen do Terstu, kde z hy jmenován radou a vrchním radou finančním. R. 1903 povolán do

Vídně, kde svěřeno mu v odborné účtárně ministerstva financí zodpovědné řízení poplatkového oddělení censurního. R. 1906 jmenován dvorním radou.

Již ku konci svých studií universitních uveřejnil Koczyński svou prvou práci *Osteuropäischer Handel im XV. Jahrhundert* (Hildebrand'sche Jahrbücher für Nationalökonomie vyd. Consciolem 1880 sv. 34). Této práci z oboru národohospodářského, následovaly práce převážně z oboru rakouského práva poplatkového: *Zu § 16 des Gebührengesetzes* (Allg. öst. Gerichtsztg. 1885 č. 2—4); *Armenrecht im ger.chtl. Streitverfahren* (Insbruck, Wagner 1890 č. VI.); *Zur Lehre vom Vermögen und dessen Übertragung* (Österr. Ztf. f. Verw. 1893, č. 44—46); *Sind die Gebührensteigerungen Strafen?* (Ö. Z. f. V. 1894, č. 8, 9); *Zur Gebührenbehandlung der Theillibelle* (Ö. Z. f. V. 1894, č. 41—43); *Besteht ein Armenrecht vor dem Reichsgerichte und dem Verwaltungsgerichtshofe?* (Ö. Z. f. V. 1896, č. 36); *Die „nasse" Grenze des Zollgebietes* (Ö. Z. f. V. 1896, č. 36); *Die Ausschließlichkeit der staatlichen Stempelhoheit* (Ö. Z. f. V. 1896, č. 51). V r. 1897 vydal Koczyński své vynikající, obsáhlé dílo: *Die Rechtsmittel des österr. Gebührenrechtes* (Vídeň. Stát. a dv. tiskárna 1896), vybudované do nejmenších detailů a opřené o důkladné studium materiálu historického, jež právem označeno býti může jako nejlepší vydané dílo z oboru rakouského práva poplatkového. Po dvou menších pracech: *Bestehen die Ergreiferanteile aus den Gebührensteigerungen nicht mehr?* Ö. Z. f. V. 1897, č. 20) a *Gebührenäquivalent und Propinationsablösung* (Ö. Z. f. V. 1897, č. 32, 33) následovala výborná práce ve Finanz-Archivu r. 1898 (sv. XV., 1. a 2. sv.) uveřejněná: *Untersuchungen über ein System des österr. Gebührenrechtes*, osvětlující celou strukturu zákona poplatkového, jakožto zákona, jehož účelem bylo postihnouti zdanění veškerých aktů obchodu právního, dle historických východisek jeho: tax, kolků a daně dědické. Podstatný obsah této pro studium systému práva poplatkového směrodatné a nepostrádatelné práce pojat i do článku Koczyńského *Gebühren* (geschichtlich) v Mischler-Ulbrichově Staatswörterbuch II. vyd. a do úvodu *Manzova vydání zákonů poplatkových* z r. 1906, jež stejně jako vydání z r. 1900 Koczyńskim bylo redigováno. Cennými, na archivních studiích založenými, doplňky této práce jsou ve Finanz-Archivu uveřejněné práce: *Das Vorbild der österr. Besitzänderungsgebühr* (Finanz-Arch. 1905), založená na poradních protokolech k zákonu poplatkovému, pojící se k vydaným pojednáním o témže předmětu mnou a Zwiedinkem, a *Vom Ursprunge der Stempelpapierabgabe* (Finanz-Arch. 1905). Výkladem některých, pro právo poplatkové prejudiciálních, pojmů zabývají se práce: *Zur Frage der Natur der Schriftsteuer* (Ö. Z. f. V. 1898, č. 41, 42, 1899, č. 4, 5), *Zur Frage von den Urkunden und deren Einteilung* (Allg. ö. Ger. Ztg., č. 31, 32), *Brief und Siegel* (Ein Beitrag zur Urkundenlehre (Grünhut 31. sv., 3. a 4. seš., 1904), *Was heißt Protokoll?* Wiener Ztg. 1909 č. 33, (tamže r. 1910 č. 282, čl.: Das Wiener Stempelamt), *Was heißt Paraphieren* (Fin. Arch. 1908). K otázce reformy práva poplatkového připojují se interessantní pojednání: *Zur jüngsten Phase der Gebührenreform* (Ger. Ztg. 1902, č. 32—34) a *Über einige wünschenswerte Richtungen der Gebührenreform* (Ger. Ztg. 1903, č. 29—32). Ze studia

pramenů archivních, pojících se ku vývoji rakouských poplatků kolkovních, vznikla i poslední práce Koczyńskiho, stojící v úzké souvislosti s vývojem ústavních, správních a finančních poměrů v Čechách v době theresianské: *Der böhmische Dezennalrecess von 1748 und die Stempelabgabe.* Po vylíčení příčin (zejména snah po větší stabilitě hospodářství finančního), jež vedly ku recessům, jimiž uskutečněno téměř ve všech zemích dědičných poprvé ujednání o *cifře* obnosů jinak stavy každoročně povolovaných na řadu let, zabývá se spisovatel na základě dokladů listinných podrobným vylíčením stadií obtížného jednání se stavy českými, jež zahájeno předložením císařské proposice (1. III. 1748), kterou postulován na 10 let „zu dem neuen Militärverpflegsystem" každoroční obnos 4,616.156 zl. 46 kr. a jež komplikováno zejména námitkami opřenými o stará, podrobně rozebraná privilegia, dovozující zvláštní postavení „des Gezürls und Stadt Eger" ze strany zástupců chebských a jednáním o postup určitých příjmů kamerálních. K těmto náležely i *dávky kolkovní.* Dle patentů z 5. pros. 1748, (jimž za vzor sloužily patenty kolkovní z 29. IV., 3. XI. 1686 a 20. X. 1692), měl stavům „zu einiger Erleichterung deren allgemeinen Anlagen" mezi jinými „allermildest zugestandenen aminiculis" poskytnut býti i výnos z papíru kolkovaného, kolku z karet a kalendářů. Dávky kolkovní vyhrazeny jak stavům českým tak okresu chebskému pouze jako příspěvky ku povinnostem recessem převzatým, při čemž charakter jich jako „cameralfundi" opětně byl zdůrazňován. Nestal se tudíž koncessí touto důchod kolkový právem autonomním zemským. Právo toto ukončeno ještě před ukončením recessu (několikráte prodlouženého), když provedena současně s jednotnou regulací důchodu kolkovního patentem z 3. II. 1762 i reinkamerace dávek kolkovních za bonifikace stavům v obnosu, který by až do ukončení recessu byli obdrželi. Interessantním stadiím vývoje toho věnována zejm. kap. 6.—13. V kapitole 14. líčí se zajímavá dohra reinkamerace v okresu chebském, jemuž k rozkladům jeho po smrti císaře Josefa II. vyhrazeno i *pro futuro* odškodné ročních 250 zl. — Jako veškery práce Koczyńskiho pracována i práce poslední s obvyklou důkladností, zabíhající do řešení detailů i nejmenších a dospívající ku výborným závěrům logickým. Pro studium vývoje rakouského práva kolkovního jest vhodným doplňkem prací uveřejněných v tomto oboru zejm. *Widmerem* (Zur Geschichte des Stempel- und Geb.wesens in Österreich-Ztf. f. Volksw., Soc., Vtg. 1897) a *Koczyńskim* samým. Pro vývoj ústavního a správního práva finančního v Čechách, a zejména pro nahlédnutí v právní poměry kraje Chebského, jest a zůstane práce tato dokladem nad jiné cenným. *Funk.*

Meissner E., Daň z příjmu a bilance. (Obzor Národohospodářský, roč. XIX., str. 312—322, 365—374).

Účelem tohoto pojednání — už z příbuznosti názvu s obsáhlým dílem Reisch-Kreibigovým jest to patrno — jest uvésti v harmonii hospodářské skutečnosti v soukromých hospodářstvích se vyskytující s předpisem daňovým hledě k účelu zákona. Autor počíná hojnými praktickými příklady, a celé pojednání jest jimi proloženo. Ovšem byl prostor práci vě-

novaný obmezen, a proto při specielním výkladu jednotlivých položek obmezil se na věci nejdůležitější. *Drachovský.*

Dvořák J.: Přenesená působnost obcí v oboru předpisů finančně-právních (Správní obzor, roč. VI. str. 47—69).

Autor líčí vzrůstající intensitu používání spolupůsobení obcí v záležitostech finančně-právních, zatím co arci v některých směrech intervence obecní hledě ke změně poměrů kommunikačních ustupuje do pozadí.

Autor dělí pak spolupůsobení obecní dle jednotlivých druhů daňových — daně pozemkové, domovní, daní přímých (sic — autorovi vypadl patrně dodatek „osobních"), v oboru daňové exekuce, daně z lihu, piva, cukru, z olejů minerálních, z masa i vína, předpisů celních a v důchodkovém právu trestním.

Výklad je jasný a celkem úplný. *Drachovský.*

Leon, Der Begriff der Steuer, (Fin. Arch. roč. XXXI., str. 489—496.)

Vycházeje z literárního přehledu definic daňových a jejich kritiky (literárně tu bohužel nevyužitkováni R. Meyer a Sax) dochází bukureštský autor ke dvojí definici daňové: v širším smyslu jest mu zdaňovacím právem formální pravidlo pro vztahy souvztažné, které trvají mezi finační potřebou státní výsosti a povinnostmi státoobčanskými hospodářství jednotlivcův. V užším slova smyslu jest právem, jež státu dovoluje požadovati od poddaných příspěvky, aby ukojil všeobecnou potřebu. A hned na to spojuje tyto obě definice v nové znění, dle něhož právo zdaňovací jest právem na výkon výsostného práva státního požadovati od poddaných příspěvky peněžní. Obsahem jeho jest daň, která svými finačními, sociálně-politickými a hospodářskými funkcemi pracuje ku všeobecným prospěchům státním.

Prvá definice neobohacuje nás nijak od poznatků Schäffle-ových a Saxových; druhá jest jednak samozřejmá, jednak příliš široká; třetí zdůrazňuje pouze daňové funkce. Obohacením finanční vědy článek tento není.
Drachovský.

Meisel, Wahrheit und Fiskalismus bei der Veranlagung der modernen Einkommensteuer (Fin. Arch., roč. XXXI., str. 632—656).

Článek tento tvoří jednak pokračování vývodů autorem podaných ve spise „Moral u, Technik bei der Veranlagung der preußischen Einkommensteuer" (v Lipsku, 1911), jež vrcholily v konstatování, že skutečné vyměření daně důchodové se děje na základě sjednání s poplatníkem, že poplatnictvo proti jiným pokusům o vyměření daně se brání a že trestní právo berní nefunkcionuje.

Proti výsledkům práce Meiselovy postavil se Waldecker v kritice uveřejněné v I. svazku Fin. Arch., roč. XXX., Meisel podjal se nyní úkolu doplněním a vysvětlením svých dřívějších vývodů nepříznivou kritiku Waldeckerovu odmítnouti. Nelze sice s Meiselovým přeceněním významu trestního práva hledě ke zkušenostem praktickým vždy souhlasiti, ale jinak jest patrno, že jeho stanovisko vůči stanovisku kritikovu jest celkem správné. *Drachovský.*

Ručení za zřízence v právu římském.

Přednáška.

Napsal *Dr. O. Sommer.*

Problém ručení za zřízence jeví se dnešní vědě práva civilního v dvojí podobě. Rozeznává se totiž dle toho, jde-li o ručení v poměrech obligačních nebo mimo ně. V prvním případě jedná se skutečně jen o ručení za ty zřízence, jichž bylo užito při *splnění dluhu* a kteří při tom stávající závazek v některém směru porušili. Tak na př. by krejčovský pomocník spálil šaty, které mistr přijal k vyžehlení; nebo zasílatelovi pomocníci rozbíjí sochu, kterou jim pán svěřil k převozu. Příklady takové rozmnožiti nebylo by obtížno. Již z těch, které byly uvedeny, je patrno, že porušení stávajícího závazku bude pravidelně zároveň vzepřením se právu objektivnímu, deliktem. Deliktu může se však zřízenec dopustiti i beze všeho vztahu k závazku existujícímu mezi principálem a osobou třetí. Na př. dopustí se pomocník, kterého mistr vyslal do bytu zákazníkova za účelem vykonání objednané práce, v bytu krádeže, nebo rozbije svou neopatrností drahocennou vázu. Ručení za škody takto způsobené je druhým případem naší otázky.

Jednotlivé právní řády evropského kontinentu řeší oba tyto případy způsobem nejrůznějším. Vyšlo se při tom z práva justiniánského a jako vzor řešení tohoto původu možno uvésti právo rakouské. Principem je mu ručení za vinu, a dle toho praví § 1313 ob. zák. obč.: „Zpravidla nikdo není zodpověden za cizí bezprávné činy, na nichž neměl účasti." Zásada ta je provedena se vzácnou důsledností. I při splnění dluhu i mimo poměry obligační ručí principál při škodách způsobených zřízenci zásadně jen za vinu ve volbě zřízence nebo v dohledu na něho, čili, jak praví terminologie obecného práva, za culpa in eligendo resp.

in inspiciendo (§ 1314, 1315, 1010, 1161, 264 ob. zák. obč.). Lze-li pak v konkretním případě takové zavinění principálovi přičísti, bude ručiti, i když zřízenec škodu způsobil, nemaje sám na ní viny, a mimo poměry obligační, i když škoda není v přímé souvislosti se zřízencovým zjednáním, čili byla-li škoda ta způsobena jen in occasione, u příležitosti výkonu práce jemu svěřené, neboť ve všech těchto případech je škoda nastalá v příčinné souvislosti se zjednáním neschopného zřízence.[1])

Význačnou výjimkou je § 1316 ob. zák. obč.: bezvýminečné ručení hospodských, plavců a povozníků za škody, způsobené *vinou* zřízenců na věcech jmenovaným živnostníkům odevzdaných, a odpovídající mu § 970, týkající se ručení za činy těchže osob z recepta. Pozdější zákony přiřadily k výjimce té ještě některé další případy, jak to právě rozvoj obchodu a průmyslu ssebou přinesl, základ však zcela odpovídá právu justiniánskému a dle něho řídí se právě nejběžnější případy denního života.

Stejně i obecné právo provádělo v otázce naší důsledně princip zavinění. Jen někteří připouštěli další výjimku při smlouvě o dílo, opírajíce se o D. 19, 2, 25, 7, kteréžto místo zní následovně:

Qui columnam transportandam conduxit, si ea, dum tollitur aut portatur aut reponitur, fracta sit, ita id periculum praestat, si qua ipsius eorumque, quorum opera uteretur, culpa acciderit: culpa autem abest, si omnia facta sunt, quae diligentissimus quisque observaturus fuisset. Idem rel.

Tak zejména Dernburg.[2]) Jiní nespokojili se s touto jedinou výjimkou a viděli v uvedeném místě uznání zásady, dle níž se bezvýminečně ručí za zřízence při splnění obligace. V oposici proti všem stál Windscheid.[3]) jenž interpretoval i místo uvedené zcela ve smyslu principu zavinění.

Úprava taková přirozeně nestačí. Nestačí právě v nejvšednějších případech denního života, který již zcela podlehl dělení práce a přinesl podniky zaměstnávající celé šiky zřízenců. Theorie

---

[1]) srv. Tilsch, Pocta Randova 297, též Mauczka, Rechtsgrund des Schadenersatzes. 287, jenž však jde příliš daleko.

[2]) Pand. II. 38 pozn. 8.

[3]) Pand. II. § 401 pozn. 5.

rakouského práva občanského snažila se vyhověti potřebám života, vykládajíc druhou větu §u 1315 ve smyslu ručení bezvýminečného,[4]) nemohla si však nikdy tajiti, že výklad ten není v duchu zákona a že se tu sahá k prostředku z nouze. Zákon o ničem takovém neví. Praxe vypomáhá si prostředkem velmi choulostivým a, donucena poměry, judikuje contra legem. Ustanovení zákona obchází při tom nejčastěji tím způsobem, že vinu, jíž je dle zákona třeba, *praesumuje*.[5]) Je na snadě odraziti pak eventuelní výtky poukazem na římské právo, jakožto pramen všeho toho zla.

Skutečně je vliv římského práva v těchto věcech podivuhodný. Ještě téměř sto let po zbudování našeho občanského zákona zápasí těžce s tím vlivem vznikající nový německý občanský zákonník, jehož prvá osnova ne zcela bez důvodu byla nazvána učebnicí pandekt. Rozhodl-li se německý občanský zákon v otázce ručení za zřízence při *splnění dluhu* pro bezvýminečné ručení principála za *vinu* zřízenců,[6]) rozřešil tím vlastně jen otázku, která, jak dříve bylo řečeno, v doktrině obecného práva se stala spornou. Podobné pravidlo znalo již dávno právo francouzské i italské.[7]) Obě tato zákonodárství se však dovedlo do té míry vymaniti z vlivu justiniánského práva, že uznala bezvýminečné ručení za zřízence i mimo poměry obligační.[8]) Vždy se však vyžaduje, aby zřízenec škodu zavinil.[9]) Theorie ovšem mluví tu někdy o ručení za praesumtivní vinu ve výběru.[10]) Praxe francouzská pak vztahuje ručení toto i na ty případy, v nichž zřízenec způsobil škodu pouze in occasione negotii.[11]) Německý občanský zákon se však tak daleko neodvážil. Ve svém §u 831 přesunul jen průvodní břemeno na principála, uloživ mu důkaz úplné neviny

[4]) K otázce srv. Randa, Schadenersatzpflicht, [3] 110 násl.

[5]) Randa l. c. 118 násl.

[6]) § 278 něm. obč. zák.

[7]) C. civ. čl. 1797, 1735, 1784; k právu ital. srv. Ferrara Arch. giur. roč. 1903, str. 485.

[8]) C. civ. čl. 1384; c. civ. ital. čl. 1153.

[9]) praxe jde však i tu časem dál.

[10]) cf. Saleilles Étude sur la théorie générale de l'obligation 408; Ricca-Barberis La responsabilità senza colpa 50 násl.; Ferrara l. c. 480—2 („spesso la colpa è una falsa moneta che corre nel commercio giuridico.")

[11]) cf Sirey Code civil annoté (1908) II., ad čl. 1384 č. 80. Verhandlungen des 17. (str. 79) und 18. (str. 281) deut. Juristentages.

na škodě zřízencem způsobené.[12]) Při tom stačí, když zřízenec způsobil škodu objektivně bezprávně, nikoli však, uškodil-li jen u příležitosti práce jemu svěřené.[13]) Prakticky je ovšem i toto ustanovení velmi značnou úchylkou od justiniánského práva, principielně však zůstává na jeho půdě.[14])

Při všech výtkách právu římskému přiznávalo se mu však alespoň tolik, že otázka ručení za zřízence nebyla za hospodářských a právních poměrů starověku tak akutní jako dnes. Ukazovalo se k tomu, že služby pomocnické zastávali většinou otroci, a za škody jimi způsobené ručili vlastníci jich prostředkem žalob noxálních.[15]) Vedle toho vytvořilo právo praetorské i závaznost smluv uzavřených institorem pro majitele podniku, a tak by se zdálo, že bylo s dostatek postaráno o naši otázku a že chyba dnešní úpravy vězí jen v tom, že se pravidla práva, vzniknuvšího za určitých poměrů, přenesla bez další rozvahy na poměry podstatně jiné.

Ve skutečnosti však ani toto vysvětlení není k římskému právu dosti spravedlivo. Máme-li definitivně posouditi právo římské, nesmíme zůstati u práva justiniánského, jež nám nepodává ryzího práva antického, nýbrž antiku zpracovanou Byzantinci v jejich duchu a k jejich účelům.

To byla již chyba glossatorů, daná jejich naprostým nedostatkem smyslu historického, že za římské právo vydávali jen poslední fasi jeho vývoje, a z chyby té se nedovedla vymaniti ani škola historická, jež byla historickou jen relativně, v poměru k předchozímu usus modernus, proti němuž postavila a obnovila zase jen právo justiniánské. Teprve v druhé polovici XIX. století bádání interpolační přineslo vyjasnění a klasické právo římské počalo vystupovati v původních svých rysech, zbaveno pozdějšího přemalování.

Dnešní romanista bude vždy do jisté míry nakloněn tušiti v pravidlech klasického práva římského předpisy sice svrchovaně logické, vždy však zároveň nejvýš vyhovující praktickým po-

---

[12]) Planck Komm. 3 vyd. II. 1006, č. 3.

[13]) Planck l. c. 1005 c) a 1004 b).

[14]) srv. Pavlíček Haftung für den unverschuldeten Schaden, strana 62 násl.

[15]) srv. na př. Saleilles l. c. 407.

třebám doby. A tu dlužno míti na paměti, že doba klasického práva římského nebyla ve svých vztazích hospodářských tak jednoduchou, jak by se na prvý pohled zdálo. Neměli jsme vlastně do nedávna materiálu, který by nám umožnil správný názor o těchto věcech. Teprve papyry rázem přetvořily celé pojímání antického života. Můžeme nyní sledovati ve všech podrobnostech jak komplikované poměry veřejného práva a života, tak bohatě rozvětvený život soukromoprávní. Již jen ty banky překvapí, a netřeba ani v tomto ani v jiných případech uvědomovati si nápadné podobnosti s dnešním životem, abychom pochopili, že ten starý život byl velmi pestrý a složitý.

Spoluručení pána institorova a actiones noxales vyvinutému obchodu nijak nemohly postačiti. Pokud jde o institora, nepřicházela tu vlastně ani otázka zřízenců v první řadě v úvahu,[16]) nýbrž otázka, zda smlouva, uzavřená institorem, resp. jeho zřízenci, má účinky pro majitele živnosti. Šlo-li tedy o zřízence, šlo jen o použití jich při *uzavření* smlouvy, in contrahendo. O tom případě praví Paulus Sent. 2, 8, 3;

Quod cum discipulis eorum, qui officinis vel tabernis praesunt, contractum est, in magistros vel institores tabernae in solidum actio datur.

Dle toho tedy kontrakty uzavřené zřízencem (discipulus) účinkují v osobě institorově. Byl by tedy mezi zřízencem a institorem podobný poměr, jako mezi institorem a pánem živnosti. Při tom překvapí, že se nemluví též o účinku smlouvy v osobě pána živnosti. Spoluručení institorovo nebylo kýženým cílem pro zákazníka, nemohl-li si na jeho základě chytiti také pána živnosti. A věta Paulova vyslovuje zajisté pravidlo pro každodenní zjev kontraktu se zřízencem na místě s pánem.

---

[16]) Müller-Erzbach, Arch. f. civ. Prax. 109, 52 sice tvrdí, že na základě žalob adjecticiae qualitatis je podnikatel zodpověden za zavinění svých jednatelů a zřízenců, avšak místa, jichž se v pozn. 85 dovolává, nic takového nepraví. D. 14, 1, 1, 2 naopak přesně rozeznává mezi contrahendi a delinquendi causa a praví, že exercitor navis ručí za delikty osob, z jichž kontraktu by neručil (z jakého důvodu, k tomu srv. třebas již Faber Ration, ad h. l. — jde o praetorskou actio in factum z deliktů zřízenců, cf. Schulz, Wiener Ztschr. 38, 44). Také D. 44, 4, 5, 3 nepraví, že by tu právě šlo o actio institoria. K D. 14, 3, 5, § 8 a 10 srv. níže v textu.

Kdyby odpověď k naší otázce dávaly jen Paulovy sentence, stáli bychom ovšem na půdě dosti nespolehlivé, neboť uvedené místo známe jedině ze západogotského výtahu a nevíme, nebylo-li na něm co změněno. Více jistoty poskytuje však souvisící proslulé místo D. 14, 3, 5, 10, které má již celou literaturu.[17] Zní následovně:

Sed et cum fullo peregre proficiscens rogasset, ut discipulis suis, quibus tabernam instructam tradiderat, imperaret, post cuius profectionem vestimenta discipulus accepisset et fugisset, fullonem non teneri, si quasi procurator fuit relictus: sin vero quasi institor, teneri eum. Plane si adfirmaverit mihi recte me credere operariis suis, non institoria, sed ex locato tenebitur.

Ani zde nejde v prvé řadě o otázku ručení za zřízence. Přední je, zda lze říci, že některá ze súčastněných osob má povahu institora, že v jeho osobě smlouva vzešla. V tom směru víme již z Paulových sentencí, že — předpokládajíc ovšem, že v daném případě může být zodpověděna otázka, kdo je institorem — pro institora toho budou závaznými kontrakty uzavřené zřízenci. A je-li rozluštěna tato otázka, zodpovídá místo naše i otázku další: přísluší-li proti majiteli živnosti actio institoria. Podkladem této není však obligace z deliktu, nýbrž obligace *z kontraktu*, zde z locatio conductio operis.

Podobně o žalobu z kontraktu jde v jednom z předchozích paragrafů téhož místa. D. 14, 3, 5, 8 praví:

Idem (Labeo) ait, si libitinarius servum pollinctorem habuerit isque mortuum spoliaverit, dandam in eum quasi institoriam actionem, quamvis et furti et iniuriarum actio competeret.

---

[17]) srv. Windscheid, Pand. II. § 482 pozn. 15. Rozuměti lze místu tomu i pro klasické právo zajisté jen tak, jak je chápou Basilika, cf. Vangerow Pand. III., § 661 sub 4. (kdosi třetí byl principálem požádán za dohled nad zřízenci). Konjektur, které navrhují Puchta Inst. § 278 (cf. i Mommsen Dig. ad h. l. a Pernice Labeo 1. vyd. II. 351 pozn. 23) nebo Ihering ve svých Jahrb. II., 78 násl., není třeba. Naprosto neplyne již z tohoto místa, že by principál ručil za vinu institorovu resp. zřízenců svých i při splnění smlouvy a potud lze souhlasiti s Thölem HR. 3. vyd. I. § 33. O tuto otázku zde vůbec nejde, tu dlužno zodpověděti dle pravidel odjinud čerpaných a s ní se také místo ex professo nezabývá. Zde jde prostě jen o to, zda-li kontrakt zřízencem uzavřený má účinky v osobě principálově, nikoli o otázku, zda-li na ten kontrakt má vliv eventuelní další jednání zřízencovo. V tom směru teprve nauka o kustodii podává vysvětlení.

Faber[18]) se domnívá, že actio je proto quasi institoris, poněvadž se opírá o delikt otroka, kdežto vlastní institoria se může opírati pouze o kontrakt jednatele. O to však ani zde nejde. Ve skutečnosti záleží tu jen na tom, lze-li otroka pokládati za institora. Otrok tu není vskutku institorem, ale něčím institorovi podobným, proto quasi institoria.

Zároveň nám právě tento případ připomíná, jak nedostatečnou ochranu poskytuje poškozenému actio noxalis. Noxae deditio umožnila vlastníkovi otroka vždy sprostiti se závazku z té které actio a podle okolností případu, jak právě naše místo dovoluje vytušiti, mohlo se tím poškozenému dostati velmi špatné náhrady. Jak výhodno bylo v takovém případě užíti žaloby kontraktní, jakou byla v našem případě Labeonova quasiinstitoria, vysvitne z výkladů dalších.

Kdyby tedy klasické právo spočívalo prostě na zásadě *zavinění,* nezachránili bychom ho před výtkami ani poukazem na žaloby noxální nebo actiones adiecticiae qualitatis. Vždy by tu

---

[18]) Ration. ad h. l.: Cur non vero institoria, sed tantum quasi institoria? An quia pollinctor iste non sit vere institor? Imo est, cum sit haec quoque species quaedam negotiationis, quam et per alium exerceri si non humanius, certe optabilius et suavius est. Sed quoniam institoria non nisi ex institoris contractu competit. Hic autem pollinctor non contraxit, sed deliquit: ideoque tenetur nimirum et furti actione et iniuriarum, quae ambae sunt ex delicto actiones, sed cum ambae dentur ad poenam, non ad rem ipsam persequendam, nec nisi contra ipsum pollinctorem, si liber homo sit, aut si servus libitinarii, etiam quidem contra dominum, sed non nisi noxaliter, apparet necessariam esse heredi contra libitinarium actionem quasi institoriam ad ea persequenda, quae tam impie subrepta sunt. Ve skutečnosti však se netýká pochybnost místa otázky, zda-li bylo s otrokem kontrahováno. O tom není pochyby. Dlužno si jen případ živě představit. Takový servus pollinctor právě, aby zabezpečil svému pánovi vystrojení pohřbu, seděl snad již dnem a nocí u vrat domu, v němž nemocný ležel. Tím, že mu byly svěřeny přípravy pohřbu, bylo s dostatek se strany pozůstalých dáno na jevo, že pán otrokův má pohřeb uspořádat. Otázka je právě jen, může-li kontrakt otrokem takovým uzavřený míti účinky pro pána a ta je právě zodpověděna tím, že je otrokovi přiznána povaha quasi institora. Faber sám konečně praví: Quamquam dici etiam potest videri quasi contractum cum pollinctore adhibito et admisso ad lavandum corpus, postquam a libitinario ei rei faciendae praepositus fuit. Otázku, proč ručí pán za krádež spáchanou otrokem, dlužno pak i tu zodpověděti s hlediska nauky o kustodii, o čemž níže v textu.

ještě zbývala řada případů zmíněnými prostředky nekrytých, v nichž by v rozporu s právním citem vyšel poškozený na prázdno.

Zatím však pokusili se novější badatelé, postupujíce methodou interpolační, dokázati, že důsledné provedení zásady zavinění je teprve výtvorem doby byzantské, kdežto právo klasické ještě vydatně korigovalo princip zavinění zásadou jinou. Zavázalo totiž v určitých případech dlužníka, jemuž byla věc svěřena na základě kontraktu, přísným ručením, ručením za tak zv. *custodia.*

Je zajímavo sledovati osudy tohoto objevu v novějším badání. Prvý myšlénku tu vyslovil *Baron,*[19]) nikoli ovšem pro právo klasické, nýbrž pro justiniánské a tím i pro obecné, v odporu s míněním do té doby panujícím, které i v kustodii nevidělo víc, než ručení za vinu; Baron tu pokládá custodiam praestare za povinnost jistých dlužníků ručiti za každou škodu vzešlou z odcizení nebo poškození věci dlužné, bez ohledu na vinu.

Dnes, kdy ve značné míře počítáme s možností interpolací, byl by takový dvojí možný výklad justiniánské kompilace nejspolehlivějším ukazatelem, že se pod byzantskou rouškou kryje špatně zastřené právo klasické. V době však, kdy práce Baronova vyšla, se do té míry s interpolacemi ještě nepočítalo. A tak problém náš devět let po Baronovi ještě ani v rukou tak znamenitého právního historika, jakým byl *Pernice,*[20]) nedošel uspokojivého rozřešení. Pernice sice vyčetl z pramenů, že v době republiky ručení za kustodii je odlišným od ručení za diligencii (a tedy za vinu) a že ukládá povinnost ochrany svěřené věci před odcizením a poškozením, vyslovil však zároveň, že počínajíc Juliánem v největším počtu případů splynulo ručení za kustodii s ručením za diligenci a vystupovalo nadále jen jako culpa in custodiendo, takže již klasické právo spočívalo skoro výlučně na zásadě zavinění.

Baron v novém článku[21]) hájil svou nauku i proti Pernicemu tázaje se, jak je možno, aby doba Hadrianova, doba největšího rozkvětu hospodářského i právního, snížila takovým způsobem ručení

[19]) Arch. f. civ. Praxis 52 (1869) str. 44 násl.

[20]) Labeo I. vyd. II. str. 339 násl. (R. 1878). Srv. též Biermann S. Z. 12, 33 násl. V druhém vydání Labeona se Pernice již k spracování této části prvého vydání nedostal, čehož jest velmi litovati, neboť v tomto druhém vydání již vydatně počítal s interpolacemi.

[21]) Arch. f. civ. Praxis 78 (1892), str. 203 násl.

za kustodii, když dle vší současné zkušenosti bychom mohli očekávati spíše vývoj opačný. Námitka ta nebyla ovšem případnou, neboť nejen v Římě, i jinde můžeme pozorovati vývoj od ručení za výsledek k ručení za vinu.[22]) Problém však zůstával nerozřešen až do uveřejnění nového vydání známého Heumannova lexikonu, v němž vydavatel a zpracovatel jeho *Seckel* (r. 1907) s. v. custodia vrátil se k myšlénce Baronově a methodou interpolační dokázal, že ručení za kustodii je ručením za nižší náhodu, která postihne rem custodiri solitam a která mohla býti odvrácena zvláštním ostříháním věci proti krádeži a poškození. Do známé stupnice ručení: dolus — culpa — casus je tím zařazen mezi poslední dva členy člen nový: custodia, který zároveň absorbuje určité případy členu posledního, obmezeného tak na pouhou vis major, jež pak společně s custodia značí omne periculum.

Od té doby setkala se nauka Secklova namnoze se souhlasem, třebas ne bezvýjimečným. Proti kustodii jakožto klasickému pojmu ručení za nižší náhodu vyzněl sice posmrtně vydaný článek italského učence *De Medio,*[23]) Secklova nauka tu však nalezla obhájce v *Küblerovi.*[24]) Druhým závažným odpůrcem je *Mitteis,*[25]) který, dovolávaje se starších prací *Lusignaniho,*[26]) pokládá Secklův pokus za nezdařený, aniž by se však sám věcí blíže zabýval. Dle něho custodia značí prostě tolik co diligentia, ovšem ve vztahu k uschování hmotné věci (je tedy funkcí diligencie v tomto vztahu) a pojem vis maior je teprve justiniánský. Proti tomu obhájil však nauku Secklovu *Schulz,*[27]) a to především důkladným roz-

---

[22]) svr. Schulz Krit. Vjschr. Dritte Folge 14, 26 násl.

[23]) Bull. 20, 157 (1908). Spisovatel zahynul při zemětřesení v Messině (srv. nekrolog Scialojův v témže svazku Bull. str. 261). Práce Secklovy ještě neznal.

[24]) Das Utilitätsprinzip als Grund der Abstufung bei der Vertragshaftung im klass. röm. R. 1910 (z berlínské Festgabe f. Otto Gierke) str. 20 a násl. sep. et.

[25]) Berichte über die Verhandlungen der kgl. sächs. Akad. d. Wiss. phil.-hist. Kl. 62, 270 (1910) a Grundzüge u. Chrestomathie der Papyruskunde 2, 1, 259 (1912).

[26]) Studi sulla responsabilità per custodia secondo il dir. rom. I. 1902, II. 1903. Práce ty vyšly v tak malém počtu výtisků, že zůstaly do nedávna mimoitalské veřejnosti skoro zcela neznámy.

[27]) Lusignanis Custodia-Forschungen. Krit. Vjschr. 3. F. 14 str. 22 násl. (1912). Již dříve vyslovil se Schulz pro Seckla v práci Die Haftung

borem prací Lusignaniho. Správně vychází při tom Schulz z Coll. 10, 9, jež je dokladem toho, že pojem vis maior je klasickým. Nejnověji konečně *Rabel*[28]) velmi opatrně připouští ručení za kustodii jen v případě nepochybně dotvrzeném Gajem (Inst. 3, 205) — locatio conductio operis — a v některých jiných případech jen pro případ *odcizení* věcí svěřených, pokládá však za pochybné, lze-li furtu klásti na roveň i ostatní případy nižší náhody, a kloní se více k tomu, že klasičtí právníci pohlíželi na furtum spíše jako na příklad zavinění, než náhody.

Takový je toho času stav nauky.

Je tu tedy dle Secklova výkladu řada případů, v nichž již na základě zákona (aniž by bylo třeba zvláštní k tomu se nesoucí úmluvy) ručí dlužník nikoli pouze za zaviněné poškození svěřené věci, nýbrž i za nižší náhodu. Případy ty rozdělil Seckel na dvě skupiny:

1. ručí za kustodii obligačně zavázaní, kteří ve vlastním interesse rem alienam domini voluntate tenent. Jsou to: komodatář, inspector, conductor rei, horrearius, conductor operis, nauta, caupo, stabularius, depositář, pokud se nabídl, socius, věřitel při zástavě ruční, usufruktuář;

2. prodatel, který po uzavření trhu ve stadiu odkladu plnění rovná se komodatáři a ručí tedy za kustodii, tak že periculum emptoris je obmezeno v právu klasickém na vis maior.

Nelze nepřiznati, že prvý dojem, který vyvolá pojem nižší náhody, nevyniká právě jasností. De Medio přímo to vyslovil: náhoda, již lze odvrátiti obzvláštním opatrováním věci, není náhodou a custodia v tomto smyslu je výmyslem kompilatorů. Proti tomu však Kübler ukázal, že není protismyslné, rozdělíme-li případy náhody na „nižší náhodu" a vis maior. Kriteriem je tu odvratitelnost události škodu způsobivší. Naufragium, incendium, ruina byly Římanům případy vyšší náhody (casus maiores, damna

---

für das Verschulden der Angestellten im klass. röm. R., Wiener Ztschr. 38, str. 9 násl. (1911). S hlediska srovnávací pravovědy sledoval Schulz tyto otázky ve svých pracích, uveřejněných v Ztschr. f. vergl. RW. sv. 25 a 27. Srv. dále Müller-Erzbach, Arch. f. civ. Praxis. 109, str. 1 násl. (1912). Též Sborník 12, 215 a Sedláček O smlouvě schovací, str. 7 (= Sborník 14, 258 násl.).

[28]) Holtzendorff-Kohler, Enzyklopädie der RW. 1, 479 (1915).

fatalia), události neodvratitelné,[29]) odcizení a poškození věci[30]) na němž neměl dlužník účasti, událostí odvratitelnou, ale vždy *náhodou* a nikoli událostí zaviněnou — i diligens pater familias může býti tímto způsobem poškozen, nelze na prosté diligenci žádati opatření mimořádných.

Dlužno však plně uznati, že takováto úprava ručení plně vyhovuje právě nejživěji cítěné potřebě denního života. Je také zcela ve shodě se známým římským principem utility.[31])

Je dále patrno do jaké míry je tímto zákonným ručením za kustodii modifikován princip zavinění, pokud jde o ručení za zřízence. Nejen zavinění zřízenců, ale i nezaviněné poškození věci, takto principálovi odevzdané, je pro něho nižší náhodou. A není ani třeba, aby zřízenci dopustili se poškození věci právě při splnění dluhu nebo aby vůbec byla příčinná souvislost mezi jich zjednáním a škodou jimi způsobenou. Ovšem je tu ručení za zřízence potud úzké, že se týká jedině věci, jež byla principálovi na základě kontraktu svěřena; ale v těchto mezích nekryje jen případy, v nichž moderní theorie mluví o ručení za zřízence v poměrech obligačních, nýbrž i případy ručení mimo tyto poměry.

Dle toho nebyli na špatné cestě ti vykládači obecného práva, kteří v D. 19, 2, 25, 7 viděli bezprostřední ručení za zřízence. Chybou jejich bylo ovšem, že větu v tomto fragmentu obsaženou vykládali jako princip platící pro všechny obligace, t. j. tedy při splnění dluhu vůbec. To není správné pro římské právo klasické, jež nezná pojmu obligace v dnešním smyslu, nýbrž jen jednotlivé právem uznané obligationes.

Není možno probrati zde na základě pramenů každý jednotlivý případ, v němž ručení za kustodii značí bezpodmínečné ručení za zřízence, a všechny podrobné otázky, jež se při tom naskýtají. Budiž však aspoň na jednom případě ukázáno, jak kritikou pramenů podařilo se dojíti ryzího práva klasického. Jde o locatio conductio operis, kde nalézáme bezpečnou oporu i v pramenech, zachovaných mimo kompilaci. Věta, kterou dlužno dokázati, zní: každý conductor operis, týká-li se dílo věci loka-

---

[29]) Druhé dvě (požár a zřícení domu) nebyly v Římě nijak vzácné. Srv. Kübler l. c. str. 32.

[30]) Obyčejné, nikoli násilné, cf. Coll. 10, 9.

[31]) Srv. Müller-Erzbach l. c. str. 40 násl.

torem jemu svěřené, ručí za kustodii a tedy i za svoje zřízence, pokud věc poškodí.

Výslovný doklad nacházíme u Gaja v Institucích o správkáři a valcháři.

Inst. 3, 205: Item si fullo polienda curandave aut sarcinator sarcienda vestimenta mercede certa acceperit eaque furto amiserit, ipse furti habet actionem, non dominus, quia domini nihil interest ea non periisse, cum iudicio locati a fullone aut sarcinatore suum consequi possit, si modo is fullo aut sarcinator rei praestandae sufficiat; nam si solvendo non est, tunc quia ab eo dominus suum censequi non potest, ipsi furti actio conpetit, quia hoc casu ipsius interest rem salvam esse.

Inst. 3,206: Quae de fullone aut sarcinatore diximus, eadem transferemus et ad eum, cui rem commodavimus; nam ut illi mercedem capiendo *custodiam praestant*, ita hic quoque utendi commodum percipiendo similiter necesse habet custodiam praestare.

Ustanovení ta nejsou však specielním právem těchto řemeslníků. Tak se podařilo prokázat Schulzovi, že dle klasického práva i zasílatel ručí za kustodii. Schulz[32]) vychází z D. 47, 2, 14, 17:

Si epistula, quam ego tibi misi, intercepta sit, quis furti actionem habeat? — — — quis ergo furti aget? is cuius interfuit eam non subripi, *id est ad cuius utilitatem pertinebant ea quae scripta sunt*, et ideo quaeri potest, an etiam is, cui data est perferenda, furti agere possit, et si custodia eius ad eum pertineat, potest: *sed et si interfuit eius epistulam reddere, furti habet actionem. finge eam epistulam fuisse, quae continebat, ut ei quid redderetur fieretve: potest habere furti actionem: vel si custodiam eius rei recepit vel mercedem perferendae accipit*, et erit *in hunc casum* similis causa eius et cauponis aut magistri navis: nam his damus furti actionem, si sint solvendo, quoniam periculum rerum ad eos pertinet.

Východiskem je tu Ulpiánovi stejně jako Gajovi otázka aktívní legitimace při actio furti.[33]) Odpověď na ni zní: aktivně je legitimován, is cuius interfuit rem non subripi. Vzhledem k této od-

---

[32]) cf. Wiener Ztschr. l. c. str. 22; S. Z. 32, 63; Krit. Vjschr. l. c. 40.

[33]) vypuštěná část textu jedná o otázce vlastnictví k dopisu.

povědi zabývá se Ulpián otázkou, není-li legitimován ten, komu byl dopis svěřen k doručení a připouští dvojí případ:

1. si custodia epistulae ad eum pertineat,
2. si interfuit eius epistulam reddere.

Tento druhý případ i s příkladem je dle Schulze interpolován (nasvědčují tomu důvody grammatické)[34]) a v souvislosti s tím je interpolována i v úvodě věta „id est — sunt". Význam interpolace je dvojí:

a) aktivní legitimace při actio furti má tu býti přiznána *každému* interessentu, nejen tomu, kdo je interessován proto, že ručí za kustodii.

b) byla tím nahražena slova Ulpiánova textu, který se zabýval po odpovědi výše sub 1. zmíněné: *si* custodia epistulae ad eum pertineat, dalším výkladem o tom, *kdy* ručí konduktor (doručitel dopisu) za kustodii. Dle justiniánského práva měl totiž konduktor ručiti jen za diligenci. Klasické vývody Ulpiánovy připomíná věta „vel — accipit", jež ve svém znění je sice také dílem kompilátorů, ale obsahem svým zcela správně vytýká oba případy konduktorova ručení za kustodii: když smlouvou kustodii převzal anebo obdržel-li úplatu za doručení (cf. D. 19, 2, 40). Přepracováním byl ovšem smysl zatemněn. Zcela zřejmou stává se pak změna místa kompilatory nápadnou interpolací na konci místa („in hunc casum"). Nauta ručí totiž i v justiniánském právu za kustodii. Chtěli-li tedy kompilátoři zachovati konec místa, musili srovnání konduktora s loďařem obmeziti právě jen na případ *aktivní legitimace* při actio furti. V otázce *ručení* se liší dle kompilátorů nauta a conductor. Je zřejmo, že místo nabývá jasného smyslu teprve za předpokladu, že i konduktor ručí za kustodii.

A nyní přichází Schulz k známému již místu D. 19, 2, 25, 7, které jedná o ručení konduktora operis za poškození věcí zřízenci. Schulz přiznává, že tu není stilistických indicií interpolace, ukazuje

---

[34]) si interfuit místo si interfuerit, epistulam reddere — to by značilo, že má dopis vrátit odesílateli, kdežto dle příkladu uvedeného v textu smysl má býti, že dopis poslovi bude vrácen — tedy epistulam reddi. Rozsah interpolace je v textu vyznačen tiskem. S příkladem zmíněným se nesrovnává věta „vel – accipit", nápadná již grammaticky (recepit – accipit), neboť věta ta dle smyslu patří k případu sub 1., nikoli sub 2, jak výše v textu vyznačeno.

však k tomu, že následující § 8 téhož místa jedná o ručení valcháře a správkáře, o nichž už z Gaja víme, že ručili za kustodii, a dále, že střední věta tohoto místa těžkopádně a zbytečně podává definici kulpy. Restituuje pak místo ve smyslu nauky o kustodii takto: Qui columnam transportandam conduxit, si ea, dum tollitur aut portatur aut reponitur, fracta sit, custodiae periculum praestat. Idem rel.

Odstranění tohoto přísného ručení za kustodii je tedy teprve dílem kompilátorů. Justinián stlačil kustodii na stupeň diligence a v tom smyslu tedy dlužno jen pro justiniánské právo vykládati slovo custodia, kde ještě v pramenech zůstalo a nebylo kompilátory buď vůbec škrtnuto, nebo nahraženo termínem diligentia Ručí se pak v justiniánském právu za zřízence zásadně jen, pokud dominus sám má vinu. To co dle klasického práva platilo v poměrně řídkých případech, nabylo zase půdy. Kde pak kompilátoři se nedovedli odhodlati staré ostřejší ručení odstranit, pomohli své theorii zavinění k platnosti praesumcemi viny, ovšem praesumcemi iuris et de iure.[35])

Justinián podržel zostřené ručení hospodských a plavců.[36]) Ale ani tu se neobešel beze změn. Praetor poskytoval proti těmto osobám trojí prostředek: jednak žalobu z recepta, pak žalobu pro poškození věci a konečně z odcizení. Žaloba z recepta příslušela jen tehdy, byla-li mezi majitelem živnosti a zákazníkem uzavřena zvláštní smlouva garanční, „res salvas fore". Tu pak ručil hospodský za poškození věci beze všeho zřetele na to, kdo ho způsobil, čili za nižší náhodu. Druhé dvě žaloby měly místo sice i nehledíc ke zvláštní smlouvě garanční, předpokládaly však, že škoda vzešla z činu zřízenců, třebas zřízenci nezaviněného. Jde tu tedy o ručení mimo poměry obligační.

V klasickém právu žaloba z recepta nebyla zvláštností. Třebas se v ediktu o kustodii nemluvilo (byl patrně starší, než vyvinutá nauka o kustodii), věcně rovnalo se ručení z recepta ručení za kustodii, zvláště když juristé doby klasické interpretací vyloučili z něho ručení za vis maior. Teprve kompilátoři nevyžadují výslovného uzavření smlouvy garanční, jim stačí, že byly věci

[35]) cf. D. 9, 2, 27, 11 a Coll. 12, 7, 9; D. 13, 6, 11 a Schulz Wiener Z. l. c. str. 13.

[36]) srv. Schulz Krit. Vjschr. l. c. 27 násl.

vneseny. Pak je ovšem ručení z „recepta" zvláštností, a je skutečně jako takové odůvodňováno. Je to známé místo o nespolehlivosti a nepoctivosti hospodských a loďařů. I to je dílem kompilátorů, jak ukázal již Lusignani.[37]) Druhé dvě žaloby odvodili kompilátoři z principu zavinění tím způsobem, že tu interpolovali zmíněnou již praesumci: kdo zaměstná lidi neschopné, o tom se předpokládá, že byl nedbalým při výběru nebo dohledu.[38])

Pracujíc s pojmem praesumtivní viny dopouští se ovšem justiniánská kompilace theoreticky chyby. Prakticky snad úprava Justiniánova své době vyhovovala, uvážíme-li, že tu ještě působily actienes noxales, které v klasickém právu fungovaly hlavně jako korrektiv zásady zavinění v poměrech mimoobligačních.

Při recepci práva justiniánského se však zcela přehlédlo, — a to neplatí jen o tomto případě,[39]) — že se užívá práva vzniklého v zcela jiných poměrech a že podstatné kusy úpravy naší otázky vinou změněných poměrů při recepci musily nutně odpadnouti. Recepcí stala se úprava ta kusou. Stopy tohoto omylu nese jak náš obč. zákon, tak i obč. zákonník německý.

Bude povinností budoucích zákonodárců, aby se vybavili z těchto omylů. Pevnou oporu jim při tom poskytne novější badání romanistické, které na jedné straně odkrývá kus po kuse klasické právo římské nejen jako pouhý systém norem, ale jako živý organismus, na druhé straně pak stopuje osudy římského práva všemi recepcemi, které klasické právo římské prodělalo, byzantskou, severoitalskou i německou. Zvláště rakouský zákonodárce měl by si uvědomiti, že německý obč. zákon vznikal v době, kdy namnoze znalost římského práva klasického ještě nepronikla, a neměl by tedy úpravu německého občanského zákona pokládati ve všech otázkách bezpodmínečně za kýžený vzor. V německé civilistice právě vlivem romanistů proniká vždy více přesvědčení, že by již dnes občanský zákon dopadl jinak, než před dvaceti

---

[37]) srv. i Schulz Wiener Z. l. c. 34 a 38; Kr. Vjschr. l. c. 29 a zejména již Pernice S. Z. 20, 133 násl.

[38]) D. 44, 7, 5, 6 „et aliquatenus culpae reus est, quod opera malorum hominum uteretur" itp. srv. Schulz Wiener Ztschr. l. c. 44; D. 14, 1, 1, 2 „sed culpa et dolo carere eos curare debet" itp. D. 4, 9, 7, 4 a Schulz l. c. 47.

[39]) srv. Ehrlich Grundlegung der Soziologie des Rechts, 239 násl.

léty. V naší otázce návrh novelly k rak. obč. zákonu co se tkne ručení za zřízence v poměrech obligačních přiklonil se k úpravě německého zákona, a to je zcela chvály hodné; pokud jde o ručení mimo poměry obligační, neodvážil se však ani tak daleko, jako zákon německý, odvolávaje se na právní přesvědčení domácí, kterému je prý princip francouzského práva cizí[40]) — a to proti četným závažným hlasům rakouských civilistů (*Randy* i *Ungra* na př.). Spíše než ohled na právní přesvědčení obyvatelstva vítězí tu asi opět justiniánské právo — dnes však smí již právo římské odmítnouti veškerou zodpovědnost za takové výtvory moderních zákonodárců, neboť jak ukázáno římská úprava otázky nebyla z daleka tak jednostrannou, jak se jevila v rouše obecného práva.

Zemský výbor stavovský na Moravě.[1])

Napsal *JUDr. Robert Flieder.*

I. *Počátky výboru.*

Počátky zemského výboru moravského sahají dále do minulosti než vznik zemského výboru v Čechách.

Také zde na Moravě bývaly od sněmu k sněmu voleny různé komise, jimž svěřovány určité jednotlivé úkony a opatření, nebo bylo úkolem jejich pouze připraviti podrobné návrhy pro stavovská shromáždění. Když však úkoly správy berniční a vojenské, zejména ubytování a zásobování vojska zemí táhnoucího nebo v ní přezimujícího — pokud správa ta byla přenechána nebo ponechána stavům — stále rostly, nestačily již tyto dočasné

---

[40]) Bericht der Komm. f. Justizgegenstände, 1912, str. 269, a § 226 až 228 návrhu.

[1]) Bude zde podán pouze stručný vývoj nejzákladnějších organisačních norem kollegia tohoto zemského výboru až do jeho dočasného zrušení císařem Josefem, a to podle archivního materiálu, který se nalézá dosud u zemského výboru v Brně (značka A 11 norm.) a částečně i materiálu, který jest uložen v archivu ministerstva vnitra. Pouze části tohoto materiálu použil d'Elvert v článku Der Landesausschuß in Mähren (Notizenblatt der hist.-stat. Section 1862, str. 17—19).

komise, nýbrž bylo nutno pomýšleti na nějakou instituci povnější a trvalejší.

Proto stavové shromáždění na sněmu v prosinci roku 1685 zahájeném obrátili se k panovníkovi se žádostí, aby jim povolil zvoliti si výbor, který by uvedl pevný pořádek do ubytování a zásobování vojska zemí táhnoucího a zamezil nepořádky při tom se dosud vyskytovavší.[2]) Tento stavy zamýšlený a navrhovaný výbor měl se organicky připojiti k osobě nejvyššího zemského úředníka na Moravě, totiž zemského hejtmana a spolu s ním a za jeho předsednictví a řízení obstarávati zemské hospodářství, tedy jistě více než pouze hospodářskou stránku správy vojenské.

Král Leopold I. žádosti této vyhověl rozhodnutím z 8. března r. 1686, avšak s dvěmi výhradami. Jednak nesměl tím panovníkovi, t. j. královské komoře, vzejíti nyní nebo v budoucnosti nějaký náklad, jednak nesměl takovýto výbor osvojovati si pravomoc v soudnictví a politické správě, nýbrž ponechati tyto zemskému hejtmanství neboli královskému tribunálu. Členové do tohoto panovníkem povoleného kollegia měli býti stavy vysíláni čili deputováni „od sněmu ke sněmu", a měli zemskému hejtmanovi býti nápomocni při pořádání a udržování stavovského hospodářství (purum oeconomicum domesticum).[3])

Proti komisím, jež až dosud bývaly od sněmů voleny, byl rozdíl v tom, že výbor takový měl býti trvalým a pravidelným zařízením,

---

[2]) Und thuen die treugehorsambste Stände inständig bitten. Ihro Mai. geruhen wollen bei bevorstehender Campagne sofern etwelche Marsch dies Land betreffen sollen, solche etwas zeitlicher Ihnen insinuiren zu lassen, auf dass behörige Anstalt wegen der Proviantnothdurft beschehen, und zu eines und des anderen besseren verlässlichen Einrichtung von Ihnen Ständen ein Ausschuss oder taugliche Commissarien deputiret und durch diese denen besorgenden Unordnungen vorgebauet werden möge (prohlášení stavů moravských z 23. ledna 1686, stará kopie v A 11 norm.).

[3]) Opis král. rozhodnutí z 8. března 1686 nalézá se v A 11 norm. a zní část 4. článku, jež o výboru jedná, takto: ... Wann dieselben von Landtag zu Landtag Jemanden aus Ihrem Gremio, jedoch ohne Unseren jetzigen und künftigen Entgelt deputiren wolten, die da, sub Praesidio unsers Landes Hauptmannes das purum oeconomicum domesticum einzurichten und zu erhalten, ihme assistiren möchten, haben Wir darwider gnädigst kein Bedenken; jedoch dergestalt, dass das Justiz- und Politische Wesen einen Weg als den anderen bei Unserem königl. Amt der Landes Hauptmannschaft oder Tribunal verbleiben solle.

třebas by jeho členové sněm od sněmu byli znovu voleni, dále pak v tom spočíval pokrok a rozdíl od stavu dosavadního, že komise byly vždy zvoleny k určitému *jednotlivému* úkolu, po jehož provedení jejich činnost prostě přestala, kdežto výbor, o jehož zřízení se stavům jednalo, měl spravovati *hospodářské stavovské záležitosti vůbec*, měl býti tedy s vyloučením záležitostí výše již zmíněných a král. tribunálu vyhražených, *orgánem stavovské samosprávy vůbec.*

Když panovník byl dal zmíněným právě rozhodnutím svůj souhlas s tímto novým útvarem správním, provedli stavové volbu prvého výboru, vyslavše do něho po dvou osobách z každého ze čtyř stavů.[4]) V prohlášení stavů ze sněmu dne 22. března 1686 podána o tom zpráva králi spolu s ujištěním, že nebyl tu úmysl osvojovati si nějakou působnost v soudnictví nebo politických věcech [5]) a panovník reskriptem z 9. května 1686 schválil výslovně i výběr osob, což zůstalo jistě praejudiciem i do budoucna. Zároveň zdůrazněno reskriptem tím znovu omezení působnosti výboru na záležitosti hospodářské.[6])

To byl tedy počátek, který byl pojat také do artikulů sněmu 18. června 1686 uzavřeného. Nový orgán země a stavů, uvedený tak v život, nazývá se v konečném usnesení sněmovním *zemským*

---

[4]) Prvnímu výboru náleželi: ze stavu duchovního Bedřich hr. Salleburg, olomoucký a pasovský kanovník a olomoucký arciděkan, pak Maxmilián Pfendler, opat kláštera obrovického; ze stavu panského Bedřich hr. Oppersdorf, nejvyšší zemský sudí a Sigmund Leop. Sackh sv. p. z Bohunic, přísedící zemského soudu a král. tribunalu; ze stavu rytířského Rudolf Maxm. Říkovský z Dobrčic, nejvyšší zemský písař a František Karel de Castro, zemský podkomoří; ze stavu městského Tobiáš Weinrauch a Jiří Keller, oba radní v Brně.

[5]) „. . .Indeme man keiner Gedanken ist, hiedurch des Justiz- und Politischen Weesens anzumassen und zu dato durch andere dergleichen gepflogene oeconomische Commissiones auch mit geschehen wäre" (výtah stavovského prohlášení z 22. března 1686 nalézá se l. c. v staré registratuře).

[6]) Drittens lassen Wir Uns die von Unseren treugehorsamsten Ständen vermög Unserer gnädigsten Einwilligung erkiest und Unserem Landes Hauptmann zugeordneten Standespersonen, welche in der Uns eingeschickten Erklärung mit Nahmen benennet seind und die Durchmarschangelegenheiten ein auch andere oeconomica domestica ausarbeiten helfen sollen, zu belieben (l. c. opis reskriptu z 9. května 1686).

výborem (Landes Ausschuss),[7]) v tištěných artikulích sněmovních pak *stavovským výborem* (Landschafts Ausschuss).[8])

Stavové nespokojili se na dlouho tímto skromným základem úřadu a orgánu stavovské samosprávy. Ještě totiž v den uzavření právě zmíněného sněmovního zasedání vystupují již s požadavky dalšími. Odvolávajíce se na to, že panovník povolil zřízení zemského výboru a projevil také souhlas s osobami do něho zvolenými, sdělují, že stavové shledali za prospěšné zemi, aby tito deputovaní všechny záležitosti stavovského hospodářství za předsednictví zemského hejtmana vyřizovali *po dobu tří let*, načež teprvé budou jinými vystřídáni. Mimo to uvádějí stavové, že osoby do výboru zvolené zaměstnávajíce se po valnou část roku záležitostmi zemskými, zanedbávají vlastní svá hospodářství a musí mimo to podnikati nákladné cesty do hlavního města. Proto žádají stavové krále o svolení, aby mohli do zemských vydání zařaditi obnos deseti až dvanácti tisíc zlatých pro plat předsedy a členů výborové komise.[9])

Věc ta, zejména žádaný plat pro přísedící výboru, narazila na jisté pochybnosti u dvora. V aktech staré registratury zemského výboru nacházíme zmínku o reskriptu ze 14. července 1686, kteıým pıý byl rozpakům těmto dán výraz. Teprvé patrně na další žádost nebo vysvětlení stavů, jež zprávou z 18. února následujícího roku předložil zemský hejtman ke dvoru,[10]) rozhodl se panovník vyhověti stavům, avšak pokud jde o plat členů výboru, v míře pouze omezené. Ustanovil totiž reskriptem z 2. dubna 1687, že se stavům povoluje, aby na salarium neboli remuneraci pro členy výboru jimi zvoleného mohli vynaložiti obnos 6000 zl. rýn. —

---

[7]) Schluss der löbl. vier Ständen des Markgrafthums Mähren bei dem in der königl. Stadt Brünn auf den 7. December 1685 bestimmten und den 18. Juni dieses 1686 geendeten allgemeinen Landtag (l. c. opis, v sněmovních aktech orig.).

[8]) Dle přetisku D'Elvertova (Beiträge zur Geschichte etc. str. 880).

[9]) Remissoriale stavů v opisu nalézající se l. c.: „. . . ihnen allergnädigst zu erlauben, damit sie für diese unterschiedliche, mühsambe Arbeiten von 10 bis 12.000 fl. dem Praesidi und Commissariis eintheilen und diese in die allgemeine Anlagen (doch Euer Mai. ohne Entgelt) mit anlegen können".

[10]) Zpráva sama se v registratuře zem. výboru nenalézá a nebylo možno ani přesný její obsah zjistiti.

stavové žádali 10—12 tisíc —, kterýžto obnos může býti pojat do zemského rozpočtu. Znovu bylo zdůrazněno, že nesmí vzejíti nějaký náklad komoře a vedle povolených 6000 zl. zakázány jakékoliv další odměny a příspěvky (donativa, honoraria, accidentia). Také si vyhradil panovník tento zemský výbor — v reskriptu užívá se jednou označení výbor (Ausschuss), po druhé deputace (Deputation), po třetí deputovaná komise (Deputationskommission) — trpěti jen tak dlouho, dokud jej bude míti za nezbytný a za sloužící veřejnému zájmu a užitečný.[11]) O tříleté době úřadování členů výboru se reskript nevyslovuje.

Stavům bylo zároveň uloženo vypracovati návrh na stanovení jednotlivých platů v mezích těchto povolených 6000 zl. a dále — což jest zvlášť důležité — podati zprávu o tom, jaká vlastně má býti působnost výboru.[12])

Stavové se otázkami těmito zabývali ve schůzi sněmovní dne 16. dubna 1687 a schválili návrh výboru, aby na kancelářské potřeby a posluhu vyhražen byl obnos 200 zl., řediteli výboru udělen plat 1200 zl., přísedícím stavu duchovního a panského po 800 zl., členům výboru ze stavu rytířského po 500 zl. a oběma zástupcům městského stavu po 200 zl. čímž jest celá povolená částka 6000 zl. vyčerpána.

V příčině doby, po kterou mají zůstati nynější členové výboru ve svých úřadech, bylo usneseno, aby setrvali v nich ještě dva roky,

---

[11]) Wan Wir dann nach reifer der Sachen Erwögung und Betrachtung deren von dir angezogenen Ursachen ziemblichen Erheblichkeit gnädigst resolviret und bewilliget, dass bemelte Unsere treugehorsame Stände zu Salarir oder Remunerirung des von Ihnen erkiesten Ausschusses zu Ausarbeitung deren bei jetzigen Kriegszeiten vorfallenden allerhand das gemeine Weesen betreffenden Angelegenheiten eine Summa Geldtes von 6000 fl. rein. auf- und anwenden, auch in die allgemeine Anlage bringen mögen, jedoch ohne Unseren Entgeld und so lang Wir solche Deputation zu erhalten für nothwendig und dem gemeinen Weesen vorträglich oder nutzlich zu sein befinden werden, und dass danebens alle Donativa, honoraria und accidentia verbothen sein sollen ...." (kopie nejv. rozhodnutí l. c.).

[12]) „... dass sie dieses Anliegen weiters ausarbeiten und wie sie solche 6000 fl. unter denen Deputirten ein- oder ausgetheilt vermeinen, auch was für oeconomica domestica eigentlich bei dieser Deputations Commission zu tractiren und abzuhandlen sein werden, Uns zu Unserem gnädigsten Vorwissen und Ratihabition darüber Ihren fördersambsten Bericht in Unterthänigkeit einschicken ..." (l. c.).

načež bude polovina nahražena novými, kdežto druhá polovina, jako ve věci obeznalí (informirte) zůstanou tam ještě dále. Kdyby však mezitím některý vypadl, mají stavové ihned zvoliti jiného.[13]) A skutečně také již 30. dubna zvolen sněmem do zásoby na místo sv. p. Sackha hrabě Braida, v čemž můžeme spatřovati také zárodek instituce náhradníků.[14])

Památka sněmovní z roku 1694 potvrzuje, že dle trvajícího obyčeje vždy po třech letech polovina přísedících (Assessoren) každého stavu vystupuje a jest nahražena novými členy,[15]) kdežto usnesení sněmu z roku 1693 připouští výklad jako by se teprvé tímto sněmem prodloužilo dosavadní zachovávané období dvouleté na tři roky.[16])

Jak se zachovali u dvora k tomuto usnesení stavů z 2. dubna, není známo; snad bylo vzato prostě na vědomí. Uvidíme však dále, že zejména stavovské usnesení o tříletém trvání úřadu zemského výboru bylo panovníkem pokládáno za ustálené pravidlo.[17])

Chceme-li shrnouti výsledek toho, co se stavům až do konce sedmnáctého věku podařilo dosáhnouti a udržeti, vidíme, že stvořena byla jakási repraesentace stavů a zárodek stálého úřadu stavovského, jenž pod předsednictvím nejvyššího zemského úředníka t. j. zemského hejtmana sestával z osmičlenného kollegia, do něhož sněmovní shromáždění vysílalo po dvou členech z každého ze čtyř zemských stavů. Z nesmělého počátku výborové deputace, jež měla býti sněm od sněmu obnovována, záhy vyvinula se tříletá doba setrvání v úřadu zemského výbora, kte-

---

[13]) Sumatur ad notam, dass wenn einer wegkommt, sodann die Herren Stände andere ersetzen mögen, wie es bald mit dem Herrn Baron Sackh beschehen möchte (výpis z protokolů sněmovních l. c.).

[14]) Tamtéž: H. Graf Braida in eventum anstatt des H. Baron Sackh zum Ausschuss per vota substituirt und benannt worden.

[15]) Nachdeme auch bei dem löbl. Landes Ausschuss die Observanz ist, dass nach vollendeten 3 Jahren die Hälfte der Herren Assessoren jeden Standes ab- und neue zutretten . . .“ (opis sněmovních památek l. c.).

[16]) Tamtéž: Die löbl. Herren Stände haben nicht allein die, bei dem löbl. Ausschuss derzeit befindliche Subjekte zu confirmiren, sondern damit auch führohin sie bei demselben umb mehrerer Experienz willen über die vorige zwei annoch das dritte Jahr continuiren können, vor gut und nützlich zu sein befunden.

[17]) Reskript ze 6. března 1715 praví, že setrvávání přísedících ve výboru přes tři jest „also wider das Herkommen“.

rýžto úřad mimo to byl honorován. Působnost tohoto zemského výboru, jenž uveden byl v život pod záminkou zavedení pořádku do řádného opatřování vojska zemí táhnoucího, byla ihned od počátku vztažena na stavovské hospodářství vůbec. Stavové dosáhli tak v krátkém čase dosti, obezřetně postupujíce krok za krokem ku předu.

II. *Nesnáze dalšího vývoje.*

Zdá se, že tento nový orgán stavů přece jen nebyl dvoru příliš vítaným. Dozvídáme se, že na sklonku své vlády pojal Leopold I. úmysl zemský výbor podstatně omeziti, patrně z toho důvodu, aby snad nevznikl zde příliš mocný úřad, který by se vymykal jakémukoli podstatnějšímu vlivu a kontrole úřadů zeměpanských. Mimo to spolupůsobily tu i důvody finančního rázu, důvody úsporné. Ač náklad na tuto čistě stavovskou instituci hradili si stavové sami z vlastních prostředků, šlo dvoru přec jen o zmenšení tohoto nákladu, neboť ztenčení vydání vlastního stavovského hospodářství dovolovalo vždy, aby berní síly stavů i poddaných ještě větší měrou použity byly pro účely královské, tedy zeměpanské.

Zemský výbor měl býti omezen ve dvou směrech. Jednak měl býti zřízen berní úřad pouze o čtyřech osobách, jednak měly býti dosavadní platy sníženy.

Proti tomuto záměru stavové se ozvali. Poukazovali k tomu, že zemský výbor představuje a zastupuje celé shromáždění stavů (gedachter Landes Ausschuss das Corpus Ihrer sammentlichen Ständen *representirte*) a že přejímá úkoly a záležitosti tomuto stavovskému shromáždění příslušející, jakmile sněmování jest skončeno, tedy řídí záležitosti stavovské v mezičasí stavovského sněmování. Mimo to připravuje a zpracovává ony věci hospodářství stavovského (oeconomicum provinciale), jež ve schůzích sněmovních zpracovati nelze, jakož i jiné nahodilé záležitosti, jež nestrpí odkladu. Kdyby byl zřízen pouze berní úřad o čtyřech osobách (wann von vier Personen ein würkliches Steueramt stehen sollte), musily by tyto neodkladné věci čekati až do nejbližšího shromáždění stavů.

Při tom se stavové neomezili na pouhé námitky proti chystaným opatřením dvoru, nýbrž vystoupili s novým požadavkem,

žádajíce povolení ke zřízení zvláštní zemské pokladny — ovšem že za šetření náležitého způsobu vydávání a poukazování peněz z ní — a povolení potřebného personálu t. j. adjunkta a dvou pokladníků.

Dosti překvapující jest, že panovník stavům vyhověl. Učinil tak asi jen proto, aby je učinil povolnějšími pro své požadavky berní. Vytkl sice stavům nehospodárnost a doporučil za vzor zařízení v Čechách, jež vyhovuje svému účelu přes to, že jest mnohem levnější, ale ve věci samé stavové dosáhli, co chtěli. Stalo se tak reskriptem z 9. června 1704.

Co však značně znepokojilo panovníka, bylo označení výboru jako představitele a zástupce stavů. Tuto povahu zemského výboru král rozhodně odmítl: úkolem jeho není zastupovati stavy, nýbrž sloužiti jak zemi tak i králi, a povoláním jeho jest pouze vykonávati to, na čem se usnesl sněm, nikoliv však usnesení taková teprvé činiti (die Conclusa Diaetalia ad Effectum zu bringen, nicht aber zu machen)!

Praktického však nějakého omezení zemský výbor nedoznal. Složení jeho i platy předsedajícího a členů zůstaly beze změny a také v působnosti výboru nenastala změna. Nad to organisace výboru jako samosprávného úřadu stavovského doplněna tím, že povoleno zřízení zemské stavovské pokladny a žádaného jejího personálu, zemskému výboru podřízených.[18])

---

[18]) Znění nás zajímajícího rozhodnutí královského z 9. června 1704 jest toto: Soviel nun den Numerum des Ausschusses, wie auch des Adjunkten und die Annehmung zweier Cassirer belanget, lassen Wir es, wann ja Unsere treugehorsamste Stände diese unnöthige unkosten anwenden wollten, bei ihrem allerunterthänigsten Vorschlag bewenden, obzwar bei jetzigen Zeiten, dergleichen zu restringieren, wie nicht weniger die unnöthige Dienste (wie sie vorhin gemeldet, es aber ad Effectum nicht gebracht) abzuschaffen vorträglicher, da zumahlen Ihre Motiva in Contrarium von ganz keiner Erheblichkeit sein, da Ihnen vorhers schon bekannt, *dass dieser Ausschuss nicht in Repraesentiren der Ständen*, die Uns sowohl als dem Lande verbunden, sondern in Dienen bestehet, wie Wir bereits unlängst gnädigst erwehnet, deshalb auch nichts erliegen bleiben würde, wie es die Experienz bei Unseren königl. böheimischen Ständen zeiget; viel weniger würde eine Zusamentretung der Stände zu gestatten sein, weilen solcher Ausschuss und Steuerambt ein anderes nicht, als die Conclusa Diaetalia ad Effectum zu bringen, nicht aber zu machen hat. Und wiegleich in Unserem Erbkönigreich Böheimb ein viel schwächeres Onus respectu eines ganzen Königreichs ist, gleichwohlen mit einem wenigerem Salario, als in Unserem Erb-

Nespokojenost dvoru s moravským zemským výborem vypukla však opět brzy. Příčinu k tomu zavdalo liknavé prý vyřizování vojenských záležitostí.

Reskriptem z 30. dubna 1705 upozorněn výbor znovu, že jest povinen sloužiti nejen zemi, nýbrž i panovníkovi a že jest zodpověden oběma těmto činitelům státu ze své činnosti. Zejména ve věcech v prvé řadě spadajících v obor vyhražený panovníkovi má zemský výbor více dbáti součinnosti s královským tribunálem a za tím účelem neomezovati se na styky písemné, nýbrž konati i společné porady s tímto královským úřadem. Proč tak výbor nečinil, jest jasné: nechtěl zadávati své samostatnosti proti úřadu převahou zeměpanskému, jakým byl nesporně královský tribunal jako nejvyšší králův správní úřad v zemi.[19])

Ještě dále jde reskript z 8. června 1706. „Opětně vytýká se zemskému výboru liknavost ve vyřizování záležitostí mu svěřených, připomíná se, že byl povolen jen k tomu cíli, aby zemské záležitosti došly rychlého a snazšího vyřízení, nikoliv však, aby byly zdržovány a znesnadňovány a hrozí se dokonce *zrušením* jeho v případě dalších obtíží.[20])

markgrafthumb Mähren bestritten wird, eben auch, dass Sie das gantze Jahr hindurch beisammen sein, nicht nöthig ist, allermassen in mehrbedeutem Unserem Erbkönigreich Sie per intervalla zu sehen und mehr Wochen mit Bewilligung des Directoris ausbleiben. (Kopie l. c.)

[19]) Wie Wir nun derlei Unseren höchsten Diensten nachtheilige Unordnung keines Weeges gestatten wollen, auch vorhin schon gnädigst bedeutet haben, dass *Uns sowohl als dem Lande* der Landes Ausschuss *bedienet* und verpflichtet von seinem Thuen und Lassen die Rechenschaft zu geben, insonderheit aber in dergleichen Geschäften, die da Unseren Dienst betreffen, mit Unserem königl. Tribunali nicht allein schriftlich zu correspondiren, sondern auch commissionaliter zusammen zu treten und Unser Interesse mit gesambter Hand zu befördern verbunden sein (z kopie reskriptu z 30. dubna 1705 l. c.).

[20]) „. . . dem Landes Ausschuss hingegen, welchen Wir zu Facilitirung der Landesanliegenheiten, nicht aber zu Difficultirung derselben im Lande einzuführen gnädigst erlaubet, derlei praestanda mit grösserem Eifer einzurichten, nicht aber ratione praesidii, aut aliorum adminaculorum unnützige Einstreuugen zu machen, und die Execution Unserer gnädigsten Verordnungen zu difficultiren, obgelegen ist. Also befehlen Wir hiemit gnädigst . . . dem Landes-Ausschuss aber, dass Wir bei dergestalt hervorkommenden Inkonvenienzen *denselben hinwiederum aufzuheben*, Ursach finden werden, bedeuthen sollest" (z kopie reskriptu z 8. června 1706 l. c.).

Když roku 1718 vyskytly se nějaké vady a nesnáze při dodávce potravy pro vojenské koně, jež snad vyplynuly ze smlouvy, kterou ne dosti správně uzavřel s dodavatelem zemský výbor moravský, bylo nařízeno ode dvora, aby napříště podobné smlouvy nebyly uzavírány bez schválení panovníkova a mimo to uloženo zemskému hejtmanovi, aby o každém usnesení, jež by mohlo přinésti škodu zemi, podal zprávu ke dvoru.[21])

Vidíme ze všech těchto případů, jak hluboko panovník již v této době snažil se svou upravující, nařizovací a kontrolující mocí proniknouti druhou složku dualistického státu t. j. celé autonomní zřízení stavovské.

Vedle těchto předpisů, směřujících spíše k potlačení nebo omezení zemského výboru, setkáváme se v téže době s rozhodnutími a nařízeními panovníka, která naopak přímo upevňují tuto stavovskou instituci a zabezpečují její zdárný vývoj do budoucnosti.

Za nejdůležitější organisační předpis této doby musíme pokládati dvorský dekret z 25. srpna 1713, kterým se sděluje rozhodnutí královské o právu nejvyšších zemských úředníků moravských súčastniti se kdykoli a kterýchkoli schůzí zemského výboru, čímž se ovšem počet přísedících mohl podstatně rozmnožiti. Poněvadž však nebyl velký výběr kandidátů pro úřad členů zemského výboru, bývali to namnoze právě nejvyšší zemští úředníci, na něž volba padla, ježto již tímto svým úřadem vázáni byli na pobyt v hlavním městě země.

Uvedené rozhodnutí mluví sice pouze o účasti na schůzích (beizuwohnen), ale z celého ducha jeho, důvodů tam obsažených a dalších ustanovení, musíme důvodně souditi, že měli spolurozhodovati, t. j. že měli míti také rozhodující hlas.

Nejvyšší zemští úředníci moravští měli napříště již mocí svého úřadu (vi officii) právo docházeti do schůzí zemského výboru,

---

[21]) „... künftig derlei Contract, es sei dann, dass solche vorhero zu Unserer gnädigsten Approbation eingeschicket worden wären, nicht schlüssen lassen, und wann Du als Capo des Ausschusses wahrnehmest, dass allda per majora etwas, so zu des Landes Schaden gereichen könnte, behauptet, und deinen Vorstellungen nicht stattgegeben werden wollte, mit deinem Concluso nicht accedieren, sondern umbständig darüber anhero berichten ...“ (orig. reskriptu z 11. února 1718 l. c.).

a těm, kteří v Brně byli přítomni, musila dokonce býti každá schůze tohoto výboru zvláště oznámena.

Účelem tohoto opatření bylo, aby zkušeností a znalostí těchto úředníků bylo využito i v úkolech a výkonech tohoto kollegia. Kdykoli šlo v hospodářských záležitostech země (in oeconomico provinciali) o věc nebo výdaj závažnější (super materia aut erogatione graviori zu deliberiren), tu musili býti k takové schůzi vždy přizváni dva nejvyšší úředníci zemští. Zemské účty pak směly býti dle téhož rozhodnutí prozkoumávány a přehlíženy jen v době zasedání zemského sněmu nebo zemského soudu a pouze za předsednictví nejvyššího úředníka zemského.[22])

Nejvyšší úředníci zemští měli ostatně dle zachovávaného obyčeje ještě jinou výsadu v zemském výboru. V nepřítomnosti zemského hejtmana a ovšem i v době uprázdnění tohoto úřadu, předsedal schůzím zemského výboru nejpřednější zemský úředník stavu panského.[23])

Jak již byla o tom zmínka, došla v této době svého opětného potvrzení a utvrzení tříletá doba úřadování členů zemského výboru. Dvakráte rozhodl yanovník v tomto smyslu. Podnět k tomu dala skutečnost, že osoby ve výboru nebyly vyměňovány, nýbrž setrvávaly tam i po uplynutí předepsaného tříletí. Reskript

---

[22]) Dvorský dekret z 25. srpna 1713 dle kop. l. c. zní: „. . . als haben Wir gnädigst resolviret, dass führohin es allemahl einem jeden Obristen Landes Officier Herren- und Ritter Standes vi Officii freistehen werde, allen Sessionibus, welche der Landes Ausschuss haltet, amore Patriae beizuwohnen, und dass denenselben, so in Brünn anwesend sich befinden möchten, zu jeder Session und Zusammenkunf ermelten Ausschusses anzusagen seie; In deme Wir gnädigst genehm sehen. wann Sie darbei erscheinen und durch die Ihnen beiwohnende, sonderbare Experienz und patriotischen Eifer des Landes Wohlfart zu befördern sich befleissen; wie Wir dann gnädigst gewöllet seien, dass so oft in oeconomico provinciali super materia aut erogatione graviori zu deliberiren kommet, jederzeit zwei Obriste Landt Officiere darzu ordentlich ein- und vorgeladen werden, in Specie aber die Landes Berechnungen anderst nicht als in Zeit wehrenden Landtags oder Landrechtens und unter dem Praesidio eines Obristen Landes Officiers, individualiter untersucht und revidiret werden sollten . . ."

[23]) Také panovník to potvrzuje dle dvor. dekretu z 1. září 1717 (kop. l. c): . . . solchenfalls aber auch sich von selbsten verstehet, dass in Abwesenheit Ihrer Mai. Kön. Landes Hauptmanns allzeit dem erstern Obristen Landes Officier Herren Standes das Praesidium gebühre . . .".

ze 6. března 1715 označuje tento stav za příčící se obyčejovému právu (wider das Herkommen) a nařizuje vystoupení přísedících v zemském výboru zasedajících již déle než tři roky. Zemskému hejtmanu se ukládá, aby sdělil stavům při nastávajícím období sněmovním, že panovník trvá při tříletém střídání se členů ve výboru zemském a že nařizuje, aby tato zásada byla přesně zachovávána. Noví přísedící mají býti ihned zvoleni.

Reskript tento obsahuje ještě jiné důležité ustanovení. Volby výboru mají se prováděti v *četnějším shromáždění* stavovském (in ampliori Congressu). Dosavadní způsob volby ovšem nepřinášel dostatečný výběr vhodných kandidátů, když — jak reskript ze 6. března 1715 výslovně uvádí — konal se za tak slabé účasti stavů, že přísedící výboru, kteří měli odstoupiti, tvořili většinu ve schůzi, kde měl býti zvolen výbor nový.[24])

Proti tomuto rozhodnutí panovníkovu stavové namítají, že by zemské záležitosti, i zájmy zeměpánovy byly špatně opatřeny,[25]) kdyby vždy do výboru byly zvoleny osoby vesměs nové, kterým by se nedostávalo potřebných zkušeností. Proto žádají, aby jim bylo do budoucnosti dovoleno, uznají-li to za potřebné, podržeti členy výboru v úřadě tomto ještě druhé tříletí, nebo dvě léta, nebo pouze rok přes první tři léta. Úkolem těchto dále úřadujících

[24]) Ustanovení reskriptu ze 6. března 1715 (kop. l. c.) znějí: „Als befehlen Wir gnädigst hiemit, dass Du als Director des gegenwärtigen allgemeinen Landtags bei denen jetzo angehenden Diaetal Sessionibus unseren treugehorsambsten Ständen beibringen sollest, wienach Wir es bei obigem Instituto weiter gelassen und künftig genau gehalten, mithin gnädigst haben wollen, dass diejenige Personen, welche schon drei Jahr bei dem Ausschuss stehen, wirklich entlassen und statt deren andere taugliche Subjecta ehist erwählet werden sollen; damit aber diese neue Wahl nicht eben also wie es beim vorigen Landtag beschehen, in arctiori numero Statuum, wo der auszutreten gehabte Ausschuss die majora constituiret und also sich selbsten wieder gewählet haben solle, widerrechtlich vorgehe; So werdest Du diese neue Wahl in ampliori Congressu statuum und dergestalten, damit andere Personen statt derer Subjektorum iam triennalium aut ultra gewählet werden, zu veranlassen haben . . .“.

[25]) V remissoriale ze dne 2. května 1715 „ex consilio D. D. Statuum Marchionatus Moraviae“ k zemskému hejtmanovi (kop. l. c.) stavové praví: . . . indeme widrigens und dafern alle zugleich auf einmahl aus- und lauter andere neue eintreten sollten, diesen ex defectu notitiae rerum die Sach allzubeschwerlich fallen, auch das gemeine Wesen, ja Ihro Majestät eigener hoher Dienst hauptsächlich dabei leiden möchte.

přísedících bylo by zasvětiti do zemských záležitostí nově zvolené (pro informatione derer neu eintretenden).

Zda-li byla žádost tato přednesena zemským hejtmanem panovníkovi a jak tento snad o ní rozhodl, nebylo lze zjistiti. Reskript královský však brzy nato vydaný (21. května 1715), kterým béře panovník na vědomí zprávu o provedeném zvolení nových členů výboru, ukládá zemskému hejtmanovi, aby oznámil stavům, že král trvá na tom, aby se přísedící výboru vždy po třech letech nahražovali osobami jinými.[26])

Konečně ještě jiným způsobem bylo zasaženo do života zemského výboru a doplněním jeho statutu, snad jen v určitém obyčeji spočívajícího, upevněno jeho řádné fungování. A byl to opět panovník, který učinil opatření, aby odstranil nedostatek, jenž činnost výboru musil, když ne ochromovati, tu alespoň značně zdržovati.

Poněvadž se totiž stávalo, a to zhusta, že nejen členové zemkého výboru, nýbrž i úředníci jeho, vzdalovali se bez dovolení ředitele výboru ze sídla tohoto úřadu nebo se vzdalovali schůzí jeho, nařídil panovník reskriptem z 26. července 1717, že napříště se nikdo jak z členů výboru tak z úřednictva jeho nesmí vzdalovati z Brna nebo vyhýbati se schůzím bez povolení zemského hejtmana jako ředitele zemského výboru nebo toho, kdo právě na jeho místě předsednictví ve výboru zaujímá.

Tímtéž reskriptem uložil panovník zemskému hejtmanu, aby bděl sám nebo jeho zástupce nad tím, aby expedice zemského výboru se shodovaly s tím, co bylo ve schůzích jeho usneseno. Jest to opětně příkladem toho, jak se zeměpanská moc snažila proniknouti celou autonomii stavovskou, veškeré její instituce a celou činnost jejich. I když připustíme, že zasahování toto nemělo mnohdy valného výsledku a že nebyl dosažen zamýšlený vliv, přece jen nelze přehlížeti významnou skutečnost, že stavové zasahování takové neodmítali jako zásadně nepřípustné vnikání do okruhu jejich práv.

---

[26]) Reskript z 21. května 1715 (kop. l. c.) nařizuje: Also werdest Du also zuveranlassen wissen, anbei besagten Unsern treugehorsamsten Ständen vermelden, dass Wir es im übrigen bei dem Instituto besagten Ausschusses bewenden lassen, kraft dessen keiner nach Ausgang der drei Jahren von Ihnen Ständen confirmiret werden solle.

III. *Reorganisace z roku 1739.*

Roku 1739 došlo k některým změnám a úpravám v organisaci zemského výboru moravského. Neprovedli je však stavové sami, nýbrž popud vyšel ode dvora. Reskriptem z 18. prosince 1738 [27]) zaslány zemskému hejtmanovi na Moravě „Reflexiones super Systemate des Landesausschusses im Markgrafthumb Mähren" a uloženo mu, aby návrhy tyto předložil zvláštní komisi složené v náležitém počtu z nejvyšších zemských úředníků, přísedících zemského soudu, nynějších členů zemského výboru a jiných osob obeznalých v zemských záležitostech. Tato komise má náměty a návrhy v reflexích těchto obsažené probrati bod za bodem a vypracovati podrobné dobré zdání, o němž se má usnášeti pak sněm, dříve než rozhodne panovník. V reskriptu mluví se o zemském výboru jako o *representaci stavovské* (die treugehorsamste Stände selbsten und der dieselbe *repraesentirende* Landes Ausschuss), což jest označením, které před lety dvoru zdálo se býti nepřípustným. Zajímavo jest, že se v reskriptu opakuje tvrzení, že panovníku není známo zařízení zemského výboru.[28])

Reflexiones pak vlastní rozebírají podrobně nynější organisaci a působnost zemského výboru a manipulaci při tom zachovávanou, přičiňujíce myšlénky o tom, jak by to které v budoucnosti mělo býti upraveno.

Především se navrhuje prodloužení dosavadního tříletého období přísedících zemského výboru na šest let. Uvádí se za důvod větší zkušenost déle úřadujících výborů, hlavně však asi byla rozhodnou snaha přizpůsobiti zemské výbory jiných zemí podobné instituci v Dolních Rakousích (ad normam Austriae).

Zařízení, dle něhož nejvyšší úředníci zemští mohou se súčastniti schůzí zemského výboru, i když nejsou jeho volenými členy, se chválí a doporučuje se, aby tito nejvyšší zemští úředníci byli ještě více povzbuzováni k návštěvě výborových porad.

---

[27]) Reskript ten nalézá se l. c. v originálu a jsou k němu připojeny Reflexiones a t. d.

[28]) Jednou se praví, že není známo, jak jsou stavové a zemský výbor „instruiret oder sonsten activiret", jinde: „. . . nicht wissend, wie es mit der Activität des Landes Ausschusses beschaffen und ob nicht eine klare und volkommene Cynosur, vorzu die beigehende reflexiones die anleitung geben, zu errichten so nöthig als nützlich seie."

Značnou pozornost věnují tyto úvahy potřebě, aby byl veden řádný protokol o schůzích a usneseních výboru. Protokoly jednotlivých schůzí za celý rok mají býti svázány v knihu a opatřeny ukazovatelem. Také mají býti v každé schůzi zemského výboru čteny protokol předešlé schůze a vyhotovení všech důležitějších usnesení.[29])

Velký důraz se klade na řádné a pravidelné konání schůzí. Zemskému výboru vytýká se v tom směru hromadění nevyřízených záležitostí, vznikající tím, že se nekonají pravidelné schůze. Doporučuje se, aby řádné schůze výboru konaly se každou středu a sobotu odpoledne, poněvadž v tyto dny nejsou zasedání králov. tribunálu. Schůze ty mají se konati v *zemském domě* (in loco consueto auf dem Landhaus) a nikoli v soukromých obydlích a mají se tam projednávati běžné záležitosti ve sboru (*collegialiter*).

Ostatní část uvedených úvah týká se úřadování zemského výboru a jeho pomocných sil, zejména účtování berní a vlastních prostředků. Jako předměty působnosti zemského výboru uvádějí tyto reflexiones předně záležitosti vojenské (opatřování nováčků, remont, pochody vojska zemí, ubytování a stravování jeho), dále záležitosti berní, daň z majetku a tureckou, správu tabáku, jiné sněmovní a zemské věci a vůbec hospodářství celé země, dále pak ještě zvláště náhrady škod ohněm a povětřím způsobených a konečně půjčky zemské.

Pokud jde o způsob činnosti této, mluví se zde o podávání zpráv (Auskunft), nebo dobrých zdáních (Gutachten) nebo o opatřeních hospodářských (wirtschaftliche Disposition),[30]) tak že se pouze v hospodářských věcech země přiznává výboru právo dispositivní působnosti.

Panovníkem nařízená komise i stavové celkem souhlasí s návrhy zde uvedenými, vyjma prodloužení doby trvání úřadu zemského výbora a pak mimo otázku schůzí výborových.

V prvé otázce zmíněná komise nečiní určitého návrhu, nýbrž shrnuje pouze důvody pro prodloužení funkční doby příse-

---

[29]) „. . . die vom Ihme (= Landschafts Secretarius) nach denen Conclusis formirte Aufsätze und Conceptus in rebus majoris momenti und von allen von dort aus erlassenden Remissorialien."

[30]) „. . . wo da oder dort eine Auskunft zu geben oder Gutachten zu erstatten, oder eine wirtschaftliche Disposition zu machen . . ."

dících na 6 let a proti němu. Pro zavedení této delší doby uvádí se především skutečnost, že práce spadající v úkol zemského výboru nepoznají se za dobu tří let, a dále, že přísedící, jenž za ten čas nabyl trochu zkušeností, má hned vystoupiti a učiniti místo nezkušenému. Proti prodloužení tříletí na šest let vypočítává se důvodů více: budou-li se stavové v úřadu člena výboru střídati každé tři roky, nabude jich více zkušenosti v zemské správě a více jich bude účastno odměny za to placené; věci zemské správy nejsou tak nesnadné, aby nebylo lze v krátké době se jim naučiti, zejména když se volí zkušenější osoby; zůstane-li při dosavadním tříletí, mohou vystoupivší za rok, dva nebo tři roky býti zvoleni znovu a pak jim zůstanou jejich zkušenosti v paměti, kdežto za šest let přestávky by se vše zapomnělo, a mimo to potior pars t. j. zástupci duchovního stavu nedostali by se do výboru a k příjmům s tím spojeným po druhé buď vůbec nebo jen v pozdním svém věku; konečně naděje na častější dosažení tohoto úřadu bude pobádati k větší horlivosti ku prospěchu vlasti. Ve smyslu důvodů posléze uvedených vyslovili se pak stavové na sněmu shromáždění pro podržení dosavadního zařízení.

V druhé otázce vyslovila se jak zvláštní komise tak i stavové proti stanovení pevných dnů zasedacích. Ať se schůze konají nepřetržitě dopoledne i odpoledne až se zpracuje nahromaděná látka, navrhuje komise; ať se konají, kdykoli jest toho zapotřebí, praví stavové, a oba sbory ty souhlasí v tom, aby se v zemském domě odbývala zasedání zemského výboru pouze tenkráte, nepředsedá-li nejvyšší úředník zemský.[31])

Panovník pak rozhodl na základě přednášky dvorské kanceláře dne 28. dubna 1739, a to v duchu myšlenek a návrhů uvedených výše reflexiones, přičiňuje pouze nepatrné změny a některé doplňky.[32])

Především tedy schváleno navrhované šestiletí pro setrvání v úřadu přísedícího zemského výboru, což vztaženo již na tehdejší přísedící. Aby pak různým osobám více zachován byl přístup k této hodnosti, stanoveno, že vystoupivší nesmí býti před uply-

[31]) Návrh zvláštní komise i usnesení sněmovní z 30. ledna 1739 l. c. a v archivu ministerstva vnitra IV. H. 4 Cart. 713 čís. aktu 7 ex 1737.

[32]) Reskript z 28. dubna 1739 v orig. a 3 opisech ve staré spisovně zem. výboru v Brně, opis jeho v arch. min. vnitra l. c.

nutím dalších tří let znovu zvoleni. Voleny mohou býti jen osoby, u nichž lze předpokládati jistou obeznámenost se zemskými záležitostmi (einige gute Wissenschaft und Kenntniss des Landes). Proto smí býti zvolen jen ten, kdo před tím po tři roky pilně navštěvoval schůze sněmovní! Měřítkem pilné návštěvy schůzí stavovského shromáždění stanovena skutečnost, súčastnil-li se ten, o němž šlo, alespoň ze dvou třetin všech porad a schůzí sněmovních. Dle výslovného ustanovení mělo se pravidlo toto vztahovati na příslušníky všech čtyř zemských stavů.[33]) V příčině kvalifikace osob volených za členy zemského výboru projeveno ještě přání, aby byla dávána přednost takovým osobám, které si již zjednaly jisté zásluhy ve službách královských nebo zemských.[34])

Konečně rozhodl panovník také spornou otázku týkající se zastoupení duchovního stavu v zemském výboru. Spor býval totiž o to, má-li zasedati vedle člena olomoucké kapitoly také zástupce řeholí, t. j. některý řeholní prelát. Panovník rozhodl nyní v tom smyslu, že napříště má kapitola býti zastoupena pouze jediným vyslancem. Spor tím však nebyl odklizen, jak dále uvidíme z pokusů kapitoly zajistiti si obě místa ve výboru.

Dosti záhadné jest ustanovení, jímž uloženo zemskému hejtmanovi, aby vždy čtvrt roku předem oznamoval nastávající vystoupení dosavadních a potřebu volby nových členů výboru. Mohlo to míti jen ten účel, aby ode dvora mohl býti vykonáván jistý vliv na výběr osob. Při tom zároveň nařízeno, aby se volba provedla vždy hned po zahájení sněmu a v rozhodnutí panovníkově o sněmování doplněno ustanovení toto tím, že volba ta má se vykonati v prvém týdnu zasedání sněmovního a to za přítomnosti nejméně 24 osob.[35])

---

[33]) Pravidlo to bylo stavy skutečně zachováváno, jak vidíme z několika žádostí k panovníkovi, aby byl od povinnosti tříleté návštěvy sněmovních schůzí udělen dispens, musila-li býti výminečně volena osoba, jež se touto pilnou návštěvou nebo tak dlouhou návštěvou nemohla vykázati.

[34]) Solle auch, wie billig, bei der diesfälligen Wahl vor allen anderen auf diejenigen Subjekta, welche Uns und dem Land vorhero in andere Wege gedienet, mithin hierdurch einige Merita erworben haben, reflectiret.

[35]) Kai. allergn. Instruction über die Landtagsfrequentirungen (kop. l. c.): . . . „erkennen die treugeh. Stände selbsten, dass die Ersetzung deren Landes-Ausschuss Stellen und anderer Landesdiensten allemahl in Beisein majoris numeri Statuum geshehen sollten; Da nun aber solches bishero

Zde tedy — v otázce trvání úřadu přísedícího zemského výboru — stavům nebylo v zásadě jimi přijaté vyhověno. Podobně stalo se též v otázce konání výborových porad. V opaku s jejich názorem uznána potřeba pravidelných schůzí, jež mají býti konány vždy v úterý a pátek odpoledne, ovšem že vedle schůzí mimořádných, jež nutno konati, kdykoli se potřeba objeví. V příčině pak místa těchto schůzí zemského výboru nařídil sice panovník v souhlasu se stavy, aby byly konány v zemském domě nepředsedá-li jim nejvyšší zemský úředník, vedle toho však ustanovil ještě dále, aby byly v zemském domě alespoň jednou v týdnu. Účelem tohoto opatření bylo asi, aby přísedící zvykli si užívati spisů o té které otázce se již nalézajících ve spisovně zemského výboru. Spisy ty měli pohotově ovšem jen tenkráte, konala-li se schůze v zemském domě. Na toto nahlížení do spisů a užívání jejich klade se také na jiném místě reskriptu důraz a ukládá se v důsledku toho zemskému výboru, aby uvedl spisovnu do lepšího stavu.[36])

To jsou asi tak hlavní ustanovení královského rozhodnutí z 28. dubna 1739, jež nás zde zajímají.[37])

IV. *Další vývoj do roku 1783.*

To, co dosud se ustálilo jako obyčej i to, co bylo psanými řády, — ať již vyšly od sněmu nebo panovníka — stanoveno v příčině organisace zemského výboru, platilo a bylo zachováváno i v této době až do předchozího zrušení jeho. Jen v některých směrech došla tu tato organisace svého dalšího doplnění.

---

gleichwohlen nicht allemahl beobachtet worden, mithin es pro futuro mit mehrerer Verlässlichkeit zu bewircken nöthig sein will, als ist Unser gnädigster Befehl, dass die Ersetzung gedachter Stellen und Diensten anderst nicht als wenigstens in Beisein Vierundzwanzig Personen vorgenommen werden sollen.

[36]) Und wird derselbe (t. j. výbor zemský) vornehmlich anbei die Obsorge dahin zu tragen haben, damit die zu dem Systemate Oeconomico Provinciali gehörige sowohl Diaetal, als andere Priora in seine rechte und bessere Verfass- und Collectirung zu desto leichterer allmahligen Nachschlagung gesetzet werden.

[37]) Neméně důležitá ustanovení tohoto rozhodnutí o správě a kontrole zemské pokladny, o rozdělení hotovosti a účtů podle jednotlivých fondů a j. nemožno v rámci tohoto přehledného článku probírati.

Přísedící setrvávali ve svých úřadech po šest let a jen dvakráte učiněna byla odchylka, vždy však pouze se svolením panovníkovým. Po prvé, v roce 1742, bylo nutno prodloužiti úřady členů zemského výboru o rok, poněvadž měli všichni toho roku odstoupiti a noví výboři nebyli by mohli vyříditi naléhavé účty vojenského zásobování za tři léta zadržené. Opatření to stalo se reskriptem z 20. listopadu 1742, jímž zároveň nařízeno, aby věc byla tak upravena, aby vždy najednou odstupovala pouze polovina přísedících, kdežto druhá polovina zůstala v úřadech pro zaučení nově nastoupivších.

Po druhé byla učiněna odchylka v roce 1767, kdy najednou vystupovalo pět členů zemského výboru ze svých úřadů. Panovnice povolila pouze pro ten případ a bez konsekvencí, aby Jan Záblatský ze Sulešic, přísedící stavu rytířského, jenž vynikal zvláštní znalostí zemských záležitostí, zůstal v úřadě ještě po tři léta. Vedle něho pak připuštěn byl nově zvolený přísedící rytířského stavu jako přespočetný (als Supernumerarius).

Tento přespočetný (sv. p. Riebig) musil býti zvolen, ač ještě celé tři roky nenavštěvoval sněm, poněvadž tu nebyl jiný kandidát rytířského stavu vůbec. Proto panovnice k návrhu své dvorské kanceláře v dvorském dekretu ze dne 18. září 1767 dává průchod své nespokojenosti s netečností stavu rytířského k věcem zemským, hrozí mu ztrátou privilegií a tím zejména, že budou úřady stavu tomuto dosud vyhražené propůjčovány bez ohledu na stavovskou příslušnost pouze se zřením k osobní způsobilosti.[38])

Také otázka zastoupení duchovního stavu přišla znovu na přetřes a vynutila si rozhodnutí královské o tom, kdo má do výboru vysílati zástupce tohoto stavu. Kapitula nebyla totiž spo-

---

[38]) Návrh dvorské kanceláře českorakouské z 11. září 1767 a konc. dvor. dekretu v arch. min. vnitra IV. H 4 Cart. 713 čís. 37 ex Septembri 1767, dvor. dekret z 18. září 1767 také v staré spisovně mor. zem. výb. l. c.; pohrůžka stavu rytířskému zní: „den Ritterstand durch die Stände gemessen ermahnen solle, sich künftig bei denen Landtägen zahlreicher einzufinden und zu denen ständischen Bedienungen zu habilitiren, als im widrigen er sich allein die Schuld beizumessen hätte, wenn Ihro Mai. genöthiget sein würden, seine diesfällige Privilegia aufzuheben und bei Besetzung derer bishero dem Ritterstand vorbehaltenen Bedienstungen den Bedacht nur auf die Fähigkeit, nicht aber auf den Stand zu nehmen.

kojena s ustanovením reskriptu z 28. dubna 1739 dovozujíc, že preláti mohou zastupovati pouze řehole nikoli však celý duchovní stav. Panovnice opírajíc se o zdání stavů a zprávu zemského hejtmana, potvrdila reskriptem z 26. dubna 1746 ustanovení z roku 1739, dle něhož nemají současně zasedati v zemském výboru dva zástupci kapitoly.[39])

Zemskému výboru, to jest jak jeho organisaci, tak i jeho činnosti byla věnována stálá pozornost u dvora. Roku 1749 vyžádali si ke dvoru protokoly zemského výboru za měsíc březen a podrobili je důkladnému prozkoumání. Zemskému výboru dostalo se sice uznání za jejich správné a řádné vedení, avšak vytknuto přece jen, že nebylo lze z nich seznati referenty jednotlivých záležitostí. U dvora sice nepochybují o tom, že přísedící sami referují ve schůzích výboru, ale přece jen se nařizuje, aby záležitosti, jež mají býti předmětem porad, byly mezi tyto přísedící řádně rozděleny a oni nuceni vypracovati a přednášeti je ve schůzích. Jména těchto referentů mají pak býti v protokolech vyznačována.[40])

Z reskriptu ze dne 22. srpna 1761 dovídáme se dokonce, že zemský hejtman podal panovnici zprávu o volbě dvou nových členů výboru a tato ji *potvrzuje*: Da Wir nun solche beschehene Wahl ein und des anderen hiemit gnädigst bestättigen. Jest to první případ takového potvrzování volby členů zemského výboru, jejž možno zjistiti mimo případy volby osob, jež se nemohly vykázati tříletou návštěvou schůzí sněmovních a také případ výminečný. Reskript jej obsahující jest mimo to ještě nápadný tím, že scela otevřeně se jím dává věděti stavům, že by měli příště zvoliti do výboru některého z královských rad sloužících u representace a komory.[41])

---

[39]) Reskript z 26. dubna 1746 v originálu l. c.

[40]) So ist doch, woferne es bishero nicht geschehen wäre, hiemit Unser gnädigster Befehl, dass in Zukunft gedachte Beisitzere auch zu Ausarbeith- und Führung deren Referate mit gehöriger Eintheilung angewendet und die Nahmen deren Referenten jedesmahl in denen Protocollis beigemercket werden sollen, (v arch. min. vnitra IV. H 4 Cart. 713 pod čís. 5 ex Majo 1749 kop. dvor. dekretu ze 17. května 1749 a podobně i l. c.).

[41]) Als hast Du diese Unsere erfolgte gnädigste Bestättigung Unseren treugeh. Ständen zu bedeuten, unter einem aber auch denenselben zu vernehmen zu geben, wasmassen Wir gerne seheten, wann bei einer künftigen

Již výše jsme viděli, jaký zájem projevován u dvora na tom, jakým způsobem provádí se volba členů zemského výboru a že bylo panovníkem nařízeno vše, co pokládáno za nutné, aby se zajistil volný výběr nejlepších osob, ovšem snad při tom také trochu, a to alespoň nepřímo, zajistil jakýsi vliv dvoru. Přes to zdá se, že se zakořenily mnohé nešváry v příčině těchto voleb. Dvorský dekret z 1. května 1767 vytýká důrazně stavům, že osoby všech stavů již rok napřed sbírají pro svou volbu do výboru hlasy, při čemž se dokonce zavazují, že tomu, jenž je hodlá voliti, příště opět sami dají svůj hlas. Tím se porušuje podstata svobodné volby (Wesenheit eines freien Wahlrechts), jež byla stavům dopřána a vzbuzuje se zdání, že se jim nejedná o blaho země, nýbrž pouze o ukojení vlastní zištnosti (verwerfliche Eigennützigkeit). Aby se podobné jednání do budoucnosti zamezilo, ustanovuje se, že každá osoba kteréhokoli stavu, jež by se ucházela písemně nebo ústně o hlas pro volbu za přísedícího zemského výboru, má býti z této volby vyloučena.

Nelze upříti, že jest to znamením značného úpadku stavů, nemají-li síly nebo dosti dobré vůle provésti sami mezi sebou a ve svých institucích náležitý řád a pořádek, nýbrž musí-li teprvé absolutistická panovnice vydávati nařízení na ochranu čistoty a svobody voleb.[42])

Erledigung einer Ausschuss Beisitzer Stelle in der Wahl auch auf Unsere Repraesentations- und Cammerräthe der Bedacht genomen würde (opis reskriptu l. c.).

[42]) .... Ihre k. k. Mai. haben diesen Unfug umso missfälliger vernommen, als derlei Einverständnissen selbst wider die Natur und Wesenheit eines freien Wahlrechts laufen, die denen Ständen eingestandene diesfällige Wahlfreiheit vereitlen, verschiedenen anderen verdienstlichen, dem gemeinen Landesbesten besonders nützlich sein könnenden ständischen Mitgliedern den Weeg zu dem Landes-Ausschuss gelangen und gewählet werden zu können verschräncken, und überhaupt daraus nicht ungegründet sich folgeren lasset, dass bei solchen Wahlen das Absehen nicht, wie es die Pflicht erfordert auf das allgemeine Wohl des Landes, sondern blos auf verwerfliche Eigennützigkeit gerichtet seie. Wann dann aber mehrhôchstgedacht Ihro k. k. Mai. die pflichtmässige *Reinigkeit* bei diesen freien Diaetalwahlen beobachtet und erhalten, einfolglich eingangs erwähnten hässlichen Missbrauch gäntzlich abgestellet haben wollen, als verordnen allerhöchst Dieselbe hiemit ernst gemessen: dass in das künftige jener Particular-Land-Stand, ohne Unterschied des Standes, er möge geistlich, oder weltlich

Co do vývoje jednácího řadu zemského výboru, uvésti možno ještě jen, že za tím účelem, aby předsedající měl známost a přehled o všech věcech, jež k výboru došly a mohl opatřiti včasné jejich přednesení ve schůzích tohoto zemského výboru, bylo ustanoveno zemským výborem, aby před každou schůzí předložen byl předsedovi jeho stručný výtah z podacího protokolu. Bylo tím zabezpečeno, že tento předsedající, jímž byl zemský hejtman a v jeho nepřítomnosti nejvyšší zemský úředník stavu panského, tedy vesměs osoby v záležitostech zemských nejobeznalejší a úředníci z povolání, nedopustí průtah ve věci důležité.

Konečně možno ještě připomenouti, že nejvyšším zemským úředníkům, kteří se pravidelně súčastňovali porad zemského výboru, dostalo se jakéhosi odškodňovacího příspěvku (Entschädigungsbeitrag), jenž dle dvorského dekretu z 28. listopadu 1778 u nejvyššího zemského úředníka stavu panského obnášel 600 zl., u úředníků pak těchto stavu rytířského částku 400 zl.

Pastviny v Bosně a Hercegovině.

Dr. Ant. Hassmann.

(Dokončení.)

Ještě jeden důsledek přináší s sebou státní věnování zmíněné. Dle charakteru tohoto státního aktu mohou mery užívati jen ti, v jichž prospěch ferman nebo rozhodnutí vlády zní, i to jako jus personae cohaerens v tom smyslu, že užívání mery nelze jimi ustoupiti osobám věnováním neoznačeným. Také je vyloučeno, aby interessenti sami věnovali meru jinému účelu nežli pastvě. I tento důsledek vyvodila teprve okupační vláda rozhodnutím č. 16.593 z r. 1888 snažíc se neurčitým a až příliš libovolným poměrům pastevním v Bosně i Hercegovině učiniti přítrž.

---

sein, welcher einen anderen Mitstand um das Votum zur Landes-Ausschuss-Beisitzer Stelle schriftlich oder mündlich belangen würde, ipso facto pro hoc actu für unfähig, um hierzu erwählet zu werden, erkläret sein und gehalten werden solle (kop. l. c. a v arch. min. vnitra l. c. čís. 1 ex Majo 1767).

Při této právní povaze má mera následující úkol. Jest pastvou výlučnou *určité obce*[38]) *nebo určitých obcí*. Všichni, kdož jsou z téhož věnování oprávněni užívati mery, mají totéž právo bez ohledu na lokální rozsídlení, zejmena bližší usedlíci nevylučují vzdálenějších aniž smí jedna obec brániti spoluoprávněné v současném užívání mery (arg. § 97. ott. poz. zák.). Co platí pro obce jako korporace platí i pro jednotlivce jako příslušníka jejího.

Každý oprávněný smí vyháněti na pastvu obecní tolik dobytka, kolik jej měl v době věnování, a příplod tohoto. Více však nikoliv. Dobytek, který získal jinak nežli příplodem a tak překročil původní stav svého dobytka nesmí se pásti na meraji, leč že by tím práva spoluinteressentů neutrpěla. Důsledně, dle přesného znění zákona nesměl by býti vyháněn na meru ani dobytek kesimský, izorský, na hranovinu držený, na pola nebo na pó ćara. Ale právní obyčej ublažil přímé znění zákona dovoluje kesimskému a izorskému dobytku přístup na meru. Jen dobytek držený za účeli spekulativními, výdělečnými t. zv. *dželep* zůstává z merají vyloučen.[39])

V důsledcích těchto zásad dovoluje zákonodárce v § 100. ott. poz. zák. hospodáři, který nabyl statku v obci trhem užívati meru obecní jen v tom rozsahu, v jakém jí užíval jeho právní předchůdce. Za to novousedlík smí vyháněti na meraji všechen dobytek, který si byl do obce s sebou přivedl, pokud tím neškodí pastvě starousedlíků.

Otázku, smí-li kmet užívati mery, rozhodnul zákonodárce v § 99. ott. poz. zák. ve prospěch kmeta přijímaje tím fikci, že kmet vstupuje se svými právy na místo vlastníka čifluku (agy). Smíť kmet vyháněti na meru bez překážky od nepaměti obvyklý počet dobytka, tedy především tolik, kolik jej vyháněl jeho předchůdce nebo, lépe řečeno, ten z předchůdců, který měl svého času nejvíce dobytka.

Je přirozené, že mera může míti namnoze jen význam doplňku pastvy, neboť i při omezeních zákonných roste počet dobytka na meraji postupem času, takže mera nemůže věčně po-

---

[38]) eventuelně místa (mahaly, sela).

[39]) Tak aspoň dle ottomanského práva. Praktičtější nařízení dala okkupační vláda pro pastviny lesní, které však platí dnes i pro mery, protože tyto dosud ze státní držby vyloučeny nejsou. Viz pod IV. níže.

stačovati. Pastvu na meraji nutno doplňovati pak pastvou na soukromých pozemcích, pustých krajích (otlak) a ve státních lesích.

Připomenouti dlužno, že dle § 101. ott. poz. zák. s právem pastvy na meraji souvisí i právo užívati přirozených nápojů na této. Rozličné ty studánky (vrelo), koryta (točak) a cisterny nebo t. zv. blata jsou v právě tak výlučném užívání oprávněných jako sama mera. Jen tito a žádní jiní, třebas sousedé, nesmí užívati těchto nápojů.

Tím jest rozsah úkolů mery vyčerpán. § 101. ott. poz. zák. uvádí podle užívání nápojů také užívání sena. Výraz „Heu" v autentickém překladě ramazánského zákona je však jak už Stefanowski [40]) zpozoroval rozhodně chybný a nekryje se s originálem, který tu mluví o „trávě" [41]) a ne o „seně". Dělání sena na meraji, znamenalo by užívání mery jako louky a to je §§ 97. i 101. all. 2. ott. poz. zák. vyloučeno (Arg. slovo „bearbeitet").

Z těchto merají slíbila ottomanská vláda v § 101. ott. poz. zák. vybírati „eine den Verhältnissen der Dorfbewohner entsprechende Steuer". Bližšího nic o této dani není dáno, ale je nepochybno, že se pomýšlelo na obdobu s desátkem.

Dnešní správa Bosny a Hercegoviny z mery nevybírá ničeho.

Právní poměr mery k obci není v Bosně ani Hercegovině dosud ujasněn. Kdežto miriový držitel figuruje v pozemkové knize na listu *B* jako vlastník, jsou mera stejně jako baltalyk zapsány dle nařízení zemské vlády č. 50.272 z r. 1899 *provisorně* na bos. herc. zemský erár a nařízením ze 14. března 1884 č. 1775/II. zapovězeno vydávati na meru jako vůbec na pozemky povahy metruke tapie. Dle analogie s miriovým držitelem čekalo by se, že mera i baltalyk budou zapsány v knihách pozemkových jako soukromý majetek obcí. Že se tak nestalo, omlouvá zemská vláda tím, že venkovské obce v Bosně ani v Hercegovině až na nepatrné výjimky nejsou organisovány a mera ani baltalyk dosud ze státního majetku nevyloučeny. Zatím podána r. 1913 zemskému sněmu v Sarajevě osnova zákona o vyloučení obecních lesů a pastvisk z erární držby s tendencí vymeziti fakticky rozsah tohoto

---

[40]) l. c. str. 486.

[41]) ne „Weide", jak uvádí Stefanowski.

obecního majetku a zapsati jej v pozemkové knize jako vlastnictví obcí s označením na listu C, že se jím slouží určití interessenti. Majetek tento má býti pak vyňat z právního obchodu vůbec (§ 1. osnovy). Vyloučení má provésti místní komisse částečně úřednická, částečně volená okresní radou a zemská komisse ad hoc většinou úřednická (také soudcovští úředníci) s jen třemi členy zemského sněmu. Poslední komisse měla by právo nadzírání nad celou — upřímně řečeno ohromnou — prací, právo zkoumati smírná řešení sporů o meru i baltalyk pochodící z jednání interessentů před místní komissí a konečně právo rozhodování v prvé instanci o návrzích místních komisí ohledně vylučování obecních lesů a pastvin, úpravy užívání jich i o sporech mezi interessenty o právu na obecní les nebo pastvu. Z rozhodnutí zemské komisse šlo by odvolání k říšskému ministerstvu financí. Úřednický živel, třebas odborný, v rozhodování tedy úplně převládá, při čemž soudcům z povolání povoleno pouze jediné místo i to jen v zemské komissi.

Tak zachována kontinuita s dosavadním vývojem, jenž veškeré záležitosti i spory týkající se mery přikázal k vyřízení administrativnímu úřadu nařízením z 5. září 1889 č. 55.184 ex 1886 ne k valnému a úplnému odklizení starých sporů a zápletek.[42])

III. Třetí kategorii pastvin v Bosně i Hercegovině tvoří pastviska druhu *otlak*. Jsou to pastviny spadající k ladem ležící zemi označené § 6. ott. poz. zák. jako půda ničí (res nullius), ač tento výraz se nekryje s pravým stavem věci. Lépe označuje faktický i právní stav tureckoprávní výraz *mevat*, t. j. země nevzdělaná, při čemž zákon tu a znovu v § 103. cit. zák. uvádí jako karakteristickou známku mevatu tu okolnost, že leží tak daleko od obydlených míst, že hlas volajícího z těchto na mevat nedoléhá. Ale tato známka, totiž vzdálenost asi 1½ míle[43]) nebo ½ hodiny cesty od nejbližší vsi, není podstatnou pro označení toho kterého pozemku jako mevat, nýbrž hlavní zůstává v tom, že půda ta je

[42]) ottomanské právo neznalo zvláštních policejních předpisů pro pastvu na meraji. Ani okkupační vláda nevydala specielních předpisů toho druhu. Zásadně zůstaven je policejní dozor tu interessentům samým. Avšak v praxi pozdější rozšiřují se předpisy v tomto směru vydané pro lesní pastviny i na meru, protože právě tato není ze státních lesů vyloučena.

[43]) anglické.

nevzdělanou. Může totiž, a fakticky namnoze jest, mevat i blíže vsi a zase i vzdálenější territoria nejsou mevat, jak níže doložím.

Upozornil jsem výše na nesprávnost výrazu res nullius pro mevat z toho důvodu, že mevat dle ottomanského pozemkového zákona (§ 103.) je právně *vlastnictvím státu.* Druhá allinea tohoto paragrafu výslovně uvádí: „Mit Bewilligung der Behörde kann Jedermann, welcher derselben bedarf, mit behördlicher Bewilligung und unter Vorbehalt der Eigenthumsrechte des Staates derlei Gründe urbar machen.“ Propůjčením tapu nebo vydržením dle § 78. ott. poz. zák. *a kultivováním půdy* přechází tato z kategorie mevatu do kategorie erazi mirie.

Dle všeobecného i lokálního právního názoru, že pastviskem je všechna nevzdělaná půda, přirozeně mevat slouží až do výslovného propůjčení státem jednotlivci za obecnou pastvu. Ale § 105 ott. poz. zák. ustanovuje tu dle obyčejového práva zvláštní modifikaci: Obyvatelstvo venkovských obcí užívá mevatu, pokud leží v katastrálních hranicích obce, předem a bezplatně jako pastviny rozsahem daným § 101. ott. poz. zák. pro meru. Toto oprávnění není však absolutní; je to jen přednost, privilegium, hakk-i-rüdžhan. Třetí osoby, v obci dotyčné nepříslušné, mohou zcela dobře pásti na mevatu vedle předem oprávněných a bez ohledu na tyto, ovšem ne ipso jure, nýbrž se svolením úřadu a platíce příslušnou taxu (resum-i-otlak) státu.

Výsadní mevat nelze tedy smísiti s merou, neboť z výsady oprávnění nesmí vylučovati takto neoprávněné z téhož užívání a rovněž nemají práva reklamace proti disposicím státním úřadem ohledně mevatu učiněným. Stát má tu na rozdíl od mery úplně volné ruce; může bez souhlasu oprávněných z § 105. cit. dovoliti zorání mevatu, užívání jeho jako louky, osázení jeho stromovím nebo zeleninou či vinnou révou i zastavění jeho. Mevat nalézá se úplně ve svobodné disposici státu jsa čistým, nevázaným fiskálním jměním (beit-ul-mal).

V tomto rozdílu mezi merou a mevatem spočívá základní kámen úrazu. To je pramen stížností obyvatelstva proti dnešní vládě Bosny i Hercegoviny. Lid vycházeje z náhledu, že vše nekultivované a specielně soukromému individui nepropůjčené je obecná pastvina má jen krok od této právní fikce k další, totiž k podřadění každé obecně užívané pastviny pod pojem mery.

A skutečně lid brání každou starodávnou pastvinu jako meru. Rozhodnutí o právech jeho je velmi nesnadné, protože starobylých fermanů o propůjčení mery není, není také jiných záznamů a svědectví starých lidí omezuje se obyčejně jen na fakt, že pastviny bylo ode dávna užíváno výlučně. Zakládala-li se tato výlučnost na usurpaci nebo na udělení státním, nelze z toho rozhodnouti. Vydržení ovšem ohledně mevatu není vyloučeno, ale jak se vidí z tendence zákona nelze vydržení užiti k uhájení pastviny jako takové; zákonodárce, nevylučuje pro mevat vydržení, myslil na *kultivování* země *a ne na prostou pastvu.*

K sporům takovým docházelo ode dávna, ale nejakutnějšími stávaly se poměry za nové vlády, která snažila se obecné pastviny rationelněji zužitkovati. Mimo to ještě další okolnost přispěla k zostření poměrů. Za osmanského panství neprojevovala se tak intensivně tendence po okkupaci volné, ladem ležící půdy. Avšak pod větší bezpečností osobní, jaká zavládla postupně po okkupaci Bosny i Hercegoviny, vznikla i nová chuť po majetku. Proměny v systemu národního hospodaření připravily mnohé rodiny o původní majetek a tyto obracely se nyní po nekultivované zemi, žádajíce její udělení dle § 103. ott. zák. poz. A tu vznikla celá řada sporů o „meru", kde se jednalo vlastně o mevat a otlak.

Okkupační vláda se ovšem mohla velmi dobře opírati o §§ 2. a 3. instrukce ottomanské pro vydávání tapijí (bez data),[44]) neboť instrukce tato zařazuje mevat mezi fiskální statky nalézající se ve svobodné disposici státní a nařizuje udělování jich pod tapu tomu, kdo za ně nejvíce nabízí. Ovšem jiných pomůcek tu nebylo. Katastrování země za ottomanské vlády nepokročilo tak daleko, aby bylo lze z listinného materiálu určiti, běží-li v konkretním případě o meru nebo o mevat. Svědectví starých osob pak nebylo vhodným průvodním materiálem, neboť pojem mery a mevatu v právním přesvědčení lidu nadobro splynul. Zde také leží celá obtíž vyloučení mery, neboť rozhodně není vše merou právně, co se tak dnes zove. Není také pochyby, že vyloučení mery vyvolá aspoň pro nejbližší přítomnost mnoho zlé krve, neboť zásadně při nedostatku důkazů musí rozhodovati v eventuelních sporech ohledy hospodářské, které bude moci oceniti lid teprve v další budoucnosti a ne hned po rozsudku.

---

[44]) Sammlung etc. II. str. 385.

Jedna poznámka byla by zde nutna. Řekl jsem, že otlak je částí mevatu. V lidové mluvě se užívá pak dokonce těchto pojmenování promiscue. Ale přes to není správné, jestli Stefanowski[45]) tvrdí, že mevat i otlak značí jedno a totéž. Otlak dle § 105. ott. poz. zák. je mevat, jenž leží „innerhalb der Grenzen eines Gemeindegebietes", zatím co mevat je vše vzdálenější 1½ míle od obce až k planinám a státním lesům. Otlak je fakticky i právně tedy pojem rozhodně užší mevatu.

IV. Tím přicházíme k poslední kategorii bosenských a hercegovských pastvin, k pastvám lesním.

Tyto až do r. 1869 byly ovládány několika všeobecnými zásadami medželly, při čemž tato, neznajíc ještě pojem státních lesů, mluví prostě o mevatu, ne ovšem ve významu §§ 6. a 103. ott. poz. zák.[46]), nýbrž prostě jako o půdě nekultivované. Důsledně dovolují §§ 1256. a 1259. užívání lesů pastvou, kácením i braním stlaní *každému, pokud tak jednaje jiným nečiní škody.* Tuto zásadu recipoval i přes deklarování vrchního státního vlastnictví § 104. ott. poz. zák. zaručuje každému jmenované užívání vysokých lesů v horách (Wälder und Gebirge) bezplatně. A nejen to! Toto užívání mělo býti *zaručeno pro věčné časy* tím, že úřad neměl žádnou část těchto lesů přenechávati osobám soukromým pod tapu. Důsledně i vydržení bylo vyloučeno.

V tomto stavu učiněna změna lesním zákonem ottomanským ze dne 11. Ševalu r. 1286 (= 1869).[47]) Pastva ve státních lesích byla tu modifikována §§ 13.—16. takto:

Obecní starostové (muktar) byli povinni každoročně předkládati lesní správě seznamy dobytka, jenž měl býti vyháněn na pastvu do státních lesů. Na základě tohoto seznamu určil lesní úřad v souhlasu se zásadami lesního hospodářství dobu i bližší modifikace pastvy. Obec pak měla si zjednati obecního pastýře, jenž měl dbáti o zachování daných mu úřadem pokynů, zejmena nesměl překračovati hranice pastvy. Pastva tato byla bezplatnou. Jen ti, kteří chtěli pásti ve státních lesích cizí dobytek, t. j. do obce nepříslušný a pak obchodníci dobytkem (dželep),

---

[45]) l. c. str. 487.

[46]) pozemkový zákon je lex posterior vzhledem k medželle.

[47]) Sammlung etc. III. díl 1, str. 741 a násl.

musili žádati proto o zvláštní dovolení u lesní správy, zaplatiti příslušnou taxu a teprve pak dostalo se jim odděleného od jiných pastviska. Tak změnil ustanovení medželly lesní zákon ottomanský ku prospěchu racionelního zužitkování státních lesů.

Je otázka, je-li tato změna změnou zásadní? Stefanowski[48]) a s ním officielní vykladači tohoto zákona, zejména pozdější nařízení zemské vlády v Sarajevě, jsou toho mínění, že změna ta je zásadní, že zákonodárce se úplně odloučil od principu medželly. Tento názor je však neudržitelný. Je sice pravdou, že mezi užíváním mery a státních lesů je zásadní rozdíl. Tam jde o užívání výlučné na základě státního věnování, zde o užívání obecné (res omnium communis). Není však pravdou, že užívání státních lesů vázal ottomanský zákonodárce na specielní, ad hoc čas od času vydávané povolení úřední. Zákonodárce mluví o povolení pouze při pastvě *cizího* dobytka a při dobytku *na prodej* (*dželep*). Nikoli však při pastvě jiného dobytka. Zde určuje pouze právo lesního úřadu určiti dobu pastvy, čas vyhánění na pastvu a „bližší modifikace". Ani místo nemá určovati, neboť je to od nepamětných dob totéž místo, jak sám Stefanowski přiznává.[49])

Ale pod těmito bližšími modifikacemi § 14. les. zák. ott. nelze si přece mysliti také právo odepříti pastvu na obvyklém místě. Takové oprávnění musil by zákon dáti úřadu výslovně a toho neučinil *aniž učiniti směl*. Nesmělť se odtrhnouti tak úplně od medželly, protože tato právě v této věci recipovala vlastně jen starodávné obyčeje basirující na náboženském moralu muslimském, tedy na základě *neproměnném*. Ani duch ottomanského lesního zákona ani dikce jeho neruší ničeho na staré zásadě, že každý má právo pásti ve státních lesích. Specielního povolení třeba jen tomu, jenž chová dobytek za spekulativními cíli. Důsledně pastva dobytka ve státních lesích není žádným privilegiem všeobecně nebo v konkretním případě odvolatelným. Z důvodů lesně-hospodářských může sice býti modifikována, ale jen do určité hranice.[50])

Ševalský zákon lesní recipovala okkupační vláda a výslovně jej nezrušila. Ovšem postupem doby rozličnými nařízeními semknula

---

[48]) l. c. str. 488 a násl.

[49]) tamtéž str. 488.

[50]) Srv. můj článek o služebnostech ve státních lesích Bosny a Hercegoviny v Právníku roč. 1911—1912.

zásadní práva na pastvu tak, že charakter jejich je dnes podstatně změněn. Není pochyby, že tyto změny vyvolaly moderní snahy o zavedení rationelního hospodářství v bosenských i hercegovských státních lesích. Ale nebylo namnoze dbáno o to, aby tyto snahy byly uvedeny v soulad s právním stavem věci. Je naprosto jisto, že pastvy ve státních lesích byly těmto jen na škodu, aniž by znamenala tato škoda státu pro obyvatelstvo poměrné obohacení. Neuvědomělý, věci neznalý lid práv svých zneužíval na svou vlastní škodu. Odtud ta přísná opatření vládní. Ale přes to ve smyslu přejatého ottomanského práva nelze souhlasiti s názorem vysloveným v rozhodnutí vlády č. 57.501 z r. 1887, že z § 14. ott. les. zák. nelze vyvozovati právní nárok obyvatelstva na pastvu v lesích státních a že je věcí správy lesů určiti interessentům místo pastvy. Odtud vyšla celá řada specielních nařízení, která ovšem lidem musila býti přijímána jako zrušení dosavadních práv.

V dnešním bosenském právu tedy bohužel není více znám pojem státně vázaných lesů. Všechna zalesněná půda pokládá se zcela nesprávně za prostý mevat. Všechny tyto pastviny jsou v zcela neobmezené správě erární. Stát sice dovoluje jich užívání buď bezplatně, buď po zapravení zvláštní taxy (kolibarina), ale nepřiznává interessentům žádného *práva* na tyto užitky, zejmena ne právo služebnosti. Vláda důsledně reklamuje pro sebe právo nakládati s těmito pozemky jedině dle svého volného uvážení a důsledně volně uděluje právo pastvy ve svých lesích vůbec, zvláště pak měnívá dislokaci pastvin ano i odpírá je tam, kde třebas od nepaměti existovaly. Ovšem činí tak z lesně hospodářských ohledů. Ani pachtu nedosti využitých pastvin se nevyhýbá. A tam, kde pastvu dovoluje, činí tak výslovně, aniž by přiznávala interessentům na toto užívání jakékoli právo. Tyto užitky jsou dnes *aktem milosti*, oprávnění pak z tohoto aktu jus personae adhaerens, tedy nezcizitelné ať jde o pastvu vůbec, nebo o salaš či o určité místo pastvy.

Jestliže s těmito zařízeními nelze úplně souhlasiti, lze zase jen vítati vhodnou organisaci policejní, lesní a finanční, jakou uvedla okkupační vláda zejmena v létech osmdesátých prvotně pouze pro pastviny letní v Hercegovině a pak v okresu Foča, kraji sarajevském, jež byla mutatis mutandis rozšířena na všechny

letní (alpské) pastviny ve státních lesích vůbec. Jen tak bylo možno čeliti nerozumnému zneužívání pastvin, k jakému bylo obyvatelstvo z dob ottomanského panství nakloněno.

Tyto proměny zahájeny byly už nařízením ze dne 15. srpna 1879 č. 9504-Fin. 2570.[51]) a dokončeny nařízením o správě státních lesů se zvláštní lesní instrukcí. Dle § 25. této instrukce je pastva ve státních lesích bezplatnou, pokud to stávající zákony dovolují, čili ve smyslu nazírání vládního, pokud jde o nevyloučenou meru a otlak. Obchodní dobytek smí se pásti ve státních lesích zásadně jen za náhradu (Weidetaxe) a i to jen pokud se tím neškodí ani právům obyvatelstva ani lesu. Z posledního důvodu vyloučeny jsou z pastvy všechny kozy, které nejsou vlastnictvím obyvatelstva zvláště k pastvě oprávněného a některé části lesů vůbec musí býti z pastvy vyloučeny. V tomto případě, jde-li o les, jenž slouží určitému obyvatelstvu jako pastvina, musí se buď dáti obyvatelstvu za uzavřený les náhrada v jiném díle lesů, nebo musí býti dokázáno, že obyvatelstvo dotyčného lesa nutně nepotřebuje (§ 31. instr.).

Dle těchto zásad spravovány jsou ohromné komplexy státních lesů v Bosně, v nichž obyvatelstvo mělo od pradávna letní pastviska.

Z administrativních pravidel pro tyto letní pastviny nutno uvésti k doplnění celého obrazu toto:

Dle nařízení zemské vlády v Sarajevě ze dne 17. února 1886 č. 4059 musí se obyvatelstvo, jež chce použíti letních pastvin ve státních lesích osobně přihlásiti v termínu každoročně zemskou vládou označovaném (obyčejně do 15. června) a eventuelně i prodlužitelném u svého příslušného úřadu politického první instance a tam označiti pastýře, druh i počet dobytka, jejž hodlá pásti na planině určitého místa. Také pořad pastvy třeba tu přihlásiti.

Každý aspoň patnáctiletý pasák sezonní nebo i jen dočasný musí pak míti od domovského úřadu vyhotovenou legitimaci a vedle toho průvodní lístek. Nejstarší pastýř (kolibar) má pak poznamenány na své legitimaci i další svoje průvodce i počet dobytka. Tyto legitimace znějí jen na určitou pastvinu a jsou dle tohoto určení i barevně označeny. Bez této legitimace ne-

[51]) Sammlung etc. III. díl 1, str. 780.

připouští se na pastviska nikdo. Je pak věcí úřadu, aby tyto legitimace vystavoval jen osobám věrohodným. Tak má se předejíti dříve častým krádežím dobytka, za kterýmžto účelem musí každý kolibar míti při sobě i vysvědčení o provenienci svého stáda (Viehpaß).[52])

Tyto alpské pastviny jsou přístupny pouze *hospodářskému* dobytku. Obchodní dobytek (*dželep*) je nařízeními zemské vlády z 11. dubna 1887 č. 18.708 a ze dne 22. dubna 1889 č. 10.474, *vepřový dobytek* pak rozhodnutím č. 70.015 z r. 1889 z těchto pastvisk vyloučen. Tak předchází se mnohým hádkám mezi pastýři jindy přečastým. Zbraně nesmí na pastvu s sebou bráti ani ten, kdo jinak je k nošení zbraně oprávněn zbrojním lístkem.

K vůli kontrolle zasílá domovský úřad registr legitimací pastevních okresnímu úřadu, v jehož obvodu pastvina leží, kde se stav dobytka na pastvě dle těchto úředních dat pak kontrolluje. Také úřady, jichž územím se na pastvy dobytek vyhání, jsou povinny pomocí četnictva přesvědčovati se o průvodních listinách pastýřů. Při průhonu dovoluje se zastávka jen na pastvinách druhu otlak; na meraji smí takový dobytek přenocovati jen v případě naprosté nutnosti nebo, svolí-li k tomu interessenti.

Dislokaci dobytka na pastvině vlastní provede úředník okresního úřadu rei sitae tak, že založí skupiny salaší (mahala) se zvláštními, volenými starosty (glavar) i poradními sbory (zastupnici, starci) dbaje o to, aby pastvisko jedné salaše bylo odděleno od pastviska druhé. Přáním pastýřů třeba vycházeti vstříc, pokud to dovoluje stav lesů (dle nařízení č. 34.001 z r. 1897). Spory mají se pokud možno ihned urovnati pomocí glavara, kterýž je nejen orgánem poradním a prostředníkem mezi pastýři a úřadem, ale také úřadu odpovědným vykonavatelem úředních rozkazův a rozhodnutí.

Takto založené salaše jsou bez svolení úředního neproměnlivé. Změna salaše, změna ve stavu dobytka i změna pastviska musí býti úřadu neprodleně oznámena. Je-li jedno místo spaseno, pak přenáší se koliba na místo druhé, roněž určené úředníkem pastvinu kontrollujícím. Založení mahaly salaší na jiném místě nežli na dosud obvyklém může dovoliti jen zemská vláda. Překročení

[52]) Opatření zavedené už ottomanskou vládou; t. zv. teskera.

hranic pastviny je rovněž zapovězeno rozhodnutím č. 34.001 z r. 1897 a tresce se jako pych dle § 7. nařízení ze dne 17. února 1886 č. 4059 pokutou od 10 do 200 K eventuelně vězením od 1 do 10 dnů.

Vícekráte zmínění pastevci přicházejí na letní pastviny s celou svou rodinou a zařizují se na salaši co možno pohodlně. Zejmena jeví se u nich snaha založiti si při salaši malé políčko na zeleninu a pod. Tím ovšem se pastvina poškozuje, pastýř lpí více na místě tom nežli jinak, vycházejí odtud hádky, spory a proto je nařízením ze dne 6. května 1897 č. 34.001 *přísně zapovězeno zorávati* pastvinu jakož i *hnojiti ji* torem,[53]) neboť hnojení toto je zřejmou známkou tendence pastýřovy usídliti se trvaleji na pastvině. Také tato jednání jsou policejně trestna.

Stát vůbec dbá o to, aby dočasný charakter pastviny nebyl nijak proměňován. Proto zapovídá *přezimování* na letní pastvě, vše jedno děje-li se toto třebas i jen v blízkosti této a na soukromém pozemku. Dle nařízení ze dne 25. září 1893 č. 51.020 dovoluje se přezimování jen výjimkou se svolením zemské vlády, jestli okolo usedlí sousedé proti tomu ničeho nenamítají a shodnou se s vlastníkem dobytka na místě, kde tento má přezimovati, jestliže toto místo je kontrollním orgánům vždy přístupno, tedy i v zimě, a konečně jestliže vlastník dobytka prohlásí, že z tohoto povolení nemíní si činiti nároků na další trvalé užívání pastviny a lesa.

O cesty k pastvinám, nápoje a cisterny na letní pastvě pečuje stát ex offo.

Kontrollními orgány letních pastvin ve státních lesích jsou lesní okresní referenti, lesní personál vůbec, hajní a pastevní hlídači, a konečně četnictvo.

Spory o tyto pastviny vyřizují dle nařízení ze dne 5. září 1889 č. 55.184 z r. 1886 administrativní úřady, které však v tom případě, že jde o přiznání práva pastvy v lese, kde jej dříve nebylo, musí si před konečným vydáním rozsudku zjednati approbaci tohoto zemskou vládou.

Všechny tyto direktivy spolu s veterinářsko-policejními dány byly nejdříve pro letní pastviny hercegovské a fočanské. Dle § 24. lesní instrukce byly pak rozšířeny i na ostatní státní pastviny,

---

[53]) Viz pozn. 10.

t. j. na kraj Trávnický, protože v kraji Banjaluckém, Bihačském a Tuzlanském rozsáhlých a četněji navštěvovaných planinských pastvin není.

Protože však ani v Travnickém kraji není tak významných planin, nebyla všechna zmíněná opatření tu provedena, zejmena upustil krajský úřad v Trávníce nařízením ze dne 27. září 1887 č. 47.197 od zavedení legitimací pastýřských. Pro organisaci letních pastvin v okresu Livno a Županjac kraje Trávnického zavedla zemská vláda zvláštní statuty nařízeními č. 51.088 z r. 1894, č. 6933 z r. 1899 a č. 109.712 z r. 1899, protože tyto okresy navštěvovány jsou i Dalmatinci.

Roku 1884 učinilo totiž společné ministerstvo financí s rakouským ministerstvem vnitra úmluvu pro Bosnu publikovanou dne 14. dubna 1884 pod č. 2302-B-H, dle níž dovoleno bylo obyvatelstvu mnohých pohraničních míst *Dalmacie* vyháněti dle starobylých obyčejů dobytek na pastvu do bosenských resp. hercegovských okresů Livno, Glamoć, Županjac, Ljubuški, Stolac, Ljubinje a Trebinje. Obsah i rozsah těchto práv jest určen obdobně s právy domácího bosenského a hercegovského obyvatelstva nařízením zemské vlády ze dne 12. května 1884, č. 9082.

Dalmatinci nemají svých výlučných pastvin v Bosně ani v Hercegovině, nýbrž užívají jich *vedle domácího obyvatelstva, jemuž* pak dle nařízení č. 44.497 z r. 1898 a č. 73.851 z téhož roku zásadně *přísluší přednost*. Zemská vláda v Sajarevě totiž smí Dalmatince ve výkonu pastvy z ohledů lesněhospodářských, jakož i z ohledu na domorodé interessenty omezovati.

Aby tato omezení nemohla býti obcházena, nařízeno je dne 10. ledna 1888 pod č. 68.910 z r. 1887, že ani bosensko-hercegovští poddaní nesmí vyháněti dobytek dalmatinských vlastníků na jiná pastviska, nežli na ta, která oněm byla svého času vyhražena.

Legitimování dalmatských pastevců i dobytka jest velmi přísné. Vlastník dobytka musí při přechodu na bosenskou půdu zjednati si po zaplacení příslušné pastevní taxy legitimaci od nejbližšího bosenského politického úřadu[54]) a bez této legitimace dle rozhodnutí zemské vlády v Sarajevě č. 119.208 z r. 1892 na

[54]) Srv. nařízení zemské vlády v Sarajevě ze dne **11. dubna 1887**, č. **18.708** a ze dne 22. dubna 1889. č. 10.474.

pastvu připuštěn býti nemůže; rovněž byl by vyloučen, jestli by se nemohl vykázati správnými průvodními dobytčími listy (Viehpässe). Ztratí-li Dalmatinec legitimaci pastevní, může dle rozhodnutí č. 109.172 z r. 1899 obdržeti duplikát jen, zaplatí-li znovu příslušnou pastevní taxu. Tak snažila se vláda předejíti zneužívání pastvy Dalmatinci.

Není pochyby, že tato smlouva, která ostatně jen kodifikuje a rozšiřuje starobylý obyčej, je pro Dalmatince krasových krajin Dinarských Alp pravým dobrodiním. Ale zase na druhé straně nelze upříti, že je velikou obtíží bosenského obyvatelstva alespoň namnoze. Tak v okresu Županjac mohl jsem se přesvědčiti, že pastviny erární jsou tak stísněny různými výlukami lesními (Schonung, zabrana), že ani domácí obyvatelstvo nemá pastvy nazbyt. Ovšem bylo by možno mocí výše zmíněného nařízení přístup Dalmatincům v takovémto případě ztížiti, ale beati possidentes!

Závěrem promluvím krátce o způsobu dávek z pastvin druhu otlak a pastvin ve státních lesích i právní ochraně těchto pozemků.

Otlak dnes v Bosně i Hercegovině je administrativně postaven na roveň pastvinám ve státních lesích. Právní povaha jeho takovéto souřadění při zmíněném názoru zemské vlády o povaze pastvin ve státních lesích snáší. Důsledně praví § 25. lesní instrukce, že domácí obyvatelstvo je osvobozeno od placení tax za pastvu ve státních lesích, pokud to stávající zákony dovolují. Tímto stávajícím zákonem myslí se pak § 105. ott. poz. zák. tedy pastvina druhu otlak a mimo to mera. Obchodní dobytek má přístup do státních lesů jen po zaplacení taxy, kterou zemská vláda každoročně určuje zvláštním tarifem o t. zv. vedlejších užitcích lesních. Tento dobytek může se však pásti jen mimo obecní pastviny dle ottomanských předpisů právních i dle nařízení zemské vlády ze dne 22. února 1891 č. 5798.

Taxy prostá pastva vztahuje se tedy jen na dobytek *hospodářský* ve smyslu §§ 99. a 100. ott. poz. zák. a § 16. ott. les. zák. Bližší určení pojmu „hospodářský dobytek“ podávají nařízení zemské vlády ze dne 5. července 1890 č. 42.150, 1. prosince 1890 č. 41.766, pak ze dne 14. prosince 1890 č. 60.550 a z 22. února 1891 č. 5798. Dle těchto rozumí se hospodářským dobytkem všechen dobytek, jejž za účelem agrikultury hospodář v obci chová, jeho

příplod i rozmnožení trhem, jakož i dobytek izorský a kesimký. Zmenšení počtu dobytka prodejem nepotřebných kusů je pro další rozsah bezplatné pastvy bezvýznamno. Pak ovšem nejen *dobytek obchodní* (*dželep*), ale i dle nařízení ze dne 30. dubna 1884 č. 9080 *dobytek, který drží kmet od agy ne však pod izor nebo na kesim*, není účasten osvobození tax z pastvy.

Aby obcházení zákona bylo ztíženo, nařídila zemská vláda dne 14. prosince 1890 pod č. 60.550 okresním úřadům, aby založily k vůli kontrolle pastvin seznamy dobytka izorského a kesimského. Ovšem taková kontrolla není bez podrobné přípravy zhola možnou. Není dobře myslitelno, jakým způsobem mají si okresní úřady zjednati *spolehlivé* výkazy o izorském a kesimském dobytku a proto nařízení toto zůstalo fakticky mrtvou literou.

Sazba pro taxy za užívání otlaku osobami, v předem oprávněné obci nepříslušnými, i taxa za užívání státních lesů (planin, Alpenweide) měla býti určena dle ottomanských zásad dle lokálních poměrů jako t. zv. resumat-i-jajlakije. Ale dosud se takovéhoto upravení předmětu tomu nedostalo.

V okresu Foča kraje Sarajevského vyvinula se jako daň za užívání planinských pastvin t. zv. *kolibarina*, totiž dávka, která se platí od koliby (salaše) a obnáší 3 K za sezonu bez ohledu na počet dobytka v salaši drženého.

Dávka tato ovšem neodpovídá faktickým poměrům; jest příliš nízká. Ale stát se s ní spokojuje. Nejde mu zatím o fiskální využití jeho práv, nýbrž pouze *o znak jeho svrchovaného vlastnictví*. Kolibarina tedy není nájemným za místo, kde se zřizuje salaš ani náhrada za pastvu, nýbrž slouží výhradně k označení právního poměru, jaký dle náhledu zemské vlády má mezi státem a uživatelem lesní pastviny existovati, má tedy deklarovati prostě svobodné vlastnictví státu nad lesy a vyloučiti předem veškeré nároky uživatelů na přiznání fixního práva služebnosti pastvy ve státních lesích. Proto také kolibarinu platí i ten uživatel pastviny ve státním lesu, který kolibu nestaví na státním, nýbrž na soukromém pozemku.

K doplnění kolibariny zavedlo nařízení zemské vlády ze dne 30. dubna 1884 č. 9080 pro všechny okresy v Bosně, s výjimkou okresu Fočanského, zvláštní taxu pastevní určovanou dle kusů dobytka. Tato obnáší za kus velikého dobytka 80 h. za sezonu;

z drobného dobytka se dle rozhodnutí č. 25.612 z r. 1889 taxa neplatí žádná.

Ovšem z placení těchto tax vyňato je obyvatelstvo, jež od pradávna užívalo dotyčných státních pastvin bezplatně.[55]) Pevné zdánlivě stanovisko vlády Sarajevské bylo nutno tedy z ohledů opportunních přece jen prolomiti celou řadou výsad, jež nesvědčí zrovna o spolehlivosti právního náhledu jejího.

Kolibarinu jakož i jiného druhu pastevní taxy měl dle § 4. nařízení zemské vlády ze dne 17. února 1886 č. 4059 vybírati na pastvě samé kontrolní úředník přehlížeje pastevní legitimace, vydávaje rovněž stranám příslušné kvitance. Když však r. 1895 nařízením ze dne 16. srpna č. 84.067 bylo vybírání jmenovaných tax uloženo berním úřadům domovským (pro kraje Sarajevo a Mostar), uloženo kontrollnímu orgánu pouhé přehlížení stvrzenek o zaplacení tax. V okresích Bugojno, Glamoč, Livno, Prozor, Travnik, Zenica a Županjac uloženo vybírání pastevních tax nařízeními ze dne 13. února 1897 č. 135.672 z r. 1896 a ze dne 3. dubna 1898 č. 23.896 berním úřadům, v jichž místní kompetenci dotyčná pastvina leží.

Že od Dalmatinců se taxy ty vybírají principielně anticipando dle rozhodnutí č. 68.910 z r. 1887, zmínil jsem se výše.

Pro *právní ochranu pastvin* mají ottomanské zákony jen jediný předpis, totiž § 12. ott. poz. zák., dle něhož se poškozování *mirie* tresce. Této normy dalo se tedy užíti jen pro miriové pastviny inclusive čiflučské. Pokud poškozování to se krylo s pojmem polního pychu, rozhodují o něm administrativní úřady. Pokud pak jde o rušení držby, jako zejmena při poškození pastviny vepřovým dobytkem (rovine), husami nebo naházením kamene, štěrku či písku na pastvinu, či dokonce usurpaci, zasahují administrativní úřady ve spor jen rozkazem, zapovídajícím další rušení pod trestem mocí §§ 19. a 75. organisačního statutu. Otázka meritorní o držbě jakož i o náhradě škody přísluší před forum pravidelného soudu.

Pro ochranu *státních* pastvin přináší direktivu teprve ottomanský lesní zákon v §§ 43.—45. stanově trestnost neoprávněného

[55]) Srv. rozhodnutí č. 13.157 z r. 1887, č. 23.280 z r. 1889, č. 62.173 z r. 1889, č. 8076 z r. 1891, č. 13.323 z r. 1891 a j. Ta týkají se veskrze nevyloučené mery a otlaku.

užívání lesní pastvy a povinnost k náhradě škody. Zákonodárství okkupační vlády označuje tento přestupek jako lesní pych a trestá jej dle §§ 3.—6. nařízení o správě státních lesů pokutou neb vězením jakož i povinností k náhradě škody. Specielní přestupky pastevní trestny jsou dle nařízení ze dne 17. února 1886 č. 4059.

Pro Dalmatince platí zvláštní předpisy vydané zemskou vládou v Sarajevě v souhlasu s rakouským ministerstvem vnitra, při čemž vstup na pastvu bez legitimace se tresce dle rozhodnutí č. 131.578 z r. 1899 nejpřísněji.

Kompetentními ve všech těchto věcech jsou administrativní úřady, které také rozhodují s vyloučením soudů o náhradě škody s konečnou platností.

Judikatura bosenských úřadů v tomto směru dala se až příliš unésti právním názorem obyvatelstva o obecnosti pastvy na každém specielně nevyloučeném pozemku. Úřady chovaly se vůči četným pychům pastevním a zejmena usurpacím půdy lesní velmi liknavě. Omezovaly se zpravidla na rozkazy, s jichž přestoupením spojována byla trestnost.[56]) Ovšem velikou většinou šlo o usurpanty-bezzemky, vyloučené členy kmetovských zadrug, sesazené kmety, cikány a podobné osoby nuzné. Péče o osazení těchto nebyla pevněji až do r. 1913 organisována. Tak přihodilo se, že usurpant úhrnem odseděl celé měsíce ve vězení pro usurpaci, ale této neopouštěl, platil dokonce z ní daně a tak domuíval se býti miriovým vlastníkem jejím.

Avšak nadešla doba vyloučení mery a otlaku a s tím nutnost konečně radikálního zakročení proti nesčetným usurpantům. Po letech cítí se ovšem sehnání s usurpace velice trpce, třebas i bylo právně oddůvodněno a tak teprve dnes se vidí, že radikálnější postup včas byl spíše na místě nežli blahovolná liknavost, která bídu bezzemků nevyléčila, nýbrž jen prodloužila. Organisace v kolonisování měla nejen předcházeti vyloučení mery, nýbrž jíti ruku v ruce s úkazem hromadných usurpací.

---

[56]) Dle rozhodnutí č. 72.419 z r. 1888.

Mocenské právní poměry.

Poznámky *Dr. Jiřího Hoetzla.*

Autor známého spisu: Deutsches und österreichisches Postrecht[1]) prof. *Nawiasky* napsal do Zitelmannovy „Pocty"[2]) poučný a obsažný článek: Forderungs- und Gewaltverhältnis,[3]) který plně zaslouží všeobecné pozornosti. Článek dotýká se otázky, která dosud je v popředí literární diskuse a v níž dosud nemohlo býti docíleno jednoty názorů. Nawiasky sám dospívá k závěrečným formulacím, které sice v některých směrech znamenají pokrok, s kterými však jinak nemohl bych souhlasiti bez výhrad. Vidím zásluhu Nawiaského hlavně v tom, že v nejkoncisnější formě shrnul stav dosavadní literatury o sporné otázce.

Oč při ní jde?

Předmět sporu je na první pohled zcela nepatrný: Čím se liší *obligační* poměry právní od právních poměrů *mocenských*. Jisto jest, že samo positivní právo předpokládá různost poměrů obligačních a mocenských. Přesvědčuje nás o tom už pouhé názvosloví (na př. moc otcovská, moc služební, disciplinární a p.). Jde jen o vystižení znaků, které by zřetelně odlišovaly obojí způsob právních poměrů. Kdyby pojednání Nawiaského nebylo nic jiného vykonalo, už to by bylo jeho zásluhou, že ukázalo vzorným způsobem, jaký *zmatek* panuje v theorii o otázce na žádný způsob tak obtížné, resp. v otázce, jejíž *praktický* dosah není v *žádném poměru* k té pravé zátopě nejrozmanitějších theorií. Bylo pravým uměním dovésti v tak stručné formě zachytiti nejpodstatnější rysy dosavadního naukového boje ve sporné otázce. Působí až tísnivě, jak málo je zajištěného, všeobecně uznávaného poznání v oboru zvláště theorie veřejnoprávní. Článek Nawiaského dokazuje však také, že mnoho kontrovers a učených výkladů způsobeno je neustáleným *názvoslovím*, že mnoho papíru se už potisklo

[1]) Der Sachverkehr, Vídeň, 1909.

[2]) Festschrift für Ernst Zitelmann, Mnichov a Lipsko, 1913. Forderungsverhältnis překládám slovem: poměr obligační (= nárokový).

[3]) Ein Beitrag zum allgemeinen Teil des privaten und öffentlichen Rechts.

důkladnými spory o pouhá slova. Ku podivu, že zrovna na zcela neužitečné theoretické spory se vynakládává nejvíce důmyslu a dialektické břitkosti.

Nemusím zvláště zevrubněji odůvodňovati, že bez povšimnutí nechávám v těchto kritických poznámkách ty theorie, které v mocenských poměrech nevidí relací právních. Prostě proto, že jde při nich v podstatě zase jen o spor slovní. Právníci, nuceni jsouce k tomu samým doslovem positivního zákonodárství, mluví samozřejmě jen o poměrech právních, t. j. o poměrech upravených právním řádem. Je přirozeně zajímá všecko to a jen to, čím se právní řád obírá resp. *může* obírati. Je pak věcí nauky, aby v těchto mezích tvořila svá theoremata. Plně souhlasím s Nawiaským, že nedbání této elementární these způsobilo v právní vědě mnoho zla, odcizilo ji právnímu životu. Je jen vítati, že Nawiaskému se podařilo ad oculos dokázati neužitečnost ne-li nebezpečí právní scholastiky. Podepisuji s plným souhlasem tato Nawiaského slova (l. c. 31): obwohl doch das Leben, das in seinen formalen Beziehungen gemeistert werden soll, die *stufenweisen Übergänge* den unvermittelten Gegensätzen vorzieht, obwohl doch nur diese Denkform die Umbildung und damit die Entwicklang voll erfasten lässt. Es ist vielleicht nicht zu gewagt, wenn behauptet wird, dass durch die Nutzbarmachung dieses Prinzips manches bisher unbefriedigend gelöste Problem der rechtlichen Begriffsbestimmung geklärt werden kann, wenn auch selbstverständlich dabei mit juristischem Takt verfahren werden muss.'' Nawiasky tu totiž má na mysli rozdíl mezi protivou kontradiktorní a konterní. „Der kontradiktorische Gegensatz ist nicht die einzige Form der Antithese, die Logik kennt auch noch den konträren Gegensatz. Zwei von einander verschiedene Begriffe müsen sich nicht im Verhältnis von Position und Negation befinden, sie können auch die beiden *Endpunkte einer geschlossenen Reihe* bilden, deren Verbindung durch ein Mehr an Mass oder Grad hergestellt wird. Der Qualitätsunterschied beruht hier auf einem Unterschied der Quantität. Es ist das Prinzip der *Typenbildung*.'' Pro zásadní správnost svého stanoviska může Nawiasky poukázati na dobré důvody. Jedním z hlavních je právě dosavadní rozháraný stav nauky. Nawiasky ukazuje, jak spor o hraniční čáru mezi poměry obligačními a mocenskými vede se v německé — jen tou se obírá —

pravovědě jak na poli práva soukromého tak veřejného. Musíme zde jen odkázati na vlastní vývody Nawiaského o tom, jak se civilistika snažila obojí pojem od sebe odlišiti. Stačí uvésti, že jako příklad sporných pojmů je tu jednak obligace jednak moc otcovská resp. moc čeledního pána. Nás zde zajímá tento spor pojmotvorný jen pro obor práva veřejného. To pokládá se za sedes materiae mocenských poměrů. Již slova panství, moc státní, poměr poddanský, služební poměr státních zřízenců, dozorčí moc úřadů policejních, finančních, moc ústavní (Anstaltsgewalt) nabádají k přemýšlení. K „vzácným" výjimkám patří theorie, které popírají *právní* povahu mocenských poměrů.[4]) „Vždyť by při důsledném provedení tohoto pojímání bylo roztříštěno celé právo státní a tím konec konců i právo soukromé. Jako panující mínění, které je si dobře vědomo fundamentálního významu otázky, může býti označeno to, že mocenský poměr je ve svých různých formách poměrem právním" (l. c. 17).

Snahy *konstruovati* pojem mocenský ubíraly se dvojí cestou. Na obou jde o relaci mezi „panstvím" (Herrschaft) a mocí (Gewalt). Jeden směr stotožňuje oba tyto pojmy, druhý činí mezi oběma rozdíl snaže se nalézti pro ně odlišující znaky.

Proti onomu směru Nawiasky namítá, že panství (Herrschaft) je něco specifického, odlišného od pouhého poměru mocenského. Poučno by bylo sledovati názory jednotlivých odborníkův o podstatě „panství". Není v tom jednoty, vkládá se do téhož slova různý smysl. Nawiasky sám (l. c. 24, pozn. 89a) definuje panství (Herrschaft) takto: „Herrschaft ist unbedingte Willens*über*ordnung oder eine Willensüberordnung, deren Bestand ausschließlich auf dem Willen des Übergeordneten beruht. Diese Merkmale treffen nur zu für die Willensüberordnung des Staates über andere, da sie auf seinem eigenen Willen, seiner Rechtsordnung basiert." Proto panství v tomto smyslu má jen stát. Toto „panství" jest jaksi jen zevní stránkou práva, jež pro sebe může pak býti buď poměrem obligačním (berní obligace) anebo poměrem mocenským (nárok státu na vojenskou službu).

---

[4]) Zcela správně poznamenal Nawiasky, že nestačí odstraniti pouhé jméno: *mocenský* poměr. Odstranění jména neznamená odstranění samé věci, jejíž existence je nepochybna.

Theoretický směr rozlišující panství od mocenského poměru měl příležitost tak činiti při řešení otázky, čím se liší obecné právo trestní od práva disciplinárního. V onom existuje všeobecný poddanský poměr, zde zvláštní mocenský poměr, poměr služební. Nejpřísnější trest disciplinární: propuštění znamená zároveň rozvázání služebního poměru. Zřízenec může se mu vyhnouti vystoupením ze služby. Je právě příznačné pro zvláštní mocenské poměry, že „poddaný" může se mu kdykoliv vyhnouti vystoupením; moc (Gewalt) je v něm tedy podmíněná, obmezená, kdežto při všeobecném mocenském poměru jest moc nepodmíněná a obmezitelná jen vůlí jejího držitele; poddaný nemůže se jí jednostranně zhostiti. Moc ta může vynutiti splnění své vůle, může přinutiti člena svazu k setrvání v tomto svazu. Tyto vlastnosti má však jen panství (Herrschaft) ve smyslu výše naznačeném.

Dle Nawiaského všecky dosavadní formulace nevystihly podstaty věci jasně, určitě. Byly uváděny k osvětlení vnitřní podstaty poměru obligačního a mocenského jen některé *symptomy*, z kterých se dá přibližně usuzovati na ten který způsob právního poměru. K takovým symptomům patří: osobní poměr odvislosti, řada povinností a obmezení, nadřaděnost, vyšší platnost vůle oprávněného, vzdání se celé osobnosti oprávněnému, neurčitost a nevyměřenost povinností, jejichž *bližší* obsah určuje vůle oprávněného, mocenský poměr dotýká se přímo osoby, jež je tu objektem práva, povinnost *poslušnosti*, jež má v zápětí povinnost poslouchati jednotlivých *rozkazů*.[5]) Konečně sem patří moc disciplinární. K ní podotýká Nawiasky, že je najisto známkou nadřízené posice, mocenského poměru možnost udíleti solenní výtky a způsobovati jednostranně újmy majetkové. Nesmí se však při tom zapomínati, že jednak při nesporných mocenských poměrech není trestů disciplinárních (dozorčí moc finančních úřadů, mnohé typy ústavové moci), jednak zárodky disciplinárních trestů přicházívají i při poměrech obligačních (pracovních smlouvách).

Vlastní konstrukce Nawiaského je tato:

V každém osobním právním poměru musíme mluviti o podřízenosti vůle zavázaného pod vůli oprávněného. Při *menší* míře

---

[5]) „Die Willensäußerung der herrschenden Persönlichkeit ist der *Befehl*, die der Gleichberechtigten die Forderung" (Rosin).

této podřízenosti je dán poměr obligační (nárokový), při větší poměr mocenský. Jako příklady menší míry vázanosti uvádí Nawiasky, že počet dlužných plnění jest obmezený, po př. i časově, osobní plnění nepatrné proti plnění věcnému, při vzájemných závazcích jsou plnění co do rozsahu a způsobu stejné váhy. Samozřejmě uvnitř jednoho každého pojmu (poměr obligační a contr. mocenského) jest možné odstupňování, přechody. Dílo konstruktivní viděl by Nawiasky vyvrcholeno ve vybudování *nepřetržité* řady počínající obligačními poměry s nejnepatrnějším pojmovým rozsahem a obsahem, postupující k těmže poměrům s obsahem závažnějším, na to přecházející do poměrů mocenských jednoduchého typu a vyvrcholující mocenskými poměry nejvyššího rozpětí.

Tato nepřetržitá řada Nawiaského vypadá takto:

Na poli soukromého práva počíná obligacemi, jejichž obsah je jediné plnění. Na to následují obligace s opětujícími se plněními věcnými; dalšími články jsou: užívací práva delšího trvání, z oboru osobních plnění ze smlouvy o dílo a z příkazu, na to smlouva námezdní. Pod mocenské poměry spadají však už závazky ze smlouvy čelední(!) a učební, odkudž pak linie dostupuje mocenských poměrů rodinných.

V oboru veřejného práva možno začíti ojedinělými plněními: poplatky, nepřímými daněmi a náhradami jakož i veřejnoprávními odškodněními. K tomu se druží taková plnění se opětující (daně, platy úřednické a p.). Přechod k mocenským poměrům tvoří povinnosti svědecké, k službám ručním a tažním, povinnost porotecká a p. K tomu přistupují reflexní účinky ústavové moci, finanční poměry dozorčí, nejrozmanitější ustanovení ve veřejných službách počínajíc nejjednodušším typem čestného úřadu až k státní službě z povolání. Dalšími články řetězu byla by služba vojenská, mocenské poměry trestanců. Konečným článkem je všeobjímající poměr poddanský.

Nawiasky přirovnává tuto svou řadu mathematické progresi a chválí si na ní, že znázorňuje možnost přechodu od stupně ke stupni a tím také od jednoho konce skaly ke druhému.

Konstrukci Nawiaského dlužno bez výhrady přiznati, že se jí podařilo názorně poukázati na skutečnosti, které pro právní

poznávání nejsou o sobě bez významu. Zvláště v poslední době je jen potěšitelným zjevem přesný důkaz o tom, že právní věda nejen musí uznávati právní nerovnosti, nýbrž že rozpětí této nerovnosti je veliké, vykazujíc celou pozvolnou stupnici.

Při tom je však třeba opravdového taktu, jak Nawiasky sám dobře poznamenává. Jinak bychom z právní vědy mohli udělati shon po hříčkách bez ceny. Tvoření právních pojmů na konec přece jen má hranici v otázce, čemu se poslouží tím neb oním pojmem. Každý si lehce vybere z řady Nawiaského doklady tohoto přesvědčení.

Jedné věci nemohu však pominouti mlčením. Nawiasky prohlašuje, že essentiale mocenského poměru tvoří jednostranné určování povinností vůlí nadřízeného oprávněného. Děje se to rozkazem, o němž Nawiasky verbis expressis praví, že není specifikem panství. Poznamenává dokonce, že jednostranné určování povinností může se vyskytnouti i v ryzích poměrech obligačních a ani slovem nenaznačuje, že by byl podstatný rozdíl mezi rozkazem čeledního pána a policejního nebo finančního úřadu.

V tomto opomenutí je podstatná vada článku Nawiaského. Je přece evidentní, že rozkaz čeledního pána a na př. policejního úřadu má *zcela různou právní intensitu*: onen je pouhým prohlášením strany, jemuž autoritativnosti může dodati jen rozhodnutí povolaného úřadu správního resp. soudu, kdežto rozkazy policejních a jinakých úřadů jsou jednostrannými akty vrchnostenskými se zcela specifickými Nawiaskému najisto zcela běžnými důsledky právními.

Z toho plyne, že sice jak právo soukromé tak veřejné pracuje s pojmem poměru mocenského. Avšak pro obojí druh práva může tento pojem znamenati *podstatně* něco jiného. Čeledínova právní posice je přece závažně jiná než situace státního úředníka.[6]) A to platí i o jiných právních poměrech.

Než ani pro obor veřejného práva nemusí býti mocenský poměr jednolitou veličinou. Předpoklady a účinek jeho mohou

---

[6]) Není zde zajisté třeba to blíže vykládati. Srovnej ostatně nyní *Joachim*: Služební poměr mobilisovaných úředníkův obecních a okresních, Správní obzor, VIII., 1. násl.

býti v jednotlivostech různé, takže i v tom směru bylo by třeba dalšího lišení. Také nesmí býti zapomínáno, že veřejnoprávní mocenské poměry bývají zajímavým způsobem smíseny se živly obligačními, jak toho doklady skytají formy t. zv. moci ústavové.

O zákonné úpravě sprostředkování práce v Rakousku.

Napsal *JUDr. Rudolf Krejčí.*

V směsici sociálně-politických otázek jest s těží druhá, při jejíž řešení by zákonodárce postupoval tak křivolakými cestami, jako jest tomu při úpravě sprostředkování práce. Abychom tento výrok zdůvodnili, třeba objasniti *podstatu* a význam sprostředkování práce a ukázati, kterak zákonodárce otázku tuto řeší.

Sprostředkování práce má za účel vyrovnávati nabídku a poptávku pracovních sil v jednotlivých oborech pracovních, tedy způsobiti, aby zaměstnavatel obdržel v čas způsobilou pracovní sílu a vice versa dělník přiměřené zaměstnání. Jde tudíž po stránce organisační v podstatě o to, aby byl zjednán příslušný činitel, který z určitého prostředí řídí vyrovnávání nabídky a poptávky pracovních sil. *Kdo má býti tímto sprostředkujícím činitelem, jak má býti upraveno jeho působiště a jak má postupovati při výkonu sprostředkovacím, jest vlastním problémem úpravy.*

Vzhledem k svému účelu jest sprostředkování práce zajisté nejvlastnějším zájmem zaměstnavatelů a dělnictva. Kdyby tudíž byly zájmy obou těchto činitelů při sprostředkování práce souhlasny a kdyby také bylo vždy s dostatek hledaných pracovních sil, vyřídila by se celá záležitost hladce a nebylo by třeba, aby do akce sprostředkovací zasahoval činitel třetí. Tohoto souhlasu zájmového však není a ani nemůže býti. Zájmy zaměstnavatelů a zájmy dělnictva při sprostředkování práce jsou totiž přímo protichůdny a to tou měrou, jak rozdílný jest pro každou z těchto stran *význam pracovní síly,* jakožto předmětu nabídky dělníkovy. Pro zaměstnavatele jest pracovní síla dělníkova nezbytným činitelem výrobním, tedy důležitou součástkou nákladu vý-

robního neb provozovacího. Soukromohospodářský zájem zaměstnavatelův stlačuje tudíž hodnotu pracovní síly dělníkovy na míru co možno nejmenší. Pro dělníka jest naopak pracovní síla *výhradným zdrojem existenčním.* Proto vrcholí soukromohospodářský zájem dělníkův ve snaze využitkovati pracovní sílu svou co nejvýhodněji. Tento zájmový rozpor uplatňuje se pochopitelně hned při zjednávání pracovních sil. Zaměstnavatelé se snaží, aby pracovní síla byla co možno levná a požadují proto, aby ten, kdo práci sprostředkuje, hověl jich soukromohospodářským zájmům. Tyto snahy zaměstnavatelů jsou však paralysovány odvetnou snahou dělnictva, ovládnouti sprostředkování práce tou měrou, aby bylo účinným prostředkem k zlepšení podmínek pracovních a mzďových. Již tento rozpor soukromohospodářských zájmů zaměstnavatelů a dělnictva při sprostředkování práce jest tak intensivní, že sám o sobě — i kdyby nebylo momentů jiných, — vylučuje, aby úprava sprostředkování práce byla zůstavena jednomu z těchto interesentů.

Kollise soukromohospodářských zájmů zaměstnavatelů a dělnictva při sprostředkování práce neobmezuje se však ve svých důsledcích na zaměstnavatele a na dělnictvo. Vyžadujeť zajisté *obecnohospodářský* zájem celé společnosti, aby zájmový rozpor interesentů při sprostředkování práce nebyl řešen jednostranně na prospěch jednoho z nich a na úkor zájmů společenských, nýbrž jen *v souhlase* s těmito zájmy, vyžadujícími, aby všechny životní potřeby společnosti byly ukojovány co nejracionelněji. Proto jsou s úpravou sprostředkování práce spjaty důležité zájmy obecnohospodářské.

K takto vyhraněnému zájmu obecnohospodářskému druží se dále důležité zájmy *veřejné správy, tedy moment veřejnoprávní.* Nepoměr nabídky a poptávky pracovních sil totiž způsobuje, že druhdy značná část pracovních sil nenalézá zaměstnání, čímž vzchází nezaměstnanost se všemi svými nepříznivými důsledky sociálními. Poněvadž pak čeliti těmto poruchám sociálním jest úkolem veřejné správy a poněvadž nepoměr nabídky a poptávky pracovních sil, poruchy tyto vyvolávající, jest právě tím přivoděn, že příliv a odliv pracovních sil do jednotlivých pracovních oborů není rationelní, má veřejná správa právě na vyrovnání tohoto nepoměru nabídky a poptávky vynikající zájem. Tím však jest

zároveň vytčen zájem veřejné správy i na úpravě sprostředkování práce.

Kollise zájmů soukromohospodářských a obecnohospodářských pokud se týče veřejnoprávních při sprostředkování práce není ovšem v každé době ani stejného způsobu ani stejně příkrá. Intensita její jest naopak podmíněna *vývojem poměrů hospodářských, sociálních i veřejné správy.* Čím jsou poměry hospodářské a společenské jednodušší, tím jsou i jednodušší poměry pracovního trhu a tím jest samozřejmě i slabší zájmová kollise při vyrovnávání nabídky a poptávky pracovních sil. Důsledně jsou i zájmy veřejné správy i zájem obecnohospodářský dotčeny měrou menší. Kollise zájmová však mohutní, čím spletitějšími se stávají následkem vývoje prvotní i tovární výroby statků a obzvláště dělbou práce poměry hospodářské, určující strukturu pracovního trhu. Proto také úkol sprostředkování práce není ve všech stadiích hospodářského a sociálního vývoje stejný, nýbrž jest měnlivý a jest určován právě tímto vývojem. Zákonodárci pak přísluší, aby přizpůsobil úpravu sprostředkování práce požadavkům současného pracovního trhu.

Jakým tedy způsobem řeší rakouské zákonodárství tento úkol?

V zákonodárství rakouském věku XIX. o sprostředkování práce můžeme rozeznávati troje období:

I. dobu *počáteční do vydání výnosu státního ministerstva z 28. února 1863 č. 2306.* — Výnosem tímto zakončuje se období naprosté zákonné neupravenosti trhu práce a inauguruje se částečná úprava sprostředkování práce pro celou říši.

II. Dobu od zahájení této úpravy do vydání zemského zákona o veřejnoprávním sprostředkování práce v království Českém ze dne 29. března 1903 č. 57 z. z. Doba tato jest význačna krisí živnostenských společenstev, rozvojem soukromého a spolkového, jakož i prvými náběhy veřejnoprávního sprostředkování práce.

III. Doba nejnovější. Ta jest charakterisována rozvojem veřejnoprávního sprostředkování práce v království Českém a snahami po zákonité úpravě sprostředkování práce v celé říši.

ad I. Období toto jest nejvýznačnější epochou hospodářského i sociálního přerodu v naší říši, kterýž odstranil poslední zbytky

středověké ústavy společenské i hospodářské, vykázav rozvoji hospodářskému i sociálnímu zcela nové dráhy. Převrat tento byl přivoděn těmito hlavními událostmi: zrušením poddanství lidu selského, živnostenskou svobodou, volností stěhovací a rozvojem průmyslu. Bohužel bylo hospodářské i sociální „obrození“ provedeno způsobem takřka překotným, takže ani nebylo lze hned z počátku oceniti povšechné jeho důsledky pro poměry pracovního trhu a stanoviti direktivu eventuelním snahám opravným. Tak tomu bylo obzvláště pokud jde o úpravu sprostředkování práce.

V době, která předcházela zmíněným opatřením nebylo průmyslu. Hospodářská ústava byla v podstatě vybudována na poddanství lidu venkovského a v oboru živnostenském na řádu cechovním. Byly proto poměry trhu pracovního v době této poměrně jednoduchy. Zemědělství, nejhlavnější složka hospodářská, mělo s dostatek pracovních sil a péče o pracovní síly řemeslné byla úlohou cechů. Proto také nebylo ani zapotřebí zvláštní úpravy sprostředkování práce. Toliko ohledně zemědělského dělnictva směřovaly snahy zákonodárné k tomu, aby bylo zamezeno přebíhání čeledě, a aby byl za tím účelem upraven čelední řád.[1]

Tyto téměř idylické poměry byly rázem přerušeny svrchu zmíněnými opatřeními. Zrušení poddanství lidu selského uvolnilo masy zemědělských sil pracovních. Naproti tomu vývoj průmyslový vyvolával stále stoupající poptávku po pracovních silách, skýtaje příznivější vyhlídky existenční. Tím byl vyvolán nejen překotný příliv pracovních sil do průmyslu továrního, nýbrž záhy i nepoměr nabídky a poptávky pracovních sil, jehož vyrovnávání bylo však ponecháno „volnému působení dříve utajených sil hospodářských“. I ohledně pracovních sil řemeslných obsahoval živnostenský řád ze dne 27. prosince 1859 č. 227, jímž zavedena živnostenská svoboda, holé ustanovení, že společenstva mají vésti záznamy, do nichž se zapisuje nabídka a poptávka. O úpravě sprostředkování práce nebylo ani řeči. Výsledky tohoto „volného působení sil hospodářských“ se dostavily záhy. Jsou charakterisovány těmito význačnými momenty: nedostatkem pracovních sil v zemědělství,

[1]) Srovnej můj článek: „Snahy o reformu řádu čeledního v král. Českém. Sborník věd právních a státních. Ročník XIV., str. 390 a násl.

vylidňováním venkova, vzrůstem měst průmyslových, rozvratem pracovního trhu v oboru řemesel a živností, nezaměstnaností, otázkou dělnickou. Důsledkem konečným byla chaotická soustava trhu pracovního.

Nuže, kterak se snažily zákonodárství a veřejná správa vybřednouti z tohoto chaosu a upraviti regulaci pracovního trhu? Tehdejší zákonodárství rakouské hovělo ve věcech hospodářských plnou měrou národohospodářskému heslu státu policejního: „laissez faire". Pokud jde o poměry pracovního trhu, staralo se jen o úpravu řádu čeledního. Sprostředkování práce ponechalo však „tvořivým snahám svépomocným". Teprve když tyto „snahy svépomocné" vybočily tou měrou, že učinily sprostředkování práce *živností* — ovšem neoprávněnou — a kořistily takto nedovoleným způsobem z nezaměstnanosti pracovních sil, začíná reformní činnost zákonodárná i správní. A to způsobem jistě originelním. Sprostředkování práce nebylo totiž upraveno přímo. Byly vydány toliko předpisy o „soukromých a veřejných agentech" a předpisy tyto byly pak povýšeny i za normou pro úpravu sprostředkování práce. Stalo se tak výnosem státního *ministerstva ze dne 28. února 1863 č. 2306.* (Erlaß des k. k. Staatsministeriums vom 28. Februar 1863 betreffend die Ertheilung von Consession für öffentliche und Privatagentien.)

Výnos tento ustanovuje, že sprostředkování soukromých služeb jest podmíněno povolením příslušného politického úřadu a že má býti obmezeno na nejnutnější potřebu. Úřad politický má tuto okolnost vyšetřiti a při tom vzíti zřetel na to, kteří soukromí a veřejní agenti v místě nebo okresu již jsou. Povolení nesmí zníti všeobecně, nýbrž vždy jen na určité druhy služby. Také zavedena kontrola agentů.

Pátrati po tom, jaké hlubší záměry sociálně politické byly pohnutkou k vydání tohoto nařízení bylo by zbytečno. *Obsáhlejší* úprava sprostředkování práce jistě nemohla býti tímto nařízením obmýšlena. Jinak by se odsuzovala sama sebou. Vysvětlení sluší spíše hledati jinde. Řekli jsme, že doba předchozí vyčerpávala své snahy ohledně úpravy pracovního trhu péčí o čeleď a o domácí služebnictvo. Sprostředkování práce bylo téměř stotožňováno se sprostředkováním čeledi. Ostatní obory pracovní byly přehlíženy a sprostředkování práce v těchto jiných odborech bylo ponecháno snahám svépomocným. Sprostředkování čeledi

bylo však právě hledaným zaměstnáním „dohazovačů". Zlořády, jež z pravidla vyvolává každá činnost založená na ziskuchtivosti, objevily se právě v tomto oboru sprostředkovacím. Týkaly se do jisté míry i soukromých zájmů směrodatných činitelů, staly se nepohodlnými. Správa veřejná hledala proto prostředek, jímž by čelila tomuto nešváru. Hledala takto i ariadninu nit, která by vyvedla z rostoucího chaosu pracovního trhu. Domnívala se, že touto nití jest zmíněný výnos státního ministerstva. Zařídila dle toho disposice. Sprostředkovatel služby a práce uznán za „agenta" a činnost jeho za sprostředkovatelství, na něž sluší vztahovati předpisy tohoto ministeriálního výnosu. Tím ovšem byly ratifikovány snahy, aby sprostředkování práce bylo provozováno osobami soukromými a za úplatu. Obecnohospodářský a veřejnoprávní význam sprostředkování práce byl přezírán úplně. Správa veřejná neuznala sprostředkování práce za předmět vlastní působnosti a naopak prohlásila je za živnost, která může býti provozována se svolením státní správy.

Řekli-li jsme výše, že tehdejší postup při úpravě sprostředkování práce byl originelní, můžeme zajisté poukázati na zdůvodnění tohoto výroku na právě zmíněný způsob, jakým řešena úprava sprostředkování práce na podstatě citovaného vynosu státního ministerstva. Všeobecně se totiž uznává, že sprostředkování práce po živnostensku není odůvodněno z důvodů zásadních ani vzhledem k úkolům sprostředkování práce vůbec, ani vzhledem k poměru jednotlivců k správě veřejné. Jest však i příčinou nejrůznějších zlořádů, jimiž jest nezaměstnanost pracovních tříd vykořisťována osobami třetími; jest proto zavržitelno i z důvodů sociálněpolitických. *Správa veřejná však zmíněnou úpravou favorisuje právě tento způsob sprostředkování práce, povyšujíc jej dokonce za živnost.* Sprostředkování práce stává se takto otázkou živnostenskou a k obecnohospodářskému a veřejnoprávnímu významu sprostředkování práce — jejž ovšem tehdejší zákonodárství přezíralo — druží se zásluhou tohoto stanoviska i moment živnostenskoprávní. Tím ovšem komplikuje se otázka sama měrou ještě větší. Při tom jest zajímavo, že citovaný výnos státního ministerstva, jímž sprostředkování práce pasováno za živnost jest i v odporu s předpisy živnostenského řádu z 20. prosince 1859 č. 227 a sice potud, že tento řád živnostenský

nemá žádných ustanovení o sprostředkování práce po živnostensku a ustanovuje naopak v čl. V. lit. f., že předpisy živnostenského řádu nevztahují se ani na soukromé ani na veřejné agenty, kteří sprostředkují soukromé služby. Výnos státního ministerstva prohlašuje však sprostředkování práce za živnost, ačkoliv provozování této živnosti zákonem upraveno není.

Ariadnina nit státní správy se neosvědčila. Neposkytla východisko z chaosu pracovního trhu — spíše vedla na scestí. Patronisací živnostenského sprostředkování práce byla totiž úprava pracovního trhu přivedena na dráhu, kterou z důvodů uvedených neměla nikdy nastoupiti a kterou přímo zatarasiti bylo úkolem zákonodárce.

Kdyby také sprostředkování práce po živnostensku nebylo bývalo uznáno a kdyby bylo hned z počátku sprostředkování práce upraveno jako záležitost veřejné správy, nebyl by se nikdy vyvinul dualismus živnostenského a veřejného sprostředkování práce a nebyl by také vyvolán spor o tom, je-li sprostředkování práce po živnostensku odůvodněno čili nic, — spor, který bohužel postupem času stále se přiostřoval a do dnes není rozřešen.

Citovaný výnos státního ministerstva neupravil však ani sprostředkování práce po živnostensku uspokojivě, a to ani pokud jde o poměr mezi sprostředkovateli a stranami, tedy o moment soukromoprávní, ani pokud jde o ochranu pracovních sil proti vykořisťování sprostředkovatelem. Otázku soukromoprávní neupravuje výnos ten vůbec; v ohledu druhém obmezuje se na pouhé ustanovení, že má se sprostředkovati na základě „koncese“. Ochrany jiné neposkytuje. Neutuchající stesky, aby bylo čeleno zrůdnostem živnostenského sprostředkování práce, jsou výmluvným dokladem, že ochrany té bylo a jest nanejvýš zapotřebí.

Ad II. Nové období, inaugurované citovaným výnosem státního ministerstva nezačalo tudíž příliš slibně. Scházela základna pro zdárný vývoj sprostředkování práce. Nebylo ani opravdové snahy opravné. Zákonodárství se o soustavnou úpravu sprostředkování práce nepokoušelo. Vydalo sice některá ustanovení. Ta však dotýkají se jen některých otázek. Zmíněný rozpor ustanovení státního ministerstva o udělování koncessí k sprostředkování práce s předpisy živnostenského řádu nezůstal

sice nepovšimnut. Nebyl však rozhodnut. Novela k živnostenskému řádu z 15. března 1883 čís. 39 ř. z., kterou bylo stanoveno nové roztřídění živností (§ 1), nezařadila totiž sprostředkování práce mezi živnosti koncessované (§ 15) a změnu nepřinesla ani druhá novela z 8. března 1885 č. 22 ř. z.

Zákonodárství povšimnulo si také úpadku živnostenských společenstev i jich zařízení pro úpravu sprostředkování práce. Nicméně pronikavé reformy neprovedlo ani v tomto směru. Tak obzvláště obmezila se novela z r. 1883 v § 114 na ustanovení, že živnostenská společenstva mají pečovati o to, aby byly zřízeny a udržovány „hospody společenské a aby byl zaveden řád posílací". (Die Errichtung und Erhaltung von Genossenschaftsherbergen und die Einführung der Zuschickordnung.)

Teprv novela k živnostenskému řádu z 23. června 1897 č. 63 ř. z. ukládá živnostenským společenstvům za úkol, pečovati též „o sprostředkování práce". Bližších ustanovení o sprostředkování práce živnostenských společenstev avšak ani tato novella neobsahuje.

Důsledky tohoto stavu zákonodárství v oboru sprostředkokování práce jevily se trojím směrem:

1. Sprostředkování práce po živnostensku vyvinovalo se na základě udělených koncesí měrou velice rozsáhlou. Nebylo většího místa, aby se netěšilo existenci dvou i více živnostenských sprostředkovatelen (dohazovačů). Politování hodná okolnost tato vysvětluje se i tím, že pro sprostředkování práce v nejčetnějších oborech pracovních nebylo té doby žádných vhodných opatření, takže živnostenští sprostředkovatelé měli téměř volné pole. Bujely i četné zlořády, jelikož vynalézavost dohazovačů nacházela s dostatek cestiček, aby provozovali svou sprostředkovatelskou činnost beztrestně i podloudně.

2. Následkem úpadku živnostenských společenstev neprospívalo ovšem ani sprostředkování práce v oboru živností a řemesel. Nebylof ani účelných společenstevních zařízení ani jednotné soustavy sprostředkovací. Sprostředkovalo se z pravidla dle „náhody".

Také poměry pracovního trhu v oboru živností a řemesel nebyly uspokojivé. Rozvoj velkovýroby tovární působil nepříznivě na pracovní poměry v oboru malovýroby; řemesla a živnosti byly zachváceny akutní krisí, jejíž výslednicí jest značné oslabení

malovýroby, ba úplný neb částečný zánik některých druhů řemesel. Poměry tyto působily ovšem nepříznivě i na příliv pracovních sil do řemesel. Vzešel nepoměr nabídky a poptávky. Stala se aktuelní i otázka živnostenského dorostu — sprostředkování účňů. Jednak jako důsledek průkazu o způsobilosti, který vyžadoval, aby bylo současně postaráno o to, aby učeň mohl průkazu tohoto nabýti a tedy vyučiti se řemeslu; jednak i z toho důvodu, že práce tovární jevila na mládež větší přítažlivost než živnosti a řemesla, následkem čehož řemeslu scházel potřebný dorost. Otázka učňovská byla upravena živnostenskou novelou z r. 1897. Nicméně ukázalo se, že jako byla zařízení živnostenských společenstev pro sprostředkování práce neuspokojivá, tak nevyhovovala ani potřebám sprostředkování učňovského. Byl sice zákonný podklad. Avšak ani samospráva živnostenských společenstev, ani sociální důležitost otázky učňovské nevyvolaly zvláštní organisační činnost živnostenských společenstev v tomto oboru, a účinné kontroly a exekutivy nebylo.

Kdežto živnostenská společenstva takto nedovedla aneb nechtěla na základně stanovené živnostenským řádem zdokonaliti sprostředkování práce, využily jiné súčastněné organisace společenské větší neb menší měrou volnosti, kterou jim poskytovaly i zákonodárství, i správa veřejná co do úpravy pracovního trhu. Menšího významu byla v tomto směru zařízení některých organinisací spolkových, které se zabývaly sprostředkováním práce z důvodů charitativních, národních, náboženských a p. Naproti tomu vyvíjely zvlášť intensivní činnost třídní organisace dělnické. Vzpruhou byly jim ovšem soukromohospodářské zájmy dělnictva na úpravě sprostředkování práce. Avšak právě tyto zájmy individuelní byly vzpruhou nejsilnější a zjednaly brzy převahu organisacím dělnictva v tomto oboru. Výsledkem bylo vybudování odborového sprostředkování práce. Tato úprava byla ovšem v podstatě jednostranná hovíc v přední řadě zájmům dělnictva. Přiostřovala zájmovou sféru interesentů na úpravě trhu práce a vyvolávala odvetné snahy zaměstnavatelů. Dala také podnět snahám, aby sprostředkování práce bylo zbaveno momentu zájmového stranictví a aby bylo prováděno činitelem nestranným, který by sice plnou měrou respektoval zájmy interesentů avšak také zájmy veřejné i obecnohospodářské.

3. Tímto činitelem mohla býti ovšem jedině veřejná správa. Skutečně také začíná v období tomto se uplatňovati myšlénka veřejnoprávního sprostředkování práce. Jest však zase zajímavým úkazem, že počáteční snahy v tomto směru nebyly vyvolány přímo jako odvetné opatření veřejné správy proti jednostranné úpravě pracovního trhu interesenty, nýbrž že byly uskutečňovány teprve, když úprava ta se ukázala nutnou z *jiných* důležitých zájmů veřejné správy, především za účelem určitých opatření proti nepříznivým důsledkům nezaměstnanosti.[2]) Poměry bezpečnostní totiž vyžadovaly, aby byli rozlišeni živlové práci hledající, od živlů práce se štítících, aby byla upravena podpůrná praeventivní péče pro živly prvé a, aby byla provedena opatření represivní proti živlům druhým. Otázku druhou řešilo zákonodárství říšské zákony o donucovacích pracovnách a o polepšovnách; otázku prvou zákonodárství zemské jednak zákony chudinskými, jednak zákony o úpravě podpůrné péče pro osoby práci hledající, pokud se týče o zřízení stravoven. Ukázalo se totiž, že jest nutno učiniti opatření, aby ten, kdo práci hledá, mohl tak učiniti, čímž by bylo také zjednáno kriterion pro posouzení kvalifikace osob práci hledajících.

Tak byl dán podnět k veřejnoprávním opatřením pro sprostředkování práce. Z počátku nebyla ovšem úprava provedena soustavně. Byly provedeny jen — jako na ukázku — některé pokusy ojedinělé a to jednak samostatně, t. j. tak, že sprostředkování práce bylo jich vlastním a výlučným účelem; jednak bylo sprostředkování práce přičleněno institucím věnovaným původně účelu jinému. Do kategorie prvé spadají obecní a spolkové ústavy pro sprostředkování práce, které byly v některých městech zřízeny. (Vídeň, Praha, Štýrský Hradec, Opava.) Do kategorie druhé sprostředkování práce stravovnami v království Českém, upravené oběžníkem zemského výboru ze dne 29. dubna 1895 č. 38 z. z. —

Tímto pochodem myšlénkovým bylo sprostředkování práce ovšem uvedeno do jisté míry v souvislost se správou chudinskou,

[2]) Do období tohoto spadají také porady poradního sboru c. k. ministerstva obchodu o celoříšské úpravě sprostředkování práce. Dotyčná osnova zákona nebyla však ani říšské radě předložena. Sr. Prof. dr. Ernst Mischler: Grundzüge einer allgemeinen staatlichen Arbeitsvermittlung für Österreich. (Archiv für sociale Gesetzgebung und Statistik, XI. Band. 1900.)

pokud se týče s opatřeními veřejné správy proti žebrotě a proti osobám práce se štítící. Souvislost tato jest však jen formální. Zdánlivá sociálně politická příhana tohoto momentu původní úpravy veřejného sprostředkování práce jest nad to plně vyvážena skutečností, že tento oběžník zemského výboru stal se východiskem všech dalších snah pro vybudování sprostředkování práce v království Českém na podstatě veřejnoprávní.

Důležitost věci vyžaduje obšírnějšího výkladu.

Citovaným oběžníkem zemského výboru bylo upraveno sprostředkování práce v celé zemi jako zvláštní obor působnosti okresních stravoven, zřízených v království Českém dle zákona ze dne 29. dubna 1895 č. 38 z. z.

Opatření toto bylo výslednicí zkušeností získaných v prvých letech působnosti stravoven. Okresní stravovny poskytují totiž dle § 1 zákona citovaného nejnutnější podporu těm, kdo nemajíce prostředků existenčních, hledají práci mimo svůj domov. Zákonný účel stravoven jest tedy ve své podstatě podpůrný, charitativní, třeba že stravovny slouží i účelům veřejné správy tím, že rozlišují živly práci hledající od živlů práce se štítících.

Ústavní zařízení a organisace stravoven byly původně přizpůsobeny jen tomuto účelu podpůrnému. Opatření práce jest sice účelem, za kterým se uděluje ve stravonách podpora, avšak úprava sprostředkování práce nebyla ani implicite obsažena ve vlastním oboru působnosti stravoven.

Nicméně ukázalo se záhy, že základní myšlenka stravoven jest sice správnou, že však nelze dosíci účelu, za kterým se podpora uděluje, totiž opatření vhodného místa pracovního dotud, dokud není upraveno sprostředkování práce samo.

Příčinou prvotního neúspěchu stravoven v oboru sprostředkování práce byla desorganisace pracovního trhu, která způsobila, že návštěvníci stravoven neměli určité direktivy pokud jde o sprostředkování práce a také správa stravoven nebyla s to, aby řídila účelně pohyb cestujících dle poměru nabídky a poptávky po práci.

Zemský výbor učinil proto pokus v tom směru, zda a v jaké míře bylo by lze přičleniti úpravu sprostředkování práce k instituci stravoven. Stalo se tak citovaným oběžníkem zemského výboru, jímž byly stanoveny jednak organisační ústrojí, jednak zásady

a technika sprostředkování práce. Pro postup tento byla také směrodatnou úvaha, že se nedoporučuje přikročiti k zákonné úpravě sprostředkování práce jen na základě úvah theoretických a také nikoli jen dle cizích vzorů, nýbrž teprve až budou prakticky vyzkoušeny účelnost a vhodnost hlavních zásad organisace.

Oběžníkem zemského výboru bylo ústrojí organisační vybudováno tak, aby vyhovovalo potřebám lokálního i interlokálního sprostředkování práce v celé zemi. Toho docíleno ustanovením, že každá okresní stravovna jest ústavem práce pro pracovní trh zastupitelského okresu, v němž jest zřízena, a že působnost okresních stravoven ve věcech sprostředkování práce jest účelně doplňována jednak okresními hlavními stravovnami, jednak zemskými inspektoráty stravoven. Okresní hlavní stravovny vyrovnávají pro své obvody, zahrnující vždy několik sousedních okresů, nabídku a poptávku pracovních sil, pokud nebylo vyrovnání jich docíleno okresními stravovnami samými. Zemským inspektorátům pak přiznána vlastnost sprostředkujícího orgánu mezi jednotlivými hlavními stravovnami za tím účelem, aby vyrovnávaly nabídku a poptávku v celé zemi.

Sprostředkování práce bylo upraveno především pro návštěvníky stravoven. Technika sprostředkování omezuje se tudíž na přijímání přihlášek zaměstnavatelů a na instradování cestujících do místa pracovního. Vzájemná působnost stravoven jednotlivých kategorií upravena tak, že stravovny 1. kategorie oznamují hlavním stravovnám každodenně místa pracovní, která nemohla býti obsazena a hlavní stravovny činí obdobné oznámení zemským inspektorátům, jakožto zemským ústředním ústavům práce. Na základě sdělených dat sestavují zemské inspektoráty každý týden „úředního oznamovatele“ volných míst pracovních, který se zasílá všem stravovnám i jiným interessentům.

Oběžník zemského výboru připravoval však současně také již i organisaci všeobecného sprostředkování práce. Okresním výborům bylo totiž doporučeno, aby tam, kde toho vyžadují poměry pracovního trhu, zřizovaly samostatné okresní ústavy pro všeobecné sprostředkování práce.

Organisace tato docílila hned z počátku pozoruhodných výsledků na trhu práce. Nicméně úspěchu pronikavého nebylo a také nemohlo býti dosaženo. Z několika příčin. Organisace

byla totiž uvedena v život jen cestou nařizovací; neměla tedy závazné moci zákona. Nebylo proto lze zabrániti, že mnohé okresy, jichž sociálně politické cítění není vždy dosti vyspělé, neprovedly nařízení zemského výboru buď vůbec, aneb učinily tak jen nedostatečně. Další závadou bylo, že sprostředkování práce bylo upraveno především pro návštěvníky stravoven, kteří však jsou jen nepatrným zlomkem kvalifikovaného dělnictva. Také moment národnostní vyvolával z počátku určité obtíže.

Výsledky organisace byly však nicméně cennými ve dvojím směru. Byl podán důkaz, že lze účelně přičleniti sprostředkování práce k instituci stravoven, která svou organisací umožňuje, aby každý okres měl vlastní ústav práce pro potřeby svého trhu pracovního a aby takto celá země byla opatřena hustou nepřetržitou sítí ústavů práce.

Druhou cennou vymožeností bylo vytvoření sprostředkovací techniky. Dosud nebylo žádných vzorů a stravovny vykonaly ve směru tomto práci opravdu průkopnickou i zjednaly tak základnu pro zákonnou úpravu všeobecného sprostředkování práce. Snahy zemského výboru směřovaly nadále k tomu, aby sprostředkování práce bylo upraveno zákonem, a to tak, aby nebylo obmezeno na návštěvníky stravoven, nýbrž aby úprava se opírala sice o instituci stravoven, avšak byla rozšířena na všecky kategorie pracovních sil.

Ad III. Tyto snahy uskutečněny byly vydáním zemského zákona ze dne 29. března 1903 čís. 57 z. z., jímž se upravuje všeobecné bezplatné sprostředkování práce v království Českém a jehož legislatorní význam jest v tom, že jest nejen v Rakousku nýbrž i vzhledem k zákonodárství jiných států prvým zákonem, jimž se upravuje soustavně veřejnoprávní sprostředkování práce. Zákon tento prohlašuje sprostředkování práce za součástku oboru působnosti samosprávy okresní a zemské.

Rozšiřuje tudíž podstatně působnost samosprávy v oboru sociálně-politickém a jest proto zvláštního významu nejen pokud jde o vývoj zákonodárství v oboru sprostředkování práce vůbec, nýbrž i pokud jde o obor působnosti samosprávy a o poměr její ke správě zeměpanské.

Základní myšlénkou zákona jest decentralisace úpravy pracovního trhu dle zastupitelských okresů. Každý zastupitelský

okres má vlastní ústav práce pro potřeby pracovního trhu uvnitř zastupitelského obvodu a vzájemný poměr ústavů okresních jest tak upraven, aby bylo umožněno vyrovnání nabídky a poptávky v celé zemi.

Zákon upravuje takto lokální a interlokální sprostředkování práce v celé zemi.

Orgány lokálního trhu jsou:

1. Okresní stravovny zřízení dle zákona ze dne 29. dubna 1895 čís. 38 z. z.

2. Samostatné okresní ústavy pro sprostředkování práce. Dle § 4 jest totiž okresům zůstaveno, aby vedle stravoven zřizovaly samostatné ústavy pro všeobecné bezplatné sprostředkování práce.

Král. hlav. město Praha a město Liberec jsou po zákonu povinny zříditi vlastním nákladem obecní ústavy pro všeobecné sprostředkování práce (§ 5 zák. cit.).

Pro interlokální sprostředkování práce zřizuje zákon organisační útvary vyššího řádu, totiž:

a) okresní ústřední ústavy a

b) zemské ústřední ústavy pro sprostředkování práce.

Ad *a*) Okresní ústřední ústavy doplňují působnost okresních ústavů lokálních, pokud tyto nemohou uskutečniti vyrovnání nabídky a poptávky ve svém obvodu. Nejsou však výlučně orgánem interlokálního sprostředkování práce, nýbrž slučují dle § 3 zákona ve svém oboru působnosti dvojí funkci. Jsou totiž zákonnými ústavy lokálními sprostředkování práce v zastupitelském okresu, v kterém jsou zřízeny; a teprv ve druhé řadě zjednávají vyrovnání mezi nabídkou a poptávkou pracovních sil v obvodu zastupitelských okresů, jež jsou jim za tím účelem přikázány. Jen tato druhá působnost okresních ústředen jest povahy interlokální.

Dle § 3 zákona ustanovuje zemský výbor, které okresní ústavy práce jsou zároveň okresními ústřednami a na které okresy vztahuje se jich působnost. Vzhledem k rozsáhlejšímu oboru působnosti okresních ústředen ustanovil zemský výbor, že okresní ústředny mají býti zřízeny jako ústavy samostatné, tedy nikoliv ve spojení s okresní stravovnou.

Ad *b*) Zemské ústřední ústavy jsou dle § 6 cit. zákona sprostředkujícím orgánem mezi jednotlivými okresními a obecními ústavy (§ 4 a 5), jakož i mezi okresními ústředními ústavy pro sprostředkování práce.

Také obor působnosti zemských ústředen jest dvojí:

a) suppletorní,

b) samostatný.

V ohledu prvém doplňují působnost okresních ústředen za účelem vyrovnání nabídky a poptávky po práci nejen v jednotlivých zastupitelských okresech, nýbrž i v celé zemi. Suppletorní působnost zemských ústředen uplatňuje se ovšem jen v těch oborech pracovních, u kterých jest účelnou decentralisační soustava sprostředkování práce; tedy ohledně vlastního oboru působnosti okresních ústavů 1. kategorie.

Samostatný obor působnosti zemských ústředen má naproti tomu za předmět sprostředkování práce v těch oborech povolání, ve kterých jsou poměry pracovní toho druhu, že vyrovnání nabídky a poptávky pracovních sil lze provésti jen z jediného ústředí. V těchto musí soustava decentralisační ustoupiti soustavě centralisační; sprostředkování práce dle odborů (odborové sprostředkovatelny práce — Facharbeitsnachweis).

Zemské ústředny zřizují se dle § 6 nákladem zemského fondu v počtu, jejž dle potřeby určuje zemský výbor.

Správní obvod působnosti zemských ústředen jest totožný se správním obvodem zemských inspektorátů ústavů práce a stravoven. Vztahuje se na zastupitelské okresy, jež určuje zemský výbor dle § 6 zák. —

Netřeba zajisté blíže doličovati, že organisační ústrojí úpravy všeobecného sprostředkování práce dle zákona ze dne 29. března 1903 čís. 57 z. z. jest obdobné onomu, jež bylo základem úpravy provedené nařízením zemského výboru z 14. října 1897 č. 60665, o němž se stala zmínka v odstavci předešlém.

Také zemský zákon z 29. března 1903 č. 57 z. z. přičleňuje sprostředkování práce k instituci okresních stravoven a ustanovením o okresních, pokud se týče zemských ústřednách přejal zákon v podstatě také organisační útvary vyšší kategorie, vytvořené úpravou původní, t. j. okresní hlavní stravovny a zemské inspek-

toráty stravoven jako okresní pokud se týče zemské ústředny pro sprostředkování práce.

Zásadní rozdíl úpravy sprostředkování práce dle zákona ze dne 29. března 1903 čís. 57 z. z. oproti dřívější organisaci provedené zemským výborem mocí nařizovací týče se však *rozsahu* sprostředkování práce.

Zemský zákon upravuje totiž všeobecné sprostředkování práce, kdežto organisace uskutečněná dříve zemským výborem měla především na zřeteli návstěvníky stravoven. Ovšem, že důsledně musely býti této základní myšlence zákona přizpůsobeny i obor působnosti i zařízení jednotlivých útvarů organisačních i technika sprostředkování práce.

Zákonodárce volil organisaci tuto z důvodu, že dle zkušeností docílených úpravou zavedenou zemským výborem lze organisačního ústrojí stravoven zcela vhodně užíti pro úpravu všeobecného sprostředkování práce, bude-li jen účelně doplněno zřizováním samostatných okresních ústavů tam, kde toho potřeba vyžaduje.

Organisací touto neodcizují se stravovny původnímu svému účelu. Ten zůstává nedotčen. Zákon ustanovuje toliko z důvodů prospěšnosti a především z ohledů na finanční poměry okresů, aby stravovny mimo vlastní svůj obor působnosti byly i orgánem lokálního sprostředkování práce, avšak jen potud, pokud mohou vyhověti potřebám pracovního trhu svého zastupitelského okresu. Jinak mají býti zřizovány samostatné okresní ústavy práce.

Co do výkonu i hlavních zásad sprostředkování práce není však zásadního rozdílu mezi okresními stravovnami jakožto ústavy pro všeobecné sprostředkování práce a mezi samostatnými okresními ústavy práce. Toliko technika sprostředkování práce vykazuje některé rozdíly pokud jde o návštěvníky stravoven, jsouc v podstatě určována tím, že návštěvníci jsou poukazováni do místa pracovního prostřednictvím stravoven. Při ostatních uchazečích o práci moment tento odpadá.

Správním subjektem organisace dle zákona ze dne 29. března 1903 jsou jednak okresní zastupitelstva, jednak zemský výbor.

Okresní zastupitelstva jsou správním orgánem ohledně ústavů okresních, lokálních i ústředních, jež zřizují, vydržují a spravují vlastním nákladem. Za podmínek vytčených v § 4 zákona cit. povolují se okresním výborům zemské subvence na

zřízení i udržování ústavů práce. Pro okresy, které zřizují okresní ústavy ústřední pro sprostředkování práce, činí zemská subvence po usnesení zemského výboru až 50% všeho nákladu zařizovacího a vydržovacího. Usnesení to odůvodněno úvahou, že působnost okresních ústředen vztahuje se na více okresů, z nichž všechny neparticipují ani na zařizovacím ani na vydržovacím nákladu.

Výkonným orgánem sprostředkování práce jsou správcové ústavů okresních I. a II. kategorie. Tito jsou zřízenci okresními a podléhají právomoci okresních výborů. Okresní zastupitelstva pečují o to, aby sprostředkování práce dělo se přesně dle nařízení vydaných zemským výborem dle §u 9. zákona a se zřetelem na specielní poměry pracovního trhu okresu. Vykonávají místní dozor.

Zemský výbor jest správním orgánem vyššího řádu a přísluší mu právo nařizovací i dohlédací.

Mocí práva nařizovacího stanoví zemský výbor dle §u 6. zákona jednak základní pravidla pro sprostředkování práce, jednak i vnitřní zařízení okresních i obecních ústavů práce.

Právo dohlédací jest korrelátem práva nařizovacího. Zemský výbor dohlíží prostřednitvím zemských inspektorátů k tomu, aby okresní zastupitelstva plnila povinnosti, jež jim zákon ze dne 29. března 1903 ukládá a aby sprostředkování práce okresními ústavy dělo se přesně dle platných nařízení prováděcích.

Správní funkce ve vlastním slova smyslu koná zemský výbor jen ohledně zemských ústředních ústavů pro sprostředkování práce. Správu okresních ústavů práce vykonávají okresní výbory.

Zákon ukládá také obcím, aby všemožně podporovaly sprostředkování práce. V místech, kde není okresní stravovna, jsou obecní úřady sběrnami pro přihlašování a odhlašování uprázdněných pracovních míst (§ 3 zák. cit.).

Správě státní přísluší dle § 11 právo dohlédací v témž rozsahu jako ohledně okresních stravoven.

Usnesením sl. sněmu zjednána prostřednictvím „dozorčích rad“ účast zaměstnavatelů i dělnictva při provádění zákona.

Sprostředkování práce samo jest upraveno dle zásad: všeobecnosti, bezplatnosti, dobrovolnosti a nestrannosti. —

Příkladu českého následovalo království Haličské zákonem z téhož roku, kterého byl vydán zákon český. I zákonem haličským jest sprostředkování práce upraveno na podkladě autonomie zemské a okresní. Od té doby zájem pro veřejnoprávní průkaz práce v Rakousku neutuchá.

Dalším projevem zákonodárství tohoto období o úpravě sprostředkování práce jsou ustanovení novelly k živnostenskému řádu z 5. února 1907 č. 26 ř. z. jednak o sprostředkování práce po živnostensku (§ 21 a—21 f), jednak o úpravě sprostředkování práce živnostenskými společenstvy. Ustanovení prvá prohlašují sprostředkování práce po živnostensku za živnost koncesovanou a doplňují takto mezeru dřívějšího zákonodárství živnostenského.[3]) Ustanovení druhá obsahují podrobnější předpisy o sprostředkování práce živnostenskými společenstvy. Úpravy soustavné nicméně nepodávají. Zákonodárce vychází při tom vstříc vývojovým snahám veřejnoprávního průkazu práce jednak ustanovením, že při rozhodování o udělování koncese má býti vzat zřetel k tomu, je-li postaráno o sprostředkování práce zemí, okresem neb obcí; jednak ustanovením, že tam kde jsou zřízeny veřejné ústavy pro sprostředkování práce živnostenská společenstva mohou sprostředkování práce předati těmto veřejným ústavům.

Dělnické sprostředkovatelny odborové uhájily svou posici i v tomto období. Vzhledem k rozvoji veřejnoprávního sprostředkování práce šlo ovšem o to, aby byl upraven vzájemný poměr obou těchto organisací. Otázka ta není dosud definitivně rozřešena. — Takový byl v podstatě dosavádní vývoj zákonodárství rakouského o sprostředkování práce. Jest zajisté pestrý a křivolaký. Jest charakterisován tím, že pro nedostatek systematické úpravy zákonné uplatňují se v jednotlivých obdobích větší neb menší měrou jednotlivé způsoby sprostředkování práce a sice: po živnostensku, sprostředkovatelny odborové a spolkové, spr. práce živnostenských společenstev a spr. práce veřejnoprávní. Posléz uvedený útvar vstupuje na kolbiště trhu práce ovšem nejpozději. Nicméně pronikavý úspěch

---

[3]) Jinak jsou tato ustanovení živnostenské novelly dosti kusá. Mnohem zevrubněji upravuje živnostenské sprostředkování práce německý říšský zákon o sprostředkování míst z 20. června 1910. Sr. Dv. Karl Fischer: „Kommentar zum Stellenvermittlungsgesetz“. München. 1913.

veřejnoprávní organisace v král. Českém za dobu dosavadní platnosti zákona zemského z 29. března 1903 č. 57 z. z.[4]), vývoj sprostředkování práce v král. Haličském — který bohužel byl přerván nynějšími válečnými událostmi —, vývoj zákonodárství jiných států v posledním desítiletí,[5]) jakož i usilovné snahy interesentů i veřejné správy vymaniti sprostředkování práce z područí ziskuchtivosti i stranické obmyslnosti ukazují nesporně směr příštího vývoje ve prospěch organisace veřejnoprávní. Jest si jen přáti, aby vývoj ten se urychlil, a aby neobmezoval se jen na některé země koruní, nýbrž aby opanoval pracovní trh celé říše.

Nové poplatky ze smluv pojišťovacích.

Napsal *prof. Dr. Drachovský.*

Císařské nařízení ze dne 15. září 1915 ř. z. č. 280 upravilo nově poplatky ze smluv pojišťovacích, o rentu doživotní i o zaopatření, zrušivši posavade platná ustanovení tar. pol. 40/57 lit. E a F (i s pozn.) popl. zák. a změnivši lit. G téže položky tarifové (§ 14 odst. 2. a § 3 odst. 2.). Vykonávací nařízení min. finančního v souhlasu s min. vnitra bylo vydáno dne 10. prosince 1915 ř. z. čís. 363; o formálním postupu a účtování při těchto poplatcích bez úředního vyměření vybíraných vydán byl výn. min. fin. ze dne 22. prosince 1915 čís. 87949 (popl. příl. v. m. f. čís. 2 ex 1916, str. 7 nn.).

I. Dle ustanovení §§ 1 nn. a 13 jsou poplatnými pojišťovatelé (resp. vůbec osoby na sebe risika tohoto druhu smluv odvážných přijímající) ve případech specielně vytčených, a to:

---

[4]) Sr. „Zprávy zemského statistického úřadu": Veřejnoprávní sprostředkování práce etc. v král. Českém v letech 1908—1910. Svazek XX. a publikaci zemského výboru: „Pět let veřejnoprávního sprostředkování práce v král. Českém". Praha 1910.

[5]) Sr. Dr. Otto Becker u. Dr. Ernst Bernhard „die gesetzliche Regelung der Arbeitsvermittlung in den wichtigsten Ländern der Erde. Berlin 1913.

1. Tuzemské ústavy pojišťovací,[1]) totiž ústavy, které smlouvy pojišťovací po živnostensku uzavírají jakožto pojišťovatelé, jsou poplatny v následujících případech:

a) za jakoukoli smlouvu pojišťovací — jíž na roveň byly postaveny smlouvy o rentu doživotní, pensi a se společnostmi dědickými (§ 3 odst. 2.) — a za každou další smlouvu uzavřenou mezi ústavem a pojištěncem o další trvání nebo změnu této smlouvy;

b) za plnění pojištěného obnosu nebo čehokoli jiného (jakékoli náhrady škody) pojištěnci, k čemuž ústav jest smlouvou pojišťovací zavázán;

c) za vyplacení náhrad za zpět koupené pojistky;

d) za zápůjčky nebo zálohy na pojistku a z úroků z nich přijímaných — § 1 odst. 1. čís. 1—3.

2. Cizozemské pojišťovny, mají-li v tuzemsku své zástupce neb odbočky jsou poplatny (§ 21 nn. vyk. nař.).:

a) za veškeré smlouvy pojišťovací, které v tuzemsku uzavřely nebo sprostředkovaly;

b) pokud však předseberou nebo sprostředkují pouze provedení účinů pod čís. 1 naznačených, jsou poplatny jenom v těchto užších mezích;

c) nemají-li v tuzemsku zástupců nebo filiálek nebo jde-li o jiné obchody, než ad *a*) i *b*) zmíněné, podléhají dle obecných zásad poplatkového práva (§ 64 nn. popl. zák.) jak ony samy, tak i druhé strany smlouvu uzavírající poplatkům dle všeobecných ustanovení práva poplatkového za příslušná právní jednání a listiny právní vypadajícím. Pouze ve výměře byly tu stanoveny odchylky od všeobecných předpisů — § 2 odst. 1. a 2.

3. Také jiné ústavy, které obchod pojišťovací jen vedle jiných, hlavních obchodů vedou, jako železnice a paroplavební společnosti (pojištění transportní), banky (pojištění losů) a skladiště (pojištění zboží), jsou povinny platiti pojišťovací poplatky za všechny smlouvy, jak byly uvedeny pod čís. 1, a to dle pravidel, jaká byla

---

[1]) Nezáleží zpravidla na tom, zda jedná se o ústavy pojišťovací vzájemné, nebo jiné (§ 1 odst. 3). Čítají se sem také zařízení zaopatřovací, při nichž je stanoveno, že schodky hospodářské hradí se účastníky, jímž také přebytky připadají — § 4 odst. 3. — §§ 1 nn. vyk. nař.

dána pro pojišťovací společnosti tuzemské nebo cizozemské podle toho, jaká povaha jim samým přičítána býti může (§ 3 odst. 1.).

4. Všechna jiná zařízení zaopatřovací (ústavy pensijní a provisní, fondy pensijní, pokladny výslužné, pensijní spolky a p.) jsou poplatna za smlouvy pojišťovací a p., plnění z pojistky a náhradu za zpět zakoupené pojistky (čís. 1 lit. *a*—*c*). To platí jen pro takovéto ústavy tuzemské; ústavy cizozemské řídí se všeobecnými předpisy poplatkovými (§ 4 odst. 1. a 4.). Použití tohoto předpisu jest vyloučeno při soustavě rozvrhovací (srv. shora pozn. 1.), za to nevadí poplatnosti, je-li základní nebo provozovací kapitál takového ústavu vlastnictvím osoby třetí (odst. 2. a 3. tamtéž).

5. Každý jiný pojišťovatel za smlouvu pojišťovací (i zajišťovací) — § 13 úvod.

II. Osvobození se poskytuje (v. i §§ 26 nn. prov. n.):

a) osobní:

1. Spolkům a sdružením na zásadě vzájemnosti spočívajícím, pokud neprovozují nijakého podnikání výdělečného a nezabývají se zároveň neosvobozeným pojištěním, poskytuje se osvobození od poplatků, jež by měly platiti jakožto tuzemské pojišťovny ze smluv pojišťovacích, za plnění z pojistky nebo za náhrady za zpět zakoupené pojistky; nebo jakožto jiná zařízení zaopatřovací ze stejných aktů poplatných, pokud se tu jedná:

α) o pojištění podpor nemocenských a pohřebních, kdy tyto poslední obnos 400 K nepřekročí; nebo

β) stanovami vytčený účel pojišťování pensí invalidních, starobních, vdovských a sirotčích pro dělníky, pomocníky a učedníky, nebo

γ) o podpory ciferně neurčené na případ dočasné nebo doživotní nezpůsobilosti k výdělku (ať už trvají po celý život, nebo jen dočasně) a nebo podobné dočasné podpory pro vdovy a sirotky — § 10 odst. 1. čís. 1—3.

2. Osobám, jejichž osobní osvobození od kolků a poplatků tímto císařským nařízením (§ 11 odst. 1. čís. 1—6) bylo zachováno, a to:

α) pojišťovnám úrazovým podle § 56 zák. ze dne 28. prosince 1887 ř. z. č. 1 ex 1888;

β) pojišťovnám nemocenským dle §u 75 zák. ze dne 30. března 1888 ř. z. č. 23;

γ) pokladnám bratrským dle §u 45 zákona ze dne 16. července 1892 ř. z. 202;

δ) pensijním ústavům zřízeneckým dle §u 87 zák. ze dne 16. prosince 1906 ř. z. č. 1 ex 1907 a čl. I. cís. nař. ze dne 25. června 1914 ř. z. čís. 138;

ε) ústavům pro úrazové pojištění horníkův dle §u 3 cís. nař. ze dne 7. dubna 1914 ř. z. čís. 80.

Připomenouti jest, že osobní i věcná osvobození jinými předpisy poplatkovými daná, jež by zde dle §u 14 odst. 1. rovněž místa míti měla, nevztahují se na poplatky pojišťovnami tuzemskými a cizozemskými, podniky bankovními a dopravními a p. i jinými zařízeními pojišťovacími placené (§ 1 odst. 1., § 2 odst. 1., §§ 3 a 4 odst. 1.), pokud snad z ustanovení sub α—ε pod čís. 2 a pod čís. 3 nevyplývají výjimky — § 14 odst. 3.

3. Registrovaným pokladnám pomocným dle §u 43 zákona ze dne 16. července 1892 ř. z. čís. 202; téhož osvobození má se dostati i mistrovským pokladnám nemocenským, tvoří nebo přetvořují-li se podle ustanovení §u 115 *h* řádu živnostenského vyhlášeného dne 16. srpna 1907 ř. z. čís. 199 — § 11 odst. 2.

K těmto osobním osvobozením již ze zákona samého poskytovaným přistupuje ještě osobní osvobození, jež finanční ministr za podmínek v §u 10 odst. 1. (viz výše pod čís. 1) vytčených a za šetření předpokladů cestou nařizovací stanovených povoliti může:

4. ústavům pro pojištění dobytka, jež dostávají příspěvky z prostředků veřejných; pak spolkům pro pojištění dobytka na vzájemnosti spočívajícím, obmezují-li svou působnost na blízské okolí a skládají se jenom (nebo většinou) z malých hospodářů polních a lesních, a splnění těchto podmínek již ze stanov spolkových je patrno — § 10 odst. 2. a § 27 prov. nař.

b) věcná.

1. O věcných osvobozeních na základě dřívějších předpisů vyplývajících viz výše u osvobození osobních pod čís. 2 odst. 2.

2. V obchodě zajišťovacím (Rückversicherung) nepodléhají poplatku z plnění ze smlouvy pojišťovací plnění zajišťovatelova

ústavu zajištěnému — § 1 odst. 1., čís. 2 poslední věta. Jde-li o cizozemské ústavy zajišťovací, neplatí se poplatek za potvrzení příjmu od zajištěnce zajišťovateli vydávaná — § 2 odst. 2., čís. 2.

3. Platí-li cizozemské pojišťovny procentový poplatek ze smlouvy pojišťovací, neplatí se poplatek kvitanční za plnění pojištěncova pojišťovateli — § 2 odst. 2., čís. 1.

Vůbec na kvitance poplatkem procentovým stižené (čís. 2 a 3) nevztahují se všeobecné předpisy o potvrzeních příjmu dané tar. pol. 30/47 a 31/48 popl. zák. (§ 2 odst. 2., čís. 2 in f.).

4. Police a jiné listiny o pojišťovacích obchodech v §§ech 1, 2, odst. 1., 3. a 4 odst. 1., uvedených jakož i kvitance na přijaté jimi neb od nich plnění nepodléhají dalšímu poplatku kolkovému, mimo uvedené bez vyměřování přímo splatné poplatky pojišťovací. Stejné osvobození bylo poskytnuto také návrhům na pojištění, dodatkům k policím, policím redukujícím, listinám o zpětné koupi polic nebo jinakém annulování smlouvy pojišťovací, konečně kvitancím na zaplacení zápůjčky na policemi zajištěné (§ 7 odst. 1.). Výminkou však:

α) i v tomto případě jest platiti poplatek podle zásad zákona ze dne 8. března 1876 ř. z. čís. 26 ze směnek a obdobně poplatných listin na základě závazků ze smlouvy pojišťovací vystavených (§ 7 odst. 2.).

β) Poskytují-li se však pojištěncem pojišťovateli nemovitosti jako úplata za pojištění, nenastupují vůbec poplatky pojišťovací podle §u 1 odst. 1., čís. 1 a §u 4 odst. 1., čís. 1, nýbrž poplatky immobilární podle zákona ze dne 18. června 1910 ř. z. čís. 74 z právního jednání a kolek 1 K z každého archu o tom vystavené listiny. To platí i pro podobné pojišťovací smlouvy cizozemských pojišťoven (§ 2) a pro smlouvy s pojišťovacími ústavy neuzavřené (§ 13 odst. 3.). Řízení zůstává v tomto případě stejné, jako při zpoplatnění smluv o převodu nemovitostí, tedy musí tyto smlouvy býti k vyměření poplatku ohlášeny a poplatek vyměřuje se úřadem — § 8.

5. Pojišťovací smlouvy tuzemských pojišťoven v cizozemsku uzavřené osvobozeny budou za podmínek cestou nařizovací stanovených od poplatků pojišťovacích.[1]) Stejnou výhodu může

---

[1]) §§ 19 a 20 prov. nař.

finanční ministr přiznati také tuzemským filiálkám i zástupcům cizozemských bank, dopravních podniků a j. ústavů jen mimochodem smlouvy pojišťovací uzavírajících, pro pojištění do ciziny uzavřená. Poskytnutí týchž výhod zařízením zaopatřovacím v §u 4 zmíněným váže zákon na podmínku, že pojištěnec má své výlučné řádné bydliště (jež v pochybnosti dle předpisů jurisdikční normy třeba posouditi) mimo obvod působnosti tohoto císařského nařízení (§ 9 odst. 1. a 2.).

6. Ustanovení o vyhnutí se dvojímu zdanění vůči Uhrám i Bosně s Hercegovinou zůstávají i nadále v platnosti cís. nař. ze dne 29. prosince 1899 ř. z. čís. 268 a § 14 odst. 5. a § 25 prov. nař.

7. Podmínkou poskytnutí osvobození pro obchod do ciziny a ostatních částí monarchie jest řádné vedení knih dle §§ů 30—34 prov. nař.

III. Základem pro vyměření poplatků pojišťovacích jest hodnota, a to (§§ 7 nn. prov. nař.):

1. Při pojišťovacích smlouvách tuzemských i cizozemských pojišťoven a ústavů jenom mimochodem pojišťování provádějících hodnota ročního úhrnu veškerého plnění z tohoto důvodu všemi pojištěnci poskytovaného. Z hodnoty této nesmí býti vyloučeny provise a jiná plnění pojišťovny ve prospěch pojištěncův nebo osob třetích; nespadají však v tento základ plnění v postupu nemovitostí spočívající (§ 8). Z tohoto základu lze sraziti:

a) prémie i vedlejší poplatky vrácené pro stornování pojistek;

b) podíly z hospodářských přebytků vrácené vzájemnými pojišťovnami členům;

c) vedlejší poplatky, které nejsou ničím jiným, než náhradou veřejných dávek pojišťovnou zapravených (za pojištěnce, ne za vlastní svoje provozování obchodu, na př. nikoliv daně živnostenské) — § 1 odst. 1. čís. 1, § 2 odst. 1. a 2., čís. 1 a § 3 odst. 1.

Pokud pojišťovny cizozemské platí jen z jednotlivých smluv (§ 2 odst. 2), jest těchto pravidel použíti na vyšetření hodnoty těchto smluv jednotlivě.

2. Při poplatku z náhrady škod a pod. jest základem úhrnná roční hodnota všech plnění tuzemské pojišťovny nebo banky a p.

z toho vyplývajících — § 1 odst. 1. čís. 2 (o osvobození plnění zajišťovacích viz II. b) č. 2, § 3 odst. 1.

3. Při poplatku z náhrady škod cizozemskými pojišťovnami, bankami a pod. placených základem je kvitovaná hodnota plnění (§ 2 odst. 2, čís. 2 a § 3 odst. 1.).

4. Pro poplatky ze záloh na police i z úroků z takových zápůjček základem je u tuzemských pojišťoven, bank a pod. úhrnný obnos během roku u takového ústavu zapůjčený a na úrocích obdržený (§ 1, odst. 1., čís. 3 a § 3 odst. 1.) Podobně se věc má i u pojišťoven cizozemských — § 2 odst. 1.

5. Stejným způsobem vyhledává se i hodnota plnění tvořící základ poplatku pojišťovacího u jiných zařízení zaopatřovacích, pouze s těmito odchylkami resp. vysvětlivkami:

a) Úhrn dle čís. 1 výše vyšetřovaný tvoří všechna plnění účastníků nebo třetích osob plynoucí z ustanovení smlouvy nebo stanov;

b) úhrn dle čís. 2 tvoří se zde hodnotou všech obnosů zaopatřovacích a všech jiných plnění dle smluv nebo stanov poskytovaných — § 4, odst. 1. čís. 1 a 2.

6. Jedná-li se o poplatek z pojišťovací nebo zajišťovací smlouvy neuzavřené s některým z výše vyjmenovaných ústavů, jest základem vyměření poplatku hodnota úplaty, za niž se pojišťuje — § 13 odst. 1. I zde arci, jak výše naznačeno, nelze bráti zřetel na transakce immobilární samostatně zpoplatněné (§ 8 a § 13, odst. 3).

Pro všechny případy pak platí ještě tato pravidla:

7. Nezáleží na tom, zda plnění stalo se hotovými nebo připsáním k dobru (§ 1 odst. 3., § 2, odst. 1., § 3, § 4, odst. 1.).

8. Platí-li se přímo z úplaty za jednotlivou smlouvu pojišťovací, a má-li býti stanovena hodnota opětujících se plnění, jest je oceňovati násobkem všeobecně stanoveným §em 16 zák. popl.[1]) — § 2 odst. 2. čís. 1 a § 13 odst. 2.

---

[1]) Desateronásobným, jde-li o dobu určitou aspoň na deset let (na kratší dobu určitou celý zaplacený obnos) a na doživotí jedné osoby; na doživotí dvou nebo více osob patnáctinásobným; dvacetinásobným na vždy nebo na dobu trvání právnické osoby, prozatím trojnásobným, jde-li o dobu neurčitou.

9. Zaokrouhlování na obnos čtyřiceti K dělitelný má i zde pro poplatky procentové význam (zbytky do 2 K se pomíjejí), a to tak, že se zaokrouhluje celá hodnota poplatná (tedy na př. úhrn všech plnění u téhož ústavu za rok) — § 7 zák. ze dne 1. prosince 1862 ř. z. čís. 89 a § 5 odst. 2. cís. nař.

10. Pravidlo přepočítací pro stanovení hodnoty mincí obchodních a cizozemských peněz dané §em 8 zákona ze dne 13. prosince 1862 ř. z. čís. 89 jest pro tyto případy zrušeno a zmocněno bylo ministerstvo finanční vydati předpisy přepočítací cestou nařizovací — § 14 odst. 4.

IV. Výměra poplatku pojišťovacího obnáší:

1. Za smlouvy pojišťovací a jí na roveň postavené smlouvy o doživotní renty a pod. (§ 3 odst. 2.) u tuzemských pojišťoven, pak i bank a j. ústavů jenom mimochodem pojišťujících z úhrnného obnosu ročního:

a) v obchodě zajišťovacím .... ½%[1])
b) v krupobitním a dobytčím pojištění 1%
c) v jiných odvětvích pojišťovacích .... 2%.

Stejné výměry platí také pro pojišťovací smlouvy cizozemských společností — §§ 1, odst. 1. čís. 1; 2, odst. 1. a 2. čís. 1; 3. Pro jiná zařízení zaopatřovací platí tu výměra 1% — § 4 odst. 1.

2. Za náhrady škod a pod. platí tuzemské i cizozemské pojišťovny, pak ústavy mimochodem pojišťující:

a) při pojištění krupobitním, dobytčím, požárním a dopravním .... ½%
b) v jiných oborech pojišťovacích.................. 1%
— § 1, odst. 1., čís. 2; 2, odst. 1. a 2., čís. 2; 3.

Pro zařízení zaopatřovací platí tu stejná výměra 1% — § 4 odst. 1.

3. Za policemi kryté zápůjčky atd. platí tuzemské (a dle okolností i cizozemské (§ 2, odst. 1.) pojišťovny ½% ročního úhrnu zápůjček a úroků — § 1. odst. 1., čís. 3.

Výměry všech těchto procentových poplatků jsou definitivní, a nevybírá se tu přirážka zavedená císařským nařízením ze dne 17. května 1859 ř. z. čís. 89 — § 5 odst. 1.

---

[1]) § 17 nn. vyk. nař.

4. Ze smluv pojišťovacích a zajišťovacích uzavřených s jinými pojišťovateli, než tuzemskými nebo cizozemskými pojišťovnami, též bankami a j. podniky jen mimochodem pojišťujícími, platí se kolkový poplatek podle škály III. (s přirážkou) — § 13 odst. 1. Ustanovení toto platí také pro pojišťovací smlouvy uzavřené se zařízeními zaopatřovacími v §u 4 uvedenými (arg. necitování tohoto §u v §u 13 odst. 1.), z nichž tedy platí se poplatek dvojí.

V. Také o řízení v těchto případech platí, že postupovati jest podle obecných zásad práva poplatkového, pokud toto císařské nařízení odchylek nestanoví (§ 14 odst. 1.). Specielně bylo předepsáno (v. i §§ 35. nn. vyk. nař.):

1. Poplatky z pojišťovacích a p. smluv, z náhrad škod a z výpůjček na police i jejich úroků, pokud platí se dle ročních úhrnů, nevyměřují se úředně, nýbrž má je ústav dotyčný sám vypočísti a bezprostředně zapraviti (§ 1, § 2 odst. 1., § 3 a § 4 odst. 1., pak § 6 odst. 1.).

2. Poplatky z pojištění u cizozemských společností a ústavů, pokud platí se z jednotlivých smluv (§ 2 odst. 2. a § 3 odst. 1.), platí se na základě úředního vyměření; musí tudíž býti k vyměření poplatku opověděny podle všeobecných předpisů práva poplatkového (§ 6 odst. 4.).

Pro ústavy k placení poplatku úhrnného bezprostředně zavázané platí rovněž ustanovení §§ů 5 a 12 zákona ze dne 13. prosince 1862 ř. z. čís. 89 (§ 6 odst. 2.), že totiž předměty poplatné jsou dány, i kdyby nebyly o nich zřízeny listiny právní; a dále, že správa finanční může ústavům a zařízením takovým uložiti vedení kontrolního denníku a po případě s nimi o obnosu poplatku uzavříti sjednání. Stejně zůstává zde v platnosti pro tyto případy druhým odstavcem cit. §u 12 zák. z r. 1862 vyslovené ručení těchto ústavů i jejich úřednictva poplatné akty provádějícího.

Na cestu nařizovací jest odkázáno bližší ustanovení o způsobu placení těchto poplatků, terminech platby a opatřeních kontrolních (§ 6 odst. 1. a 2.).[1] Může však býti stanoveno, že úhrnné poplatky procentové mají býti po lhůtách placeny již před splat-

[1]) §§ 35 a 36 vyk. nař.

ností, jež tu patrně jest předpokládána teprve současně s uplynutím roku správního nebo bilančního, za nějž poplatky úhrnem se vypočítávají (§ 6 odst. 1.).

Správné placení těchto úhrnných poplatků procentových ústavy bezprostředně odváděných, a to i v terminech před splatností poplatku celého cestou nařizovací stanovených zabezpečeno jest stanovením 5%ních úroků z prodlení čítaje ode dne po uplynutí lhůty platební následujícího. Nad to dáno jest zmocnění správě finanční, aby takové nezaplacené lhůty předepsala omeškavšímu se ústavu nebo zařízení zaopatřovacímu trojnásobným obnosem. Ježto jedná se jen o právo správy finační, lze zajisté ve případech zřetele hodných na žádost strany nebo i ex officio od tohoto zvýšení upustiti. Toto zvýšení poplatku jest opatřením exekučním, nikoli trestním. Jinak o výročním účtování a kontrole v. §§ 37 až 41 prov. nař.

VI. Trestní ustanovení dal § 15 stanovením pokuty pořádkové do 2000 K za jakékoli přestupky tohoto císařského nařízení a také všech k jeho provedení daných nařízení a příkazů úředních. Opakování téhož činu trestného a každé marné upomenutí o vyhovění povinnosti dává právo uložiti pokutu opětně do stejné výše.

VII. V působnost vstupuje toto císařské nařízení dnem 1. ledna 1916 (§ 16); pro dobu přechodní však byla dána tato ustanovení §em 12 (§§ 42 nn. vyk. nař.).

1. Za právní jednání podléhající nyní úhrnému poplatku procentovému uzavřena před koncem r. 1915 platí se jen potud, pokud na základě těchto smluv nastoupí od 1. ledna 1916 nějaké plnění od pojišťovny nebo pojištěnce.

A i tu platí se procentový poplatek až do konce r. 1920 pouze ve výměře poloviční, byl-li z takovéto smlouvy pojišťovací nebo zaopatřovací v době od 1. ledna 1911 do 31. prosince 1915 zaplacen poplatek podle posavadních předpisů a hodnota plnění opětovaného podle ustanovení §u 16 popl. zák. byla zjištěna.

Ústavy a zařízení, jež o přiznání tohoto snížení poplatku pojišťovacího žádají, musí doložiti splnění podmínek pro to stanovených a zaříditi vedení svých knih tak, aby plnění polovičnímu poplatku podrobená byla zvláště vykázána. Bližší ustanovení dána budou cestou nařizovací (§§ 44 nn. a 37 prov. nař.).

Ústavy tyto mohou však býti od povinnosti odděleného vykazování snížených poplatků osvobozeny, odhodlají-li se za zmíněné pětiletí platiti ze všech svých poplatných smluv pojišťovacích poplatek paušálně. Arci při stanovení základu tohoto paušálu jest hleděti přiměřeným způsobem na povolené zmírnění sazby pro případy převáděné. Jinak však posuzuje se i tento poplatek paušální jako celek.

2. Pokud pojišťovatelé zavázáni jsou za pojištěnce nésti poplatky pojišťovací a nejedná se o poplatky škálové dle §u 13, a příslušný důvod zavazovací nastal před koncem r. 1915, mohou žádati od pojištěnců po 1. lednu 1916 náhradu toho, oč nynější poplatky výměru dřívější převyšují.

VIII. Pokud se historie tohoto císařského nařízení dotýče, (vydán tu byl pamětní spis ve dvor. a stát. tiskárně ve Vídni, 1915, 37. str. vel. 8⁰), lze uvésti, že vzniklo z vládní předlohy podané pod čís. 540 příloh k protokolům sněmovny poslanecké, XXI. zas. (r. 1911),[1]) která arci v parlamentě svého projednání nedošla. Důležitější odchylná ustanovení předlohy byla tato:

a) Základem bylo stanovení pojišťovacích poplatků pouze pro společnosti akciové a vzájemné pojišťovny (§ 2 předl.).

b) Cizozemské pojišťovny měly platiti pouze poplatek škálový ze smluv pojišťovacích, pokud předpoklady zpoplatnění dle §u 23 popl. zák. byly dány (§ 2 posl. odst. předl.). Totéž platilo i o cizozemských zařízeních zaopatřovacích (§ 4 předl.).

c) Také pojišťování mimochodem uzavírané mělo býti podle zásad ad *a*) naznačených zdaněno *pouze* u společností akciových, potom u železničních a plavebních podniků, pokud šlo o pojištění transportní; u bank, pokud jde o pojištění losů a konečně u skladišť, pokud jde o pojištění uloženého zboží (§ 3 odst. 1. předl.).

d) Pro zařízení zaopatřovací nenastávala změna sazby, rozdělují-li se výročně přebytky (§ 4 předl.).

e) Aby dvojí zdanění tuzemských společností a zařízení v cizozemsku obchody uzavírajících bylo zamezeno, mohlo finanční ministerstvo poskytnouti osvobození (§ 9. odst. 1 a 2 předl.).

---

[1]) Starší předloha čís. 400 ke sten. prot. sněm. posl. k IX. zas. (r. 1881) došla i zpracování poplatkového výboru (příl. 704 tamtéž). Toto bylo vzorem pro uherský zák. čl. VIII. ex 1883.

f) Osvobození mělo býti poskytnuto také dle §u 339 návrhu zákona o pojištění sociálním (§ 11 odst. 1. čís. 6 předl.).

g) Ustanovení o pokutách pro případ opakování a bezvýsledného upomínání chybělo (§ 15 předl.)

h) Poplatnost výkupů pojištění nebyla stanovena.

IX. Posavadní poplatky pojišťovací, které i hledě k ustanovením nyní v platnost vcházejícího císařského nařízení nadále mají býti zachovány ve případech, na něž se nové poplatky pojišťovací nevztahují (ev. po případných změnách — § 2 odst. 2. cís. nař.), jsou tyto:

1. Z návrhu pojišťovacího kolek 1 K z každého archu dle tar. pol. 24./10. nebo 19./101. II. lit. b) popl. zák.

2. Smlouva pojišťovací podrobena byla bezprostřednímu poplatku dle hodnoty prémií jednou provždy (§ 16 popl. zák.) vypočtené, jakož i dle prémií skutečně zaplacených (tar. pol. 40./57. lit. F. zák. ze dne 13. prosince 1862 ř. z. čís. 89 resp. nař. min. fin. ze dne 28. dubna 1866 věst. m. f. str. 107) podle škály II.

3. Totéž platí o kvitančním poplatku z prémií 4 K přesahujících. V obou případech (ad 2 a 3) nehledí se na to, zda byla vystavena listina (§ 5 cit. zák. z r. 1862).

4. Za právní listiny při obchodě pojišťovacím se vyskytující platilo se dle povahy jejich.

5. Kvitance za náhrady škod (mimo škody elementární) podléhaly rovněž kolku dle hodnoty a škály II.

Hledě k poplatnosti všech aktů byly předepsány pojišťovnám zvláštní denníky pro vyměřování a vykazování poplatků, což teď arci (nehledě k ustanovením §§ů 6 a 12) nebude tak všeobecné a tak detailní.

X. Výtěžek byl očekáván dle předlohy zmíněné asi $4^1/_4$ mil. K, což vůči posavadnímu stavu znamenalo jakýsi, ač nepříliš značný prospěch pro státní pokladnu; rozšířením okruhu osob poplatných a zpoplatněním i jiných aktů, než v předloze uvedeno, lze očekávati výtěžek větší tím spíše, že při propočítávání výsledku nebylo na jiné pojišťovatele (§ 13 cís. nař. i předl.) vůbec hleděno.

XI. Za účelem srovnání odvolává se doprovod uvedené vládní předlohy na předpisy o poplatcích pojišťovacích v cizině, a to zejména:

1. V Uhrách dle zák. čl. VIII, z r. 1883 poplatek procentový ½—1½% prémií.

2. V Prusku dle kolkového zákona ze dne 30. června 1909 (tar. 70) buďto dle prémií (½%), nebo dle kapitálu ($^1/_{20}$ a 0·001%).

3. Hamburk podal velmi kasuistická ustanovení (I. pro pojištění námořní, II. požární, III. životní a rentové, IV. úrazové a ručební, V. úvěrové a VI. jiné) v tar. pol. 16. zákona kolkovního ze dne 11. prosince 1903. Poplatky řídí se větším dílem podle obnosu pojištěného.

4. V Bavorsku platí se rovněž zpravidla z obnosu pojištěného (čl. 265—269 zák. ze dne 11. listopadu 1899).

5. Ve Francii platí se jednak registrační poplatek zpravidla podle prémií (zák. ze dne 22. frimaire VII, 28. dubna 1816 a 23. srpna 1871) ze smlouvy a kolkový poplatek z listiny (zák. ze dne 9. vendémiaire VI (čl. 56), 5. června 1860 (čl. 33), 29. prosince 1884 resp. paušalování fakultativní dle zák. ze dne 5. května 1850, 9. května 1860 a 2. července 1862).

6. Konečně v Italii, kde řídí se poplatek rovněž většinou dle prémií (zák. ze dne 26. ledna 1896 čís. 44).

Opolsko-Ratibořské robotní řády ze XVI. století.

Podává *JUDr. Jan Kapras.*

Úvod.

Knížetství Opolsko-Ratibořské[1]) soustřeďovalo v sobě větší část Horního Slezska.[2]) Vedle něho, když Osvětimsko, Zátorsko

---

[1]) Dějiny knížetství Opolsko-Ratibořského: *Weltzel,* Geschichte der Stadt Ratibor 1861, 2. vyd. 1881; *Idzikowski,* Geschichte der Stadt Oppeln 1863; *Weltzel,* Geschichte des Ratiborer Archipresbyterats 1865, Landesbeamte der Fürst. Oppeln-Ratibor, Z. G. Schlesiens XII.; *Kapras,* Veliké privilegium kníž. Opolsko-Ratibořského, Sborník v. pr. st. XII., Zemské knihy Opolsko-Ratibořské, Čas. Mus. Čes. LXXX., Oberschlesische Landbücher, Z. G. Schlesiens XLII., str. 87. Dále srov. *Zíbrt,* Bibliografie české historie II., 6267—89.

[2]) Poslední Piastovec Opolský Hanuš utvořil toto území. Dědictvím přešla na něho jen část jeho po strýci Bolkovi a otci Mikuláši. Bolek psal se již r. 1451 pánem Horního Hlohova, a patřily mu dále Bělá (Zülz), Olešno

a Śeversko se odtrolilo ze Slezska k Polsku, význačným územím pro právní vývoj Horního Slezska bylo ještě Těšínsko. Řada panství stavovských mezi oběma ležících podléhala právnímu vývoji toho nebo onoho jmenovaného knížetství. Horní Slezsko odlišilo se od Dolního Slezska[3]) svým právním vývojem úplně, když v XV. a XVI. století provedena byla v Horním Slezsku recepce českého práva[4]) a českého jazyka úředního.[5]) V té době Opolsko-Ratibořsko smrtí Hanuše Opolského 27. září 1532 pozbylo svých knížat z rodu Piastovců. Když neuznány nároky z dědických smluv Hanuše s Jiřím Braniborským,[6]) učiněno narovnání tak, že Jiřímu ponecháno Opolsko-Ratibořsko zástavou. V držbě zástavy následoval po Jiřím († 1543) syn jeho Jiří Bedřich, který byl nucen se ho vzdáti roku 1551. Téhož roku postoupeno Opolsko-Ratibořsko Isabele Uherské, vdově po knížeti Janu Zápolském, záměnou za Sedmihrady. Avšak již roku 1556 jest Opolsko-Ratibořsko knížetstvím bezprostředním, spravovaným hejtmanem zemským jménem krále českého. A takovým zůstalo po celou dobu, o kterou se při řádech robotních opolsko-ratibořských jedná.

Hospodářské poměry slezské[7]) vytvořují se koncem XII. a začátkem XIII. století tak, že proti velkostatkářům (knížeti,

---

(Rosenberg) a Nemodlín (Falkenberg). Po smrti strýce jeho Bernarda († 1460) připadly mu Střelce (Strehlitz) a Lublinec (Lublinitz). Prudník měl Hanuš r. 1477 spolu s bratrem Mikulášem. Glivice (Gleiwitz) koupil Hanuš 1492, Tošek (Tost) roku 1497, Kozlí roku 1509. Po smrti knížete Ratibořského Valentina roku 1521 na základě dědické smlouvy z roku 1512 připadly Hanušovi Ratiboř, Žáry (Sorau) a Rybníky. Roku 1498 koupii také Bytom a 1521 Bohumín, avšak postoupil obé později markraběti Jiřímu z Ansbachu.

[3]) O slezské organisaci vůbec: *Rachfahl*, Die Organisation der Gesammtverwaltung Schlesiens vor dem dreissigjährigen Kriege 1894; *Kapras*, Právní dějiny zemí koruny české II. (1913) d. 1.

[4]) *Meister*, Die Aufnahme u. fortdauernde Gültigkeit des Sachsenrechtes in Schlesien 1808; *Suarez*, Sammlung alter u. neuer schlesischen Provinzialgesetze (1771) p. VII.; *Kapras*, Právní dějiny I., 19.

[5]) *Kapras*, Český úřední jazyk ve Slezsku 1909.

[6]) *Grünhagen*, Geschichte Schlesiens (1886) I., 376, II. 55; Sněmy české I., 236, 313, 330, II. 630 a n.

[7]) O slezských poměrech hospodářských: *Rachfahl*, Zur Geschichte der Grundherrschaft in Schlesien, Savigny Z. RG. XVI. German; *Dessmann*, Geschichte der schlesischen Agrarverfassung 1904; *Dyhrenfurth*, Ein schlesisches Dorf u. Rittergut, Schmollers Forschungen XXV.,

církvi, šlechtě) jest třída nesvobodného lidu selského polského na vrchnosti velmi silně závislého.[8]) Půda se dělí na velkostatkářovy dvory, přímo obdělávané, a na selské statky, dávkami naturálními a robotami povinné. Pro tehdejší slezské poměry jest však charakteristickým zjevem, že velkostatky jsou menší nežli v Čechách a na Moravě. Jen kníže měl v podstatě takové velkostatky jako v Čechách, a tu a tam i církev. Šlechta měla však napořád statky malé.

Kolonisací[9]) přívádějí se do Slezska ve XIII. století noví selští obyvatelé, jichž poměr smlouvou jest na základě emfyteutického nebo purkrechtního práva přesně upraven. Jsou osobně svobodní, sedí však na nesvobodném statku. Kolonisté nekonali skoro nikdy roboty, platili činže a byli osvobozeni od různých břemen veřejných. Tím vznikl v selském stavu rozdíl mezi sedláky

---

1906; *Meitzen*, Urkunden schlesischer Dörfer, Cod. Sil. IV., 1863; *Opitz*, Die Arten des Rusticalbesitzes in Schlesien, Gierkes Untersuchungen č. 73; *Büttner*, Ein schlesisches Rittergut 1901; *Stenzel*, Beiträge zur Geschichte der Laudemien in Schlesien 1848; *Weitz*, Schlesische Weidewirtschaft 1913; *Thausing*, Zur Entstehung der Nordostdeutschen Gutsherrschaft, Vierteljahrsch. Soc. u. W. G. 1911; *Ermisch-Wutke*, Haushaltung in Vorwerken 1910; *Knapp*, Die Bauernbefreiung und der Ursprung der Landarbeiter in den aelteren Teilen Preussens I.—II., 1887.

K srovnání českých a moravských poměrů: *Gruber*, Agrární zřízení 1914; *Krofta*, Přehled dějin selského stavu v Čechách a na Moravě, Agrární archiv I.—III; *Kalousek*, Řády selské a instrukce hospodářské, A. Č. XXII.—V., XXIX, 1906—13; *Kadlec*, O poddanství a robotě v zemích českých 1899; *Grünberg*, Die Bauernbefreiung u. die Auflösung der gutsherrlich-bäuerlichen Verhältnisse in Böhmen, Mähren u. Schlesien I.—II., 1893/4; *Kaizl*, Lid selský, jeho poroba a vymanění v zemích českých, Naše doba II.; články *B. Riegra* v Mischler-Ulbrichově Öst. Staatswörterbuch I. a III. a v Drobných spisech I. — Další literaturu viz *Kapras*, Právní dějiny II. § 22 a 46.

[8]) Starší sociální poměry slezské: *Meitzen*, Über die Culturzustände der Slaven in Schlesien vor der deutschen Colonisation, Abh. Schles. Gesell. 1864; *Piekosiński*, Ludnošč wieśniacza w Polsce w dobie piastowskiej 1896; *Balzer*, Rewizya teoryi o pierwotnem osadnictwie w Polsce, Kwartalnik hist. XII.; *Szelągowski*, Chlopi dziedzice we wsiach na prawie polskiem 1899; *Gorzycki*, Zarys historyi chlopow w dawnej Polsce 1902.

[9]) O kolonisaci ve Slezsku zvláště: *Rachfahl*, l. c.; Dessmann l. c.; *Stenzel*, Beiträge zur Geschichte der Einwanderung deutscher Kolonisten in Schlesien, Jahresb. schles. G 1839—40; *Schulte*, Die Anfänge der deutschen Colonisation in Schlesien, Silesiaca 1898; *Seidel*, Beginn der deutschen Besiedlung Schlesiens 1913; srov. *Kapras*, Práv. děj. II. § 16.

usazenými na starém právu polském (ius polonicum) a sedláky usazenými na právu německém (ius emfyteuticum).

Hospodářským principem velkostatkářů tehdejších bylo získati co nejvíce sedláků činžovních, aby půdy přímo obdělávané (vorwerk, dvůr) bylo co nejméně. Základem selského hospodářství byly statky o jednom lánu. Výjimečně sedláci mívali i více lánů. Vedle celoláníků byli pololáníci, čtvrtláníci, chalupníci, domkáři, zahradníci a podsedkové, mající menší výměru polí, nebo jen malý kousek aneb dokonce žádný.

Snaha sedláků šla všude k tomu zlepšiti své právní postavení přeměnou jus polonicum v jus emfyteuticum. Skutečně také napořád se sedláci tímto způsobem zakupovali. Současně však zhoršovaly se poměry svobodných kolonistů. Neboť vrchnosti získávaly exempcemi nižší a později i vyšší soudnictví nad lidmi usedlými na jejich statcích, získaly i různá práva finanční a jiná veřejná práva, původně jen knížeti a jeho orgánům příslušející. Tento vývoj dál se ve XIII. i XIV. století, a byl ve Slezsku koncem XIV. století celkem ukončen. Tím se i kolonisté stali osobně odvislými na vrchnosti, na jejíž půdě seděli. Jinými slovy vytvořila se tímto vývojem domanialní moc nad poddanými, které v XV. století stejně podléhají všichni sedláci, třebas staré rozdíly úplně mezi nimi nepřestaly.

V Dolním Slezsku poměry kolonistů ve zhoršené této formě absorbovaly staré poměry úplně, a tam právní vývoj vedl k t. zv. dolnoslezskému vlastnictví sedláků. V Horním Slezsku převahou udržely se poměry dle práva polského kolonisačním vlivem jen proměněné a zlepšené, a navázaly přímo na nové poddanství.

Zatím změnil se celkový systém hospodářský v našich zemích. Šlechtici z vojáků-rytířů stali se zemědělci. Rytířské vojsko se přežilo a ustoupilo vojskům námezdním. Cena peněz neobyčejně klesla a tím klesal i výnos činžovní. Šlechta záviděla městům vzrůstající zámožnost. Velkostatkář nechtěl proto více činžovní sedláky, nýbrž kladl zvláštní váhu na hospodářství ve vlastní režii vedené. Přeměna ta spadá ve Slezsku na konec středověku a začátek věku nového.

Důsledky její byly různé. Především usiloval velkostatkář o to, zvětšiti půdu velkostatkem přímo obdělávanou. To dálo se jednak neobsazováním uprázdněných selských statků, dále koupí

jich a konečně nucením poddaných k prodeji. Ve Slezsku, kde dvory rytířské byly celkem malé (6—10 lánů), bylo této politiky zvláště zapotřebí. Na Opolsku a Ratibořsku přispělo k tomu nemálo i rozdrobení starého knížecího jmění, k němuž došlo po vymření rodu Piastovského,[10]) a z něhož utvořena celá řada nových panství poměrně větších statků šlechtických v ostatním Slezsku. Tím vším tedy došlo k značnému přesunu v poměru půdy rustikální a dominikální. Rustikální půdy všude ubylo, dominikální přibylo.

Na vzdělání její hledal velkostatkář laciné síly pracovní, našel je v robotách sedláků. A tak již koncem XV. století jest také ve Slezsku patrna snaha velkostatkářů rozmnožiti roboty buď vedle anebo místo činží. Tam, kde sedláci měli roboty neměřené, požadována od nich práce potřebná k obdělávání celého dvora. V XVI. století robota stává se již charakteristickým zjevem pro sedláka slezského. V Horním Slezsku bylo robot více, v Dolním méně. Kdo nekonal roboty, měl postavení zvláštní, privilegované, byl svobodníkem nebo svobodným sedlákem. To však neznamenalo ve Slezsku, že by neměl nad sebou vrchnosti. Slezští svobodníci jsou pouze privilegovaní poddaní. Jako v robotách i v poddanství byl rozdíl mezi Horním Slezskem a Dolním. V Horním Slezsku byli i v té příčině sedláci na tom hůře nežli v Dolním, v obou částech začalo však poddanství býti kombinováno s člověčenstvím.

Vývojovou tendenci XVI. století lze pro Sleszko v našich otázkách shrnouti ve tři body, selský majetek vydati na pospas vrchnosti, zajistiti vrchnosti pracovní sílu sedláků, zamezili sběhnutí sedláků. V prvním směru zavedena vrchnostenská expropriace statků selských, v druhém zvýšeny roboty a uzákoněna nucená práce dětí selských, v třetím omezena stěhovací volnost sedláků.

Všechny tyto otázky patrny jsou i v zákonodárství hornoslezském, zvláště opolsko-ratibořském, které pro úplnost třeba doplniti hlavními všeobecnými předpisy slezskými.

Počátek tohoto zákonodárství tvoří všeobecný landfrid slezský Ferdinanda I. z 22. září 1528.[11]) Selských poměrů týkají se články

---

[10]) Blíže *Dessmann* l. c. 190.

[11]) *Weingarten,* Fasciculi diversorum jurium 1690, II. p. 13; *Brachvogel,* K. u. k. das Erbherzogthum Schlesien concernirende Privilegia etc. I. 1731, p. 65.

VII. a XV. Článek VII. zakazuje vrchnostem žádati bezprávně čeho nového na sedlácích. Článkem XV. pak utvrzena vázanost poddaného na statek, s něhož směl se odstěhovati jen se souhlasem vrchnosti[12]) a současně ustanoveno, že sedlák nesmí z činžovního statku poslední vůlí disponovati nad živým a mrtvým fundem jeho, nýbrž že tento musí zůstati při statku.

Na tento všeobecný slezský základ navázalo zákonodárství opolsko-ratibořské. Prodej tamních statků komorních do rukou soukromých, provedený právě v této době, způsobil jisté nepořádky a stížnosti v otázkách poddanských ozývající se jak se strany stavů, tak se strany sedláků. Stížnostmi těmi byl nucen král Ferdinand I. k zakročení místodržitele českého arciknížete Ferdinanda naříditi hejtmanu opolsko-ratibořskému Janu z Oppersdorfu roku 1557, aby otázkou robot se zabýval.[13])

Na základě královského rozkazu a šetření vydal jmenovaný hejtman jménem Ferdinandovým 4. ledna 1559 první robotní řád

---

[12]) Mínění *Rachfahlovo* (l. c. 159), že toto svolení bylo rázu pouze formálního nemá žádného podkladu.

[13]) List Ferdinanda I. synu jeho arciknížeti Ferdinandu, tehdy místodržícímu v českých zemích „Durchleutiger, hochgeborner, freundtlicher, lieber Sun und Fürst. Wir haben deiner lieb sunlich und gehorsam schreiben und ratlich guetbedunkhen, der unterthanen und paurschafften in unsserem Fürstenthumbern Oppeln und Rattibor Robotversehung, des Schloß und Stat auch Ritterschaft im Tostischen Kraiss und verwendung des alten und verpauung aines newen Maltzhaus in unsser Stat Oppeln belanngendt, gnediglich emphangen, angehört und vernomen und lassen uns derselben deiner lieb guetbedunkhen in allen Articln vätterlich und gnediglich wollgefallen haben auch wie dein lieb in sein schreiben begern, solliche unsere Resolution unsserm oberhaubtmann Hanussen von Opperssdorff die zwen Articl als die Robot, auch die Malz Behausungen beruerendt in volziehung zu bringen, zuegeschreiben und beuelh gethan. Aber des ainen Articls halb von wegen fürsehung des Schloß und Stat auch Ritterschafft im Tostischen Kreiss, da ist unser vattrelich und genediger beuelich, das dein lieb fürderlich verordnenn, damit die Ritter oder Landschaft daselbst unserm Rath und Vitzhumb in Schlesien Fridrichen von Redern neben dem Schloßambt zu verwalten auferlegt werde, daran eruolgt unnser vatterlicher und genediger willen und mainung, und wollten derselben solches zu Antwort nit verhalten. Geben Wienn den 12 decembris Anno in 57. isten; an Ertzhertzog Ferdinanden. (Koncept vídeň. finanč. arch. Čechy 1557; opis zem. arch. čes.)

opolsko-ratibořský.[14]) Řádem tím stanovena jest míra robot. Základem jest lán; kdo má méně, koná robot přiměřeně méně v poměru svého majetku k lánu. Celoláník má povinnost ročně vzdělati, osíti a až do stodol svésti úrodu s jedné míry vrchnostenské půdy na zimu, a s jedné na jaro, dále jeden den voziti mrvu, vykonati fůru do 2 mil, přivézti 4 vozy dříví vrchnosti, při stavbě panské vykonati další 3 fůry; dále jest sedlák povinen za náhradu pomáhati při stavbě panských budov; v senoseči musí pracovati jeden den, jeden den pomáhati při zřizování plotů (ovšem za náhradu) a voziti k tomu jeden den materiál stavební. Při rybnících nucen jest voziti plod (ne však dále nežli den jízdy) a pomáhati při lovu ryb, začež dostane odměnu v rybách. Konečně jest povinnost selská ponůcky konati a k lovu honce jednoho postaviti, při čemž odměna stanovena dle kořisti. Vedle toho má selka z lánu povinnost dvou dní práce na lnu a zahradách, práci u ovcí a utkaní kusu plátna, začež dostává pevnou odměnu. Povinnosti zahradníků a podruhů zůstávají upraveny dle zvláštností jednotlivých krajů.

S řádem tím patrně na Opolsku a Ratibořsku nebyli spokojeni, neboť roku následujícího (1560) byl Ferdinand nucen vyslati komisi do knížetství, aby poměry robotní na místě samém vyšetřila. V komisi byli Štěpán z Vrbna, hejtman knížetství Opavského, Jindřich z Huberku, slezský komorní rada, Baltazar Schweinitz z Pilmesdorfu a Antonín Laryš, doktor práv. Komise, prozkoumavši poměry, učinila návrh nového řádu robotního ve svém protokole z 18. října 1560.[15]) Základem učinila sice řád z roku předešlého, některé věci však pozměnila, některé doplnila. Doplněny jsou především úvodní stati upravující některé otázky právního poměru sedláka k vrchnosti. Selské statky musí vrchnosti sedlákům zaprodávati, nesmí jim je tedy ponechávati jen do odvolání, jak se do té doby v Horním Slezsku pořáde dálo. Vrchnost nemá také zbraňovati sedlákům statek prodati, osadí-li způsobilým člověkem.

---

[14]) Jest otištěn níže pod čís. I.; podobně uvedena níže vydání dosavadní. O obsahu jedná *Dessmann* l. c. p. 66; *Rachfahl*, l. c. 162; *Weltzel*, Ratibor 127. Srov. i *Friedenberg*, Tractatus iuridicopracticus de Silesiae juribus I.—II., 1738, II. c. XXIX. p. 46—7; *Vater*, Privatentwurf eines vorzüglich für Geschäftsmänner bestimmten systematischen Repertorii der preussisch-schlesischen Verfassung I. 1798 p. 112.

[15]) Text otištěn pod čís. II.— Použito ho dosud nebylo.

Bez listu propouštěcího však nikdo přijímán býti nesmí. Selští synové smějí na řemeslo jen se svolením vrchností, dcery a vdovy smějí se na cizí grunty vdávati se svolením vrchností. Děti poddaných mají povinnost služby dvorské. Podruzi smějí býti přijímáni jen se souhlasem vrchnosti. V robotním řádu samém dodána nová povinnost dva půldne (jeden na jaro a jeden na podzim) orati, fůry obecné zvýšeny z jedné na tři, při stavbě panské ustanovena neobmezená povinnost fůrami přispívati (místo tří fůr), dále zaváděny nové fůry: mlýnské kamení voziti, materiál k žlabům a jezům voziti, nově také zavedena povinnost cesty opravovati a strouhy čistiti. Nový jest půlden ve žních obilí síci. Pracovní povinnost selky zvýšena ze dvou na čtyři dny. Konečná ustanovení jsou vesměs nová. Povinnosti selské možno proměniti za peníze. Vrchnost musí ponechati sedlákům užívání lesa, jako se dálo od starodávna. Pro selské statky stanoveno maximum ovcí přes zimu na 25 kusů. Zakázány selské schůze bez svolení vrchností. Společné pasení selské a panské má se díti dle starých zásad. Sousedé mají si vzájemně pomáhati při stavbách. Má-li kdo jiná ustanovení v listech, nežli jsou v robotním řádu, platí listy. Spory mezi sedláky a vrchností buďtež předem řešeny dobrovolnou dohodou za přibrání přátel, výsledek dohody pak třeba předložiti písemně hejtmanu a zemskému soudu ku schválení.

Na základě tohoto návrhu vydal Ferdinand 24. března 1562[16]) definitivní robotní řád pro Opolsko a Ratibořsko. V něm mimo některé změny rázu stylistického přijaty celkem vesměs návrhy robotní komise z roku 1560.

Doplňkem ustanovení řádů robotních jsou předpisy zřízení opolsko-ratibořského z roku 1562,[17]) kterými upraveny a zajištěny spíše základní principy celého poměru sedláka k vrchnosti, kdežto řády robotní svrchu uvedené převahou dotýkají se robot a jich výměry. Ve zřízení uzákoněny všechny principy poddanství, o které stavům tehdy šlo. Pod titulem „O poddaných, sirotcích a služebné čeledi" (l. 55) shrnuty zásady stejné pro všechny sedláky

---

[16]) Text otištěn pod čís. III. — O obsahu srov. i *Dessmann* l. c. p. 66; *Rachfahl* l. c. 166.

[17]) Zřízení zemské knížetství Oppolského a Ratibořského i jiných krajův k nim příslušejících. Tištěno v Olomouci 1563. Znovu vytištěno v Nise 1671. Srov. *Kapras*, Práv. děj. I. 46.

bez rozdílu: Statky selské mají býti sedlákům prodávány a osadných statků t. j. statků, se kterých vrchnost volně mohla sedláka sehnati a které nepřecházely právně na dědice, více není. Chce-li poddaný odejíti, může prodati statek, a vrchnost mu bezplatně má vydati list výhostní, bez kterého ho nikdo nesmí přijati. Při prodeji statku musí býti statek nejdéle do deseti let od prodeje úplně zaplacen. Vrchnost může také poddaného k prodeji nutiti. A neprodá-li poddaný na rozkaz sám, může ho dáti dle odhadu vyvlastniti. Ze selského statku nesmí se nic odprodati ani zastaviti bez souhlasu vrchnosti. Na statku smí sedlák chovati nejvíce na lán 25 ovcí na zimu; s vůlí pána může býti tento počet překročen; šoltysové a svobodníci smějí míti až 100 ovcí.

Na řemeslo mohou synové selští jen se svolením pánovým, za které se vybírá až 10 hř. Dcerky mohou se na cizí grunty vdávati jen se svolením vrchnosti. Děti selské (synové i dcery), pokud jich není třeba v hospodářství, jsou povinny sloužiti na dvoře. Utekl-li by syn neb dcerka z gruntu a se nevrátil, ztrácí právo dědické. Podruzi smějí býti sedláky přijímáni jen se souhlasem vrchnosti.

Pán nemá poddané bíti, ani jinak krutě s nimi jednati. Stížnosti poddaných (čl. O žalobě poddaných na pány své l. 58) proti vrchnostem nesmí býti podávány na krále, nýbrž na hejtmana a zemský soud. — Vrchnost jest povinna starati se o své poddané sirotky (čl. O sirotcích l. 59), a jest oprávněna zběhlého poddaného dáti stíhati a násilím zpět přivésti (čl. O čeledi služební l. 59).

Tyto zásady byly v podstatě slovně přejaty do zřízení těšínského roku 1573,[18]) v článcích na listě 47, 50 a 51 pod úplně stejnými tituly. Chybí tam v čele ustanovení, že všichni sedláci sedí na statcích zaprodaných, z dalších ještě, že prodejní suma za statek selský musí býti zaplacena do deseti let, a ustanovení o chovu ovcí. Článek o provdávání dcer mimo grunty pánovy nahražen tím, že děvečky selské, které se vdávají mimo knížetství, mají ze statku dostati podíl dle uznání pána gruntu. Přidán pak jest článek ustanovující, že, zemře-li poddaný bez dítek, statek spadá na pána.

Těmito zákony v Horním Slezsku byl poměr poddaného k vrchnosti pro nejbližší dobu upraven trvale a definitivně. Ovšem

---

[18]) Práva a zřízení zemská knížetství Těšínského, vytištěno 1574 v Olomouci a 1592 znovu v Olomouci. Srov. *Kapras*, Práv. děj. I. 47.

stala se úprava ta napořád na prospěch vrchností, jejíž všechna téměř přání v řádech robotních a zřízeních zemských uzákoněna. Ze sedláků získali pouze ti, kdož měli roboty neměřené. Z relace opolské z 9. června 1567[19]) vidíme, že výklad ustanovení robotních se dál krutě, a že stížnosti poddaných pro přílišné zatěžování opakovaly se neustále.

Zatím jednalo se o to, podobné zásady, jaké byly v Horním Slezsku, rozšířiti i na Slezsko ostatní. — Usnesením knížecího sněmu z 5. listopadu 1565[20]) obnoven zákaz přechovávati zběhlé poddané i ustanovení o listu propouštěcím a dodáno, že vrchnost má zákonné právo na služby dětí selských ve dvoře.[21]) Policejním řádem slezským z roku 1578[21a]) ustanoveno, že najímání čeládky děje se na rok, dále upravena maximální taxa mzdová,[22]) dohled vrchností na tuto sazbu a konečně některá zařízení proti povalečům. Tento policejní řád částečně obnoven usnesením čeledního řádu slezského z 12. července 1623.[23]) V čelo nového čeledního řádu dáno ustanovení, že svobodné služky a čeledínové nesmějí pracovati doma, na př. při tkaní, nýbrž že musí do služby, leda by se k službě nehodili. Tím mělo býti čeleno nedostatku čeládky tehdy silně ve Slezsku se jevícímu. Současně zdůrazněno, že poddaní jsou povinni dáti své děti vrchnostem do služby. Ve příčině platu odkázáno na platy, jak byly před 10—20 lety, v ostatním převzaty starší zásady. Tyto zásady převzaty také do dalšího slezského čeledního řádu z 31. ledna 1652.[24]) Z nových ustanovení jeho jako význačnější možno uvésti: Vlastní čeleď poddaná nepodléhala sazbám

---

[19]) Stát. arch. Vratisl. Opol.-Ratib. I. 49a.

[20]) *Schickfuss*, New Vermehrte schlesische Chronica 1625, III. p. 568.

[21]) Obnoveno usnesením kníž. sněmu z 30. května 1574.

[21a]) *Schickfuss* l. c. III. 255.

[22]) Mzda se tam stanovovala: *Einem Grossknechte*: Für alles und jedes 6 Tal. 12. Gr., ein bar Stieffeln oder dafür 1 Tal., zwey bar Schuch. *Einem Mittelknecht* (Item einem Wagenknecht): Fünffthalben Taler, item ein bar Stieffeln, item ein bar Schuch. *Einem Pflugarbeiter*: Item 2 Tal, item zwey bar Schuch. *Einem Pferdehirten*: Item 1 Tal, 12 Gr., item zwey bar Schuch. *Einer Schliesserin* (Kindermagdt oder Köchin) Item 2 Tal, 5 Ellen allerley Leinwandt, Klein, Mittel und Grobe, zwey bar Schuch, einen Schleyer. *Einer Viehemagdt*: Item 1 Tal, 27 G, 15 Ellen Leinwandt, Klein, Mittel und Grobe, zwey bar Schuch, einen Schleyer.

[23]) *Brachvogel*, Privilegia I. 110.

[24]) *Brachvogel*, l. c. I. 123.

čeledním, nýbrž byla povinna tři léta pracovati za nižší plat zvykem stanovený a teprve po uplynutí těchto tří let měla nárok na normální mzdu. Mzda maximální pak stanovena pro čeleď,[25]) pastýře,[26]) dělníky[27]) a zahradníky (Dreschgärtner).[28])

Uzavřen jest tento vývoj slezský usnesením knížecího sněmu z 1. října 1652[29]) o uprchlých poddaných. Usnesení to tvoří hlavní právní základ pro poddanské poměry slezské i pozdější doby, kdy dalším vývojem jen podrobnosti se změnily. Ustanovení jeho vztahuje se na sedláky a zahradníky povinné robotou a činží. Každý takový poddaný jest vázán na svůj statek, který jen se svolením vrchnosti může prodati; na jiná panství smí se pak přestěhovati s propouštěcím listem staré vrchnosti. Vrchnost má právo zběhlého poddaného dáti násilím zpět přivésti do 10 let od zběhnutí. Děti poddaných vstupují do téhož poměru, v jakém byli jejich rodiče. Vrchnost může poddaného nutiti k prodeji a pro určité zločiny ho i statku zbaviti. Naopak zase vrchnost krutě jednající s poddaným může na stížnost poddaného býti zbavena svých vrchnostenských práv. — Vrchnosti svolují k vdávání se dcer i vdov na cizí grunty.

Shrneme-li tedy zásady uvedené, dojdeme k tomuto přehledu:

1. Člověk poddaný nemůže se volně stěhovati, nýbrž jen s propouštěcím listem své vrchnosti: Landfríd 1528 čl. XV., rob.

---

[25]) Sazby (p. 131—2) jsou stanoveny takto: Einem Grossknecht 10—12 Th, einem Kutscher 14 Th, einem Vorreuter 10 Th, einem Mittel oder Wagenknechte 10 Th, e. Kleinknechte 7 Th, einem Großjungen 5 Th, e. Mitteljungen 4 Th, e. kleinen Jungen, der treibet 3 Th, 18 gr, einem Rosske, der ein gantz Jahr dienet 10 Th, der allein den Sommer über dienet 5 Th, e. Füllen Jungen oder Pferde Hirten 3 Th, einem starken Ochsen-Jungen, der auch treibet, 6 Th, einem schlechten Ochsen-Jungen, der auch treibet, 4 Th, e. Kälber, Schwein und Gänsejungen 1 Th, 12 gr, e. Zugochsenhirten 4 Th, e. Kuhhirten 6 Th, einer Schafferin, die auch für das Gesinde kochet, 9 Th, e. Schleuserin, die nicht kochet, 7 Th, 18 gr, die aber kochet 8 Th, einer Großen-Magd 6 Th, e. Mittelmagd 5 Th, e. Kleinen Magd 4 Th.

[26]) Povinnosti a práva pastýřů jsou zvláště přesně stanoveny, l. c. p: 133—38.

[27]) l. c. p. 140.

[28]) l. c. 141.

[29]) Otištěno: *Weingarten*, Fasciculi II. p. 438 a Codex p. 286; *Brachvogel*, Privilegia I. 144; *Kalousek*, Řády, A. Č. XXIII. č. 246.

návrh 1560, řád 1562, zříz. 1562, zříz. 1573, usnesení sněmu 1565, čelední řád 1623, usnesení sněmu 1652. —

2. Chození na řemeslo synů poddaných možno jest pouze se svolením vrchností: Návrh 1560, rob. řád 1562, zříz. 1562, zříz. 1573.

3. Vdávání žen na cizí grunty jest s různými modifikacemi: Návrh 1560, rob. řád 1562, zříz. 1562, zříz. 1573, usnes. 1652.

4. Prodej statku možný se souhlasem vrchnosti: Zříz. 1562, usnesení sněmu 1652.

5. Nucený prodej statku na rozkaz vrchnosti: Zříz. 1562, zříz. 1573, usnes. sněmu 1652.

6. Od selského statku nesmí se ničeho odděliti: Zříz. 1562, zříz. 1573. —

7. Nesmí se statek zastaviti bez svolení vrchnosti: Zříz. 1562, zříz. 1573. —

8. Právo testování omezeno jen na movitosti se statkem nesouvisející, jinak vyloučeno: Landfríd 1528 čl. XV. —

9. Odúmrt spadá na vrchnost: Zříz. 1573. —

10. Míra robot stanovena rob. řádem 1559, návrhem 1560 a řádem 1562. —

11. Nucené práce dětí selských ve dvoře: Návrh 1560, rob. řád 1562, zříz. 1562, zříz. 1573, usnes. sněmu 1565, čelední řád 1623 a 1652. —

12. Právo na soudě vystupovati zajištěno: Landfríd 1528 čl. VII., zříz. 1562, zříz. 1573, usnes. sněmu 1652. —

13. Při tom klade se důraz na to, že statky musí býti sedlákům zaprodávány, že nesmějí jim býti jen ponechávány až do odvolání: Návrh 1560, robotní řád 1562, zříz. zemské 1562. — Usnesení knížecího sněmu slezského z 1652 zase zdůrazňuje: Allhier zu Lande .... ist die Sclaveria und Leibeigenschaft nicht bräuchlich oder herkommen, sondern die Bauern, Gärtner und dergleichen Unterthanen werden für freye Leute gehalten.[30]) Tím však je zdůrazněno předem jen tolik, že poddaný není otrokem, tedy věcí, nýbrž že jest osobou právní, která má oprávnění i způsobilost soudní. Nesmí však býti zapomenuto, že jest při tom připoután k vrchnostenské půdě, od níž se libovolně nemůže odpoutati, a s níž pře-

[30]) *Brachvogel* l. c. I. 147.

chází jako její živý fundus instruktus na nového majitele. V tomto svém připoutání k nevolné půdě vrchnostenské jeví se právně býti nevolníkem či člověkem.

* * *

I. *Robotní řád z roku 1559* nezachoval se nám v žádném opise nebo rukopise, za to však byl několikráte v starší době tištěn:

1. v *Schickfuss*, New Vermehrte Schlesische Chronica, Jena 1625. p. 580—582. úplný text. Na straně označeno u vlastního textu „Die Bauern sollen robotten von einer Hube" čl. 1—13, Die Weiber-Robotten zvláště čís. 1—3 naše 14—16, Gärtner und Hausgenossen robotten. Text tento tvoří základ našeho vydání.

2. ve *Weingarten*, Fasciculi diversorum jurium I-II. Nürnberg 1690 ve II. p. 355—356. úplný text. Po straně stejné označení.

3. v *Suarez*, Sammlung alter und neuer schlesischer Provinzialgesetze, Breslau I-II. 1771. v I. p. 363—5 pod titulem „Kaisers Ferdinandi I. Ordnung wegen der Robotten und Hofe-Arbeiten in Oppln und Rattiborischen Fürstenthum, publicirt von Hanns von Oppersdorff, kgl. Hauptmann dd. 4ten Januar anno 1559." není úplný text, chybíť začátek a konec, takže obsahuje pouze vlastní řád robotní t. j. čl. 1—17.[31])

Text český není mně znám. Všechny tři tisky se celkem až na pravopisné zvláštnosti shodují, jsou patrně z jedné předlohy, jak se zdá, z německého originálu.

II. *Protokol a návrhy robotní komise z roku 1560* jest zachován pouze v opise XVI. století v stát. archivu vratislavském[32]) rep. 35. F. Oppolsko-Ratib. II. 11 e. u. g. Jest to sešit papírový o 8 listech,

---

[31]) *Walter*, Silesia diplomatica (I.—II. 1742) zmiňuje se (II. 454), že řád tištěn „in der kleinen Stadt Prag durch Barthol. Netholza". K tomu budiž podotčeno, že 1552 Bartoloměj Netolický z Netolic, mající od 1530 tiskárnu v Menším městě pražském již zemřel a tiskárnu převzal po něm Melantrich, který ji přestěhoval na Staré město (J. Jireček, Rukovět k dějinám literatury české II. [1876], p. 51—2). — Exemplář zmíněného tisku jsem také ve Slezsku nikde nenášel; patrně spočívá udání to na omylu.

[32]) Upotřebená akta státního archivu vratislavského byla mně s velikou ochotou zapůjčena do zemského archivu v Praze, začež jsem řediteli stát. archivu vrat. p. dr. Meinardus-ovi zvláštními díky zavázán.

z nichž první jest prázdný. Na poslední stránce jest nadpis sešitu ‚Aufgerichte Ordnung der Hoffarbeit und Robot betreffendt in Fürstenthümbern Oppeln und Rathibor.“ Psán jest jazykem německým. Tištěn nebyl, a také nebylo ho dosud použito.

III. *Robotní řád z roku 1562* jest vydán původně jazykem českým. Originál znám není. *Opisy českého* textu jsou:

1. v rukopise stát. archivu vratislavského 135 ruk. D 373 na listech 85—92. Před tím jest opolsko-ratibořské zřízení zemské, potom různé věci opolsko-ratibořské z konce XVI. a začátku XVII. století. Opis jest úplný, pouze podpisy chybí, pochází ze začátku XVII. století. Opis tento tvoří základ našeho vydání.

2. v sešitě papírovém o 26 listech, který býval majetkem zesnul. dvor. r. Čelakovského, od kterého nám byl svého času k opisu zapůjčen. Kde nyní tento rukopis jest, není nám známo. V Plzni, kde zakoupili knihovnu Čelakovského, není, jak nám bylo na náš dotaz sděleno laskavě p. dr. Macháčkem. Předchází v něm privilegium opol.-rat. 1531. a následují různá usnesení opol.-ratib. Opis jest starší prvého, pochází z konce XVI. století, avšak jest kusý. Končíť článkem 28. inclusive. K variantům jeho přihlédnuto v poznámkách.

Český text dosud tištěn nebyl.

Německý překlad zachoval se v celé řadě rukopisů:

1. „Opplischen und Rattiborischen Fürstentümer Robotordnung verdeutscht. Das Polnische (sic) liegt auch darinnen. 1562“ — Stát. arch. vrat. Rep. 35. F. Oppolí-Ratib. II. 11. e. u. g. Sešit papírový o 14 listech, poslední prázdný. — Obsahuje velmi pečlivý německý překlad, český text se při něm však nezachoval. — Pochází z konce XVI. nebo začátku XVII. století. Podpisů není, datum jest „Prag, dienstages nach Palmarum a. 1562“.

2. „Römischer kaysl., auch zu Hungarn u. Böheimb königl. Maj. geordnete Bauernrobot in denselben Erbfürst. Oppeln u. Ratibor dd. Prag a. 1562. den 24 Martii“. Stát. arch. vrat. rep. 35. F. Oppolí-Ratib. II. 11 e. u. g. Sešit o 8 listech, jeden prázdný. Opis překladu pod 1. uvedeného ze XVII. století.

3. „Röm. kaysl., auch. zu Hungarn u. Böheim königl. Maj. geordnete Pauern Roboth in denselben Erbf. Oppeln u. Rattibor. Getruckt in der Kleinern Statt Prag, durch Bartholomeum Netho-

litzer".[33]) Stát. arch. vrat. rep. 35. F. Oppolí-Ratib. II. 11. e. u. g. Sešit o 18 listech, dva prázdné. Datováno „Schloss Prag XXIIII Tag des Monats Martii,. . . . ." a uvedeny podpisy. Opis opatřen jest vidimační klausulí: „Diese Abschrift ist aus dem Original genommen, so ich bei dem seelig Herrn Obristen Herrn Kanzler, dem Grafen von Schlick gesehen und in meinen Händen gehabt. Wienn den 15 November 1723. L. S. Gotfrid Anton von Dwor(?) Sein. eig. Hand." Překlad nekryje se úplně s oním sub 1—2 uvedeným.

4. S čís. 3. shoduje se překlad v opise zachovaný v městském archivu vratislavském připojený v rukopise B 143 k opolsko-ratibořskému zřízení. Opis ze XVII. století.

5. Stejného s čís. 3 a 4. původu jest překlad městského archivu vratislavského v sešitě papírovém v „Ortsakta Oppeln".

6.—7. V stát. arch. vrat. rep. 35. 7. Oppolí-Rat. II 11 e. u. g. jsou dále dva kusé překlady ve dvou sešitech o 4 listech. Obsahují pouze články 6—31. beze všeho úvodu, a na konci připojeno jest pouze datum.

Vytiskl německý text jako překlad z českého originálu *Böhme,* Diplomatische Beiträge zur Untersuchung der Schlesischen Rechte und Geschichte (1770—1775) sv. III. p. 16 a n.

* * *

Srovnávací přehled článků robotních řádů opolsko-ratibořských.

	1559	1560	1562
Statky zákupné	—	1	1
Chození na řemeslo	—	2	2
Vdávání dcer	—	3	3
Podruzi	—	4	4
Dvorská práce dětí	—	5	5
Robota 2 měr na lán	1	6	6
Části lánu	1	7	7
Hnůj voziti	2	8	8
Orná robota	—	9	9
Fůry	3	10	10

[33]) Srov. pozn. 31.

	1559	1560	1562
Dříví voziti	4	11	11
Stavební material voziti	5	12	12
Pomáhati při stavbách	7	13	13
Mlynské kamení voziti	—	15	15
Strouhy čistiti	—	16	16
Dříví k jezům voziti	—	17	17
Cesty opravovati	—	18	18
Rozdělení robot při dvou pánech	—	19	19
Senoseč	7	20	20
Žně	—	21	21
Ploty dělati	8	22	22
Díla ruční	9	14	14
Násadu voziti	10	23	23
Ryby loviti	11	24	24
Ponůcky	12	25	25
Honce stavěti	13	26	26
Práce selky na poli	14	27	27
Práce selky u ovcí	15	28	28
Předení selky	16	29	29
Zahradníci	17	30	30
Proměnění robot za peníze	—	31	31
Užívání lesa	—	32	32
Počet ovcí	—	33	33
Schůze postranní	—	34	34
Společné pasení	—	35	35
Pomoc sousedovi při stavbě	—	36	36
Rozhodování sporů	—	37	37

Texty:

I. Robotní řád z roku 1559.

Ich Hans von Oppersdorff,[34]) Freyherr auf Aich und Friedstein, röm. kayserl. Majestät Raht und Oberhauptmann der Fürstenthümer Oppeln und Ratibor, entbiete den Ehrwürdigen, Würdigen, Wohlgebornen, Gestrengen, Edlen, Ehrnvesten, Ehrsamen, Weisen, Vorsichtigen und Arbeitsamen, der röm. kayserl. Maj. Hauptleuten, Herrn, Praelaten, Ritter-

[34]) O Janu z Opperstorfu jako hejtmanu opolsko-ratibořském viz Weltzel, Gesch. Ratibor p. 125.

schafften, Burggrafen, allen denen vom Adel, so wol den Städten, Bürgermeistern, Voigten, Rähten und aller Herrschaft, so Bauerschafften Unterthanen unter sich haben, auch den Schultheissen, Gebauren, Gärtnern und allen Unterthanen, Innwohnern der Fürstenthümer Oppeln und Ratibor, meine gantz freundliche Dienste, Freundschafft, Gunst und alles Gutes, wie sich dasselbe nach Würden eines jeden Standes von mir eignet und gebühret. Und füge euch hiemit freundlichen und günstig zu wissen: Nachdeme und als sich bey meiner Amptsverwaltung bishero zwischen den Aemptern der kayserl. Majest. Cammergütern und der selben zugehörigen Unterthanen, so wol den Pfandsherrn, auch denen vom Adel und anderer Herrschafft, mit ihrer untersessenen Bauerschaft, der Robott und Hofarbeit halben grosse Beschwer, Irrungen, Widerwillen und Ungehorsam zugetragen, dadurch nicht allein diss Oberampt vielfältig bemühet, sondern auch die röm. kayserl. Majestät unser allergnädigster Herr, die Fürstl. Durchl. Ertzhertzog Ferdinand zu Oesterreich, auch Fürstl. Würden, der Herr Bischoff, unser gnädigster und gnädiger Herr, zum öfftern angelauffen und von allen Theilen bey der kayserl. Majest. um allergnädigste Einsehung und Erklärung zum unterthänigsten ersuchet und gebetten worden.

Damit nun solchem Streit und Zanck einmal abgeholfen, die Herrschafften und Aempter eigentlichen wissen, wie hoch und viel sie ihre Ampts-Verwandten und Unterthanen mit Robotten und Hofarbeit belegen, weiter und höher nicht beschweren noch bedrengen, die Bauerschafften aber gegen den Aemptern und ihren Herren sich ferner nicht zu wiedern, zu beklagen, noch sich zu beschweren, sondern billiges Gehorsams zu erzeigen haben, hat sich höchtsgedachte röm. kayserl. Maj. als ein gerechter und christlicher Kayser und friedliebhabender König, und unser aller Erbherr, zu Erwegung aller Umstände, einer gemessenen Robott und Hofarbeit, wie es fortan soll gehalten seyn, allergnädigst entschlossen und in Ihrer kayserl. Majest. versiegeltem Briefe übersandt, mit endlichem und ernstlichen Befehlen, dasselb in meinem Ampt öffentlichen anzukündigen und publiciren zu lassen, auch Amptshalben darob seyn und halten, damit demselbigen (doch auf Irho kayserl. Majest. weiter Gefallen und allergnädigsten Willen) gehorsamlich gelebet, Folge gethan, und bey Vermeidung schwerer Straffe und Ungnad, von niemanden verwiedert, noch einiger Ungehorsam hierin erzeiget werde, und lauten die Artickel von Worte zu Worte, wie folget:

(1.) Erstlichen [35]) soll ein jeder Bauer von einer Huben Ackers ein Jahr einen Schöffel über Winter, dergleichen einen Schöffel über Sommer ackern, unterbringen, und wiederum abzuerndten, und bis in die Scheuren einzubringen schuldig sein; wer aber nicht eine Hube hat, soll ausgemessen, und was es austräget, demselben aufgelegt werden.

(2.) Item, von der Huben ein Tag Mist führen.

(3.) Item, es soll auch ein Bauer von der Huben eine Fuhre des Jahrs zwo Meilen, was man ihme zu führen schafft, thun, doch kein Holtz zu feilen Kauff, auch dem Herrn nicht in die Städte oder über Land zu führen schuldig seyn.

(4.) Item, es soll auch ein jeder Bauer von der Huben des Jahrs vier Fuder Holtz, jedes Quartal ein Fuder führen.

(5.) Item, wenn ein Herr bauet, soll der Bauer Holtz, Stein und Kalck zu führen schuldig sein, doch ein Jahr von der Huben, nicht über drey Fuder.

(6.) Es sollen auch die Bauern die alten und neuen Gebäude heben helffen, aber die selben kleben und zu decken, mögen die Unterthanen nur ein Taglohn darzu gebraucht werden, nehmlich einen Tag 12 Heller, Essen und Trincken.

---

[35]) Článkem tímto začíná text u Suareze.

(7.) Es soll auch ein Bauer von der Huben einen Tag Grass hauen, dasselbe rechen, aufbringen und einführen, bis ins Herrn Vorwercke.

(8.) Mehr soll auch ein Bauersmann von der Huben dem Herrn zu Aufrichtung der Zäune ein Jahr einen Tag Zaunruthen, Reysick, Pfahl, und was von nöthen, zu führen verpflichtet seyn.

(9.) Die Gärtner und Hausgenossen, die Zäune machen und bessern, wo es aber ein Herr von seinen Bauern haben will und sonsten Arbeiter nicht zu bekommen wüsste, soll ihnen ein Tag 12 Heller, Essen und Trincken gegeben werden.

(10.) Ferner sollen auch die Unterthanen das Gewächsse oder Samen in die Teiche führen, doch dass der Bauersmann nicht weiter, als er in einem Tag erreichen kan, darnach geschicket werde.

(11.) Mehr, die Teiche helffen fischen, die Fische in die Behälter schaffen und führen, dagegen soll ihme alle Tage ein Gericht Fische gegeben werden.

(12.) Item, die Wache zu halten, wenn es die Nothdurfft erfordert, sollen sich die Unterthanen nach der Anzahl [36]) hierum nicht weigern.

(13.) Item, auf die Jagt aus dem Hause eine Person zu gehen auch schuldig seyn, ausgeschlossen in der Erndte; es soll aber einem jedern, so einen Hasen erwürget, drey Heller gegeben werden.

(14.) Es söll auch eine Bäuerin, von der Huben, ein[37]) Jahr zwey Tage im Flachs, Hanff oder Gärten zu arbeiten, wie es angeordnet, schuldig seyn.

(15.) Dessgleichen Schaaf auszuwaschen und zu scheeren, darüber soll ihnen Essen und Trincken gegeben werden.

(16.) Zudeme mag einer Bäuerin aufgelegt werden des Jahrs der Herrschafft ein Stück zu spinnen, doch dass man ihnen von einem Stücke geben soll zweene weisse Groschen und ein Brodt.

(17.) Soviel aber die Gärtner und Hausgenossen anreichet, soll es mit denen Robotten gehalten werden, wie es in den Creyssen und Weichbildern gebräuchlich, auch einem jedern Handarbeiter ziemliche Speiss und Trincken gegeben werden.[38])

Hierauf ist an statt der hochernandten röm. kayserl. Majest. von Ampts wegen mein Befehl, für meine Person aber freundliches Bitten, Ersuchen und Begehren, dass ihr euch also sämtlich und ein jeder, was Würden, Standes oder Wesens der sey, besondern des Gehorsams gutwillig erzeuget und verhaltet, darwider nicht thut, noch jemanden zu thun gestattet, bey Vermeidung der römischen kayserlichen Majestät schwerer Straff und Ungnad. Wie ich denn gar nicht zweiffel, ihr werdet euch allesamt, als der kayserl. Majestät getreue Unterthanen, des Gehorams zu verhalten wissen, kont ich euch auf Ihr röm. kayserl. Majestät Befehl uneröffnet nicht lassen; denen ich mich hierbey zu freundlichen Diensten, Freundschafft und allen guten befehle.

Zu Uhrkund mit meinem hierauf gedrucktem Insiegel verfertiget. Geschehen und geben zu Oppeln den vierdten Tag Januarii nach Christi Geburt im 1559. Jahr.

Niclas Lassota, Cantzler.
manu propria.

II. Protokol a návrh robotní komise z roku 1560.

Nachdem und als der Allerdurchlauchtigiste, Grossmechtigiste und Unüberwindlichste Fürst und Herr, Herr Ferdinandt erwälter Römischer Kayser, zue allen Zeiten mherer des Reichs, in Germanien, zue Hungern,

[36]) Nach der Anzahl chybí Suarez.

[37]) Suarez „im".

[38]) Končí text u Suareze.

und Behaimb Khunig, unser aller genedigister Herr, den Wolgebornen Gestrengen, Edlen, Ehrenfesten und Hochgelarten Herrn Steffan von Wirben und Freudenthal auf Hultschien, Haubtman des Fürstenthumbs Troppau, Herrn Heinrichen von Hubergk und Guttmansdorf, Irer Röm. Kays. Mt. Chammerradt in Ober und Niderschlesien, Balthasar Schweynitzen von Pilmessdorff auf Fulneck und Anthonio Larigosio doctori iuris auch hochgedochtister Kays. Mt. Radt, allergenedigist auferlegt und bevholen sich dieser Zeit in die Opplischen und Rathiborischen Fürstenthumer zu begeben und dieweil an hochstgedochte Ir. Kay. Mt. der Robot und Hoffarbeit halben von der Landtschafft und Pawrschafft manigfaldige hoch beschwerliche Clagen gelanget, dass sie als Ir. Röm. Kays. Mt. ansehenliche Commissarien die Part hierin von allen Kreysen hören, das Landt so viel von nötten besichtigen, urkhundung haldten, wie die Robotten zuvor gebraucht, und von dannen nit zuvorrucken sonder ein gleichmessige Christliche Robotordnung aufrichten soldten, domit Ir. K. Mt. des vielfeldigen Aulauffens und derhalben beschehenen Clagens endladen wurden.

Als haben die obgenanten Herrn kayserlichen Commissarien mit Vorwissen und Bewilligungk der Herrn, Prelaten und Ritterschafft, welchs auch die Pawrschafften, so in grosser Anzall zur Stelle gewesen, angenommen und sich nach offentlicher Vorlesungk und Publicirung desselben alles underthenigen gehorsambts erbotten, sich einer gemeinen Ordnung, wie es fürtan mit den Pawrschafften in Vorkauffung der Gutter; in Lossgebung irer Personen und sonderlich der Robot halben soll gehaldten werden, vorglichen wie partlculariter folget.

(1.) Erstlichen nachdem befunden, das etliche vom Adell ire Underthanen nit vorkauffen lassen, sonder die Gutter Besatzt-Gutter nennen, dadurch der Unterthane keine Lust zur Narung gewinnet das Landt auch nicht erbawet, sonder vielmher (sic) verödet und zerstellet, dass alles dem Underthanen, der Erbherschafft und zuförderst der hochsten Obrigkait, ja dem gantzen gemeinen Vaterlandt zu Abbruch, Nachteil un Schaden gelangen muss, so sollen furan allen Pawrslewten ire Gütter von iren Herrn umb ein zimblich leidtlich Geldt erblich vorkauft oder itzigen Besitzern auss Genaden gegeben werden .Dieselben weitter, wen es ire Notturfft oder Gelegenhait erfordert zum trewersten, als sie kunnen zuvorkauffen, daran den Pawrn sein Herr nitt verhindern soll, doch das er sein Erb und Gutt mit einer tauglichen Personen besetze, und wen der Underthone dem Herrn das Gutt besetzt, und von seinem Herrn ziehen will, soll ihn der Herr nicht aufhaldten, sondern im einen Lossbrieff geben, damit er von einem andern angenhomen werde, auch kain Geldt oder Abzugk nehmen, dan allein von den freyhen Schultissen, Mhulern und Kretshmern, wie im Landt brauchlich.

(2.) Soviel aber die ledigen Pawrsknechte und Manspersonen betrifft die sich auf Handtwerge begeben und von iren Herrn endbrechen wollen, mit denen soll es vermug des Landfriedens gehaldten werden, nemlich das sie lossgegeben und von den Erbherrn über zehen Margk von einem nitt genhemen werde; kan er sich dan umb ein wenigers vergleichen, stehet in einer jeder Herrschafft Gefallen und Gutte.

(3.) Die Weibesbildt anreichendt, wen sich dieselben mit Vorwissen der Herrschafft und der Eldtern Willen an andere Ortt under einem frembden Herrn ehelichen verhayraten, soll inen von keiner Herrschafft geweret, sonder allen frey gelassen auch vom Erbherrn auf geburlich schrifftlich Ersuchen des andern Herrn frey gegeben werden.

(4.) Die Hausgenossen belangende, soll keiner angenhomen noch weg gelassen werden ohne Vorwissen der Herrschafft, welcher auch von andern Ortten under einen Herrn zeuche und sein Erbunderthane nitt ist, der mag, wan seine Jarzeit auss, so ims gelegen, wider von dan zihen ohne Loshaldt. Welcher aber eines Herrn erbling ist, der kan sich von seinem Herrn ohne

seinen Willen nitt endbrechen allein wan derselbe Hausgenoss under im oder einem andern Herrn ein Erb oder Gutt kaufft und also seine Nharung ime und seinen Kindern zum aufnhemen bessert, dass soll ime keines weges verwidert, sonder zugelassen sein. Er soll auch von dem Erbherrn auf des andern Herrn geburlich schrifftlich Begern lossgegeben werden.

(5.) Es sollen auch die Pawrskinder der die Eldtern zu iren Wirdtschafften nitt bedurffen und so sich sonst zu andern und frembden vermitten, irer Erbherrschafft von allen andern umb gewonlich und geburlich Lohn zu dienen verpflicht sein.

Folget die Robotordnungk.

(6.) Erstlich das Seebergk anlangendt, soll es bey einem Scheffel von des Herrn Somen, einen über Winter und einen über Sommer ausszusehen vorbleiben, oder bey des Herrnwillen stehen, den landtbrauchlichen Morgen auszumessen, auf funff Rutten breitt und sechzigk lang, die Rutte auf achthalb Schlesich Elen gerechnet; einen Morgen über Winter, den andern über Sommer zu besehen und alles allendthalben zu vorrrichten und einzubringen bis in die Schawrn und das soll vorstanden werden, das der Pauer seinen Erbherrn sehe über Wintter Waitz und Korn, über Sommer Gersten, Haiden oder Haber, was dem Herrn gefeldt, auch die Erker darauf zurichte, wie es die Zeit mitbringet und dem Herrn gelegen ist. Es soll auch die Hube verbleiben und gelassen werden, wie die in einem jeden Dorff von aldters aussgemessen, und bissher in Brauch gehaldten worden.

(7.) Welch Pawr nitt eine Hube, sonder eine halbe, ein viertell mher oder weniger oder sonst ein Stückh Arkers hatt, dem soll es vormög desselben Dorffrechtens ausgemessen und die Robot noch Grösse seines Arkers dorauff geschlagen werden.

(8.) Ein jeder Pawr soll von einer ganzen Huben zwen Tag Mist zufuren schuldig sein, doch noch der Grösse seines Arkers, wie oben bemeldt.

(9.) Die Hulffarbeit anreichendt, soll ein jeder von der Huben über den zuvor aussgeseheten Scheffell oder Morgen noch zwene halbe Tage, einen halben über Sommer, den andern halben über Wintter des Herrn Notturfft und Gelegenheit noch; es sey in Gertten oder Felden, zu arkern vorpflicht sein.

(10.) Es soll auch ein jeder Pawr von der Huben seinem Herrn des Jars drey Furen thun, doch nitt über zwo Meill Weges. wen es der Herr bedarffendt ist, aber kein Holtz zu feilem Kauf darzu die Herrschafft über Landt zu furen nit schuldig sein.

(11.) Item er soll von der Huben nitt mher dan vier Fuder Prenholtzes zu holen und zu furen schuldig sein. Jedoch das die Fur in einem Tage zu vorrichten auss seinem des Herrn Walde oder, wo es der Herr umb sein Geldt kaufft; wo aber Dörffer von aldters mit mherern Holtzfuren zu den kayserlichen Schlossern aussgesetzt, mit denselben soll es, wie vor aldters gehaldten werden.

(12.) Alle Underthanen sollen schuldig sein, wen ein Herr oder vom Adell sein aigen Schloss, Hauss oder Bewonung mit zugehörigen Wirdtschafften bauet, die Furen, es sey an Holtz, Stain, Kalk, Sandt, Zigell, Schindel, Bretter oder andern, nach irem hochsten Vermögen zu laisten, doch das die Obrigkait und der Adell Acht drauff gebe, das solchs zu gelegener Zeit und nach der Mogligkait auf die Underthanen gelegt, und irer sonderlich in der Erndten und Sotzeit vorschonet werde.

(13.) Auch sollen die Pawr die aldten und newen Gebaude heben und ohne Belohnung kleiben helffen, auch mit den Herrn Stro oder Schoben decken, und wan man bey Schlössern und Hawssern mauret Handtraichung thun; dabey soll inen Essen und Trinken gegeben werden.

(14.) Soviel aber Zeinen und andere Handtarbeit anlanget, mag die Herrschafft den Pawrssman, dorzue gebrauchen; darfür soll des Tages zwelff Heller und Essen und Trinken gegeben werden, ausserhalb Teicharbeit, Dreschen, Hauen und Schneiden, dorzu sollen die Hauswirtte, wider iren gutten Willen nicht gedrungen werden.

(15.) Die Mhulsteine, wer die vor aldters zu furen schuldig gewesen, soll sie auch hinfur an zu furen schuldig sein.

(16.) Item Mhulgraben, Landtgraben und Teichgraben zu fegen und ausszuwerffen.

(17.) Item Schirholtz, Holtz und Reisicht zu den Wheren zu furen und einzulegen wie vor aldters.

(18.) Item die Wege zu bessern, auch Rhunholtz und die Rinnen zu den Teichen zu furen und zu legen, diss alles noch der Underthanen Vermögen.

(19.) Wo sichs auch zutregt, das die Rö. Kays. Mt. oder ein ander Herr bey Dörffern Obergerichten, Zinss, Rendt und Einkhomen hetten, doch das gantze Dorff ime nitt zustunde, sondern das ander Teill des Dorffs einen andern Erbherrn hette, er were geistlich oder weldtlich, desselben Dorfslewte sollen alle Furen und Robot, soviel auf eine Hube gesetzt, halb dem Herrn der Obergerichte, die ander Helfft dem Erbherren thun und laisten, wofern sie zuvor inen baiden gearbeitet und gefaren haben, damit sie nitt mit zwifacher Beschwer belegt werden. Doch soll hierin auf die aldten Brauch fleissig gesehen werden, und wie die Dörffer ausgesetzt, ob sie zuvor dem Oberherren oder auch dem Erbherrn allein gerobotet haben; wer sich zuvor der Robot unnd Dienstes allein gebraucht, dem soll die gantze Robot verbleiben und von dem andern die Leutte bemussiget werden.

Fussarbeit.

(20.) Es soll ein jeder Pawr von einer Huben einen Tag Grass hawen, kerhen und einfuren, bis in des Herrn Forbergk.

(21.) Auch von der Huben einen halben Tag mit der Traidt Segnitzen hawen, doch ohne fernere Beschwerung rechens oder einbringens.

(22.) Wan Zeine zu machen oder zu bessern von nötten, soll ein jeder von der Huben Zaunrutten, Pfele, Stangen und, was von nötden, zufuren, auch neben andern einen Tag des Jars solchs zu arbeiten und vorrichten zu halffen schuldig sein, dorzu die Gertner und Hausgenossen helffen sollen.

(23.) Ferner sollen auch die Unterthanen das Gewechs oder den Samen in die Teiche furen, doch das der Pawrsman nitt weitter, dan er in einem Tage zu verrichten, dornoch geschickt, des andern Tages widerkommen möge.

(24.) Mehr die Teiche helffen fischen und die Fische in die Heldter schaffen unnd furen, dargegen ime alle Tage ein Gericht Fische gegeben werden soll.

(25.) Die Woche sollen die Underthanen zu haldten schuldig sein, wen Absager oder Scheder im Landt oder gefangen Personen zu vorwachen, auch die Erbherrschaft aussgerayset und sollen sonst zu keiner Zeit dorzu gebrauchet, auch über zwo oder zum maisten drey Personen auf einmahl nitt aufgelegt werden.

(26.) Item sie sollen auf die Jagt zu gehen schuldig sein auss einem Hausse eine Person, wen es der Herrschaft gefellig, doch in der Erndten und Sotzeit verschondt blaiben, und soll einem jeden vom Wolffe vier Groschen, vom Hirsch oder Schweine drey Groschen, vom Reh ein Groschen, und der einen Fuchs schlegt zwelff Heller und einen Hasen wurgt sechs Heller gegeben werden.

Der Pewerin arbeit.

(27.) Es soll eine Pewerin irer Herrschaft ein Jar vier Tage in Gärtten oder im Felde an Flachs, Hanffe oder Getetze, mit Krautt setzen, Ruben graben, rumpeln oder brechen, hacheln und was mher zur Frawenwirdtschaft gehörigk, wie es angeordnet wirdt, zu arbeitten schuldig sein.

(28.) Auch wan es die Notturfft erfordert, Schoffe zu waschen und zu scheren. Und uber aller solcher Fuss oder Handtarbeiten, soll inen Essen und Trinken gegeben werden.

(29.) Es soll auch eine jedere haussgesessene Pewerin der Herrschafft ein Stucke von der Herrschaft Flachs oder Hanff spinnen, dauon soll man zwene weiss Groschen und ein Haussbrodt geben, doch sollen sie rechte weissen Ellen lang haben, auch zum taugen spinnen.

(30.) Soviel aber Gertner und Haussgenossen anlanget, soll es mit der Robot gehaldten werden, wie sich ein jeder Gertner und Hausgenoss derhalben mit seinen Herrn vorgleichen mag.

(31.) Welcher Herr von seinen Underthanen Geldt fur die Robot oder auch fur die Woche nimbt, der soll irer mit Robotten und Wochen gentzlich vorschonen.

(32.) Und demnach die von der Ritterschafft gegen beschehener Moderation der Hoffarbeit und Robotten iren armen Underthanen ire Welde schlissen, und die Huttungen, wie sie die vor aldters gehabt, abzuwirken oder sie ja zuvortragen oder andern beschewerenden zu dringen vermeinen und aber eins und das ander zu des armuts vorders gereichen muss, sollen die armen Lewte bey iren Huttungen auf der Herrn Gutter wie vor aldters gelassen werden, jedoch das sie der Herrschaft damit und durch in der Wildtban, in iren Hegeweiden, in Wiesen, in Jungen-hewen, in Aich und Puchweldten, wen die Aicheln geratten, ohne iren Willen zu Schaden nitt hütten oder sonst in wes zu nahendt komen.

(33.) Dieweil auch bey den Dorffschafften anhaldtung des Schaffviechs eine grosse Ungleichhait befunden, und ainer vom andern dadurch gedrangt und anhinder gesetzt wirdt, soll kain Bawr auf die Hube über ein Viertell Schoffe zu haldten befugt sein, und das mit des Herrn Willen. Es wer dan einer oder mher, derhalben sonderlich befreyhet, dem oder denselben soll hierdurch nichts benhomen sein.

(34.) Auch sollen die Gemeinen in Dorffern sich nicht zusamen verbotten, sondern aller Rottirungen eustern und endhalten und nicht anders dan mit der Erbherrschafft Wissen und Willen zusammen komen,

(35.) Wo vor aldters der Gemainehirdte des Herrn Vich mitt gehu ttet, soll auch hinfurt also gehaldten werden, jedoch das der Herr dagegen, was er dem Hirdten vor aldters gegeben, auch nachmals zu geben sich nicht wagere.

(36). Bey und neben diesem allem sollen auch die Stende sowol alle Pawrschafften dieser Fürstenthumber ermhanet und inen mitgegeben sein, wen ein Nachhbar sein Hauss und Hoff bawet und von demselben die andern Nachtbarn umb Hulff nachtbarlich und freundlich angesprochen werden, das sie wie in andern Landen und Furstenthumbern beschiht, einander mit Furen helffen und nachtbarlich furdern, damit das Landt der Kays. Mt zu Erhen und inen zum besten erbawet werde.

(37.) Und was bissher allendthalben geseczt, soll nicht anders gemaint sein, noch vorstanden werden, den jedermans habenden Rechten so er mit brifflichen Urkunden oder in andere Wege wie gebürlich zu bescheinigen und zuerweisen hatt, unvorgkeifflich und unschedlich.

(38.) Letzlich und schlisslich dieweil gegenwerttige Robottordnung und Aufsatzung auf eine allgemeine Gleichheit ohne einiche Differentz oder Underscheidt gerichtet ist und aber gleichwoll befunden wirdt, das nicht

allein Grundt und Boden in den Kreissen dieser Fürstenthumber und incorporirten Weichbildern ungleich, sonder auch die Underthanen mit ungleichen Zinsen, Erhungen und Robotten belegt und beschwerdt sindt; als soll einem jeden, wes Standes er ist, sowoll allen und jeden Underthanen beuor frey und offen stehen, da der Herr oder Underthane sich in wes uberlegt und beschwert befunden, Handlung zwischen sich in Beysein dorzu erbettener Herrn und Freunde zu pflegen und sich eines treglichers und moglichers Zuworgleichen, jedoch das sie, was also zwischen dem Herrn und Underthaneabgehendlet, folgendes für dem käyserlichen Oberhaubtman und die verordenten Rechtsitzer des Oberrechtens in Schrifften vorzeichnet pringen und dasselbe, wan es fur billich erkhandt, ratificiren und vorbriffen lassen. Auch da was zwischen den Parteien nicht vorstendig endchieden, das gedochten Oberambts und Rechtens weitteren Erkadntnus und Ausspruchs erwarten, und was also erstlich zwischen dem Herrn unnd Underthaner abgehandlet und dornoch von dem Oberambte rechten angenommen und ratificiret, dobey soll es endlich und ewiglich vorbleiben. Mitlerzeit auch und solang diese Sachen von dem Herrn oder dem Underthanen nicht geeiffert und zu Rechte erkandt und ausgeübet werden, soll es endlich bey dieser obgeschriebener Ordnungk bleiben und dieselbe gehaldten und vom Herrn Oberhaubtman geschutzt und gehandthabet werden, ohne meinglichs Einsage und Widerrede. Dieser obgeschriebner Ordnung soll dem Oberambt alhier, der Ritterschafft sowoll den Pawrschafften besiegeldte Abschrifften folgen. Zu Urkundt mit unseren Petschafften vorfertigt. Actum Oppeln den achtzehenden Octobris nach Christi unsers Herrn und Seligmachers Geburt im funfftzehen hundertten und im sechtzigisten Jar. —

III. Robotní řád z roku 1562.[39])

My Ferdynand z boží milosti volený Římský císař po všecky časy rozmnožitel říše a Uherský, Český, Dalmatský, Charvatský etc. král, infant v Hispanii, arcikníže Rakouské, markrabě Moravské, Lucemburské a [40]) Slezské kníže a Lužické markrabě etc. oznamujem tímto listem naším [41]) všem vuobec, jakož jsme času předešlého některým osobám poddaným našim, věrným milým, jakožto komisařům[42]) našim obzvlášt[43]) k tomu zřízeným milostivě poručiti ráčili, aby se do knížetství[44]) našich dědičných Oppolského a Ratibořského vypravili, poněvadž na nás z strany robot a díl sedlských vyšší stavové i také zase lid sedlský v vejš psaných knížestvích[45]) mnohé a veliké žaloby vznášeli a tím nás zaneprázdňovali, aby též komisaři naši strany ve všech těch knížestvích[46]) a krajích s pilností vyslyšeli a zemi, pokudž za potřebné uznají, projeli a spatřili, i také se na to bedlivě vyptali, jaký jest se spuosob prve z strany robot zachovával a z těch knížetství a krajov aby neodjížděli, dokudž by slušného, mierného a křesťanského, co se prodávání statkův sedlských a propouštění[47]) lidí z poddanosti dotejče, i tolikéž o robotách nařízení neudělali, abychom potomně těch a takových nabíhání zbaveni bejti[48]) mohli, a tak stavové vyšší jako i sedlský lid věděli

[39]) V dalším označeny varianty rukopisu vratislavského Vr., rukopisu Čelakovského Č.
[40]) Č. Moravský, Lucemburský.
[41]) našim Vr. chybí.
[42]) Č. komisařóm.
[43]) Č. obzvláštně.
[44]) Ruk. Č. tady i všude jinde píše knížectví.
[45]) Č. knížectví.
[46]) Č. knížectví.
[47]) Č. propúštěni.
[48]) Č. býti.

se jak a pokud k sobě zachovávati. Kdež pak též komisaři naši tak jsou se v tom na rozkaz náš poslušně a poddaně najíti dali a sjedúc do týchž knížetství a krajův léta etc. šedesátého měsíce Octobra jinak října minulého udělavše v svrchu dotčených knížetstvích a krajích obecní nařízení nížepsané z strany prodávání[49]) statkův sedlských a propouštění z poddanosti lidí i také obzvláštně o robotách, jakž nyní dotčeno to v pořádný spis uvedši stavům vyšším i také lidu sedlskému, kterýž tehdáž v velikým počtu přítomni byli, vuobec přečísti a vyhlásiti dali, což jsou tak dobře lid sedlský jako i vyšší stavové sobě oblíbili a to přijali, toliko že jest to na osobu naší císařskou[50]) pokudž bychom k tomu také milostivě povoliti ráčili, poodloženo bylo. —

I nahlédše my v ten spis a to nařízení a s pilností a bedlivě jemu slovo od slova vyrozuměvše a toho všeho s radami našimi dostatečně[51]) uvážívše, také jsme sobě to milostivě oblíbili a toho všeho při tom zuostaviti ráčili, jakž tuto pořád psáno stojí:

(1.) Nejprwe jakož se nachází, že někteří z stavův poddaným svým vyprodávati se dopouštěti zbraňují a statky jejich osadny (sic) statky jmenují, skrze což poddaní jejich tím menší chuť k živnosti mají, země se neosazuje a nedělá, nýbrž mnohem více k spustnutí přichází, což všeckno poddaným neb panům jejich a předkem pak nám jakožto nejvyšší vrchnosti i vší vlasti a zemi k újmě, záhubě a škodě se vztahuje.

Protož aby od času tohoto i potomně lidu sedlskému statky a grunty jejich od panův svých za slušné peníze a záplatu dědičně prodávány anebo těm, kteříž nyní jich v držení jsou z milosti dávány byly. Kteréž potom když toho potřebu svú uznají, což nejdráž býti muože, aby prodati mohli, a v tom pán poddanému svému překážky činiti nemá. Však aby grunt hodnú osobú osadil, a když poddaný pánu svému grunt osadí a od něho se odebrati bude chtíti, nemá jeho pán zdržovati, nýbrž jemu list výhostní dáti, aby od jiného mohl přijat býti. A za výhostní list nic bráti nemá kromě od svobodníka neb dvořáka, šoltysa, mlynáře a krčmáře,[52]) jak v zemi za pořádek jest.

(2.) Co se pak svobodných pacholkův sedlských mužského pohlaví dotejče, kteří by se na řemeslo dáti a od pánuov svých odebrati se chtěli, v tom se ten pořádek, jakž v landtfrídu vyměřeno jest, zachovati má, totiž že se mají propouštěti a pán jeho dědičný aby víc přes deset hřiven od něho nebral. Muože-li se pak s ním o méně srovnati a snésti, to při dobré a svobodné vuoli jednoho každého bude.

(3.) Z strany pak ženského pohlaví, když by se která s vuolí pána svého a rodičův svých jinam pod jiného pána na grunty pořádně vdala, toho se nemá od pána jejího žádné brániti, nýbrž svobodná propouštěna a od pána svého dědičného na slušnou žádost a připsáni druhého pána svobodně vydána býti má.

(4.) Z strany pak podruhův[53]) nemá žádný bez vědomosti pána přijímán ani zase propouštěn[54]) býti. Který by pak od jinud k některému pánu neb pod jiného pána se přibral a jeho dědičný a poddaný nebyl, ten muož, když čas a rok jeho vyjde, jestliže mu se vidí, odtud zase preč táhnúti bez hindrování. Než který panský dědičný jest, ten nemúže od pána svého bez vuole jeho se odebrati, leč by týž podruh pod ním neb jiným pánem dědičným grunt a statek koupil a tak že by živnost sobě a dětem svým k dobrému polepšil. Toho se jemu žádnú mírou brániti nemá, nýbrž dopuštěno býti má.

---

[49]) Č. poddávání.
[50]) Č. císařskú.
[51]) Vr. chybí „dostatečně".
[52]) Vr. od svobodníkův neb dvořákův, šoltysův, krčmařův a mlynářův.
[53]) Č. podruhóv.
[54]) Č. pryč puštěn.

A také od pána svého dědičného na slušné žádostivé připsání druhého pána svobodně propuštěn býti má.

(5.) Item děti sedlští, kterýchž rodičové jejich k hospodářství svému nepotřebují a jiným bez toho v službu se jednají, ti mají předkem a prvotně panům svým dědičným před jinými za slušnú záplatu a službu povinni býti sloužiti.

Nařízení o robotách.[55])

(6.) Předkem co se setí[56]) dotejče, aby jeden korec neb měřice semena panského přes zimu a druhú přes leto vseta byla[57]) aneb při vuoli pánské se to zuostavuje, aby podle pořádku zemského jitro vyměřili pěti prutúv šíří a šedesát z dýlí, jeden prut puol osma lokte slezského počítajíc totiž jedno jitro přes zimu a druhé jitro přes leto oseti a všecko všudy spraviti a s pole skliditi až do stodoly, čemuz se rozuměti takto má: Aby sedlák pánu svému dědičnému sil přes zimu pšenici a žito, a přes leto ječmen, pohanku aneb voves, co se pánu líbiti bude, a roli neb dědinu k tomu spravil, jakž tehdáž toho času jest a pánu jeho se vidí. Také se lán roli při tom pozuostavuje, jakž v jedné každé vsi od starodávna vyměřeno jest a jak se to až posavad zachovávalo.

(7.) Item který pak sedlák celého lánu rolí nemá, než toliko puol aneb čtvrt, neboližto více neb mýně, aneb že sice toliko kus rolí drží, tomu se má podle práva té vsi vyměřiti a robota na to podle velikosti jeho kusu roli uložena býti.

(8.) Item každý sedlák povinen bude z celého lánu dva dni hnoj[58]) voziti, však podle velikosti roli své, jakž nahoře dotčeno.

(9.) Item též aby povinen byl každý z lánu přes předešlou měřici neboližto jitro oseté ještě dva poludni, jednoho puoldne přes léto a druhého přes zimu, dle potřeby a příležitosti panské buď v zahradách neb na poli zvorati.

(10.) Item povinen bude také každý sedlák z lánu pánu svému v roce tři fury udělati až do dvú mil a dále nic, když by toho pán potřeboval, než žádného dříví na prodej ani také pána nikam voziti povinen nebude.

(11.) Item z lánu nebude povinen více než čtyři fury dříví k palivu přivésti, však aby fura jedním dnem se vykonala, buď z panského lesu, aneb kdež by pán takového dříví za peníze koupil. Než jetliže by která ves od starodávna více furami, dřívím k zámkům našim císařským povinovata byla, to se při starobylém způsobu zústavuje.

(12.) Item všickni poddaní povini budou, když by pán neb rytířský člověk svuoj vlastní zámek, tvrz anebo obydlí své s příslušejícím hospodářstvím stavěti chtěl, furami,[59]) buď dřívím, kamením, vápnem, pískem, cihlami,[60]) šindelem, prkny i jinými potřebami podle svých nejvyšších možností pomáhati, všakž aby vrchnost jich toho šetřila, aby to v časích příležitých a podle možnosti na poddané ukládáno bylo,[61]) a obzvláštně jich ve žni a v setí[62]) šanovati a šetřiti mají. —

(13.) Item také mají sedláci staré i nové stavení zdvihati a bez záplaty obmazovati a slámú panskú neb desky krýti, a když při zámcích a tvrzech se zdí, mají zedníkům k rukám potřeb podávati, za to se jim jídlo a pití dávati má.

---

[55]) Č. chybí nadpis.
[56]) Vr. chybí setí.
[57]) Vr. chybí byla.
[58]) Vr. chybí hnoj.
[59]) Č. chybí furami.
[60]) Č. chybí cihlami.
[61]) Vr. nebylo.
[62]) Č. v sení.

(14.) Item co se pak plotuov dělání a jiného díla ročního dotejče, muož pán poddaného k tomu potřebovati a za to na den dvanáct haléří a k tomu jídlo a pití dáti, kromě díla na rybnících, mlácení, sekání a řezání, k tomu nemají hospodáři mimo svou dobrú vuoli potahováni aneb nuceni býti.

(15.) Item mlýnské kamení, kdo jest je od starodávna povinen byl voziti, ten i nyní tolkéž povinovat bude.

(16.) Item strouhy mlejnské, strouhy zemské a strouhy při rybnících vycizovati a vymetávati tolikéž povini budou.

(17.) Item les k domácím hospodářským potřebám, tolikéž dříví k jezuom neboližto stavuom i jiné proutí voziti[63]) a skládati, jakž od starodávna také povini budou.

(18.) Item cesty opravovati i také dříví k žlabóm a žlaby neboližto trouby k rybníkuom voziti a klásti povini budou, však podle možností svých.

(19.) Item jestliže by se také přibodilo, že bychom my anebo jiná vrchnost při kterýchž vsech vrchní právo, platy, činže a jiné duochody měli a proto ta ves všecka naše neb jiné vrchnosti nebyla, nýbrž druhá polovice té vsi jiné(ho) dědičného pána svého měla buď duchovního neb světského, tehdy v té vsi lidé mají všecky fury a roboty, což jich na jeden lán uloženo jest, polovici pánu vrchnímu a druhú polovici pánu svému dědičnému činiti a vykonávati, ač jestliže jsou předešle oběma pánúm tím povinovati bývali a ty fury činívali, aby tudy lidé dvojnásobně obtěžováni nebyli, však má se v tom starobylý spúsob, jak se předešle zachovávalo, pilně šetřiti. A jak jsou vsi vysazeny, jestli že jsou prve vrchnímu pánu anebo pánu svému dědičnému samému robotovali a která vrchnost předešle robot a povinností sama užívala, při těch před se robotách ještě zúplna zuostati má a druhý pán lidi k tomu potahovati nemá.

Pěší roboty.

(20.) Item každý sedlák od lánu dědiny má jeden den trávu síci, hrabati a svésti až do dvoru panského.

(21.) Item též má z lánu puoldne kosou obilé séci, než k hrabání a k svezení nemá nucen býti.

(22.) Item kdyby potřeba byla ploty dělati neb opravovati, jeden každý z lánu má proutí, koly, rahna a což potřebí k tomu vésti a jeden den v roce podle jiných takového díla pomáhati vykonati jest povinen, k čemuž též podruzi a zahradníci pomáhati mají.

(23.) Mají také poddaní plod neb násadu do rybníkuov voziti, však aby se dále pro něj nejezdilo, než kde by za den dojeti, tak aby se druhým dnem zase domů navrátiti mohli.

(24.) Též rybníky pomáhati loviti, ryby do haldyřuov nositi neb voziti, proti tomu jim každého dne[64]) mísu ryb dáváno býti má.

(25.) Také jsou povini poddaní, kdyby odpovědnící neb škůdci v zemi anebo sice nějaci vězni u vězení byli, ponúcku držeti, a také kdyby pán jejich dědičný odjel, však sic nikdy nemají k tomu potahováni ani také přes dvě neb tři osob pojednú[65]) k tomu více bráno býti nemá.

(26.) Také mají na lovy neb hony choditi z jednoho domu jedna osoba, když se pánu jich viděti bude, však ve žni a v setí mají v tom šetříni býti, a jednomu každému od vlka čtyry groše, od jelena neb svině tři groše, od srny groš, a, který lišku zabije, dvanácte haléří a od zajíce šest haleří aby se bez zadržování dávalo.

---

[63]) Ve Vr. chybí celé následující „a skládati“... až incl. „voziti“ ve čl. 18.

[64]) Vr. času.

[65]) Vr. chybí pojednú.

[66]) Rukopis Č. končí.

Sedlkyní roboty.

(27.) Item každá sedlka povina jest vrchnosti své v roce čtyři dni v zahradách neb na poli len, konopě a všelijaké jiné nařízení totiž zelí sázeti, řípu rýti, konopě neb len tříti, hachlovati, a což toho více k hospodářství paní náleží a potřeba jest, jakž to nařídí, všeckno dělati.

(28.) A když toho potřeb a káže, mají sedlky vovce práti a střihati nebo holiti a při takových všech robotách a dílích má se jim jísti a píti dávati.

(29.) Má také každá usedlá sedlka paní své z panského lnu neb konopí jednu štuku napřésti, od toho jí dva groše bílá a pecen chleba dáno bejti má. Než mají právě motovidla lokte zdýlí jmíti a také dobrú přízi přésti.[66])

(30.) Co se pak zahradnikuov a podruhuov dotejče s těmi z strany robot má tak držáno býti, jak se jeden každý zahradník a podruh o to s pánem svým urovnati může.

(31.) Který pán od poddaných svých za roboty a ponůcky nebližto hlásky peníze bere, ten jich nemá robotami a ponůckami stižovati, nýbrž jich v tom konečně šanovati.

(32.) A jakož osoby stavu rytířského proti ulevení těch robot svým chudým poddaným lesy jejich zápovídají i také pastvy, jak jsou těch od starodávna užívali, zbraňují aneb chtíc je k smlouvám a dalším dávkám tudy přinutiti, skrze což by ještě větší záhuba na poddané jedno k druhým přičiňujíc přijíti musela, protož aby lidé poddaní při pastvách na gruntích panských jakž od starodávna zůstaveni byli, však aby v hajenstvích kdež zvěř se drží a stanoviště své má ani na loukách neb mladých štěpích, tolikéž ani na žalud, když se obrodí, ani na bukví bez vědomosti panské na škodu v těch místech nepasli ani jinak škod nedělali a nečinili.

(33.) A poněvadž při vesnicích z strany chování ovec veliká nerovnost se nachází, tak že jedny od druhých skrze to sužováni a utiskání bývají, protož aby žáden sedlák k lánu roli přes čtvrt toti 25 ovec nechoval a to z vuoli panskou, leč by nad to obzvláštně osvobození kdo měl, že by jich více chovati mohl, tomu neb těm nemá se v tom žádná překážka státi,

(34.) Také nemají obce ve vsech žádných schůzí postranních jmíti. ani obcí svolovati, a nadto ani hromad držeti, bez zvláštního povolení panského.

(35.) Jestliže jest od starodávna vobecný pastýř panský dobytek spolu s jinými v stádu pásl, má to ještě tak držáno býti, a pán, což jest tomu pastýři předešle dával, má jemu též i nyní to vydávati bez odpornosti.

(36.) Při tom také vyšších stavuov i všeho lidu obecního napomínáme, a jím poroučíme, kdyby který soused svůj duom, grunt neb dvuor stavěti chtěl, a souseduov svých za pomoc sousedskou přátelsky žádal, aby jemu tak jakž se to v jiných zemích a knížetství děje k takovému stavení furami sousedsky pomáhali, tak aby země předkem nám k důstojenství a potom jim všem obyvatelóm k ozdobě a k dobrému opravována a stavěna byla.

(37.) A což se tuto píše a obsahuje, tomu se jináče rozuměti a vykládáno býti nemá, než aby to jednomu každému bez újmy na jeho právě a zápisích, jakž by kdo které slušně pokázati mohl, bylo.

(38.) Naposledy poněvadž těchto robot nařízení a usazení na všech jednostejnou obecní rovnost beze všech odporuov se stalo, všakž proto se to nachází že v těch knížetstvích, krajich k nimi náležejících netoliko rolí a dědiny nerovnými, nýbrž také i poddaní nerovnými platy, činži, pocty a robotami obtíženi jsou, a protož aby každý kteréhož by koli stavu vyššího byl, totiž i lid obecný sedlský toho svobodnú vuoli měli, jestliže by se pánu a vrchnosti aneb poddaným zdálo, že by v něčem stížen kdo byl, aby mezi nimi skrze přátely k tomu dožádané jednáno bylo, aby to na slušné a snesitedlné míře a konci postaveno a srovnáno býti mohlo, s tou výhradou, což by tak mezi pánem a poddaným jeho se zjednalo, aby potomně k vrchnímu hejtmanu našemu a soudu zemskemu v spisu podáno bylo, a pokudž oni

za slušné znají, to aby stvrdili a zapsati dali; a také jestliže by co mezi stranami docela a srozumitedlně vykonáno nebylo, aby v tom dalšího vyznání a výpovědi spravedlivé, od vrchního hejtmana a soudu zemského očekávali. A což by tak předkem mezi pány a poddanými ujednáno (sic) a potomně od vrchního hejtmana a soudu zemského přijato a potvrzeno bylo, při tom aby na budoucí časy zůstalo, a v tom času tak dlouho, pokudž by ta věc mezi pánem a poddaným k nějakému odporu a potom k spravedlivému rozeznání a skončení nepřišla, tehdy aby to při tomto výš psaném nařízení zůstaveno bylo, a tím se každý spravoval, a nad tím aby se od hejtmana vrchního skutečně ruka držela, beze všech a všelijakých překážek.

Protož my vejš psaný císař Ferdinand jakožto král český a nejvyšší kníže slezské, poroučíme všem obyvatelům a poddaným našim ze všech stavův často psaných knížetství našich Oppolského a Ratibořského a krajův k nim příslušejících, věrným našim milým, i tolikéž lidu sedlskému robotnému obojího pohlaví, abyste se při tom při všem, což se svrchu píše, tak poslušně zachovali a žádný toho buď na všem nebo na díle nevykrucovali, pod jistým a skutečným trestáním našim, jináč nikoli nečinic. Všakž při tom sobě znamenitě vymiňujem, když bychom my neb dědicové naši a budoucí potomci naši knížata slezská, co v tomto nařízení ujíti, přičiniti, na díle neb na všem zjinačiti, podle příležitosti času ráčili, že sobě toho každé chvíle moc pozůstavujem.

Tomu na svědomí pečet naší císařskou k tomuto listu a nařízení jsme přitisknouti rozkázali. Dán na hradě našem pražském v outery po Květné neděli (24. břez.), léta božího tisícého pětistého šedesátého druhého, a království našich římského XXXII. a jiných XXXVI.

Ferdinand. L. S. Joachim de Nova domo,
S. R. Boemiae cancellarius.

ZPRÁVY.

Dr. JOSEF KALOUSEK

zemřel dne 22. listopadu 1915.

Úmrtím dv. rady prof. Dra Josefa Kalouska postižena byla těžce nejen věda české historie, nýbrž i českého práva. Zesnulý nebyl sice povoláním právník, ale pro právní historii měl takové porozumění a takový zájem, že zabýval se i studiem pravněhistorickým, a to s výsledkem přímo skvělým. Je to jistě zjev pozoruhodný, že nejlepší dosud dílo o českém státním právě nenapsal právník, nýbrž historik Kalousek. Neméně zasluhuje pozornosti, že prof. Kalousek prvý nám právníkům vyložil podstatu staročeského

práva dědického k svobodným statkům. A byl to zase on, který pojal myšlenku sepsati podrobné dějiny českého selského stavu, myšlenku, k jejímuž provedení jsou povoláni především historikové práva. Úkolu posléze uvedeného sice nevykonal, ale práce, kterou podnikl, nezůstala bezvýslednou. Sebral aspoň a uveřejnil obrovský materiál k dějinám selského stavu v zemích českých, jímž vyplnil pět objemných svazků Archivu Českého. Edice tato neobsahuje ovšem všech pramenů nezbytných k sepsání dějin českého stavu selského, ale právě to, co zesnulým bylo sebráno, má pro příštího pokračovatele Kalouskova význam největší. Nesmíť se přehlížeti, že v „Řádech selských a instrukcích hospodářských" je sebrán materiál namnoze drobný, na nejrůznějších místech rozptýlený a také nejrůznějších otázek dějin selského stavu se týkající. Jednotlivá čísla o sobě nemají někdy takové důležitosti, aby jich vynecháním nebo přehlédnutím celkový obraz trpěl, ale ve své spojitosti a početnosti mohou znamenati pro badatele mnohem více než některý akt objemnější, pocházející z doby pozdější a snadněji také přístupný. Nic nevadí na př., že edice Kalouskova nemohla zahrnouti v sobě urbáře nebo materiál bývalé české komory, pokud se arci týká jen korunních a komorních statků českých. Materiál takový je znám, namnoze soustředěn a také lehce přístupný, tak že ten, komu připadne někdy provedení původní Kalouskovy myšlenky, může bez velké ztráty času sebrati ještě prameny v „Řádech selských a instrukcích hospodářských" neuveřejněné. Vzhledem k tomu tedy, že prof. Kalousek pracně sebral, co nebylo všeobecně známo a co bylo mimo to i značně rozptýleno, možno bez rozpaků říci, že příští historik selského stavu v zemích českých, ať už to bude kdokoliv, najde již více než půl práce hotové. Neboť to je jisto, že zpracování pramenů Kalouskem již uveřejněných i pramenů tiskem nevydaných nebude vyžadovati nějakých tří desetiletí, jakého času přibližně zvěčnělý potřeboval, aby nashromáždil a vytiskl bohatý svůj materiál. Lze totiž důvodně míti za to, že zesnulý započal s přípravami k sepsání dějin českého stavu selského brzo po r. 1880, kdy uveřejnil v ČČM. rozpravu „O zřízení a původu obce velikoruské". Studie tato úzce souvisela s úkolem, jejž badatel chtěl provésti, a byla vlastně již známkou, že jej započal. Nic nás nesmí mýliti, že prvý svazek „Řádů selských a instrukcí hospodářských" Kalousek vydal teprve r. 1905 (AČ. XXII.). Učinil to teprve, když vzhledem k pokročilému věku seznal, že úkolu podniknutého, totiž sepsání obsáhlých dějin selského stavu v zemích českých, již neprovede, a proto se odhodlal vydati aspoň sebrané prameny. Že materiál měl už dávno pohotově, vidět nejlépe z rychlého vycházení svazků následujících. Bylť vydán svazek II. již r. 1906 (AČ. XXIII.), sv. III. r. 1908 (AČ. XXIV), sv. IV. r. 1910 (AČ. XXV.) sv. V. r. 1913 (AČ. XXIX.). I když tedy Kalousek vlastních dějin českého stavu selského nenapsal, položil k jich sepsání základ tak pevný, že pokračovateli jeho zbude jen málo více než materiál všestranně a neúmorně sebraný zpracovati. Nemá tím úkol příštího historika selského stavu býti zlehčován, ale chceme jen dáti průchod pravdě, že zásluh zesnulého o provedení toho úkolu nelze ani dost dobře oceniti. Škoda, že se zvěčnělému nepodařilo vydati ještě poslední svazek svého díla, který měl vyjíti ve

XXXI. sv. AČ. Doufejme však, že materiál byl jím aspoň tak dalece k tisku připraven, aby v brzku mohl býti uveřejněn.

V souvislosti s ,,Řády selskými a instrukcemi hospodářskými", o nichž v tomto časopise opětovně bylo referováno (VI. 412—414, VII. 339—342, IX. 308—309), jsou některé jiné edice Kalouskovy, zejména ,,Listiny a zápisy bělské o věcech městských a sedlských z let 1345—1705" (Rozpr. Kr. Č. Sp. N., 1889).

Z vědeckých spisů zesnulého stojí na prvém místě ,,České státní právo". Je zajímavo, že o tomto thematě psali současně dva učenci stejného věku a ze stejného kraje, rychnovský rodák Dr. Hugo Toman a Dr. Josef Kalousek z blízkého Vamberka. Oba narodili se r. 1838, oba teprve oklikami dostali se k vlastnímu svému povolání. Oba také současně jali se psáti o českém státním právu r. 1870 a 1871. Byla to známá rozvířená doba po zahájení ústavnosti v zemích nynějšího rakousko-uherského mocnářství, zejména po r. 1867. Praktická potřeba vyžadovala tehdy sepsání díla, jež by vylíčilo historické základy české ústavnosti. Hugo Toman uveřejnil tedy – na podnět prý Palackého a Riegra – spis Schicksale des böhmischen Staatsrechtes in den Jahren 1620 bis 1627 (1780). Téhož roku vyšel menší spis Kalouskův Einige Grundlagen des böhmischen Staatsrechtes. Oba spisovatelé pracovali pak zase současně v r. 1871 o novém díle z oboru českého státního práva. Předmluvy jsou sice datovány u obou knih v září r. 1871, dílo Kalouskovo ,,České státní právo" vyšlo však již 1. 1871, spis Tomanův ,,Das böhmische Staatsrecht und die Entwicklung der österreichischen Reichsidee vom J. 1527 bis 1848" však teprve r. 1872. Oba spisy přinášely velmi mnoho nového o dějinách české ústavnosti, a proto oba byly přijaty tehdejší českou veřejností, v níž politické otázky docházely značné resonance, s velikou radostí. Dílu Kalouskovu náležela však nesporná přednost. Nejen že pojednávalo o českém státním právu v celém jeho vývoji, kdežto kniha Tomanova líčí skoro jen právo pobělohorské, ve spise Kalouskově jasně bylo vidět, jak obrovský materiál je v něm zpracován, a to duchem jasně vědecky myslícím a hluboce logickým, srovnávajícím často poměry a řády staré s poměry a řády novověkými. Právě toto srovnávání a ovšem i jadrný český jazyk a vůbec celý způsob autorova vyjadřování učinil ,,České státní právo" přístupným i širokým kruhům čtenářstva, pro něž bylo určeno stejně jako pro odborníky. O oblíbenosti spisu svědčí, že se r. 1892 dočkal druhého vydání. V díle Kalouskově vylíčeno bylo poprvé obšírným způsobem jak vnější, tak vnitřní státní právo české, zejména dualistická povaha starého státu českého. V části první vykládá se o vývoji poměru českého státu k říši římskoněmecké, v části druhé o územním rozsahu a pojmu českého státu, o jeho celistvosti územní a domaniální, o vzájemném poměru jednotlivých zemí a o institucích a úřadech celému státu společných, v části třetí o podstatě práva trůnního, v části čtvrté o způsobech, jak se dualism projevoval při nastupování krále na trůn, v části páté o formách dualistické ústavy v jednotlivých oborech státního života (v zákonodárství, ve správě, financích, soudech a vojenství), a to do převratu bělohorského, při čemž se nejprve líčí, co spadalo do oboru neobmezené pravomoci královy, a pak se vykládá

o oborech, v nichž král byl obmezen spolupůsobením stavů, representovaných dílem na sněmích, dílem v úřadech a soudech. Dějiny státního práva českého v l. 1620—1848 jsou předmětem výkladu části šesté. V závěrku píše se o korunování. Spis opatřen jest i přílohami pramennými.

R. 1894 uveřejnil prof. Kalousek v Rozpravách České Akademie znamenitou monografii „O staročeském právě dědickém a královském právě odúmrtném na statcích svobodných v Čechách a na Moravě". Spisovatel dokazuje tu, že staré dědické právo české zakládalo se až do r. 1497 — a do jisté míry až do obn. zříz. zem. — na zásadě majetkové nedílnosti rodu. Jen příbuzní nedílní byli dědici, a kde jich nebylo, dědil král. Teprve majestátem z r. 1497 odpustil král Vladislav stavům odúmrti, čímž rozšířen pojem dědiců i na příbuzné dílné. Nastupovali arci teprve po příbuzných nedílných. Zásluhou Kalouskovou jest, že dovedl z pramenů, jež ve starší době mluví jen všeobecně o dědicích bez bližšího určení, logickým usuzováním vyvoditi pojem dědice jakožto příbuzného nedílného. Soudnost zesnulého nemohla lépe býti karakterisována než těmito slovy Boh. Riegra (Osvěta 1894, str. 1121): „Spis jeho bude příště základem nebo klíčem ke každému dalšímu studiu podrobnému. Tento výsledek děkovati jest zvláštní důkladnosti a logické bystrosti ducha, s nimiž spisovatel ke každé své práci přistupuje, a jež mu mezi českými spisovateli vykazují místo obzvláštní. Jeho bádavost a logickost jsou neobyčejny ..... Tím vysvětluje se zjev, že spisovatel, byť vlastně nebyl právníkem, stal se přece nejlepším vykladačem historického státního práva českého, a že i na poli soukromého práva podává nám nové badání".

Nejsme povoláni posuzovati jinou činnost zesnulého než v oboru právních dějin. Ta však je, jak vidno, tak bohatá a úcty hodná, že čeští právní historikové s obdivem budou uznávati zásluhy Kalouskovy o pěstění dějin domácího práva a že jméno zvěčnělého klásti budou mezi budovatele české právní historie.

Karel Kadlec.

LITERATURA.

Část všeobecná.

Hujer O., Úvod do dějin jazyka českého. V Praze 1914. Stran 62.

Otázky a vývody filologické mají pro právní historii zvláštní význam. U nás pro českou právní historii nedostalo se těmto otázkám bohužel dosud náležité pozornosti, a tím také výsledky pro nejstarší stav práva našeho trpí napořád. Pro starou dobu, kde nemáme přímých zpráv a pramenů, a kde odkázáni jsme na dohady a kombinace, přináší vedle jiných prostředků filologie právním dějinám výsledky nemalé. Primitivní poměry rodinné, počátky práva soukromého a trestního, ano i mnoho ze staré organisace společnosti lze dobře objasniti pomocí badání filologického. Ovšem musí

býti základ jeho správný. Kam zavede nesprávné užití filologie, ukázaly Peiskerovy výwody.

Z těchto důvodů musí právní historik se zájmem sledovati filologická badání o dějinách jazyka českého, jakým je svrchu uvedená práce Hujerova, která přístupným způsobem podává nám výborný celkový přehled všeho dosavadního badání o této otázce. Počínaje indoevropským prajazykem vede nás autor k jazyku baltsko-slovanskému, z něhož rozdělením vznikl jazyk baltský a slovanský, a konečně osamostatněním jednoho dialektu slovanského čeština. Právního historika nejvíce zajímá zásoba slov a pojmů, která v jednotlivých dobách v jazyku byla, a zvláště ovšem těch, která mají přímý nebo nepřímý vztah k právům, kulturnímu a hospodářskému rozvoji. Z nich vidíme, jak daleko pokročilo právo v dobách jednotlivého vývoje, a co si přinesli české kmeny za pojmy právní již ssebou ze své staré vlasti. Více proto ještě snad nežli filologu chybí právnímu historikovi historický slovník češtiny, v němž by bylo také rozsáhlou a podrobnou měrou přihlédnuto k staročeským právnickým terminům, které vyznačují se až podivuhodnou vytříbeností.

V práci Hujerově dostává se právnímu historiku českého práva v mnohém směru nového dobrého vodítka. *J. Kapras.*

Schulz V., Listář náboženského hnutí poddaného lidu na panství litomyšlském v století XVIII. Historický archiv České Akademie č. **40.** V Praze **1915.** — Strana LI. a 511.

Otázka lidového hnutí na východě Čech lákala k sobě historiky naše již ode dávna. V posledních pak letech po větším příspěvku Adámkově (Listiny k dějinám lidového hnutí náboženského na českém východě v XVIII. a XIX. věku obsahující v I. díle listiny panství chroustovického, košumberského a rychmburského z let 1750—1782) vychází nová sbírka příspěvků k dějinám tohoto hnutí na Litomyšlsku péčí Schulzovou. Jsou to listiny čerpané ze staré registratury panství litomyšlského, kterou Schulz v poslední chvíli zachránil pro musejní archiv před rozemletím v papírně, které byla již prodána. Takový osud stihl již ostatně celou řadu starých vrchnostenských archivů, a s nimi zmizela historie panství i vsí k nim patřících. Z bohatého zdroje litomyšlské registratury vybral Schulz látku týkající se hnutí náboženského jednak před vydáním patentu na svobodu náboženskou, jednak po něm. Silný svazek obsahuje celkem 307 čísel z let 1717—1801. Z nich část první jedná tedy o posledních ještě pronásledováních nekatolíků v době Karla VI. a Marie Terezie, a stíhání emisarů, kteří šířili mezi lidem knihy nekatolické a pomáhali přes hranice pronásledovaným nekatolíkům. Mezi nimi řada listin se týče emisara Jiříka Vostrého, známé také postavy z Jiráskova Temna, který byl na panství litomyšlském chycen. Hlavní jádro pramenů týká se však doby po vydání patentu na svobodu náboženskou a poskytuje nám hojně zpráv, jak ve skutečnosti patent působil, jak nové obce evangelické se konstituovaly, jaké byly poměry mezi katolíky a nekatolíky a p. Je vskutku až s podivem, že po všech těch bouřích a krutých pronásledováních, které nekatolíci na Litomyšlsku pro-

dělali po bitvě bělohorské, i na tomto panství, jak známo, také před tím v XVI. století, a po všech snahách i po vydání tolerančního patentu zmenšiti jich počet, na samém panství litomyšlském (mimo vsi městské) bylo nekatolíků roku 1783 přece 1615, z nichž 1093 přihlásilo se k vyznání helvetskému, 447 k víře beránkové a 75 jako deisté. Nekatolíci skoro vesměs měli své náboženství po předcích, udrželi se v něm ovšem zatemněně, kladouce hlavní váhu na liturgii, a tím se, jsouce ponejvíce potomky Bratří, nejvíce blížili helvetskému vyznání. — Historika zajímá zvláště beránková víra, kterou dle udání vyslýchaných „naši staří Čechové vyznávali". — Současně jeví se v seznamu uvedeném jako třetí položka deisté, veřejně sice v malém počtu, ve skutečnosti však dle zpráv vrchnostenských v počtu daleko větším. A konec vlády Josefovy a doba po ní přináší nejen na Litomyšlsku, nýbrž i jinde ve východních Čechách nové stíhání těchto lidových sekt, na které svoboda patentu se nevztahovala. Výslechy a trestání jich podávají plno zajímavostí. Prohlašují deisté o sobě pravidelně, že žádné víry nevyznávají, že věří v jediného stvořitele, ve věčnou moudrost, která jest v nich a oni v ní.

K listinám připojil vydavatel instruktivní úvod, ve kterém shrnul stručně hlavní výsledky listinami publikovanými podané, a tím usnadnil velmi jich použití. Publikace Schulzova podává hojně nových příspěvků k celé otázce prostonárodního hnutí náboženského, tak že jest cenným obohacením literatury otázky té se týkající. *J. Kapras.*

Wutke K., Die Inventare der nichtstaatlichen Archive Schlesiens. I. Die Kreise Grünberg und Freystadt. Codex diplomaticus Silesiae XXIV. Breslau 1908. Stran VIII. a 243. II. Kreis und Stadt Glogau. Codex diplom. Silesiae XXVIII. Breslau 1915. Stran VII. a 328.

Čilý historický spolek slezský převzal po delším jednání mezi své úkoly inventarisování všech nestátních archivů slezských. Podporován všemi význačnými činiteli veřejnými, ujal se ihned úlohy, a přenesl ji na známého dobrého pracovníka v dějinách Slezska, archivního radu Wutkeho. Týž pokusem provedl inventarisaci v krajích grünberském, kožuchovském a větší části hlohovského, tedy v severozápadní části Slezska. Pokus zdařil se tou měrou a přinesl tak zdárné výsledky, že zástupcové spolku nespokojili se uložením materialu v státním archivu vratislavském, nýbrž vydali ho v slezském Codexu zahájivše tak novou velikou serii publikací k dějinám slezským. V první části vydané 1908 vytiskl Wutke své výsledky z krajů grünberského a kožuchovského (Freystadt). Z nich vidíme, že autor šel od vesnice k vesnici, od místa k místu a sledoval všude archivy obecní (městské) i vrchnostenské, někde vedle toho i školské, farní (katolické i evangelické), ano tu a tam i materiál v soukromých rukou se nacházející. Uspořádání jest dle krajů. V kraji jsou místa seřaděna abecedně. Z větších archivů třeba uvésti městský grünberský, zámecký z Polského Netkova (uložený v stát. arch. vratisl.), vrchnostenský v Německém Wartenberku, městský v Kožuchově, a Bytomi a zámecký v Carolat-Bytomi. K prvnímu svazku připojil Wutke i inventář bohatého farního archivu kožu-

chovského (v dioec. arch. vrat.) a některé listiny z býv. archivu svobodínského.

Zbývající kraj hlohovský vydává Wutke nyní po sedmi letech jako pokračování, v druhém svazku svrchu uvedené publikace. Kdežto první svazek přinesl nejvíce z archivů vrchnostenských a částečně i vesnických, druhý přináší hlavně městský archiv hlohovský, neobyčejně bohatý zvláště staršími listinami. U porovnání s nimi, je ku podivu málo zachováno z městských knih tamějších. Nejstarší ze začátku XV. století obsahuje opisy starších listin až ze XIII. století.

Publikací Wutkovou otevírá se skutečně slezskému historickému badání neobyčejné množství výborného materiálu. Současně patrna zní naléhavá potřeba podobné práce i u nás jak v Čechách, tak na Moravě, kde o většině archivů vrchnostenských, městských i venkovských nemáme ani zdání.

J. Kapras.

Hugelmann Karl, Historisch-politische Studien. Gesammelte Aufsätze zum Staatsleben des XVIII. und XIX. Jahrhunderts, insbesondere Oesterreichs. Wien 1915. Stran 488.

Autor sebral četné své drobné i objemnější stati, uveřejněné během mnoha let v rozličných časopisech, a otiskuje je beze změny, připojiv někde pouze několik málo vět doslovu. Ačkoli mnohý z otištěných tu článků neušel pozornosti odborníků obeznámených s literární osobností Hugelmannovou, bude přece většina jich i pro blízké přátely autorovy novinkou, a tím více tedy pro čtenáře vzdálenější. Svoje „historické a politické studie" uveřejňoval totiž spisovatel po delší řadu let nejen v nejrůznějších časopisech, nýbrž pojednával v nich i o nejrůznějších otázkách z oboru státního a správního práva rakouského v 19. století, zabíhaje leckdy i na území vzdálenější. Skoro všechny stati mají ráz příležitostný. Podnět k nim dán byl často tím, že o jistém předmětu vyšel časopisecký článek nebo kniha, a autor chtěl cizí práci kritisovati nebo poznámky své o ní podati. Jen menšina statí vyšla z vlastní iniciativy autorovy. Spisovatel cítil potřebu vysloviti se o aktuálních otázkách politického života rakouského, pro něž choval vždy veliký zájem a porozumění. Dokázal to na př. známou svou prací Studien zum österreichischen Verfassungsrechte.

Články seskupeny jsou v knize Hugelmannově do tří oddílů. V prvém umístěny byly stati „historické", ve druhém články z oboru státního práva a ve třetím šest různých životopisů. Oddílu prvému náleží název Historisches jen v nepřesném slova smyslu. Články tu uveřejněné nespadají vlastně do „historie", jak se slovo to obyčejně pojímá. Zabývajíť se až na jeden vesměs věcmi spadajícími do 19. století, některé z nich dokonce nedávnými událostmi ze druhé polovice 19. věku. Pouze jediný článek, prvý, Die Zurückbringung der Stephanskrone nach Ungarn (1790) und ihre weiteren Schicksale, jde nazpět přes hranice 19. stol., avšak částečně týká se zase stol. 19.

Oddíl prvý obsahuje 11 článků. V prvém líčí se stručně, jak uherská koruna sv. Štěpána, odvezená Josefem II. do Vídně, v posledních dnech

panování Josefova vrácena byla do Budína. Byl v tom kus tragiky, že slavnostní přivezení a uvítání koruny v Budíně padlo na den 21. února 1790, kdežto Josef II. vydechl svou duši den před tím. Po sedmé vracela se do Uher svatoštěpánská koruna. Spisovatel vzpomíná šesti dřívějších případů, kde uherská koruna byla z Uher odvezena, ale vždy tam zase vrácena. Sděluje také zajímavý historický dokument, řád upravující slavnost přivezení a přijetí koruny v Uhrách v únoru r. 1790, a navazuje na to další osudy uherské koruny, zejména její ukrytí po udušení maďarského odboje r. 1849 a nalezení v září r. 1853 u Ršavy. — K stati druhé, Ein Vorschlag zur Lösung der Judenfrage in den österreichischen Karpathenländern aus dem Anfange des 19. Jahrhunderts, dán byl autorovi podnět knihou známého politika a statistika, profesora lvovské university Josefa Rohrera, Versuch über die jüdischen Bewohner der österr. Monarchie (Vídeň, 1804), Rohrer navrhoval v práci své, aby židovská otázka odstraněna byla v monarchii tím, že by židům byla vykázána pevná sídla jako zemědělcům. Celé prostory země měly připadnouti uzavřeným židovským vesnicím, a sice jednak v Bukovině, jednak debrecínská a kečkemetská rovina. Neběželo tu jen o sociální a hospodářské postavení židů, nýbrž židům bylo by se dostalo i významu politického. Spisovatel uvažuje o návrhu Rohrerově jako předchůdci podobných zionistických snah 19. stol. a podává zároveň přehled zákonných předpisů o židech v Haliči a Bukovině, počínajíc od haličského židovského řádu ze 7. května 1789. — Z rámce statí věnovaných věcem rakouským vybočuje stručný článek B. G. Niebuhrs Erklärung aus dem Jahre 1814 über sein Verhältnis zu Preussen und zu Dänemark. Má to být malý příspěvek k biografiím slavného historika, rodem Dána, stojícího však ve službách pruských. Podnět ke článku dal autorovi rukopis nalezený v rodinných papírech. Niebuhr děkuje ve zvláštním prohlášení Prozřetelnosti, že je Prusem, nezapomíná však při tom na svou původní vlast. — Poměry mimorakouskými zabývá se také Hugelmannova stať Simon Bolivar und die Gründung des Staates Bolivia. Autor seznamuje čtenáře s velikou osobností osvoboditele („libertador") jihoamerických států od násilného panství Španělů a uveřejňuje Bolivarovo poselství, jímž doprovázen byl jeho návrh ústavy, vypracovaný pro konstituující kongres v Potosi na jaře r. 1826. — Kratinký článek Oesterreichische Militärärzte in Syrien má oživiti vzpomínku na to, že r. 1840 za povstání Mehmeda Aliho v Egyptě vypravilo Rakousko v dorozumění s Anglií, Ruskem a Pruskem na základě londýnské smlouvy z 15. července 1840 do Syrie malou eskadru, jež po poddání se Mehmeda Aliho zůstala při asijském pobřeží až do 20. ledna 1841. V souvislosti s eskadrou byl sbor vojenských lékařů rakouských vyslaný do Syrie k nemocniční službě.

Cesta cís. Františka Josefa do Bosny r. 1910 byla spisovateli příležitostí k sepsání článku Kaiserreisen nach den österr. Balkanländern. Kromě cesty bosenské líčí se tu stručně cesty rakouských panovníků do Dalmacie počínajíc r. 1818. — Ve stati Das politische Vereinsleben des Jahres 1848 in Oesterreich autor líčí politický život v řečeném roce nejen u rakouských Němců, nýbrž i u jiných národů, zejména Slovanů. Postupuje

při tom podle zemí. Dospívá k závěru, že spolkové hnutí v jednotlivých zemích rakouských, pokud nebylo již r. 1848 revolucí násilně potlačeno, trvalo jen do rozpuštění kroměřížského sněmu. Současně s oktrojovanou ústavou z r. 1849 byl sice vyhlášen i zákon spolkový, ale spolkové právo bylo uznáno jen theoreticky. Stav obležení trvající ve značné části říše činil spolkový život nemožným. — Velmi cennou je Hugelmannova práce Oesterreich von 1848 bis 1860. Je to obsáhlý, důkladný rozbor Friedjungova díla Oesterreich von 1848 bis 1860 (I. sv. 1908, II. 1912). Hugelmann nepřidal se k slepým velebitelům Friedjungovým. Ačkoliv oceňuje značné přednosti jeho díla, zejména i to, že přihlédl i k pramenům dosud neznámým (jako na př. k rukopisné pozůstalosti Kübeckově), vytýká mu přece jednostrannost a neúplnost. Kniha jeho trpí vadami základními. Líčí katastrofu r. 1848, ale nepodává celého dramatu souvisle. Místo aby vypsal politický vývoj v jednotlivých zemích, spokojuje se jen vylíčením událostí ve Vídni. Nedosáhl ani svého předchůdce Ant. Springera. Pıvý svazek díla Friedjungova rozbírá spisovatel v těchto kapitolách: 1. Kaiser Franz und Metternich, 2. Der 12. März 1848 und die Einberufung einer Reichsständeversammlung, 3. Der Kremsierer Verfassungsentwurf, 4. Die Märzverfassung, 5. Die Landesordnungen der Märzverfassung, 6. Das Gemeindegesetz von 1849, 7. Ministerpräsident Felix Fürst Schwarzenberg, 8. Minister Graf Leo Thun. Také o druhém svazku díla Friedjungova vyslovuje se autor s reservou. Znova opakuje, že stavba celku i provedení v podrobnostech trpí podstatnými nedostatky, a dodává, že objektivnost zachovávána jest jen zdánlivě. Také druhý svazek vyličuje jen duševní život Vídně. O neněmeckých národech Rakouska má se jednati teprve v další části díla. Rozbor druhého svazku podán je v kapitolách: 1. Einleitung, 2. Ministerpräsident Felix Fürst Schwarzenberg, 3. Feldzeugmeister Kempen von Fichtenstamm, 4. Landesvertretungen. Tato poslední kapitola je zvláště poučná. Kritik ukazuje, že dílo Friedjungovo tam, kde se dotýká elementů autonomního života rakouských zemí, je velmi nedostatečné. Právě v této věci je vidět veliký rozdíl mezi jeho knihou a spisem Springerovým. Spisovatel nepovšiml si také důležitých prací pozdějších, jako jest Kronesova, Moritz von Kaiserfeld (Lipsko. 1888), Ilwofova, Franz Freiherr v. Kalchberg (Št. Hradec, 1897) a veliké dílo redigované K. Bertholdem a vydané k císařskému jubileu ve Slezsku, v němž se pojednává o slezském zemském zastupitelstvu (I. díl v Opavě 1909). — Ve článku Die Begegnung zu Oos im Jahre 1867 spisovatel pojednává stručně o setkání se cís. Františka Josefa s králem pruským Vilémem rok po válce prusko-rakouské. Král pruský chtěje se s císařem rakouským sblížiti, použil císařovy cesty do Francie a svého pobytu v lázních baden-badenských. — Článek Bismarck und Türr über das Trentino má za účel dokázati, že Türrova „odhalení", uveřejněná r. 1906 v Corriere della Sera a týkající se jednání Türrova s Bismarckem v záležitosti Trentina, postrádají hodnověrnosti. „Starý rebell" uherský, jak se Türr sám nazýval, uveřejnil totiž dne 6. srpna 1870 v Neues Wiener Tagblatt otevřený list k Bismarckovi, v němž měl příležitost vystoupiti s oněmi odhaleními, avšak tehdy toho neučinil. Není tedy pravdě-

podobno, co skoro po 4 desetiletích vypravuje v italském časopise. — Poslední z „historických" statí Hugelmannových má záhlaví Das europäische Mandat zur bosnischen Okkupation. Líčí se tu, co předcházelo zabrání Bosny a Hercegoviny se strany Rakousko-Uherska.

Druhý oddíl knihy Hugelmannovy, Staatsrechtliches, obsahuje 24 články. V prvém „Die österreichischen Landtage, napsaném r. 1875, pojednává se o zemských zákonodárných sborech, jak jich myšlénka v jednotlivých říšských ústavách byla uznána, a jak konečně na základě únorové a prosincové ústavy byly organisovány, a kompetence jich upravena. — K nejobjemnějším a nejdůkladnějším rozpravám Hugelmannovým patří práce Die rechtliche Stellung der Nationalitäten in Oesterreich. Autor pojednává tu velmi objektivně o jedné z nejpalčivějších otázek politického života rakouských zemí. Zmíniv se stručně, jaká ustanovení byla obsažena o národnostní rovnoprávnosti ve dřívějších ústavních listinách rakouských, spisovatel přechází k výkladu předpisů 19. čl. zákl. zák. stát. ze 21. pros. 1867 č. 142 ř. z. Jak vysoko stojí nazírání autorovo na otázku národnostní a jazykovou naproti mnohým jiným rakouským Němcům, na př. Frindovi, o tom svědčí tyto jeho věty (str. 200): Indem der österreichische Staat mit der nationalen Gleichberechtigung zugleich das Prinzip eines einheitlichen Staatsbürgerrechtes und der Freizügigkeit proklamiert hat, hat er allen osterreichischen Stämmen das ganze Staatsgebiet zum Felde ungehemmter Entwicklung überwiesen, seine Aufgabe ist es nur, das Gleichgewicht zwischen den um den Boden kämpfenden Elementen zu erhalten und mit seiner Macht einzugreifen, wenn der Schwache in den ihn umwogenden Massen unterzugehen droht. Mit anderen Worten, die nationale Gleichberechtigung hat Sinn und Bedeutung nur im Interesse der nationalen Minoritäten, die eigenste Aufgabe des Staates tritt erst dann zutage, wenn die Minderheiten um Hilfe gegen die Mehrheit rufen, deren Druck sie nicht abzuwehren vermögen. — A dále (str. 201): Die österreichischen Stämme haben das Recht freier Entwicklung an jeder Stelle des österreichischen Staatsgebietes; so wenig irgend ein Glied des Reiches einer staatlich anerkannten Konfession die Übung des Bekenntnisses verwehren kann, ebensowenig kann dasselbe einem österreichischen Volksstamme das Recht nationaler Existenz verkümmern. — Se strany německé slýcháme často, že neněmeckým minoritám stačí, jen když mají obecné školy svého jazyka. Hugelmann naproti tomu vším právem vykládá (str. 201): Alinea 2 (des Art. 19) spricht von der Schule ganz im allgemeinen. Die Schule ist somit in allen ihren Abstufungen gemeint, dies ist die nächste, sich von selbst ergebende Forderung, die sprachliche Gleichberechtigung muss sowohl in Volks- und Mittelschulen, als auch in den Hochschulen durchgeführt werden. — Pojednav všeobecně o smyslu ustanovení § 19 zákl. zák. stát. č. 142 ř. z., spisovatel přechází ve druhé části své rozpravy k výkladu o národnostní rovnoprávnosti v oboru školství. Obrací pozornost především ke školství obecnému, pak ke střednímu a konečně i k vysokému, přihlížeje k poměrům a úpravě školství v jednotlivých zemích. Ve třetí části své práce autor pojednává o otázce jazykové v úřadech, a sice zase podle jednotlivých

zemí, dále o užívání jazyků na říšské radě a na zemských sněmích, jakož vůbec ve veřejném životě, zejména církevním, a konečně v zákonodárství. — Ve stati Die Parlamentssprache des österreichischen Abgeordnetenhauses in ihrer geschichtlichen Entwicklung autor líčí, jak počínajíc r. 1861, kdy dalmatský poslanec Srb Ljubiša měl v poslanecké sněmovně řeč ve své mateřštině, opětovně užíváno bylo v poslanecké sněmovně neněmeckých jazyků, a do jaké míry byly připouštěny. Končí míněním, že by poslanecká sněmovna měla rozřešiti otázku, jak právo neněmeckých poslancův užívati za jistých podmínek ve sněmovně svého jazyka, dalo by se srovnati s právem parlamentu vykonávati censuru pronesených neněmeckých řečí. — Ve článku Der österreichische Ministerrat und Ministerpräsident spisovatel polemisuje s Jellinkovým míněním, jako by rakouský ministerský předseda měl ve psaném právu jen budžetovou existenci, a dokazuje, že jak postavení rakouské ministerské rady, tak ministerského předsedy upravováno bylo celou řadou positivních předpisů. Kořeny svými sahá rak. min. rada do doby předkonstituční, do r. 1801. — Stať Das Alterpluralwahlrecht und die österr. Wahlreform napsána byla za příležitosti reformování volebního práva do říšské rady r. 1907, když ve sněmovně panské se vyskytl návrh, aby vedle prostého práva volebního zavedeno bylo plurální volební právo podle stáří. Spisovatel kritisuje tu myšlenku a dospívá k závěru, že nebyla ve stanovení hranice věku šťastná. Měl totiž ten, kdo dosáhl věku 35 let, míti dva hlasy. Podle autorova mínění měla se ona hranice položiti výše, asi na 42. rok. Účinek navrhované normy byl by býval podle zjištění vlády ten, že asi dva miliony voličů s prostým volebním právem byli by stáli proti čtyřem milionům s právem stupňovaným. Naproti tomu při hranici 42 let bylo by se voličstvo rozdělilo ve dvě skoro stejně silné skupiny. Autor kritisuje také reformu z r. 1896, kdy byla zavedena pátá kurie, všeobecná. Reforma tehdejší byla nedostatečná, poněvadž všeobecné kurii dány jen 72 mandáty (proti 353), kdežto jich měla dostati aspoň tolik, jako jich měly všechny kurie ostatní. — S velikým důmyslem napsána je stať Die Parlamentstagung und die Gesetzsanktion, k níž dán byl spisovateli podnět jednak prací Pabstovou Die Sanktions- und Publikationsfrist für Gesetze nach deutschem Reichs- und Landesstaatsrecht (Berlin, 1909), jednak tou okolností, že zákonné předlohy o platech státních úředníků přijaté říšskou radou r. 1896 byly sankcionovány teprve za nové legislační periody, a sice dosti dlouho po jejím započetí. Byla ť tato nová perioda zahájena 27. března 1897, avšak předlohám dotčeným dostalo se sankce teprve dne 19. září 1898, a vyhlášeny byly dne 29. a 30. září a 1. října t. r. Něco podobného stalo se v Německu. Novela k zákonu o jesuitech z r. 1872 přijata byla v říšském sněmě r. 1899, avšak sankcionována teprve po uplynutí několika zasedání a po započetí nové legislační periody, až dne 8. března 1904. Spisovatel nepokládá postup tento za správný. Způsob takový zneuznává prý podstatu parlamentního spolupůsobení při zákonodárství a je s to, aby konstituční zákonodárné řízení přivedl přímo ad absurdum. Vystupujeť každý zákon na venek jako jednotný akt. Ony živly, které se ke vzniku zákona musejí spojiti, musejí tedy v okamžiku perfekce zákona pospolu se vyskytovati.

Jako parlamentní usnesení nemůže se státi zákonem bez sankce koruny, právě tak nemůže pravidlem monarchický zákonodárný rozkaz jako takový působiti, nedostává-li se mu v okamžiku jeho vydání parlamentního souhlasu. Souhlas tento má zajisté předem býti prohlášen, ale musí tu býti ještě v okamžiku zákonodárného rozkazu; je-li z jakéhokoli důvodu odstraněn, nelze k němu nadále hleděti. Jsou-li tedy parlamentní usnesení a sankce časově od sebe daleko vzdáleny, může dojíti ke mnohým obtížím (str. 295 a 296). Obtíže takové stupňují se zvláště, když mezi usnesení parlamentu a rozhodnutí panovníkovo padne uzavření zasedání nebo docela konec zákonodárného období. Neběží tu arci o obmezení práv koruny nebo vlády, nýbrž o to, zda a ve kterém okamžiku parlamentní usnesení zanikají čili exspirují, jak slova toho užil Stahl. Při uzavření zákonodárného období druží se k diskontinuitě zasedání ještě diskontinuita mandátů, a proto po mínění autorově zaniká existence usnesení učiněných v uplynulé legislační periodě. Se zánikem mandátů stává se nositelem parlamentního projevování vůle osobnost nová. Usnesení rozpuštěného sboru může ovšem trvati ještě po uzavření legislační periody, dokud tu není možnosti opačné vůle. Ale tím okamžikem, kdy *se sejde* nově zvolená poslanecká sněmovna, vstoupil do života politický činitel, bez jehož souhlasu nic se nemůže státi zákonem, a tento činitel byl by ignorován, kdyby usnesení jiné sněmovny než jeho mělo se státi platným. O poměru sukcese nemůže tu býti řeči. Kde jest ústavně předepsáno celkové obnovování parlamentního sboru v určitých lhůtách, tam veden jest zákonodárce zrovna úmyslem zjednati možnost přímé protivy mezi dvěma po sobě jdoucími zastupitelstvy, a s tím byla by v příkrém odporu sukcese v akty předchozího zastupitelského sboru. Diskontinuita mandátů přetrhuje souvislost zákonodárných sborů; nová sněmovna neodvozuje svých práv od staré, a nemůže tedy jejími jednáními býti vázána, jimi ve svém právu býti obmezována (str. 299 a 300). — Úzce se statí uvedenou souvisí další článek Hugelmannův Sanktions- und Publikationsfrist für Gesetze. — Ve článku Die Dauer der Reichsratsperiode spisovatel vykládá, že pojem zákonodárného období nebyl pro říšskou radu v ústavě ze 26. února 1861 ještě stanoven, a ani ne v ústavě prosincové. Období říšské rady spadalo normálně v jedno s obdobím sněmů. Nutná změna nastati musela teprve, když říšská rada r. 1873 se emancipovala přímými volbami od zemských sněmů. Tehdy bylo vysloveno, že členové poslanecké sněmovny se volí na šest let, a že po uplynutí tohoto období dlužno vykonati volby nové. Tím byl výslovně uznán pojem volební periody v právu říšské rady. Ovšem perioda tato nezačíná se ve smyslu dřívějšího práva (podle zemských zřízení) již samými volbami, nýbrž teprve sejitím se říšské rady. Co se týče trvání legislační periody, spisovatel ukazuje na to, že žádná z devíti period říšské rady, o nichž jedná (do r. 1900), neskončila se normálně pouhým uplynutím času, nýbrž že každá z nich již dříve panovníkovým rozpouštěcím aktem byla skončena. Ve většině případů běželo o rozpuštění z důvodů politických. Spisovatel podává zároveň přehled oněch všech devíti period s podotčením, kdy která z nich byla sejitím se říšské rady zahájena, a kdy

zase rozpouštěcím patentem skončena. — Zajímavá jest autorova úvaha Die Hofstellung der Reichsratspräsidenten, jež se týká otázky — právně arci neupravené —, jaké pořadí náleží u panovnického dvora při audiencích a jiných stycích předsedům sněmoven říšské rady. V praxi jdou tito předsedové za tajnými rady. — Ke článku Die Vereinbarkeit von Reichsrats- und Landtagsmandat dala autorovi podnět stať prof. Ad. Menzela Gedanken über den Ausbau unserer Verfassung (N. Fr. Presse, v pros. 1907), v níž pisatel vyslovil přání, aby byla stanovena inkompatibilita říšského a zemského mandátu. Domníval se, že se otázky té dosud říšská rada nedotkla. Hugelmann vykládá, že ona otázka již r. 1873 byla předmětem jednání, a že byla tehdy vyřízena negativně. Sám autor neshledává také důvodů, proč by inkompatibilita měla být vyslovena. — Ve stati Das Reichsgericht und das Abgeordnetenhaus spisovatel probírá otázku, je-li vhodno, aby sněmovny říšské rady navrhovaly panovníkovi kandidáty na místa členů a náhradníků říšského soudu ze svého středu, jakož i otázku gradace návrhů uvnitř terna. — V krátkém článku Die Parlamentarisierung der Ministerien vyslovuje se spisovatel proti tomu, aby zásada parlamentarisování ministerstev rozšiřována byla i na bezprostřední okolí ministrů v úřadě. — Článek Ortsgemeinde und Ortschaft im österr. Wahlrecht povstal po uveřejnění dvou prací z oboru rak. volebního práva, a sice Juraschkovy Die Ortsgemeinde und die Ortschaft in der Wählerklasse der Städte, Märkte und Industrialorte a Rauschovy Die österr. Städte in der Reichsratswahlordnung. Proti práci druhé spisovatel nemá námitek, naproti tomu však vyvrací mínění Juraschkovo, jako by podle myšlénky ovládající původně naši ústavu nositelem zvláštního městského volebního práva byla osada, ne místní obec. Naopak, jen místní osadě náleží právo volební, a tam, kde (v některých zemích) pozorujeme partikulární odchylku, neběží o osadu v topografickém smyslu, nýbrž o obec, jak to spisovatel dokazuje. — Ve stati die Veränderungen der politischen Landeseinteilung (1868—1896) autor stopuje, jak v jednotlivých letech a zemích byly zřizovány nové okresní úřady zeměpanské, a to až do r. 1896. V dodatku stopovány jsou další změny až do r. 1913. — Ke článku Der Adel und das Staatsbeamtentum dala autorovi podnět budžetní debata na říšské radě r. 1889 týkající se protežování šlechty v rak. státní službě a zvláště prohlášení min. předsedy hr. Taaffeho ve schůzi říš. rady dne 13. března 1889 (307. schůze X. zasedání). Hr. Taaffe nejen že odmítl výtku protekce, nýbrž prohlašoval účast šlechty, zvláště vysoké v úřadech za velmi žádoucí, a to hlavně proto, že se tím šlechta vzdělává pro parlamentní dráhu. Spisovatel polemisuje tu s míněním hr. Taaffeho a tvrdí, že státní služba má mnohem vyšší úkoly, než aby připravovala šlechtu pro dráhu parlamentní. — Pozoruhodny jsou Hugelmannovy úvahy ve článku Die Ausübung der allgemeinen staatsbürgerl. Rechte seitens der Staatsbeamten. Spisovatel cituje nejprv a pak kritisuje vládní výnos z 10. srpna 1895 o vykonávání všeobecných občanských práv se strany státních úředníků. Úředníkům ukládají se jisté meze ve výkonu řečených práv, pokud toho žádá jich úřední postavení. Spisovatel přiznává, že uvedený výnos usiluje o veliký a správný cíl, ale prostředky, jimiž

se vláda snaží cíle toho dosíci, jsou podle autora nedostatečné. Účelu může býti dosaženo jen cestou zákonodárnou. Dosavadní zákonodárné pokusy, aby mandát a úřad prohlášeny byly za nesrovnatelné — a o pasivní právo volební běží tu nejvíce —, nesetkaly se s úspěchem. Pokusy podobné dlužno však obnoviti, nejen v zájmu správy, nýbrž i úředníků samých. — Článek Die religiösen Übungen in der Schule und das Staatsgrundgesetz má za účel dokázati, že agitace spolku „Volná škola" ve Vídni proti účastenství žáků na náboženských úkonech školou předepsaných neprávem se odvolávala na čl. 14 zákl. zák. stát. o všeob. právech stát. občanů. — Stať Die Reform des Heimatrechtes napsána byla před provedením chystané reformy r. 1896. — Stať Zur Verwaltungsreform in Österreich vyvolána byla diskusí o pamětním spise vlády Studien zur Reform der inneren Verwaltung ve Víd. Právn. Společnosti (1905). Spisovatel pokládá celkovou reformu správy ve velkém stilu za možnou teprve tehdy, až v novém parlamentě se všeobecným právem volebním nastanou veliké proudy s dalekosáhlými cíli. — Článek Die Kremsierer Grundrechte je kritickou úvahou o Fischelově knize Die Protokolle des Verfassungsausschusses über die Grundrechte (Vídeň, 1912). — Spieglova práce Hye und die Wiener Revolution (Lipsko, 1910) byla spisovateli podnětem k napsání stati Die niederösterr. Landstände und die „Genesis". — Také tři poslední články Hugelmannovy v oddíle Staatsrechtliches vyvolány byly jednotlivými spisy. Kniha Danzerova Das neue Österreich Vídeň, 1908) dala autorovi podnět k napsání stati Zur Frage der nationalen Ländergliederung in Österreich, spis Riehlmannův Politische Bildung (Lipsko, 1908) byl mu podnětem ke článku Politische Bildung, a podobně povstala stať Option und Plebiszit po uveřejnění Stoerkovy práce pod týmž záhlavím Lipsko, 1879).

V oddíle posledním, Biographisches, podáno jest šest životopisných příspěvků o vynikajících mužích rakouského kulturního života, Ant. svob. p. Salvottim, Fr. Schuselkovi, Ant. svob. p. Hyeovi, Ad. Fischhofovi, A. Th. Michelovi a Em. v. Ottenburgovi. Tři z nich, Schuselka, Michel a Ottenburg, mají pro nas zvláštní význam i tím, že jsou z Čech. *K. K.*

Právní filosofie.

Kraškovič Ludwig Dr., *Die Psychologie der Kollektivitäten.* Aus dem Kroatischen übersetzt von S. von Posavec. Vukovar 1915.

Spis Kraškovićův důstojně se řadí ke kollektivně psychologickým dílům staršího rázu, jako jsou známé spisy Sighele-ho a Le Bon-ovy. Pravíme „staršího rázu", poněvadž v poslední době jmenovitě vlivem Wundtovy Völkerpsychologie, již Kraškovič sice cituje, ale jejímuž základnímu pojetí celého problemu nevěnuje dostatečné pozornosti, ujímá se v kollektivně psychologických úvahách filosoficky prohloubenější a kritičtější oceňování jednotlivých dat z okruhu hromadné psychické činnosti lidské.

Nedostatek tento vrhá svůj stín na celé jinak záslužné dílo. Především jest jeho důsledkem nejasnost ohledně vlastního předmětu pojednání.

Necháváme tu stranou úvahy o tom, zda i zvířecí společnosti jsou předmětem sociologie, jak auktor se domnívá, poněvadž v dalších rozborech přirozeně toto příliš široké, a jak proti auktorovi za to máme, dnes již překonané pojetí sociologie, nejeví stop. Za podstatnější pokládáme, že auktor pod názvem kollektivní psychologie pojednává nejen o psychologii davu, nýbrž konstruuje i psychologii volnějších svazků, ano na jednotlivých místech jedná pod tímto názvem o vlivu společnosti na psychické dění vůbec, tak že mu kollektivní psychologie splývá s psychologií národů ve smyslu Wundtově, což mu však nevadí, aby na jiném místě pod tímtéž záhlavím nejednal o suggesci a nevplétal obšírné úvahy o jejím vlivu na trestní odpovědnost. Toto široké pojetí úkolu ovšem o sobě by nebylo vadou, kdyby právě auktor si byl uvědomil, že tu jde o různé skupiny zjevů, jejichž vzájemnou příbuznost teprve by bylo nutno prokázati. To by ovšem bylo předpokládalo zaujetí jasného stanoviska k celé řadě psychologických, snad i psychiatrických, právnických, sociologických a filosofických problemů. Ale bez ujasnění o těchto otázkách celý spis jest spíše zajímavou snůškou jednotlivých dat, jejichž vědecké zpracování téměř úplně chybí. Neboť bez tohoto jasného podkladu pozbývají i příležitostní kritické úvahy auktorovy přesvědčivosti, postrádáme vyššího jednotného hlediska, s něhož právě auktorovo řešení bychom mohli chápati jako nutné.

Hlubšímu zpracování problemů vadí do jisté míry i technika vědecké práce auktorovy. Aspoň dvě třetiny textu totiž tvoří citáty z jiných auktorů, tak že spis podobá se spíše kollektaneím pilného čtenáře, než skutečnému vědeckému dílu. Tento dojem se ještě sesiluje, přihlédneme-li blíže k rázu použitých excerptů. Jsouť to z největší části úsudky, k nimž jiní auktoři dospěli, kdežto material, s nímž pracovali, i myšlenkové postupy, jimiž ke svým úsudkům došli, jsou nechány téměř úplně stranou. A to pokládáme za nejvážnější nedostatek spisu. Neboť, co ten neb onen auktor míní, je nám celkem dosti lhostejno, dokud nevíme, oč své mínění opírá. Když tedy Krašković své mínění buduje na takových neopřených projevech autorit, postupuje podobně, jako se pracovávalo a pracuje u scholastiků, vědeckou v dnešním slova smyslu však taková práce není.

V každém směru platí tedy o spise Krašković̓ově, že „méně by bylo bývalo více". Obdivujeme se jeho píli a sečtělosti i trpělivosti, ale rozhodně by bylo radno, aby některý ze spousty problemů, jichž se dotýká, ještě jednou zpracoval, jen naň se omezil, a pak materiál, jejž patrně má po ruce, skutečně kriticky rozebral. Jako přípravu k takové práci bychom pak jeho spis upřímně vítali.

Jak rozsáhlý okruh problemů auktor si předkládá, patrno již ze základního rozdělení jeho díla. Členíť je ve tři kapitoly, z nichž první pod nadpisem (méně vhodným) „kollektivní duch" řeší otázku oprávněnosti psychologie kollektivity, a vymezuje předmět a povahu jejího zkoumání, druhá jedná o „morálce a intelligenci kollektivity", a třetí o „zločinu a trestu kollektivity".

Těžisko spisu leží v kapitole první, kde především auktor se snaží dokázati existenci kollektivního ducha. Přes téměř nepřehledné bohatství

citátů z auktorů, kteří duši davu, národa a pod. uznávají nebo popírají, zdá se mi, že vlastní jádro otázky zůstává dosti nejasným. Neboť domnívá-li se auktor, že existence kollektivního ducha jest prokázána jednotlivými poučkami kollektivní psychologie, jmenovitě poznatky o závislosti řeči, náboženství, civilisace. umění, literatury, morálky, práva a institucí (str. 11) na společenském životě, nalézá se tuším v logickém kruhu. Nikdo ovšem nebude popírati, že společenský život na duševní vývoj vykonává vliv, ale o to právě jde, zda proto máme duševní život chápati jako funkci jednotlivcovu, či jako funkci celku. Jinými slovy: isolované individuum je právě tak jen pomůckou vědeckého poznání, jako celek, při němž nepřihlížíme k jeho součástkám, a jen cíl vědeckého badání je rozhodný pro to, zda té neb oné „mezní hodnoty" používáme. A to právě auktor přehlíží, že jeho problém je jenom jedním z případů základního filosofického problému, poměru celku k částem a naopak. Kdyby to si byl uvědomil, stěží by se byl odhodlal napsati (str. 18), že psychologie kollektivit nám aspoň do jisté míry vysvětlila, proč jednotlivec kollektivně často jinak se chová, než ve stavu isolovaném a že psychologie kollektivit dokázala, že kollektivity mají samostatný život, svého ducha, a jednotlivec, člen kollektivity, podřizuje se zákonům zachování kollektivity, a podléhá z různých důvodů kollektivnímu duchu. Zdá se mi, že právě psychologie kollektivity nic z toho dokázati nemůže, dokud právě nedokáže, že kollektivita má samostatnou, na svých součástech nezávislou duševní činnost. Ale již tato otázka nám ukazuje, že celý problém spočívá ve smyslu slova „duševní". Rozšíříme-li smysl tohoto slova přes okruh individuelní činnosti, pak právě mu dáváme tak obsáhlý smysl, že slovo samo se stává vědecký bezcenným. To nejlépe patrno jest v tom, že auktor sám za příčinu, proč jednotlivec podléhá kolektivnímu duchu, uvádí vědomé a nevědomé nápodobení, suggesci, vliv čísla, vliv strachu a pod., a za hlavní důvod uvádí suggesci. To vše ale nepředpokládá právě kollektivního ducha, nýbrž stále tu jde o individuelně psychické zjevy, třeba by jejich karakteristický znak spočíval ve vzájemném na sebe působení různých individuí. Auktor ovšem na str. 24 blíží se tomuto poznatku, když praví, že z nedostatku individuelní psychologie vyplývá nutnost psychologie kollektivit. V tom bylo by správné jádro, kdybychom této větě mohli rozuměti tak, že psychologie nemá přihlížeti jen k psychickému dění individua, jež si představujeme jako isolované, nýbrž že i psychické dění v individuu ve společnosti stopovati má. Pak by právě předmětem psychologie kollektivit bylo, zkoumati, jaké úchylky v psychickém dění nalézáme, stopujeme-li je v tom stavu, v němž ve zkušenosti jedině se vyskytuje, totiž ve společnosti. Psychologie by takto postupovala podobně jako fysika, jež zjistivši zákony volného pádu ve vzduchoprázdném prostoru stopuje, jaké úchylky nastávají tam, kde tření, odpor vzduchu, a jiné vlivy paralysují částečně vliv přitažlivosti zemské. Ale k tomu právě nepotřebujeme supposice nějakého kollektivního ducha. Praví-li auktor dále, že kollektivní duch jest výsledkem vztahů individuelních duchů ve spojení s okolím, „zkrátka výsledkem associace", a že associace jest tvůrčí synthese, něco jiného než její složky, má nepochybně pravdu,

ale tato pravda je spíše zakryta, než objasněna tvrzením, že tento celek bychom byli oprávněni nazývati kollektivním duchem. Tento celek právě jest associace lidská, čili společnost sama, jejíž funkce je to, co auktor jmenuje kollektivním duchem. Zcela nemístným zdá se mi, táže-li se auktor (str. 24.) dále, zda kollektivní duch má nějaký fysický substrát, ku př. nějaký druh vlnění zvláštní povahy, a domnívá-li se, že snad časem věda takový substrát nalezne, i těší-li se, že prozatím, i není-li ještě tento fysický substrát objeven, jsme přece oprávněni o kollektivním duchu mluviti. Jest auktorovi skutečně neznámo, že moderní psychologie přenechává klidně otázku po substrátu duševní činnosti, po existenci duší, theologii, a správně za předmět vědeckého badání pojímá jen určité funkce lidské? A tu bychom na počátku dvacátého století měli hledati ještě nějakého ducha kollektivity? A kdyby nakonec bylo možno vůbec mluviti o substrátu kollektivně psychického dění, rozličném od kollektivity samé, nešlo by tu jistě o součást psychologie, nýbrž o jakousi kollektivní fysiologii, neboť i v individuelním psychickém dění hmotný jeho substrát netvoří předmět psychologie, nýbrž fysiologie. Jako pak psychické dění nikdy nemůže býti vysvětleno fysiologií, poněvadž tu jde o zcela různý předmět, methody i cíle poznání, právě tak měla by se věc s famosním auktorovým substrátem kollektivního ducha.

Dokud nemáme rozřešenu otázku, zda nám jde o psychické dění, či o dění socialní, jinak zda chceme přihlízeti více k částem nebo k celku, jest i členění psychických celků, jímž auktor dále se zabývá, nejasným. Stále právě vadí nepřesné vymezeni předmětu. Buď totiž se tážeme, jak psychicky jednotlivec se chová v celku, a pak jde o otázku psychologickou. Anebo se tážeme, jak funguje společenský celek, a pak jde o otázku sociologickou. Je jasno, že jiné rozdělení celků dostaneme, klassifikujeme-li je se stanoviska psychologie, a jiné, jde-li nám o poznatky sociologické.

V kapitole druhé, nadepsané „Morálka a intelligence kollektivit“ nejvíce vystupuje zvláštnost techniky auktorovy práce, již nahoře jsme charakterisovali. Neníť tato kapitola, než snůškou citátů z auktorů nejrůznějších dob a národů, při čemž jediný výsledek jest, že byli a jsou spisovatelé, kteří morálku a intelligenci celku posuzovali méně příznivě, a jiní, kteří je posuzovali příznivěji, než morálku a intelligenci jednotlivců. Chceme-li ale mluviti o hodnotách, musíme míti nějaké měřítko, a to nám tu vůbec chybí. Vždyť jest docela dobře možno, ano pravděpodobno, že podle různosti vývojového stupně, podle různosti složení společenského celku, konečně podle různosti cílů, se v proudu dějin mění poměr mezi intelligencí i morálkou společnosti na jedné, a jednotlivců ji tvořících na druhé straně. Ostatně nemyslím, že by intelligence a morálka byly psychologické pojmy, a že by tedy psychologie kollektivity, kdybychom již o ní chtěli mluviti, se mohla tak nejasnými pojmy zabývati. Vždyť těmito výrazy hodnotíme psychické dění. Předpokládají tedy již znalost těchto procesů samých. Hodnocení pak dopadne zcela různě podle toho, co pokládáme za cíl psychické činnosti. Zajímavé poznámky o morálce a intelligenci soudů a zákonodárných shromáždění byly by velmi cenné, kdyby právě auktor byl základ, na němž své poznatky budovati chce, aspoň poněkud jasněji propracoval.

Dnes nezbývá nám po přečtení této kapitoly, než neuspokojující dojem, že, jako jsou hloupí a špatní lidé, tak jsou méně moudré a méně dobré společenské celky. Potřebujeme ale k takovémuto poznatku kollektivní psychologie ?

Třetí oddíl, nadepsaný „zločin a trest kollektivity" vypadá již zcela z rámce pojednání věnovaného kollektivní psychologii. Neboť i když pojem psychologie sebe více rozšíříme, otázku trestní odpovědnosti a trestní reakce pod něj vpraviti nelze. Opět nás tu auktor zasypává citáty z nejrůznějších auktorů, kteří kdy o trestní odpovědnosti a o trestání kollektivity se zmínili, a opět postrádáme tu vymezení hlediska, s něhož auktor tyto zjevy posuzovati chce. Že král Zvonimír pro zločiny jednotlivců předpověděl trest celému národu (str. 89), je snad zajímavý výpisek z kroniky, ale s otázkou trestní odpovědnosti přece tento a podobná fakta nemají co činiti. Také kollektivní ručení za zločiny, s nímž ve starších právech se setkáváme, možno snad spíše posuzovati jako primitivní policejní opatření, nebo jako naivní uplatnění instinktivních snah raçově hygienických, že by tu však působily nějaké poznatky kollektivně psychologické, třeba sebe nejasnější, pokládám proto za vyloučeno, že tato ustanovení pocházejí z dob, kdy ještě ani při posuzování individuelní odpovědnosti psychologické momenty se neuplatňují.

Kriminologické úvahy o odpovědnosti ze zločinů suggerovaných nebo v hypnose spáchaných, konečně zločinů davových jsou celkem správné, ale chybí právě odůvodnění. Kdyby tu byl auktor šel poněkud hlouběji, byl by asi viděl, že právě jeho konstrukce kollektivního ducha je také kriminologicky neupotřebitelná. Vždyť proti celé řadě odchylných názorů naléhavě hájí individuelní odvažování odpovědnosti i při kollektivních deliktech. Obšírné úvahy o zločinných sektách a o vlivu veřejného tisku na zločinnost, konečně o zločinnosti a trestnosti korporací, jsou sice velmi zajímavé, ale trpí stejně nepropracovaností základního pojetí. Proto také výtěžek této obšírné partie spisu až překvapuje svou chudostí. Shrnujeť jej auktor ve slova: „Při zločinech davu, sekty a korporace musíme kollektivní vůli a kollektivní vinu davu, sekty a korporace rozlišovati od individuelní vůle a individuelní viny členů těchto kollektivit. Poměr kollektivní a individuelní vůle a viny mají určiti zákony individuelní psychologie a psychologie kollektivit. Členové kollektivity mají býti potrestáni jen podle míry své individuelní viny; kollektivity mají býti jen potud potrestány, pokud jest to možno, aniž by nevinní členové kollektivity trest pociťovali, i jest takový kollektivní trest jen u korporací možný. Korporace jest vedle toho za své jednání i soukromoprávně odpovědná; podle tendence moderního práva jest také bez vlastní viny odpovědna, ale jen v tom případě, odpovídá-li to sociální spravedlnosti".

Pro naši úvahu, kde nemůžeme tyto výsledky jednotlivě rozebírati, stačí zjištění, že k nim jiní dospěli bez kollektivní psychologie, a že se auktorovi nepodařilo svými úvahami tyto pravdy učiniti nepochybnějšími, než již bez nich byly. *Kallab.*

Římské právo.

Steinwenter Artur, Studien zum römischen Versäumnisverfahren. Mnichov, 1914 (207 str.).

Ve spise vyličuje se část řízení pro zmeškání v římském procesu civilním, t. j. pouze kontumační řízení v ryze úřednickém procesu doby císařské. Že vyloučil proces s formulemi, spisovatel odůvodňuje tím, že řízení pro zmeškání tohoto staršího procesu zakládá se na zásadách jiných, nežli kontumační proces doby pozdější. Vždyť starší řízení pro zmeškání předpokládalo, že proces byl dospěl za účastenství obou stran již litiskontestace a jedna z nich byla nepřítomna teprve v řízení porotním, ve kterémžto případě porotce měl podle předpisu zákona XII tabulí vynésti vždycky rozsudek ve prospěch druhé přítomné strany (praesenti litem addicito). Teprve v úřednickém procesu za principatu a za absolutní monarchie jest možný rozsudek pro zmeškání, i když žalovaný nespolupůsobil nijak k ustavení právního sporu, obzvláště když, byv úředně obeslán, promeškal již rok, položený k sepření stran.

Látka jest ve spise uspořádána v ten způsob, že podává se soustavné vylíčení řízení kontumačního podle tří období procesu úřednického a vykládá se v 1. oddílu řízení pro zmeškání v procesu kogničním prvních tří století po Kr., v 2. oddílu řízení pro zmeškání v procesu čtvrtého a pátého století, zahájeném t. zv. denuntiatio litis, v 3. oddílu pak Justiniánský proces libelový. Ve 4. závěrečném oddílu promlouvá se o poměru terminových kaucí a násilného předvedení k řízení pro zmeškání.

Procesem kogničním, se kterým sp. se zabývá v prvním oddíle (str. 8—109), rozumí sp. ono řízení tří prvních století po Kr., ve kterém soudní magistrat, aniž by musil propůjčiti formuli, sám může rozhodnouti proces (sr. referentovu studii „Extraordinaria cognitio" ve Sb. XI. str. 355 ns.). Jelikož každé řízení kontumační předpokládá obeslání žalovaného, pojednává sp. nejprve o obsílce, zahajující řízení kogniční, která slouží také za obeslání kontumační (§ 1, str. 8—43). Obsílka ta bývá zvána evocatio. Přesvědčivě sp. prokazuje, že evokace nevyskytovala se v procesu, který se konal s formulí před iudex privatus a omezovala se na soudní řízení kogniční. V pramenech uvádějí se jako prostředky obesílací tři: litterae, denuntiationes a edicta. Sp. v nich spatřuje právem pouze koordinované formy evokace. Litterae ad magistratus jsou listem příslušného soudce k municipalnímu magistratu, by tento svými zřízenci provedl obsílku. Jest jich potřebí v případě tom, když žalovaný neobývá v immediátním obvodu příslušného soudu. List takový vyprosí si žalobce od soudce a ním jej doručí duovirovi. Denuntiatio záleží v soudní obsílce, které se užívá, jde-li o obeslání osoby, meškající v immediatním obvodu soudního magistratu. Vedle této oficialní byla také neúřední denuntiatio. Evocatio edictis, obsílka veřejnou vyhláškou úřední, kterou vyzývá se určitá osoba, by se dostavila před soudního magistrata, nastupovala, nebyl-li znám pobyt osoby, která měla býti obeslána.

Jak dává se z dokladů od sp. uvedených i z pojmu contumacia (neposlušnost), předpokládá řízení kontumační že obeslaný zvěděl o první obsílce, že tato byla jemu skutečně doručena. Proti nepřítomnému, jemuž nebylo lze doručiti obsílku, mohla od žalobce býti vyžádána pouze missio in bona. K rozsudku však může dojíti jen, když žalovanému byla první obsílka doručena. Vycházeje od toho sp. v § 2, pojednávajícím o průběhu kontumačního řízení (str. 44—72), hledí nejprve určiti obsah obsílky. Zastává, že obsílkou vyzýval se obeslaný, aby postavil se před soud do určité lhůty. Neobjevil-li se tam intra statutum tempus, byla dána možnost, zahájiti vlastní řízení kontumační. Nejprve byla vydána obsílka kontumační, která podle toho, kde žalovaný měl bydliště, dála se litteris, denuntiationibus nebo edictis. Nejčastěji vyskytuje se v pramenech kontumační obsílka ediktalní. Tato dála se v ten způsob, že žalobce žádal první edictum, nemělo-li toto úspěchu, po projití alespoň 10 dnů druhé a po dalších deseti dnech třetí edictum. Po marném vyhlášení tří ediktů povoluje se čtvrté, zvané edictum monitorium. Po případě přestáno bylo na vydání tří ediktů, ve věcech naléhavých na jediném, unum edictum pro omnibus, jež později zváno bylo po výtce peremptorium.

Bylo-li zjištěno na soudě zmeškání žalovaného, byl pokládán za neposlušného (contumax) soudní vrchnosti a konalo se za jeho nepřítomnosti řízení jednostranné. Žalovaný nebyl však odsouzen bez dalšího a vždycky, nýbrž jen podle přesvědčení, jehož o právu žalobcově nabyl soudce seznáním a posouzením vývodů a důkazů žalobcových. Stejných zásad bylo nepochybně užito i na zmeškání pozdějšího roku po sepření stran. Též má soud sám od sebe přihlížeti k tomu, jsou-li tu absolutní předpoklady procesné. Co dotýče se opravných prostředků, připuštěných proti rozsudku pro zmeškání, mohl odsouzený zmatečnost pro nedostávající se procesné předpoklady přivésti k platnosti proti actio iudicati, což mohlo pak míti v zápětí, že soudní magistrat odepřel exekuci (actionem iudicati denegare). Měl-li rozsudek kontumační býti brán v odpor od odsouzeného ne pro zmatečnost, ale z toho důvodu, že popírána byla contumacia, byla řádným prostředkem opravným apelace. Jinak platila zásada: contumax non appellat. Proti nálezu, vešlému v moc práva, bylo po případě možno dosíci restituce in integrum. — Jestliže žalobce se nedostavil k roku na žádost jeho položenému, mělo to pouze v zápětí, že rok se zrušil (circumducitur), aniž by rozsudek byl vynesen a žalobce pozbyl práva na obnovu řízení.

V § 3 (str. 73—91) sp. seznamuje nás s řízením pro zmeškání v řecko-egyptských papyrech tří prvních století po Kr. Přihlíží předkem k procesu, který se konal na soudním shromáždění (conventus iuridicus) před římským místodržícím. Řízení to zahajuje se soukromou od žalobce pocházející obsílkou (παραγγελία), která však se doručí úředně, skrze stratega (přednostu kraje) s prosbou, aby dal odpůrci doručiti přepis podání výpomocným úředníkem (hyperetem). Jak Mitteis dokázal, obeslání na conventus neznělo na určitý den, nýbrž na období zasedání konventu vůbec, t. j. strany měly povinnost, zůstati u tribunalu místodržitelského

tak dlouho, až proces jejich přišel na řadu. Nehlásila-li se strana, když věc její byla vyvolána, bylo vydáno edictum monitorium (sr. P. Hamb. 29 z 89 po Kr.), po jehož neposlechnutí mohlo býti přikročeno k rozsudku pro zmeškání. Řízení soudní mohlo však býti zahájeno také podáním (ὑπόμνημα), odevzdaným místodržícímu při soudním zasedání (sessio pro tribunali) a dožadujícím se úřední obsílky odpůrcovy. Také v řízení takovým způsobem zahájeném, nestanul-li obeslaný v ustanovený čas k soudu, mohl býti po novém bezvýsledném vyzvání vynesen nález kontumační.

Předmětem § 4 (str. 92—109) jest původ a pole řízení pro zmeškání. Sp. činí velmi pravděpodobným, že výraz eremodicium, který vyskytá se v kompilaci Justinianské ve dvou místech Ulpianových (Dig. 4, 4, 7, 12 a Dig. 46, 7, 13 pr.) a v Justinianově C. I., 3, 1, 13, 3, značíc tolik jako jinde lis deserta (Dig. 3, 5, 30, 2; 42, 1, 54, 1; 46, 7, 11), pochází od Justiniana a jsou tedy ony dva texty Ulpianovy nepochybně interpolovány. Tím odpadá hlavní argument, o nějž by bylo lze opírati souvislost římského kontumačního řízení s δίκη ἔρημος řeckého práva procesního. Z terminologie nelze tedy ničeho získati pro otázku po recepci práva řeckého. Srovnav pak ještě pečlivě, co nám známo o atickém a ptolemejském procesu pro zmeškání, sp. dospívá k výsledku, že vystupuje příliš málo paralelních rysů, abychom mohli tvrditi, že na kontumační řízení římské mělo vliv právo řecké. Přestávaje pak na římském původě tohoto řízení, odmítá sp. z dobrých důvodů, že by, jak zastává nejnověji zase Samter (Nichtförmliches Gerichtsverfahren, 1911, str. 99 ns.) a prohlašuje za možné i Kipp (Pauly-Wissowa R. E. VII., 1168), nahoře vypsané řízení kontumační bylo se vyskytovalo již v procesu per formulas. I bylo řízení kontumační vlastním pouze procesu kogničnímu. Ježto pak rozsudek kontumační lze sledovati při procesu aerarním a o svobodu až do 1. století po Kr., pokládá sp. za nejpodobnější, že u těchto dvou zvláštních druhů extraordinarní kognice zavedení rozsudku pro zmeškání spadalo v jedno se samým vznikem jejich. Připustíme-li, že tento vznik byl možným také při všeobecném řízení ve věcech kogničních, dospěli bychom snadno závěru, že také zde proces kontumační nepovstal později nežli kontradiktorní, nýbrž že po zavedení magistratské obsílky a kognice vůbec magistrat cítil se také s dostatek silným, aby, když nepřítomný žalovaný nedostavil se na opakovanou obsílku, nechal stranou nepřímého donucení skrze missio in bona a rozhodl ve věci samé.

V druhém oddílu (str. 110—128) nakreslen jest obraz řízení pro zmeškání v procesu zahájeném denuntiatione litis. Litis denuntiatio, kterou nalézáme v právních pramenech, zvláště v Cod. Theodosianus v době od počátku 4. až do polovice 5. století jako pravidelnou formu zahájení procesu, měla svůj vzor, jak ukázal již Mitteis, nepochybně v nahoře dotčené egyptské παραγγελία. Na žádost (postulatio simplex) žalobcovu, udávající nárok žalobní a vznesenou na soud procesný, dá soud tento nebo úřad místní doručiti obeslanému litisdenunciaci podřízencem. Doručením litis denunciace počíná se lhůta čtyř měsíců, do kterých strany, kdykoli se setkaly na soudě, mohly počíti s přelíčením.

Nestalo-li se tak do posledního dne lhůty (dies legitimus), žalobce prosoudil, což mohlo ovšem býti jím napraveno výžádanou u procesného soudce reparatio temporum. Nedostavil-li se pak žalovaný do oné lhůty, musil býti ještě obeslán evokací kontumační a mohl teprve, když i potom neuposlechl, býti vynesen rozsudek po jednostranné kognici.

Předmětem úvah třetího oddílu jest justinianský proces libelový. V § 1 (str. 129—161) líčí se postup řízení pro zmeškání. Jednání počínalo se i tu tím, že byla podána od žalobce u příslušného soudce postulatio simplex a na to od soudce nařízena conventio per exsecutorem. Oproti názoru, podle něhož tento exekutor nebyl soudním úředníkem, který měl provedení obsílky uloženo od soudu, nýbrž pouze jednatelem, zvoleným od žalobce, názoru to, jejž, hledě k papyru P. Cairo Cat. 67032, zastával Partsch (Nachrichten d. Gött. Ges. d. Wiss., phil-hist. Kl. 1911, 235 ns.) a přejali po něm jiní, nejnověji P. Thomas v Études d'histoire juridique off. à P. F. Girard (1912) I., str. 379 ns., spatřuje sp. v exekutoru zase úředníka soudci podřízeného, který vykonává obsílku z příkazu soudního. Exekutor doručil pak žalovanému libellus conventionis, t. j. spis žalobní s vyzváním, aby tento dostavil se do určité doby, jež se vyměřovala podle vzdálenosti jeho bydliště od místa soudního, na soud k observare iudicium. Přišel-li žalovaný, platilo původně, že žalobce musil peragere actiones do čtyř měsíců, jinak by byl povinen nahraditi žalovanému náklady a žalovaný osvobozen od povinnosti observare iudicium. Podle Nov. 112, 3, 1, má, když žalobce, byv na návrh žalovaného vyzván edictaliter třikráte, vůbec se nedostaví, soudce jeden rok po prvním ediktu přikročiti k jednostrannému přelíčení a k vydání rozsudku. Dostaví-li se žalobce ale pouze k tomu konci, aby dotčenou lhůtu jednoroční přetrhl, po opětné obsílce a projití jednoho roku, bez dalšího prosoudí. Jestliže však žalovaný již na první obeslání exekutorem se nedostavil na soud, byla předsebrána ode dávna obvyklá obsílka kontumační a došlo, zůstala-li marnou, ke kontumačnímu rozsudku, odsuzujícímu, po případě i osvobozujícímu. Rozsudek ten měl i tu býti vynesen teprve po té, co prošel jeden rok od návrhu na zavedení procesu kontumačního.

V proslulé lex properandum (C. I., 3, 1, 13, z r. 530) bylo upraveno podrobněji řízení po litiskontestaci. Řízení to se připouští teprve, když z doby tří let po sepření, do které každý proces civilní má býti skončen, přešlo již 2½ léta. Žalovaný má na to býti od exekutora třikráte vyhledán a kdyžby i pak se nedostavil, zahájí se jednostranné projednání, k rozsudku vedoucí (eremodicium contrahitur). Zanedbá-li pokračování v procesu žalobce, může také on v posledním pololetí tříroční lhůty býti třikráte obeslán a zmešká-li i pak, bude podle toho, zda-li má soud již dost látky po ruce pro meritorní rozhodnutí čili nic, konečný rozsudek vynesen nebo žalovaný osvobozen od povinnosti, pokračovati v tomto procesu (relaxatio ab observatione iudicii).

V § 2 (str. 149—161) promlouvá sp. o kontumačním řízení při žalobách věcných. Zásada klasického a staršího práva, že in rem actionem pati non compellimur (Dig. 6, 1, 80), přejata byla také

do práva Justiniánského. I tu nastalo, zpečoval-li se žalovaný podstoupiti proces (rem defendere) pouze translatio possessionis na žalobce. Jelikož však i ten, kdo byl žalován actione in rem, měl povinnost uposlechnouti soudní obsílky, mohl i tu žalovaný zmeškáním státi se contumax a rozsudek kontumační býti vynesen po jednostranném přelíčení.

Ve čtvrtém oddílu (str. 162—194) sp. uvažuje o poměru kaucí terminových a násilného předvedení k procesu pro zmeškání. Podle práva Justiniánského má žalovaný při obsílce plniti exekutorovi jistotu, záležející v slibu, že dostaví se k soudu do ustanovené lhůty (cautio iudicio sisti). Přišed pak na soud, má ještě slíbiti, quod in iudicio permaneat usque ad terminum litis. Zmešká-li pak žalovaný, žalobce může přivésti k platnosti svůj nárok z kauce, zvláště také proti zastaveným rukojmím. Jestliže cautio iudicio sisti nebyla dána, mohl žalovaný býti násilně předveden (exhibitio) a ponechán ve vazbě.

V závěrečném paragrafu (str. 191—194) sp. sestavil podstatnější výsledky své studie. Připojen jest pak ještě rejstřík věcný a rejstřík pramenů (str. 195—207).

Spis svědčí o důkladném studium pramenů, zvláště také co dotýče se materialu papyrového, o rozsáhlé znalosti literatury římského práva procesního, o samostatném úsudku a právnickém důmyslu autora.

L. Heyrovský.

Právo kanonické.

Dr. Heinrich Singer, k. k. Hofrat und ord. Professor der Rechte an der deutschen Universität in Prag: *Die Dekretalensammlung des Bernardus Compostellanus antiquus.* Mit Benutzung der in *Friedrich Maassens* Nachlasse enthaltenen Vorarbeiten. Wien 1914. 8⁰. Str. 120. (Sitzungsberichte der kais. Akademie der Wissenschaften in Wien. Philosophisch—Historische Klasse. 171. Band, 2. Abhandlung.)

Ukončujíce svůj referát o *Singrových* Neue Beiträge über die Dekretalensammlungen vor und nach Bernhard von Pavia (v tomto časopise, ročník XIV., 1913/14, sešit 1.—2., str. 154—157) podali jsme zprávu, že *Singer* připravuje práci o *Compilatio Romana Bernardi Compostellani antiqui.* Brzy na to byla tato práce uveřejněna.

Literatura zná dva dekretalisty Bernardy s přívlastkem *Compostellanus*, staršího (antiquus) a mladšího (iunior nebo modernus). Starší jest označován jako arcijáhen v Compostelle (někdy jako canonicus), přichází do popředí začátkem XIII. stol. za papeže Innocenta III. Působnost mladšího Bernarda spadá asi do let 1245 až 1260, tedy do doby papežování Innocenta IV. a Alexandra IV. O starším Bernardovi se udržovala ve středověku zpráva, že sestavil sbírku dekretalií papeže Innocenta III. v době, kdy se zdržoval při římské kurii (compilatio Romana), která sice byla nějakou krátkou dobu v užívání na škole bolognské, ale brzy byla vytlačena oficielní sbírkou Innocentovou z r. 1210, známou to compilatio tertia. Taková svědectví podávají *Tancred, Hostiensis* (*Henricus de Segusia*) a *Joannes*

Andreae. Sbírka B. Compostellana upadala pak v zapomenutí. V XIX. století upozornil na ni opětně *Augustin Theiner*.

Rukopisy sbírky Bernardovy nalézají se v britském museu v Londýně, Royal Ms. 9. B. XI. a Cod. Harleian. 3834, a pak v Pařížské národní knihovně, Cod. Latin. 18.223. Rukopis posléze udaný pochází asi z 13. století z Italie nebo jižní Francie a byl již *Maassenovi* znám a v jeho poznámkách popsán, i tvoří tyto *Maassenovy* poznatky první základ *Singrovy* práce, což všude zvláště vytčeno. Bernard přijal do své sbírky patrně z r. 1208 jen dekretalie papeže Innocenta III. a to z prvních jeho 10 let (1198— 21. února 1208), ale výhradně z papežských registrů. Látka je rozdělena jako při Compilatio prima; úhrnem má 129 titulů, z nichž 106 se vyskytuje již u Bernarda Pavijského. Z dekretalií Innocentových u Bernarda Comp. obsažených dosud tiskem nevyšlo dvanáct. Zvláštní zmínky zasluhuje cap. 4 de testibus et attestationibus II., 11: „Constitutis in preasentia nostra" z května nebo června r. 1201, důležité pro svůj úplný text při manželském sporu českého krále Otakara I. s první chotí Adelou Míšenskou. Neznámý dosud doplněk textu tohoto článku jest otištěn u *Singra*, str. 60—63, a jest tím rozřešena otázka textová, které ještě nedávno věnoval svou pozornost *Gustav Friedrich* v Českém Časopise Historickém, ročník 16, 1910, str. 13 násl. článkem: Rekonstrukce dvou listův Innocenta III. (I. List k jednání o rozvodu prvního manželství krále Přemysla I.)

Bernard Compostellanus nepřijímá celého textu dekretálního, nýbrž vynechává, co se mu zdá býti nepodstatným a rozděluje text jedné dekretale pod různá záhlaví, což stejně převzal Raimund z Penaforte při sepisování libri Extra. Jinak jsou však Compostellanovi registra papežská vodítkem ve všem i co do inskripcí kapitolních. Rozhodně *Singer* odmítá mínění, že by Compostellanus byl přijal do své sbírky podvržené dekretalie Innocentovy; naopak on přejímal příliš věrně, t. j. i takové dekretalie, které asi se nehodily do širší veřejnosti a zejména ne do sbírky určené pro školu a pro soudy; přijalť Compostellanus i dekretalie obsahu dogmatického, liturgického nebo pastoralního. A to právě byl asi důvod, proč sbírka Compostellanova se nezamlouvala Innocentovi III. a proč dal sestaviti novou svou sbírku (Compilatio tertia); ovšem mohlo při tom rozhodovati také přání kurie, by ta neb ona dekretale nenabyla všeobecné platnosti přijetím do sbírky. Zvláštnost sbírky Compostellanovy je, že končí epilogem, kdežto jiné sbírky mívaly spíše prolog. V epilogu varuje hlavně Bernard Comp. své čtenáře, by nepokládali za pravé některé dekretalie rozšířené jako Innocentovy, věc to, která nemá velké důležitosti.

Na str. 37—115 podává *Singer* rozbor sbírky *Bernardovy*, při čemž celý text nebo jeho doplněk se jen tenkráte otiskuje, když nikde dříve ještě nebyl otištěn. Str. 116 a 117 přinášejí dle *Bickellova* opisu otisk dvou dekretalií „*Ex* litteris" a „Super consultatione" připisovaných Innocentu III. a vytčených v epilogu Bernardově. Na str. 118 a 119 jest umístěn seznam kapitol zcela nebo částečně otištěných v edici *Singrově*. Způsob této edice jest tak výborný, jak jsme již uvykli při všechněch pracích *Singrových*.

Prof. Dr. K. Henner.

Právo německé.

Deutsches Rechtswörterbuch. Wörterbuch der aelteren deutschen Rechtssprache. Herausgegeben von der königlichen preussischen Akademie der Wissenschaften. Quellenheft Weimar 1912. Stran 87. Band I. Heft 1. 1914. Sloupec 1—160.

Počalo vycházeti nákladem pruské Akademie berlínské široce založené dílo o starší právnické terminologii německé. Když hlasy po nutnosti takového díla stále častěji se ozývaly, zvolena k provedení jeho 1896 komise odborníků a Schroeder převzal vědecké vedení díla. Od té doby pracovala pilně řada vědeckých pracovníků na excerpování význačných pramenů starší doby. Za hranici zvolena polovice XVIII. století, ač z důležitých důvodů i k některým pramenům mladšího původu přihlédnuto. Vypisovány právnické terminy německé ať domácího ať cizího původu, k latinským nepřihlíženo. Při tom ovšem označení německé jest vzato v nejširším slova smyslu, neboť vedle pramenů a památek horno- a dolnoněmeckých zabrány i památky langobardské, frisské, a anglosaské. O postupu práce podávány svého času obšírné zprávy, uveřejňované jednak ve zprávách berlínské akademie, jednak v Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte oddělení germanistické.

Jako úvodní část díla vydán sešit zkratek pramenů excerpovaných, kde na sedmaosmdesáti stranách viděti rozsah práce přípravné, která excerpovala všechny význačné prameny německé. Pokud z celkového prohlédnutí zkratek mohl jsem seznati, vlastní territorium německé je tu probráno se vzácnou úplností. Méně úplné jsou německé prameny ze zemí českých, z nichž mnohé tištěné i rukopisné nejsou vůbec excerpovány. Někde jsou nedopatření na př. Sausse, Rechtsbücher der Stadt Guben, Guben ohne Jahr, jest z roku 1858 (str. 28, Guben R. B.). — Naprosto chybně jest Peinliche (Hals-)Gerichtsordnung Josephs I. für die Sudetenländer 1707 (str. 74. Sudeten HGO), titul přece zní docela jinak; Neue Peinliche Halsgerichtsordnung vor das kön. Böhaimb, Marg. Maehren u. Herz. Schlesien Prag 1707. Takové libovolné změnění titulu není přece vědecky přípustno.

Jak z prvního sešitu vlastního díla jest patrno, jest uspořádání dle nových forem pořádkem abecedním. Materiálu jest velice mnoho a zpracování velmi přehledné a důkladně. Po vyjití větší částky tohoto široce založeného a potřebného díla se k němu ještě vrátíme. *J. Kapras.*

Schranil R., Stadtverfassung nach Magdeburger Recht. Magdeburg und Halle. (Gierkes Untersuchungen zur deutschen Staats- und Rechtsgeschichte, Heft 125.) Breslau 1915. Stran XII. a 379.

Právo a organisace magdeburská má pro české právo svůj význam jako právo největší části měst v České koruně, třebas později značnou část tohoto svého území ztratilo na právo pražské. Z toho důvodu mají studie o magdeburských poměrech význam i pro naše právní otázky. Neboť třebas při recepci magdeburského práva městského v českých zemích,

jak správně ukázal Zycha, jde především o recepci tamního práva soukromého a trestního, ukazují sdělení právní a naučení právě z nejstarší doby, že ani organisace nebyla bez významu, třebas ovšem na pozdější vývoj měla vliv čím dále tím menší.

Schranil přináší svou prací významný příspěvek k dějinám zřízení magdeburského jednak v Magdeburce samém, jednak v Halle nad Sálou. Autor probírá nejprve městskou ústavu magdeburskou a to především moc a právo arcibiskupa jako pána města, jeho orgánů purkrabího, šoltysa a šefů, různá finanční práva pána města (trhy, clo, mince a j.) a závěrkem této stati ukazuje, jak od XIII. do XV. století zvolna ustupovaly význam a moc arcibiskupa a jeho organů před samosprávou městskou, která se pak stává zvláště významnou pro celé městské zřízení magdeburské.

V druhé části líčí autor, jak vznikl svazek měšťanský, jaké rozdíly byly mezi měšťany, a co to byla půda městská. Od XIII. století hlavním zástupcem obce stává se rada, jejíž zřízení průběhem doby se prohlubuje, a v jejíž čelo dostává se purkmistr. Vedle rady jest veliká obec, a různé orgány podružné, zvláště organisace cechovní.

Podobným postupem jako v Magdeburku sleduje autor v druhé hlavní části osudy zřízení městského v Halle.

V konečném shrnutí výsledků práce ukazuje autor, že třebas v jednotlivostech v obou městech, která lze nejlépe označiti jako sesterská, byl rozdíl, v základních rysech vývoj děje se shodným způsobem. Za základní dvě otázky ústavy městské obou měst považuje autor vyrovnávání mezi principem vrchnostenským a společenstevním a vytvoření se obce v korporaci. Dle něho základem moci obce není ani sbor šefů ani rada, nýbrž obec sama, jako soubor všech občanů, kteří ve svém shromáždění vykonávali jisté funkce. Vývojem zmenšuje se vliv pána města na správu, zvláště když úřad šoltysa dostal se do svazku lenního a stal se dědičným. Tím se šoltys dostal do obce samé, jsa primus inter pares, a současně s mizením vlivu pána města stoupal význam obce, která z pouhé jednotky místní a osobní stala se korporací. A teprve když již korporace ta tu je, dochází ke zřízení rady, jako hlavního orgánu samosprávy městské, při čemž pořáde vedle ní zůstává šoltys a šefové. Rada má správu a hospodářství, šefové soud, tyto dva orgány zůstávají proto vedle sebe a projevují se i ve tvoření práva (Recht und Wilkür). A ještě jednu karakteristickou známku magdeburské městské ústavy třeba uvésti; neplatila tam zásada Luft macht frei.

Práce Schranilova tvoří dle jeho předmluvy pouze část větší práce, která měla pojednati o městském zřízení měst magdeburským právem se řídících. Z různých důvodů vydal autor prozatím jen základní její část svrchu uvedenou. Některých vývodů jeho bude lze dobře upotřebiti i pro naše poměry.

J. Kapras.

Beer K., Ueber Losungsbücher und Losungswesen böhmischer Städte im Mittelalter. Mitteilungen des Instituts für oesterreichische Geschichtsforschung XXXVI. (1915), str. 31—95.

Městským financím starší doby nebyla věnována u nás dosud pozornost, které by zasloužily. Pozdější dobu pohusitskou najdeme sice zpracovánu u Wintra, o starší době práce nebylo. Přichází tedy v té příčině svrchu uvedená práce Beerova vhod. Založena jest v podstatě na archivním materiálu, dosud nepoužitém, totiž na finančních registrech a finančních knihách v některých městech zachovaných. Jest až s podivem, jak málo se právě finančních knih a zápisů městských ze starší doby zachovalo. Beer sebral a popsal městské knihy finanční z druhé polovice XIV. a celého XV. století. Jsou to dle něho knihy měst Stříbra, Budějovic, Chebu, Chrudimi, Prahy (Staré i Nové město) a Plzně. Tomuto jádru práce předeslal autor stručný úvod o městských knihách u nás vůbec, a připojil závěr, ve kterém pokusil se shrnouti výsledky z archivního badání jeho plynoucí pro celé finanční hospodářství městské XIV. a XV. století.

Úvod práce jest dosti slabý, poněvadž autoru v něm velmi mnoho ušlo Tak na příklad výpočet prací v pozn. 1. o knihách městských v Čechách není úplný; rukopis pražského archivu metropolitaní kapitoly citovaný na str. 33 jest mistra Prokopa, písaře novoměstského, Praxis et cursus cancellariae, vydaný již před několika lety od Mareše v Historickém archivu České Akademie č. 32. Nejcennější součástí práce jest nesporně popis a výpočet zachované řady finančních knih městských, pracovaný přímo na archivním materiálu, v němž dostalo se nám dobrého poučení o tehdejším městském hospodářství a financích, městských příjmech a vydáních, o celé technice vybírání berní městských, jich základu jako dani reální, majetkové i výdělkové, jakož i o orgánech tohoto hospodářství. Vidíme, že třebas v jednotlivostech byly rozdíly (někde byly berně převahou jen reální, jinde větší důraz kladl se na majetek movitý, anebo zase na platy řemeslníků), v zásadách hlavních byla jednotnost. A také ve správě samé byly celkem stejné principy. V starší době vybírání berně měli v rukou berníci městští, kteří spolu i vydávali dle městských potřeb tyto prostředky. V druhé polovici XV. století zůstalo jim jen vybírání berní, jich upotřebení bylo již věcí purkmistra. Převrat ten jde ruku v ruce s celkovým rozvojem samosprávy městské a s neobyčejným povznesením vážnosti purkmistra, k němuž došlo po zatlačení zeměpanského rychtáře. Autor sledoval také na některých místech zatížení berniční, jak se měnilo a vzrůstalo, sledoval pohyb berní síly jednotlivých měst. Došel k tomu, že berní síla venkovských měst nebyla valnou, a že bylo v nich jen málo zámožnějších obyvatel.

Tyto výsledky své práce shrnul autor také přehledně v konečné stati, předeslav tomuto shrnutí úvahu o účasti měst na bernictví zemském, o berni všeobecné a o placení roční berně královské městy jako součástkou komory. V této stati, která ostatně pro souvislost s ostatní látkou nebyla ani nutna, nelze s některými názory autorovými souhlasiti; upozorňován na ně v podrobnosti vedlo by příliš daleko, protože pro jádro otázky nemají významu.

Mimochodem budiž také řečeno že námitky autorovy (str. 69) proti Tomkovu odhadu počtu obyvatelů Prahy nejsou přesvědčivé.

Celkem nutno uznati píli autorovy práce a snahu informovati se, pokud možno úplně, o otázkách prací dotčených, a práci neubere ceny ani, že autor nevyčerpal všude vše, jak bychom si přáli, ani že tu a tam ve vedlejších otázkach dal se svésti na zcestí. *J. Kapras.*

Právní dějiny české a slovanské.

Sedláček A., Zbytky register králův římských a českých z let 1361—1480. — Historický archiv České Akademie č. 30. V Praze 1915. Stran 375.

Otázka register královské české kanceláře patří k oněm, kleré u nás definitivně dosud nejsou rozřešeny. První jejich počátky, doba vzniku a poměr k deskám zemským jsou nejasny. Ani práce Čelakovského (O domácích a cizích registrech 1890) ani poznámky Redlichovy (Die aeltesten Nachrichten über die Prager Stadtbücher u. die böhmische Landtafel, Mit. oest. Inst. XXXII.) nepodaly nám vysvětlení k těmto otázkám, proti kterému by nebylo lze činit vážných namitek. Otázku tu nebude ani později lze tak snadno řešiti, poněvadž ze starších register zachovaly se jen nepatrné zlomky v originále, a něco mále známe odjinud. Sedláček pokusil se nyní o to, sebrati z register královské české kanceláře to, co se nám z let 1361—1480 zachovalo. Zachovala se nám jen v originále registra Karlova z let 1360—1361 (v archivu drážďanském vyd. Glafey v Anecdotorum collectio 1734) a Sigmundova z let 1436—1437 (v archivu roudnickém, uveř. Čelakovský l. c. jako přílohu). Mimo to z doby předhabsburské jest zachována ještě jedna kniha register Vladislavových z let 1498—1502 (vyd. v Archivu čes. XVIII. Teige). Vedle těchto originálních register zachovaných máme však řadu větších nebo menších sbírek výpisů z register, z nichž některé otiskl již Čelakovský ve svrchu uvedeném pojednání jako přílohy. Sedláček nyní pilně sebral veškery tyto pozůstatky, které vypočetl a sepsal v úvodě, sestavil přehled knih registrových, pokud o nich máme zprávy, a pokusil se se zdarem, překonav veliké obtíže, známé zápisy registraturní umístiti tam, kam patří.

Prací svou vytvořil nám Sedláček dílo, které také právním historikům dobře poslouží, a v němž uložen vzácný materiál pro všechny otázky a stránky české historie oněch let. Bylo by zcela zbytečno obsah ten teprve blíže vypočítávati. — Uspořádání díla jest dle jednotlivých knih registraturních, uvnitř zápisy jsou zařaděny k foliím, na kterých byly uvedeny; kde folio není známo, jsou připojeny k příslušným rokům a dnům, kam by asi patřily. Jednotlivé zápisy jsou číslovány běžnými čísly, aby dle těchto čísel mohly byti citovány. K zápisům připojil vydavatel své poznámky, obsah listu objasňující a případně na další literaturu odkazující. — Nepřehledným činí knihu a citování stěžují vsuvky nečíslované běžnými čísly, nýbrž samostatně, jak to učinil autor na str. 99, 147, 254, 269, 289, 300. Autor sám poznal nepraktičnost jich při dělání rejstříku, kde cituje podle posledního běžného čísla, což jest obtížné zvláště tam, kde vsuvka činí několik stran.

K práci své připojil autor velmi podrobný rejstřík, kde neobmezil se pouze na přehled jmen, nýbrž přihlédl i k věcem. V rejstříku tom uplatnila se zvláště rozsáhlá Sedláčkova znalost historické topografie českých zemí. Pouze pokud se týče lužických míst, nelze souhlasiti s autorem. Autor totiž pravidelně uvádí je pod starými tituly na př. Lubraz, Summerfeld, Bischofswerd, Czuche a p., kdežto přece každý bude je hledati spíše buď pod novými německými Lieberose, Sommerfeld, Bischofswerda, Zauche anebo — což považuji pro česká díla za lepší — pod srbolužickými Luboraz, Žemr, Biskopicy (ne Biskupice), Něwa (ne Niva) a p. Při tom je zároveň nutno přidržeti se jednoho nebo druhého způsobu pravidlem, neboť jinak, cituje-li se jednou pod slovanským názvem a podruhé pod německým a vzájemné odkazy chybí, užití díla se silně stěžuje. — Někde tato nedopatření povedou ke zmatkům, jako na př. Sare, Sohre, Žďár, Luž Zh[ořelecko] a také pod Sohre etc. — Jedná se o Sohra, které jest dvojí, jedno na Zhořelecku se srbským názvem Žarow, druhé na Budyšínsku se srbským označením Ždžař. Podle souvislosti jde patrně o první Sohra, takže označení Žďár není správné.

Několika těmito upozorněními nemá snad býti dotčeno ceny a významu knihy Sedláčkovy. Jak již svrchu praveno, jedná se o velmi důležitý příspěvek k našim dějinám, v němž autor uložil velikou práci, o kterém pracoval, jak patrno, s neobyčejnou pílí, a ve kterém sebral materiál nad obyčej hojný. Významu toho nedotknou se některá nedopatření svrchu uvedená, která při větších pracích podobných snadno se stanou. — Přejeme autorovi, aby mohl ještě dlouhou řadu prací z bohatého svého materiálu publikovati.

J. Kapras.

Čelakovský J., Registra soudu komorního z let 1519—1524. Archiv český sv. XXXII. V Praze 1915. Stran VI. a 731.

Veliký význam zápisů komorního soudu uznal již Palacký, vydav ve čtvrtém svazku Archivu českého (str. 263—328) vybrané nálezy jeho z let 1471—1479. Po smrti Palackého ujal se této látky převahou právně historické Čelakovský. Prozkoumav ji důkladně sepsal monografii tohoto svého času nejvyššího královského soudu (Soud komorní za krále Vladislava II., Právník 1895; zvl. ot. str. 62) konkurujícího i se soudem zemským a přikročil k vydávání zachovaných památek jeho soustavným způsobem. Za života svého vydal zápisy komorního soudu z let 1472—1519 v Archivu českém VII. 446—568 (1887), VIII. 396—480 (1888), IX. 455 až 560 (1889), X. 441—560 (1890), XIII. 1—596 (1894), XIX. 1—475 (1901). Vydávání akt komorního soudu bylo jednou z posledních prací, kterou se Čelakovský krátce před svou smrtí zabýval. Jeho prací vytištěna ještě akta z let 1519—1524. Teprve nyní, rok po jeho smrti, vychází tento díl péčí redaktora Archivu českého professora Friedricha, který opatřil ho krátkou předmluvou a patrně, ač to zvláště neuvádí, sestavil rejstříky, velmi obšírné a podrobné. Dovídáme se zároveň z předmluvy, že professor Friedrich ukončí úkol, který si svého času Čelakovský při vydávání akt komorního soudu vytkl, a přivede vydání až do vymření rodu Jagelov-

ského. — Tím způsobem budou akta ta tvořiti uzavřený celek, který bude důležitým pramenem pro poznání celého právního rozvoje tehdejší doby.

J. Kapras.

Fischel Alfred v., Erbrecht und Heimfall auf den Grundherrschaften Böhmens und Maehrens vom XIII. bis zum XV. Jahrhundert. Archiv für oesterreichische Geschichte 106. sv. (1915), str. 241—288.

Otázka dědického práva poddaných v době předhusitské jest otázkou dosud dosti neobjasněnou, a při poměrně dosti malém a skrovném materialu sotva jasného výkladu dojde. Také práce Fischlova otázky dědického práva jen málo se dotýká a spíše práva odúmrtného se drží, nepřinášejíc celkem ničeho nového, mimo otisk privilegia pro Chomutov z roku 1497. To, co nám Fischel ve své práci správného praví, vyložili již jiní také, naposledy Krofta v Agrárním archivu (I.—II.), jehož práci Fischel vůbec nezná, právě tak jako necituje nikde Kalouskovy sbírky pramenů selských a celé řady jiných prací.

Myšlenkový postup práce jest asi tento: Na počátku sedlák sedící na právu českém neměl práva dědického vůbec, pozdější sedlák na právu emfyteutickém či německém sedící měl smlouvou zaručené právo dědické. Při vyrovnávání obou práv zhoršilo se dědické právo selské, a nemalou měrou přispívalo prý k tomu královské právo odúmrtné na statcích svobodných, které páni na svých statcích napodobovali. — Koncem XIV. století jest vlivem církevním patrna reakce proti vrchnostenské odúmrti, jevící se v privilegiích rozšiřujících selské právo dědické a případně i volné testování poskytujících.

Kdyby byl autor prohlédl si několik pojednání o selských poměrech ve Slezsku nebo v Lužici, byl by viděl, že vývoj tam byl obdobný, ačkoliv poměry odúmrtní byly v obou zemích vzhledem k platnosti saského práva zemského podstatně jiné. Ale i s tím, co praví autor o královském právu odúmrtném u nás, polemisuje na některých místech s Brünneckem (str. 256 a n.), nikterak nelze souhlasiti. Stejně nutno pochybovati o tom, že privilegium 1311 znamená předskok Moravy proti Čechám (str. 257). Zdravý úsudek logický musí vésti prostě k tomu, že podobné privilegium jistě dostali čeští stavové také, neboť na nich králi Janovi záleželo jistě více nežli na moravských. Nebylo to ovšem někdy citované z roku 1310.

Je pravda, že vsi i města kolonisační jsou stejným zjevem kolonisačním, pro který platily v počátcích stejné zásady právní (mimochodem řečeno, nebyla tu však města vzorem pro venkov, jak tvrdí Fischel mylně str. 245), avšak záhy se vývoj právní obou zjevů rozcházel i v soukromém právu, nejen v organisaci, takže není přípustno beze všeho přejímati jednotlivé zásady městského práva jako platné i pro právo vesnické. — Samospráva vesnická byla nadmíru obmezena, vlastně vztahovala se jen na hospodářské věci, takže při nedostatku pramenů a dokladů nelze tvrditi, že přísežní vesničtí byli voleni do obcí samých (str. 246). Spíše jest pravdě podobno, že tito přísežní podobně jako ve Slezsku (srov. Rachfahl, Zur Geschichte der Grundherrschaft in Schlesien, Z. Savigny St. f. RG. Germ. XVI.) byli

buď dědiční nebo vrchností z osadníků dosazovaní. — Jak přišel autor k výkladům, že česká právní terminologie nemá pojem „der Erbe“ a že převzala proto německé erb, erbi, není mně jasno; kdyby byl nahlédl do Brandlova glossáře, našel tam dosti dokladů na dědice. *J. Kapras.*

Božek Jarosl., *„O sehnání poddaného sedláka se statku čili odsadě v Čechách.“* — V 3. sešitě letošního Agrár. Archivu uveřejněna jest druhá (závěrečná) část této rozpravy, k níž v minulém svém referátu slíbili jsme se vrátiti. V této části své práce Božek sleduje osudy odsady po r. 1740 až do jejího zániku.

A) Za vlády Marie Terezie a Josefa II. *počet odsad se zmenšuje*, protože ubývá *příčin*, pro které jindy k nim docházelo.

1. Panovník omezuje předně *libovůli* vrchnostenskou, vydávaje četná nařízení na ochranu poddaných sedláků a vytvářeje si nové úřednictvo zeměpanské, na zemských stavech a pozemkových vrchnostech nezávislé, aby přísně bdělo nad prováděním jeho rozkazů. Zprva jde mu o to, aby pro potřebné zvýšení finančního nákladu na rozmnožené vojsko (po r. 1748) zachoval státu nejčetnější třídu poplatnickou; později přistupují k tomu prvotnímu motivu i podněty z tehdejších theorií národohospodářských (zvláště z populační a fysiokratické) a posléze cit lidskosti, buzený rostoucí osvětou. Osvícení absolutisté nehledí již na moc patrimonialních vrchností jako na soukromé právo a příslušenství držby statku, nýbrž jako na moc, která jim byla od státu pouze svěřena a může jim býti zase odňata, kdyžby jí zneužívaly. Právo, stěžovati si na utiskování od pána neb jeho zřízenců, přiznané poddaným selským již před r. 1740, znova zdůrazněno; úřady k vyřizování těchto stížností a instanční postup podrobněji upravován.

2. Již také nové zeměpanské orgány záhy zjišťovaly, že na některých panstvích, kde sháněni byli sedláci s gruntů pro neplacení pozemkové činže v smluvených lhůtách, zadlužení a pustnutí statků, nebývala vždy skutečná a celá vina na jejich straně, nýbrž že odsazovaní stali se obětí přílišných a nespravedlivých *břemen berničných*, nemírně zvyšovaných povinností *urbárních* od svého pána, jakož i nedostatečnosti dosavadních právních *řádů*, které poddanému držení a dědění jeho majetku dosti nezabezpečovaly. Na některých panstvích berně, povolená zemským sněmem, rozvrhována na jednotlivé sedláky nesprávně, vymáhána na nich i z opuštěných gruntů poddanských, ač gruntů těch užívala vrchnost sama, a z peněz vybraných od kontribuční kassy poddanské přiživoval se také pán, když potřeboval na extraordinarium a jiné své výlohy.

Hospodáři na statcích nezakoupených často přesazováni na pozemky horší s pozemků lepších, které pílí svou zvelebili; jiní nutkáváni od úředníků panských, aby předčasně odevzdali grunt synovi nejmladšímu, jenž vedle taxy za ujetí statku měl rodičům dávati výměnkem i užívání některých polí a zároveň ostatní dědice vybývati penězi, takže hned na počátku svého hospodaření byl těmito závazky vysilován.

Zeměpán snažil se rozličnými patenty a dekrety (někdy i po úradě se stavy zemskými) učiniti konec těmto nešvarům; zejmena usiloval o to,

aby bylo poddaným usnadněno zakupování gruntů a tím bezpečnější jich držení a dědění. Pragmatikou z 22. pros. 1770 stanoveno zákonné dědické právo poddaných pro *movitý* majetek vůbec a pro *pozemky* zakoupené až do 10. stupně příbuzenstva včetně; vrchnostem zůstaveno, aby ze stejně blízkých dědiců vybraly si nejzpůsobilejšího, který by převzal statek nedělitelný a vyplácel ostatním mírné dědické podíly v snesitelných lhůtách; brzy potom zakázáno vymiňovati si při výměncích též užívání pozemků (vedle bytu, dobytka a obilí). Patentem z 1. list. 1781 povoleno poddaným, aby statků, náležejících jim požitečným vlastnictvím, mohli „užívati, je zastaviti, prodati a směniti", z čehož Kalousek dovozuje, že nabyli tím práva o zakoupených statcích též pořizovati poslední vůlí. Vrchnostem (dekrety z r. 1789 a 1790) vzato pro budoucnost právo *odúmrtné* vůbec, i když jim bylo staršími smlouvami vyhrazeno; právo fisku na statky poddanské, zůstavené bez dědiců, bylo jim však r. 1792 vráceno.

I proti upřílišovaným břemenům urbárním, jako proti neslušnému zvyšování činže pozemkové, dávek naturálních a dní robotních v týdnu, proti nemírným a četným taxám, které ukládaly vrchnosti nebo jejich zřízenci sedlákovi při rozmanitých příležitostech, dále proti přímusům a trucku byla mnohá zeměpanská nařízení na prospěch utiskovaných vydána. Již také poznáváno, že i pustnutí statků selských může souviseti s upřílišeným robotováním na pozemcích panských, jak patrno bylo též ze stížností poddaného lidu za povstání jeho na některých panstvích a rovněž z ostýchavého váhání vrchností s přikázaným jim sestavením nových řádných urbářů, z nichžto bylo by lze zjistiti, čeho kde na robotězích požadují. Robotní patent Marie Terezie (z r. 1775) stanovil aspoň přesně míru robot, tak aby byla poměrna k výšce roční daně pozemkové, kterou který poddaný platil, a soudobým zaváděním soustavy Raabovy (zprva na statcích komorních a některých kdysi jesuitských) dána sedlákům možnost, aby se z roboty vykoupili buď na čas anebo trvale. Záměr Josefa II. proměniti robotu se všemi jinými urbárními povinnostmi sedlákovými v jednu dávku peněžitou, zmařen arci za nedlouho zrušením jeho berničné soustavy (již v květnu r. 1790) od Leopolda II. Stalo se to na žádost vrchností, mimo to však i na stížnosti sedláků na některých panstvích, kde neměli postranních výdělků tolik, aby se hotovými penězi mohli vypláceti ze všech všudy dávek a služeb, kterými povinni byli své vrchnosti. Proto připomínalo se v zrušovacím patentě Leopoldově, že při soustavě Josefově bylo by se obavati, aby se sedláci víc a více nezadlužovali, a tím odsad zase aby nepřibývalo. Odtud později zeměpanská nařízení přestávala na zásadě, že poddaný se sice smí vykoupiti z roboty a jiných urbárních závazků, ale jen když se o tom dohodne se svou vrchností.

3. Posléze i v příčině *odsad pro zločin* byl již sedlák lépe chráněn od nejedné křivdy, ježto zeměpán omezil trestní právo vrchností vůbec, zakázal tresty nelidské a ukvapené, nařídil, aby vrchnostenští úředníci byli dokonaleji odborně vzděláni, za své přehmaty pokutováni a to po případě i s pánem svým, jenž za správnost jejich úřadování měl ručiti; nad to

i druhy zločinů, pro které bylo možno provinilce se statku sehnati, určitě byly označeny.

B) Bezprostřední podnět k některým řádům, vydaným od panovníka na ochranu sedláků, daly *nově objevené zlořády* na některých panstvích, zejmena na dobříšském, na které vládu upozorňovali vzdálenější pozorovatelé pamětními spisy, a „Přednáška válečné rady dvorské", líčíc (dne 8. července 1771) Marii Terezii hrozné poměry obyvatelstva (po výtce selského) v Čechách, tak jak je seznali vojenští důstojníci při konskripci duší a tažného dobytka v této zemi. Ježto vycházelo odtud na jevo, že vrchnosti a jejich zřízenci dopouštějí se zhusta neodůvodněných a nespravedlivých odsad, vyšla pak celá řada zeměpanských nařízení, kterými shánění sedláků se statku bylo podrobováno přesnějším pravidlům. Z těchto pravidel uvedena zde buďte nejdůležitější:

1. O odsazení (neb i přesazení) sedláka zakoupeného rozhodovati smí pouze *vrchnost* sama (ne její úředníci).

2. V stupnici rostoucích trestů náleží odsadě až místo *čtvrté* a nelze ji prováděti *bez přivolení krajského úřadu,* vyjmouc případy, kde došlo k ní na základě nálezu soudního (jestliže totiž partikulární věřitel zakročil proti držiteli gruntu jakožto dlužníku, aby byl exekvován, aneb když na tohoto držitele uvalen konkurs); odtud různily se odsady, nastalé cestou *politickou* (z moci vrchnostenské a úřadů politických) od jiných, nastalých cestou *soudní* (z moci řádného soudce, pod jehož jurisdikci dle jurisdikční normy z 11. února 1784 exekvovaný nebo do konkursu upadlý náležel).

3. *Cestou politickou* odsada může stihnouti sedláka: *a*) když *vzdorně odpírá* konati pánu svému *povinnosti* (plynoucí ať ze svazku poddanského, ať z jakékoli smlouvy), a mírnější tresty, vytknuté v stupnici, zůstávají neúčinny; rovněž, když projevuje vzdornou *neposlušnost k nařízením* zemského neb krajského úřadu, pokouší-li se o to, aby *vyvzdoroval si* na vrchnosti abolici roboty;

b) dopouští-li se *podloudnictví* s cizím zbožím na hranicích zemských;

c) *neplatí-li povinných dávek* své vrchnosti po 3 leta, ač nebyl stíhán nezaviněnými nehodami, a toho dluhu nelze na něm dobýti ani zabavením jeho sklizně;

d) zůstavuje-li statek svůj (pole i stavení) tvrdošíjně *v spustlosti,* ač po 3 leta byl k sebenápravě napomínán;

e) když majetek svou vinou *zadluží nad* $^2/_3$ *jeho hodnoty,* a není naděje, že by se dluhy zmenšily, a kontribuce že by mohla býti řádně placena.

I na panstvích, kde pozemky přecházely v držení sedláků smlouvami raabisačními, připomínány těmto držitelům podmínky, za jakými mohou býti odsazováni, jenže podmínky ty nezněly ve všech smlouvách jednostejně.

4. Odsadu pokládati jest *za osobní toliko potrestání držitele gruntu* samojediného; dědické právo jeho dětí na pozůstalost movitou (a jde-li o statek zakoupený) i na pozůstalost nemovitou zůstává jí nedotčeno. Vrchnost nesmí si podržeti vše, co strženo bylo za takový statek, nýbrž

musí vydati sedláku, co zbylo z té summy po úhradě dlužných zeměpanských berní, vrchnostenských dávek a pohledávek soukromých věřitelů. Byl-li držitel gruntu odsazen pro zločin, může grunt býti odevzdán jeho rodině; totéž jest možno, když držitel sám k tomu svoluje, aby jeho rodina grunt ujala.

5. *Postup*, kterým prováděna byla odsada pro předlužení, byl (dle dvor. dekretu z 18. dub. 1785) tento: Vrchnostenský úředník vyšetřiv, co komu jest sedlák dlužen, obeslal si dlužníka (neb jeho zástupce) i jeho věřitele, přizval dva hospodářské úředníky z cizího panství jako nestranné znalce a dva zkušené odhadce. Majetek dlužníkův (movitý a nemovitý) kus po kuse odhadován dle té hodnoty, kterou právě v tu dobu měl. Vše zapsáno do inventáře, ve kterém byla vytknuta odhadnutá aktiva a vedle nich i passiva sedlákova (t. j. nedoplatky na běžné kontribuci, činži robotní a j.), načež obé pospolu k sobě přirovnáno, aby bylo na jevě, že se hospodář skutečně nad $^2/_3$ hodnoty svého majetku zadlužil. Tento inventář, podepsaný ode všech jmenovaných účastníků, připojen k žádosti, podané od vrchnostenského úředníka, krajskému úřadu, aby navrhovaná odsada byla povolena. Krajský úřad, obeslav a vyslechnuv pak vrchnost i poddaného, pronesl nález, kterým odsadu buď povoloval aneb zamítal, oznamuje stranám zároveň lhůtu odvolací. Jestliže odsazovaný neodvolal se do 14 dní k vyššímu úřadu, přikročeno po veřejné vyhlášce k dražbě jeho statku; grunt se vším všudy prodán a odevzdán tomu, kdo zaň nejvíce nabídl.

Došlo-li k dražbě z příčin zeměpanskými řády vytknutých a zvláště při nahromadění vrchnostenských pohledávek, poddanské pozemky a selské živnosti *neměly* (dle úmyslu zeměpánova) přecházeti nikdy v ruce vrchností; těmto zakázáno též urbární nedoplatky, pohledávané ze svazku poddanského, zažalovati u *svého* justiciára a vésti exekuci i na nemovitý majetek selský.

Nicméně některé vrchnosti odsazovaly sedláky (a to i zakoupené) i po vydání uvedených norem *bez předchozího odhadu a dražby jejich statku.* Nepodal-li odsazený proti tomu stížnost do 3 let a 18 neděl, promlčel své právo a byl již proti vrchnosti bezbranným podobně, jako když stížnost jeho byla zamítnuta. Jestliže však prokázal, že sloužil jako voják ve válce nebo mimo zemi, aneb že byl po dlouhá leta nemocen, mohl zakročiti u krajského úřadu (buď sám nebo vdova a děti jeho), aby odňatý grunt byl mu zase vrácen Z toho vznikaly rozličné právní spory, často mnoholeté, zvláště když odsazený měl býti podle nálezu úředního skutečně zase na svůj statek uveden, ale vrchnost zatím již odevzdala jeho živnost hospodáři jinému, jenž pak domáhal se náhrady za to, oč ji zvelebil, co dluhů na ní váznoucích splatil a p.

C) *Hlavní* zeměpanské předpisy o odsadě vyšly v l. 1770—1800, přihlédajíce sice k obvyklostem již dříve ustáleným, ale podmínky odsady přesněji vyměřujíce a chování vrchnosti neb jejich zřízenců při ní kontrole krajských úřadů podrobujíce. Začátek 19. století připojil k těmto předpisům již jen některé dodatky (z nichžto část pojata též do občanského zákoníka z r. 1811), citované rovněž v stati Božkově.

Odsada zůstala i nadále možna, pokud při selském gruntě existovali právně *vlastníci dva* (vrchní a požitečný), ale musila ovšem zaniknouti, jakmile toto dvojí vlastnictví bylo zákonem zakázáno. Zákaz ten byl důsledkem usnesení říšského sněmu ve Vídni ze dne 7. září 1848, potvrzeného téhož dne od císaře Ferdinanda Dobrotivého; neboť podle toho usnesení mělo poddanství a poměr vrchnostenské ochrany býti prohlášeny za zrušeny, půda vyvazena, všeliký rozdíl mezi grunty dominikálními a rustikálními co do placení berně odklizen, a všecka břemena (služby, práce a dávky) lpící na poddaném gruntě vyzdvižena. Patentem císaře Františka Josefa ze 4. března 1849 stanoven pak způsob, kterým články jmenovaného zákona měly býti prováděny od komisí vyvazovacích, zřízených v každé zemi. Podle toho patentu:

a) *bez náhrady* zaniklo (vedle jiných práv) i vlastnické právo vrchností k *nezakoupeným* selským statkům, jichž užívali poddaní;

b) *za mírnou náhradu peněžitou* povinníci měli býti osvobozeni od dosavadních vrchnostenských robot, dávek urbárních a pravého desátku (jakožto aliquotního dílu z naturálních plodin); posléze

c) *za plný výkup* měli býti vybaveni z neměnitelných dávek (fundačních ke kostelům, farám a školám) a ze závazků jim uložených smlouvami emfyteutickými jakož i jinými, tak aby pro budoucnost bylo *vlastnictví pouze jedno.*

Božkově práci, která snaží se osvětliti odsadu a její osudy po všech stránkách, bylo by nemálo prospělo, kdyby byla přihlédala k podobným zjevům v dějinách agrárního práva i u jiných Slovanů a tím srovnáváním doplňovala výklad svůj o zjevech českých. *X. Y.*

Balzer Oswald, Z zagadnień ustrojowych Polski. (Studya nad historyą prawa polskiego, tom VI., zeszyt 2.) We Lwowie, 1915. Stran 75.

Poslední práce Balzerova je zcela jiného rázu než dřívější jeho studie. Byla určena k veřejné přednášce, a proto odpadly v ní obvyklé citáty pod čarou. Při formě té pak zůstalo, i když objem rozpravy vzrostl, tak že uveřejněna ve Studiích z historie práva polského, autorem samým redigovaných.

Spisovatel jako nadšený vlastenec polský a zároveň jeden z nejlepších znalců polské minulosti nemohl odolati přirozenému pudu, aby se vyslovil o otázce v polské i cizích literaturách opětovně přetřásané, vězela-li příčina pádu Polska v nedostatcích polského státního a společenského zřízení. V podstatě jsou nám názory autorovy vykládané v nynější rozpravě o jednotlivých řádech staré polské ústavy a správy i o společenské organisaci polské známy z dřívějších jeho spisů, zejména z jeho polemických statí, uveřejněných před několika lety v Kwartalniku Hist. po vydání Kutrzebova nástinu dějin polské ústavy, o nichž jsme referovali v ČČM. 1908 a 1909. V některých detailech spisovatel názory své přece však změnil. Ale i tam, kde při původním svém mínění setrval, nepostrádá rozprava jeho zajímavosti, poněvadž v novém osvětlení nabývají názory dávno nám známé tím větší váhy.

Na polské státní a společenské zřízení dívají se mnozí kritikové nesprávně. Především nazývají staré řády polské středověkými, jako by už toto označení samo o sobě znamenalo jich nepokročilost a zastaralost. Terminu „středověký" nemělo by se v tomto smyslu užívati, poněvadž to, co vzniklo ve středověku a udrželo se až do novověku, nemusí býti a mnohdy ani není nedostatečné. A dále, Polsko kromě mnoha řádů a zásad právních, jež mělo společně s jinými státy západní Evropy, vytvořilo také vlastní, samorodé, originální řády. Srovnávací jich posouzení není možné, poněvadž nemáme analogického vývoje států jiných. A konečně, v Polsku nechyběly řády ústavní, jež někdy existovaly také v jiných státech. Ačkoliv tyto řády byly v moderních státech odstraněny jako zastaralé, „středověké", není to ještě důvodem k hanobení starých ústavních řádů polských. Nelzeť dávati Polsku vinu, že mělo v minulých stoletích tytéž řády a tytéž názory jako ostatní civilisované lidstvo.

Po této úvodní úvaze spisovatel přechází k podrobnému rozboru polského státního a společenského zřízení. Začíná *sněmem* valným. Nebyl to ovšem moderní parlament se všeobecným zastoupením národa, nýbrž sněm stavovský, ale sui generis. Je pravda, že města polská se sněmů neúčastnila. Ale na tom nemůžeme přestati. Jest otázka, měla-li města v jiných státech západoevropských vliv na běh věcí veřejných. Dlužno říci, že i tam, kde města sněmů se účastnila, jako na př. v Čechách, byl význam jejich pranepatrný. Také když byl v Haliči Josefem II. reorganisován zemský sněm, přidán byl dvěma šlechtickým kuriím (panské a rytířské) jediný městský zástupce ze Lvova. Velikou vadou polského sněmovnictví bylo arci liberum veto, jež mařilo nejen usnesení, proti němuž vystoupil jeden z poslanců, nýbrž přetrhovalo celý sněm, takže nemohla nabýti závazné moci ani ta usnesení, při nichž byl jednomyslný souhlas. Ale r. 1768 byla poslední zásada odstraněna, a kromě toho děleny od té doby věci sněmovní na dvě kategorie, na věci právní a hospodářské na jedné straně a na materiae status na straně druhé. Jen při těchto zachována v platnosti jednohlasnost, a tedy lierum veto, kdežto při oněch stačilo usnesení většinou hlasů. Reforma z r. 1768 byla takto dosti blízká nynějšímu zřízení parlamentnímu, při němž se v některých věcech vyžaduje kvalifikované většiny hlasů. Po necelém čtvrt století, v konstituci z 3. května 1791, bylo konečně liberum veto úplně odstraněno.

Naproti tomu v jedné věci shledává autor v polském sněmovnictví přednost před zřízeními západoevropskými. Kdežto v jiných státech dualistických stál král proti národu, v Polsku vystupoval na sněmě jako organická jeho část (jako člen senátu).

S negativní kritikou setkala se instituce zemských sněmíků. Zdůrazňuje se, že poslové sněmíků nebyli zástupci celku, všeobecných zájmů státních, nýbrž jen své země, a to výhradně stavu šlechtického Ve skutečnosti měli však poslové sněmíku při hlasování na sněmě dosti velikou svobodu. Zastupovali především ovšem šlechtu, ale mimo to i stavy nižší. Nebylo tomu tak pouze v Polsku, nýbrž i jinde, na př. v Uhrách. Také v této příčině zjednala nápravu ústava z 3. května 1791. — Sněmíkům vy-

týká se dále, že strhly na sebe celou řadu veřejných agend, počínajíc od nejdůležitějších, věci finančních a vojenských, čímž vládní stroj se zdržoval. Autor se táže, bylo-li tomu tak v jediném Polsku, a poukazuje zejména na sousední Uhry (krajske sjezdy české záhy byly potlačeny, dříve než v polovici 17. stol., byť se výjimečně občas objevovaly).

Ukazuje se dále na nedostatečně organisovanou vládní moc v Polsku a vyplývající z toho anarchii, nejen politickou, nýbrž i společenskou. Doklady anarchie hledají se v právních pramenech, ale zapomíná se, že nelze si učiniti správný úsudek o obyvatelstvu jen na základě akt kriminálních. Nesluší také zapomínati, že po značnou část 17. stol. a prvou čtvrt stol. 18., přibližně po jedno století, nevycházelo téměř Polsko z vojenských bouří. Možno litovati toho, že zeměpisné položení Polska dávalo sousedům příležitost, aby často přenášeli válku na polské území, možno dávati vinu i diplomacii polské, že nedovedla zažehnati hrozící války, možno i vytýkati, že pokladna polská neměla prostředků k vydržování většího vojska, nemožno však dávati vinu jen ústavnímu zřízení.

Je pravda, že polské svobody bujely až v anarchii, ale nesmí se zapomínati, že ve státech absolutních byla anarchie jiného způsobu, anarchie vycházející shora, anarchie úřadů a vládních orgánů. V Polsku nebylo kabinetní justice, ani noci bartolomějské, ani trestání odbojníků šibenicí, konfiskacemi a vyhnanstvím. V Polsku žily i rozličné národnosti, jež nikdy nebyly násilím odnárodňovány.

Uvádívá se také s důrazem, že obyvatelstvo polské mívalo živelní odpor proti absolutismu, a proto že nedovolilo, aby politický organism polský náležitě se konsolidoval. Nelze sice popírati, že absolutism měl zásluhy o sesílení středověkého státu, opíraje se o bohaté finance a značné vojsko, čímž umožnil mocenské postavení státu na venek, a s tohoto hlediska možno litovati, že Polsko 16.—18. stol. neproměnilo se ve stát absolutní se silnou vojenskou organisací, ale dnes, po staleté zkušenosti, snadno je takto filosofovati. Vhodnější je otázka, mohlo-li se na takovou filosofii zmoci tehdejší obyvatelstvo, a je-li správné žádati toho na něm. Absolutism, i když přivedl státy k mohutnosti, nečinil toho ve prospěch státu jako takového, nýbrž spíše jen v zájmu samého panovníka nebo jeho dynastie. Sféra interesů dynastie splývala se zájmy státu samého. Absolutism měl na zřeteli ještě jiný cíl, pojistiti panovníkovi a závislým na něm orgánům bezpodmínečné poslouchání obyvatelstva ve věcech veřejných a po případě i soukromých, byť i za použití daleko sáhajících prostředků represe. Překážel svobodě veškerenstva i každého jednotlivce, tížil nepřátelsky obyvatelstvo zneužíváním, šikánami a tresty ukládanými po právu i bezprávně. Že absolutism, zničiv budovu středověkého stavovského státu, po uplynutí několika století sám se stane mostem k vytvoření monarchií konstitučních s celou řadou obsáhlých občanských svobod, toho nemohl tehdy nikdo předvídati. A kdyby takové proroctví bylo tehdy možné, nemohlo by se rozumně očekávati, že by tehdejší obyvatelstvo — před několika staletími — dobrovolně přistoupilo na obsáhlá obmezení své svobody. Spisovatel úplně má pravdu.

Úvahy podobné nemají než ráz akademický. Vědecky zajímavější jest otázka, proč v Polsku nedošlo a nemohlo dojíti k vytvoření absolutní monarchie. Někteří badatelé vidí největší toho překážku v zásadě volebnosti trůnu. Autor, ač nepopírá váhu tohoto momentu, nemá ho přece za tak rozhodující. Zdá se nám však, že zásada volebnosti králů Polsku přece jen více škodila, než spisovatel jest ochoten připustiti. Srovnání s poměry českými a uherskými je případné jen částečně, poněvadž trůn český (až do r. 1627, resp. 1628) byl jen relativně, nikoliv absolutně volební, t. j. vlastně dědičný, ale stavové měli zároveň právo spolupůsobiti při nastupování krále, což se jevilo nejen při korunování, ale v předkládání korunovacích listin, jež král podpisoval, a také ve vyžadování na králi, aby přísahal na ústavu. Větší poněkud práva měli stavové uherští, kterým náležela (až do r. 1687) t. zv. praeelectio, t. j. volba panovníka, ale zase ne absolutní, nýbrž jen relativní, totiž jen ze členů dynastie. O tom, jaké dalekosáhlé důsledky měla v Polsku volebnost trůnu, zmiňovati se tu nebudeme, abychom zbytečně neopakovali, co již jsme o věci pověděli v ČČM. 1908 a 1909 (viz separ. otisk, 62—65).

Jiní shledávají velikou vadu polského státního zřízení v nedokonalé organisaci úřadů. Spisovatel připouští (str. 35), že je to jedna z nejslabších stránek státní organisace polské, a vykládá onen zjev (str. 34) organickou spojitostí krále se sněmem. Král polský pozbýval půdy, na níž by mohl stanouti v bojích svých proti aspiracím sněmu. Ani o organisaci úřadů v Polsku šířiti se tu nebudeme a odkazujeme rovněž na dřívější své výklady v ČČM. 1908 a 1909 (v otisku str. 66 a násl., 80 a 81). O jedné věci se spisovatel v části pojednávající o úřadech nezmiňuje. V práci své Konstytucya Trzeciego Maja (str. 40) ukazuje na velmi nebezpečný princip polského státního zřízení. Podle zákona z r. 1538 král nesměl úředníkům odníti úřad ani v případě neposlušnosti, anebo kdyby povinností svých byli neplnili; mohl je pouze peněžně pokutovati. Změnil autor nyní svoje mínění či jen náhodou o věci pomlčel?

V dalších výkladech spisovatel pojednává o společenském zřízení Polska 16.—18. stol. (str. 36 a násl.). Začíná šlechtou, jíž se důvodně vytýká, že měla v Polsku až přílišná práva v životě veřejném a že dusila nejen hospodářský život měst a vesnic, nýbrž že obmezovala i městskou autonomii a také politická práva měst. Autor nespokojuje se ovšem pouhými výtkami, a zkouší jich oprávněnost. Také zde dospívá k závěrku, že výtky ty jsou správné, ale zase tu neběží o nějakou speciální vadu polského společenského zřízení, nýbrž o zjev v západní i střední Evropě tehdy všeobecný. Jak laika, tak i samého odborníka zajímati budou paralely mezi městským zřízením v Polsku na jedné straně a v zemích rakouských, v Čechách a ve Francii na straně druhé. Politika městům nepříznivá dostala se do Polska již jako hotová věc ze západu. Rozdíl jest jen v tom, že podnět a hlavní účel obmezení jsou různé. Práva měšťanstva nebyla v Polsku obmezována v zájmu monarchie, nýbrž v zájmu šlechty. Ostatně, obmezení ta nebyla v Polsku tak dalekosáhlá jako na západě. Zabezpečeno bylo starostům nebo jiným orgánům šlechtickým právo potvrzování městských rad, ale neprováděna zásada

přímého jich jmenování orgány státními, ani neodstraněny rady úplně. Správa městských úřadů podrobena byla dozoru starostovskému, ale v zásadě žádná z vykonávaných dříve funkcí jim neodňata úplně, nebyli zřízeni k jich výkonu zvláštní úředníci královští nebo šlechtičtí. Ani zákaz nabývati a držeti statky šlechtické nevedl prakticky ke koncům tak nepříznivým. Měliť aspoň měšťané (pruští i měšťané) přednějších měst polských a litevských, Krakova, Vilna a Lvova právo nabývati šlechtických statků, a pro tato města měla věc největší význam. Nehledíme dále k tomu, že reforma sněmu čtyrletého zavedla pro města vůbec dalekosáhlé svobody.

Nejinak má se věc podle Balzera s postavením sedláků v Polsku (str. 47—60). Je pravda, že i v Polsku bylo tuhé selské poddanství, ale přece ne tužší než v sousedních zemích západních, a jistě snesitelnější než ve státě moskevském. Týká se to nejen selských robot a vůbec břemen naproti vrchnostem, nýbrž i patrimoniálního soudnictví nad sedláky, jak spisovatel podrobněji vykládá. V jedné věci zdálo by se, že postavení sedláků polských bylo horší než v cizině, ale rozdíl byl spíše jen formální. V Polsku neměl totiž poddaný práva odvolati se z nálezu vrchnostenského k jiné instanci, kdežto v některých jiných zemích bylo to možno. Ochrana taková byla však ilusorní, poněvadž ti, kdo vykonávali moc, byli tisícerými svazky poutání s křivdícími vrchnostmi. Ale přece při tom dlužno podotknouti, že ochrany veřejných úřadů nedostávalo se v Polsku jen sedlákům soukromým; poddaní statků královských požívali ji v instituci soudů referendárských. A konečně ústava z 3. května přiznala právní ochranu i poddaným soukromým.

Shrnuje výsledky svých úvah, prof. Balzer dospívá k závěru, že vady státního a společenského zřízení starého Polska, byť byly značné, nebyly přece takové, aby jen ony samy byly zavinily pád říše polské. Převážná část vnitřních řádů polských má paralely ve zřízeních jiných současných státův evropských. Polsko se svými ústavními i společenskými institucemi bylo výtvorem své doby, státem podobným průměrnému typu tehdejších států západoevropských. Vytvořilo sice jistý počet institucí samorodých, s nimiž se jinde nesetkáváme, ale celkem muselo se držeti všeobecného rozvojového rámce soudobého světa civilisovaného. Bylo by nespravedlivé klásti Polsku za vinu, že svým vývojem nepředešlo tehdejší lidstvo, že používalo řádů podobných jako státy jiné, odpovídajících poměrům a potřebám těch dob. Jen v nečetných věcech dá se zjistiti dřívější reforma na západě. Celkem lze říci, že reformy zaváděné na konci 18. stol. v Polsku spadají časem v jedno s reformami západoevropskými. Kdyby byla Polsku bývala popřána další existence, bylo by vstoupilo svými reformami do řady všech států moderních.

Vady státního a společenského zřízení polského nebyly tedy podle autora příčinou zániku veliké říše polské. Spisovatel nechce ani pátrati po příčinách pádu Polska, poněvadž by to překračovalo jeho úkol, přece však ke konci aspoň zcela stručně sděluje mínění jiných, kdož se ve věci té vyslovili, a v závěrku své práce praví, že snad přece jen vlastní, rozhodující

příčinou pádu polské říše byla žádostivost spojených, a tedy přemocných na zhoubu její se sdruživších sousedů.

Budiž nám dovoleno připojiti několik vlastních poznámek snažících se vysvětliti, jaké byly asi příčiny pádu polské říše. Bylo jich po našem mínění několik, jedny byly zaviněné, druhé však nikoli. Také v dějinách polských jako u některých jiných národů hrála velikou roli náhoda. Národ polský nezavinil, že po smrti Boleslava Křivoústého stát polský se rozpadl na několik údělů, a tato rozdrobenost že potrvala déle než půl druhého století. Poslední dva Pjastovci na trůně polském počali sice zase zakládati velikou říši jednotnou, ale decentralisace zanechala důsledky tak dalekosáhlé, že jimi Polsko trpělo až do samého svého zániku. Za půldruhého století údělů vyvinula se totiž nebezpečná pro stát autonomie zemí, a moc panovníkova neobyčejně poklesla na prospěch obyvatelstva, hlavně duchovenstva a šlechty. Nová rána postihla stát tím, že sotva se počal scelovati, vymřela domácí dynastie, ještě dříve než proces scelovací byl dokončen. Na trůn dostal se král uherský Ludvík. Bylo zcela přirozeno, že panstvo polské nemělo k cizinci důvěry, a že si zvláštními privileji dalo od něho upsati svobody, jež panovníka značně obmezovaly. Poněvadž král nezanechal syna, nýbrž jen dceru, dostal se na trůn polský nový cizinec, tentokráte veliký kníže litevský Jagajlo. Ani on nemohl hned požívati důvěry národa, a proto nebylo divu, že si polská šlechta i na něm vymohla nove svobody. Na dráze jednou započaté bylo pokračováno i za nástupců Vladislava Jagajla. Svobody šlechtické rostly čím dále tím více, a to nejen na újmu měst — o politických právech selského lidu nemohlo ve státě stavovském vůbec býti řeči — nýbrž i na újmu samého panovníka. Dynastie obmezování šlechty polské mnoho ani necítila, poněvadž se opírala hlavně o své zděděné panství nad Litvou, a byla velice hrda, že vládne tolika zemím. Unie polsko-litevská přivedla však Polsko časem do konfliktů se sousedy, hlavně se sousedním státem moskevským. Stát litevský byl totiž vlastně státem ruským, západoruským, a poněvadž oba státy ruské, východní i západní, chtěly se rozšířiti na svou vzájemnou újmu, nastaly mezi nimi od konce 15. stol. třenice. Spory mezi oběma státy ruskými, litevským a moskevským, stejně se týkaly Litvy jako Polska, když r. 1569 dosavadní personální unie polsko-litevská proměněna byla v unii reální, a nabývaly čím dále tím větší ostrosti. Nebezpečnými staly se Polsku, když na konci 16. stol. církevní unie, místo aby ruský živel ve státě polsko-litevském Polákům získala, rozdělila jej na dva protivné tábory. Nebylo divu, že Rusové neradi přistupovali k unii. Hleděloť se na ni se strany katolíků s patra. Unitští ruští vladykové nebyli členy polského senátu, v němž bylo tolik katolických biskupů. Osudnou chybou ve státě polském i litevském bylo, že v 17. stol. zavládla tam faktická náboženská nesnášelivost naproti disidentům jež ve stol. 18. vedla k intoleranci vyslovené přímo literou zákona. Příznačné bylo pro stát polsko-litevský, že Rus, člověk domácí, který nepřešel k unii, zván byl tam schismatikem. Nebýti tohoto nešťastného pobloudnění, nebyli by Rusové ve státě polsko-litevském nikdy gravitovali k Moskvě, od níž je dělily veliké politické svobody polské a litevské šlechty.

K Moskvě nebyl by tíhl ani pravoslavný měšťák ani sedlák, neboť postavení obou těchto tříd obyvatelstva bylo ve státě moskevském mnohem horší než v Polsku a na Litvě. A tu jsme přišli k nové kapitole polsko-litevských dějin, k otázce kozácké. Již r. 1524 vznikla myšlenka, aby z kozáků ve stepích Ukrajiny utvořen byl vojenský sbor, který by chránil hranici před nepřáteli. Nestalo se to pro nedostatek peněz. Kozáctví zatím rostlo a organisovalo se v předposledních desetiletích 16. stol. Časem vyvinula se z něho společenská třída. Kozáci, ruští „chlapi“, stali se zástupci demokratických zásad proti aristokratickému zřízení polskému, vedle toho však i obhájci pravoslaví proti katolictví. Ještě v prvé třetině 17. stol. pohybovaly se dějiny kozáků v mezích kompromisů mezi politikou polsko-šlechtickou a mezi demokratickými a náboženskými ideály ukrajinského kozáctva. Vývoj kozáctva bylo sice možno zdržovati, ale ne překaziti. Kozáci domáhali se pro sebe zvláštních privilegií. Státnická moudrost byla by radila, aby žádostem jich bylo vyhověno, a to tím spíše, že stát polsko-litevský mohl vojenské organisace kozácké použíti ve svůj prospěch. Tak jako se dovedly usmířiti protivy mezi Poláky a Litvany, mohlo se dojíti, jak dobře praví vynikající badatel ukrajinský, i k unii polsko-kozácké. Bohužel nenašli se mezi tehdejšími polskými státníky vlivní jednotlivci, kteří by byli dovedli udržeti hnutí kozácké v rámci státní myšlenky polské. Kozáci byli tak dlouho podceňováni a ovšem i pronásledováni, až se dostali na půdu Polsku úplně nepřátelskou, kde nebylo již kompromisů, kde naopak běželo o úplné odtržení od Polska. Stalo se, co se státi nemělo. Rozhodující kruhy polsko-litevské to zavinily, ale rozvážný historik nebude je proto přece jen odsuzovati. Vmysleme se do politických zřízení starého státu stavovského, a zejména do zřízení polské šlechtické republiky — jméno monarchie nesmí nás mýliti —, a tu úplně pochopíme, jak těžko bylo polským magnátům smlouvati se s ruskými chlapy, třeba na oko po rytířsku žijícími, o privilegia.

Pro Polsko nebylo neštěstím jen to, že svoboda jednotlivcova byla větší než dovoloval zájem celého národa, ani jen to, že společnost dostala moc do rukou dříve, než státní autorita byla upevněna, ale i to, že osud spojil pod jedním žezlem dva různé politické národy, z nichž každý měl nejen svůj vlastní jazyk, nýbrž i svou vlastní víru, že je spojil pod žezlem panovníka ústavou příliš obmezeného, a konečně že jeden z těchto národů politicky byl rozdroben. Nemohlo vésti k dobrým koncům, že Rusové byli rozděleni do dvou států. Slabšímu hrozilo vždy zaniknutí, a že jím nebyl stát moskevský, ukazovalo se čím dále tím jasněji od druhé polovice stol. 17. Třeba ruský absolutismus obyvatelstvu nebyl prospěšný, na venek znamenal pro státní existenci mnohem více než šlechtická republika s velikou individuální svobodou.

Jediná existence dvou ruských států byla pro říši polsko-litevskou velikým nebezpečím, i kdyby tato říše byla měla sebe lepší státní a společenské zřízení. Oč však bylo toto nebezpečí větším, nebyla-li státní a společenská organisace polská tak dokonalá, aby byla mohla čeliti silným nárazům z venčí. Je pravda že by samotná ta organisace Polsko byla ne-

zahubila. Nejlepší příklad máme na Uhrách, kde princip anarchický, právo dělati revoluci (jus resistendi), stal se přímo součástkou ústavy, a přece Uhry přečkaly jak panství turecké, tak i všechny pokusy faktického, byť ne legálního absolutismu. Ba, lze říci naopak, že panství turecké i pokusy jednotlivých panovníkův o absolutismus existenci státu uherského spíše zachovaly, než by ji byly podkopaly. Ani Polákům byl by býval absolutism neuškodil, nýbrž naopak prospěl. Snad právě to bylo vadou státního a společenského zřízení polského, že ani po dobu zcela krátkou absolutism se v Polsku neujal. Bylo by ho bývalo třeba zvláště v té době, kde polské úděly byly sjednocovány v jedněch rukou, ba ještě i nějaký čas po unii polsko-litevské. Neboť jen nedostatkem absolutismu se stalo, že dva národové politicky ještě úplně nevyspělí sami si vzájemný svůj poměr upravovali, čímž arci neměli té objektivnosti, jakou by byl mohl zachovávati třetí nestranný činitel panovník, stojící nad oběma jako nepředpojatý soudce.

O věci dalo by se psáti a rozumovati více, není však na čase úvahami podobnými se zabývati. Jisto je, že příčin pádu říše polské je několik, a že má pravdu prof. Balzer, když nedává vinu jen vadnému státnímu a společenskému zřízení.

Karel Kadlec.

Semkowicz Władysław, Wywody szlachectwa w Polsce XIV.—XVII. w. Lwów, 1913. Stran XXX. a 355.

Redaktor Roczniku Towarzystwa Heraldycznego prof. Wł. Semkowicz sebral důležitý materiál k otázce, o níž již před lety pojednal v práci své Nagana i oczyszczenie szlachectwa w Polsce XIV. i XV. wieku (Studya nad hist. prawa pols., sv. I. Lwów, 1900); srov. náš referát v ČČH. VI., 380 a 381. Erbových zápisů soudních, jichž předmětem je sporné šlechtictví jisté osoby, mají Poláci již mnoho sbírek. Vydavatel vypočítává je v předmluvě ke svému dílu. Jest to materiál stejně důležitý pro heraldiku a genealogii, jako pro dějiny práva polského. Co se týče heraldiky, zápisy ty doplňují herbáře, jichž jsou starší o celá dvě století. Genealogie čerpá z nich cenné zprávy o vzájemném příbuzenství a švakrovství vystupujících v nich osob. Právní dějiny pak hledají v nich poučení o instituci upírání a dokazování šlechtictví (nagana i oczyszczenie szlachectwa), jež ve šlechtickém státě polském měla neobyčejný význam. Ačkoli dosavadní edice pramenů vztahujících se k t. zv. vývodům šlechtictví jsou dosti obsáhlé, nevyhovují přece po dvou stránkách. Především materiál středověký nebyl ještě úplně vyčerpán chronologicky a územně. Zůstaly ještě kraje, z nichž neznáme žádného zápisu heraldického; z jiných krajů známe je pouze zlomkovitě, jen z nejstarších knih z konce XIV. a samého počátku XV. stol., kdežto ostatek stol. XV. je netknutý. Následkem toho v obraze rozsídlení šlechty polské, načrtnutém na základě dosavadního materiálu, jeví se mezery, a to právě pokud běží o země v té příčině nejzajímavější, jako je na př. Kujavsko, Mazovsko, Podlaší a j. Materiál zápisů dosud vydaný přestával dále téměř výhradně na středověku. Časy pozdější, stol. XVI. a XVII., zůstaly v těch edicích téměř nedotčeny. Nedostatek tento pociťovali zvláště historikové práva polského. Připadáť na konec XVI. a na počátek XVII.

stol. řada důležitých reforem v instituci vývodu šlechtictví. Znali jsme je dosud ze sněmovních usnesení a právní theorie, nevěděli jsme však, jak se ty novoty jevily v praksi, což lze seznati jedině z materiálu obsaženého v soudních knihách a v metrice korunní.

Proto vydavatel vytkl si dva cíle, jednak doplniti materiál soudní středověký, zvláště co do zemí, k nimž v dřívějších edicích nebylo vůbec anebo dostatečnou měrou přihlíženo, jednak sebrati jisté množství materiálu ze stol. XVI. a XVII. k seznání prakse vývodu šlechtictví v té době. Materiál tento rozmnožil vydavatel řadou zápisů týkajících se vadia mezi šlechtickými rody a majících význam heraldický a konečně úvodem k Liber generationis plebeanorum, kde autor této práce Waleryan Zbylut Nekanda Sieciechowski v 17. stol. líčí, jak podvodným způsobem nešlechtici hledí nabýti šlechtictví.

Uveřejněný materiál hodlá vydavatel časem vědecky zpracovati.

K. K.

Mažuranić Vladimir, Prinosi za hrvatski pravnopovjestni rječnik. Izdala Jugoslav. Akademija znan. i umjet. Svezak V. (Medar—Odnud.) U Zagrebu, 1914. Str. 641—800.

Měli jsme opětovně příležitost referovati v našem časopise (IX. 414 až 415, XIII. 468—469, XIV. 395—396) o tomto veledůležitém díle chorvatské právně-historické literatury. Sešitem pátým pokročil slovník Mažuranićův až ke slovu *odnud.* I zde nalézáme pod jednotlivými terminy vlastně stručné články o příslušném pojmu, ne tedy jen pouhý jazykový výklad starého chorvatského nebo latinského výrazu. Sem patří na př. články: *medja,* kde se mezi jiným podávají pramenné doklady, jak byla za starých dob ohraničována půda; *miena,* kde se vedle citátů z pramenů činí zmínka o požadavku Polj. stat., aby směna se dála ve dne, a aby příbuzným dána byla při ní přednost před osobami cizími, s čímž dlužno srovnati ustanovení Tripart. I., 70; *milost,* kde se pojednává o titulu „z milosti boží“ u chorv. panovníků a vysokých hodnostářů duchovních, dále o prokazování milosti darováním půdy se strany panovníka, a konečně o udílení milosti zločincům; *mir,* kde se doplňují dřívější články, jako bijenje, božji mir, componere, kazan a j.; *mit,* kde jsou sebrána ustanovení o nedovoleném přijímání darů se strany úředníků; *mjera,* článek zvláště poučný o měrách délky a plochy, o měrách pro tekutiny a věci sypké; *mlin,* v němž se citují ustanovení Polj. stat. a mlýnech a pořádku mletí v nich, dále místa pramenů týkající se platu za mletí zv. ujam, ujamak; vaganac (mohlo by se dodati, že slova ujam užívá se v témže smyslu i u Bulharů; viz Bobčev, Сборникъ на бълг. юр. обичаи II. str. 90), a konečně se vyslovuje mínění, že mlýny byly asi původně pod zvláštní právní ochranou; *Morovlah,* kde jsou sebrány zajímavé doklady pramenův o tomto slově; *muka,* článek zvláště obsažný, v němž sebrány citáty vztahující se k mučení v právu chorvatském; *nasljedstvo,* kde se podávají doplňky k jiným článkům slovníka speciálně vyjmenovaným (spisovatel trvá tu při svých názorech o vlastnickém a dědickém právu u starých Slovanů a polemisuje s J. Strohalem); *nepća,* jeden z největších článků Mažuranićova slovníka s obsahem velmi bohatým; *notar*

kde spisovatel vyslovuje mínění, že institut notářství jest u Chorvatů velmi starý, a že se tam vyvinul po příkladu západním (mnoho ustanovení o notářích podávají statuty přímořských měst); *novština*, kde spisovatel upozorňuje, že přes výslovné tvrzení, že ve Vinod. zákoně sebráno je staré právo obyčejové, nalézá se tam mnoho novot; *nuditi*, kde autor pojednává o retraktním právu příbuzných a jeho formách (i v tomto článku spisovatel polemisuje se Strohalem; mimochodem dotýká se i stáří splitského a skradinského statutu, o nichž má za to, že předpisy jejich jsou mnohem starší než jich redakce); *općina*, článek rovněž velmi poučný, podávající mnoho citátů. — K jednotlivým slovům měli bychom tyto poznámky: Slovo *merdik*, o němž spisovatel dobře připomíná, že se nalézá i v novořečtině, a o němž i podepsaný referent dříve měl za to, že pochází z maď. mérték, jak se také vykládá ve velikém slovníku, vyd. Jugosl. Akad., je podle mínění Vasmerova (Izvěst. Rus. Akad., odděl. rus. jazyka, 1907, str. 256) původu řeckého (μεριτικόν, novořec. μερτικό). K slovu *nadvorje* uvedli bychom, že termin tento se nalezá také v privilegiu pražských Němců na Poříčí, čl. 4: Debent jurare septem manibus pro furto vel pro eo, quod dicitur nadvore (Jireček, Cod. juris boh. I., 29). Slovo *naprasan* přešlo i do rumunštiny: năpraznic znamená tam náhlý, nenadálý. Také slovo *narok* přijali Rumuni; noroc = štěstí. Slovo *naruč* zavedeno bylo Bogišićem také do majetkového zákoníka pro Černou Horu ve významu commodatum (čl. 265 a násl.). Slovo *naredbenici* doloženo je také u Karano-Tvrtkoviće, Срб. Спом. I., str. 116 naredьbenici grada Dubrovnika (Mikl., Mon. Serb. 242) a v Monum. spect. hist. Slav. merid. XIV. 8 (Li annali della nob. republ. di Rag.): molti chatunari, che ogni uno se stimava come li conti, et ogni uno aveva soi naredbenizi. Slovo *natruhliti* má svoje pendant v podobném výrazu staroruském, растлить (аще кто дѣвицу растлитъ) v círk. stat. kníž. Vladimíra a kníž. Jaroslava. Existovalo i podobné subst. тли (нужею бывающая тли). *Neveće* jest utvořeno podle lat. non magis, jež se dostalo do rum. ve formě numai. Ke slovům *obećati* možno uvésti, že *obeštati se* znamená ve starém srb. jaz. zavázati se (srov. Karano-Tvrtković 84), podobně ve staré ruštině обѣщаться. K slovu obrok uvádíme, že v Polj. stat. je doloženo *rok na obrok dati* (čl. 63b) — V Mažuranićově slovníku nenašli jsme slov *mirnak* (tri mirnaka plašta, Šurmin, Hrv. spom. I. 198) a *neristlac* (tamtéž I., 199). Co slova ta znamenají, pověděti neumíme.

Také pátý sešit díla Mažuranićova podavá výklad mnoha slov dříve v žádném slovníku se nevyskytších. V zájmu slovanské právní historie přáli bychom si, aby Prinosi co nejdříve byly ukončeny. *K. K.*

Říšské dějiny rakouské.

Šišić Ferdo pl., Priručnik izvora hrvatske historije. Dio I. čest 1. (do god. 1107). U Zagrebu 1914 (vlastně 1915). Stran XIV. a 653.

Nové veliké dílo Šišićovo jest určeno posluchačům chorvatské historie jako pomůcka při seminárních cvičeních. Proto praví autor v předmluvě,

že kniha jeho nemá větších vědeckých pretensí, a že ji třeba výhradně s didaktického hlediska posuzovati. Má posluchačům poskytnouti návod při čtení nejdůležitějších pramenů chorvatské minulosti a zároveň podati co nejsprávnější tekst ke cvičení. Kdo by soudil jen podle titulu, myslil by, že běží o dílo podobné jako jsou Schwind-Dopschovy Ausgewählte Urkunden zur Verfassungsgeschichte der deutsch-österreichischen Erblande im Mittelalter nebo Marczaliho Enchiridion (A magyar történet kútfőinek kézikönyve). Zatím však podává se v díle Šišićově posluchačům mnohem více než správný tekst pramenů s uvedením, kde už byly uveřejněny. Jak dosud vyšlá prvá část I. dílu ukazuje, podán je tu důkladný přehled celé chorvatské historiografie, po němž pak následuje řada rozprav vztahujících se nejen k samému tekstu pramenů, nýbrž řešících věcně i mnohé důležité otázky chorvatských dějin. Někde se čtenář dokonce seznamuje s celou vědeckou literaturou příslušné otázky až do nemalých podrobností, takže se mu předvádějí i sporná mínění jednotlivých badatelů, jejich důkazy a námitky. Autor zaujímá k nim přirozeně své stanovisko a vyslovuje mínění vlastní. Tím kniha Šišićova neobyčejně vzrostla, a celé dílo zaujímati bude několik velikých svazků. Kdo však ví, jak počátky chorvatských dějin a vůbec dějiny Chorvatska za národní dynastie v mnohých otázkách jsou temné, ten přijme naopak s povděkem, že o četných sporných otázkách se v díle Šišićově tak důkladně pojednává. Jeť odborníkům dobře známo, že historické zprávy o jednotlivých panovnících chorvatských často si odporují. Letopisy benátské jmenují některé vladaře chorvatské docela jinak než historikové byzantští, a také domácí spisovatel archidiakon splitský Tomáš líčí nám dějiny své vlasti namnoze jinak než autoři cizí. Nejistota a zmatek stupňují se ještě více tím, že skrovné listiny, jež se nám z půdy chorvatské uchovaly, jmenují některé panovníky zase jinak než zprávy letopisné. Pochybnosti jsou tak veliké, že není s jistotou naprosto spolehlivou známo ani pořadí některých panovníků. Rački, který se prvý kriticky zabýval chorvatskými dějinami, dal v případech, kde se údaje letopisných zpráv a listin rozcházely, přednost listinám jako pramenům spolehlivějším. Ale tu se naskytuje zase otázka, jsou-li jednotlivé listiny pravé. Rački k tomu ovšem hleděl, a to velmi přísně, prohlásiv některé listiny snad až zbytečně za podezřelé. Otázka pravosti a nepravosti listin je tedy velmi důležitá, a proto se nebudeme diviti, že jí prof. Šišić věnuje tolik pozornosti.

Příručka Šišićova bude se skládati ze čtyr dílů podle čtyr period chorvatských dějin. Díl prvý obsahuje výbor hlavních pramenů z doby národních panovníků, tedy do r. 1102, pokud se týče do r. 1107. Že je této periodě věnováno poněkud více místa, autor vysvětluje důležitostí věci. Díl druhý obsahovati bude prameny od r. 1102 (1107) do r. 1526, třetí od r. 1526 do r. 1790, čtvrtý od r. 1790 do druhé pol. 19. stol. Jako v prvé periodě si autor vytkl za úkol obraceti pozornost i k dějům v územích sousedních, tak chce činiti i v periodách následujících, zejména v zemích rakouských a Uhersku.

Prvá část prvého dílu skládá se především z obšírné části úvodní, v níž se vykládá o historii vůbec, o historické methodě — a tu se zase vy-

počítávají publikace, v nichž jsou uveřejněny prameny chorvatských dějin, a činí se zmínka o archivech chovajících tyto prameny atd. —, a konečně se podává přehled chorvatské historiografie. Spisovatel seznamuje čtenáře s jednotlivými historiky, uváděje u každého data životopisná a bibliografická. Probírají se tu za sebou Dinko Zavorović, Ivan Tomko Mrnavić, Serafin Razzi, Mavro Orbini, Jakub Lukarević, Junije Rastić, Jiří baron Rattkay, Ivan Lucius, Pavel Ritter Vitezović, Tomáš Kovačević, Jiří Marcelović, Baltazar Adam Krčelić, Filip Riceputi, Daniel Farlati, Jakub Coleti, Frant. X. Pejacsevich, Jiří Pray, Štěpán Katona, Jovan Raić, Josef Mikoczi, Jan Kristian Engel, Pavel Jos. Šafařík, Lud. Gaj, Ivan Švear, Ivan Kukuljević Sakcinski, Šimon Ljubić, Matija Mesić, Frant. Rački, Radoslav Lopašić, Ivan Tkalčić, Natko Nodilo, Ilarion Ruvarac, Tade Smičiklas, Vjekoslav Klaić, Frane Bulić, Stojan Novaković. Na konci činí se všeobecná zmínka také o pracovnících mladších.

Od str. 111 přechází vydavatel k prvému období chorvatských dějin, t. zv. periodě národních vladařů. Po krátkém úvodě o sbírkách pramenů pro tuto dobu následuje prvé oddělení prvého dílu: Natpisi i zapisi. Jsou tu uveřejněny po předcházející informační části vztahující se vždycky k příslušné věcné (stavitelské) památce nápisy vytesané do kamene, důležité pro chorvatské dějiny. Pěknými fotografickými snímky nápisy zároveň se zobrazují. Tak uveřejňuje se tu: hrobní nápis salonského biskupa a mučedníka sv. Dujma (Domniona) z r. 304, hrobní nápis salonského biskupa Prima, synovce a nástupce sv. Dujma, řecký nápis z doby, kdy Avaři obléhali Sirmium (asi z r. 581), nápis na mosaice dalmatských mučedníků v kapli sv. Venancia v lateránské basilice z doby kolem r. 640, nápis na dveřích kaple sv. Kříže v Ninu (mezi r. 788 a 800), nápis na křtitelnici chorv. knížete Višeslava asi z r. 800, nápis na pečeti dalm. stratega Bryennia (kolem r. 840), nápis se jménem knížete Trpimíra (kolem r. 852), nápis se jménem knížete Zdeslava z r. 879, nápis se jménem knížete Branimíra z doby před 31. srpna 888 atd. Mnohý z nápisů je značně porušen — zachovaly se na př. jen zlomky — a tu je těžko pravého tekstu se dočísti. Tak jest to u hrobního nápisu královny Heleny z 10. března 976, nalezeného r. 1898 Msgr. Bulićem. Historickým svým významem je to jeden z nejdůležitějších nápisů dosud nalezených. Poněvadž kusy kamene, v němž nápis je vytesán scházejí, doplňuje prof. Šišić slova scházející poněkud jinak než Msgr. Bulić. Na str. 127 podána jsou obě různočtení a na str. 128 překlad. Královna Helena uvádí se v nápise tom jako choť krále Michala a matka krále Štěpána. V Michalovi Šišič vidí Kresimíra, ve Štěpánovi Držislava chorvatských listin. Různost jmen u téže osoby není znalcům nápadná. Jeť známo, že staří panovníci mívali dvě jména, jedno pohanské, druhé křesťanské. Ale velká jest otázka, čte-li jeden i druhý badatel nápis správně. Slova ve čtvrté řádce nezdají se nám býti správně čtena — aspoň fotografie ukazuje, že je tekst zcela nečitelný —, a nejsou ani správně přeložena. Hic or(dinata) fuit sotva mohlo státi vedle sebe, poněvadž ordinare neznamená nikdy pochovati, jak překládají Bulić i Šišić, nýbrž buď uspořádati své věci, t. j. před smrtí „udělati pořádek“ (disponovati o majetku testamentem) anebo zaopatřiti

někoho před smrtí (poenitentiae, eucharistiae et extremae unctionis sacramenta moribundo administrare). Ordinatus je tedy ten, kdo odešel na onen svět (obiit), učiniv pořádek ať už o svém majetku, či o své duši. Ale na hrobním kameni nemohlo by ovšem státi *hic* ordinata fuit. — K nápisům důležitějším náleží dále nápis v Bašce na krckém ostrově se jménem krále Zvonimíra z doby kolem r. 1100. Upozornil na něj již Šafařík r. 1853. Je to nejstarší chorvatská památka *jazyková*. Zachoval se v ní titul kralj hrъvatъskъ.

Ve druhém oddělení uveřejňují se listiny. Začíná se několika listinami z doby panství Ostrogotů nad Pannonií a Dalmácií a podává se k tomu zvláštní úvod. Následují usnesení círk. sněmů v Saloně z r. 530 a 533. Prameny tyto zavrhl, jak známo, Lucić, pokládaje je za nevěrohodné. Farlati naproti tomu jich hájil. Šišić přidává se k mínění Farlatiho. Pod titulem „Církevní poměry v Pannonii" uveřejněny jsou výpisy z 11. a 131. Justinianovy novely z r. 535 a 545. Týkají se území arcibiskupa ve Skoplji (Justiniana Prima). O pramenech ostatních možno si učiniti představu z těchto nadpisů: Papež Řehoř I. Svatý a Dalmácie (590—602); Z doby Karla Velikého, Ludvíka Pobožného a Lotara I. (811—840); Listiny knížat Trpimíra a Mutimíra (852—892) — v úvodě vypočítává se šest sbírek listin z doby národní dynastie (kromě registra privilegií arcibiskupství splitského jsou to vesměs registra jednotlivých klášterů) a pojednává se o registru splitském, z jehož šesti listin vztahujících se k době národní dynastie jsou dvě padělané. Vzhledem k tomu byla by na snadě domněnka, že snad i listina Trpimírova a Mutimírova jsou padělky. Spisovatel hájí pravost obou těch listin. Následují dále prameny pod těmito nápisy: Papežské listy 9. stol. (858/867 do 887/888), Splitské církevní sněmy (925 a 928; také Konst. Jireček, podobně jako kdysi už Lucić, pokládá akta těchto dvou synod za nepravá), Chorvaté pomáhají korutanskému vévodovi Adalberovi proti cís. Konrádovi II. (1035), Král Petr Kresimír IV. daruje klášter sv. Jana Evangelisty (1059), Splitský círk. sněm a potvrzení jeho usnesení (1059—1061), Založení kláštera P. Marie v Zadru (1066), Petr Kresimír IV. potvrzuje klášteru sv. Chrysogona v Zadru jeho statky (1067; na str. 247 uveřejňuje autor rodokmen chorvatské národní dynastie, a sice na základě své studie Genealoški prilozi o hrv. nar. dinastiji), Král Petr Kresimír IV. daruje klášteru sv. Chrysogona ostrov Maun (1069), Chorvatský král Slavić (1073—1075; spisovatel věnoval mu zvláštní studii ve Vjesniku hrv. arkeol. dr. N. S. VII., 1904), Benátky a dalmatská města (1076), Vazalská přísaha vévody Dmitra Zvonimíra pap. Řehoři VII. (na poč. října 1076), Vévoda Štěpán vzdává se trůnu (1078), Papež Řehoř VII. a kníže Vecelin (1079), Donace chrámu a kláštera sv. Petra v Selu (1080), Král Dmitar Zvonimír a klášter P. Marie (1087), Panování Štěpána III. (1089), Vojenská výprava uherského krále Ladislava do Chorvatska (1091) a založení biskupství záhřebského (1094). Prameny pod tímto záhlavím uveřejněné seskupeny jsou do dvou oddílů. V prvém jedná se o vojenské výpravě krále Ladislava do Chorvatska (1091—1095), ve druhém se vykládá o otázce středověké Slavonie a o založení biskupství záhřebského. Obšírný je také výklad pod záhlavím Uherský

král Koloman a chorv. král. Petr (1095—1097) a zejména pod titulem Chorvaté a uherský král Koloman (str. 409—562), kde se probírá nejprve celá chorvatská i maďarská literatura o vzniku chorvatsko-uherského státního sdružení od r. 1666—1910, pak se pojednává o ruské válce krále Kolomana (tu je také podán rodokmen Jaroslavičů ruských), dále o úmluvě mezi králem Kolomanem a dvanácti chorvatskými rody z r. 1102 (vyvracejí se tu nicotné námitky Štěpána Horváta jakož i námitky Paulera a Karácsonyiho proti pravosti t. zv. memoriálu Tomáše archidiakona splitského o dotčené smlouvě a dokazuje se na základě starších prací Račkého a Klaiće o finančním zřízení chorvatském, že memoriale je listinou pravou; také se tu obšírně píše o starých chorvatských rodech a konečně se vykládá o korunování Kolomanově r. 1102 v Bělehradě. Poslední oddíl má záhlaví Okupace dalmatských měst (1107).

U každého oddílu uvedena je příslušná literatura. Tekst opatřen je mnoha fotografickými snímky listin, a na konci přidána je historicko-topografická mapa království chorvatsko-dalmatského (bez Slavonie) z doby kolem r. 1100. *Karel Kadlec.*

Právo civilní.

Sedláček Jaromír, O smlouvě schovací se zvláštním zřetelem k bankovnímu uschování cenných papírů. Knihovna sborníku věd právních a státních. Řada právovědecká č. XXVIII., Praha, Bursík a Kohout, str. 120.

Dvacet let po stkvělém pojednání *Scheyově* o smlouvě schovací (Obligationsverhältnisse str. 281 sl.), přichází mladý autor se spisem stejného celkem jména. Lze chopiti se knihy s opravdovou zvědavostí, a maně naskytne se otázka, zdali je vhodno znovu se zabývati látkou vzorně spracovanou a zdali by nebylo lépe věci nové, ať již novost jejich je prostředkována novým zákonodárstvím, ať novými zařízeními technickými, ať konečně lepším poznáním, sděliti ve formě jinaké, snad ve formě článků obracejících zřetel k jednotlivým otázkám a t. p. Lektura II. hlavy spisu (str. 16—56) dosvědčuje jasně, že otázka výše daná není marna. Jak uspořádání látky, tak obsah výkladů zřetelně ukazují k práci *Scheyově* jako ke svému vzoru, a při tom nelze říci, že by přesnost, přehlednost a jasnost tohoto vzoru byla všude dosažena. Nelze také nevytknouti, že leckteré pochybnosti a spory, odklizené, jak lze za to míti, definitivně, znovu dosti široce se rozpřádají.

Naproti *Scheyovi* vyskytují se arci některé odchylky. Autor má především v některých otázkách jinaké mínění než *Schey*. Na větším díle nejde o otázky příliš významné a leckde jde jen o odchylné formulování obsahu shodného (posléz uvedené platí, tuším, o definici smlouvy schovací, jež zvláště vytýká závazek schovatelův věc vkladateli na požádání vrátiti). Pokud opravdových odchylek se týče, sluší přiznati, že leckde mínění autorovo postavené proti mínění *Scheyovu* dovede vzbuditi zájem čtenářův, ale polemická argumentace vyžadovala by z pravidla hlubšího rozboru

a zejména větší pečlivosti. — Autor vydatně (měrou daleko větší než *Schey*) cituje a také rozebírá ustanovení cizích práv: německého, francouzského a anglického. Tu i tam všímá si i starého práva českého. Tuto snahu o srovnávání různých právních řádů sluší dojista schvalovati a vítati, a to i tam, kde nejde o více než o zběžnou informaci o právních pramenech k té neb oné otázce se vztahujících.

Co bolestně postrádáme v této kapitole, je plná znalost literatury práva občanského, která po *Scheyovi* obrátila se k četným otázkám, o kterých autor se zmiňuje.

In merito bych k této hlavě poznamenal:

Není naveskrz pravda, že jen věci jsoucí v právním obchodu mohou býti předmětem smlouvy schovací (str. 18), po případě bylo by upozorniti, že pojem extrakomerciality je pojmem relativním. Sr. k tomu *Schey* O. V., str. 284 a § 26 dodatek 1.

Při určení hranic mezi smlouvou schovací a nájemní (str. 24) bylo vhodno, zmíniti se o antithesi: opatrování věci a propůjčení místa k uložení věci.

Výklady o hranicích mezi smlouvou námezdní a schovací (str. 24 sl.) zdají se mně zcela nejasny. Vidí snad autor znak smlouvy námezdní v *úplném* propůjčení práce službodárci a co rozumí propůjčením *práce*, po případě *kvanta* práce? Trvám, že zevrubnější seznámení se s literaturou smlouvy pracovní bylo by autora vedlo, ne-li k jinakým názorům, tož aspoň k jasnějšímu formulování.

Spory o pojem smlouvy mandátní byly by dojista vyžadovaly větší pozornosti a zejména nelze schvalovati, že autor zcela pominul vykladů *Stupeckého* ve Versio in rem p. 256 a ve Sborníku věd právních a státních III., str. 141 sl.[1])

Výklady o tom, které formy odevzdání (sr. § 426 sl.) hodí se ke sjednání smlouvy schovací (str. 26 sl.), nejsou naveskrz správné nebo jsou aspoň mýlivé. Constitutum possessorium a signifikace v technickém smyslu (třetí případ § 427) při sjednání smlouvy schovací význam mají, *máme-li na zřeteli převody vlastnictví spojené se sjednáním smlouvy schovací*: Kdosi převádí vlastnictví na druhého pouhým konsensem s tím, že věc zůstane u něho ve schování. Věc bude převedena signifikací a zůstane u převodce ve schování. Tyto případy měl tedy autor jasně odlišiti od oněch, které kryje slovy, že tradice znameními a constitutum posserorium jsou vyloučeny.

Neodpovídá nikterak textování zákona, praví-li se, že ve smlouvě předchozí musí býti udáno, kdy bude uzavřena smlouva konečná a že tato musí býti uzavřena do roka (str. 28, sr. i str. 31). Pokud druhé části této věty se týče, sluší míti na zřeteli, že sjednání smlouvy konečně sluší se domáhati nejdéle do roka po uplynutí lhůty, do které ona smlouva měla býti sjednána.

---

[1]) Mimochodem řečeno, působí trochu podivně, čteme-li v poznámce 29[a]): dle *našeho* (t. j. autorova) stanoviska *Schey* I., str. 450 (spis *Scheyův* vyšel r. 1907) ačkoli bylo na místě říci: Přijímám stanovisko *Scheyovo*.

Výklady na § 1311 (sr. str. 34 st.) nezasluhují po mém soudě souhlasu. Nechť však jakkoli o věci sluší usouditi, lze vytknouti, že tomuto §u je v nauce práva rakouského věnována celá literatura a že bylo na místě k ní přihlédnouti.

Třetí a čtvrtá hlava spisu (uschování věcí zastupitelných, o bankovním uschování cenných papírů, str. 57—117) přinášejí dojista mnoho nového a zajímavého. Základní nazírání juristické čerpáno jest arci i tu, jak ani jinak býti nemohlo, ze spisu *Scheyova* a řada věcí nových týká se méně otázek právnických než techniky bankovních obchodů. Ale sluší vysloviti povděk, že autor tyto věci, v jiných oborech vědních snad běžné, uvedl v souvislost s naukou civilistickou a že pokusil se (na větším díle se zdarem) určiti právní formy těchto jevů. Bude sotva možno tvrditi, že se to stalo naveskrz způsobem uspokojujícím. Je tu nahromaděno dosti syrového materiálu, který by byl snesl apreturu a přísnější odlišení otázek technických a právnických bylo by věci jen prospělo. Ale sluší konstatovati (při čemž arci spoléhá referent na přesnost sdělených dat), že byl vykonán kus práce, který dojista není bez zásluhy.

Ku konci budiž dovoleno, abych, jak je zvykem při posuzování spisů psaných jazykem českým, řekl několik slov o stránce formální. Této stránce (slohové, jazykové a také úpravě tisku) nebyla autorem věnována péče dostatečná a nebylo by nesnadno seznamenati celý rejstřík vad. Nejsa odborným linguistou, nepokládám se kompetentním, abych se šířil o jazykových nedostatcích. Ale na dva body pokládám přece nutným upozorniti: Nedostatečná péče o přesný výraz činí leckdy vývody nejasnými anebo vede dokonce k nesprávnostem věcným. Připomínám poznámku 52 na str. 27, parafrasi §u 962 na str. 41 a výklady na str. 51 pod č. 2, kdež stěží lze se dopátrati, zda-li autor polemisuje s mým výkladem § 962 ve Smlouvě námezdní na str. 81 sl. či jen s jeho kritikou a jaký je vlastní názor jeho. Mluví-li autor o bezúplatné smlouvě *námezdní* (p. 28 na str. 21), je to zřejmá contradictio in adiecto a chtěl se patrně zmíniti o bezplatné smlouvě *pracovní*. Nesprávné umístění pozn. 110 snadno může vzbuditi omylný názor. Co znamenají slova „právo obyvatelstva" na str. 75, bylo by bez paralelních výkladů *Scheyových* zhola nesrozumitelno. — Nápadné je také zavádění neobvyklých terminů, jehož důvodem může býti snaha po originalitě, ne vždy místná, ale také nedostatečná orientace v českém názvosloví právnickém a nedostatečné přilnutí k duchu jazyka. Ukladatele nazývá autor skladačem. Říkáme vkladatel, skladatel, zakladatel, nakladatel (arci také nakladač), nevidím příčiny, proč bychom neměli říkati ukladatel, jako činili a činí tvůrčí naší civilistické terminologie *Randa*, *Stupecký* a *Heyrovský*, zejména když ani autor neříká ani schovač ani schovávač, nýbrž schovatel. Říkáme s našimi kriminalisty „bezprávné jednání", „bezprávný stav" a není tudíž snad nutno mluviti o „bezpravém" stavu atp. (či jde o chybu tiskovou?) Říkáme „originární" a nikoliv „originální" způsoby nabytí. (či zase chyba tisku?) Nepěkně zní, mluví-li se o vyinkassování (str. 102).

Po tom, co bylo pověděno, nemůže celkový soud o knize, kterou jsme se zabývali, zníti zcela příznivě. Ale lze vytknouti: Jde o práci, která

osvědčuje schopnost se zdarem řešiti otázky právnické a získá-li její autor potřebnou dávku autokritiky a zejména pečlivosti, dovede jistě podati práci, které nebude potřebí činiti vážné výtky. *K.*

Právo trestní.

Dr. Max Ludwig Müller, Privatdocent an der Universität Tübingen. *Die Bedeutung des Kausalzusammenhanges im Straf- und Schadenersatzrecht*, Tübingen, 1912.

Problem kausálního vztahu je ze starých problemů, jež zůstávají věčně mladými. Nepozbylť dosud své zajímavosti a důležitosti ani v právu trestním, jež, nemohouc se dosud odhodlati k bezvýjimečnému provedení principu odpovědnosti za vinu, je nuceno ohlížeti se po přijatelném obmezení širokého pojmu příčinnosti, tím méně pak v právu civilním, kteréž, uznávajíc případy ručení za škodu nezaviněnou a dávajíc tím z ruky korektiv viny, přímo volá po jiném kriteriu umožňujícím přetíti někde kausální řetěz do nekonečna se rozvinující. Jakkoli pak i literatura tímto problemem se zabývající podlehla všemocnému zákonu příčinnosti potud, že i ona „se rozvíjí do nekonečna" a ačkoli již jen s pochopitelnou obavou bereme do ruky každý nový spis zvolivší si toto thema, přece zase vřele vítati sluší literární zjevy, jež značí jakýsi krok ku předu na dráze vedoucí k rozřešení problemu či správněji problemů, o něž jde.

Spis *Müllerův* zařazuju bez váhání mezi zjevy povahy posléz naznačené. Pro mne sama je tím zajímavějším, že vycházeje z problemu příčinnosti dospívá ke stejným důsledkům, k nimž jsem došel ve svém spise o formách viny (*Müllerem* na četných místech citovaném), konstrukcí *nebezpečí normálního*, zvoliv za východisko nauku o zavinění.

Müller odmítá hned předem oblíbenou nyní theorii vztahu adekvátního i jiné theorie kausální, přijímaje jako jedině správnou theorii podmínky t. j. rovnocennosti všech podmínek spolupůsobivších k výsledku, dle níž je kausální každá podmínka jevící se jako conditio sine qua non výsledku. Široký pojem kausality takto vznikající nachází svůj korektiv v tom, že pouhý podmínečný vztah dvou skutečností není nikdy *sám o sobě* způsobilý k založení odpovědnosti trestní nebo závazku k náhradě škody, nýbrž *vždy jen ve spojení s jinými předpoklady.* Tyto další náležitosti nesluší však pokládati za znaky právnického pojmu kausálního, nýbrž sluší je naopak rozlišovati od náležitosti vztahu příčinného. Tím stává se široký pojem podmínky právnicky upotřebitelným. (Str. 1—20.)

Pokud k těmto dalším náležitostem náleží *zavinění*, sluší ovšem i zavinění přesně odlišovati od příčinnosti Chováním zaviněným ve smyslu právnětechnickém může však býti jen takové, které odporuje objektivně-právní *normě* (das objektiv rechtsnormwidrige Verhalten) t. j. některému z požadavků, jichž soujem tvoří právo objektivní. Hledě pak k tomu, že chování se může býti buď positivní (konání) nebo negativní (opominutí)

a že pro posouzení protinoremnosti chování se rozhodným je účel, jejž norma si vytkla, dospívá *Müller* k zásadě: *normě odporuje opominuté jednání, jehož předsevzetí nebo předsevzetí jednání, jehož opominutí se jeví za okolností současně daných nutným k účelu normou vytyčenému.* Zda jest tomu tak v jednotlivém případě, o tom rozhoduje ne subjektivní stanovisko jednajícího, nýbrž *abstraktní poznání lidské* (str. 20—28). Dle toho jeví se Müllerovi objektivně právně protinoremním jen takové chování, které *hledíc k okolnostem, jež abstraktní poznání lidské může ex ante seznati, zvyšuje objektivní možnost zmaření účelu normou vytyčeného.* (Str. 31.)

Tímto výsledkem přibližuje se *Müller* k oněm thoeriím kausálním, které ku příčinnosti žádají vztahu adekvátního, neboť i ony budují — arci s různými variacemi — na *objektivní prognose.* Avšak ostrý rozpor oproti těmto theoriím jeví se v tom, že tyto theorie kriterium takto získané vkládají do samého pojmu kausality prohlašujíce je za pojmový znak její a obmezujíce pomocí něho široký pojem podmínky. *Müller* oproti tomu důsledně trvá při ryzí theorii podmínky, vkládaje kriterium ono do pojmu bezprávnosti či dle terminologie jím zvolené do pojmu objektivněprávní protinoremnosti, jíž požaduje kromě kausálnosti k založení odpovědnosti trestní i civilní. Při tom přiznává zcela loyálně mému spisu o formách viny prioritu této myšlenky. (Str. 29—34.)

I v tom se jeví potěšitelná shoda, že ani *Müllerovi* nestačí, aby z činu vzešlo jakékoli, i sebe menší ohrožení právního statku či, jak *Müller* se vyjadřuje, „účelu normou vytyčeného" lidským chováním, nýbrž že objektivně právně protinoremním je mu jen takové chování se, které ohrožuje *způsobem hodným povšimnutí* (in beachtlicher Weise) účel normou člověku vytyčený (t. j. aby způsobil nebo nezpůsobil skutečnosti určitého druhu) s hlediska prognosy objektivní. Správnost této formule zkoumá pak spisovatel na několika příkladech praktických, při čemž přidává se k mínění rovněž již mnou a později *Exnerem* hájenému, že při posuzování otázky, zda ohrožení nepřestoupilo míry přípustné, rozhodným je kromě míry ohrožení a důležitosti ohroženého účelu normy (statku právního) zejména i *účel,* k němuž jednající směřoval. (Str. 34—42.)

Pochopitelným způsobem dospívá *Müller* — zabývaje se případy vyžadujícími de lege lata jednání zaviněného — od otázky chování se objektivně právně protinoremního k náležitostem chování se *subjektivně* zaviněného. Není proň pochyby, že zaviněným ve smyslu technickém může býti jen takové chování se, jež ohrožuje účel vytyčený normou, způsobiti neb nezpůsobovati skutečnosti určitého druhu, nejen s hlediska prognosy objektivní, nýbrž i se stanoviska prognosy *subjektivní* t. j. se stanoviska poznávací možnosti konkretního individua. Při tom dotýká se přirozeným způsobem i známé sporné otázky, sluší-li tuto možnost poznávací posuzovati dle zvláštní — po případě subnormální — způsobilosti jednajícího či dle jakéhosi měřítka průměrného — kontroversa, která, jak známo, má důležitost pro pojmové určení nedbalosti. *Müller* hájí pro trestní právo stanovisko ryze subjektivní, nepopíraje, že v okruhu

civilního práva lze uvésti vážné důvody pro mínění té doby panující, dle něhož nerozhoduje individuální, snad podprůměrná schopnost jednajícího, nýbrž stačí, že nebezpečnost jednání je poznatelna pro *přiměřené schopnosti člověka téhož životního postavení* (*Verkehrstypus*). Sám má pochybnosti o správnosti tohoto mínění, zejména an nepochopuje, jak by pak se dalo ospravedlniti zvláštní posuzování osob nepříčetných, jakož i takových, jež pro vady tělesné jsou nezpůsobilé k normálnému chování se. (Str. 45, p. 1.) Pokud tato výtka směřuje, jak nepochybno, i proti těm, kdož zastávají naznačené měřítko objektivní i pro obor práva trestního, odpovídám k ní, že pro stížené vadou tělesnou, která je činí nezpůsobilými k normálně opatrnému chování se člověka zdravého, platí měřítko zvláštní z té příčiny, poněvadž právě tací lidé tvoří zvláštní typus v životě (Verkehrstypus), (školní příklad: slepý chodec na ulici!), kdežto k abnormalitám duševním lze přihlížeti jen s hlediska trestní způsobilosti (nepříčetnosti nebo příčetnosti zmenšené).

Theorie pokoušející se vymeziti úmysl a nedbalost roztřiďuje *Müller* správně dle toho, pokládají-li rozdíl obou těchto forem viny za kvalitativní či kvantitativní. K prvním čítá theorii vůle a theorii představy, jichž společné známé kriterium *Frankovo* však pokládá za neudržitelné. De lege ferenda prohlašuje se pro rozdíl toliko kvantitativní t. j. pro vymezení forem viny dle intensity předvídání výsledku.[1])

Podivným způsobem žádá *Müller* k dolu i značnější *objektivní* míru ohrožení než k nedbalosti. Důvodem je mu, že by bylo „neodůvodněným skokem", kdybychom ohrožení nepatrného stupně (ještě normální) nepokládali vůbec za trestno, ohrožení pak jen o něco málo vyšší, ale již povšimnutí hodné (dle mé terminologie již nadnormální) trestali hned jako dolosní. Proto chce *Müller* na př. toho, kdo střílí na soka svého na tak značnou vzdálenost, že „ani výtečný střelec" nesmí doufati, že by na takovou vzdálenost mohl trefiti, a soka zastřelí (příklad *Trägerův*) a rovněž i toho, kdo dlaždice v průjezdě poleje olejem, aby strýc, po němž má děditi, zlomil vaz, trestati jen pro jednání nedbalé.(!) Tím ovšem jednak přichází ve formální rozpor s pojmem úmyslu jak přirozeným tak i právním, jednak úplně přehlíží materiální význam subjektivní nebezpečnosti pachatele dolosního pro zvýšenou trestnost činu. Dává-li pak v té příčině v úvahu, nemělo-li by k dolu býti požadováno ohrožení účelu normou vytyčeného tak značné, že čin se jeví se stanoviska objektivní prognosy *prostředkem k účelu právě opáčnému*, sluší proti tomu namítnouti, že roztřiďování lidských činů jako prostředků k určitému účelu se stanoviska nějaké *objektivní* prognosy je nemyslitelno. Ostatně kdyby navrhované kriterium bylo způsobilé, musil by *Müller* v případě, že úmyslné ohrožení by nedosahovalo

[1]) Uvádí-li *Mütller* (str. 50) mezi zástupci tohoto mínění vedle *Löfflera* a *Klee-a* také *mne* se vztahem na můj spis: Formen der Strafschuld (1903), je patrně na omylu. Neboť odlišení forem viny, jež v tomto spise oproti *Löfflerovi* navrhuji: *úmysl = obmysl* (výsledek je účelem jednání), *vina vědomá* a *vina nevědomá* je nesporně *qualitativní* a to dokonce s hranicemi velmi ostře vytýčenými.

této míry, důsledně sprostiti a nikoli trestati pro nedbalost, jak chce učiniti v obou případech svrchu uvedených (str. 42—55).

Dotýkaje se dále t. zv. *deliktů výsledkem kvalifikovaných*, při nichž zákon spojuje přísnější trest s těžším výsledkem nehledě k tomu, je-li zaviněn čili nic, dovozuje, že důvod toho může záležeti jedině v tom, že v takových případech bývá s lehčím (zaviněným) výsledkem *zpravidla* spojeno nebezpečí výsledku těžšího. Proto pokládá za podmínku přísnějšího trestu, že lehčí, zaviněný výsledek vedl k těžšímu právě v *rámci této nebezpečnosti*. Při tom si nijak nezatajuje, že řešení těchto případů způsobuje právě theorii podmínky značné obtíže, správně ihned podotýkaje, že by nebylo spravedlivo činiti této theorii výtky proto, že ,,se zdráhá zaplatiti dluhy tohoto zrůdného potomka dolu indirektního" (str. 61—66).

Další ne méně zajímavé úvahy spisovatelovy vztahující se na oblast práva *civilního* doporučuji pozornosti našich civilistů. Zde jen zcela stručně uvádím, že, pokud ku vzniku závazku náhradního je kromě způsobené škody třeba *zavinění*, žádá *Müller* důsledně i pro civilní právo, aby tu bylo jednání odporující objektivně právní normě t. j. jednání nebezpečné se stanoviska objektivní prognosy a aby škoda vzešla právě v rámci nebezpečí (str. 65—70). Ale také v případech, kde *nezaviněné* způsobení škody zakládá ručení, obmezuje se toto na škodu vzešlou uskutečněním onoho nebezpečí, ,,vzhledem k němuž byla stanovena náhradní závaznost jednání, o něž jde", tedy na př. při podniku železničním na nehody vznikající uskutečněním nebezpečí vlastního provozu železničnímu. Ani zde tedy není třeba sám pojem příčinnosti nějak obmezovati (str. 71—81).

Druhý díl spisu je věnován jednak pojmovému určení škody — (zajímavo je tu tvrzení, že hodnota se nehodí k určení škody) — jednak úvahám o rozsahu a obsahu závazku náhradního. (Str. 81—137.)

Chtěl-li spisovatel, jak v doslovu praví, spisem svým přispěti k objasnění ,,podstaty otázek, jež se skrývají pod škraboškou problemu kausálního," ,,aby tato škraboška s tajemnými rysy jednoho z praproblemu lidského poznání konečně pozbyla své moci zmatky působící", sluší uznati, že tohoto účelu svého dosáhl potud, ano se mu podařilo s jiného hlediska, než se stalo prvé, a zejména i pro oblast práva civilního doličiti možnost, za důsledného setrvávání při neobmezeném pojmu podmínky přikázati obmezující prvky nauce o bezprávnosti. Namítá-li pak *Kriegsmann* (Zeitschrift f. die gesamte Strafrechtswissenschaft sv. 37, str. 731), na obranu theorie vztahu adekvátního, že je nepřípustno takto ,,rozbíjeti" jednotný pojem příčinnosti, zdá se mi spíše, že pojem ten rozbíjí sama theorie posléz uvedená, vylučujíc svým restriktivním určením pojmu příčinnosti z něho řadu případů, kde výsledek — aspoň ve smyslu jak filosofie tak i mluvy lidové — nesporně byl způsoben. *Miřička.*

Soudní řízení.

Vacek Josef, O dozoru nad podnikem dle cís. nař. ze dne 17. září 1914, č. 247 ř. z.

Pojednání o dozoru nad podnikem uveřejněné z Právníka 1915, ročník LIV. Zvláštním otiskem (str. 57) v úvodní stati vychází z poukazu k povaze této instituce jakožto *právního zařízení válečného* a k tomu, že podle našeho práva plniti má *úkol dvojí*: totiž chrániti poctivého avšak placení neschopného dlužníka proti konkursu a exekucím, ale taktéž pečovati o zájmy věřitelů odvrácením od nich újmy tím, že obmezuje se právo dlužníka, nakládati majetkem. Zdůrazňuje se, že správné ocenění této instituce dbáti musí porovnání zákona v německé říši o ní vydaného s rakouským, jelikož našemu onen za vzor sloužil.

V stati druhé připomíná se, že v německé říši nedošlo k zákonnému přiročí, nýbrž ihned po vypuknutí války, totiž již dne 8. srpna 1914, vydáno bylo prohlášení ústřední vlády o zavedení dozoru nad podniky, arciť pouze v zájmu dlužníka poctivého, jenž tím ušetřen byl zahájení úpadku a pronásledování exekucemi, stal-li se následkem války nastalé nezpůsobilým, plniti své závazky peněžité. Neměl však ochrany požívati také proti tomu, aby žalován býti mohl. Při upravení dotčeného právního ústavu v říši německé přihlíženo bylo k zákonům vydaným v Anglii, Francii a Italii o řízení vyrovnávacím a o přiročí, jak stručným odkazem k těm předpisům (str. 11). a výňatky z nich se naznačuje. Avšak již roku 1857 za velké krise obchodní v Hamburku dozor nad podniky zaváděn byl, jak se v Deutsche Jur. Ztg. 1915, str. 594 na paměť uvádí a dodati sluší.

Třetí stať rozvádí, že různost hospodářských poměrů v naší říši a v německé panující vedla u nás k vyhlášení zákonného přiročí. Když pak v Němcích na sjezdu obchodnictva konaném 15. září 1914 proniklo nejkrajnější mínění o žádoucí opravě tam již platného zákona o dozoru nad podniky, totiž že každému věřiteli bez rozdílu příslušeti má právo, dozor navrhovati, zač se také starostové obchodnictva (die Ältesten der Kaufmannschaft) v Berlíně byli přimlouvali, u nás legislace ubírala se cestou střední, propůjčujíc cís. nařízením ze dne 17. září 1914 čís. ř. z. 247 právo, navrhovati dozor nad podnikem nejen dlužníku, jak v Němcích, nýbrž i *věřiteli* jeho kterémukoli, avšak s *tím obmezením*, že osvědčena býti měla navrhovatelem nekalost záměru dlužníkova hospodaření. Tato dvojakost účelu dozoru v našem právu má v zápětí četné nesrovnalosti.

V čtvrté části pojednání přistupuje se k *dogmatickému rozboru*, při čemž stále koná se porovnávání norem našeho práva s německým, jež bylo jeho prototypem.

Předkem uvažuje se o tom, „na koho dopadá ústav dozoru nad podníky“. Odpověď na otázku tu zní, že *na každého majitele podniku*, nikoli jen obchodního (k čemu by sváděl český překlad zákona: dozor nad obchodováním), nýbrž podniku (Unternehmen) v nejširším slova smyslu, tedy i takového výdělečného, jenž nespadá pod předpisy obchodního a živnostenského

práva, jako podnik léčebný, divadelní, soukromého učeliště a pod. Autor na doklad správnosti svého výkladu dovolává se jednak povšechného zněni § 1 cís. nař. o dozoru vydaného, dále mínění projeveného ve Věstníku min. pr. XXV. str. 528 a soukromých sdělení, jichž si vyžádal na prof. Kohleru a minist. sekč. předn. Schauerovi. Ježto není třeba, aby podnik podléhal předpisům práva obchodního, také podnikatel staveb, pachtéř pozemků podroben býti může dozoru, nikoli však ten, kdož pouze ručí za závazky nějakého podnikatele. O tom, zdali prokurista v obchodě ustanovený za dozor nad podnikem žádati může, o čem se názory různí (Ger. Ztg. 1914 str. 528), nebylo v pojednání uvažováno. Zajímavou byla by bývala také otázka, zdali za dozor nad svým podnikem žádati může podnikatel cizozemec, který jest příslušníkem státu, s nímž říše naše válčí, jest-li zde svůj závod zmocněncem provozuje, při čemž zásadní stanovisko zaujaté naším právem v § 99 j. n. bylo uvážiti. Dozor nad takovým podnikem, k němuž dojíti může podle nař. vešk. min. ze dne 22. října 1914 ř. z. č. 292 má jiných příčin a jiného účelu.

Při rozboru *podmínek*, za kterých soud dozor nad podnikem povoliti může, *různých podle toho, kdo za to žádá,* totiž zdali *dlužník* sám aneb jeho *věřitel*, schvaluje se, že naše právo dozor připouští i tehdy, když nezpůsobilost k placení teprve za války se objevila a nikoli jen, když válečnými běhy podmíněna byla, na rozdíl od německého práva. Ovšem odepírá autor dlužníkovi zřízení dozoru, pakli podle jeho majetkových poměrů nelze toho se nadíti, že by po válce schopným se stal dluhy své platiti; mínění to potvrzuje jemu na doklad citovaný § 2 min. nař. na vysvětlení zákona vydaného. K posouzení hospodářských poměrů o přípustnosti dozoru rozhodujících poslouží nejlépe seznam jmění a dluhů, jejž žadatel věřitel předložiti má, při čemž připomíná autor právem, že by bylo záhodno bývalo uděliti soudci právo, aby přidržeti směl dlužníka k vykonání přísahy vyjevovací, což také při uvažování o obchodním dozoru ve Vídeňské právnické jednotě (Ger. Ztg. 1914, str. 535) navrhováno bylo. Nové cís. nař. o dozoru nad podniky ze dne 17. prosince 1915 čís. ř. z. 373 tomu požadavku vyhovělo, nikoliv však dále jdoucímu s jiné strany projevenému přání, aby při zavádění dozoru inventura *notářem* prováděna byla (Ger. Ztg. cit. str. 536), což by náklady bylo zvýšilo.

Mínění autorovu, že k žádosti věřitele také na podnik dlužníka, jenž platebních obtíží nemá, dozor uvaliti lze, přisvědčiti sluší, poněvadž náš zákonodárce maje při dozoru dvojí účel na zřeteli, chrániti chtěl též věřitele proti hrozícímu nebezpečí, že by v čas splatnosti dluhu exekuce byla již nemožnou. Že nerozhodují jen hospodářské poměry dlužníka, nýbrž i počínání si jeho, důvodně autor zdůrazňuje, a vyplývá to ze slov § 1, II. cís. nař.: „infolge der *Gebarung* des Schuldners gefährdet sind". Právem vylučuje tudíž autor, aby zaveden byl k žádosti věřitele dozor nad podnikem, jehož majitel, nikterakž záludně si nepočínající, povolán byl ke konání služby válečné a uzavřel podnik aneb jej svěřil plnomocníku. Majitel dotčený nebude míti arciť příčiny k žádosti za dozor nad svým podnikem, jsa proti exekucím již chráněn ustanovením § 6 cís. nař. ze dne 29 VII 1914 č. 178

ř. z. Že se předpokládá jako podmínky příznivého vyřízení žádosti věřitele za dozor ohrožení zájmů *celého* věřitelstva, správně dovozuje se z poučení ministerstva práv (V. Bl. d. Just. Min. 1914, str. 529).

Pro mínění v pojednání hájené, že žadatel věřitel nemusí vykázati, že pohledávka jeho jest splatnou, nyní uvésti lze analogii § 71 konk. ř. (concl. a mai. ad minus).

Po vyložení podmínek dozoru pojednáno jest o tom, jaké *účinky právní* má zavedení jeho. Jsouť: ve prospěch dlužníka sproštění jeho co do povinnosti, žádati za konkurs, a rovněž odnětí práva věřitelům, aby za to žádali, dále vyloučení povolení exekuce pro dluhy peněžité v jeho jmění, ovšem ale také odložení výkonu prve již povolené exekuce, která podle žádosti vymáhajícího věřitele v čas uvalení dozoru ještě vykonána nebyla. Dozor zařízený pouze nevadí exekuci pro pohledávky, které v konkursu jsou privilegovanými, aneb za trvání dozoru z provozování podniku za souhlasu dozorce vznikly, neméně pak exekuci co do nároků na vyloučení a odloučení předmětů z podstaty. Vždyť podobně v posléze dotčených směrech také věci v konkursu se mají. Ovšem soudní dozor neoprávňuje k droit de suite jako říz. vyrovn. § 22. Arciť neuhasínají práva exekuční na krátce před povolením dozoru nabytá, jako v konkursu a v řízení vyrovnávacím (§ 12 konk. ř. a § 12 řádu vyrovn.). Žádosti za uvalení konkursu durante administratione ani pro pohledávky výše vzpomenuté vyhověti nelze, jelikož by jinak — jak pojednání správně dovozuje — účel dozoru přímo zmařen byl. Předpis jasný, jaký v té otázce německý zákon obsahuje, schází sice v cís. nařízení u nás platném, avšak přes to, že znění § 6 a 13 jeho jest nedosti přesné, vyplývá to, co tvrzeno bylo, z povahy věci. Ani novější cís. nař. ze dne 17. XII. 1915 ř. z. č. 373 přesnějšího vyjádření se neužilo.

V pojednání schází bližší (srovn. str. 29) vytknutí toho, že také v našem právu dozor *nepřeruší* spory a *nepřekáží* tomu, aby dlužník sám (nikoli zastoupen dozorcem) *žalován* byl. V rozsudku odsuzujícím soud vhodně použije práva jemu již cís. nař. ze dne 27. září 1914 ř. z. č. 261 a nejnověji cís nař. ze dne 22. XII. 1915 ř. z. č. 384 propůjčeného, aby přiměřeně k hospodářským poměrům dlužníkovým vyměřil lhůtu rozsudeční co do plnění. Jelikož však *návrhu* toho se domáhajícího se strany dlužníka potřebí, nebude moci soud tak se zachovati při rozsudcích pro zmeškání roku dlužníkem vydaných § 404 sd. ř., ani soud ten, při němž dozor nad podnikem vyhlášený podle ediktu jej prohlašujícího jest vůbec znám. Při některých pohledávkách co do exekuce privilegovaných prodloužení lhůty místa nemá (zvláště při dluzích z námezdního poměru).

Ani vydání *platebních rozkazů* není vyloučeno, arciť ale exekuce nepřípustna. Rozsudku pro zmeškání I. roku dlužníkem, po uvalení dozoru proti němu vydanému, jímž lhůta rozsudeční přiměřeně prodloužena nebyla, čeliti nelze odporem podle § 35 ex. ř., jelikož nejde o okolnosti překážející výkonu, jež vznikly až po skončení *ústního* přelíčení. Pakli za trvání dozoru omylem soudu exekuce povolena byla, slušelo by ale rekursu vyhověti, jelikož vytknutí okolnosti, že dlužníkův podnik jest pod dozorem, není novotou, ovšem také v rekursu v řízení exekučním nepřípustnou (§ 65,

§ 78 ex. ř.), ale vytýkáním toho, že překážka zákonná vůbec známá (§ 269 sd. ř., § 78 ex. ř.) povolení exekuce vadila.

Odpor podle § 36, č. 1 ex. ř. byl by nemístný, poněvadž rekursem se vystačí.

Rozdíl co do šetření notoriety prohlášení dozoru při vydávání rozsudku pro zmeškání a při povolování exekuce vysvětluje se tím, že v řízení sporném vládne zásada projednací, návrhů žádající (§ 404 sd. ř.), v řízeni exekučním vyhledávací (§ 55, III., ex. ř.).

Dozor nad podnikem nepřekáží také odpůrčím sporům, v nichž naříkají se právní jednání před zavedením dozoru provedená od věřitelů výminkou k exekucí oprávněných podle § 13 zák. o dozoru; neboť jenom jim přísluší pohledávka *vykonatelná*, čehož § 8 odpůrčího řádu vyžaduje. Jiní věřitele podnikatele pod soudním dohledem stojícího mohou sobě zachovati do dvou let právo k vznešení žaloby odpůrčí *pozdějšímu* soudním neb notářským sdělením podle § 9 ř. odpůrč.

Konečně vzhledem k § 11 ex. ř. vytknuto buď, že dozorem nad obchodní společností uvaleným vyloučena nebude exekuce z dluhů společnosti na základě rozsudku proti ní vydaného na soukromé jmění některého veřejného společníka.

Další oddíl pojednání zabývá se vypsáním *způsobu*, jakým dozor nad podnikem veden býti má. Poukazuje se při tom k odchylkám od německého zákona, jež dlužníku neukládá určitá omezení co do práva disposice majetkem, v našem právu výslovně vytknutá, z části podle zákona, z části podle přání dozorce nastávající.

Dvojitý účel instituce jest toho příčinou, že stanoveno bylo u nás rozšíření práv dozorcových, jež těžce dopadá na podnik, pod dozorem stojící, došlo-li k němu v zájmu dlužníka a nikoli k ochraně věřitelů, nač autor důvodně poukazuje. Záhodno bylo by bývalo, co nejrozhodněji ohraditi se v pojednání proti názoru v debatě ve Vídeňské právnické jednotě projevenému (Ger. Ztg. 1914 str. 527) rakouským *soudcem*, podle kterého prý rozdíl v příslušných předpisech obou práv s tím souvisí, že německé právo na zřeteli má „cit pro povinnost a rozvážnost dlužníků v Německu", kdežto naše právo prý „má co činiti s různými národy a nikoli s jednotně kultivovaným národem státním (einheitlich kultiviertes Staatsvolk)". Nelze zajisté naprosto činiti rozdíl co do citu pro povinnost mezi lidem v říši německé a obyvatelstvem v říši naší! Rozdíl v předpisech přirozeně vysvětluje se tím, že patrně ministerstvo práv při stížení disposice majetkem dlužníkovi za trvání dozoru mělo na zřeteli upravení předpisů o tom obsažené v chystaném cís. nař. o řízení vyrovnávacím, ve které dozor nad podnikem ústiti může, a z této osnovy je převzalo.

Další rozdíl mezi oběma zákony jeví se v tom, kterak *nakládati* sluší *přebytkem ze správy podniku*. Soudní dozor nad podnikem má sloužiti k jeho zachování, konkurs k jeho realisování za účelem uspokojení věřitelstva. Není účelem dozoru uhrazování pohledávek před jeho zavedením vzniklých, pročež z peněz docházejících vynakládáno býti má (po uhrazení živobytí podnikatele) na další vedení podniku, a jen zbytku použito k placení starších

dluhů. Přes to souhlasíme (proti mínění autora) s ustanovením našeho práva, jež velí, že *přebytek podle zásad v konkursu platných* a nikoli podle volného uvážení dozorce, jak v právu německém přikázáno jest, rozdělen býti má; neboť v poslednějším případě může co do dřívějšího uspokojování nadržováno býti určitým věřitelům na př. důrazněji se hlásícím aneb potřebnějším aneb příbuzným dlužníka. Důsledkem ustanovení našeho práva vyloučeny budou v konkursu, jenž se přidruží přímo k soudnímu dozoru nad podnikem, žaloby odpůrčí pro takové neoprávněné opatřování některých věřitelů výhodami čili pro tak zvané inkongruentní uhrazování (§ 30 kk. ř.), kdežto podle německého práva budou přípustnými. Jest s podivením, že autor, který na str. 25 schvaluje zachování přednosti věřitelům v konkursu privilegovaným vyhrazené také při dozoru nad podnikem, prohlašuje na str. 31, že pravidlo o rozdělování podle zásad konk. ř. jest „velmi nešťastné". Přehlíží, že podle § 8 čís. nařízení o dozoru jen „*zásad* konkursního řádu co do uspokojení věřitelů" použito býti má, nikoli také všech s úpravou konkursního řízení souvisejících *forem* rozdělování. Taktéž poznamenati sluší, že z výtěžku správy předem dlužníku a jeho rodině poskytováno býti má *skromné hrazení všech* potřeb životních (bescheidene Lebensführung), nikoli jen nejnutnější *výživa*, jak se tvrdí na str. 31, což znamená značnou úchylku od stanoviska konkursního řádu (§ 5), poněvadž liší se co do měřítka výživy a zahrnuje také uhrazení potřeb za *oděv* a *byt* (srovn. anal. § 672 obč. z.), ale ovšem jen *skromných* a nikoli stavu přiměřených (jak podle § 673 obč. z.).

V následující úvaze o tom, „kdy *zavedení dozoru jest provedeno*", hájí se mínění, že o tom rozhoduje čas, kdy dozorci doručí se jeho povolání k dozoru, čemu na doklad autorem dovoláno se jest § 118 s. ř. Zároveň odmítá se důvodně mínění, že by rozhodoval den, kdy soud dozor povolil, což předce známo není, pročež ono mínění v životě praktickém naprosto nedalo by se provésti. Neprávem odmítá se však názor, že za rozhodující pokládano býti má, kdy *stalo se veřejné prohlášení soudem* o povolení dozoru. Vždyť posléz dotčenému nasvědčuje, že naše právo úchylkou od německého přikázalo, aby vydána byla veřejná vyhláška o zavedení dozoru, a obmezilo mnohem širší měrou, nežli právo německé dlužníka co do nakládání jměním. Rovněž tomu nasvědčuje obdoba předpisů zajisté nejbližších, totiž daných o řízení vyrovnávacím ohledně otázky, kdy účinky jeho nastupují (§ 7 vyrovnacího řízení) a konečně úvaha, že jen za platnosti názoru zde zastávaného snadně řešena bude otázka, zda řízení zavádějící dozor aneb konkursni prvé nastalo. Proti mínění autorem hájenému sluší uvážiti, že právo naše na publicitu zavedení dozoru největší váhu klade, tudíž účinky jeho sotva na pozdější dobu posunouti chce, a že analogie § 118 s. ř., které se bylo dovoláno, na případ, o který běží, se nehodí.

V rozboru „*ustanovení, jež týkají se procesního práva*", poukazuje se k tomu, že výhodnějším bylo by bývalo, přikázati dozorčí řízení soudům okresním, jimž hospodářské poměry dlužníka jsou spíše známy, (jak v Německu nařízeno bylo ohledně řízení tohoto a konkursního) nežli soudům sborovým I. instanci, jak ustanoveno bylo u nás. Avšak nesluší přehlížeti, že pokud jde o řízení konkursní, zajisté z důvodů závažných tak se stalo

(viz motivy již ke konkursnímu řádu z r. 1868 u Kaserera: Kommentar § 58 a ke konkursnímu řádu z r. 1914 v Denkschrift des Just. Min. str. 57).

Nezdá se nám býti přípustno, aby dlužník po žádosti za vyhlášení konkursu, od některého věřitele podané, žádal za zřízení dozoru nad podnikem, jak míní autor táhna se k analogii § 1 vyrovnávacího řízení. Nechť dlužník navrhne vnucené narovnání, jak dopouští § tento.

Polemika na str. 39 proti povinnosti uložené za dozor žádajícímu věřitelovi, aby *osvědčil*, že dlužník počínáním svým ohrožuje věřitelstvo, není odůvodněna, přes to, že poukazuje k nesnázím vzcházejícím z toho, že k osvědčení hodí se jen ty prostředky průvodní, jichž ihned použíti lze. Přeje-li si skladatel pojednání, aby zákonodárce i v tomto případě, jako když povolen byl dozor k návrhu samého dlužníka, zůstavil soudu *plnou volnost uvažování*, nesluší přehlížeti, že při opatření soudním, jež tak hluboko zasahuje v disposiční právo celým v podniku investovaným majetkem, jakým jest uvalení dozoru nad podnikem a překáží přímo nakládáním nemovitostmi, žádati sluší záruky co do důvodnosti jeho alespoň stejné jako při prozatímním opatření, jímž se volná disposice jen některým určitým předmětem majetkovým dlužníka obmezuje. Mimo to nelze zapomínati, že: „Malitiis non indulgendum", vzhledem ku věřiteli, jenž z osobních důvodů zneužíti by chtěl instituce, určené k ochraně hospodářských zájmů, jen k týrání dlužníka.

O „officiosní povaze řízení", čímž míní autor platnost zásady vyhledávací, nemůže pochybováno býti při řízení, o které jde, podle jeho účelu a celé úpravy.

Právní postavení dozorce soudem ustanoveného vylíčeno jest zevrubně podle předpisů o tom platných a zároveň také poukázáno k ministerskému vynesení, kterýmž odstraněny byly pochybnosti vzniklé co do osobní způsobilosti k tomuto úkolu. K vývodům spisovatelovým (str. 40) dodati lze, že dozorcem býti musí osoba svépravná (a contr. § 1018 obč. z.), jelikož na sebe vztáhnouti může celé řízení podniku (§ 7 zák. o dozoru), ale může býti také osoba pohlaví ženského (arg. § 4 zák. o doz., slovo: „Person" § 21 nov. k obč. z.), nikoli ale právnická osoba (společnost akciová). Vhodně dotčeno jest se toho, že v praxi zamlouvati se bude předchozí dotaz k osobě, která soudem za dozorce nad určitým podnikem vyhlédnuta byla, zdali přijati hodlá úkol, čímž jinak nastávající průtahy co do plného účinku povoleného dozoru minou. Připamatováno nebylo, že co se odměny týče nepožívá dozorce té výhody, jakéž účasten jest správce z řízení vyrovnávacího podle § 46 č. 1 kk. ř., jestli k řízení vyrovnávacímu ihned se přidružilo řízení kkní. Dozorce přihlaš své požadavky za odměnu jako věřitel konkursní.

Postrádáme však rozboru o právní povaze dozorcova postavení, jež umístěno býti mělo v pojednání všechny předpisy zákona do podrobností rozebírajícím. Zajisté není dozorce vedle dlužníka, jenž zachovává své způsobilosti k právním činům, pouhým negotiorum gestorem, nýbrž *soudem autorisovaným a soudu zodpovědným zřizencem*, jehož *práva a povinnosti*

nikoli podle zásad práva občanského, nýbrž podle *předpisů veřejnoprávních o vnuceném dozoru* posuzovati sluší, jak již v debatě provedené v Právnické jednotě vídeňské (Ger. Ztg. 1914, str. 527) vytknuto bylo. Vhodno bylo by bývalo připomenouti, že zákonu o dozoru nad podniky cizím jest nějaký výbor věřitelů, s jakým se setkáváme v řízení vyrovnávacím a v konkursu aneb i při ochraně práv veškerých věřitelů z parciálních dlužních úpisů vedle opatrovníka. Zajímavo bylo by bývalo porovnání oprávnění dozorce zřízeného k dozoru nad podnikem v zájmu dlužníka aneb věřitelů zavedeného s těmi právy, která dozorci nad zdejším podnikem příslušníka státu s naší říší válčícího propůjčena byla nařízením veškerého ministerstva ze dne 22. října 1914 č. ř. z. 292. Účel obou dozorů v mnohém ohledu různění práv dozorců obojího druhu v zápětí má. Na snadě bylo vytčení toho, v čem se shodují a v čem se liší postavení dozorce nad podnikem a vnuceného správce podniku v řízení exekučním, čímž by ono plasticky bylo vystoupilo.

Vývody o *opravných prostředcích* schvalují, že ze zralých úvah náš zákonodárce v určitých případech vším právem připustil rekurs, rozdílem od německého práva na dobro jej vylučujícího. Polemisujíce proti mínění jež pronesl Sternberg, nepřimlouvají se za to, aby de lege ferenda připouštěn byl řádný revisní rekurs podle domnělé analogie § 176 konk. řádu, poukazujíce trefně k tomu, že dozor nad podnikem a konkurs co do právní povahy své podstatně se různí. Rovněž správně připomínají, že platnost všeobecného pravidla § 524 (odst. I.) vylučujícího odkládací účinek rekursu, v praxi jeviti bude nepříznivý vliv potud, že soudové při kollisi zájmů věřitelů a dlužníků rozpakovati se budou, aby vyslovili často ze své moci podle § 524, odst. 2., že rekurs podaný v tom kterém případě má účinek odkládací.

Stať pojednávající o *zrušení* dozoru rozebírá podrobně příčiny, jež k tomu vedou, a různí je podle toho, k čí návrhu dozor zaveden byl. Podrobnější rozbor o tom vítati sluší, poněvadž § 10 pouze přikazuje, aby zrušen byl dozor, minuly-li jeho předpoklady, anebo „z jiných důležitých příčin". Praxe nemajíc bližší opory v právní normě kolísala, ježto ministerské nařízení uváděcí (§ 2) jedině tu spornou otázku rozhodlo, zdali dozor zrušiti sluší, vyšlo-li na jevo, že jím konkurs odvrácen nebude, ježto nadíti se nelze schopnosti dlužníka k placení svých dluhů po válce, což nyní císařské nařízení o dozoru nad podniky ze dne 17. prosince 1915 č. 373 ř. z. opakuje. Důležitým důvodem k zrušení arciť jest, neplní-li dlužník povinnosti zákonem jemu uložené po zavedení dozoru, zvláště také vůči dozorci, rovněž dále minuly-li podmínky zavedení dozoru na př. vzkvetl-li podnik tou měrou, že nabyl podnikatel plné schopnosti k placení svých dluhů. Ukončení války zákon neuvádí mezi příčinami zrušení dozoru. Ale ministr práv zmocněn byl (§ 15), *zákon* o dozoru nad podniky zbaviti další platnosti „v příhodném čase".

Mezera v původním předpise o dozoru zůstavená co do příčin jeho zrušení v nyní platném císařském nařízení vyplněna byla zvláště vytknutím toho, že dozor, k němuž *došlo*, „zneužitím předpisů zákonných" (missbräuchlich), zrušiti sluší, jakmile to se objeví (§ 10), třeba po pátráních konaných.

Ačkoli se ani novější zákon o tom nezmiňuje, zda může se *dlužník dozoru* k jeho přání *zavedeného vzdáti*, sluší k jistivému zodpovědění, jež autor podává, přisvědčiti. Nebo dozor jest dobrodiním dlužníku poskytnutým, jehož zrušením veřitelstvu plná volnost dobývání svých pohledávek se vrací. *Jinak* věc se má při dozoru k žádosti *některého věřitele* zavedeném; jelikož účelem takového dozoru bylo bránění nekalým úmyslům dlužníkovým, nemůže vzdání se dozoru žadatelem proti přání ostatních věřitelů při soudě vésti k zrušení dozoru.

Výklady císařského nařízení o dozoru provázejí v poslední stati pojednání *úvahy de lege ferenda*, rozvádějící náměty již při interpretaci jednotlivých ustanovení vyslovené poněkud rozvláčným způsobem. Rozhodně projevuje se vzhledem k zkušenostem nabytým u soudů mínění, že legitimace k žádosti za dozor propůjčená *věřiteli* se nedoporučuje zvláště z uvážení, že proti vojínům do války odcházejícím návrhy na zavedení dozoru podávány bývají za tím účelem, aby tím činil se nátlak na dlužníka a jeho příbuzné, když podle císařského nařízení ze dne 29. července 1914 č. 178 ř. z. žaloba a exekuce od něho z příčin závažných byly oddáleny.

Autor přimlouvá se *za odstranění dozoru zaváděného k návrhu věřitele* vůbec, poněvadž již moratorium minulo, v čem ale výše citované císařské nařízení jeho tužbě nevyhovělo.

Oproti tomu zastává se *rozšíření* přípustnosti soudního *dozoru k návrhu dlužníka* nad podnikem vůbec pro vis maior, jakou jsou: strike, boycott, kartell, nejen tudíž po čas války. Podobné ustanovení platí v Belgii jsouc co do času obmezeno totiž dobou dvou měsíců, ale jen nastává se svolením tříčtvrtinové většiny věřitelstva, jehož dosíci jest nesnadno.

Dotknouti se jest ještě toho, že autor v poznámce na konci spisu (str. 54, č. 76) věnované reformě konkursního řízení přimlouvá se poukazem k anglické Bankruptly Act (1883) za stanovení podmínky, že žadatel za zahájení konkursu má vykazovati *značnější* pohledávku.

Z předeslaného obsahu pojednání jest patrno, že skladatel jeho celý právní ústav dozoru nad podniky probral výklady svými, přihlížeje při tom povždy k příslušnému zákonu v Německu platícímu a vystihuje rozdíly mezi ním a rakouským císařským nařízením o dozoru vydaným r. 1914.

Podle své podstaty právní tento ústav neposkytl příležitosti k právnickým konstrukcím; bylo by se však zamlouvalo, aby *jediné* otázce v tom ohledu zajímavé, totiž jaké povahy jest postavení dozorcovo, bylo se dostalo povšimnutí a objasnění.

Z výkladů jest zřejmo, že skladatel pojednání čerpal pilně z bohaté praxe Pražského zemského soudu, z ministerských výnosů uváděcích a z různých článků v právnických listech o dozoru nad podniky uveřejněných, k nimž také poukazuje v poznámkách.

Autor pečoval o objasnění všech předpisů této právní instituce se týkajících a podal svým pojednáním vhodnou pomůcku, které by stručnější a úsečnější sloh byl prospěl. Povaha tohoto právního ústavu ryze praktického arcit vylučovala, aby pojednávání o ní pro *vědu* právní podalo výtěžku cennějšího. *Dr. Emil Ott.*

Rintelen Anton, Handbuch des österreichischen Konkurs- und Ausgleichsrechtes. Mnichov a Lipsko, Duncker & Humblot, 1915. (Stran 606, cena 15 M., váz 16 M.)

Čtenářům tohoto časopisu je známo, že *Rintelen* v r. 1910 vydal systematické zpracování konkursního práva rakouského (Das österreichische Konkursrecht, o němž zpráva v roč. X., str. 464 násl. t. časopisu). Už z toho bylo lze tedy souditi, že autor pokusí se i o systematické zpracování nového práva konkursního, císařským nařízením z 10. prosince 1914. č. 337 ř. z. v platnost uvedeného. Očekávání toto splnil *Rintelen* kromobyčejně brzy. Už půl roku po uveřejnění nových řádů (konkursního, vyrovnacího a odpůrčího) předložil veřejnosti obsáhlé dílo shora označené. I když uznáváme, že autor měl ve starším svém spisu vhodnou průpravu i důležitý podklad pro zpracování práva nového a že jakožto člen poradní komisse, jež zpracováním zákonných osnov se zabývala, měl příležitost seznámiti se dříve než kdo jiný s předpisy práva nového, tož přece nemůžeme mu odepříti uznání neobyčejné píle a veliké horlivosti, s jakou se nové práce podjal.

Spis nový rozdělen je na dvě knihy, z nichž první (značně rozsáhlejší) pojednává o právu konkursním, druhá o právu vyrovnacím. Každá kniha je opět rozdělena v díl všeobecný a díl zvláštní. Seznam věcný a rejstřík pramenů doplňuje vhodně celé dílo a usnadňuje značně jeho použití.

Vedlo by příliš daleko, kdybych chtěl zde uváděti obsah celého spisu; pokus takový zůstal by povždy neúplným. Chci zde přičiniti jenom některé poznámky, k nimž četba spisu zavdává podnět.

Kdo by byl očekával, že autor v zásadních otázkách konkursního práva zaujme vzhledem k právu novému jiné stanovisko než jaké zastával co do práva starého, bude zklamán. Autor zůstává i co do práva nového ve všech otázkách základních při názorech, jež byl hájil ve svém spisu starším.

Tak co do právní povahy řízení konkursního setrvává na názoru, že je řízení konkursní *exekucí universální* (str. 26 násl.) a vyvrací názory, z nichž jeden spatřuje v řízení konkursním zvláštní způsob řízení procesního, druhý však řízení nesporné. Důvodům autorovým nelze upříti váhy, ale přes to mám za to, že ani jeho důvody odpůrce v jich víře ve správnost vlastních jich konstrukcí nezviklají a o správnosti autorovy konstrukce nepřesvědčí. V řízení konkursním dají se při nepředpojatém zkoumání zjistiti jisté prvky všech tří shora označených oborů civilního řízení soudního, ale žádný z těchto prvků neobjevuje se tu v takové míře, aby bylo lze mu přiznati převahu, jej prohlásiti za jedině rozhodující a na jeho základě konstruovati povahu řízení konkursního. Pokus takový vždy narazí na odpor jiných, jak dokazuje nejlépe právě pestrost názorů v té příčině hájených. Podle mého názoru počínají si všickni, kdož posud pokusili se o konstrukci povahy řízení konkursního, příliš jednostranně, poněvadž si jen jeden nebo druhý z oněch prvků vyberou a jej za základ své konstrukce vezmou, jakoby zde jiných prvků nebylo anebo jakoby tyto jinaké prvky byly zcela bezvýznamny. Klásti důraz jen na jeden z těchto prvků, jiného však

nedbati, není správné tam, kde má býti ku všem stejně přihlíženo, poněvadž všechny jsou pro povahu řízení stejně důležity a jen *všechny dohromady* tvoří *podstatu* toho, co nazýváme řízením konkursním. Přihlížíme-li však stejnoměrně ku všem těm jednotlivým prvkům v řízení konkursním obsaženým, seznáme, že by bylo účelnější i jednodušší, při posuzování právní povahy řízení konkursního neupínati se jednostranně na řízení procesní, nesporné či exekuční, nýbrž spatřovati v řízení konkursním řízení zcela *samostatné*, na svoje vlastní podmínky vázané, svým vlastním účelům sloužící a svými zvláštními zařízeními vypravené, podobně (ovšem z jiných důvodů), jak to autor činí co do řízení vyrovnacího (str. 495). Vzhledem k ustanovení § 172 k. ř. pozbyla otázka konstrukce řízení konkursního ovšem svého dosahu *praktického*.

Také v dalších otázkách zásadních zůstává autor konservativním: konstruuje nyní jako prve ve prospěch věřitelstva konkursního zvláštní, právu zástavnímu podobné právo (zv. Beschlagsrecht) — následuje v tom *Kohlera* — na předmětech do konkursní podstaty náležejících, jemuž přiznává povahu práva soukromého (str. 150 násl.), a prohlašuje stejně jako dříve správce konkursní podstaty za zástupce věřitelstva (str. 62 násl.). S názory těmito nelze mi projeviti souhlas. Konstrukci, přiznávající veškerenstvu konkursních věřitelů na podstatě konkursní zvláštní právo soukromé, mám za nesprávnou i zbytečnou; konstrukce tato je nad to s to, aby poměr v úvahu zde přicházející jen zatemnila, ačkoli poměr tento je přirozeným důsledkem jednak odejmutí disposičního práva úpadci, jednak obmezení jednotlivých věřitelů konkursních co do samostatného uplatňování jich práv. Tento poměr nelze však jistě považovati za soukromý. Tím je už dáno také naše stanovisko k otázce o právním postavení správce konkursní podstaty. To, co spisovatel uvádí pro svůj názor, že správce podstaty je i v novém právu zástupcem věřitelstva, nepřesvědčuje a nedá se srovnati ani s ustanovením § 81 odst. 2 konk. ř. Zde zákon výslovně prohlašuje, že má správce podstaty oproti zvláštním zájmům jednotlivých účastníků hájiti vždy *zájmy společné*. Ustanovení toto platí sice v prvé řadě co do poměru věřitelů konkursních mezi sebou, není na ně ale nijak obmezeno. Neboť účastníky konkursního řízení nejsou jenom věřitelé konkursní, nýbrž i úpadce sám, jak spisovatel sám na jiném místě správně uvádí. Ocitnou-li se tudíž v tom kterém případě jednak zvláštní zájmy věřitelů konkursních, jednak zvláštní zájmy úpadcovy v rozporu, musí i tu správce konkursní podstaty podle předpisu v § 81 odst. 2. k. ř. vysloveného hájiti zájmy společné zájmy celku; z toho jde nutně, že správce stojí dle vůle zákona *nad* účastníky řízení konkursního, není také jich zástupcem, nýbrž je *orgánem úředním*. Je nápadno, že spisovatel právě s učením, jež spatřuje ve správci konkursní podstaty orgán úřední a jež je v nejužší souvislosti s processuální konstrukcí způsobilosti býti stranou ve sporu, vůbec se neobírá, nýbrž zmíniv se toliko o jeho existenci ihned přes ně přechází, nijak se s ním nevypořádav. Toho dlužno tím spíše litovati, poněvadž právě zmíněná nauka zjednodušuje celou otázku, vede k výsledkům nejuspokojivějším a v poslední době, jak se zdá, nabývá stále více zastanců.

Spisovatel setrvává i v otázce o právním postavení úpadce ve sporech konkursní podstaty se dotýkajících na svém dřívějším názoru a učí, že úpadce v těchto sporech pozbývá *legitimace k věci* (str. 180). Při tom zdá se však, že si ne dosti ostře uvědomil neuspokojivé důsledky, k nimž musí tento názor v životě vésti vzhledem k tomu, že na nedostatek legitimace věcné *nesluší* hleděti z moci úřední.

S posud zmíněnými zásadními hledisky souvisí, že spisovatel spatřuje i na dále v konkursní podstatě subjekt právní, jenž spory vede, v ně vstupuje a pod. S našeho hlediska nelze to schvalovati. Nazírání spisovatelovo nenalézá také v zákoně nijaké opory (na rozdíl od práva staršího). Nový konkursní řád úmyslně se vyhýbá všemu, co by mohlo dopouštěti závěr, „jakoby věřitelé dohromady tvořili zvláštní korporaci, jež by se na místě úpadce stávala nositelem jeho dosavadních práv majetkových“ (Pamětní spis. 19).

Důležité a zcela nové ustanovení §u 12 k. ř. vykládá spisovatel v ten rozum, že právo oddělné, jehož zánik § 12 odst. 1. konk. ř. vyslovuje, nemá býti z veřejných knih vymazáno (str. 303), že není také vyloučeno nabytí dalších práv na takovémto oddělném právu (str. 301) a že také nemá býti zrušena celá, na základě takovéhoto (nyní zaniklého) práva oddělného vedená exekuce, nýbrž jenom řízení zpeněžovací (str. 303). Tento výklad opírá se hlavně o to, že zaniklé právo oddělné *obživne* ve případech zrušení konkursu z důvodů v § 166 konk. ř. uvedených, jakož i ve případě tom, když usnesení vyslovující uvalení konkursu bude ve vyšší instanci zrušeno. Přes to, že okolnost posléze zmíněnou přehlížeti nelze a že spisovatel se částečně pro svůj názor i na znění §u 12 k. ř. (odst. 2.: „Das *Verwertungsverfahren* einzustellen) odvolávati může, nezdá se mi výklad spisovatelův bezvadným. Předpis §u 12 k. ř. předpokládá právo oddělné nabyté *exekucí* (právo zástavní nebo úkojné), zasahuje tudíž do řízení exekučního zahájeného právě touto exekucí a musí býti proto vykládáno se stálým zřením na zásady řádu *exekučního*. Exekuční řád předpisuje však zcela všeobecně (§§ 130, 207 ex. ř.), že ve případech právoplatného zrušení správy vnucené nebo nucené dražby — a k takovémuto zrušení dojde tu i podle § 12 odst. 2. k. ř. — mají býti z *moci úřední* veškery knihovní poznámky vztahující se na toto exekuční řízení *vymazány*, tedy zejména i poznámka zahájení vnucené správy nebo nucené dražby, k níž se vznik práva úkojného pojí (§§ 98, 104, 134, 135 ex. ř.). Míní-li tudíž autor, že výmaz práva zástavního (což je ostatně příliš úzké, poněvadž k právům oddělným §em 12 k. ř. postiženým patří i právo úkojné) nemůže býti v knihách pozemkových na základě vyhlášení konkursu ještě proveden, nebere náležitého zřetele na shora uvedené ustanovení řádu exekučního. Názor tento vede ale dále i k tomu, že právo oddělné, zákonným předpisem *za zaniklé* prohlášené v knihách veřejných nadále zapsáno zůstává, jakoby trvalo po právu, čímž se kniha veřejná stává nepravdivou a může snadno zavdati podnět k otázkám vztahujícím se na ochranu důvěry v knihy veřejné. Také názor, dle něhož nesluší zrušiti exekuci opřenou o oddělné právo ve smyslu §u 12 k. ř. zaniklé, nýbrž jen řízení zpeněžovací, ocitá se,

ačkoli pro sebe může doslov §u 12 odst. 2. k. ř. uvésti, v rozporu se zásadami řízení exekučního. Názor tento může vycházeti toliko ze dvou alternativ: buď zůstává exekuce v platnosti, *poněvadž* právo oddělné, jež tvoří východisko a základ této exekuce, na dále trvá — předpoklad tento je však v příkrém odporu s jasným příkazem §u 12 odst. 1 k. ř., dle něhož právo toto uvalením konkursu *zaniká* — anebo exekuce, o níž tu řeč, zůstává v platnosti, ačkoliv právo oddělné zaniklo — předpoklad tento odporuje zase řádu exekučnímu, jenž nezná exekuci *bez* práva zástavního nebo úkojného.

Ohled na možné — byť i jen výjimečně a zcela řídce nastávající — obživnutí zaniklého práva oddělného nemusí podle mého názoru svésti k takovým odchylkám od zásad ovládajících právo exekuční. Dojde-li skutečně k obživnutí práva oddělného, lze mu i bez takovýchto odchylek zjednati platnost opětným zápisem zaniklého a nyní obživlého práva oddělného, a sice s *právními účinky původního zápisu.* Bližší vývody snažím se podati na jiném místě (srv. můj spis „Der Konkurskommissär nach der öst. K. O.", 1916, str. 74 násl.).

Jinou, rovněž do řízení exekučního zasahující novotou je ustanovení §u 11 k. ř. (rovněž souhlasné s ním ustanovení § 11 vyrovn. ř.) o odložení exekučního zcizení konkursním komisařem neb konk. soudem na dobu nejdéle 60 dní; ustanovení toto ve spisu (str. 292, 534) odbyto příliš stručně, ačkoli by bylo podrobnějšího rozboru vyžadovalo.

Tvrzení (str. 45), že při písemných rekursech netřeba podpisu advokátova, nemá v ustanovení §u 173 k. ř. dostatečného podkladu. Neboť zásada, že neplatí předpisy o zastoupení advokáty, má i pro soudy okresní platnost všeobecnou a přece zde § 520 c. ř. z. výslovně předpisuje, že musí býti písemné rekursy podepsány advokátem.

Rovněž názor, dle něhož usnesení řízení konkursního jsou zpravidla vykonatelna i před svou právoplatností, při čemž odkázáno na § 524 c. ř. s. (str. 43), není v souhlasu s předpisem §u 1 č. 7 ex. ř. Neboť zde se prohlašují za tituly exekuční *právoplatná* usnesení v řízení konkursním vydaná. Mínění spisovatelovo může se tudíž vztahovati toliko na taková usnesení, jejichž provedení neděje se podle předpisů řádu exekučního. Rovněž názor spisovatelův (str. 475), že nucené vyrovnání soudně potvrzené není titulem exekučním, přehlíží předpis §u 1 č. 7 ex. ř., kde jsou narovnání v konkursním řízení uzavřená a soudně potvrzená uznána za tituly *exekuční*. Opačný náhled málo by asi vzbuzoval a podporoval ochotu věřitelů konkursních k uzavření takových narovnání, což by sotva vyhovovalo úmyslu nových zákonů. Z té příčiny, jakož i vzhledem k tomu, že narovnání, k nimž dochází podle předpisů řádu vyrovnacího, jsou téže povahy právní jako nucené narovnání v konkursu, bylo by lze přiznati i narovnáním oněm podle analogie § 1 č. 7 ex. ř. vlastnost titulu exekučního, nepopírá-li dlužník pohledávku věřitelovu (srv. § 45, IV. vyrovn. ř.) přes to, že § 1 č. 7 ex. ř. — jak přirozeno — jen o řízení konkursním mluví. Vyrovnací řád má v tomto směru mezeru; přes to, že se tato mezera, jak ukázáno, dá vyplniti, bylo by si za účelem odstranění všelikých pochybností přáti, aby ustanovení odpovídající

§u 1, č. 7 ex. ř. bylo i do vyrovnacího řádu pojato. Podobnou mezeru, jevící se v tom, že nebyl náležitý zřetel vzat i k zásadám řízení exekučního, vytknouti lze i předpisu §u 12 k. ř., čímž umožněno, jak ukázáno, zcela rozdílné posuzování právní situace předpisem tímto vytvořené.

Na str. 409 se tvrdí, že zásady §u 119 k. ř. platí stejně i tehdy, když se jedná o „zabavení a přikázání pohledávek, o vnucenou správu a pod.". Z toho, jakož i z následujících vývodů (str. 411) zdá se vycházeti, jakoby správce podstaty měl zapotřebí ku zpeněžení pohledávky do konkursní podstaty náležité vždy — aspoň v poměru vnitřním — přikázání její ku vybrání (ne ovšem i jejího zabavení, str. 411). Podle mého názoru nevztahuje se ustanovení §u 119 k. ř. vůbec na zpeněžení pohledávek, do konk. podstaty náležejících, přikázáním ku vybrání. Neboť § 119 k. ř. mluví toliko o „soudních zcizeních"; přikázání pohledávky ku vybrání je sice způsobem zpeněžení této pohledávky, ale není jejím zcizením. Předpisu §u 119 k. ř. bylo by lze tudíž na pohledávky užiti jenom tehdy, když by šlo o jejich *prodej* ve smyslu §u 318 ex. ř. K výkonu práv, k nimž jinak opravňuje přikázání ku vybrání, je správce podstaty oprávněn už mocí svého postavení, všeobecně. Jeť podle § 81 k. ř. povinen, péči míti o „dobytí a zajištění aktiv" a vésti „rozepře právní, které se týkají podstaty úplně nebo z části", tedy i takové rozepře, jimiž se uplatňuje pohledávka do konkursní podstaty náležející; o nějakém přikázání takové pohledávky ku vybrání (snad soudem konkursním, srv. str. 411 spisu) nečiní se tu zmínky. Rovněž není všeobecné tvrzení, že zásady vyložené vzhledem k §u 116 k. ř. vztahují se stejně i na správu vnucenou, zcela přesné; neboť, pokud §u 119 k. ř. předpokládá „soudní zcizení", nemohou se předpisy jeho vztahovati i na správu vnucenou. Správné je ovšem, že ustanovení *čtvrtého* odstavce §u 119 k. ř., dle něhož může správce podstaty vstoupiti „do *každého* proti úpadci v běhu jsoucího řízení exekučního jako vymáhající věřitel", použiti jest i na správu vnucenou.

Nemilé nedopatření přihodilo se spisovateli při výkladech o vyřízení *účtu* správcem podstaty položeného. Praví se na str. 416: „*Die Entscheidung des Konkurskommissärs* erfolgt, falls bei der Tagsatzung eine Einigung erzielt wird, auf Grund dieser Einigung, sonst auf Grund der Ergebnisse der Prüfung der Rechnung, des Befundes der Sachverständigen, der vorgebrachten Bemängelungen und der etwa vorgenommenen Erhebungen". Z toho musí čtenář spisu souditi, že o účtu povždy *rozhodnouti má konkursní komisař.* To ale v § 122 k. ř. nestojí; zde se praví, že konkursní komisař má účet *schváliti* (ne tedy vůbec o něm *rozhodnouti*), „wenn nach dem Ergebnisse der Prüfung ein Bedenken dagegen nicht obwaltet *und* Bemängelungen nicht vorgebracht worden sind *oder* wenn bei der Tagsatzung eine Einigung erzielt worden ist" (srv. o tom moje pojednání „Konkursní komisař v novém řízení konkursním", Právník, 1915, str. 329 násl., také spis Der Konkurskommissär, 17 násl.), kdežto jinak je k *rozhodování* povolán *soud konkursní.* Doslovně stejné ustanovení, jaké má § 122 k. ř., obsahuje i § 130, odst. 2 a 3 k. ř. ohledně rozhodnutí o *návrhu rozdělovacím.* Zde však zase čteme na str. 430: „Das Konkursgericht hat auf Grund der Ergebnisse der Tag-

satzung und der etwa vorgenommenen Erhebungen unter Ausschluss des Rechtsweges zu *entscheiden*". Zde nenalézáme tedy zase zmínky o tom, že i *konkursní komisař* je za podmínek v zákoně blíže uvedených oprávněn *schváliti* návrh rozdělovací.

Na podobném patrně nedopatření spočívá tvrzení na str. 438, kde se v souvislosti s dohledem konkursního komisaře na provedení rozdělení praví, že konk. komisař je oprávněn zbaviti úřadu správce podstaty, otálí-li tento se zaplacením nebo zajištěním. Podle § 84, odst. 4. k. ř. může zbaviti správce úřadu jenom *soud konkursní* (ovšem snad k návrhu konk. komisaře a po jeho slyšení).

Při velkém rozsahu díla a při množství otázek, jež v něm docházejí řešení, je pochopitelno, že nelze ve všem s názory spisovatelovými souhlasiti. Nemůže tudíž ani poznámkami zde uvedenými snad celková cena spisu doznati újmy. Nelze zajisté přehlížeti a zamlčeti přednosti spisu. Jako takové zasluhují zmínky: spisovatel nevyhýbá se nikde otázkám sporným, snaží se vždycky stanovisko zaujaté o vlastní důvody opříti a názory opačné vyvrátiti, pojednává o látce přehledně a jasně, přihlíží úplně k literatuře (i české) i judikatuře, pokud má ještě význam, srovnává při vhodných příležitostech nové právo rakouské nejenom s právem starším, nýbrž i s právy cizozemskými. *Hora.*

Právo ústavní.

Hye-Hugelmann, Sammlung der Erkenntnisse des k. k. Reichsgerichtes, XVI. díl, 1. a. 2. seš. (č. nálezů 1978—2144), Vídeň, Manz, 1915.

I. V záležitostech *kompetenčních konfliktů* nepřinášejí zmíněné díly sbírky Hye-Hugelmannovy podstatných novot. Říšský soud i na dále trvá na tom, že o *vrácení* indebite placených *veřejných* dávek nerozhodují soudy, že tedy nejde o soukromoprávní condictio indebiti, nýbrž ty správní úřady, které jsou povolány tyto dávky předpisovati. Vždyť rozhodovati o tom, sluší-li vrátiti přeplatek veřejné dávky, znamená konec konců rozhodovati o tom, byla-li dávka veřejná správně předepsána. S tím těžko dá se — dle mého mínění srovnati nález č. 2027. I tu přece záleží na formulování a motivování petitu.

II. Nálezy říšského soudu o *veřejnoprávných nárocích proti státu nebo jednotlivým zemím* až nápadnou měrou i tentokráte týkají se stížností zaměstnanců státních, nepřinášejíce až na zcela nepatrné výjimky nových hledisk. Dle nálezu č. 2010 přísluší *nárok* na úmrtní kvartál po státním úředníku pouze vdově resp. manželským jeho potomkům; při jiných osobách, které státního úředníka ošetřovaly a zaň pohřební náklady hradily, záleží od *volného* uvážení státní správy, chce-li jim přiznati pohřební kvartál čili nic.

Z ostatních případů pod tuto rubriku patřících stačí uvésti tyto:

Nález č. 2071: § 1338 předpokládá, že nárok opírá se o titul práva soukromého; nárok opíraný o zavinění *správního* úřadu zakládá se o poměr

veřejnoprávný, čelí-li proti státu, je příslušný soud říšský. Ale meritorně takový nárok nebyl by odůvodněn, protože není zákona o všeobecné ručební povinnosti státu za vinu správních úřadů (srov. i č. 2002). Říšský soud trvá na názoru (nesprávném), že i bez výslovného předpisu nutno platiti i *úroky z prodlení* (č. 2008).

Samozřejmý je nález č. 2063; z usnesení sněmu přiznávajícího určité *kategorii* zřízenců drahotní přídavek plyne příslušníkům této kategorie právní nárok na udělení přídavku; všeliké volné uvážení in concreto je vyloučeno.

Č. 1990 vyslovuje ze zákonů dobytčích (ze 6. srpna 1909) jasně vyplývající zásadu, že vlastníku hovězího dobytčete poraženého k úřednímu rozkazu, ale nepostiženého nákazou přísluší nárok proti státu na náhradu škody dle obecné ceny (§ § 51—53 zák.), když vláda neprokáže existenci opačného předpisu (tato formulace je podivná vzhledem k paroemii: iura novit curia). Protože strana zvítězila jen co do poměrně nepatrného obnosu, nebyly jí přiznány procesní útraty.

Cenné poučení k všeobecnému zákonu o dobytčích nemocech ze 6. srpna 1909 č. 177 skýtá nález č. 2005, kde se zvláště zajímavě řeší sporná otázka, kdo nese desinfekční (a jinaké) náklady spojené s dobytčími nákazami. Dobře se tu rozeznává mezi úředními funkcemi statutárního města a povinností hraditi náklady na nutná nařízení desinfekční.

Jak známo, velice nejasné jsou právní poměry při veřejných *subvencích*. Zvláště je pochybno, 1. jakou povahu mají výroky úřadů subvenci povolujících, 2. které podmínky možno k udílení subvencí připojovati, 3. s jakým účinkem může úřad odepříti vyplacení subvence resp. prohlásiti subvenci za propadlou. Není-li jinakých zákonných předpisů, může subvence býti vázána podmínkami, jejichž splnění adresátem subvence zakládá pro tohoto právní nárok na vyplacení subvence (není-li výslovně něco jiného vymíněno). V tom smyslu srovn. nález č. 2059.

Věren svému zásadnímu stanovisku prohlásil se říšský soud v nálezu č. 2069 příslušným rozhodovati o nároku na vydání vojenského *certifikátu* ve smyslu zákona z 19. dubna 1872.

III. Ve skupině nálezů o *politických právech ústavou zaručených* zvláštní pozornost upoutávají judikáty související se zrušením zemského výboru království Českého a dosazením zemské správní komise. Známo je všeobecně, jakým způsobem otázky se zhostil správní soud, jenž tu byl papežštější než sám papež. Říšský soud měl pohodlnější situaci a rozřešil ji způsobem právnicky korektnějším a to proto, že stížnosti k němu došlé měly býti jinak fundovány, formulovány.

Nález č. 2065 obírá se známou stížností některých členů zemského výboru král. Českého vytýkající, že neprávem byli zbaveni svých funkcí. Plně souhlasiti je s říšským soudem, pokud tvrdí, že předpokladem stížnosti k němu je *konkretní* rozhodnutí *správního* úřadu dotýkající se *přímo* stěžovatelů. Pro to mluví zcela jasně doslov zákona o říšském soudě (1867, 1869). Naproti tomu, jak jsem jinde ukázal, není správné tvrzení říšského

soudu, že zemský výbor nebyl schopen usnášeti se jako kolegium, nehledíc ani k tomu, že některé agendy zemského výboru vyřizovati je nikoli kolegiálně.

V č. 2066 správně uznal říšský soud, že kompetence zemského výboru rozhodovati jako odvolací stolice o stížnostech proti nálezům pražského sboru obecních starších není založena v zemské ústavě, nýbrž v obecních zákonech, že tedy nemůže jíti při *stranách* o politické právo ústavou zaručené. Strany sice mají právo, aby nebyly „odňaty" svému zákonnému soudci, t. j., jak říšský soud vykládá, svému *kompetentnímu* úřadu vůbec (nemusí to tedy býti jen soud!), avšak punctum saliens je v otázce: který zákon přiznal stranám toto právo: zemské zřízení přímo anebo obyčejný, tedy nikoli ústavní zákon.

Ve smyslu konstantní své praxe vyslovil říšský soud (č. 2067), že není oprávněn rozhodovati o zákonnosti zemské přirážky, že tedy také nemůže judikovati o určovací žalobě, je-li stěžovatel povinen platiti zemskou přirážku (špatné založení stížnosti vysvítá z toho, že stěžovateli v době jejího podání nebyla předepsána ani na něm vymáhána o 10% vyšší zemská přirážka).

Č. 1985 týká se *jazykové otázky* při vedení *matrik*. Otec žádal, aby zápis o křtu jeho dcery byl proveden v liberecké matrice po česku. Bylo mu to odmítnuto arciděkanským úřadem. Nepomohla nic stížnost ke knížecí konsistoři litoměřické ani k úřadům politickým. První stolice těchto úřadů odmítla zakročiti proti matričnímu úřadu z toho důvodu, že dozor politických úřadů obmezuje se pouze na to, aby zápis do matriky byl věcně správný, nemůže se však týkati otázky, v jakém jazyce zápis je provésti.

Stížnost podanou k říšskému soudu pro porušení ústavou zaručeného práva jazykové rovnoprávnosti zamítl říšský soud z těchto důvodů: „Dle zvyku (Herkommen) platného v Čechách vedou se matriky katolickými farními úřady v té zemské řeči, která je řečí většiny obyvatelstva farního obvodu, tedy v Liberci, kde německé obyvatelstvo je notoricky ve většině, v řeči německé. Strana, která způsobuje zápis aktu do matriky, nemá práva — a takové právo nemůže v tomto případě býti vyvozováno ani z čl. XIX. zákl. zák. z 21. prosince 1867 č. 142 ř. z. — žádati od politického úřadu, aby změnil ve smyslu žádosti strany tento *zvyk odpovídající praktické potřebě*".

Při jiné příležitosti netajil jsem se zrovna na tomto místě úctou, kterou mám v celku k činnosti říšského soudu, jenž v mnohých otázkách pochybných postavil se na stanovisko aequi atque boni. Nález č. 1985 však přímo překvapuje. Právnicky nedá se vůbec držeti a zaráží nad to, že říšský soud ani se nepokusil svůj nález odůvodniti, nýbrž pouze dekretuje svůj názor. Je to tím nápadnější, že jak ve stížnosti strany tak ve vyjádření zástupce ministerstva vnitra byly proneseny zajímavé, přirozeně protichůdné názory, na které měl říšský soud přímo a srozumitelně reagovati.

Dle mého názoru mělo býti stížnosti vyhověno z těchto důvodů: Čl. XIX., o který se stížnost opírá, proklamuje rovnoprávnost jazyků v zemi obvyklých „in Schule, Amt und öffentlichem Leben". Při nynějším rakouském zákonodárství o matrikách nemůže býti nejmenší pochybnosti o tom, že vedení matrik je očividnou veřejnou záležitostí, součástí veřejné správy, veřejného života, nikoliv interní záležitostí té které konfese (zásadní stanovisko našeho zákonodárství plyne také ze zákona z 9. dubna 1870 č. 51 ř. z.). Na místě dlouhých výkladů stačí citovati tyto vývody *Ulbrichovy* (Lehrbuch des österreichischen Verwaltungsrechtes 372): „Mit Rücksicht auf die rechtliche Bedeutung des Beurkundens von Geburten, Eheschließungen und Todesfällen haben die Vorschriften über die Matrikenführung nicht bloß den Charakter von Instruktionen für die mit diesen Geschäften beauftragten Beamten, sondern sie sind *Rechtsvorschriften*, welche den Parteien einen Anspruch auf eine wahrheitsgetreue Beurkundung dieser Tatsachen in ihrer aus einzelnen Merkmalen sich zusammensetzenden Gesamterscheinung gewährt." Sem patří najisto také jazyková stránka. Vždyť říšský soud se, jak praveno, ani nepokusil dokazovati opak, nýbrž jeho jediná opora je ve tvrzené zvyklosti (Herkommen; zástupce vlády mluvil výslovně o existenci *obyčejového práva*) a v *praktičnosti* tohoto zvyku. Že poukaz na pouhou praktičnost určitého stavu ovšem o sobě není argumentem *právnickým*, je na bíledni. Ku podivu, že zrovna tento „argument" figuruje v thesi říšského soudu. Zbývá tedy pro právníka jen odkaz na zvyklost, recte obyčejové právo. Je velice pochybno, pokud obyčejové právo je pramenem práva veřejného. Po Pražákových přesvědčivých vývodech a při konstantní praxi správního soudu pokládati by slušelo otázku tuto za rozřešenu. Než i kdybychom připustili možnost vzniku obyčejového práva praeter legem, nemohli bychom nikterak pokládati za možné obyčejové právo *contra* legem, dokonce proti ustanovení *základního* zákona státního. Argument říšského soudu má zrovna takovou cenu, jako kdyby někdo tvrdil, že Němci v Čechách přicházejí o svou jazykovou rovnoprávnost před obcemi, okresy, zemí a p. jen tím, že by se fakticky něco dělalo proti XIX. Je to zrovna říšský soud, který něco podobného sám jindy důrazně potírá. Proč zrovna u matrik jinak?

Že vedení matrik je *veřejným* úřadem, je najisto nepochybno. Je zajímavo, že v nálezu č. 2030 vyložil cit. čl. XIX. v ten rozum, že jeho zásadní ustanovení platí netoliko pro státní, nýbrž *pro všecky veřejné úřady* (bylo uznáno, že *vyhlášky* dle obec. voleb. ř. mají se díti ve všech zemských jazycích v obci se vyskytujících). Při tom říšský soud nepřistoupil na námitku, že obec. vol. ř., o který jde, nemá ustanovení o jazyku vyhlášek. Stačí čl. XIX.

V nálezu 2073 prohlásil říšský soud, že čl. XIX. týká se jen styku úřadu se stranami, nikoli však vnitřní úřední řeči. Proto státní úředník i pensionovaný nemá právního nároku odvoditelného z čl. XIX., aby jeho *služební* podání bylo vyřízeno v *jeho* řeči. Říšský soud pokládá za dostatečné konstatování, že v obvodu vrchního zemského soudu štýrskohradeckého

je němčina „ode dávna" vnitřní úřední řečí. — Nepokládám názor říšského soudu za nepochybný. Mělo býti přesvědčivěji dokázáno, že státní občan vstupem do státní služby přichází o svá jazyková práva. Bylo by uvážiti, lze-li ve vstupu do státní služby spatřovati vzdání se práv takových, resp. bylo-li by vzdání se účinné vzhledem k zásadě zvláště Teznerem hájené, že ius publicum cogens pactis (privatorum) mutari nequit. Za zmínku stojí, že 14denní lhůta ke stížnosti na říšský soud plyne, byl-li proti správnímu rozhodnutí podán rozklad, od jeho vyřízení.

I *horní* úřady musí ve styku se stranami samozřejmě šetřiti jazykové rovnoprávnosti stran — nález č. 2119.

K čl. XIV. zákl. zák. z 21. prosince 1867 č. 142 ř. z. (*svoboda víry a vyznání*) uvésti je nález č. 2006, v němž vysloveno, že porušení zmíněného čl. XIV. není v rozhodnutí školských úřadů, kterým se otec dohání k tomu, aby posílal své dítě školou povinné do kostela a k zpovědi, vůbec je přidržoval k účasti na náboženských úkonech (cvičeních) a to proto, že od otce samého se nežádá takováto účast. U nezletilého dítěte stačí pak poukázati na to, že dle školských zákonů je povinno účastniti se náboženských cvičení. Na téže půdě stojí nález č. 2060, že je přípustno nařizovati bezkonfesnímu otci, aby určil, v kterém vyznání státně uznaném má jeho dítě ve škole býti vyučováno. Naproti tomu nález č. 2136 zastává bohudík *zcela jiný* názor ohledně bezkonfesního otce; tvrdí totiž — ovšem zase beze všeho odůvodnění — že donucování otce k určení náboženství dítěte znamená porušení čl. XIV.

Judikatura říšského soudu o právu *spolkovém* a *shromažďovacím* nedoznala změny. Jen in formali jest se zmíniti o tom, že v nálezu 2134 bylo vysloveno, že říšský soud nemůže sám posuzovati nebezpečnost spolku, když správní rozhodnutí se spokojuje pouze všeobecným tvrzením bez konkretních skutečností a když ani při veřejném líčení nezjedná zástupce vlády jasno ve skutkovém podkladě.

Jak známo, bylo sporno, jaký právní účinek má usnesení sněmovní, dle něhož zemský úředník pokládá se za vystouplého ze zemských služeb, když by přijal poslanecký mandát do sněmu země, v jejíchž službách jest. Říšský soud v nálezu č. 2050 prohlásil, že zemská ústava (moravská) nemá ustanovení o tom, že by zemskému úředníku nesmělo býti bráněno v přebírání poslaneckého mandátu do zemského sněmu (srov. k tomu také nález č. 2129).

Zásadní význam má nález č. 2115, jenž týká se otázky, co rozuměti je právnickými osobami ve smyslu voleb. řádu do sněmu (Gorice-Gradiska). Říšský soud je toho — blíže neodůvodněného názoru, že státu ani jeho fondům nepřísluší volební právo do zemských sněmův.

Je ku podivu, že v nálezu č. 1988 musil říšský soud zase jednou vysloviti elementární pravdu, že pozdější zemský zákon mění i starší zákon říšský a že říšský soud nemůže přezkoumávati platnost zemského zákona.

Hoetzel.

Právo finanční.

Přehled zákonodárství finančně právního v druhém roce války.

Požadavky, jež v nynější době měrou zvýšenou doléhají na *státní* finance a jež — nehledě ani k zvláštnímu kontu válečnému — jeví účinky i na běžný rozpočet, byly příčinou, že vláda vydala již nyní řadu zákonů finančních, jež mají státu otevříti nové prameny příjmů a zvýšiti výnos pramenů již stávajících. — Neutěšený již dříve stav financí svazků *autonomních* — zejm. zemí — zhoršil se za války ještě více. Úděly zemím z prostředků státních vyhrazené přirozeně úměrně klesly s poklesem výnosů státních daní, na jichž výnosu země participují. Samostatné dávky z piva poklesly ve výnosu následkem zmenšení konsumu a klesnou ještě více v důsledku omezení produkce piva, čímž zejm. král. České utrpělo více než země jiné. Všeobecný pokles výnosu daní, jež tvoří basi přirážkovou, jeví nepříznivý vliv i na výnos přirážek, hlavního zdroje finančního svazků autonomních vůbec. To bylo i příčinou, že vydána řada předpisů, jimiž finance autonomní vůbec a zejm. v král. Českém mají býti posíleny.

I. Pokud se týče *financí státních* zvýšena již cís. nařízením z 30. VI. 1915 č. 186 ř. z. *přirážka k dani z kořalky*, zavedená zákonem z 23. ledna 1914, č. 12 ř. z. o dalších 20 h. Zvýšení nevčítá se do obnosu dle zákona údělového z 23. ledna 1914, č. 13 ř. z. (srv. můj článek ve Sborníku r. 1915) stanoveného a plyne výhradně do pokladny státní. Týmž cís. nař. snížena i dosavadní bonifikace hospodářským lihovarům (§ 7 č. 1 lit. *a* zák. o dani z kořalky) o 2 K z *hl.* (Další zvýšení daně z kořalky o 40 h. ve prospěch zemí dle cís. nař. z 30. VI. 1915 č. 167 ř. z. srv. v dalším pod II.) Cís. nař. z 18. února 1916 č. 46 ř. z. zvýšena opět výhradně ve prospěch pokladny státní přirážka ku dani z kořalky o 40 h. (incl. ostatních přirážek obnáší důsledkem toho zdanění 2·40 a 2·60 K z litru alk.).

Císařskými nařízeními ze dne 15. září 1915 vydány pod č. 278 ř. z. předpisy *o poplatcích z bezúplatných převodů majetkových*, pod č. 279 ř. z. *o poplatcích soudních* a pod č. 280 ř. z. *o poplatcích ze smluv pojišťovacích.*

Ku prvé a třetí reformě srv. Koczyński: Über Wesen und Bedeutung der jüngsten Verkehrssteuerreform. Vídeň 1916 Manz.

Provozovací nařízení ku těmto cís. nařízením vydána pod č. 363, 389 a 397 ř. z. Jimi upravena, na základě výslovného zmocnění v cís. nařízení obsaženého, řada předpisů (tak o způsobu zapravování., o průkazu břemen a j. v.), jež dosud obvykle zákonem byly upraveny a jimiž namnoze zákony dosavadní podstatně se mění, vedle toho i řada předpisů nejen takových, jež v plné srovnalosti se zákonem tento zevrubněji provádějí (secundum legem) nýbrž i takových, jež mezery v zákoně vyplňují (praeter legem). Toto rozptýlení předpisů v zákoně i provozovacím nařízení bude bez pochyby žádoucímu přehledu značně na újmu a otevře široké pole pro sporné názory, zda těm kterým předpisům možno přiznati moci závazné.

Všechna tři cís. nařízení mají to společné, že důvodem jich vydání byla potřeba zvýšení státních příjmů, jež odhaduje povšechný vládní doprovod

(Wiener Ztg. z r. 1915 č. 222) na 23 mil. K. Veškera nařízení mají povahu novell k zákonům poplatkovým, o všech možno úhrnem říci, že vykazují řadu závad, že daleky jsou povahy díla opravdu reformního a že zejm. po stránce legislativní techniky mají řadu nedostatků. Podrobnější pamětní spisy k novým zákonům vydány dosud pouze ku poplatkům soudním a ze smluv pojišťovacích.

Není možno na tomto místě podati a dlužno vyhraditi proto řadě pojednání zvláštních podrobný rozbor nových předpisů. Chceme uvésti jen přehled rázu povšechného, více orientačního a připojiti několik poznámek kritických.

1. Nový zákon *o poplatcích z bezúplatných převodů majetkových* (recte dani dědické a z darů) obsahem a rozsahem (46 §§ů) svým tvoří střední cestu mezi obsáhlými, obsahově totožnými, osnovami zasedání XIX. (č. 670 příl.) a XX. (č. 340 příl.) a stručnou osnovu zas. XXI. (č. 889 příl.). (Podrobnější rozbor obou srv. mé pojednání: Pokusy o reformu poplatků z převodů majetkových na případ smrti a z darů v Rakousku, Praha 1912.)

Převážná tendence zákon ovládající jest zjednání většího výnosu (ca 10 mil. K). Z tendence té plyne jednak podstatné *zvýšení sazeb* dosavadních, jednak vytčení řady pravidel, majících *zameziti možná obcházení zákona a rozšiřujících předmět daňový.*

a) Ve směru prvním přijata při poplatcích *dědických* zásada *progresse* dle výše hodnoty nápadu individuálního, při čemž v podstatě zachováno i odstupňování dle poměru ku zůstaviteli dle stupnic dosavadních. — Místo dosavadních, pouze se zřetelem na poměr k zůstaviteli odstupňovaných, sazeb $1^1/_4$, 5 a 10% stanoveny sazby dle hodnoty, stoupající při nápadech v linii přímé a mezi manžely od 1·25 do 3 5%, na příbuzné v linii pobočné do 4 stupně od 5—13%, u osob cizích od 10—20%. Pouze u určitých nadací (zejm. k účelům vyučovacím, dobročinným, humaním) snížena sazba dosavadní (10%) na 2%. Při *darech* zásada progresse opuštěna vzhledem k možnosti učiniti progressi illusorní rozdělením daru v malé části, sazby však zvýšeny tak, že obnášejí v těchže stupních příbuzenských bez ohledu na vyšší hodnoty 1·5, 8, 15% (místo $1^1/_4$, 5, 10%), při nadacích stejného druhu 2% (srv. blíže tarif. zákona).

b) *Zamezení obcházení* slouží zejm. předpisy § 1 č. 2 a 3, § 16 odst. 2. a § 28. Dle § 1 č. 2 podrobeny dědickému poplatku i ty *dary mezi živými*, kde vyhradil si dárce usufruktus na darovaném *movitém* jmění na dobu svého života a když zemřel před zánikem usufruktu. — Dle § 1 č. 3 podléhají (jako dosud) dědickému poplatku *dary mezi živými*, jež zůstavitel učinil v krátké době před smrtí. Kdežto dosud platí však jako doba rozhodná 2 měsíce, a ta další podmínka, že prokázán byl úmysl předejíti převodu na případ smrti, stanoví nový zákon lhůtu 3 měsíce a upouští (vzhledem k obtížím důkazním) od podmínky průkazu uvedeného. — Dle § 16 uložena *ústavům pojišťovacím* povinnost podati úřadům finančním vysvětlivky o obnosech pojištěných, jež následkem úmrtí mají vyplatiti. — V § 28 vyslovena ve prospěch správy finanční řada právních domněnek ve příčině *věcí deponovaných*, pro jiného,

jež výhradou disposičního práva ze strany deponentovy *hospodářsky* v rukách jeho zůstávají, *formálně* však již za jeho života do jmění osoby druhé přecházejí. Domněnky ty opravňují zahrnutí věcí deponovaných do pozůstalosti, když nepodá se průkaz o nabytém vlastnictví osoby jiné. Předpis tento zostřen ustanoveními, omezujícími vydání deposit ústavy uschováním jich se zabývajícími bez svolení soudu projednavacího.

c) Rozšíření *objektů*, mimo případy zmíněných darů mezi živými, došlo při poplatcích dědických výrazu v § 1 č. 3, dle kterého veškera nabytí ze *smluv svatebních* podrobena poplatkům, pokud převod fakticky po smrti manžela nastane (pro právo platné srv. cit. spis str. 60 násl.), dále v § 1 č. 4, dle kterého podléhají převody *lén a fideikomissů* poplatku dědickému, i když nápad nestal se následkem úmrtí (na př. renunciací). Při poplatcích *darovacích* rozšířeny podstatně objekty předpisem vyslovujícím poplatnost darů movitých věcí, když zřízena byla o daru *listina* vůbec (nikoliv pouze jako dosud „listina *právní*").

Vedle převážné tendence fiskální došla pouze v málo ustanoveních výrazu snaha *zmírniti* ostří poplatku. Předpisy ty — vedle zmíněného zmírnění sazby při nadacích — uvedeny v § 4 (a v souvislosti s tímto v tarifu), 13, 19, 26, 27 a v poznámkách k tarifu. Dle § 4 a tarifu poskytnuto osvobození (při nápadech do 20.000 K čisté hodnoty) příp. snížení sazby (na $^1/_4$ při nápadech do 50.000 K a na ½ při nápadech vyšších) při *pozůstalostech po účastnících války* v důsledku války zemřelých, připadajících linii přímé a manželu. — V § 13 vyhověno z části, častěji projevovaným přáním po snížení poplatku, při převodech pozůstalostních v krátké lhůtě (3 let) po sobě následujících, pokud převod děje se na určité osoby v blízkém poměru k zůstaviteli stojící a pokud jde o věci nemovité tak, že má předepsáno býti pouze tolik šestin poplatku, kolik uplynulo půllet mezi nápadem a převodem novým.

V § 26 a 27 stanoveny úlevy pro vydávání pozůstalostí před úplným zapravením poplatku. Předpis tento, ač výhodou i pro strany, sleduje hlavně účel umožniti urychlení projednání pozůstalosti v zájmu justiční správy a umožniti odevzdání pozůstalosti, jež v důsledku dosud platného § 72 popl. zák. průtahy ve vyměřování a placení se zdržuje.

Dle § 19 poskytnuty v zájmu udržení děl uměleckých v tuzemsku a v rodině úlevy pro odhad děl takových. —Dle poznámek k tarifu vysloveno všeobecné osvobození nápadů do 400 K od poplatku dědického a do 100 K od poplatku darovacího.

Vedle těchto změn nejpodstatnějších uvedeny v § 1 č. 1 (povinné podíly odst. 5.), § § 8, 33 (nastoupení poplatnosti), § 934 (podmíněné a lhůtou omezené nápady a dary), § 14, 35 (odmítnutí, nepřijetí darů a dědictví, nehodnosť dědictví, ujednání dědické), § 16 (obnosy pojištěné), § 24 (domněnky právní), § 39 (poplatky imobilární), předpisy rázu interpretujícího některé pochybnosti dosavadní a vyplňující mezery platného zákonodárství. Nové předpisy o *zjišťování hodnoty* uvedeny v § 17 (pohledávky nejisté a nedobytné), § 20, 21 (hodnota usufruktu, usu, rent a substance jimi stížené),

§ 22 odrážka břemen. Z části nové předpisy *o placení a ručení* obsaženy v § 23, 37. V některých předpisech opakují se v zákoně, majícím povahu novelly, nadbytečně i nepochybné předpisy dosavadní (§ 1 č. 1 odst. 2., odst. 3., § 3 č. 2, § 10, § 11, § 15 odst. 1., 2., § 18, § 22, odst. 1., 2., 3. a j.). (Podrobnější předpisy srv. mé články v Nár. Listech z r. 1915 č. 314, 325, 331, 337 a 340, dále *Drachovský* ve Věstníku poradního sboru českých okresů a *Klier*: Jaký význam pro spořitelny má cís. nař. z 15. září 1915 o poplatcích z bezplatných převodů majetkových. Spořitelní Obzor z 20. II. 1916 č. 4).

Podstatnou závadou nového zákona jest nad jiné, že vydán pouze jako novella k zákonu poplatkovému a nikoliv (podobně jako zákony takové ve státech jiných) jako vyčerpávající zákon samostatný, celou materii upravující. Na důsledky novellisování upozornil jsem již v citovaném pojednání podrobně (str. 40 násl.). Při jednáních sněmovních bránila se vláda předložení zákona takového námitkou, že projednání obsáhlého zákona ve sněmovně bylo by spojeno s obtížemi, ač správnost principu uznávala. Námitka tato odpadla, jakmile vláda odhodlala se vydati zákon cestou císařského nařízení. Cesta tato zajisté byla by umožnila vydání zákona samostatného, vyčerpávajícího, reformujícího četné dosavadní zastaralé a namnoze nejasné předpisy, vyplňujícího mezery a odstraňujícího pochybnosti, jež v mezičasí zejm. judikaturou správního soudu v předpisech dosavadních byly shledány.

Zejména bylo by se doporučovalo nahraditi dosavadní, komplikované, namnoze nejasné a skutečným poměrům neodpovídající (tak při zjišťování t. zv. hodnoty berní. Srv. cit. můj spis str. 81 násl.) předpisy o zjišťování hodnoty předpisy novými, jasnými a přehlednými, upraviti přesně velmi spornou otázku, jak posuzovati to, zda některé předměty zůstaviteli náležely v případu sporných názorů mezi soudy a úřady finančními (cit. spis str. 69 násl.) a j. v. I předpisy jednotlivé vykazují řadu mezer a nejasností. V mnohých otázkách mohl v zákonodárství států cizích, přizpůsobeném moderním názorům, nalezen býti vhodný vzor při reformě, však nalezen — a ani snad hledán — nebyl. (Srv. podrobněji mé pojednání, jež v blízké době bude uveřejněno v Právníku.)

2. *Reforma poplatků soudních.*

Jako důvody reformy uvádí obsáhlý pamětní spis vládou vydaný důvody v podstatě dva: *poplatkově-technický* a *finančně-politický*. Ze stanoviska prvého byl stav dosavadní nejvýše neuspokojivým. Vedle novelly z r. 1897 (č. 305 ř. z.) platily — nehledě k četným méně významným zákonům — z části předpisy zákonů o poplatcích soudních z r. 1850 (popl. zákon), 1862 (č. 89 ř. z.), 1864 (č. 20 ř. z.), 1873 (č. 97 ř. z.), kdežto část jich zrušena neb pozdějšími předpisy stala se bezpředmětnou. „V průběhu času byla novella na novellu nalepována a jen odborníku bylo lze vyznati se v tomto chaosu předpisů.“ Z dat statistických patrno, že v státech jiných platí se za výkon péče právní poměrně vyšší poplatky a že náklad na tuto péči, v prvé řadě v zájmu interessu soukromého vykonávanou, poplatky

dosavadními jen kolem 20%ty jest kryt. Zvýšení soudních poplatků možno poměrně snadno a bez značného zatížení stižených kruhů obyvatelstva. Úvahy tyto v souvislosti s nastalou nutností posílení příjmů státních odůvodňují reformu ze stanoviska finančně-politického.

Zákon upravuje soudní poplatky v řízení: 1. *sporném* (incl. řízení u soudů živnostenských a rozhodčích), 2. *exekučním*, 3. *konkursním a vyrovnávacím*, 4. *nesporném*, 5. *trestním* na základě žalob soukromých. K vlastnímu zákonu o 53 §§ech připojen tarif. Při stanovení výše poplatků vycházeno v podstatě ze dvou hledisek: obsahu a rozsahu *práce soudu*, za kterou má býti poplatek úplatou, a *z výše interesu strany* na výsledku této práce. — Vedle toho měl pokud možno vzat býti zřetel k *individuelní způsobilosti* platební. Zásada ta došla zejm. výrazu v odstupňování sazeb, zmírněních při věcech nepatrných, osvobozeních ve prospěch hospodářsky slabých zejm. však zásadou práva chudých při všech druzích řízení.

Dle *sazeb* liší se v novém zákoně poplatky *pevné* a *proporcionální* a poplatky *jednotlivé* za každé úřední jednání zvláště požadované a *poplatky paušální*, zdaňující úhrnně určité oddíly řízení.

V řízení *civilním* a *exekučním* zachována zásada poplatků jednotlivých. Poplatku podrobeny: *podání, protokoly, přílohy, duplikáty soudních vyhotovení, soudní opisy a soudní rozhodnutí* (nálezy, rozsudky, usnesení). K tomu přistupují i poplatky, jež nespadají vlastně v rámec poplatků soudních v užš. sm.: *ze soudních narovnání a poplatky za rozhodnutí rozhodčí.*

Nejpodstatnější rozdíly od práva dosavadního jsou:

1. *Poplatky za podání* odstupňovány:

a) z pravidla dle *hodnoty předmětu sporu* (motiv: postižení vyššího interessu stran a vyšší způsobilosti platební) tak, že při hodnotě do 1000 K zůstalo v podstatě při stavu dosavadním (pouze popl. 24 h při hodnotě do 100 h zaokrouhlen na 30 h — jinak platí sazba 1 K z archu), při hodnotě vyšší odstupňován poplatek na 2, 2·50, 3 K (od 1000—5000, 5000—10.000, + 10.000 K).

b) při některých podáních, kde předpokládati možno zvýšení práce s jich vyřizováním (zejm. u vyšších instancí), odstupňován poplatek tak, že obnáší — dle různosti případu dvoj- pěti- příp. dvacateronásobné — pravidelného poplatku příp. stanoven vyšší poplatek pevný (na př. 20 K, s. p. t. c. d, 161 a j.) (tak zv kvalifikovaná podání, tak žaloba, odpověď žalobní, opravné prostředky, žádosti za vklad, podání, vyžadující veřejné oznámení příp. na desce soudní).

2. Poplatky *za protokoly*. Tarif stanoven dle hodnoty předmětu, dle trvání jednání a dle toho, u které instance jednání se vede (srv. s. p. 2. tar.) (motiv: vyšší práce soudu).

3. P. za soudní *rozhodnutí* změněny zejm. potud, že zavedeny (dosud neobvyklé) poplatky za rozhodnutí druhé a třetí instance. Poplatky jsou většinou procentové, z části i pevné. By uvedeno bylo břemeno poplatkové v soulad se zvýšenou prací, stanoveny zvláštní přirážky při společenství ve sporu a vedlejší intervenci.

4. *V řízení rozhodčím* podrobena rozhodnutí a narovnání poplatkům stejným jako před řádnými soudy. Při tom zachována v platnosti — z části i rozšířena — osvobození pro řadu soudů rozhodčích, jež slouží interesům méně zámožných tříd. Podání, přílohy, protokoly a opisy poplatku sproštěny.

5. *Soudy živnostenské* postaveny s některými odchylkami na roveň co do poplatků řádným soudům. (Důvod: před soudy těmi vyřizují se spory i hodnoty značné, menší spory podrobeny mírným poplatkům, právo chudých zajišťuje osvobození stranám nemajetným.)

V řízení *nesporném* mimo poplatky (1 K) za protokoly, podání a žádosti vkladní neplatily se poplatky zvláštní. Úvahou, že i v řízení takovém slouží soudní práce interesům soukromým, odůvodňuje pamětní spis podrobení řízení takového poplatkům. Zvláštnosti řízení toho (zejm. neexistence „předmětu sporu" a to, že soud předsebéře většinou svá úřední jednání z úřední povinnosti a neodvisle od návrhů stran), vedly ku stanovení jiných měřítek pro zájem strany a ku volbě kombinovaného systému tak, že stanoví se vedle *poplatků jednotlivých poplatky paušální*, jež béřou za základ řízení t. j. úhrn jednání úředních, jako celek.

Dle tarifu mají místo *paušální poplatky* pro:

1. *řízení pozůstalostní*, odstupňované dle čisté hodnoty jmění;

2. *péči poručenskou a opatrovnickou*, dle čistých důchodů poručence příp. opatrovance;

3. *péči o soudně uschované podstaty poživací a substituční*, odstupňované dle čistých důchodů podstaty;

4. *péči o fideikomissy*, odstupňované dle čisté hodnoty jmění fideikomissního.

Při odstupňování přihlíženo ku zásadě způsobilosti platební tak, že při jmění příp. důchodu vyšším sazba progressivně stoupá (srv. s. p. 25, 26, 27, 28). Menší jmění příp. důchody jsou osvobozeny. Zvláštními předpisy má býti vyvarováno, aby totéž jmění nebylo podrobeno současně více poplatkům paušálním.

Mimo poplatků paušálních upravuje tarif v řízení nesporném poplatky na podání, protokoly, přílohy, opisy a výtahy knihovní a depositní, jež stranám ku žádosti se vydávají, dále za určitá úřední jednání (soudní odhady, řízení vyvlastňovací a dobrovolné dražby) a za soudní narovnání. Pokud zvláště podání se týče, rozlišují se podání obyčejná, podléhající normálnímu poplatku (1 K) a podání zvláštní, tak opravné prostředky, žádosti knihovní, podání k obchodnímu rejstříku a určitá podání v oboru práva osobního a rodinného (za adopci, legitimaci, přechod znaku, prohlášení za mrtva, srv. s. p. 29). Ze soudních *rozhodnutí* podléhají v řízení nesporném jen některá v tarifu taxativně vypočtená mírnému poplatku, ostatní jsou osvobozena (srv. s. p. 30 tar.)

V řízení *konkursním a vyrovnávacím* má místo v prvé řadě poplatek *paušální*, jehož základ pro vyměření tvoří realisat neb prodejní hodnota podstaty konkursní. Při řízení vyrovnacím stanoven poplatek paušální nižší. (Důvod: v řízení tomto jest výkon soudu menší než v konkursním.)

Vedle poplatku paušálního mají místo poplatky jednotlivé za podání, protokoly, přílohy, duplikáty soudních vyhotovení a ku žádosti udělené opisy a úřední potvrzení soudu.

V řízení trestním omezují se poplatky na řízení na základě žalob soukromých. (Důvod: při řízení tom jedná se o uspokojení soukromého zájmu, větší počet žalob má důvod v jiných pohnutkách než skutečné urážce, zdražení řízení má omeziti žaloby malicherné.) Poplatku podrobena *podání* stran procesních, *protokoly*, *přílohy* a *rozsudky*. Vesměs jde o pevné poplatky kolkovní. Poplatky třídí se dle různosti nákladu, času a práce, dle různosti soudu a velikosti trestného činu při *podáních a rozsudcích* ve tři skupiny (dle toho, jde-li o čin příslušný před soudy porotní, jiné přečiny neb přestupky). Při *protokolech*, ze stejných důvodů jako v procesu civilním, řídí se výše dle délky trvání jednání (s. p. 31—34). (Bližší předpisy srv. *Drachovský*, Právník roč. 54 a ve formě brožůr pojednání *Říhovo a Kalabisovo*.)

Vládní doprovod ku zákonu (Denkschrift zur Kais. Vdg. vom 15. Sept. 1915, R. G, Bl. 279) může zván býti dílem vzorným. Zákon sám takovým označen býti nemůže. Praxe potvrdí jistě úsudek náš, že sotva který zákon může se vyrovnati zákonu tomuto co do nepřehlednosti a nedokonalosti po stránce techniky legislativní. Vedle pravidel všeobecných uvádí zákon výjimky a opět výjimky z výjimek, „přednost", jíž dosud v tomto rozsahu na újmu přehledu vyznačoval se ze zákonů finančních dosud trestní zákon důchodkový a zákon o dani z masa (srv. závěrečně úsudky čl. Fleischsteuer Öst. Staatswörterbuch, II. vyd.). Výjimky obsaženy nejen v zákoně, nýbrž i v předpisech tarifu k témže partiím se vztahujících.

Zejména tarif v poznámkách hromaděním výjimek a nadbytečnou kasuistikou tvoří labyrint, v němž nalézti Ariadninu nit bude velmi obtížno. Při jednotlivých sazebních položkách tarifu opakují se namnoze tatáž pravidla zásadní, jež bylo by se doporučovalo uvésti v předběžných připomenutích k tarifu. Tak předpisy o povinnosti ku placení poplatků imobilárních při nabytí nemovitosti (pozn. k. s. p. 6, 7, 8, 15 (2), 24), předpisy o osvobozeních od poplatku přílohového (pozn. k s. p. 3, 11, 18, 33).

Jak v zákoně tak i tarifu uvádějí se současně pravidla pro předměty heterogenní k nim systematicky nenáležející, jež spíše uvedena býti měla v oddílu zvláštním. — Typickým příkladem nepřesnosti a dokladem chvatu se kterým zákon sdělán jest § 28, 2. odst., kdež dovolán § 58 popl. zák., jenž v § 44 bezprostředně zákonu o poplatcích soudních předcházejícího cís. nař. o poplatcích z bezúplatných převodů majetkových, se zrušuje.

Sporných otázek při výkladu norem císařského nařízení vynořuje se již dnes celá řada v důsledku nepřesné dikce zákona. Zejména vzbuzuje pochybnosti ona část nových předpisů, jež vztahují se ku zjišťování základu pro vyměření poplatků dle výše důchodu v záležitostech poručenských a opatrovnických (§ 32 násl. sp. 26). Cís. nařízení připojuje se při zjišťování důchodu čistého *částečně* ku předpisům zákona o dani z příjmu. (Nepřesně uvádí se v odst. 2. § 34, že obdobně platí předpisy „des Personalsteuergesetzes" a to jak v případu, že měl býti vyznačen *celý* zákon, v němž

citované § 159—166, 169—171 přicházejí, tak i měla-li označena býti část zákona, jež jedná specielně o dani z příjmu (IV. hl. díl). Jako celek upravuje zákon veškery přímé daně osobní (G. bfd. die direkten Personal*steuern*), IV. hl. díl upravuje daň, jež od vydání zákona z r. 1914 nenazývá se více „*osobní* daní z příjmu" nýbrž stručně „daní z příjmu". Mělo tudíž správně býti citováno: „Personal*steuern*gesetz" neb „Einkommensteuergesetz"). Za základ pro výměru nebéře se *příjem* v jeho celku (ve sm. § 159), nýbrž pouze určité důchody, jež blíže vyznačeny zejm. v § 34 a s. p. 26. V 1. odst. § 34 uvádí se, že mají vzaty býti za základ důchody z movitého a nemovitého jmění poručencova inklusive důchodů z podniků výdělečných na jeho účet provozovaných. Pokud se týče zjišťování posledních, má dle 2. odst. § 34 platiti analogicky předpis § 165 zák. o dani z příjmu. Předpis tento zahrnuje pod pojmem výdělečných podniků veškery živnosti a zaměstnání, jež podléhají všeobecné dani výdělkové (§ 1 zák. o př. d. výd.) inklusive pachtů. Odtud bylo by vyvoditi, že má vzat býti za základ důchod z podniků veškerých, tedy i těch, jež nejsou výsledkem pouze kapitálu, nýbrž i oněch, jež jsou výsledkem kapitálu a práce neb jen práce (N. B. že oba tyto elementy tvoření výnosu i zákon o přímých d. osobních sám uznává, patrno z § 34 odst. 4.) a i těch, jež o vlastní kapitál poručencův se neopírají — jak tomu bude nepochybně u pachtů. S tím stojí v rozporu pozn. 1 s. p. 26, jež výslovně (sub 2) uvádí všeobecně, že důchody, které ze *jmění* neplynou (příkladem uvádějí se důchody služební a mezdní), nemají vůbec přijíti v úvahu. Tím vzniká řada pochybných otázek: Mají vzaty býti za základ důchody z veškerých zaměstnání výdělečných? Či mají již z předu býti vyloučeny ty, jež plynou z výdělečných zaměstnání, jež ze jmění neplynou (na př. spisovatelství)? Má přihlížeti se i ku zaměstnáním, kde důchod opírá se i o jmění osoby jiné než poručence? Či konečně: má se snad přihlížeti v každém konkrétním případu, jaká část plyne ze jmění a jaká jest výsledkem práce?

Císařské nařízení samo nepodává přesného obrazu, jak postupovati v otázkách t. zv. časového poměru mezi dávkou a důchodem t. j. jaké období časové má býti rozhodno pro vyměřování poplatků. Teprve provozovací nařízení odstraňuje řadu pochybností předpisem, že poplatek má za každý rok vyměřován býti za ten který rok péče poručenské po jeho uplynutí („im nachhinein") (§ 59), z čehož plyne, že za základ sloužiti má důchod roku běžného (jinak dle § 157 zák. o dani z příjmu). Dle § 61 má příslušný výkaz o důchodech podán býti nejdéle do 1. května roku následujícího. Vzhledem k tomu *fakticky* bude vyměřován poplatek — ježto řízení ukladací předsevezme se teprve v roce následujícím — dle poměru důchodu roku předcházejícího, tedy vlastně na základě stejném a dle stejných zásad o poměru časovém, na jakém má dáti se vyměřování daně z příjmu pro tento rok.

Zjišťování základu pro vyměření poplatků příslušeti bude úřadům řídícím ku vyměřování poplatků povolaným. Když jednati se bude o zjišťování základu pro vyměření daně z příjmu z těchže pramenů, příslušeti bude rozhodování komissím příp. úřadům povolaným pro vyměřování daní přímých. Za poměrů těchto snadno vzejíti mohou při zjišťování základu pro

vyměření vlastně v témže roce berním různá rozhodnutí o základu berním, jenž má jak při dani z příjmu tak při poplatcích zjišťován býti dle zásad týchž. Úřadům poplatkovým bude se zabývati materií právní, jež ve vlastní okruh jich působnosti nespadá, oborem daně z příjmu, jenž, jak svědčí judikatura správního soudu, poskytuje široké pole pro výklad a v němž nemají zdaleka té praxe jako orgány ku vyměřování daně z příjmu povolané. Z důvodů těchto a v zájmu oekonomie práce bylo by se doporučovalo proto, aby za základ pro vyměřování poplatků z důchodu vzaty byly výsledky vyměřování daně z příjmu a aby vyměření tato byla závaznými i pro vyměřování poplatků soudních.

3. Pokud se týče *poplatků ze smluv pojišťovacích* srv. čl. Drachovského v tomto čísle Sborníku.

II. Financím *zemským* ve všech zemích dostalo se značného posílení císařským nař. z 8. list. 1915 č. 330 ř. z., jímž zvýšena přirážka ku dani z kořalky o dalších 40 hal. tak, že obnáší nyní úhrnné (zatížení kořalky pro nižší sazbu 2 K a pro sazbu vyšší (exkontingent 2 K 20 h). Kdežto výnos přirážky zmíněné výše sub I. zavedené cís. nař. z 30. VI. 1915, č. 186 ř. z. připadl výhradně státu, má výnos přirážky této pojat býti do základu pro výpočet údělů dle zák. z 23. ledna 1914 č. 13 ř. z. a dostává se dle toho výhradně k dobru zemím. Vládní doprovod (Wiener Ztg. č. 259 ex 1915) uvádí k odůvodnění, že úděly zemím nedostaly se ve výši, jak zák. z r. 1914 předpokládáno: Výnos byl r. 1914 nepatrně vyšší než výnos dřívější, dle poměru r. 1915 očekávati lze sotva úděl, který země měly před reformou r. 1914. Ze zvýšení očekává se, že fondy zemské nezůstanou za podíly dosavadními a že v létech nejbližších dosáhnou podstatného zvýšení. (Doklad o tom, že úděly z daně z kořalky nedosáhly výše, jak se r. 1914 při reformě předpokládalo, patrný pro král. České z výkazu, jehož se nám od král. čes. zemské účtárny dostalo. Dle zprávy výboru finančního sněm. posl. č. 1890 příl. k XXI. zas. předpokládán pro král. České úděl r. 1914 okr. ca. 12 mil. K. Ve skutečnosti obnášel r. 1914: 5,571.300·62 K, r. 1915 5,004.232 K.)

Cís. nař. z 30. XII. č. 1 ř. z. ex 1916 zrušeny dosavadní t. zv. *příspěvky fondovní* z pozůstalostí (srv. o těchto můj referát v publikaci II. sjezdu čes. měst. r. 1908) a zavedeny přirážky ku státním poplatkům dědickým. Důvodem toho byly jednak obtíže rázu technického, jež vznikaly by za koexistence příspěvků fondovních a nových poplatků z bezúplatných převodů majetkových a zamezení značného zatížení pozůstalostí zejm. v bližších liniích příbuzenských při současném zdaňování příspěvky fondovními a novými progressivními poplatky dědickými, z části i odstranění přílišných nerovnoměrností ve zdanění pozůstalostí v různých zemích (srv. bližší motivy Wiener Ztg. č. 1 ex 1916). Výše přirážek nebyla stanovena stejně, ježto jinak byly by (při dosavadní různosti příspěvků fondovních) buď příjmy fondů s nejvyššími příspěvky dosavadními restringovány neb příjmy jiných nadbytečně zvýšeny. Proto byly na základě podrobných výpočtů stanoveny tři skupiny přirážek a to pro Vídeň 60%, pro jiná města, kde dosud

byly příspěvky k účelům nemocničním a chudinským (Praha, Brno, Lvov, Št. Hradec, Terst), 40%, pro obvody jiné (tak zemský fond školní český) 30%. Dle vládního doprovodu očekávati lze z této reformy, že většina zemí obdrží plus výnosu oproti stavu dosavadnímu.

Zvláště nepříznivé poměry financí autonomních v Čechách byly důvodem cís. pat. z 29. XII. 1915 č. 404 ř. z., jímž vydány předpisy „o nutných opatřeních v záležitostech hospodářství zemského, jakož i hospodářství okresů a obcí (v král. Českém", jímž k „odvrácení škod, jež veřejnému blahu v král. Českém hrozí", zavedeny 1. zvýšená taxa z honebních lístků, 2. dávka z přírůstku hodnoty nemovitostí, 3. dávka ze zábav, 4. zvýšení všeobecného hudebného, 5. zemská přirážka k potravní dani z vína, vinného moštu a ovocného moštu, 6. zemská dávka ze soukromé spotřeby vína a vinného moštu.

Dávka ze zábav má povahu všeobecné daně ze zábav, dávky sub 1. a 4. jsou dávkami ze zábav určitého druhu. Dávka z přírůstku má povahu daně obchodové. Výnos dávek sub 4—6 plyne do pokladny zemské, dávky ostatní z části i ve prospěch okresů (č. 1), z části obcí (č. 1, 2, 3). Zásady, jimiž dávky tyto upraveny kryjí se po většině s návrhy stálé finanční komisse sněmu král. Čes. z r. 1913 (tisk CLVII. ku II. výr. zas. z r. 1908), kdež i bližší motivy). Prov nař. vydána pod č 1—6 z. z.

1. *Taxa z honebních lístků* nastoupila na místo dosavadní dávky vybírané ve prospěch okresů (v Praze a Liberci obcí) sazbami 4 K (za lístek pro hosta) a 10 K (pro majitele honitby).

Výše řídí se dle doby trvání honebního lístku a dle povahy osobní majitele jeho a obnáší: 10 K (na měsíc), 30 K (na honební rok), 80 K (na 3 roky), 10 K (na rok pro členy honebního společenstva v honitbě jeho), pokud majitel byl *tuzemcem*. Pro *cizozemce* obnáší taxa 100 K (na 1 rok), 250 K (na 3 roky), 50 K (s platností třídenní). Výnos uvedených tax plyne do pokladny okresu (v Praze a Liberci do pokladny obecní) částkou 2 K (z taxy 10 K), 6 K (z 30 K), 10 K (z 80 a 50 K), 20 K (z 100 K) a 50 K (z 250 K). Zbytek plyne do pokladny zemské. Bližší předpisy zejm. o vzorcích honebních lístků, jich sdělání a zúčtování vydány prov. nařízením.

Výnos odhaduje se ca 12 mil. K (z toho okresům 200.000 K).

2. *Dávka z přírůstku hodnoty* má postihnouti cenový vzestup majetku nemovitého všude tam, kde dostává se vlastníku značného zisku bez přičinění při převodu neb jinakém zpeněžení jeho nemovitosti. *Poplatným aktem* jsou úplatné (i částečně úplatné, čl. 1. prov. nař.) převody nemovitostí a částí jich, pokud leží v král. Českém (nepodléhají tudíž převody bezúplatné práv. jednáními neb převody na případ smrti § 4). Převodům úplatným postaveny na roveň i převody na základě smluv směnných přínosy do společnosti a změny v osobách společnosti bez změny v osobách (čl. 1 prov. nař.). *Předmětem dávky* jest přírůstek hodnoty t. j. rozdíl mezi hodnotou při převodu novém a převodu mu předcházejícím. O zjišťování hodnoty nabývací a zcizovací obsahuje zákon i prov. nař. podrobná pravidla (§ 5 násl., § 18, čl. 5 násl.). Zejm. dlužno ku vlastní úplatě připočísti

i veškera plnění vedlejší, jež za příčinou převodu byla předvzata (na př. dluhy). Od přírůstku odpočte s 5% jako část dávce nepodléhající. — Osvobození srv.: osobní § 2, věcná § 3 a z části § 4 zejm. osvobozeny převody nucenou dražbou. — *Výše dávky* obnáší 5—25% a řídí se dle hodnoty přírůstku a dle doby držby, jež uplynula od posledního převodu tak, že dávka progressivně stoupá při hodnotě vyšší a klesá čím doba držby jest delší.

Přírůstek do 5% dávce nepodléhá. Jinak platí se při vzestupu hodnoty v procentech nad 5 do 20% včetně (stejně rozumí se „včetně" i maxima hodnotných stupňů dalších a samozřejmě i minima „nad") 5%; 20—30: 6%; 30—40: 7%, 40—50: 8%, 50—60: 9%; 60—70: 10%; 70—80: 11%; 80—90: 12%; 90—100: 13%; 100—110: 15%; 110—125: 17%; 125—150: 20%; nad 150% vzestupu hodnoty 25%. Obnosy tyto snižují se při předdržbě nad 5 od 10 let o 10% a vždy pro každých 5 let dalších o 10% tak, že trvá-li držba pro vyměření dávky rozhodná více než 25 let, obnáší snížení 50%. K době předdržby delší než 25 let nebéře se zřetele.

Subjektem dávky jest zcizitel. V případu nedobytnosti ručí nabyvatel za dávku (§ 15).

Řízení ukládací přísluší v obcích nad 10.000 obyv. obecním starostům, v případech ostatních král. čes. zem. inspektorátu pro zemské dávky. Osobám ku placení povinným, za jistých okolností i nabyvatelům, uloženo spolupůsobení (povinnost ku přiznání, vysvětlivkám, předložení dokladů). § 16, 17. *Vyměření* děje se platebním rozkazem, proti němuž přípustna stížnost (30 dnů) ku správní komissi. Dávka *splatna* do 14 dnů po doručení rozkazu platebního (§ 19—22). Tresty (řízení trestní politickým úřadům) pokuty pořádkové, příp. zvýšení dávky až do 100% zkráceného obnosu srv. § 23, 24.

Výnos dávky plyne z polovice fondu zemskému, z polovice do pokladny obecní (§ 27). *Výnos celkový* nelze odhadnouti přesně. Dle výkazů zem. stat. kanceláře proponován (srv. zpráva stálé fin. komisse str. 42) mezi 1,573.000 až 3,805.000 K.

3. *Zemská dávka ze zábav*: Dávce té podléhají veškery v král. Českém ve veřejných místnostech neb veřejně přístupných prostranstvích (srv. blíže čl. 1 prov. nař.) pořádané zábavy (na př. taneční [nikoliv taneční hodiny] čl. 2 prov. nař., produkce, k nimž třeba úředního povolení (tak kinematografy, koncerty, kabarety, dostihy, přednášky, recitace a pod.) mimo divadelní představení, podniky k účelům vyučovacím, vzdělávacím, vědeckým a pořádané žáky neb pro žáky ústavů vyučovacích. Zda zábava pořádá se za úplatu či bezplatně, nerozhodno. *Výše* dávky řídí se *z pravidla* dle vstupného a obnáší při vstupném incl. 1 K : 10 h., až do 2 K : 20 h, při vstupném vyšším 10%. Zvláštní předpisy platí pro lístky volné (dávka dle druhu místa, k jehož použití opravňují), lístky předplatní a pod. (dle počtu představení) a vstupenky bez omezení na počet představení (10% z ceny) (§ 5). V některých případech připouští se *paušalování* a to ku *žádosti* pro jednu zábavu neb zábavy v stejnoměrných lhůtách se opa-

kující v době jednoho týdne neb měsíce, a *vůbec* při zábavách bezplatně pořádaných a zábavách neočekávaně konaných. Paušální poplatek, dle počtu obyvatelstva, dle zvl. poměrů obcí a druhu zábav činí za zábavu příp. den od 3—400 K (§ 4, 10). Bližší tarif obsahují přílohy k prov. nař. Jinak přípustným vstup do zábav jen oproti koupi vstupenek obcí okolkovaných. Podnikatelé povinni složiti u obecního představenstva předem dávku za vstupenky vypadající (bližší §§ 6, 7). Za účelem zamezení obcházení platí zvl. pravidla kontrolní (§ 6—9, čl. 5, 8, 11, 12 prov. nař.), zejm. musí obecenstvo vstupenky, od nichž kupon byl odtržen až do konce představení uschovati, podnikatele povinni vésti zvláštní rejstříky (formuláře v příl. k prov. nař.). Za nepoužité vstupenky a za ty, za něž návštěvníkům vstupné vráceno, má dávka se vrátiti dle předpisů § 7 (čl. 6 prov. nař.). Subjektem poplatným jest podnikatel ev. solidárně s majitelem a nájemcem místností (§ 11). Stížnosti náleží na pořad instancí autonomních (lhůta 8 dní), právo trestní (§ 12) náleží úřadům politickým. Z výnosu obdrží 10% nemocniční pražský fond, 40% plyne do pokladny obecní, 50% do zemského fondu. — O vybírání a súčtování vydán kr. českým zemským inspektoratem pro zemské dávky zvláštní návod

Výnos předpokládá cit. zpráva stálé kom. finanční (bez bližších dokladů) úhrnně obnosem 1 mil. K.

4. *Všeobecné hudebné* se zvyšuje o 100% za současného zrušení zvláštního hudebného. (Pojem „hudebné" srv. Pražák: Právo ústavní II., § 162.) Hudebné má VI. tříd dle počtu obyvatelstva a obnáší dle toho 40, 32, 24, 16, 12, 8 K. Dle poměru výnosu dřívějšího (+ 180.000 K) lze odhadnouti výnos obnosem + 350.000 K.

5. *Zemská přirážka ku státní potravní dani z vína, vinného moštu, vinného rmutu a ovocného moštu* vybírá se z těchto předmětů, pokud státní dani podléhají a obnáší 102%. Vybírá se týmiž orgány, jako daň státní. O stížnostech rozhodují řídící úřady finanční, v III. stolici fin. ministerstvo.

6. *Samostatná zemská dávka ze soukromé spotřeby vína a vinného moštu*, obnáší 12 K z hl. vína a 9 K z hl. moštu a platí se z vína odebraného ku soukromé spotřebě nikoliv tedy z vína k obchodu, pokud se neprokáže, že podléhá státní dani potravní. Řada předpisů kontrolních (zejm. povinnost oznamovati došlé zásilky příjemci, přednosty železničních stanic (§ 7) prov. nař. a celními úřady (§ 8 prov. nař.) má zameziti obcházení. Dávku předpisuje zemský inspektorát na základě došlých přihlášek.

Značný pokles *zemské dávky z piva* zejm. následkem omezení konsumu a produkce (výnos r. 1914: 29,256.207·73 K r. 1915: 24,537.306·45) byl příčinou, že cís. pat. z 16. ledna 1916 zvýšena zemská pivní dávka na 8 K z hl.

Nelze ovšem pochybovati, že veškerá tato opatření nebudou s to přivoditi trvalou sanaci financí autonomních a že — podobně jako veškery akce údělové mají — ráz pouhých provisorií. *Funk.*

Teschmacher, Reichsfinanzreform und Innere Reichspolitik 1906—1913. VIII. a 92 str. 8⁰. Berlín 1915.

Autor učinil si cílem vylíčiti historickou předehru idejí z r. 1914 a to se mu vskutku plnou měrou podařilo. Kniha není pouze dokumentárním líčením tvoření ohraničeného oboru finančního práva, nýbrž je zároveň velice poutavým výkladem politických bojů zahájených utvořením konservativně-liberálního bloku na říšském sněmu německém a skončených nastoupením Bethmann-Hollwegovým. Kniha je vskutku zajímavá.

Drachovský.

Říha, Soustavné přehledy sazeb soudních poplatků dle císařského nařízení z 15. září 1915 č. 279 ř. z. 35 str. 4⁰. V Praze 1915.

Publikace tato podává jednak překlad zákonného textu, tarifu pak nahražuje velmi praktickým přehledem tabellárním.

Drachovský.

Krupský, Základy příjmového a výdajového hospodářství francouzských obcí a departementů. (V Praze, 1914, Knihovna Poradního Sboru českých okresů sv. 9. — 85 str. lex. 8⁰.)

Z usnesení sjezdu českých okresů konaného v Plzni r. 1913 byla zahájena po dohodě se Svazem českých měst přípravná činnost pro reformu a sanaci komunálních financí rakouských. Přípravy konány jsou s intensitou a rozsahem u nás dosti neobvyklým; aby pak zejména pro případnou enquêtu bylo po ruce příhodné poučení o poměrech jiných států, usneseno vypracovati přehled komunálního hospodářství v Anglii, Francii a v Prusku. Spis, o němž mluvíme, jest jedním z dodaných.

Po stručném úvodu líčí autor v I. dílu základy příjmového a výdajového hospodářství francouzských obcí, a to podávaje nejprve přehled organisace jejich stručným a jasným způsobem; na to se zabývá obecním hospodářstvím dle následujícího schematu:

1. obecní rozpočet;
2. obecní vydání: *A*) obligatorní a *B*) fakultativní;
3. obecní příjmy: *A*) přehled, *B*) dle rozpočtového dělení;
4. obecní účty.

Druhý díl zabývá se francouzskými departementy a to rovněž po předeslání výkladu o jejich organisaci. Hospodářský výklad postupuje dle následujícího pořadu: 1. rozpočet, 2. příjmy, 3. vydání, 4. účty.

Připojen jest dodatek o organisaci a působnosti arrondissementův.

Dílo jest opravdu instruktivní, budované na původních pramenech; výklad jest jasný a správný. Úkolu vytčenému práce tato dostačí, ba bude míti hledě k souhrnnému výkladu této věci i pro odborníka další zájem. — Jen přehled literatury na str. 4. uvedený jest mýlivý a dlužno zdůrazniti, že není vyčerpávajícím přehledem použitých pomůcek; lépe by bylo nadepsati jej jako přehled literatury zkratkou citované. České literatuře nedostalo se v některých případech arci ani citace. *Drachovský.*

Politická ekonomie.

Schindler Em., Socialismus a obchodní politika. (Studie historická a kritická.) Knihovna sborníku věd právních a státních, **1914**, str. **157**.

Autor zabývá se nejprvé definicí socialismu, jeho vznikem, vývojem, podstatou, problémem i jeho ekonomickým a sociálněfilosofickým založením. Druhá část spisu jedná o zásadním a taktickém poměru socialismu k zahraničnímu obchodu a třetí věnována jest vlastnímu thematu, to jest poměru socialismu k obchodní politice. Spis trpí poněkud formální vadou, že skoro dvě třetiny jeho zabývají se otázkami úvodními a teprvé poslední třetina předmětem samým. Autor pokládal totiž za nutno, dříve než k řešení vlastní otázky přikročí, vypořádati se s pojmem socialismu. Úkol zajisté tím nesnadnější, čím pojem tento sám ve vědě méně jest ustálený. Není a nikdy nebylo jediného směru neb theorie socialismu, jako není jediné školy filosofické, nýbrž různí spisovatelé socialističtí co do způsobu a pojetí jak by společenský řád měl býti upraven, aby sociálnímu blahu vyhovoval, podstatně od sebe se líší. Tak lze mluviti o St. Simonismu, Fourierismu, Blanquismu, Marxismu atd. jako o určitých, více méně vyhraněných soustavách socialistických, ale nikoliv o socialismu vůbec, jakožto o pevně ucelené škole theoretické. Socialismus v tomto všeobecném smyslu zůstane vždy jen nejasně ohraničeným filosoficko ekonomickým názorem světovým, jehož definice sotva kdy bude uspokojovati. Autor přidržuje se definice Sombartovy, dle níž jest socialismus ,,duchový výron moderního sociálního hnutí" a polemisuje s definicemi jiných spisovatelů, jako s Diehlem, jenž rozumí socialismem soustavu odporující podkladům stávajícího hospodářského řádu, zejména soukromému vlastnictví, s Dietzlem, jemuž jest socialismus úplné podřízení jednotlivce celku, s Leroy-Beaulieuem, spatřujícím socialismus již v každém nepřiměřeném zásahu státu v poměry hospodářské a konečně i se Stammlerem, jenž vůbec popírá možncst stanoviti jednotný souborný pojem socialismu a jenž poukazuje ke skutečnosti, že se mluví o naprosto odlišných pojmech socialismu státního, křesťanského, kathedrového a j.

A přece autor sám (str. 6) přiznává, že slovem ,,socialismus" označovány jsou pojmy různé a spokojuje se proto tím, co od převážné většiny ustáleným zvykem pod pojem socialismus se rozumí. Jest to prý ,,myšlénkový odraz hospodářských tendencí proletariátu" (str. 8) a jinde (str. 37) praví, že socialismus jest ,,domyšlení antikapitalistických tendencí proletariátu". Ale sám opět praví, že odpovědi na otázku, které tyto tendence jsou, nejsou jednotny (str. 8). Mluví prý se o kolektivismu neb socialismu v užším smyslu, o komunismu, Georgeově agrárním socialismu (lépe snad pozemkovém !), Blancově společenstevním (lépe produktivním), Proudhonově mutualismu atd. Jiní kladou důraz na moment distribuce dle práce (Mengerovo právo na plný výnos práce), aneb pouze dle potřeb. Autor na konec cítí tuto pojmovou neujasněnost a nesnáze z toho plynoucí.

Snaží se čeliti jim tím, že chce zkoumati a zjistiti ráz a obsah hospodářských tendencí proletariátu co do jich vzniku a vývoje.

Proto v druhé kapitole zabývá se vznikem socialismu, jehož podmínky spatřuje v moderním hospodářském vývoji kapitalismu. Tím arci upírá existenci socialismu dob antických a středověkých, ačkoliv dějiny znají mnohá hnutí dob těch zabarvení ryze komunistického. Autor líčí vznik a příčiny kapitalistického hospodářství, jež se ocitá v odporu se starým řádem právním, spočívajícím na vázanosti hospodářského života. Kapitalismus vede k hospodářskému liberalismu, vytváří soukromé vlastnictví v nejvýlučnější formě a mění celou strukturu společenskou. Zatlačuje malovýrobu velkovýrobou, ohrožuje existenční podmínky starých vrstev živnostenských a vyvolává tím odpor. Odpor ten dle autora má především ráz konservativní reakce proti kapitalismu a prakticky dochází výrazu v hnutí t. zv. maloživnostenském a agrárním. Vedle toho však kapitalism vyvolává odpor ještě jiných vrstev, totiž oněch, které postrádajíce vlastních prostředků výrobních nuceny jsou vstupovati v námezdný poměr k vlastníkům kapitálu t. j. podnikatelům a pracovati za mzdu. Tím stávají se od nich hospodářsky odvislými a odlišnými způsobem života, sociálně i kulturně. Tak vzniká proletariát, jehož typickým představitelem jest moderní třída dělnická. Proletariát tedy rovněž odporuje kapitalismu, ale jeho odpor jest jiného obsahu, než antikapitalism konservativní. Jest to právě socialismus. Ovšem autor také připouští, že vedle skutečností hospodářských na vznik socialismu měly vliv i nejrůznější složky ideologické (náboženské, politické, filosofické a t. d.).

Toto stanovisko autorovo jest dojista zajímavo, ale poněkud schematické. Celá dnešní společnost sotva se dá rozložiti jen na dvě třídy: kapitalisty a proletáře, třeba že obě tyto vrstvy pro ni byly sebe typičtější a důležitější. Není tomu tak ani v zemích nejprůmyslovějších, tím méně pak v zemích agrárních. Což samostatné malorolnictvo, živnostnictvo, svobodná povolání a j.: náleží ke kapitalistům nebo proletářům? Ostatně tendence protikapitalistické nejsou pouze povahy konservatívní neb socialistické. Tak snahy moderních sociálně-politických reforem nelze prostě zařaditi ani pod prvé ani pod druhé. Pojem proletariátu nelze beze všeho stotožňovati s pojmem třídy dělnické (a kterého dělnictva? jen továrního, neb také maloživnostního, zemědělského?) Pojem ten jest příliš mlhavý a neohraničený, než aby mohl sloužiti za pevný základ pojmový socialismu, jak ho autor užívá. Týž to patrně sám vyciťuje a proto neuspokojuje se jen definicí socialismu, nýbrž přikročuje k dalšímu výkladu o vývoji, podstatě a problému socialismu, tedy k něčemu, co vlastně v definici již anticipoval.

Řídě se svým stanoviskem, že socialismus datuje teprvé od vzniku kapitalismu, jedná autor o předchůdcích socialismu, mezi něž čítá Halla Owena, St. Simona (o němž ale na str. 22 výslovně dí, že ho nelze ještě pokládati za socialistu). Pravý socialismus záleží dle autora v antikapitalismu proletariátu, jenž hledá svůj cíl nikoliv v archaických (oblíbený, často užívaný výraz autorův) snahách hospodářských, nýbrž v novém

společenském řádě a opírá se o technický a hospodářský pokrok. Tento nový hospodářský řád vrcholí zejména v odporu proti soukromému vlastnictví a důchodu kapitalistů. Autor rozeznává však dále romantické socialisty, hlásající socialismus rodinný neb osadní, mezi nimi vedle jmenovaných již Halla a Owena dále i Godwina, Thompsona, Fourriera, pak socialisty associační (Blanc, Lassalle), směnné (opět Owen, Proudhon, Rodbertus), konečně kollektivisty (Pecqueur, Rodbertus, Marx).

Autor poukazuje dále na negativní povahu socialismu, z čehož plyne mlhavost jeho co do positivního programu, a na další jeho význačný znak, to jest kosmopolitism. Ale právě tím, jak autor na str. 43 sám dokládá, přestává býti socialismus pouhým výrazem bezprostředných tendencí a zájmů proletariátu a stává se názorem všespolečenským. Dokonce připouští autor možnost rozporu „mezi socialismem i jeho širokým cílem a bezprostředním, egoistickým, konkretním a úzkým zájmem proletariátu". Takto ale autor vlastně popírá svou původní definici socialismu, a odmítá-li dále stotožňování socialismu s kollektivismem (tento jest prý jen „technickým prostředkem k dosažení jeho cíle," jak praví na str. 44), pak sotva výsledek dlouhých úvah týkajících se definice socialismu nazvati lze uspokojivým.

Ani pak ještě autor nepřikročuje k vlastnímu předmětu, nýbrž zabývá se dále ekonomickým a sociálně-filosofickým založením socialismu. Tím nezbytně nucen jest vraceti se k látce, kterou již při definici socialismu se obíral a znova obšírně uváděti vývody autorů jím dříve již citovaných. Poukazuje, jaký důležitý úkol připadá v socialismu lidské práci po stránce ekonomické, ježto ona uznávána jest za jediný zdroj a míru hodnoty. Odtud docházejí socialističtí spisovatelé (již Hall, Owen, Rodbertus, zejména však Marx) k pojmu nadhodnoty. Autor cituje při tom několik stránek z Marxe, ač snad materii tuto nebylo třeba rozvinovati, ježto po kritické stránce nemohla býti vyčerpána. Na to pojednává autor o názorech socialistických spisovatelů o hospodářských krisích, ku které otázce však na jiném místě spisu později opět se vrací. Dalším předmětem úvah autorových jest sociálně-filosofické založení socialismu, princip individuální a sociální, pojetí ideologické a materialistické. Cituje opět při tom obšírněji Marxe a Engelsa a zdůrazňuje pak stanovisko, že cíl socialismu není pouhý požadavek, nýbrž nutný výsledek kapitalistického vývoje.

Teprvé v druhé části spisu autor přechází k thematu socialismus a zahraničný obchod. Zásadně pohlížejí socialističtí spisovatelé na zahraničný obchod jakožto na výron a symptom kapitalismu. Tak Hall odvozuje vznik zahraničního obchodu jen z potřeb přepychových, jiní, jako Owen, Bray, Vidal, Rodbertus pohlížejí na zahraničný obchod jako prostředek k odstranění hospodářských krisí kapitalismem vyvolaných. Pozdější spisovatelé (Kautsky, Hilferding) mluví o hypertrofii kapitalismu, jenž hledá expansi vývozem do ciziny. Starší socialisté pokládali tedy zahraničný obchod za nepřirozený a škodlivý. Pozdější socialisté poukazují na jednostrannost hospodářského vývoje kapitalismem vyvolaného a na odlišnost zemí agrárních a průmyslových, věřitelských a dlužnických.

Proto z taktických důvodů stanovisko jich k zahraničnému obchodu není již tak nepřátelské. Ještě Kautsky soudí, že odstraněním kapitalismu pozbude významu i obchod zahraničný, naproti tomu Gerhard Hildebrand přirovnává země průmyslové k městům a země agrární k venkovu i tvrdí, že klesání blahobytu zemí průmyslových nemohlo by zůstati bez účinku na sociálni stav dělnictva. Tento úpadek by ani socialistická organisace výroby nezastavila. Sespolečnění prostředků výrobních nevytvořilo by ještě samo o sobě nových potravin. Také poměr zemí se stanoviska věřitelského a dlužnického, tedy poměr kapitalistický, není pro stav dělnictva těchto zemí bez významu. Nastává tu rozpor mezi abstraktním, solidárním kosmopolitismem socialismu a reálními zájmy proletariátu určité země.

V další kapitole vrací se autor k otázce, jak dalece socialisté připouštějí zahraničný obchod ve své vlastní společenské organisaci. Tak nuceni jsou činiti socialisté skupinoví aspoň co do zahraničné směny oněch statků, jichž uvnitř jich území nelze vyráběti aneb pokud jde o statky přebytečné, a to do té doby, pokud socialismus nenabude rozšíření světového. Ovšem názory o technickém provádění takové zahraničné směny jsou u socialistů nejasné a utopické. Proto novější socialisté se jim vyhybají.

V posledním oddílu pojednává autor konečně o socialismu a obchodní politice. Rozlišuje tu opět stanovisko zásadní a taktické. Se zásadního stanoviska socialisté odmítají vlastně jakoukoliv obchodní politiku, pokud se jí rozumí zásah moci veřejné v úpravu zahraničné tržby, zejména ale každou ochranu celní, spatřujíce v ní jen posilu kapitalismu. Proto zejména starší socialisté jsou důslednými odpůrci politiky ochranné, jak autor četnými citáty dokládá. Spíše vede je kosmopolitický ráz socialismu do tábora svobodoobchodového. Ale i volná tržba jest výsledkem kapitalistické expanse a tak celá tato otázka pozbývá pro socialismus zásadní důležitosti. Ani celní ochrana, ani volný obchod nemají zásadně nic společného se socialismem, věc týká se jen společnosti kapitalistické. Tak již Owen, Marx, Engels, Kautsky, Hilferding. Jest proto vlastně zbytečno, vsunuje-li autor další kapitolu, v níž dokazuje nesprávnost stotožňování celní ochrany se socialismem, poněvadž prý oběma jest příbuzna ingerence státní. Stotožňování takové dělo se vlastně jen z agitačních důvodů krajními stoupenci volného obchodu, aby tím zastanci celní ochrany byli diskreditováni. Tak činili Cobden, Bastiat, Chevalier, Prince Smith, Guyot, Pareto a j. Vážně ovšem tvrzení takové nikdo bráti nebude a obšírné vyvracení jeho autorem bylo snad zbytečným. Nelze tu přece mluviti ani o „domnělé příbuznosti“, jak autor v předmluvě podotýká.

V konečné časti zabývá se autor taktickým poměrem socialismu k obchodní politice jednak s hlediska vývoje společenského, jednak s hlediska mzdového. První má zřetel k budoucnosti, druhé k přítomnosti. S hlediska budoucího jest cílem socialismu kosmopolitism a tedy celní ochrana, jakožto překážka těchto tendencí jest mu nesympatická. To byl názor starších socialistů. Marx byl pak pro svobodný obchod proto, že jím urychlen bude vývoj kapitalismu a že působí rozkladně. Novější socialisté (Calver) jsou zastanci svobodného obchodu,

poněvadž prý podporuje mezinárodní světovou dělbu práce a solidaritu proletariátu. Ale taktické stanovisko socialismu k obchodní politice určováno jest také bližším zřetelem, to jest zájmy mzdovými. Proto bude socialismus pro takovou politiku obchodní, která zaručuje nejpříznivější poměry mzdové. Tu se autor zabývá mzdovými theoriemi socialismu převzatými již z klassické literatury (Ricardo), zejména Lassallovým železným zákonem mzdovým, z kterýchž theorií ovšem plynulo, že žádná umělá politika obchodní není s to výši mzdy trvale povznésti a nemá tedy po této stránce pro dělnictvo významu. Ovšem tvrzení autorovo (str. 135), že hnutí chartistické v Anglii z tohoto důvodu stavělo se dokonce proti odstranění obilních cel, sotva odpovídá z plna historické skutečnosti. Indifferentní stanovisko k obchodní politice zaujato bylo též v resolucích sjezdů německé strany sociálně-demokratické. Tato lhostejnost byla však dle autora ponenáhlu opouštěna, jakmile byla poznána neudržitelnost strnulé theorie železného zákona mzdového. Bylo prý nutno uznati, že celní ochrana může býti dělnictvu prospěšna, pokud má za účinek možnost zvýšení mzdy, rozmnožení rentability i produktivnosti. Autor cituje na doklad tohoto obratu názorového opět sociálně demokratické resoluce sjezdové. Avšak ve skutečnosti v resolucích těch obrat takový nijak není patrný. Jich znění velmi ostře obrací se proti clům ochranným, ovšem v první řadě agrárním, proti nimž jak známo vede sociální demokracie boj nejhouževnatější. Ale také cla průmyslová jsou potírána a připouštěna nejvýš, a to jen za poměrů primitivnějších, jakožto cla výchovná. Sjezdy ty prohlašují ochrannou politiku celní za neslučitelnou se zájmy proletariátu. Na tomto stanovisku celkem také stojí socialističtí spisovatelé Kautsky a Calver, z nichž prvý zejména poukazuje na moc kartelů, jež čerpají právě z ochrany celní. Ovšem uznává Kautsky, že ochranu celní za dnešních poměrů nelze odstraniti prostě autonomně, nýbrž jen cestou dlouhodobých smluv tarifových s doložkou nejvyšších výhod. Podobné stanovisko zaujímá Calver, jenž však klade hlavní důraz na export a přimlouvá se tedy za takovou politiku ob chodní, která podporuje vývoz do ciziny. Žádá proto užší obchodně politické semknutí států středoevropských. Naproti těmto spisovatelům socialistickým jediný Schippel hájí ochranu celní na to nejen průmyslovou, nýbrž dokonce i agrární. Jest však v tomto svém nazírání celkem osamocen.

Autor v závěru poukazuje k domnělé dvojakosti, se kterou socialisté řeší svůj taktický poměr k obchodní politice a že i v této otázce jeví se rozpory mezi původním revolučním marxismem a pozdějším oportuním revisionismem socialismu, čili jak dí autor, mezi myšlénkou a skutečností. Že takový rozpor v nejrůznějších a sice právě zásadních otázkách dnes nejen v socialismu, ale i v politickém útvaru jeho, straně sociálně demokratické jest, o tom zajisté není pochybnosti. Avšak že by právě v názorech na obchodní politiku takové hluboké rozpory se jevily, sotva lze tvrditi. Právě v této otázce jest mínění oficiálních socialistických kruhů dosti jednotné, to jest zásadní zavrhování ochrany celní. Výjimky jsou jen dosti ojedinělé a nepadají mnoho na váhu. Vždyť Hildebrand, jenž připustil

nutnost přiměřených cel agrárních, byl proto, jak autor sám uvádí (str. 91) ze strany sociálně demokratické vyloučen.

Konečný vědecký výtěžek práce jest tedy nepříliš bohatý. Příčinou toho jest snad jisté pochybení ve stanovení problemu samého. Kdyby si byl autor položil otázku, jak nazírají četní stoupenci socialismu na politiku obchodní, nesliboval by ovšem spis tolik, jako slibuje nynější jeho název: socialismus a obchodní politika. Avšak právě tento název přiměl autora, že zabýval se ve větší části své práce pojmem a podstatou socialismu vůbec, aniž by ve směru tom dospěl žádoucího výsledku, a že ve vlastní menší části přece zase nucen byl jednati o stanovisku k obchodní politice nikoliv „socialismu", jakožto ucelené jednotné soustavy, nýbrž jednotlivých spisovatelů na mnoze se rozcházejících. Toto methodické pochybení svádí také autora k častému opakování a opětnému projednávání týchž otázek na různých místech (tak na př. o stanovisku socialismu ke krisím). Jakousi nedůsledností jest, že některé názory spisovatelů socialistických podrobuje autor kritice, kdežto jiné přechází mlčením. Jinou nedůsledností, že některé citáty uvádí autor v překladu, jiné v originále cizojazyčném, ano někdy část citátu v překladu a část v originále. S některými názory autorovými nelze referentu souhlasiti. Tak s úžením pojmu kapitálu pouze na t. zv. kapitál těžebný s vyloučením kapitálu výrobního (str. 13, pozn.), s jeho obmezením pojmu podnikání jen na podnikání soukromé (str. 95). Také nedosti silně zdůrazňuje autor rozdíl mezi ochranými cly průmyslovými a agrárnými pro stanoviska dělnictva přece tak vysoce důležitý. Po jazykové stránce nemile působí obliba v užívání některých germanismů. Tak výraz „vyústiti" nalézá se neméně než na 12 místech spisu, podobně výraz „parirovati" (str. 114).

Naproti těmto vytčeným vadám jest třeba uvésti i přednosti spisu. Již volba thematu samého, dojista velmi nesnadného a obsáhlých přípravných studií vyžadujícího svědčí o vážné badatelské snaze autorově. Týž byl nucen podrobiti se druhdy málo vděčnému úkolu pročísti celou bohatou literaturu socialistickou a vyloviti z ní to, co pro látku jeho bylo podstatným. Úkol takový s úspěchem podniknouti může ale jen ten, kdo celý myšlénkový obsah ideí a theorií sem spadajících pronikl a vnitřně zpracoval. Dalším nesnadným úkolem bylo hlavní myšlénky ty v podstatném jich jádru jasně a stručně podati a účelně i soustavně seskupiti. A i po této stránce nelze upříti autoru, že se mu to na mnoze podařilo. Práce jeho na rozdíl od jiných podobných pokusů vyniká jasností, srozumitelností, stručností a plastickou konkretností. Závěry jeho, třeba nebylo lze s nimi vždy zplna souhlasiti, vyplývají logicky z předeslaných premiss a jsou obratně i dovedně formulovány, takže celá práce činí dojem zralosti a seriosnosti vědecké. *C. H.*

Statistika.

Statistika obecních výdajův a příjmů r. 1907 ve vybraných 57 zastupitelských okresích a v obcích, majících přes 5000 obyv. v království Českém. V Praze 1914.

Obecní výdaje a příjmy r. 1907 ze 2089 různých obcí král. Českého jsou předmětem velmi podrobného statistického rozboru v 1. sešitě XXI. svazku „Zpráv Zemského statistického úřadu král. Českého". Aby opatřen byl nutný statistický podklad pro naléhavé přípravy k řešení palčivé otázky ozdravění financí našich obcí, snažila se získati kancelář co možná jasný obraz o hospodářství našich obcí různé velikosti a různého rázu pečlivým zpracováním veškerých obecních a osadních účtů jednak u všech obcí z 57 zvláště vybraných zastupitelských okresů — zemědělských i průmyslových, bohatších i chudých, českých i německých — jednak u všech obcí s více než 5000 obyv. z ostatních okresů zastupit. Ze 2145 obcí takto do šetření pojatých podařilo se to u neméně než 2089 t. j. u 97·4%. Z nich bylo 108 větších obcí (s více než 5000 ob.), 102 obce prostřední velikosti (s 2000 až 5000 ob.) a 1879 malých obcí (s méně než 2000 ob.) *Tabulková část* cit. publikace (157 str.) podává podrobně rozčleněný obraz všech výdajův a příjmův obecních za r. 1907 nejprve (tab. I. a II.) pro všechny obce ve zmíněných 57 zastupitelských okresech (pro každý okres v celku i dle uvedených velikostních skupin, jakož i úhrnem pro všechny okresy a velikostní skupiny), pak (tab. III. a IV.) pro každou jednotlivou obec s více než 5000 obyv. zvlášť. K tomu připojena řada poměrných čísel a přehledy některých důležitějších dat (tab. V. — VII.), sloužící k posouzení celkové finanční situace různých těch obcí a jejich skupin. — Obšírný tekst z péra místotajemníka *Dra. Jos. Mráze* (176 stran s 53 menšími tabulkami) po výkladech úvodních (odd. A) podává nejprve podrobné rozbory obecních výdajů dle jich účelů (odd. B) a obecních příjmů dle jich pramenů (odd. C). Rozboru dat v jednotlivých kapitolách předchází stručný přehled zákonného podkladu těch kterých výdajů nebo příjmův. Oddíly D a E jsou věnovány pokusu, posouditi na základě vyšetřených dat celkový finanční stav jednak různých velikostních skupin obcí (D), jednak i jednotlivých obcí s více než 5000 obyv. zvlášť (E). Pro usnadnění orientace připojen ještě abecední ukazatel.

Studie k civilnímu procesu římskému.*)

Podává *dr. Leopold Heyrovský.*

VI.

Indefensus.[1])

I. V římském procesu legisakčním i v procesu s písemnými formulemi nemohlo dojíti k podrobnému líčení právní rozepře před porotcem a ke konečnému rozhodnutí jejímu nálezem porotčím jinak, než když právní spor byl dříve ustaven (*lis contestata*) před magistratem (*in iure*) za přítomnosti obou stran procesných. Obzvláště platilo, že, jestli žalovaný se nedostavil před soudního magistrata k zahájení procesu nebo přišed sice nespolupůsobil tu k ustavení jeho, nemělo to nikdy v zápětí rozsouzení právního sporu po jednání jednostranném.

Tím není řečeno, že by řízení pro zmeškání končící rozsudkem bylo bývalo úplně cizí řádnému procesu v době klasického práva a starší. Ale tento proces pro zmeškání předpokládal, že soudní řízení za účastenství obou stran dospělo již litiskontestace a ta neb ona strana byla nečinnou teprve v druhém oddílu procesném, v řízení porotním, obzvláště tedy, že žalobce nebo žalovaný nedostavili se k roku, nařízenému pro přelíčení před porotcem (*iudex*). Zasahaloť sem ustanovení zákona XII tabulí, podle něhož *iudex*, kdyby strana nepřišla k přelíčení, měl, anižby konal

*) V. Sborník XIV., str. 229, pozn. *.

[1]) Hartmann, Ueber das römische Contumacialverfahren, 1851; Keller, der röm. Civilprocess, § 65; § 84; Rudorff, Röm. Rechtsgeschichte II., §§ 90, 94, 95; Bethmann-Hollweg, der röm. Civilprozess, II., § 106; Karlowa, der röm. Civilprozess zur Zeit der Legisaktionen, § 44.

dalšího šetření, vynésti rozsudek ve prospěch přítomného odpůrce jejího (*Post meridiem praesenti litem addicito*), zásada to, která ovládala řádný proces ještě za právníků klasických. Teprve v řízení *extra ordinem* za principatu i v řádném řízení za absolutní monarchie, obzvláště podle práva Justiniánského, připouští se proces také beze vší součinnosti žalovaného a jest možný rozsudek pro zmeškání proti na soud obeslanému, který nedal se najíti již při prvním roku, položeném k zahájení a ustavení právního sporu.[2])

Proto však přece jen nebylo ani v nejstarším právu zůstaveno žalovanému úplně na vůli, zmařiti proces svým odporem.

Především stanovena jest zákonem pro na soud obeslaného povinnost dostaviti se na soud. Splnění této povinnosti může pak býti uskutečněno přímým donucením. Obeslání žalovaného na soud bylo sice ještě podle klasického práva v řádném procesu pouhým soukromým úkonem žalobcovým, záležejíc v tom, že žalobce vyzýval osobně a ústně odpůrce svého, aby se odebral s ním přímo před magistrata soud konajícího (*in ius*). Ale této *in ius vocatio* byla propůjčena zákonem dvanácti tabulí moc donucovací. Vyzvaný, nechať *in ius vocatio* stala se kdekoli, měl ihned následovati vyzývajícího na soud, jinak by vyzývající směl se jeho uchopiti a jej po případě i násilně odvésti před magistrata.[3]) V ediktu pak byla pod titulem „*In ius vocati ut eant aut vindicem dent*" propuštěna *actio* proti tomu, *qui in ius vocatus neque venerit neque vindicem dederit.*[4]) Právní povinnost obeslaného, následovati obesílajícího na soud, byla všeobecná, nepodmíněná předpoklady procesnými aniž závislá na povinnosti soukromoprávní a byla stejná, nechať *in ius vocatio* se dála z kteréhokoli důvodu. Obzvláště nemohl *in ius vocatus* odepříti následovati obesílajícího *in ius* ani dovoláváním se toho, že jest pohnán k soudu nepříslušnému, a byl povinen

---

[2]) S tímto řízením pro zmeškání zabývá se nejnověji Steinwenter, Studien zum römischen Versäumnißverfahren (1914), o kterémžto spise sr. referát Heyrovského ve Sborníku XVI., str. 255 nsl.

[3]) Lex XII tab. I., 1, 2: Si in ius vocat ito. Ni it antestamino: igitur em capito. Si calvitur pedemve struit, manum endoiacito.

[4]) D. 2, 6; Gai. 4, 46; Lenel, Ed. § 11.

postaviti se před soudem stejně jako oproti *actio in personam* také oproti *actio in rem.*[5])

Procesný řád římský nemohl však přestati a nepřestal na tom, že vyzbrojil injusvokaci mocí donucovací a tím zabezpečil první podmínku procesu, přítomnost žalovaného na soudě. Učinil opatření také pro ty případy, když *in ius vocatus* dostavil se sice před soud, ale zde odepíral součinnosti potřebné k sepření, nebo když *in ius vocatio* byla nemožnou, hlavně když žalovaný dovedl se jí vyhnouti nebo byl nepřítomen. Čteme v pramenech, že žalovaný donucuje se převzíti proces: *cogitur* (*compellitur*) *iudicium accipere* (*suscipere*), nebo *actionem excipere, pati,*[6]) a spatřuje se protiva mezi podnikáním smlouvy stipulační a procesu v tom, že *stipulatio ex utriusque consensu valet, iudicium autem etiam in invitum redditur* (Paul, D. 45, 1, 83, 1). Ježto pak o žalovaném, když způsobem řádným jest součinným při ustavení procesu, se praví, že *se iudicio defendit,* nebo stručněji že *defendit se, rem, causam suam* nebo *propriam,*[7]) označuje se donucování strany procesné k této součinnosti paralelně s nahoře uvedenými výrazy také rčením, že žalovaný *cogitur* nebo *compellitur se defendere* nebo i že povinen jest tak učiniti: *debet se defendere.* I mluvíme pak o defensní povinnosti žalovaného.[8])

---

[5]) Paul. D. 2, 5, 2, pr. ex quacunque causa ad praetorem in ius vocatus venire debet, ut hoc ipsum sciatur, an iurisdictio eius sit; cf. eod. fr. 2 § 1; Ulp. D. 5, 1, 5. Sr. Bekker, Aktionen I., str. 202; Wlassak, Z. Sav. 25, str. 158, 3.

[6]) Sr. Pap. D. 36, 1, 51 a Paul. D. 5, 1, 22, D. 36, 1, 31 pr. 68 § 3, D. 39, 3, 7 pr., D. 40, 12, 24, 3; Vocab. iur. Rom. s. vv. accipere (I., 84), cogo (I., 791—793, 795), compello (I., 839, 840).

[7]) Ulp. D. 5, 1, 61: Recte defendi hoc est iudicium accipere vel per se vel per alium, D. 50, 17, 53: Non defendere videtur et is qui . . . non vult suscipere actionem, cf. D. 42, 4, 5, 3. — K názvosloví: Lex Rubria lin. 7: sei se iudicio uteive oportebit non defendet; cf. lin. 8 sq., 12 sq., 36 sq., 42, 44. D. 43, 24, 3, 5: Si quis paratus sit se iudicio defendere a Vocab. s. v. defendo (I., 122—125). Sr. Wlassak, Z. Sav. 25, str. str. 124 ns.

[8]) Sr. Vocab. pod hesly uvedenými v pozn. 6 a 7. O povinnosti k sepření neboli defensní sr. Degenkolb, Einlassungszwang u. Urteilsnorm, 1877; Wach, Grünh. Z. sv. 6, str. 515 ns., sv. 7, str. 130 ns. Brinz, Festg. f. Planck (1887), str. 151 ns. Wlassak, na uv. m. str. 117 ns.

Tato defensní povinnost strany procesné není tak naprostá aniž tak všeobecná jako nahoře uvedená, injusvokací obeslanému uložená povinnost, následovati obesílatele na soud. Nevzchází žalovanému, jestliže žalobce naň nastupuje u soudu nepříslušného.[9]) Také není, jak bude vyloženo doleji, stejná oproti všem *actiones.*

Defensní povinnost nemusí procesné strany konati osobně. V řízení s písemnými formulemi, v němž bylo všeobecně připuštěno procesné zastoupení, může na místě žalovaného a pro něho spoluúčinkovati k litiskontestaci také jiný jako zástupce dobrovolný nebo zákonný nebo i jen jako jednatel bez příkazu. Tato činnost procesného zástupce, kterou právní rozepře se stává vlastní jeho věcí a on *dominus litis,* slove rovněž *iudicium accipere, suscipere* a pod. nebo *iudicio defendere* nebo zkrátka *defendere* (*alium, alienam causam*), zástupce sám pak *defensor* (*alienae litis*).[10]) Za jistých okolností mohl zástupce býti donucen k převzetí procesu za zastoupeného. Zvláště měl podle ediktu, kdo hodlal žalovati za jiného, zároveň převzíti defensi jeho ve všech jiných procesech proti němu podnikaných.[11]) O kognitorovi pak, za něhož byla s jeho svolením od zastoupeného zřízena *cautio iudicatum solvi,* prohlašoval praetor, že jej přinutí k *iudicium accipere.*[12])

[9]) O legatech obcí, na kolik mají ius revocandi domum, praví se, že Romae non compelluntur iudicium accipere, suscipere, pati (D. 5, 1, 2, 3, 6, 8, 25), se defendere (D. 5, 1, 2, 4, 5, fr. 19, 1—3, fr. 34. 42). Sr. Bülow, Die Lehre von den Prozesseinreden, str. 88.

[10]) Cicero pro Quinctio, líče, co vše podnikl Alfenus jako defensor nepřítomného Quinktia proti Naeviovi, uvádí v c. 20, § 62: Et audes, negare absentem defensum esse Quinctium, ... cum is iudicium acceperat pro Quinctio, conaris hoc dicere neminem exstitisse, qui Quinctium iudicio defenderet; sr. eod. 61, 63, 64, 66, 87 a Afric. D. 47, 2, 61, 9: Statuliberum ... noxali iudicio defenderat. — Ulp. D. 5, 1, 63: Recte defendi hoc est iudicium accipere vel per se vel per alium; D. 3. 3. 35. 3: Gaj. D. 3, 3, 46, 2: alienae litis idoneus defensor; cf. Vocab. s. v. defensor (II., 128) a Wlassak na u. m. str. 124 ns.

[11]) D. 3, 3, 33, 3: Ait praetor: „Cuius nomine quis actionem dari sibi postulabit, is eum boni civi arbitratu defendat"; cf. D. 3, 3, 33, 4. 5. — D. 3, 3, 39 pr. a Lenel, Ed., str. 97 ns.; Heyrovský, Sborník XIV., str. 239.

[12]) D. 3, 3, 8, 3: „Cognitorem ad litem suscipiendam datum, pro quo consentiente dominus iudicatum solvi exposuit", praetor ait, „iudicium

I čteme ve výkladech římských přečasto o tom neb onom procesném zástupci žalovaného, že *cogitur* (*compellitur, iudicium accipere, defensionem praestare, defendere,* že *debet, oportet defendere* (poz. 11, 12).

Jestliže se nedostává potřebné procesné součinnosti žalovaného, povinného k defensi, a nenastoupí-li zaň v proces jiný jako *defensor,*[13]) praví se v pramenech o žalovaném, že *non defenditur,* nebo že jest *indefensus.*[14]) Zdali kdo jest *indefensus* vinou svou či beze své viny, pro právní následky, jež jej mohou postihnouti, celkem rozhodno není. Obzvláště lze užiti příslušných prostředků donucovacích i proti neobhájenému, který jest nepřítomen ze spravedlivé příčiny, ba i proti osobám postrádajícím způsobilosti procesné, jako proti nedospělcům a na duchu chorým a právnickým osobám (viz doleji poz. 83 ns.).

Odepře-li zástupce žalobcův převzíti jeho defensi proti žalobám naň podaným (sr. poz. 11), má to pouze v zápětí, že se nepřipouští k žalobě (*actio denegatur*).[15]) Pakli však kognitor žalovaného, který za okolností nahoře uvedených byl podle ediktu zavázán k defensi (viz poz. 12), povinnosti té nevyhověl, bylo, jak se zdá, naň nastupováno, jako by byl sám *indefensus.*[16]) Co se pak

---

accipere cogam"; cf. D. eod 9—15 pr. Vat. fr. 340b; Lenel, Ed. 93; Heyrovský, na u. m., str. 245, p. 64. — Labeo, Julian a Paulus zastávali proti Sabinovi, že k převzetí judicia může býti donucen také dobrovolný defensor nepřítomného, plnil-li kauci iudicatum solvi: Paul. D. 3, 3, 43, 6 fr. 45 pr. Jul. D. 3, 3, 76. Důvodně domnívá se Wlassak, na u. m., str. 132, 2, že právníkům těm tanulo na mysli ustanovení ediktu o kognitorovi. Sr. poz. 16.

[13]) Ulp. D. 42, 4, 3: „recte defendetur" hoc est vel per se vel per alium; cf. D. 5, 1, 63 cit. v poz. 9.

[14]) Cic. pro Quinctio c. 19. § 60 (poz. 77): cf. Gai 3, 78; D. 4, 6, 1, 1, (poz. 72); D. 42, 4, 2 (poz. 74) a lex Rubria v poz. 7. — Sever et Ant. C. 2, 12, 3: Praetor secutus iurisdictionem quae adversus indefensos exerceri solet. D. 26, 7, 30, D. 42, 1, 45, 2, fr. 54 pr.

[15]) Paul. D. 3, 3, 43, 4: Poena non defendentis procuratoris haec est, ut denegatur ei actio; C. 2, 12, 5.

[16]) Prameny nepodávají zpráv o tom, jak byla provedena proti kognitorovi praetorova výhrůžka „iudicium accipere cogam". R. Schott, Röm. Zivilprozess u. moderne Prozesswissenschaft (1904), str. 65, domnívá se, že v případě tom hledí se k zástupci přes to, že není ještě dominus litis, jako by byl vlastní stranou, což pak má v zápětí, že odepřel-li defensi,

dotýče právních účinků, které postihují žalovaného samého, byla-li opominuta *defensio*, jest rozeznávati hlavně, zdali jde o případ ten, že žalovaný, byv obeslán injusvokací nebo splniv slib převzatý mimosoudním vadimoniem, jest přítomen *in iure*, ale odmítá býti činným v procesu, nebo o případ ten, že žalovaný se vůbec nedostavil před soudního magistrata. V prvém případě pak bylo postupováno různě podle toho, zdali šlo o *actiones*, oproti kterým žalovaný měl povinnost defensní čili nic.

II. Žalovaný bývá povinen k defensi, jestliže *actio*, jež přivádí se proti němu k platnosti, jest *actio in personam*. Právní ochrana, která se tu poskytuje žalobci, záleží pouze v nepřímém donucení žalovaného. Ale prostředek, kterým tu žalovaný má býti donucen *ad iudicium accipiendum*, jest zvláště důrazný. Jest to *missio in bona indefensi*, za zvláštních okolností ještě také *ductio* jeho.

Jestliže totiž pro dluh žalovaný, jsa přítomen *in iure*, zpěčuje se spoluúčinkovati náležitým způsobem k ustavení právní rozepře (*se iudicio uti oportet non defendit*), zvláště když v té věci, byv otázán od magistrata, odepírá odpovědi (*si in iure non responderit*), magistrat povolí žalobci na prostou žádost jeho (*postulatio*) a, aniž by konal podrobnějšího šetření (*causae cognitio*), aby vzal v držení všecky statky žalovaného, aby to veřejně vyhlásil a po určité lhůtě s ostatními věřiteli, přistoupivšími mezi tím, prodal ony statky (*bona eius possideri proscribi venireque iubet*).[17])

---

nakládá se s ním jako s indefensus. Podobně Wirbel, Le cognitor, 1911, str. 75. Mínění to lze, jak soudíme, opříti o místo v pozn. 12. uvedené, D. 7, 3, 76, kdež Julian v obdobném případě odůvodňuje donucení zástupce k převzetí defense slovy: defensor cum satis dedit, domini loco habendus est.

[17]) O řízení tomto dává zprávu hlavně lex Rubria, soudní řád vydaný mezi r. 49 a 42 př. Kr., pro města Gallie cisalpinské (Bruns, Fontes iur. rom. I., 7. vyd. č. 16) v kapitolách 21. a 22. V každé z obou kapitol jedná se o řízení proti žalovanému, jestliže, jsa přítomen na soudě příslušného municipalního magistrata, buď uzná žalobní nárok nebo zpěčuje se převzíti iudicium. Při tom činí se rozdíl, zdali jde o actio certae creditae pecuniae (cap. XXI.) nebo o žaloby jiné (cap. XXII). Pro tento druhý případ pak ustanovuje se v 22. kapitole toto: A quo quid praeter pecuniam certam creditam ... petetur, ... sei is ... confessus erit,

Prošla-li ona lhůta, *indefensus* byl stižen infamií.[18]) *Bonorum venditio* pak byla provedena veřejnou dražbou v ten způsob, že majetek společného dlužníka byl přiřčen tomu, kdo slíbil zaplatiti za něj věřitelům největší zlomek jejich pohledávek. Tento *bonorum emptor* jest universálním sukcessorem dlužníkovým podle práva praetorského. I mohly pak *actiones in personam*, oproti kterým původní dlužník odepřel defense, býti jako *actiones utiles* provedeny proti *bonorum* emptorovi, který byl pak místo onoho zavázán k defensi.[19])

Ovšem dokud *venditio bonorum indefensi* není skutečně provedena, může *indefensus* sám nebo jiný za něho vždycky ještě dodatečně převzíti defensi, předpokládajíc, že dá zároveň jistotu rukojemskou (*satisdatio*) za správné počínání při defensi. Způsobí tím, že povolená *missio in bona* pozbude účinku.[20])

. . . aut si de ea re in iure nihil responderit neque de ea re se iudicio utei oportebit defendet, tum . . . praetor in eum et in heredem eius de eis rebus omnibus ita ius deicito decernito eosque duci bona eorum possideri proscreibeive veneireque iubeto, ac sei is heresve eius de ea re apud eum praetorem confessus esset aut de ea re nihil respondisset neque se iudicio utei oportuisset defendisset. Sr. Hartmann, na u. m. str. 102 ns., hlavně však Demelius, Die Confessio im röm. Civilprozess (1880), str. 129 ns. Nejnověji pojednali o uvedených kapitolách zákona Rubriova E. G. Hardy, Six roman Laws (1911), str. 110 ns.; Kniep, Gai institutionum comment. tertius, I. (1914), str. 159 ns., zvláště pak O. Gradenwitz, Versuch einer Dekomposition des Rubrischen Fragmentes, 1915. Ve stati této spisovatel pokouší se podivný nesoulad v textu obou kapitol vysvětliti duchaplnou hypotesou, že text, jak se nám uchoval, povstal jednak smísením obou prvotních forem, z nichž jedna pojednávala o žalovaném, který byl confessus, druhá o žalovaném, byl-li indefensus, jednak pozdějším přičiněním nových vrstev, zvláště v 22. kapitole, kdež právo, jež v ní prostě omezovalo se na condictiones de certa re, vztaženo bylo na všecky žaloby. Sr. též referát o tomto spise doleji podaný.

[18]) Cic. pro Quinctio 8, 30; 15, 50; lex Iul. mun. l. 115, 117; Gai 2, 154.

[19]) Gai 3, 77—79, 81; 4, 35; Theophil. 3, 12 pr. Kniep, na u. m., str. 179 ns. a v Mélanges P. F. Girard I. (1912), str. 623 ns. Viz též Heyrovský, Právo římské, 4. vyd., str. 543 ns.

[20]) Ulp. D. 42, 5, 33, 1: Defendere debitorem licet post bonorum quoque possessionem et, sive ipse sui, sive alius defensionem eius suscipiat, debet satis dare, ut satisdatione interposita iudicium accipiatur et a possessione discedatur. Gai 4, 102. Bethmann-Hollweg, II., str. 732,

Stejnou povinnost defensní jako *actione in personam* žalovaný měl ten, proti komu bylo vyžádáno *interdictum simplex.* K náležité součinnosti jeho v procesu *ex interdicto reddito,* který konal se řádným způsobem *per sponsionem,* bylo potřebí, aby učinil s p o n s i a pak převzal *iudicium ex sponsione.* I pokládá se za odmítnutí defense při interdiktech prohibitorních již, když žalovaný zpěčuje se předsebráti sponsi (*si sponsionem non facit*), pı i interdiktech restitutorních a exhibitorních pak, kde bylo na výběr dáno vedle dotčeného nebezpečného *agere per sponsionem* méně nebezpečné *agere per formulam arbitrariam,* když ani si nevyžádal včas (t. j. *antequam ex iure exeat*), arbitra, ani není ochoten podniknouti procesné sponse.[21]) Odpůrci povoluje se pak *missio in bona indefensi* i *proscriptio* a *venditio bonorum.*[22])

Zvláště citelnou ujmou hrozí se tomu, kdo by zůstal *indefensus* oproti *actio certae creditae pecuniae.* Magistrat dá tu žalobcovi povolení, aby vzal nejen majetek žalovaného v držení, nýbrž i jeho samého ve v a z b u (*duci iubet*).[23]) Ale také z této

---

p. 29; str. 558, 559; D e m e l i u s, str. 154; N a b e r, Mnemos. N. S 25 (1897), str. 300, k p. 3, 4. L e n e l, Ed., str. 398, 8. G r a d e n w i t z' str. 29.

[21]) Gai 4, 161—165; U b b e l o h d e, Die Interdicte des röm. Rechtes, II. (1890), str. 85 ns. 204. ns.

[22]) Lex Rubıia c. 22 lin. 34 sqq. — sei sponsionem fierei oportebit, sponsionem non faciet, (aut) non restituet, neque se iudicio utei oportebit defendet . . . (lin. 45 sqq.) praetor . . . bona possideri proscreibeive veneireque iubeto etc. (nahoře poz. 17). Právem vztahují D e m e l i u s, na u. m., str. 127, p. 1, str. 148 a 158 p. 1, a U b b e l o h d e, Interdicte II., str. 70, 117 p. 48—50, str. 231, 232, sv. I., str. 325, v 22. kap. uvedenou sponsio k řízení interdiktnímu per sponsionem, slovo restituere pak k vyžádání si arbitra žalovaným. Sı. též S c h m i d t, Das Interdiktenverfahren (1853), stı. 246.

[23]) Lex Rubria c. XXI.: „A quoquomque pecunia certa credita . . . petetur . . ., sei is . . . c o n f e s s u s erit . . . seive is ibei de ea re in iure n o n r e s p o n d e r i t neque s p o n s i o n e m faciet neque i u d i c i o u t e i o p o r t e b i t s e d e f e n d e t: tum de eo . . . siremps res lex ius . . . esto, atque utei esset sei is . . . eius pecuniae . . . ex iudicieis dateis iudicareve recte iusseis iure lege damnatus esset. Queique quomque II vir IIII vir praefectusve ibei iure dicundo praerit, is eum . . . d u c i i u b e t o." Sponsí 21. kapitoly míněna jest sponsio tertiae partis, kterou při actio certae creditae pecuniae k žádosti žalobcově měl učiniti žalovaný (Cic. pro Roscio com. 4, 10; 5, 14; Gai 4, 13, 17). Odepření této žádosti pokládá

vazby může žalovaný se osvoboditi, kdykoli dodatečně převezme defensi, jen když pak zřídí též *satisdationem iudicatum solvi.*[24]) Pro opominutí defense oproti ostatním žalobám obligačním (*actiones de certa re* nebo *incerti*) mohla býti, jak se podobá, osobní vazba nařízena v tom případě, když na místo původního předmětu požadovaného postavena byla pevná částka peněžná.[25])

III. *Missione in bona* ani *ductione* nemůže býti nastupováno bez dalšího na žalovaného *in iure* přítomného, ale k procesné součinnosti neochotného, jestliže jde o *actiones*, proti kterým není povinnosti defensní. V převzetí judicia se strany žalovaného bývá tu spatřována ne tak *defensio* jeho vlastní osoby jako spíše *defensio* sporného předmětu (*rem defendere*). Nechce-li převzíti tuto defensi (*si rem nolit defendere*), nebude moci věc podržeti, nýbrž bude musiti ji pustiti žalobci: *carere debet eo quem non defendit.*[26]) Kdyžby pak i k tomu nebyl ochoten, bylo by lze naň nastupovati *missione in bona* nebo *ductione.* To platí

1. o *actiones in rem.* Pro proces o právo věcné nebo dědické platí zásada: „*In rem actionem pati non compellimur*" (Furius Anthianus D. 6, 1, 80) a „*Invitus nemo rem cogitur defendere*" (Ulpian D. 50, 17, 156 pr.). Žalovanému, který odmítá účastenství při ustavení rozepře o právo věcné nebo dědické, neporušuje ni-

---

se za odmítnutí defense. Sr. Demelius, na u. m., str. 129 ns., 139 ns., Lenel, Ed. str. 395, k p. 1. Že v zákoně Rubriově uvádí se jako donucovací prostředek proti confessus certae pecuniae a indefensus pouze nařízení osobní vazby (duci iubere), nikoli též missio in bona, vysvětluje se tím, že se zde jedná o opatření, jež může a má učiniti magistrat municipální. Ale právo naříditi missionem in bona, jsouc magis imperii quam iurisdictionis, municipalnímu magistratovi nepřísluší (Paul. D. 50, 1, 26, pr. 1).

[24]) Tak Naber, na u. m., str. 300, nyní též Lenel, Ed. 2. vyd. str. 395 (jináč 1. vyd., str. 329 ns.). Viz též Gradenwitz, na u. m., str. 48.

[25]) V 22. kap. zákona Rubriova uvádí se ductio prostě vedle missio in bona, čímž vzbuzuje se zdání, jakoby obě mohly nastoupiti všeobecně vedle sebe, lin. 46: ‚eosque duci bona eorum possideri . . . iubeto" (viz poz. 17). Ale povolení k odvedení dlužníka do vazby (addictio) udílelo se věřiteli vždy jen pro peněžnou sumu pevně určenou (Cic. de orat. 2, 63: quanti addictus? Mille nummum. Lex Rubria c. 21 l. 18 ns. tantae pecuniae . . . duci iubeto); cf. Gai 4, 21. Sr. Demelius, str. 152 ns. Lenel, Ed. str. 395.

[26]) Pomp. D. 9, 4, 33, cf. eod. fr. 43; Ulp. D. 39, 2, 9 pr.

žádné povinnosti defensní a nehrozí jemu ani *ductio* ani *missio in bona.*[27]) Ale on nepodrží věci. Zpěčuje-li se totiž žalovaný, převzíti vindikační proces řádným způsobem, bývá donucen k převodu držení věci na vindikanta, ale jen když od tohoto jemu byla dána nebo nabídnuta *satisdatio*, a tak, že, pustí-li vindikantovi věc, zůstane mu volno příště přivésti své právo k věci k platnosti procesem, ve kterém bude musiti vystoupiti jako žalobce. K řádné defensi věci náleželo také, aby vindikantovi plněna byla jistota rukojemská: *satisdatio pro praede litis et vindiciarum*, šlo-li o *agere in rem per sponsionem*, nebo *satisdatio iudicatum solvi* při *agere per formulam petitoriam* (Gai. 4, 91). Jelikož jistota tato bývala zřizována před litiskontestací, projevovala se vůle neujmouti se defense věci (*rem nolle defendere*) hlavně již odepřením oné jistoty (viz p. 28).

Právní prostředek, kterým pak žalobce mohl vynutiti onu změnu držby, byla, šlo-li o vindikaci pozemku nebo usufruktu nebo dědictví, zvláštní v praetorském albu vyhlášená interdikta restitutorní: *interdicta Quem fundum, Quem usum fructum, Quam hereditatem.*[28]) S interdikty těmito byla spojena defensní po-

---

[27]) Sr. k tomu ze starší literatury Keller, str. 327 ns. Bethmann-Hollweg, II., str. 567 ns. Rudorff, RG. II., str. 314 ns. Demelius na u. m., str. 155, 157, 223. Se zvláštním důrazem přivádí tuto vlastnost, kterou *actiones in rem* se vyznačují od dob pradávných až do Justiniánského, k platnosti Wlassak, Z. Sav. 25, str. 132 ns. Sr. též Lenel, Grünh. Z. 37 (1910), str. 518 ns. W. Stintzing, Üb. die Beklagtenschaft im dingl. Rechtsstreit (1913), str. 3 ns. Pissard, Études Girard, I., (1913), str. 242 ns. Steinwenter, na u. m., str. 149 ns.

[28]) Ulp. inst. fr. Vindob. § 4: . . apiscendae quam reciperandae possessionis sunt interdicta Quem fundum et Quam hereditatem. nam si fundum vel hereditatem ab aliquo petam nec lis defendatur, cogitur ad me transferre possessionem; Diocl. C. 8, 6. Cic. in Verr. II., 1, 45, 116; Paul. S. 1, 11, 1. D. 37, 10, 6, 6. — Fr. Vat. 92: . . . lib. IV de interdictis sub titulo „A quo usus fructus petetur, si rem nolit defendere." Sicut corpora vindicanti, ita et ius satisdari oportet: et ideo necessario ad exemplum interdicti Quem fundum proponi etiam ei interdictum „quem usum fructum vindicare velit" de restituendo usu fructu. Paul. D. 7, 1, 60, 1. Sr. Rudorff, Z. g. Rw. 9, str. 7 ns. Lenel, Ed. str. 131 ns. 438, 457; Karlowa, RG. II., str. 467. Maria, Études Girard, II. (1913), str. 228. — Také při žalobách o služebnost pozemkovou, ať již šlo o actio confessoria nebo

vinnost žalovaného, jejímž nesplněním vydal se v nebezpečí *missionis in bona* (viz nahoře k poz. 22 a doleji poz. 35). Při vindikaci věci movité byla *translatio possessionis* ve skutek uvedena prostě tím, že praetor zmocnil žalobce, aby si spornou věc odvedl nebo odnesl (*duci vel ferri iubere*).[29]) Toto zmocnění dané žalobci, vzíti si vindikovanou věc s sebou, předpokládá ovšem, že věc byla přítomna *in iure*.[30]) Právním prostředkem pak, kterým bylo nastupováno na žalovaného, aby věc dopravil na soud, byla, jak se podobá, *actio ad exhibendum*, oproti které, ježto byla *actio in personam*, měl defensní povinnost vynutitelnou též zde *missione in bona*.[31])

2. Také v procesu o držbu, zahájeném interdikty *Uti possidetis* nebo *Utrubi*, strany, které v něm, ježto jde o *interdicta*

---

negatoria, mohla, když žalovaný opominul satisdace, žádána býti translatio possessionis: D. 39, 2, 45: Scaevol. lib. XII quaest. „a quo fundus petetur, si rem nolit": Aedificatum habes: ago tibi ius non esse habere: non defendis. ad me possessio transferenda est; Paul. D. 43, 20, 7, Afric. D. 39, 1, 15. Sporno jest jen, jaké řízení tu mělo místo. Rudorff (na u. m. str. 20, 33 ns.), Burckhard, Die operis novi nuntiatio (1871), str. 353 ns. a Lenel, Ed. 463 ns. soudí, že také zde k vynucení převodu držby udíleno bylo interdictum obdobné interdiktu Quem fundum. Karlowa (RG. II., str. 467 ns.) proti tomu zastává, že zde translatio possessionis způsobena byla asi ukládáním kaucí. Proti němu zase nejnověji Henle ve spise Unus casus (1915), str. 97 ns.

[29]) Ulp. D. 2, 3, 1, 1: Is videtur ius dicenti non obtemperasse qui quod extremum in iurisdictione est non fecit; veluti si quis rem mobilem vindicare a se passus non est, sed duci eam vel ferri passus est (obtemperasse); cf. Bas. 7, 7, 1; viz též v obdobném případě noxalních žalob nastupující ductio servi iussu praetoris (doleji p. 41). Lenel, Z. Sav. 2, str. 18, 8; Ed. str. 132; Grünh. Z. 37, str. 519; Wlassak, na uv. m., str. 121, 123, 4; Beseler, Beiträge z. Kritik d. röm. Rechtsquellen, I., str. 13, 14; II., str. 129; Pissard na u. m. str. 241 ns.

[30]) Jako v obdobném případě řízení noxalního: Paul. D. 2, 9, 2, 1 (doleji p. 41); Lenel, Grünh. Z. 37, str. 519, 13; Pissard, na u. m., str. 246.

[31]) Že actio ad exhibendum, která podle pramenů maxime propter vindicationes introducta est (Ulp. D. 10, 4, 1) a v nich bývá přečasto uváděna jako actio přípravná pro reivindikaci (sr. místa u Lenela na u. m. str. 515, 516), měla funkci v textu vylíčenou, a že tato byla jejím hlavním a prvotním úkolem, důvtipně vystihl a odůvodnil nedávno Lenel, na u. m., str. 515 ns. Souhlas s ním projevili Pissard, na u. m, str. 245; Maria, na u. m. str. 228 ns.; Henle, Unus casus, 1915, str. 52 ns.

duplicia, pokládají se každá zároveň za žalobce i za žalovaného (Gai. 4. 160; Ulp. D. 43, 17, 3, 1), nemají povinnosti defensní. Ale také zde strana, která nechce spoluúčinkovati k provedení procesu, musí se zříci držby. Řízení jest podobné, jako když při *actiones in rem* žalovaný odepírá defense.[32]) Ustavení porotního procesu *ex reddito interdicto Uti possidetis* nebo *Utrubi* předpokládalo pak, že strany předsevezmou řadu procesných úkonů (*caetera ex interdicto*), z nichž jsou *vis ex conventu, fructus licitatio, stipulatio fructuaria*, vzájemné *sponsiones* a *restipulationes*.[33]) Jestliže tedy po vydání interdikta ta neb ona strana se zpěčovala učiniti některý z těchto úkonů, bylo proti ní odpůrci propuštěno nové *interdictum*, tenkráte *simplex*, zvané *interdictum secundarium*. Interdiktem tímto, jež bylo tu *restitutorium*, tu *prohibitorium*, přikazovalo se straně, která nechtěla vykonati *caetera ex interdicto*, aby, měla-li držení, je vydala odpůrci, neměla-li držení, aby v něm odpůrce nerušila.[34]) Součinnost v řízení *ex interdicto secundario* mohla býti jako při *interdicta simplicia* vůbec, vynucena *missione in bona*.[35])

---

[32]) Sr. Gai 4, 166—169; Ubbelohde, Int. II., str. 152 ns. Lenel, Ed. str. 454 ns.

[33]) Na podobnost obojího řízení ukázali zvláště P. Krüger, Krit. Versuche (1870), str. 101 ns. Rudorff, k Puchtovým Institucím § 169 pl.; Wlassak, na u. m. str. 132, 1.

[34]) Gai. 4, 170: Praetor comparavit interdicta, quae secundaria appellamus, quorum vis et potestas haec est, ut, qui cetera ex interdicto non faciat sive possideat, restituat adversario possessionem, sive non posideat, vim illi possidenti non faciat. Sr. Kappeyne van de Copello, Abhandlungen, str. 166 ns. Ubbelohde, Int. I., str. 295 ns., II., str. 196 ns., V., str. 439 ns. Lenel, Ed. str. 456.

[35]) Sr. nahoře poz. 22. Bylo projeveno mínění, že také, když vydáno bylo interdictum simplex a žalovaný opominul proti němu defense, bylo propuštěno interdictum secundarium. Tak Bekker, Aktionen XI, str. 53 ns., a Demelius, na u. m., který to však omezuje na interdicta prohibitoria. Ale pro mínění to není opory v pramenech. Přímo svědčí proti němu okolnost ta, že Gajus zmiňuje se o interdicta secundaria po prvé teprve při dvoustranném interdiktu Ubi possidetis (IV., 170), kdežto o interdicta simplicia prohibitoria byl pojednal již před tím v mezeře před IV., 166. Tak Ubbelohde I., str. 321 ns. Lenel, Ed. str. 434 p. 6. — Praetorský rozkaz, vyslovený v interdictum secundarium, nebyl podmíněn všemi oněmi skutečnostmi, na nichž učiněno bylo závislým interdictum primarium. Nezdá se však, že by byl, jak soudí někteří (Demelius, na u. m. str. 140 ns., P. Krüger, na u. m. str. 99, Bekker,

3. Žalobám z práv absolutných podobají se co do defensní povinnosti žalovaného některé žaloby z obligací, které se vyznačují tím, že závazek postihuje dlužníka pouze prostředkem jeho mocenského poměru k určité osobě nebo věci a jen, pokud poměr ten trvá. K těmto *actiones in personam* náležejí

a) hlavně *actiones noxales* proti majetníkům moci pro delikta jich poddaných.[36]) Také zde se setkáváme se zásadou, že *noxali iudicio invitus nemo cogitur alium defendere, sed carere debet eo quem non defendit* (Pomp. D. 9, 4, 33); a že *et habenti in potestate liberum est evitare (noxale) iudicium, si indefensam eam personam relinquat.* (Gai. D. 9, 4, 29.) Pro formu řízení jest zde rozhodno, zdali z deliktu obviněný *filius familias* nebo *servus* jest přítomen *in iure* čili nic.

Jestliže obviněný poddaný jest přítomen *in iure*, musí, kdo byl na soud pohnán jako majetník moci a přiznal, že jest *pater familias* nebo *dominus* obviněného, buď uvázati se v defensi jeho, t. j. převzíti *iudicium noxale*, buď vydati jej žalobci (*noxae dedere*). Přejímaje *iudicium noxale*, majetník moci není povinen zříditi *satisdationem iudicatum solvi.*[37]) Měla-li pak provedena býti *noxae deditio*, nestačilo, když *pater familias* nebo *dominus* pouze dopustil, že žalobce si odvedl poddaného. Majetník moci měl positivní povinnost, převésti svoje právo nad pachatelem na žalobce a mancipovati jemu k tomu konci poddané dítě, čímž vešlo *in causam mancipii* (Gai. 4, 79), nebo, šlo-li o otroka, předsevzíti právní úkon, jímž se převádí quiritské vlastnictví k otrokům,

---

na u. m., str. 54, p. 5 pod č. 3), zcela nepodmíněným, jakým také nebylo žádné jiné interdictum. Sr. Ubbelohde, I., str. 294, V., str. 442 ns.; Girard, Manuel, 5. vyd., str. 1061; Kappeyne, na u. m., str. 168 ns.

[36]) Sr. k následujícímu Schlesinger, ZRG. 8 (1869), str. 202 ns. Demelius, Die Defensio, str. 309 ns. Girard, NRH. 11 (1887), str. 408 ns., sv. 12 (1888), str. 31 ns., Naber, Mnem., NS. 30 (1902), str. 169 ns. Lenel, Z. Sav. 20 (1899), str. 5 ns., a Ed. str. 154 ns. Buckland, The Roman law of slavery (1908), str. 98 ns. Heyrovský, Právo římské, str. 807 ns.

[37]) Jul. D. 9, 4, 39, 1, kdež o pánu, žalovaném z deliktu otroka, se praví, že satisdatione onerandus non est: non enim offert se defensioni alieni servi; cf. Gai. D. 2, 9, 4. K tomu Schlesinger na u. m., str. 207 ns.

tedy mancipaci nebo injurecesi.[38]) Odepřel-li žalovaný *pater familias* nebo *dominus* oboje, jak defensi tak i noxaededici, mohlo býti naň nastupováno *missione in bona,* po případě i *ductione.*[39]) Ale žalobce mohl spokojiti se také s tím, že přítomného vinníka, jehož defensi nepřevzal ani majetník moci ani kdo jiný,[40]) si od-

---

[38]) Gai D. 9, 4, 29: Et habenti in potestate liberum est evitare (noxale) iudicium, si indefensam eam personam relinquat: sed huic necesse est ius suum ad actorem transferre; Ulp. D. 9, 4, 21 pr.; Callistr. D. 9, 4, 32: si praesens est dominus, mancipare [tradere Trib.] eum debet; Paul. D. 9, 4, 22. 3. Neprávem pokládá Eisele Z. Sav. 13, str. 123 ns. slova huic necesse až transferre v D. 9, 4, 29 za interpolovaná a podezírá z podobných interpolací též D. 9, 4, 21 pr. fr. 32, zastávaje, že podle klasického práva přítomný dominus nemůže býti donucen k převodu svého práva, nýbrž jest povinen pouze nebrániti odvedení (*ductio*) vinníkovu. Tak i Buckland, na u. m., str. 103. Proti tomu Naber, na u. m., str. 170 ns.; Lenel, Z. Sav. str. 9; Ed. str. 157; Demelius, Confessio, str. 307. Správně připomíná Schlesinger, na u. m., str. 203 ns., že majetník moci, když odmítne defensi přítomného poddaného, nezíská tím ničeho proti tomu, kdyby byl převzal proces a býval odsouzen, ježto i pak byl by se od actio iudicati mohl osvoboditi noxae deditione (D. 42, 1, 6, 1; Gai. August. § 83 sq.). Jen v jednom případě noxae deditio před procesem jest spojena s menší ujmou než, stane-li se po odsouzení, t. j. je-li žalován spoluvlastník otroka spáchavšího delikt. Žalovaný, který i tu, ač není výlučným vlastníkem, in solidum noxali iudicio tenetur, nepotřebuje, chce-li zbaviti se defense pachatele, učiniti více, nežli že postoupí odpůrci svůj vlastnický podíl: ante noxale iudicium acceptum poterit sua parte cedendo securitatem consequi, ne necesse habeat suscipere iudicium, kdežto po vzejití procesu non alias poterit evadere litis aestimationem, nisi in solidum noxae dederit servum (Ulp. D. 9, 4, 8.).

[39]) Lex Rubria c. 22, l. 33 sq. (sei is) obligatum se eius rei noxsiaeve esse confessus erit ... neque se iudicio utei oportebit defendet etc. (poz. 17); sr. Demelius, Confessio. str. 150, 151; Naber, str. 177; Lenel, Ed. str. 156, p. 4. — Závěrek Ulpianova zlomku D. 9, 4, 21 pr., „si id non faciat, iudicium suscipiet omnimodo", z něhož bylo vyvozováno, že odepřel-li dominus jak vydání pachatele, tak i defensi, bylo propuštěno proti němu iudicium sine noxae deditione, jest od slov „iudicium suscipiet" tribonianismem: sr. Naber, str. 177, nyní též Lenel, Ed., 2. vyd. str. 156, p. 4. Viz též Paul. D. 9, 4, 12.

[40]) Defensi in iure přítomného podaného mohl oproti actiones noxales na se vzíti i kdokoli jiný než majetník moci, ale jen když dal satisdaci iudicatum solvi: Jul. D. 9, 4, 39, 2 a arg. míst uvedených v poz. 37. Sr. Lenel, Ed. str. 156, p. 2; Bekker, Recht des Besitzes, 1880, str. 52, poz. 2.

vedl z povolení magistratova (*iussu praetoris ducere*).[41]) Tato *ductio iussu praetoris* byla možná také za nepřítomnosti majetníka moci. V případě tom povolovalo se *causa cognita*, aby majetník moci převzal defensi poddaného ještě dodatečně.[42]) Přítomný majetník moci však mohl po provedené *ductio indefensi* dosíci povolení k dodatečné defensi odvedeného jen, vykázal-li se spravedlivým důvodem restitučním.[43]) Tím, že nabízel žalobci svou vlastní defensi oproti té neb oné *directa actio ex delicto*, *filius familias* z deliktu obviněný, jehož se nikdo na soudě nezastal, nemohl asi podle práva klasického odvrátiti své odvedení žalobcem.[44]) Ale žalobci bylo volno na nabídku tu přistoupiti a s obviněným samým předsevzíti litiskontestaci příslušnou *directa actio ex delicto* a mohl pak, byl-li jemu *filius familias* odsouzen, buď naň samého dokročiti personalní exekucí nebo na majetníka otcovské moci nastoupiti *actione iudicati de peculio*.[45])

---

[41]) Callistr. D. 9, 4, 32: Is qui in aliena potestate est si noxam commisisse dicatur s i n o n d e f e n d a t u r, d u c i t u r; Paul. D. 2, 9, 2, 1; Si servus praesens est, dominus abest nec quisquam servum defendit, d u c e n d u s e r i t i u s s u p r a e t o r i s; cf. D. 3, 3, 36; D. 9, 4, 31. 39 § 3, D. 15, 1, 23 a místa uvedená v poz. 46. Sr. S c h l e s i n g e r na u. m. str. 105 ns.; N a b e r, str. 169, p. 2; L e n e l, Ed. str. 157, p. 3. P i s s a r d, na u. m., str. 246, 247.

[42]) Paul. D. 2, 9, 2, 1, kdež po slovích v pozn. předchozí uvedených následuje: sed causa cognita domino postea dabitur defensio; D. 9, 4, 26, 9, Gai. D. 2, 9, 30; N a b e r, na u. m., str. 175 p. 5; L e n e l, Grünh. Z. 37, str. 521, p. 17.

[43]) Paul. D. 9, 4, 26, 6: si absente domino ductus sit servus, vel etiam praesente et in eadem causa sit, ut in integrum restitui possit, defensio permittitur eius nomine qui ductus est; B e k k e r, na u. m., str. 51 ns.

[44]) Ovšem čteme u Iul. D. 9, 4, 34: quotiens nemo filium familias ex causa delicti defendit, in eum iudicium datur, a D. 47, 10, 36, viz též Pomp. D. 9, 4, 33. Není však pochyby, že jde zde o interpolace. — Tak již S c h l e s i n g e r, na u. m., str. 234 ns. a v ZRG. 9, str. 239 VI., dále L e n e l, Paling. k Jul. 922, p. 2, 625, p. 2, 3. Pomp. 664; N a b e r, na u. m. str. 177; S e c k e l, Festschr. f. Bekker (1907), str. 327, p. 2; str. 366, p. 2, který označuje pochybnosti, jež v té příčině projevil K o s c h a k e r, Translatio iudicii (1905), právem za bezdůvodné.

[45]) Ulp. D. 9, 4, 35: Si condemnatus fuerit filius, iudicatum facere debet; tenet enim condemnatio. quin immo etiam illud dicendum est, patrem quoque post condemnationem filii dumtaxat de peculio posse con-

Ductio servi indefensi měla v zápětí, že žalobce nabyl otroka *in bonis*, jsa právně chráněn *Publiciana in rem actione*.[46]) Naproti tomu *ductio indefensi filii familias* zajisté nebyla leč odvedením do dlužnické vazby, zahajujícím exekuci personální, nikoli však nezakládala praetorský mocenský poměr, obdobný civilnímu *in causa mancipii habere*.[47])

Oproti *actio noxalis* jest *pater familias* nebo *dominus* pachatelův zavázán jen, když má pachatele zároveň fakticky ve své moci, a to v době litiskontestace. Není-li tedy pachatel přítomen *in iure*, může na soud pohnaný, i když přizná otcovskou nebo panskou moc právní nad pachatelem, dovolávati se toho, že jeho nemá ve své moci faktické (*in potestate*). Ovšem, kdyby na otázku, která naň v té příčině byla podána na soudě (*interrogatio in iure*), popřel proti pravdě, že jest *pater familias* nebo vlastník pachatelův nebo že nepřítomného pachatele má fakticky v moci, nebo kdyby byl pachatele *dolo malo* pustil z držení, mělo by proti němu průchod *iudicium sine noxae deditione*.[48])

---

veniri; cf. D. 15, 1, 3, 11: Mandry, Das gemeine Familiengüterrecht. II., (1876), str. 617 ns. Sr. Koschaker, na u. m., str. 171 ns., 188 ns. Seckel, na u. m. str. 326 ns.

[46]) Paul. D. 9, 4, 26, 6: Iussu praetoris ductus in bonis fit eius qui duxit: D. 6, 2, 6: si servum ex causa noxali, quia non defendebatur, iussu praetoris duxero et amisero, possessionem, competit mihi Publiciana; Afric. D. 9, 4, 28. Tím, že žalobce nabude praetorského vlastnictví k pachateli, zanikne jeho actio noxalis. Jestliže tedy povolí se bývalému majetníku moci dodatečná defensio odvedeného, bude žalobci actio restituována: Paul. D. 2, 9, 2, 1, kde po větě, uvedené v poz. 4, čteme: ergo et actori actio restituenda est, perempta eo quod ductus servus in bonis eius esse coepit.

[47]) Tak správně Mandry, na u. m., str. 618, p. 6 proti výkladům Schlesingra, na u. m., str. 227 ns., podle něhož z ductio filii indefensi vzcházelo praetorské in mancipio esse.

[48]) Ulp. D. 9, 4, 21, 2: Praetor ait: „Si is in cuius potestate esse dicetur negabit se in sua potestate servum habere: utrum actor volet, vel deierare iubebo in potestate sua non esse neque se dolo malo fecisse, quo minus esset, vel iudicium dabo sine noxae deditione." D. 50, 16, 215; D. 2, 9, 2, 1; D. 9, 4, 21, 3 fr. 29; D. 47, 2, 17, 3. Uvedený edikt jedná pouze o dotazu po faktické moci nad vinníkem (an eum in potestate habeat), sr. D. 11, 1, 5. 16 pr. fr. 17, D. 9, 4, 22, 3 fr. 26, 5. Odlišná od něho jest interrogatio po právní stránce (an filius, servus eius sit): D. 11, 1, 8. 13, 14 pr. fr. 20 pr. D. 9, 4, 26, 3 fr. 27 § 1 fr. 39 § 1. Sr. Girard,

Pakli však na soud obeslaný přizná jak právní tak i faktické panství své nad nepřítomným obviněným, musí buď převzíti *iudicium noxale*, nebo slíbiti, že postaví co nejdříve obviněného před soud (*exhibere*).[49]) Nechce-li učiniti ani toho ani onoho, propadne *missioni in bona*, po případě *ductioni*.[50]) Ježto pak k defensi nepřítomného pachatele oprávněn byl pouze jeho *pater familias* nebo *dominus* nebo i *bonae fidei possessor*, nezbývalo na soud pohnanému, který prohlásil, že obviněného má ve své faktické moci, nebylo-li jeho mocenské právo zjevným, než poříditi *cautionem de exhibendo* a tím umožniti nahoře popsané řízení za přítomnosti pachatele.[51])

b) Stejná volnost strany převzetí defense, jakou má majetník moci oproti *actiones noxales* pro delikty osob poddaných, přísluší také vlastníkovi, proti němuž se přiváděla k platnosti *actio de pauperie* nebo *de pastu* pro škodu, již učinilo jeho zvíře. Také on může voliti mezi převzetím judicia nebo vydáním zvířete (*in noxam dedere*).[52]) Odpoví-li na soud obeslaný na *interrogatio, an*

---

na u. m., str. 427; Lenel, Ed. str. 155; Karlowa, RG. II., str. 1174 ns. Že také v tom případě, když žalovaný popře proti pravdě své právní panství nad škůdcem, propouští se proti němu iudicium sine noxae deditione, dává se z rozhodnutí v D. 9, 1, 15 o obdobně utvářené actio de pauperie (poz. 53); Kárlowa, na u. m., st.. 1175; Lenel, Ed. str. 157, 159.

[49]) Paul. D. 2, 9, 2, 1: Si absens sit servus: si quidem dominus non negat in sua potestate esse, compellendum putat Vindius vel vadimonium [iudicio eum sisti. Trib.] promittere vel iudicium accipere, aut, si nolit defendere, cauturum, cum primum potuerit se exhibiturum; D. 9, 4, 21, 4 fr. 22, 3; Lenel, Ed. str. 156, 158; Demelius, Confessio, str. 305 ns.

[50]) Paul. D. 9, 4, 22, 3: Dominus, qui servum in sua potestate esse confitetur, aut exhibere eum debet aut absentem defendere: quod nisi faciat punitur [ducitur? Naber] atque si praesentem non noxae dederit; D. 9, 4, 21, 4; Lex Rubria c. 22 (viz poz. 17, 39); Naber, na u. m., str. 170, 177; Lenel, Ed. str. 156; Demelius, na u. m., str. 306.

[51]) Ulp. D. 9, 4, 21, 1: Eos quorum nomine noxali iudicio agitur etiam absentes defendi posse placuit: sed hoc ita, si proprii sint servi: nam si alieni, praesentes esse oportet, aut si dubitetur, utrum proprii sint an alieni, quod ita puto accipiendum, ut si constet vel bona fide servire, etiam absentes possent defendi. Sr. Naber, na u. m., str. 172; Lenel, Ed. str. 156, 158; Beseler, Beiträge II. (1911), str. 130.

[52]) Dig. si quadrupes pauperiem fecisse dicetur, 9, 1; Heyrovský, Právo římské, str. 812 ns.

quadrupes quae pauperiem fecit, eius sit, proti pravdě záporně, připouští se proti němu *iudicium in solidum,* t. j. *sine noxae deditione.*[53])

c) Obligaci noxalní s mnohých stránek obdobným jest a bývá k ní v pramenech často přirovnáván závazek vlastníka stavení nebo jiných věcně oprávněných pro budoucí škodu (*damnum infectum*), hrozící od vadné povahy stavení (*vitium aedium*).[54]) To platí zvláště o povinnosti defensní. Také zde vyslovuje se zásada, že *unusquisque cogitur aut de damno infecto cavere aut aedibus carere, quas non defendit* (Jul. D. 39, 2, 9 pr.). *Defensio* zde ovšem nezáleží v *suscipere iudicium,* nýbrž uskutečňuje se tím, že *defensor* vchází v závazek náhrady budoucí škody *stipulatione praetoria,* zvanou *cautio damni infecti.* Při tom vlastník vadného stavení a *bonae fidei possessor* potřebují učiniti pouhý stipulační slib (*repromittere*), kdežto usufruktuář a jiní majitelé věcného práva, o nichž se pokládá za to, že tu slibují *alieno nomine,* musí krom toho postaviti rukojmě (*satisdare*).

Jestliže na soud obeslaný zpěčuje se *de damno cavere,* praetor povoluje domáhajícímu se této kauce, by vzal v detenci stavení škodou hrozící vedle posavadního držitele (t. zv. *missio in possessionem ex primo decreto*), a udělí jemu, kdyby i pak odpůrce setrval v odepírání kauce, po čase a *causa cognita* novým dekretem (*ex secundo decreto*) *missionem,* čímž nabude k stavení výlučného držení i praetorského vlastnictví.[55]) Kdežto účinek první *missio* se zrušuje, když v držbu uvedenému nabízí se dodatečně *cautio damni infecti,* jest taková *oblatio cautionis* po

---

[53]) Ulp. D. 11, 1, 7; D. 9, 1, 1, 15: Interdum autem dominus in hoc non convenietur, ut noxae dedat, sed etiam in solidum, ut puta si in iure interrogatus, an sua quadrupes esset, responderit non esse suam].

[54]) D. 9, 4, 30; D. 39, 2, 19 pr. D. 3, 3, 35, 3 fr. 36 D. 15, 1, 23 a Schlesinger, ZRG., 8, str. 219 ns. Burckhard, Die cautio damni infecti (1875) str. 38 ns. Demelius, Confessio, str. 318.

[55]) D. 39, 2, 7 pr. Praetor ait: „damni infecti suo nomine promitti alieno satisdari iubebo. eum, cui ita non cavebitur in possessionem eius rei, cuius nomine ut caveatur postulabitur, ire, et, cum iusta causa esse videbitur, etiam possidere iubebo.“ Ulp. D. 39, 2, 15, 16; Secundo decreto a praetore dominus (constituitur); sr. D. eod. fr. 15 § 17 sq. Heyrovský, Římské právo, str. 407 ns.

missio ex secundo decreto vyloučena, leč by vyžádána byla *restitutio in integrum.*[56])

Pakli by *missus in possessionem* nebyl připuštěn od odpůrce k držení, mohl by odpor ten překonati ihned interdiktem *ne vis fiat ei qui in possessionem missus est*[57]) nebo, vyčkav, až nastane skutečně škoda, nastoupiti na odpůrce *actione in factum* o plnění toho, čeho by bylo lze požadovati na něm, kdyby byl dal skutečně kauci pro *damnum infectum.*[58]) Oproti oběma právním prostředkům má žalovaný defensní povinnost, vynutitelnou *missione in bona.* V tom případě pak, že by na soud obeslaný na interrogaci *in iure* učiněnou popřel křivě, že jest vlastníkem stavení, od něhož lze se obávati škody, převede se ihned a trvale vlastnické právo ke stavení na domáhajícího se kauce.[59])

d) Také oproti *actio aquae pluviae arcendae* vlastník pozemku, na kterém se stala změna odtoku vody dešťové, když, nejsa sám původcem této změny škodlivé sousedskému pozemku, jest zavázán pouze snášeti, aby dřívější stav byl obnoven (*patientiam praestare*), nemá naprosté povinnosti defensní. Může, i když nechce *patientiam praestare,* vyhnouti se převzetí judicia postoupením

---

[56]) Ulp. D. 39, 2, 15, 33: Posteaquam quis possidere iure dominii a praetore iussus est, nequaquam locus erit cautionis oblationi; cf. D. eod. fr. 15, 31, 32.

[57]) Ulp. D. 43, 4, 4 pr. Per interdictum etiam ei subvenit praetor, hui damni infecti ab eo in possessionem missus est, ne ei vis fiat. Burckhard, na u. m. str. 472 ns. Lenel, Ed. str. 452.

[58]) D. 39, 2, 7 pr. Praetor ait: „In eum, qui neque caverit neque in possessione esse neque possidere passus erit, iudicium dabo, ut tantum praestet, quantum praestare eum oporteret, si de ea re ex decreto meo . . . cautum fuisset." Sr. lex Rubria cap. 20, kdež propouští se actio stejného obsahu již na pouhém základě tom, že cautio byla odepřena; Burckhard, na u. m., str. 584 ns. Lenel, Ed. str. 360.

[59]) Paul. D. 11, 1, 10: Non alienum est eum, a quo damni infecti stipulari velimus, interrogare in iure, an aedes eius vel locus sit, ex quo damnum timeatur, et pro qua parte, ut si neget suum praedium esse nec caveat damni infecti, aut cedere aut, (i) resistendum putaverit, quasi dolo versatus tradere compellatur. Jestliže spoluvlastník stavení interrogatus udá menší podíl, nežli jemu v pravdě přísluší, pozbude práva vlastnického k zatajenému podílu: D. 11, 1, 20 § 2 coll. § 1. Burckhard, str. 511 ns. Demelius, str. 319, 321.

pozemku odpůrcovi.[60]) Zapře-li žalovaný na interrogaci *in iure* učiněnou, *an fundum possideat et quota ex parte*, své právo, povolí se žalobci *missio in possessionem* pozemku, po případě části pozemku, zapřené a tedy nehájené, což má pak v zápětí nabytí praetorského vlastnictví žalobcem.[61])

IV. Jestliže žalovaný se vůbec n e p o s t a v i l *in iure*, tu právním prostředkem proti němu žalobci poskytnutým byla zase *missio in bona*, k níž se pojila z pravidla *venditio bonorum*. Platnost této *missio* a *venditio* závisela ovšem na tom, že žalobci vznášejícímu *postulationem* na magistrata za jejich povolení,[62]) měl vskutku soudně dobytelné právo proti odpůrci.[63]) Jelikož však magistrat i tu zpravidla věc podrobněji nevyšetřoval a udílel *missionem in bona* bez vlastní *causae cognitio*,[64]) mohly *missio in bona* i vykonaná již *venditio bonorum* býti později kdykoliv

---

[60]) Paul. D. 39, 3, 7: Is cum quo aquae pluviae arcendae agitur, quod opus fecit, licet cedere loco paratus sit, cogitur accipere iudicium, quoniam et suo nomine convenitur, ut opus tollat. § 1. Aliud est in bonae fidei emptore: hic enim tantum patientiam praestat: igitur si et fundo cedat, audiendus est: plus enim praestat. Sr. B u r c k h a r d, Die Actio aquae pluviae arcendae (1881), str. 416 ns., 462 ns.

[61]) Paul. D. 11, 1, 20, 1: In iure interrogatus, an fundum possideat, quaero an respondere cogendus sit et quota ex parte fundum possideat: Iavolenus scribit possessorem fundi cogi debere respondere, quota ex parte fundum possideat, ut si minore ex parte possidere se dicat, in aliam partem, quae non defenderetur, in possessionem actor mittatur. § 2: Idem et si damni infecti caveamus: nam et hic respondere debet, quota ex parte eius sit praedium etc. Mínění, dříve velice rozšířené, k němuž přidává se nejnověji také L e n e l, Grünh. Z. 37, str. 529, uvádí interrogaci v § 1 cit. ve spojení s rei vindicatio. Proti tomu a pro vztah tohoto místa k actio aq. pl. arc. z přesvědčivých důvodů D e m e l i u s, Confessio, str. 322 ns. Sr. též H a r t m a n n, Contumacialverf., str. 184 nsl.

[62]) Cic. pro Quinct. c. 6 § 25: Postulat a Burrieno praetore Naevius, ut ex edicto bona possidere liceat; ad Att. 6, 1.

[63]) Pap. D. 15, 1, 50 pr. D. 42, 4, 6 pr. fr. 7, § 14, fr. 14. Sr. D e r n b u r g, na u. m., str. 80 ns. E n g e l m a n n, ve sp. uved. poz. 73, str. 7 ns.

[64]) Tak právem mínění panující, sr. B e t h m a n n-H o l l w e g, II., str. 561; D e r n b u r g, na u. m., str. 106. Proti tomu K ü b l e r, Z. Sav. 14, str. 58 ns. a E n g e l m a n n, na u. m., str. 4 ns. Ale v pravdě vyžadovala se zde *causae cognitio* jen výjimečně: Ulp. D. 42, 4, 7, 10, 11 (viz poz. 89) fr. 8 (poz. 96); Jul. D. 8, 5, 18.

brány v odpor,[65]) a to obzvláště řízením *per sponsionem*[66]) nebo pouhým praejudiciem.[67]) Bylo-li pak na jisto postaveno, že *missio* byla udělena neprávem, nebyl *missus* dále chráněn v držení statků a neměla *missio* platnosti ani pro věřitele později k němu přistoupivší.[68]) Provedl-li kdo proskripci *bonorum* někoho jakoby dlužníka svého, věda, že tento není jemu dlužen ničeho, mohl od tohoto býti stíhán pro injurii (Gai. 3, 220). Ostatně bylo také zde, i když byla již *bona absentis possessa et proscripta*, ale *venditio* jich ještě neuskutečněna, jak nepřítomnému samému, tak i každému třetímu volno převzíti defensi (ovšem jen *cum satisdatione*) a tím zastaviti účinky *missionis* a *proscriptionis* (viz nahoře k poz. 20).

Donucovacího prostředku *missionis in bona* a *venditionis bonorum* bylo lze užiti proti *in iure* nepřítomnému, i když šlo o *actiones*, oproti kterým *in iure* přítomný nemá defensní povinnosti. To platí zvláště o *actiones in rem*,[69]) jen že tu místo *missionis in bona indefensi* bývalo také udíleno povolení k ujetí se držby pouze věcí vindikovaných, jako při vindikaci pozemku *missio in possessionem fundi*, při *hereditatis petitio* pak *missio in possessionem rerum hereditariarum*.[70]) Ale ovšem se předpokládá, že soud,

---

[65]) Sr. Bethmann-Hollweg, II., str. 562.

[66]) Jako se to stalo ve sporu mezi Quinktiem a Naeviem (poz. 73), ve kterém praetor iubet P. Quinctium sponsionem cum Sex. Naevio facere: si bona sua ex edicto P. Burrieni praetoris dies XXX possessa non essent.

[67]) Pap. Iust. D. 42, 5, 30: Imperatores Antoninus et Verus Augusti rescripserunt eos, qui bona sua negant iure venisse praeiudicio experiri debere; Ulp. D. 42, 4, 6.

[68]) Ulp. D. 43, 4, 1, 5; Paul. D. 42, 5, 12 pr.

[69]) Ulp. D. 42, 4, 7, 16: Item videamus, si quis adversus in rem actionem latitet, an bona eius possideri venumque dari possint. extat Neratii sententia existimantis bona esse vendenda. Jul. D. 8, 4, 18. Že také žaloby dílčí mohou míti v zápětí missionem in bona, dává se z D. 42, 2, 3 pr. — O missio in bona absentis indefensi při interdiktech sr. Ulp. D. 43, 29, 3, 14 a Ubbelohde, Interd. I., str. 21; II., str. 3.

[70]) Ulp. D. 42, 4, 7, 17: Celsus autem respondit, si fundum, quem petere volo, Titius possideat neque absens defendatur, commodius se existimare in possessionem fundi mittendum quam bona eius possideri. § 18. Idem existimat, si is, a quo hereditatem petere velim, latitat, commodissime fieri posse, ut in possessionem mittar rerum, quas pro herede vel pro possessore possidet: Dernburg, na u. m., str. 90 ns. Hartmann, na u. m., str. 58 ns., str. 175. — O ductio noxii iussu praetoris za nepřítomnosti majetníka moci sr. nahoře poz. 42.

u něhož se žádá za *missio in bona* jest pro žalovaného soudem příslušným.[71])

Druhdy dostává se žalobci pro právní újmu, kterou vzal z nepřítomnosti svého odpůrce nebo pro jinou v jeho osobě naskytlou překážku, předpokládajíc, že odpůrce nebyl i od jiného obhajován, mimořádné právní pomoci *in integrum* restitucí. Bylať žalobci pro případy ty, když pro uvedené právě překážky proces nebyl včas ustaven a proto jeho *actio temporalis* projitím zákonné lhůty nebo právo nevykonáváním zanikly nebo právo bylo od jiného vydrženo, slíbena v praetorském ediktu *in integrum restitutio actionis* a pro ni v albu vyhlášena *formula rescissoria.*[72])

Missio in bona indefensi slíbena byla a upravena od praetora řadou ediktů, odnášejících se k jednotlivým různým podstatám skutkovým. Z těchto *causae missionis in bona*, jež většinou sestaveny byly v ediktu pod titulem *Quibus ex causis in possessionem eatur,*[73]) jsou

1. případy, jež setkávají se v tom, že žalobci není lze zastihnouti odpůrce. Sem patří

[71]) Ulp. D. 5, 1, 3: Non videtur frustrandae actionis causa latitare, qui praesens suscipere iudicium non compellitur. Sr. poz. 9.

[72]) D. 4, 6, 1, 1: Verba edicti: item si quis quid usu suum fecisset, aut quod non utendo amisit, consecutus, actioneve qua solutus ob id, quod dies eius exierit, cum absens non defenderetur, inve vinculis esset, secumve agendi potestatem non faceret, aut cum eum invitum in ius vocari non liceret neque defenderetur: earum rerum actionem in integrum restituam. Paul. D. 4, 6, 22, 2: Quod edictum etiam ad furiosos et infantes et civitates pertinere Labeo ait. cf. D. 4, 6, 22 — fr. 26 § 3. Sr. Hartmann, na u. m. str. 55 ns. Karlowa, Beiträge, str. 127 ns. Z ediktu toho propouštěna byla žalobci pro právo nepřítomností odpůrcovou pozbyté actio rescissoria: Ulp. D. 4, 6, 28, 5, 6; I., 4, 6, 5; sr. Lenel, Ed., str. 117 ns.

[73]) Sr. Lenel, Ed., str. 397 ns. Cicero, pro Quinctio c. 19 § 60 uvádí stručně jednotlivé vložky ediktové, sem spadající. Souborně pojednal o causae missionis in bona nejnověji H. R. Engelmann, Die Voraussetzungen der missio in bona servandae causa, 1911. Řeč Ciceronova pro Quinctio sama, ve které líčí se podrobně řízení proti nepřítomnému neobhájenému, byla často předmětem právnických rozborů a úvah, z nichž buďtež uvedeny Keller, Semestrium ad M. Tullium Ciceronem libri sex, vol. I. (1842), str. 1 ns. Bethmann-Hollweg, II., str. 785 ns. Kübler, Z. Sav. 14 (1893), str. 54 ns.; Greenidge, The legal procedure of Cicero's time (1901) str. 531 ns. Roby, Roman private law in the time of Cicero and the Antoines, II. (1902), str. 453 ns.

a) případ ten, že žalovaný, byv *in ius vocatus*, osvobodil se od povinnosti, následovati injusvokanta neprodleně na soud, tím, že postavil jemu vindexa, později však nedá se žalobci nalézti (*sui potestatem non facit*) a též nikdo jiný zaň nepřevezme defensi;[74])

b) případ, že žalovaný se skrývá úmyslně, aby unikl žalobě (*fraudationis causa latitat*), a není nikým jiným řádně obhajován. V případě tom má místo *venditio bonorum*.[75])

c) Dalším důvodem pro *missio in bona* bylo, že žalovaný, jsa nepřítomen v místě soudním,[76]) není nikým

---

[74]) D. 42, 4, 2 pr. Praetor ait: In bona eius, qui vindicem [iudicio sistendi causa fideiussorem Tr.] dedit, si neque potestatem sui faciet neque defenderetur, iri iubebo. Dříve bylo všeobecným míněním, že místo to odnáší se k případu, když žalovaný nedostál slibu, postaviti se v určitý den před soudem (vadimonium desertum). Viz na př. Keller, CP. str. 437 k p. 1047; Bethmann-Hollweg, II., str. 563 k p. 32, 33; Karlowa, Beiträge, str. 113. Také Ciceronova řeč pro Quinctio neprokazuje, že by vadimonium desertum samo bylo bývalo uvedeno v ediktu jako zvláštní causa missionis in bona, nýbrž jen, že žalobce, bylo-li vadimonium desertum, mohl si proti odpůrci po případě vyžádati missionem in bona i venditionem bonorum buď z ediktu Qui latitabit neb z ediktu Qui absens defensus non fuerit. Sr. Lenel, Ed., str. 71 ns. Wlassak, RE. I. str. 120; Kipp, Die Litisdenuntiation (1887), str. 116; Wenger, Rechtshist. Papyrusstudien (1902) str. 23; Girard, Manuel, str. 1001, p. 3.; Herzen. NRH. 35 (1911), str. 153; Fliniaux, Études Girard I., str. 44, p. 2; Bertolini, Processo civ. I., str. 226, 231. Steinwenter, na u. m., str. 167.

[75]) Ulp. D. 42, 4, 7, 1: Praetor ait: Qui fraudationis causa latitabit, si boni viri arbitratu non defendetur, eius bona possideri vendique iubebo; cf. D. 42, 4, 7, 2 sq. D. 4, 6, 23, 4; D. 5, 1, 63; D. 15, 1, 50 pr.; D. 42, 5, 36; C. 7, 72, 9; Gai. 3, 78; Cic. pro Quinctio c. 19, 60: Qui fraudationis causa latitarit; c. 23, 74; Prob. Einsiedl. 66: F. C. L. = fraudationis causa latitat; Lenel, Ed. str. 400; Engelmann, na u. m., str. 19 ns.

[76]) O tom, že výrazem absens míněn jest zde jen ten, kdo jest nepřítomen v místě soudním, viz definici Ulpianovu v D. 50, 17, 199: Absentem accipere debemus eum, qui non est eo loci, ubi petitur; cf. Ulp. D. 3, 2, 5; 50, 16, 137, 1; Paul. D. 3, 3, 6. Sr. J. Böhm, na m. doleji uvedeném, str. 15 ns., a Engelmann, na u. m., str. 19. Naši mluví zde o „prosté absenci". S účinky jejími se zabývají podrobněji zvláště Karlowa, Beiträge zur Geschichte des röm. Civilprocesses (1865), str. 101 ns.; Joh. Böhm, Die missio in bona cum effectu venditionis als Folge der einfachen absentia, Diss. 1908; Fliniaux, na u. m. str. 43 ns.

obhájen.[77]) Také *missio* z tohoto důvodu vedla k *bonorum venditio.*[78]) Výjimka byla však učiněna v ediktu pro toho, kdo byl nepřítomen *sine dolo malo* v záležitostech státních. Povolovala se sice proti němu *missio in bona*, nikoli však též *venditio bonorum.*[79])

---

[77]) Cic. pro Quinctio c. 19 § 60: tracta edictum ... „Qui absens iudicio defensus non fuerit"; Gai. III., 78; Ulp. D. 42, 4, 7, 17 (viz p. 70), D. 43, 29, 3, 14; Sever. et Ant. C. 2, 12, 3. Slova Ciceronova nejsou nám sice uchována rukopisy, ale Hotomanus a Lambinus nalezli je, ještě, jak tvrdí, ve starých manuskriptech, výklady Ciceronovy pak předpokládají nezbytně takovou vložku ediktní; na př. pro Quinctio c. 20 § 65: illud certe probari omnibus necesse est, defensum esse iudicio absentem Quinctium; cf. eod. 19, 61. 20, 62, 21, 68; 23, 74. Existenci vložky té zastávali Keller, Semestr., str. 61 ns.; Hartmann, na u. m., str 23 ns.; Karlowa, na u. m., str. 115 ns.; Bethmann-Hollweg II., str. 560, p. 14; Naber, Mnem. 25 (1898), str. 287; nejnověji Lenel, Ed., str. 400; Engelmann, na u. m., str. 22 ns. a Fliniaux, na u. m., str. 51 ns. Proti tomu však Mommsen (1851), nyní v Ges. Schr. sv. 3, str. 577, Dernburg, na u. m., str. 63 ns. a Roby, na u. m., str. 471 ns. Kübler, na u. m., str. 63 ns. soudí, že byla sice v ediktu slova „si absens iudicio defensus non fuerit", ale jen jako přípojka k prvnímu ediktu si ... latitabit. Ale, jak poznamenává Lenel, na u. m., p. 7, komentáře prokazují samostatnost naší vložky.

[78]) Další část ediktu uvádí Paul. D. 42, 4, 6, 1: „Et eius, cuius bona possessa sunt a creditoribus, veneant, praeterquam pupilli et eius, qui rei publicae causa sine dolo malo afuit." Že missio in bona z důvodu prosté absence vedla přímo k venditio bonorum, dosvědčuje zvláště Gai III., 78: Bona autem veneunt ... eorum, qui fraudationis causa latitant nec absentes defenduntur, kde jde o dva případy (o latitaci a absenci); tak Keller, Sem., str. 49, Karlowa, Beiträge, str. 135, Bethmann-Hollweg, II., str. 560, p. 18; J. Böhm, na u. m., str. 105; jinak Hartmann, str. 45 ns., nejnověji i Kniep, Gai. III., str. 171 ns. Sr. dále D. 42, 4, 6, 2 fr. 13 D. 42, 5, 5. Že ona missio in bona měla v zápětí venditionem bonorum absentis, dává se také z řeči pro Quinctio, a jest míněním převládajícím, jehož správnost obšírněji prokázal Karlowa v uved. stati a Lenel na u. m. Tak nejnověji zase Greenidge, na u. m., str. 257; Engelmann, na u. m., str. 24 ns.; J. Böhm, na u. m., str. 105 ns., Fliniaux, str. 47 ns., a Steinwenter, na u. m. str. 35. Naproti tomu odepírají oné missio řečený effectus venditionis Hartmann, na u. m., str. 4 ns., a Dernburg, str. 50 ns. Ale hlavní opora jejich, závěrek Ulp. D. 4, 6, 21, 2, jest interpolací, jak dokázal jasně Karlowa, na u. m., str. 129 ns. Viz též Lenel, Paling. II., 480, 6 a Böhm, na u. m., str. 128 ns.

[79]) Viz edikt uvedený v poz. předchozí, k tomu Prob. Einsidl. 68: rei publicae causa se dolo malo. Gord. C. 2, 5, 4. Lenel, Ed., str. 400.

Také jej nepostihla *infamia.*[80]) Po svém návratu mohl dosíci zase držení svých statků, převzal-li dodatečně defensi.[81]) Stejné výhody byl účasten *ab hostibus captus.*[82])

2. *Missio in bona* měla dále průchod proti žalovanému, jestliže, nemaje sám způsobilosti procesné, nebyl při zahájení procesu zastoupen ani svým zákonným zástupcem ani jiným defensorem. Sem náleží

a) případ ten, že jde o proces proti nedospělci a ani tento, je-li *infantia maior,* za součinnosti poručníka (*tutore auctore*), ani tutor sám jako zástupce ani který jiný *defensor* nechce převzíti proces.[83]) Pro případ ten byla zvláštním ediktem žalobci propuštěna *missio in bona pupilli.*[84]) S touto *missio in bona* nebyla však spojena ani *venditio bonorum* (viz edikt v poz. 78) ani *infamia* nedospělcova (poz. 80). Udělená *missio* pozbyla účinku, jakmile *pupillus* dospěl a on sám nebo jiný za něho nabídl defensi.[85]) Věřitelové v držbu uvedení musili ji pak pustiti a mohlo na ně v té věci býti nastupováno interdiktem.[86]) Jestliže však *pupillus,* stav

[80]) Lex. Iul. mun. lin. 116 sq.: praeterquam sei quoius, quom pupillus esset reive publicae caussa abesset neque dolo malo fecit fecerit, quo magis rei publicae caussa abesset.

[81]) Marcian. D. 42, 5, 35; Gord. C. 2, 5, 4.

[82]) Paul. D. 42, 4, 6, 2: Si ab hostibus quis captus sit, creditores eius in possessionem mittendi sunt, ut tamen non statim bonorum venditio permittatur, sed interim bonis curator detur; cf. D. 42, 5, 39, 1.

[83]) O tomto dvojím způsobu účastenství tutora pupilli v procesu poručencově sr. D. 26, 7, 1, 2, 3 fr. 2; Heyrovský, Sborník XIV., str. 237.

[84]) Začátek ediktu, jímž pro případ tento byla upravena missio in bona, zněl, jak Lenel, hledě k D. 42, 4, 3, 5 pr. restituuje (Ed., § 204), asi takto: „Quod cum pupillo contractum erit, si eo nomine non defenderetur, eius rei servandae causa bona eius possideri iubebo". K tomu připojovala se slova, zachovaná v D. 42, 4, 5 § 2: Si is pupillus in suam potestatem venerit eave pupilla viripotens fuerit et recte defenderetur: eos qui bona possident, de possessione decedere iubebo. Sr. Dernburg, na u. m., str. 70 ns. Engelmann, na u. m., str. 36 ns. O tom, kdy lze říci, že bylo contractum cum pupillo, sr. Ulp. D. 42, 4, 3 a obšírné výklady u Dernburga, na u. m., str. 71 ns.

[85]) Viz edikt v D. 42, 4, 5, 2, uvedený v poz. předchozí, a Ulp. D. 42, 4, 5, 3: si alius defendat, erit necessaria satisdatio, si ipse, non puto necessariam satisdationem.

[86]) Ulp. D. 42, 4, 5, 3 i. f. ergo oblata defensione deici poterit interdicto reddito.

se *pubes*, odmítl by defensi a také jiný by ji nepřevzal, mohlo by býti přikročeno k *venditio bonorum*. Vždyť podle práva klasického *pubes minor* má plnou způsobilost procesnou[87]) a propouští se proti němu, je-li *absens* nebo *latitans indefensus*, *missio in bona* s následující po ní *venditio bonorum* i *infamia*.[88])

b) Způsobilosti procesné postrádá též *furiosus* i *prodigus*. Jestliže tento nebo onen oproti žalobám proti němu vzneseným nenajde zástupce ani ve svém kuratorovi ani v jiném defensoru, má býti povolena *missio* v majetek jeho a dosadí pak praetor z věřitelů kuratora, který, na kolik bude potřebí, bude moci zpeněžiti jednotlivé kusy majetku. V naléhavých případech může od praetora *causa cognita* býti dáno tomuto kuratorovi povolení k rozprodání celého majetku v ten způsob, že přebyde-li co z výtěžku, zachová se to pro choromyslného nebo marnotratníka.[89])

---

[87]) To prokazují četné texty kompilace Justinianské, jež uvádí S o l a z z i, La minore età nel diritto romano (1912), str. 196 ns. Místa, jež tomu zdánlivě odporují, jsou, jak prokázal nejnověji S o l a z z i, na u. m., a uznávají nyní také L e n e l, Z. Sav. 35 (1914) str. 197 ns., a K o s c h a k e r, tamtéž, sv. 36 (1915), str. 445 ns., vesměs interpolována, což platí zvláště o D. 26, 7, 1 § 3; D. 36, 4, 5, 20; D. 42, 1, 45 § 2 fr. 54 pr. a D. 42, 5, 5 (viz poz. 88). Teprve podle práva podiokletianského potřebuje minor pubes k vedení procesu povždy konsensu kuratorova.

[88]) Arg. a contr. D. 42, 4, 6, 1 (poz. 78) a lex Iul. (poz. 80); viz dále Ulp. D. 42, 5, 5: Si minor viginti quinque annis, qui habet curatores, a curatoribus non defendatur nec alium defensorem inveniat, bonorum possessionem patitur, etsi non latitet. Závěrečná věta „licet non fraudationis causa latitare videtur, qui sui non est idoneus defensor", jsou intrepolací; sr. S o l a z z i, na u. m., str. 226 ns.

[89]) Sr. výklad Ulpianův k ediktu „Qui fraud. c. latitabit" v D. 42, 4, 7 §§ 9—12: f u r i o s u m hinc venditionem pati non posse. § 10 Plane si non defendatur furiosus, curatorem ei dandum aut bona eius ut possideantur, nominatim permittendum est. Labeo autem scribit . . . oportere praetorem dare curatorem aliquem ex creditoribus, ut non amplius quam necesse est, ex bonis furiosi veneat. § 11 Plane interdum bona eius causa cognita vendenda erunt, si urgeat aes alienum et dilatio damnum sit allatura creditoribus, ita autem vendenda, ut quod supersit, furioso datur. § 12 Idemque et in p r o d i g o dicendum est c e t e r i s q u e, q u i c u r a t o r u m o p e i u v a n t u r. Že prodej majetku, uvedený v § 11 cit., jest podstatně rozdílný od dříve popsané bonorum venditio, kterou mívá v zápětí missio in bona indefensi, vytkl právem již D e r n b u r g, na u. m., str. 77, nejnověji pak S o l a z z i v Bull. dell' Ist. di diritto rom. sv. 16 (1904), str. 95 ns., staví jej po bok nucenému prodeji v úpad-

c) *Missione in bona* a *venditione bonorum* mohlo býti nastupováno také proti soukromým korporacím, když ani jednatel, povolaný k jejímu procesnému zastoupení (*actor universitatis*), ani kterýkoli cizí *defensor* neuvázal se v defensi jejich.[90]) Co pak dotýče se městských obcí, byli oprávněni k defensi jejich pouze zákonní zástupcové jejich.[91]) Pakliže tito nepřevzali defensi, neměla, jak se podobá, místo obecná *missio in bona*, nýbrž bylo žalobcům jen povoleno, zajmouti jednotlivé věci obce a, když by to nestačilo, uspokojiti se i z pohledávek jejích.[92])

3. Podnět k *missio in bona* a *venditio bonorum* zavdati může též ta okolnost, že právní osobnost dlužníka zanikla a nikdo nepřejímá defensi pro dluhy jeho. Tak tomu bývá

a) když dlužník zemře nezanechav dědice.[93]) Praetor tu udílel *ex edicto Cui heres non extabit* věřitelům zemřelého *missionem in bona defuncti* za účelem *venditionis bonorum.*[94])

---

kovém řízení proti osobám senatorským, distractio bonorum (D. 27, 10. 5, 9 D. 42, 7, 45; Heyrovský, Římské právo, str. 543 na h.).

[90]) Gai. D. 3, 4, 1, 3: et si extraneus defendere velit universitatem, permittit proconsul, sicut in privatorum defensionibus observatur. Sr. Lenel, Ed., str. 100.

[91]) Gai. D. 3, 4, 1, 2: Quod si nemo eos defendat, quod eorum commune erit possideri et, si admoniti non excitentur ad sui defensionem, venire se iussurum proconsul ait. Dernburg, na u. m., str. 69 ns. Lenel, Ed., str. 100; Mitteis, PR. I., str. 403 k p. 50; Engelmann, na u. m., str. 30.

[92]) Gai. D. 3, 4, 8: Civitates si per eos, qui res earum administrant, non defenduntur nec quicquam est corporale rei publicae quod possideatur, per actiones debitorum civitatis agentibus satisfieri oportet. Jako v textu Naber, Mnem. N. S. 22 (1894), str. 66 ns. Lenel, Ed., str. 99; Mitteis, PR. I., str. 390 k p. 58; Engelmann, na u. m., str. 30 k p. 3. Pochybnosti projevuje Solazzi, Bull. 16, str. 119 ns. Přímo proti tomu však a pro obecnou missio in bona nyní Ramadier v Études Girard, I., str. 270 ns.

[93]) V převzetí procesu pro dluhy zemřelého dědicem spatřuje se defensio defuncti. — Tak Paul. D. 42, 5, 4: si quis tamen heredem se spondendo vel actiones patiendo defunctum defendat, bona defuncti venire non possunt. Sr. Demelius, Confessio, str. 254 ns.

[94]) Cic. pro Quinctio c. 19 § 60: tracta edictum ... Cui heres non extabit; Gai. 3, 78: mortuorum bona veneunt ... eorum, quibus certum est neque heredes neque bonorum possessores neque alium iustum successorem existere. Podle zákonů Juliova a Papiova spadají bona vacantia

Činil tak zvláště, když lhůty deliberační, vyžádané od jednotlivých povolaných, prošly všecky, aniž povolaní se byli prohlásili za dědice.[95]) V případě tom, že věc se protahovala po delší dobu, mohlo *causa cognita* býti věřitelům povoleno, by vzali pozůstalost v držení, a byl pak po případě z nich dosazen kurator.[96]) Ediktu *Cui heres non extabit* bylo užito také na ten případ, když za dědice byl povolán *suus heres* a užil beneficia *abstinendi*, při jehož výkonu příslušelo jemu také *ius deliberandi.*[97]) Jestliže *suus* byl nedospělým, *edictum*, hledíc k tomu, že nedospělcové podržovali *beneficium abstinendi*, i když se byli vmísili v dědictví, zapovídalo pro dobu, co běžela lhůta deliberační, všeliké zmenšování pozůstalosti, leč by praetor je byl povolil *causa cognita.*[98]) Vykoná-li *pupillus* své *ius abstinendi*, mají se rozprodati jednotlivé kusy pozůstalostní a, co přebývá po zapravení dluhů pozůstalostních, vydati nedospělcovi.[99]) Zostřenou

---

sama sebou na aerarium populi Romani, podle pozdějšího ustanovení na fiscus (Gai. 2, 150; Ulp. 28, 7). Ale edictum perpetuum zabránilo spadnutí předlužené odúmrti na fiskus, ustanovivši, že strany takové odúmrti má míti průchod bonorum venditio: Call. D. 49, 14, 1, 1: ... edictum perpetuum scriptum est, quod ita bona veneunt, si ex his fisco adquiri nihil possit; C. 7, 72, 5. Lenel, Ed., str. 401; Engelmann, na u. m., str. 30 ns.

[95]) Gai. II., 167: solet praetor postulantibus hereditariis creditoribus tempus constituere, intra quod, si velit, adeat hereditatem, si minus, ut liceat creditoribus bona defuncti vendere, cf. fr. Augustod. 52—58. Ulp., D. 28, 8, 1, 1; C. 6, 30, 9. Lenel, Ed., 401 ns. Heyrovský, Římské právo, str. 1087 ns., Kniep, Gai. Instit. comm. II. (1913), str. 311 ns.

[96]) Ulp. D. 42, 4, 8: Si diu incertum sit, heres extaturus nec ne sit, causa cognita permitti oportebit bona rei servandae causa possidere, et, si ita res urgeat, vel condicio bonorum, etiam hoc erit concedendum, ut curator constituatur; Pomp. D. 28, 5, 23, 4. Lenel, Ed., str. 402 ns. Kniep, na u. m., str. 314.

[97]) Gai. II., 158: his praetor permittit abstinere se ab hereditate, ut potius parentis bona veneant; Gai. D. 29, 2, 57. Lenel, Ed. str. 403, nejnověji Kniep, Der Rechtsgelehrte Gajus, 1910, str. 220 ns.

[98]) Ulp. D. 28, 8, 7 pr. Ait praetor: Si pupilli pupillae nomine postulabitur tempus ad deliberandum, an expedient eam hereditatem retinere, bona interea deminui nisi causa cognita boni viri arbitratu vetabo; D. 28, 8, 7, 1—3. Lenel, Ed., str. 403, 404.

[99]) Paul. D. 42, 5, 6 pr. Si non expedierit pupillo hereditatem parentis retinere, praetor bona defuncti venire permittit, ut, quod superaverit, pupillo restituatur. Že zde jde o prodej pozůstalostních statků po způsobu distractionis bonorum (viz poz. 89), ne o vlastní venditio

povinnost defensní oproti žalobám pozůstalostních věřitelů má *heres suspectus* (dědic hospodářsky podezřelý). Věřitelové pozůstalostní mohou na něm žádati jistotu rukojemskou; nevyhoví-li pak dekretu praetorskému, kterým se jemu ukládá *satisdatio*, povolí se *missio in bona hereditatis* a *venditio* jejich.[100])

b) *Capitis deminutione* zničuje se právní osobnost římského občana jí postiženého. Jeho dluhy kontraktní zanikají podle práva civilního. Ale nastala-li *capitis deminutio magna*, udílel praetor pro dluhy ty věřitelům *actiones utiles* proti té osobě, na kterou byly připadly statky občana pozbyvšího svobody nebo občanství,[101]) a když tato osoba nevzala na se proces, byla povolena věřitelům *missio* v ony statky a *bonorum venditio*. Zpravidla připadala *bona capite deminuti* státu. K *missio in bona* v případě tohoto druhu vztahovalo se za republiky *edictum Qui exsilii causa solum verterit*,[102]) jež za principatu bylo asi nahraženo širším ediktním ustanovením, pojímajícím všecky případy, kdy nastala *poena capitis*.[103]) Když pak *capitis deminutio* záleží v tom, že někdo stane se za trest otrokem jiné osoby (ku p. *ex SCto Claudiano* nebo *revocatione in servitutem*), propouští se proti této *actio utilis*, a nenastane-li *defensio, missio in bona capite deminuti*.[104])

---

bonorum, postřehl správně Solazzi, Bull. Ist. 16, str. 93 ns. S ním souhlasí Lenel, Ed. str. 404, p. 4 i Endemann, na u. m., str. 34 k poz. 22[b].

[100]) Ulp. D. 42, 5, 31 pr. § 3: Si creditores heredem suspectum putent, satisdationem exigere possunt pro suo debito, cuius rei gratia cognoscere praetorem oportet. § 3 Quod si suspectus satisdare iussus decreto praetoris non obtemperaverit, tunc bona hereditatis possideri venumque dari ex edicto suo iubebit. Gai. 4, 102 c. f.; Lenel, Ed., str. 104, 105.

[101]) Ulp. D. 4, 5, 2 pr. sive amissione civitatis sive libertatis amissione contingat capitis deminutio . . . dabitur actio in eos, ad quos ea bona pervenerunt; cf. D. eod. fr. 7 § 2, 3; D. 47, 7, 30.

[102]) Cic. pro Quinctio c. 19 § 60: edictum „Qui exsilii causa solum verterit"; c. 28 § 86. Lenel, Ed., str. 405.

[103]) D. 48, 20, 4, 10 pr., D. 22, 1, 6, 1; D. 15, 2, 1, 4; C. 9, 49, 5. Lenel, na u. m., soudí, že také tento edikt obsahoval podmínku: si ex his bonis fisco (populo) adquiri nihil possit; arg. D. 49, 14, 1, 1 (viz poz. 94), D. 28, 1, 8, 12; Spartian. Hadr. 7, 7. Tak i Naber, Mnem., 25, str. 291.

[104]) Paul. D. 4, 5, 7, § 2: Si libertate adempta capitis deminutio subsecuta sit, utilis actio adversus dominum danda est, ut Iulianus scribit, et nisi in solidum defendatur, permittendum mihi est in bona eius mitti; cf. eod. § 3,; I., 3 12, 1; Lenel, na u. m.

Při *capitis deminutio minima* (způsobené arrogací nebo *in manum conventione*) propouštějí se v ediktu proti dlužníkovi jí postiženému samému *actiones*, jakoby *capitis deminutio* byla nenastala, a slibuje se pro ten případ, že by od majetníka moci nebyla konána *defensio*, věřitelům *missio* v majetek, který *deminutus* měl před deminucí, s právem prodati majetek.[105])

K otázce vztahů mezi theorií národohospodářskou a vědou právní.

Napsal *prof. dr. Jaroslav Kallab.*

I. *Parallelismus mezi theorií národohospodářskou a filosofií právní.*

Myšlenka, že mezi theorií národohospodářskou a vědou právní jsou jakési vnitřní vztahy, dochází v poslední době zevního výrazu tím, že po příkladu *Stammlerově* stalo se zvykem pojmy „hospodářství" a „právo", „Wirtschaft und Recht", jako pojmy komplementérní stavěti v čelo filosofických úvah jak národohospodářských, tak právnických.

Jakási spojitost mezi oběma těmito obory vědními jeví se nám ostatně pravděpodobnou již, stopujeme-li vývoj národního hospodářství na jedné a filosofie právní na druhé straně aspoň od konce XVIII. století. I necháme-li stranou styčné body mezi *merkantilismem* a *Hobbesovým* právně filosofickým absolutismem, vidíme aspoň od dob, kdy mysli zaujímá ve sféře hospodářství nauka *Adama Smitha*, ve sféře právní filosofie nauka *Rousseauova*, že jako ve spojitých nádobách podstatné změny v úrovni jednoho oboru jeví následky v oboru druhém. Racionalismus *Smithův* a

---

[105]) Ulp. D. 4, 5, 2, 1: Ait praetor: Qui quaeve, postea quam quid cum his actum contractumve sit, capite deminuti deminutae esse dicentur, in eos perinde, quasi id factum non sit, iudicium dabo; Gai. 3, 84: in eum eamve utilis actio datur rescissa capitis deminutione et, si adversus hanc actionem non defendatur, quae bona eorum futura essent, si se alieno iuri non subiecissent, universa vendere praetor permittit; cf. 4, 38, 80, Ulp. D. 15, 1, 42 a I., 3, 10, 3. Lenel, na u. m., str. 113 ns. Kniep; Gai. com. III., str. 185 ns. Engelmann, na u. m., str. 28 ns.

Rousseauův spolu s *Kantovou* konstrukcí právního státu změnily během první poloviny XIX. století jak hospodářskou tak právní tvářnost západní Evropy. *Hegelova* filosofie vnesla jak do národohospodářských tak do právně filosofických úvah myšlenku vývoje, jež podporována současnými objevy přírodovědnými zrodila jak národohospodářský tak právně filosofický *historismus*. Slabá vlákna, jež po překonání *Hegelovy* metafysiky historismus spojovala s racionalistickým názorem světovým, zcela přervána, když po úspěších ve vědách přírodních *positivismus* pod názvem sociologie i nazírání na společenské zjevy se snažil vpraviti do forem nazírání na zejvy přírodní. Tu ovšem po nějakou dobu se zdálo, jako by cesty theorie národohospodářské a toho, co zbývalo z filosofie právní, se rozcházely. Národní hospodářství pod názvem *novohistorismu* rázu *Schmollerova* splývalo se sociologií v téže době, kdy právní věda rovněž pod názvem novohistorismu se snažila setřásti poslední zbytky staršího historismu, jak založen byl *Savignym*, pokud pod názvem „ducha národa" se snažil v právní filosofii platnost zjednati poznatkům sociologickým. Ale také tento rozdíl mezi theorií národohospodářskou a filosofií právní v poslední třetině XIX. století jest jen zdánlivý. Srovnáme-li odpor *Schmollerův* proti deduktivní methodě v theorii národohospodářské s odporem *Bergbohmovým* proti přirozenému právu v právní filosofii, vidíme, že myšlenkový podklad obojího hnutí jest stejný. Jest to positivismem vypěstěný odpor proti spekulativní filosofii charakterisující myšlení té doby vůbec; odpor tento projevuje se na jedné straně v domněnce, že pouhá podrobná deskripce úkazů a jevů hospodářských může nahraditi theorii národohospodářskou, na druhé straně v mínění, že právo jen z positivně daných norem poznati lze. Hluboký úpadek filosofického myšlení charakterisující tuto dobu jeví se v obou těchto názorech. Neboť novohistorismus jak národohospodářský tak právnický stejně přehlíží, že předpokládá to, o čem se domnívá, že to indukcí ze skutečných zjevů získává. Neboť bez pojmu o tom, co jest hospodářství, nelze ve spleti společenských zjevů rozlišiti hospodářské zjevy od jiných, jako bez pojmu práva nelze právní zjevy od jiných odlišiti. Jen praktický důsledek této logické chyby byl v obou oborech různý. Theorie národohospodářská počala se rozplývati ve všeobecné sociologii, kdežto právní věda majíc v positivních zákonech určitě vyme-

zený okruh zjevů společenských, omezila se na ně, nechávajíc zcela stranou otázku, proč mluví o právu tam, kde jedná o zákonech.

Reakce proti historismu nabyla pak v obou těchto oborech vědních také různých forem podle různosti, v níž historismus v každé z nich se jevil. V národním hospodářství, kde omyl spíše se stal patrným praktickou neupotřebitelností theoreticky postulované methody, byl to *Menger*, jenž podjal se práce ukázati důvod neplodnosti čistého historismu. Nalezl jej v jeho jednostrannosti, v tom totiž, že jen jedné skupině vědeckých potřeb vyhověti může, totiž poznání individuelních zjevů, kdežto nemůže vyhověti potřebě generelního poznání, vytvoření typů jak zjevů tak relací, jež je podmínkou myšlenkového ovládnutí reálného světa. Upozornil též na to, že předpokladem všeobecně, bezvýjimečně platných, exaktních zákonů jest nalezení přesně typických forem, jež teprve nám umožňují odkrýti nutné souvislosti v reálném dění, třeba by samy empiricky nebyly zjistitelny, a to stejně v přírodě, jako ve společnosti, jmenovitě v hospodářství. Současníci i bezprostřední následovníci *Mengerovi* vyčetli z jeho úvah v podstatě jen důkaz o rovnoprávnosti induktivní a deduktivní methody ve vědě národohospodářské, kdežto další důsledky jeho výkladů, totiž vystižení vlastního rozdílu mezi historickým či hodnotícím a přírodovědným či exaktním chápáním zjevů teprve mnohem později znovu objevil a prohloubil *Rickert*, aniž by si byl, pokud přehlédnouti mohu, jasně uvědomil prvenství *Mengerovo.*

Ve filosofii právní dlouho bylo omezení okruhu pozorování na positivní, zákonné právo, překážkou, vadící poznání methodických slabin historismu. To bylo možné v oborech, v nichž dokonalost positivního práva a staleté prohloubení jeho theorie umožňovaly vyhověti praktickým potřebám právnictví i s touto filosoficky nedokonalou methodou, tedy zvláště v oboru soukromého a procesního práva. Tam však, kde změny ve společenské soustavě i stupňující se cenění individua činily nedostatky positivního práva citelnějšími, ukázala se též potřeba hlubšího filosofického pojetí problémů, a tím vystouply i vady historismu. A tu patrně pod vlivem tehdy vládnoucího směru myšlení ocitly se úvahy o právu, jakmile vystoupily ze začarovaného kruhu positivního práva, v těsném objetí sociologie právě tak, jako národohospodářský novohisto-

rismus. *Gumplowicz, Gierke* ve státním právu, *Ferri, Merkel, Liszt* a jeho škola v právu trestním mohou býti uvedeni za representanty směru, jenž do úvah právních se snažil vnésti přírodovědnou methodu badání. Jen že v právu neschůdnost této cesty se ukázala dříve, než v národním hospodářství. Jeť při právu přece jen příliš patrno, že tu jde o otázku, co býti má; jak z toho, co jest, z poznání společenských poměrů a zjevů (positivní právo k nim počítaje) vyvoditi to, co býti má, ukázalo se právě tak neřešitelnou otázkou, jako v okruhu národohospodářském vyvoditi z poznatků historických poznatky hospodářsky politické.

Z těchto potíží hledáno v posledních letech XIX. století východisko v pozorování psychických zjevů, uplatňujících se na jedné straně v hospodaření, na druhé ve tvorbě a používání práva. Téměř současně prchá theorie národohospodářská i filosofie právní z objetí sociologie do náručí psychologie. Jména *K. Mengera, Böhm-Bawerka* v národním hospodářství, *Jellinka* v právní filosofii označují asi tento směr. Cestu ukázal vlastně již *Dilthey* svým rozlišením věd v přírodní a duchovní, a hájením mínění, že pohroužením se do vlastního nitra možno síly ženoucí k tvorbě společenských útvarů bezprostředně poznávati, a tím jistějších poznatků o nich nabyti, než o silách přírodních, jež jen prostředečně z jejich děl poznáváme. Touto ženoucí silou v našem nitru jest vůle, směřování k nějakému cíli. Jest tedy pro poznání sociálních zjevů aspoň vedle kausálního jich chápání nutno je pozorovati, chápati a oceňovati teleologicky. Jest důsledkem tohoto učení *Diltheyova*, že přechod od sociologického pojímání hospodářství a práva k pojímání psychologickému jde ruku v ruce s přechodem od kausálního vysvětlování jednotlivých zjevů k jejich teleologickému vysvětlování. Vůle zákonodárcova, s níž jako s historickým faktem pracovala škola historická, mění se ku př. u *Jellinka* ve vůli státu, již *Jellinek* sám pojímá sice jako kollektivně psychický zjev asi ve smyslu *Wundtovy* Völkerpsychologie, jež ale skutečně v systemu koná funkci methodické pomůcky, umožňující teleologické a při tom jednotné chápání jednotlivých norem právních. Touto cestou vnikají ku konci XIX. století zase do úvah právních i národohospodářských prvky ethické, umožňující vzájemné hodnocení jednotlivých zjevů, jež při pouhém sociologickém popisování jest nemožné. Otázka hodnot, v té době ve všeobecné filosofii pře-

třásaná (*Windelband, Münsterberg*), klestí si tak cestu do úvah právních i hospodářských, kde ovšem nedoceňováním rozdílu mezi hodnotou ve smyslu filosofickém a hodnotou hospodářskou stává se příčinou četných nejasností a neplodných sporů.

V dějinách filosofie jest vždy od *psychologismu* jen krok k *subjektivismu*. V něm ústí též theorie národohospodářská i filosofie právní na rozhraní XIX. a XX. století. Tak ve filosofii právní vedle opatrného rozboru *Genyho* a snahy *Ehrlichovy* navrátiti se na stanovisko staršího historismu, uplatňuje se v německé škole volnoprávní pod vedením *Kantorowicze, Radbrucha* a *Fuchse* směr, jenž marně se brání výtce, že subjektivní, intuitivní nalézání práva v každém a pro každý individuelní případ míní postaviti nad objektivní kriteria práva, nebo aspoň mezery v právu touto intuitivní methodou vyplňovati. V theorii národohospodářské nacházím záblesky podobných myšlenkových pochodů u *Liefmanna*, jehož krajní psychologismus již v mnohém se blíží mezi, kde opouštíme objektivně pevné pojmy, a ocitáme se v území intuitivního chápání jednotlivostí.

Na této srázné ploše, — jak za to mám, marně — snaží se myšlenkový vývoj zadržeti *Stammler*, používaje téhož prostředku, jehož sto let dříve za podobných okolností použil *Kant*. Snaží se psychologismus zvracející se v subjektivismus zdolati kritikou poznání.

Jest charakteristické a *Stammler* to správně vystihl, jakou cestu vykonala theorie národohospodářská a filosofie právní za poslední půlstoletí, od historického materialismu *Marxova* ke kritickému idealismu *Stammlerovu*. Pro nás důležité jest, že se tu poměr obou oborů vědních, jimiž se zabýváme, úplně obrátil, že však na počátku i na konci časového spacia, jež jak v theorii národohospodářské, tak ve filosofii právní jest vyplněno historismem, theorie národohospodářská a filosofie právní splývají. Ovšem splývají za úplně opačných podmínek. U školy *Marxovy* právo jest „nadstavbou" hospodářství, jest reflexem zjevů hospodářských, takže zjištěním zákonů ovládajících život hospodářský máme dány i základy práva, tedy to, co hledá právní filosofie. U *Stammlera* naopak jedině právní chápání jest adaequatním chápáním společenských zjevů; hospodářství — ovšem pojem širší, než národní hospodářství — jest jen ona látka, empirický obsah, jejž ve formě právních pojmů svému poznání přibližujeme,

z čehož tuším vyplývá, že theorie právní, podle *Stammlera* hledání bezpodmínečně platného způsobu chápání zjevů hospodářských, jest též nejvyšší abstrakcí, k níž úvahy národohospodářské vésti mohou.

V nejzběžnějších rysech právě naznačený parallelismus mezi theorií národohospodářskou a filosofií právní ovšem o sobě ještě nedokazuje, že mezi oběma jest skutečně těsnější jakási vnitřní souvislost, dokonce pak nelze z něho vyčísti, v čem tato souvislost spočívá. Vždyť hlavní proměny, jak jsme se pokoušeli naznačiti, netýkaly se jen těchto dvou oborů vědních, nýbrž v nich zrcadlí se zase jen postup vývoje myšlení v XIX. století vůbec. Zvlášť i poslední fase předválečná ve filosofii právní a hospodářské jest ohlasem současných proudů filosofických vůbec: obnovení idealistické filosofie *Stammlerem*, jest ohlasem německého, specielně Marburského novokantismu, a intuitivní chápání jednotlivých právních otázek školou volnoprávní v mnohém připomíná filosofický směr, jenž pod názvem pragmatismu prozatím ovšem spíše v Americe a západní Evropě, než v Evropě střední nalézá pěstitele. Přes to nezdá se nám zbytečno parallelismus tento připamatovati. Ukazujeť nám právě problem, zda totiž onen rovnoběžný vývoj myšlení o základních otázkách hospodářství a práva jest jen důsledkem toho, že obojí obor vědní nesen jest vlnami myšlenkového proudění vůbec, či zda přece nejsou mezi oběma jakési vnitřní vztahy, jimiž bychom si i nepřihlížejíce k vývoji myšlení mohli vysvětliti, proč podstatné změny názorů v jednom oboru vědním jsou provázeny analogickou změnou v oboru druhém.

II. *Co předpokládáme, mluvíme-li o hospodářství a právu.*

Naznačili jsme nahoře, že poslední fase vývoje jak v theorii národohospodářské, tak ve filosofii právní možno charakterisovati jako cestu od positivismu přes psychologismus k subjektivismu. Tento subjektivismus, toto přehodnocování vlastního „já“, jímž ku konci XIX. století neladně vyznělo vysoké hodnocení individua, kterým století tak mnohoslibně začalo, jevil se v posledních letech před světovou válkou jak v umění, tak ve vědě, jak v egoismu nahražujícím praktickou morálku, tak v chauvinismu a třídním i raçovém boji nahražujících politiku. Se stanoviska filosofického

jest subjektivismus jen jiným výrazem pro nedostatek objektivních hodnot. Byl to pak zvláště *Münsterberg*, jenž k tomu poukázal, že bez uznání hodnoty vůbec není možná rozumem ovládaná činnost, jmenovitě též poznání. Postup, jímž se dospělo k právě naznačenému stavu myšlení v době předválečné, možno tedy charakterisovati též takto: Myšlení v druhé polovici XIX. století bylo ovládáno jedinou hodnotou, totiž hodnotou pravdy. Směr positivistický právě tím byl vyznačen, že uznával tuto jedinou hodnotu, že mu jen o to šlo, aby vystihl, co *jest*, kdežto všechny ostatní hodnoty odkazoval do sféry subjektivního, individuelního cítění. Přehlížel právě, že sám jest též vybudován na předpokladu určité hodnoty, totiž právě hodnoty pravdy, pro jejiž objektivnost není jiného důvodu, než pro objektivnost kterékoliv jiné hodnoty. Jinými slovy, přehlížel, že věda není zobrazováním nějaké transcendentní skutečnosti, nýbrž pořádáním našich myšlenkových obsahů podle hodnoty pravdy v pravdivé a klamné myšlenkové obsahy. Pravda jest psychický, a proto v přední řadě subjektivní proces, jenž objektivním se stává teprve tím, že různá individua podle stejných, jimi všemi uznaných norem své myšlenkové obsahy pořádají. Objektivní tedy není skutečnost, nýbrž způsob, jímž své myšlenkové obsahy o skutečnosti pořádáme. Objektivní neznamená existující, nýbrž všeobecně platný, a *proto* nutný. Objektivní pravda tedy neexistuje, nýbrž platí, jest hodnota, již určitým myšlenkovým obsahům propůjčujeme, jež pak ovšem také „pravdami" nazýváme, ač se tím dopouštíme podobné nepřesnosti, jako nazýváme-li v běžné mluvě národohospodářské určité statky hodnotami. Poněvadž *to* positivismus přehlížel, vychoval generaci, jež hodnoty pokládala za cosi čistě subjektivního. Reakce se jeví v *pragmatismu*. Generace, jež si navykla na hodnoty hleděti jako na cosi subjektivního, když si uvědomila, že i pravda jest hodnotou, musila prohlásiti i ji za subjektivní a podjati se úkolu znovu zkoumati podmínky objektivního poznání. Pragmatismus nutně musil vyplynouti ze samovlády hodnoty pravdy v positivismu a proto právem, zvlášť ve své francouzské větvi, s oblibou se nazývá skutečným positivismem. Když totiž positivismus se nespokojil úlohou vědecké methody, když opojen úspěchy, jichž právě jako vědecká methoda na poli přírodních věd vybojoval, domníval se, že může přírodovědným nazíráním svým

nahraditi lidem světový názor, ukázala se brzy jeho jednostrannost a tím nedostatečnost. Neuznávaje jiné objektivní hodnoty, než pravdu, ukojoval potřebu lidskou po poznání toho, co jest, nechával všech neukojenu potřebu po poznání toho, co býti má.

Tím se vysvětluje nejen bezradnost posledních desetiletí XIX. a prvních let XX. století na poli ethiky a politiky, nýbrž i neúspěch positivismu jak v theorii národohospodářské, tak ve filosofii právní. Neboť v obou nejde jen o poznání pravdy, o rozlišení pravdy a klamu, nýbrž i o poznání toho, co býti má, o rozlišení dobrého a špatného.

Toto tvrzení ovšem odporuje běžnému názoru zvláště pokud jde o národní hospodářství. Tu totiž má se z pravidla za to, že jde o určité empiricky zjistitelné děje, jež jen v jejich pravidelnostech stopovati třeba, abychom došli k poznání zákonů ovládajících jejich vznik a průběh. Zdá se mi však, že tento běžný názor přehlíží, že věda národohospodářská a právní se zabývá sice jen skutečnými, reálnými zjevy, že však pouhé zjištění, že něco a co v prostoru a čase se děje, ještě nestačí k tomu, abychom mohli mluviti o poznatku národohospodářském nebo právním. K tomu musíme své myšlenkové obsahy děliti nejen, jako v přírodních vědách v pravdivé a nepravdivé, nýbrž musíme pravdivé ještě dále děliti v hospodářské a nehospodářské, spravedlivé a nespravedlivé. Rozdíly tyto nejsou dány jakýmis zevními, smysly zjistitelnými znaky, jako rozdíly mezi jednotlivými třídami živočichů, takže bychom odpovědí na otázku „co jest“, měli již dánu odpověď na otázku, je-li zjev, jejž před sebou máme, hospodářský či právní, nebo nikoliv. Vlastnosti hospodářskosti a spravedlivosti nabývá určitý zjev teprve svým vztahem k jednajícímu subjektu. A tu jsme právě u bodu, jejž *Diltheyovo* rozlišení přírodovědného a duchovědného poznání zakrývalo. V přírodních vědách jest subjekt jen subjektem poznání. Mezi přírodou, jak fysickou, tak psychickou, a poznávajícím subjektem je propast, poznávající subjekt nemůže do poznávaného objektu zasáhnouti. Subjekt přírodních věd jest tedy subjekt passivní — aspoň ve smyslu běžných názorů (jinak podle učení pragmatismu a Bergsonova) — proti němuž stojí příroda nezměnitelnými zákony ovládaná, které právě toliko poznáváme, ze zahalujících je nejasností vybavujeme, ale netvoříme. V národním hospodářství a právu však máme před sebou dva sub-

jekty. Subjekt jednající, hospodařící, do zevního světa zasahující, a za ním subjekt poznávající, toto jednání jako zjev pozorující, a o něm objektivně pravdivé poznatky si tvořící. Nelze tedy theorii národohospodářskou — o postavení právní vědy nutno pojednati zvláště — stavěti do jedné řady s přírodními vědami, třeba, jako *Dilthey* činí, jako vědu zabývající se jiným okruhem zjevů, nýbrž můžeme ji jen srovnávati s kritikou poznání, s noetikou. Jako noetika se zabývá určitou činností lidskou, totiž poznáváním, tak theorie národohospodářská se zabývá jinou činností lidskou, totiž hospodařením. Oběma těmto vědám nejde o poznání určitého předmětu, nýbrž o stopování oněch zvláštních relací, jež při jednání určitého druhu mezi subjektem a objektem nastávají.

Ovšem jest mezi kritikou poznání a theorií národohospodářskou podstatný rozdíl. Při kritice poznání jde právě o vztah mezi subjektem a objektem, jejž nazýváme poznáváním, či o stopování zásad ovládajících naši činnost, když myšlenkové své obsahy třídíme v pravdu a klam. Kdybychom tu se omezili pozorujíce tento vztah, na poznávání samo, kdybychom tedy zase si kladli jen otázku, co jest, kdybychom zase se řídili jen hodnotou pravdy, nepěstovali bychom kritiku poznání, nýbrž psychologii. Neboť při čirém poznávání musíme, jak nahoře jsem se zmínil, *předpokládati* nutnost pozorovaného děje, předpokládati tedy, že pravdivé i klamné myšlenkové pochody jsou stejně nutné, takže, omezíme-li se na tuto methodu badání, nám rozdíl mezi pravdou a klamem vůbec mizí. Při kritice poznání nemůžeme se tedy omeziti na rozlišování duševních stavů, jež nazýváme poznáním, od těch, jež poznáním nejsou, nýbrž musíme tam, kde jsme zjistili, že před sebou máme psychologicky poznání, zjistiti, zda to jest *správné* poznání. V tom, že v době *Diltheyově* psychologie sama ještě obojí směšovala, spočívá vysvětlení jeho omylu. Nejde tedy v kritice poznání o rozdíl mezi poznáním existujícím a neexistujícím, či jen mylně za poznání pokládaným, jako v psychologii, nýbrž jde o rozdíl mezi správným a nesprávným poznáváním. Nepořádáme tu tedy jako při poznávání své myšlenkové obsahy podle hodnoty pravdy, nýbrž pořádáme je podle hodnoty dobra.

Postup theorie národohospodářské jest analogický, ale opačný. jakýsi zrcadlový obraz postupu při kritice poznání. Jednání, jež

tu před sebou máme, jest hospodaření. Ať pak theorie národohospodářská hospodaření jakkoliv definuje, vždy tímto slovem míní nějaké účelné jednání lidské. Člověk, jenž nejedná za určitým účelem, není předmětem theorie národohospodářské, jako není jejím předmětem činnost zvířat. Jednání účelné *předpokládá* možnost jiného jednání, subjekt jednající se tu musil rozhodnouti, čili roztříditi své myšlenkové obsahy o různých možnostech jednání v žádoucí a nežádoucí, v dobrá a špatná, v ta, jež splniti má, a ta, jež nemá. Netřídíme tedy při hospodaření své myšlenkové obsahy, jako při poznání, podle hodnoty pravdy, nýbrž, jako při kritice poznání, podle hodnoty dobra. Subjekt hospodařící však není totožným se subjektem tvořícím v theorii hospodářské poznatky o hospodaření, jako subjekt poznávající není totožným se subjektem poznání kritisujícím, třeba by ovšem nebylo vyloučeno, že by se obojí činnost u téhož individua střídala. Poznávajíce hospodaření činíme předmětem svého pozorování onen vztah mezi subjektem hospodaření a možnostmi jeho jednání, o tomto vztahu tvoříme objektivně pravdivé poznatky, rozlišujíce je od jiných vztahů a zjevů, jež by snad někdo omylem za hospodaření pokládati mohl. Tu tedy druhý, theoretisující subjekt řídí se hodnotou pravdy, kdežto prvý subjekt se řídí hodnotou dobra. Omyly, s nimiž při vymezování předmětu theorie národohospodářské se setkáváme, nejčastěji prýští právě z toho, že se přehlíží, že v theorii národohospodářské nejde jen o to, co jest, nýbrž i o to, co býti má. Nejsme-li si totiž vědomi, že první subjekt, subjekt hospodařící, se řídí hodnotou dobra, že u něho jde o otázku, co býti má, a nikoliv o otázku, co jest, mizí nám pod rukama vlastní předmět národního hospodářství, a máme před sebou problemy buď psychologické, stopujeme-li kausální řetěz v nitru jednajícího subjektu, nebo sociologické, stopujeme-li kausální řetěz od subjektu k jiným individuím, nebo mechanické, stopujeme-li kausální řetěz od subjektu k přírodě. Nic nás není vzdálenějšího, než podceňování těchto oborů vědních, ale není to právě theorie národohospodářská, nemůžeme na této cestě dojíti k odpovědi na otázky, jež v národním hospodářství nás zajímají. Jako se chemikovi mění i součást organismu v určité chemické prvky, a marně bychom čekali od něho odpověď na otázky fysiologie nebo dokonce mediciny se týkající, tak jest methodickou ne-

možností žádati od toho, kdo nechce v jednání uznati hodnotu dobra, a komu jen o hodnotu pravdy jde, odpověď na otázky národohospodářské.

Ovšem není vyloučeno, aby i druhý subjekt, theoretisující, podobně jako noetik, neřídil se při svém třídění myšlenkových obsahů o hospodaření hodnotou dobra. Tu však přestává býti theoretikem národohospodářským, a mluvíme o jeho činnosti jako o hospodářské politice.

III. *Předpoklady positivismu nestačí k poznání hospodářství a práva.*

Obtíže, s nimiž methodologie národohospodářská i právnická v druhé polovici XIX. století zápasily, vyplývaly z velké části z jednostrannosti positivismu.

Neboť positivismus vypočtený na myšlenkové zpracování toho, co jest, uznávající tedy jedinou objektivní hodnotu, pravdu, mohl vystihnouti jen rozdíl mezi pravdou a klamem, nemohl však vystihnouti rozdílu mezi dobrým a špatným, účelným a neúčelným, vhodným a nevhodným, spravedlivým a nespravedlivým, hospodárným a nehospodárným, poněvadž předpokládá, že obojí je nutné, a jen o vystižení této nutnosti mu jde. Positivismus právě poskytoval jen jednostrannou abstrakci skutečného světa, asi jako kdybychom optický obraz světa vydávali za skutečný svět. Jako tu bychom nevěděli ničeho o rozdílu mezi teplým a studeným, tvrdým a měkkým, chutným a nechutným, zvučícím a bezzvukým, tak unikaly positivismu všechny ty rozdíly, jež předpokládají, že člověk proti přírodě nestojí jen jako subjekt poznávající, nýbrž i jako subjekt jednající.

Částečně si můžeme ovšem tuto jednostrannost positivismu vysvětliti zvláštním stanoviskem, jež k této otázce zaujímal *Kant*. Neboť *Kant*, jenž ve své kritice čirého rozumu položil pevné základy přírodovědnému poznání, ve své kritice praktického rozumu se nedovedl vyprostiti z tradičních, středověkem vypracovaných názorů. Tím, že viděl v rozdílu mezi dobrem a zlem, v ethické normě, důkaz transcendentního světa, přehlížel, že tento rozdíl není ani více ani méně transcendentní, než rozdíl mezi pravdou a klamem, že obojí rozdíl stejně bezprostředně zažíváme, aniž bychom jej nějak dokázati mohli, poněvadž každý důkaz jej

již předpokládá. Když tedy v kritice čirého rozumu dokázal nemožnost důkazu transcendentního světa, bylo nedůsledností, když jej v kritice praktického rozumu předpokládal. Tuto nedůslednost positivismus správně vystihl, místo však, aby vyplnil mezeru, jež v soustavě *Kantově* zůstala, poněvadž neobsahuje skutečné kritiky praktického rozumu, domníval se, že úkoly praktického rozumu můžeme řešiti rozumem theoretickým.

Následkem toho přehlížel, že jako pojem je nesmyslný, nepředpokládáme-li při něm hodnotu pravdy, tak i rozhodování jest nesmyslné, nepředpokládáme-li při něm hodnotu dobra. Můžeme ovšem vysloviti nepravdivou větu, jako, že železo je lehčí než vzduch, ale věta tato, pojem lehkého železa je nesmyslná. Právě tak můžeme vysloviti bezúčelnou větu „žij ve vzduchoprázdném prostoru", ale normou jednání tato věta není, jest nesmyslná, poněvadž mezi možnostmi mého jednání této možnosti není, nemůže tedy také pro mne býti za žádných okolností lepší, než jiná možnost. Stejně bezúčelná a jako norma nemyslitelná jest věta „stárni", nebo, předpokládáme-li železný zákon mzdový, věta, že mzda nemá stoupnouti nad existenční minimum dělníkovo; poněvadž není jiné možnosti, nemůže totiž zase tento fakt býti lepší, než jiný.

To se často přehlíží, a to asi z tohoto důvodu: Od dob Kantových, zvláště ale z učení pragmatistů a Bergsonova víme sice, že pravda jest směr, nikoliv cíl, že musíme uznati pravdu jako nutný předpoklad svého myšlení, nemůžeme však uznati nutně pravdivé myšlenkové obsahy, veritates aeternae; přehlížíme však příliš snadno, že stejně se věc má i s dobrem. I tu musíme rozeznávati dobro jako směr rozhodování, a dobré věci, k nimž směřujeme. Právě tak, jako nemohu nic tvrditi, nepředpokládám-li pravdu, tak nemohu se rozhodovati a tedy jednati, nepředpokládám-li dobro; neboť jako moje tvrzení nemá smyslu, netvrdím-li zároveň, že to, co vypovídám, je aspoň pro mne pravdou, tak mé rozhodování nemá smyslu, netvrdím-li zároveň, že to, proč se rozhoduji, je aspoň pro mne dobrem. Vědecký postup liší se pak v obou případech od naivního tím, že subjektivní hodnotu se snaží nahraditi hodnotou objektivní.

Snaha positivismu, vystačiti s jedinou hodnotou pravdy, tedy se podobá snaze geometra, jenž třírozměrný svět vyjadřuje v dvou-

rozměrné ploše. Názor se tím sice zjednodušuje, mnohé se stává pochopitelnějším, ale zároveň mnohé musíme při tomto postupu vypustiti. Postup tento není snad nesprávný. Nesprávné jest jen, chceme-li jeho methodou řešiti úkoly, jež předpokládají to, co tato methoda k účelu zjednodušení vylučuje.

Jsme-li si vědomi tohoto methodického postulatu, a vidíme-li, že předmět národního hospodářství i vědy právní, lidské jednání, má, abychom zůstali v obraze, jehož jsme právě použili, dvě dimense, dimensi pravdivosti a dimensi dobra, vidíme, že jej svému poznání přiblížiti můžeme jen myšlenkovým zpracováním obojí stránky. Zmínili jsme se svrchu, že pozorujeme-li lidské jednání jen se stanoviska jeho pravdivosti, docházíme k poznatkům, o něž se dělí psychologie s mechanikou a se sociologií. Teprve opustíme-li předpoklad tohoto postupu, předpoklad nutnosti, a připustíme-li možnost různého se rozhodování, dojdeme k poznání rozdílů mezi správným a nesprávným jednáním, k rozdílům, o nichž nás poučuje, pokud o sféru psychologie jde, noetika, logika a ethika, pokud jde o sféru mechaniky, technika, pokud jde o sféru sociologie, národní hospodářství, nauka o mravech a právu.

IV. *Norma a individuelní rozhodování jako mezní pojmy národohospodářského i právnického poznání.*

To, co doposud bylo vyloženo, podobá se experimentu ve vzduchoprázdném prostoru; věc tu znázorněna tak, jako by každý teprve musil vynalézati hospodaření a přemýšlení o něm. Ve skutečnosti věc jest mnohem složitější. Život by byl nemožný, kdybych při každém, tedy i hospodářském jednání, měl se rozhodovati podle hodnoty dobra mezi všemi možnými jednáními. Tradice, výchova, zvyk, nápodobení, příkaz autority, utvořily a tvoří pro každé téměř jednání určité pevné typy, normy, jež často téměř nevědomky opakuji, jako bych je byl za dobré uznal, ač skutečně jsem o jejich dobrotě nebo špatnosti nepřemýšlel. Jest tu při jednání stejný zjev, jako při řeči. Tradicí, výchovou, zvykem, nápodobením, příkazem autority (náboženská dogmata), přijímáme množství výrazů a rčení o zjevech, vztazích a událostech, jichž pak v běžné mluvě užíváme, jako bychom byli poznali jejich pravdivost, ač celý život nestačí k tomu, abychom se přesvědčili

o pravdivosti nepatrného okruhu rčení. Čím tedy jsou pro naše poznání slova, tím jsou pro naše jednání normy. Užíváme jich, jako by pravdivé, resp. dobré byly, a jen tu a tam ten neb onen z nás se přesvědčuje, zda a pokud slova či normy, jichž všichni užíváme, jsou pravdivé, resp. dobré. Jako tělesně, i duševně jest každý z nás jen mizivou částkou velkého celku, jenž v něm myslí a jím jedná.

Podle různých objektů jednání můžeme pak normy členiti ve tři velké skupiny: Pokud jde o jednání směřující k úpravě přírody, mluvíme o technice, pokud jde o utváření sebe sama, o mravnosti, pokud pak jde o působení na jiná individua jako bytosti samostatnou vůlí nadané, o sociální technice, jež, jak uvidíme, se nám jeví s jedné strany jako mrav a národní hospodářství, s druhé jako právo.

Normy jsou tedy kulturní produkty, v nichž lidská snaha po dobru se nám zjevuje ve zvláštní, možno říci petrifikované formě, právě tak, jako snaha po poznání, po pravdě, nabývá pevných forem v řeči. Máme tu podobný přechod z jednoho skupenství do druhého, jako si představujeme, že pevná kůra zemská povstala ztuhnutím plynů. Mezi normou a individuelním lidským rozhodováním není rozdílu, než právě v tomto skupenství, jež ovšem může nabýti různého stupně pevnosti. Mezi normou a individuelním rozhodováním můžeme si tak mysliti celou stupnici přechodů. Ano, jako není plynu, jenž by neměl jakousi pevnost a pevné materie, jež by za jistých okolností se nedala převésti v plyn, tak jest tomu i v poměru mezi normou a individuelním rozhodováním. Obojí jsou jen mezní pojmy, jež si konstruujeme, abychom skutečnost myšlenkově zachytiti mohli, při nichž si však musíme býti vědomi, že jim ve skutečnosti ničeho neodpovídá, že skutečnost zná jen zjevy mezi těmito mezemi uspořádané tak, že se tu blíží více té, tu oné mezi.

Tuto skutečnost, že i právní normy jsou jen jakési více méně pevné zkameněliny individuelního rozhodování, přehlížel právě právnický historismus. Sveden faktem s filosofického stanoviska nahodilým, že od konce XVIII. století vlivem sociálních podmínek, jež tu nemůžeme rozebírati, normy o autoritu zákonodárcovu se opírající, zákony, ve vztazích mezi lidmi zatlačily do pozadí všechny jiné normy, jak tradicí, zvykem, napodobením

i individuelním rozhodováním vznikaly, hleděl na individuelní rozhodování jako na cosi od norem zcela odlišného. Následkem toho byl bezradný tam, kde měl vysvětliti souhlas mezi oběma, platnost práva, nebo kde tvořiti měl právo nové, a musil používati velmi umělých pomůcek tam, kde pro konkrétní případ v textu zákona nenašel rozřešení.

To však také přehlížel sociologický směr právně filosofický i národohospodářský. Neboť hledě na jednání lidské jako na přírodní, zákonu kausality podléhající, a tedy nutný zjev, vyloučil právě moment rozhodování v něm, ten moment, jejž má individuelní rozhodování společný s normou, a marně pak hledal cestu od individuelního jednání k normě.

Jako pojmy a přírodní zákony jsou pevné formy poznání, předpokládajícího nutnost, tak jsou normy pevné formy rozhodování a předpokládají tudíž možnost odchylného jednání. Přejímáme je nebo časem je sami tvoříme pod tlakem téže myšlenkové hospodárnosti, jež nás žene k přejímání a tvoření slov. Neboť jako nemůžeme pro každý zjev nové slovo tvořiti, ač víme, že žádný zjev se neopakuje a netrvá, tak nemůžeme pro každé jednání znovu se rozhodovati, ač víme, že nikdy nejednáme za naprosto stejných okolností. V právní filosofii myšlenka tato opětovně byla vyjadřována tak, že při právní normě jde o projev jakési nadosobní vůle. Nemůžeme na tomto místě blíže vykládati nepřesnost tohoto pojetí, nýbrž musíme se spokojiti jen upozorněním, že tu nanejvýš může jíti o obraz, poněvadž jinak bychom tu měli stejně realistické hypostasování produktů myšlení, jako Plato a někteří scholastikové (ku př. v ontologickém důkaze existence boží) hypostasovali v ideách pojmy.

Lidské jednání tedy vždy jest někde mezi volným individuelním rozhodováním a přejímáním normy. Celý spor v methodologii národohospodářské o to vedený, má-li se při úvahách národohospodářských přihlížeti též ke stavu právnímu, se nám tak jeví jako spor o to, jak daleko ve své abstrakci při těchto úvahách máme jíti. Isolovaný člověk, individuum, je fikce, vědecká pomůcka, jako představa naprosto prázdného prostoru ve fysice. Směr národohospodářský, jenž člověkem jenom hospodářskými tendencemi vedeným se zabýval, byl, jak již *Menger* dokázal, na správné cestě k podobným exaktním zákonům pro žití hospo-

dářské, jako theoretická fysika, hledá-li pomocí fikce naprosto prázdného prostoru exaktní zákony, jichž potom se užívá v mechanice. Směr tento není nesprávný, nýbrž jen přirozeně jednostranný. Nechybovali ti, kdo touto cestou hledali zákony našeho společenského žití, jako právě *Adam Smith* a *Rousseau*, nýbrž chybovali ti, kdo čekali, že touto methodou možno zobraziti skutečný život. To jest právě tak nemožné, jako nemůže theoretická fysika nám dáti obraz parního stroje; a přece nelze parnímu stroji přesně rozuměti bez theoretické fysiky.

S opačnou, ale logicky stejnou chybou jsme se setkávali ve filosofii právní. Přehlížejíc, že norma jest jen myšlenkový derivat individuelního rozhodování, zaměňujíc normu se zákonem (právním) jako s čímsi v prostoru a čase existujícím, ztělesňovala zase druhý mezní pojem o jednání. Jest jisto, že zákon jest cosi existujícího, jest kulturní produkt asi jako řeč a umění, můžeme zjistiti, jak, kdy a kde vzniká, trvá a zaniká, ale v této jeho existenci není jeho smysl. Proto ku př. nejnověji *Kelsen* právem klade tak velký důraz na to, že právní norma pro vědu právní není cosi jsoucího, nýbrž cosi, co býti má, není ,,ein Sein", nýbrž ,,ein Sollen". Norma jako zjev, zákon, jest předmětem badání právního historika, po případě psychologa, grammatika, logika a sociologa, věda právní nám však musí dáti odpověď na jiné otázky, jež při tomto pojetí práva jsou neřešitelné. Jsou neřešitelné proto, že právě při tomto pojetí předmět svůj zpracováváme jen podle hodnoty pravdy, a přehlížíme, že tu jde o lidská jednání, jež mají ještě druhou dimensi, hodnotu dobra. Co však *Kelsen* nedoceňuje právě tak, jako historický a sociologický směr právnický, jest, že právě norma, jak právní filosofie ji pojímati musí, jest jen mezní pojem, jejž konstruujeme, abychom řetěz zjevů jím myšlenkově obsáhli, jemuž však ve skutečném světě ničeho neodpovídá, právě tak, jako druhému meznímu pojmu, pojmu isolovaného, jen určitou snahou se řídícího individua. Skutečné normy, zákony jsou již myšlenkové obsahy, v nichž tomuto schematu dán jest empirický obsah, jakési více méně individuelní rozhodování. Důsledky, jež z toho plynou pro methodologii právnickou, pokusím se vylíčiti na jiném místě. Zde jen musíme upozorniti, že toto pojetí nám umožňuje rozřešení otázky po poměru theorie národohospodářské k filosofii právní.

V. *Předmět theorie národohospodářské a filosofie právní.*

Reálný substrát, na nějž se vztahují poznatky národohospodářské i poznatky právně filosofické, jest tedy stejný. Jest to člověk za určitými účely jednající. Chci-li něco koupiti, něco vyrobiti, dopraviti, někoho do svých služeb zjednati, chci-li jako státník určité celní území utvořiti, mír uzavříti, dělnictvu existenční minimum zajistiti, řízení soudní zjednodušiti, urychliti nebo zlevniti, břemeno berní spravedlivě rozvrhnouti, nepodnikám jednou jednání hospodářské a na jiném místě v jiné době jednání právní, nýbrž totéž jednání má jak stránku hospodářskou, tak právní. K tomuto poznatku po opačných cestách dospěli, jak jsme viděli, jak *Marx,* tak *Stammler.* Otázka naše je, čím se liší hospodářské pojetí dané skutečností od pojetí právního. Domníváme se, že hořejšími výklady jsme na tuto otázku dali odpověď.

Pozorujeme-li tyto zjevy jen v rámci jejich pravdivosti, uniká nám jejich stránka hospodářská stejně, jako stránka právní. Pak máme před sebou jen problémy psychologické, mechanické nebo sociologické. Teprve přistupujeme-li k nim se strany hodnoty dobra, vidíme-li v nich jakési rozhodování mezi různými možnostmi, můžeme mluviti jak o hospodářství, tak o právu. Jen způsob, jímž tu k svému problému přistupujeme, jest různý. Pozorujeme totiž, že každé lidské rozhodování jest čímsi ležícím mezi dvěma mezními pojmy, úplně individuelním rozhodováním, a rozhodováním podle všeobecně platné normy. Reálný zjev vykazuje obě stránky v měnivé intensitě. Vědecká abstrakce ale nechává (v zájmu zjednodušení zjevu pro naše poznání) určitou z těchto dvou stránek nepovšímnutou. Abstrahujeme-li od stránky normativní, docházíme k poznatkům národohospodářským, abstrahujeme-li od stránky individuelního rozhodování, docházíme k poznatkům právnickým. Cílem jak theorie národohospodářské, tak filosofie právní jest tedy vystihnouti oba mezní pojmy, mezi nimiž můžeme umístiti každé jednání lidské, pokud jest působením na jiné lidi jako bytosti samostatnou vůlí nadané. Hospodářství a právo jsou tedy skutečně komplementární pojmy, poněvadž vystižení této skupiny skutečných zjevů předpokládá poznání obou. Ale vztah mezi nimi není, jako se domníval *Marx,* vztah podmínky a účinku, ani, jako se domníval *Stammler,* vztah látky

a formy, nýbrž vztah dvou protichůdných, vzájemně se doplňujících method poznání. To nejlépe jest patrno tehdy, vydáme-li se cestou opačnou, postupujeme-li od abstrakcí národohospodářských resp. právně filosofických ke zjevům skutečného života. Čím více od čisté theorie se blížíme skutečnosti, tím více oba obory vědní se pronikají. Tak nauka hospodářská, jakmile chce znázorniti skutečné žití hospodářské, musí přihlížeti k právním normám, jako k jeho podmínce, a naopak právní věda, chce-li si uvědomiti skutečný život právní, musí přihlížeti k hospodářské stránce jednání lidského opět jako k podmínce právní úpravy. Opustíme-li na této cestě na konec zcela půdu abstrakce a chceme-li do skutečného života zasáhnouti, čili zabývati se individuelním zjevem jako individuem, pak stanovisko právní splyne úplně se stanoviskem hospodářským. Hospodářská politika a politika právní jsou jedno. Hospodářská politika nepřihlížející k idei práva jest právě tak špatná, prakticky na delší dobu nemožná, jako právní politika nepřihlížející k idei hospodářské.

Literatura:

Přehled hlavní literatury o methodách národohospodářských uveden v Horáčkově: Učebnici národohospodářské politiky, oddíl I., 1912, str. 3. K tomu, pokud o naše otázky jde: Kistiakowski: Gesellschaft und Einzelwesen 1899, Simmel: Das Problem der Soziologie (Jahrb. für Gesetzgebung, sv. 18, str. 1301). Liefmann: Über Objekt, Wesen und Aufgabe der Wirtschaftswissenschaft (Jahrb. für Nationalökon. u. Statistik, sv. 106, III. řady sv. 51. 1916, str. 1). Stolzmann: Die soziale Kategorie in der Volkswirtschaft, 1896 a Der Zweck in der Volkswirtschaft 1909.

Literatura o methodách právnických nejnověji snesena v Geny: Science et Technique en droit privé positif, 1914 a 15. Nahoře citováni Bergbohm: Jurisprudenz und Rechtsphilosophie 1892. Kelsen: Hauptprobleme der Staatsrechtslehre 1911. Ehrlich: Grundlegung der Soziologie des Rechts 1913. Gumplowicz: Allgemeines Staatsrecht 1897 a Jellinek: Die sozialethisch Bedeutung von Recht, Unrecht und Strafe, 2. vyd. 1908 a Allgemeine Staatslehre 1900.

Z filosofických spisů jest tu uvésti: Dilthey: Einleitung in die Geisteswissenschaften 1883 (český překlad z r. 1901). Stammler: Wirtschaft u. Recht nach der materialistischen Geschichtsauffassung, 3. vyd. 1914; týž: Theorie der Rechtswissenschaft 1911. Windelband: Praeludien, 2. vyd. 1903. Münsterberg: Philosophie der Werte (1908). Rickert: Der Gegenstand der Erkenntnis. 2. vyd. 1904.

Bergson: L'évolution créatrice 13. vyd. 1913, týž: Essai sur les données immédiates de la conscience, 11. vyd., 1912. James: Essays in radical empiricism 1912, a týž: Pragmatism, a new name for some old ways of thinking 1907.

Pojem statků opotřebitelných a spotřebitelných.

Příspěvek k nauce o statcích.

Prof. Dr. Karel Engliš.

I. *Úvod. Běžná theorie o statcích opotřebitelných a spotřebitelných.*

Pojem statků opotřebitelných a spotřebitelných a rozdíl mezi oběma pojmy nebyl dosud theorií národohospodářskou vyřešen, ač jest theoreticky zajímavý a prakticky důležitý. Nejnověji a ojediněle zabývá se těmito pojmy: H. Oswalt, „Vorträge über wirtschaftliche Grundbegriffe". 2. vydání. Jena 1914. Rozeznává (str. 9) mezi statky spotřebitelnými (verbrauchbare Güter), které dopouštějí jen jednoho užití, a statky nespotřebitelnými (unverbrauchbare Güter), které dopouštějí nekonečnou řadu postupných užitků (chléb a pozemek). Podrobněji vykládá Oswalt rozdíl tento, jak následuje: Užitečnost statku jest schopnost sloužiti lidským potřebám. Spotřebou se tato užitečnost ničí. Chléb měl schopnost ukojiti číkoli hlad; konsumem chleba jest veta po této schopnosti. Každá spotřeba má vždy zničení užitečnosti, schopnosti statku sloužiti lidské potřebě, v zápětí, při tom ale působí spotřeba nestejně na hmotnou existenci statku. Jeden extrém činí spotřeba, při níž se ničí nejen užitečnost, nýbrž i statek, druhý extrém jest spotřeba, při níž se ničí užitečnost, nikoli však substance statků. Požitím chleba byla zničená jeho užitečnost, ale i chléb sám; než i pozemek může v určité době jen určitý užitek poskytnouti (na př. k bydlení), tento užitek se konsumem ničí jako u chleba, avšak statek sám a jeho schopnost sloužiti v budoucnosti lidským potřebám zůstává. Můžeme tedy říci: Jsou statky, jež mohou jen jednou vydati užitek a to v určitém kvantu, a jsou statky, jež mohou vydávati užitek nekonečně dlouho, avšak během určitých časových období též jen v určitém kvantu. Při statku spotřebitelném záleží spotřeba ve zničení

veškeré jeho užitečnosti, při statku nespotřebitelném ve zničení užitečnosti, jež plyne ze statku během určitého časového období. V prvním případě mluví se krátce o spotřebě, v druhém o užívání statku. Mezi těmito oběma extrémy jsou pak statky spotřebitelné, které dopouštějí sice opětovného, a nikoli nekonečně se opětujícího užití, tedy statky, jichž substance se každým aktem užívacím z části ničí, které se sice neztravují najednou, ale přece postupně. Se statky spotřebitelnými mají tyto statky to společné, že mohou vydati jen určité quantum užitku, a ne tedy — jako statky nespotřebitelné — nekonečnou řadu užitků. Se statky nespotřebitelnými souhlasí v tom, že celkový užitek, který mohou poskytnouti, nedá se vyčerpati najednou, nýbrž jen postupně průběhem času. Chléb dostačující pro člověka na 3 dny může býti též třemi lidmi za den spotřeben; šat dostačující pro člověka na 300 dnů nemůže odíti 300 lidí po jeden den.

Rozdíly Oswaltovy dají se soustavně znázorniti takto:

<table>
<tr><th></th><th colspan="3">Statky</th></tr>
<tr><th>Kriterium:</th><th>spotřebitelné</th><th>opotřebitelné</th><th>nespotřebitelné</th></tr>
<tr><td rowspan="2">Užitek 1. množství</td><td rowspan="2">jen jedno užití</td><td colspan="2">více než jedno užití v množství</td></tr>
<tr><td>konečném</td><td>nekonečném</td></tr>
<tr><td>2. v průběhu času</td><td>užití možné najednou</td><td colspan="2">užití jest časově rozloženo a není možné najednou</td></tr>
<tr><td>konsum (zničení) užitku (užitečností)</td><td>všechny užitky (celá užitečnost) se zničí najednou</td><td colspan="2">ničí se užitky připadající jen na určitou časovou periodu</td></tr>
<tr><td rowspan="2">konsum (ničení) statku (substance)</td><td colspan="2">ničí se</td><td rowspan="2">neničí se</td></tr>
<tr><td>najednou</td><td>povlovně</td></tr>
<tr><td rowspan="2">Dělitelnost</td><td rowspan="2">dělitelné [buď 3 dni jeden člověk nebo 3 lidi jeden den]</td><td colspan="2">nedělitelné</td></tr>
<tr><td>[jen 300 dní 1 člověk]</td><td>[jen jedno užití nesčetněkráte]</td></tr>
</table>

Jest tu zajisté vytčeno mnoho rozdílu mezi statky opotřebitelnými, spotřebitelnými a nespotřebitelnými. Otázka jest však, zda se tyto rozdíly dotýkají podstaty věci, zda jsou správné a vyčerpávající. Učinili-li jsme předmětem této úvahy pojem statků opotřebitelných a spotřebitelných, jest tím už předem řečeno, že nám Oswaltova klassifikace, jakkoli se věcí zabývá podrobněji, než se obyčejně děje, přece nevyhovuje a to z četných důvodů.

Především proto, že se hledá rozdíl mezi těmito skupinami statků v jich *povaze*, v tom, jakého dopouštějí užití, kdežto vskutku rozdíl ten spočívá v *užití samostatném*; mohu téhož statku užíti opotřebitelně i spotřebitelně (dort k dekoraci a snědku, prádlo k nošení a k obvazům). Užití opotřebitelné neb spotřebitelné činí statky spotřebitelnými neb opotřebitelnými.[1]) Bude tedy zkoumati podstatu užití opotřebitelného a spotřebitelného.

Rozdíl hledá se dále v *podstatě užitku*, který statek dopouští. Na první pohled zdá se rozdíl mezi jedním a opětovaným užitím velmi ostrým, stejně mezi užitím, jež jest možné najednou, a užitím, jež není možné najednou, nýbrž jest časově rozloženo. Přihlédneme-li však k věci blíže, shledáme, že každé užití statku se odehrává v průběhu času, požití chleba právě tak jako obnošení klobouku, jenže v jednom případě trvá užití vteřiny, v jiném snad léta; nicméně rozdíl jest už jen relativní, kvantitní, nikoli kvalitní. A ne jinak tomu jest, praví-li se, že statek spotřebitelný může býti použit jen jednou, statek opotřebitelný opětovně. Pojem opětovnosti obsahuje v sobě rozklad určitého děje v časové jeho složky, někdy též přerušování děje. Vše to jest možné i u statků spotřebitelných (cigaretta); nezáleží přece na tom, jak dlouhé jsou časové jednotky, ve které rozkládám děj užití, abych o něm mohl říci, že jest opětovné. Záleželo-li by na něm, dlužno by to bylo říci. Ukazuje se tudíž, že rozdíl mezi statky spotřebitelnými, opotřebovatelnými momentem tímto nebyl charakterisován kvalitně, a tudíž přesně.

Oswalt mluví na rozdíl od konsumu statku o *konsumu* jeho *užitečnosti*, pokud se týče *užitků*. Při tom nerozlišuje správně mezi užitkem a užitečnosti. Mluvě o statcích spotřebitelných a v protivě k nim o ostatních, rozeznává (str. 10).

---

[1]) Tak by bylo lze mluviti i o nespotřebitelném užívání, při němž se statek nemění (plavání ve vodě).

a) u statků spotřebitelných: „Konsumtion der ganzen Nützlichkeit des Gutes“;

b) u statků ostatních: „Konsumtion der während eines gegebenen Zeitraumes aus einem Gute fliessenden Nützlichkeit“.

V prvém případě jest správno říci, že spotřebením chleba zničena byla jeho způsobilost sloužiti lidské potřebě (to jest užitečnost); v druhém případě však jest zjevně míněn užitek, který plyne ze statku v daném časovém období. Užitečnost jako způsobilost sloužiti lidským potřebám jest stav a nikoli děj, jenž by se dal rozkládat na časová období. Užitek plyne ze statku v určitém časovém období, ne užitečnost. Při statcích nespotřebitelných se užitečnost vůbec nemění.

Kromě toho bylo by možno užiti slova konsum o užitku, jakožto prospěchu, jenž ze statku plyne, ale nikdy o užitečnosti; neboť *konsum* neznamená jen *zrušení*, nýbrž současně *positivní použití* k ukojení potřeby. A mohlo-li by se v přeneseném smyslu říci, že konsumuji užitek statku, nemohlo by se říci, že konsumuji jeho užitečnost; tu nejvýše ničím.

Ostatně rozdíl mezi oběma způsoby konsumce (celé užitečnosti a užitečnosti plynoucí ze statku v určitém období) přestává býti kvalitním vzhledem k tomu, co bylo výše řečeno o podstatě užitku, jenž plyne ze statků spotřebitelných a opotřebitelných.

Praví-li se, že se konsumem statek ničí nebo neničí, jest to rozdíl přesný, avšak praví-li se, že se *konsumem statek ničí najednou* nebo *povlovně*, jest to opět rozdíl jen relativní. (Papírový talíř, na kterém jím párek, se konsumem zničí často tak rychle jako jídlem párek po případě dříve — o poslední sousto — a přece jest párek statek spotřebitelný a onen talířek opotřebitelný.) Doba potřebná k tomu, aby ten který statek byl konsumem zničen, jest u jednoho statku kratší u jiného delší. Kde je mez pro rozdíl mezi statky opotřebitelnými a spotřebitelnými?

Oswalt konečně spatřuje v tom, že bochník chleba, jenž mne uživí x dní, může současně uživiti x lidí den, kdežto u jiných statků tomu tak není; šatí-li mne kabát 300 dní, nemůže šatiti 300 lidí den. Ovšem ne současně, postupně může. Při tom však zaměňuje jednotku statku, jak vysvitne později.[2])

---

[2]) Ostatně totéž mohu říci při určitém užití i o pozemku. Živí-li mne určitý pozemek rok, vyživil by též pozemek 2 lidi půl roku a p. Kromě toho

A tak vidíme, že Oswalt pouze cítí, že zde jest jistý pojmový kvalitní rozdíl mezi statky opotřebovatelnými a spotřebovatelnými, ale že ho nenalezl a že se prakticky nedostal přes to, co se obyčejně uvádí jako rozdíl mezi oběma uvedenými skupinami statků, totiž že se statky spotřebitelné ničí konsumem najednou, statky opotřebitelné povlovně, statky nespotřebitelné vůbec ne. Tím však není pojmový, kvalitní rozdíl mezi statky opotřebovatelnými a spotřebitelnými vystížen. V učebnicích národohospodářských bývá ostatně rozdíl ten zpravidla úplně vůbec pomíjen.[3])

II. *Opotřebitelnost a spotřebitelnost jsou druhy upotřebitelnosti statků vůbec.*

Spotřebitelnost a opotřebitelnost nespočívají ve statku samotném, poněvadž může býti týž statek jednou opotřebitelným, jindy spotřebitelným (stůl užívaný k účelům obytným a stůl, jímž se už kus po kuse topí). Nejsou tedy opotřebitelnost a spotřebitelnost snad vlastnosti statkům inhaerentní. Statky mají jen určité vlastnosti fysikální a chemické,[4]) které člověk poznává a shledává, že se statek pro tyto své kvality hodí pro jeho účely. Při tom lze míti na mysli buď *technický effekt*, jehož jest předmět schopen, (látka jest schopna obarvovati, uhlí vydávati žár) a mluvíme o *upotřebitelnosti* předmětu, anebo *hospodářský effekt*, jenž plyne z upotřebení (ukojení potřeby), a mluvíme o *užitečnosti*.[5])

---

jest Oswaltovi jednou spotřebitelným statkem *chléb*, podruhé (totiž zde) *bochník* chleba. Podstatnost tohoto omylu vysvitne později.

[3]) To platí též o celé řadě jiných pojmů, o nichž bude v průběhu této úvahy jednati; tak o pojmu hospodářského ničení, jednotky statkové, upotřebitelnosti atd.

[4]) Nemůže býti pochyby, jaké kvality se zde míní, pravíme-li, že mají statky určité vlastnosti fysikální a chemické, jež jsou jim inhaerentní, ač to není filosoficky zcela přesně vyjádřeno, poněvadž to, čemu říkáme kvality předmětů, jsou jen určité naše dojmy smyslové, jež promítáme na venek a přičítáme domněle příčině jako vlastnost. Předmět vyvolává ve mně dojem červeně; dojem ten přičítám jako vlastnost předmětu, od něhož — jak mám za to — můj dojem pochází. Jen tyto kvality smysly pojímané mám na mysli, mluvíme-li zde o fysikálních a chemických vlastnostech, na rozdíl od jiných, jako krása, užitečnost, vzácnost atd., kvalit vztahových, jichž představa vzniká v nás způsobem zcela jiným.

[5]) Ukojování lidských potřeb jest buď *konečným cílem* anebo prostředkem k dalšímu cíli. Konečným cílem jest ukojování potřeb, ukojují-li se,

(Statek barví mně oděv, uhlí mne zahřívá, žene mi stroj, jenž mně mele obilí na chléb). Skutečné upotřebení pak jest podmíněno kvalitami předmětu a určeno lidskými potřebami. V různosti tohoto upotřebení spočívá rozdíl mezi opotřebitelnými a spotřebitelnými statky, vždyť se může týž statek státi faktickým upotřebením jednou opotřebitelným, jindy spotřebitelným (dort k dekoraci neb k jídlu). Lze tedy mluviti o *upotřebení opotřebitelném a spotřebitelném.* Jisto jest, že rozdíl mezi upotřebením obojího druhu spočívá v *poměru mezi upotřebením statků a ničením* jich spojeném s upotřebením, tedy v tom *zda, jak a do jaké míry se upotřebením ničí substance statku.* Panující názor odpovídá, že rozdíl spočívá jen v *tempu* ničení (najednou, povlovně, vůbec ne), kterýžto rozdíl se ukázal jen kvantitním a relativním. Bude úkolem nalézti rozdíl kvalitní anebo dokázati, že ho není.

V té příčině lze především rozeznávati dva hlavní základní způsoby upotřebení dle toho, ničí, či neničí-li se statek upotřebením. Neničí-li se statek upotřebením, jest nespotřebitelným; ničí-li se substance upotřebením, mluvíme o upotřebení buď opotřebitelném nebo spotřebitelném. Opotřebitelnost a spotřebitelnost činí tedy protivu nespotřebitelnosti a doplňují se navzájem na integrující celek. Musí tedy upotřebení opotřebitelné a spotřebitelné vyjadřovati dvě jediné možné alternativy upotřebení (jímž se statek ničí), jež se navzájem vylučují, ale doplňují v protivu upotřebení nespotřebitelného.

Každé upotřebení statku podmíněno jest určitými jeho kvalitami. Nemusí býti při konkretním upotřebení statku použito všech jeho vlastností. Kvality předmětu umožňující *určité upotřebení* tvoří *jeho určitou upotřebitelnost*; různé kvality téhož před-

---

aby nebyly pociťovány. Stav, při němž nepociťuji žádných potřeb, jest stav ryze subjektivní, který zoveme spokojeností. Prostředky, jež mně napomáhají k tomuto cíli, zovu ze svého subjektivního stanoviska užitečnými a subjektivně je hodnotím (subjektivní užitek, *subjektivní užitečnost*).

Ukojování potřeb však může býti též *prostředkem k cíli.* Účelným ukojováním potřeb mění i se člověk sám; ukojování potřeb může se státi instrumentem k vypěstění člověka určitých kvalit. Tak lze vypracovati typ člověku určitých kvalit jakožto objektivní effekt a cíl ukojování potřeb a tázati se, jaký význam má ten který statek, děj atd. pro dosažení tohoto objektivního effektu. To jest hodnocení objektivní, jehož výrazem jest *objektivní užitečnost.* (Pro zdraví člověka jest užitečnější voda než víno).

mětu mohou zakládati různou jeho upotřebitelnost (pevnost a určitý tvar stolu zakládají jeho upotřebitelnost k účelům bytovým, hořlavost k topení). Kvality umožňující upotřebení opotřebitelné zakládati budou opotřebitelnost předmětů, kvality umožňující upotřebení spotřebitelné zakládati budou spotřebitelnost statků. Statky pak budou opotřebitelné vzhledem ke své opotřebitelnosti a spotřebitelné vzhledem ke své spotřebitelnosti. Opotřebitelnost a spotřebitelnost jsou zvláštní případy upotřebitelnosti.

III. *Ničení v hospodářském smyslu.*

Společný znak statků opotřebitelných a spotřebitelných v protivě ke statkům nespotřebitelným, pokud se týče upotřebení opotřebitelného a spotřebitelného, spočívá v tom, že se *upotřebením ničí statek.* Pravíme-li, že se upotřebením ničí statek, nemíníme tím pravé a skutečné ničení; vždyť člověk nemůže ani atomu stvořiti, ale ani atomu zničiti. Tvoření a ničení posuzovati můžeme jedině *ze stanoviska hospodařícího člověka,* jemuž jest tvořením každé přemístění a formování dané hmoty po cestě mechanické a chemické, z něhož vzchází upotřebitelnost a užitečnost, anebo, jímž se hmota dostává do vlády lidské; ničením pak každé přemístění, jakož i deformace a destrukce statku, jimiž se ztrácí lidská vláda nad statkem nebo jímž jeho upotřebitelnost pomíjí. Pravili jsme proto též, že se při upotřebení opotřebitelném a spotřebitelném ničí — nikoli předmět nebo jeho substance — nybrž statek. Tomuto ničení, poněvadž tvoří pojmový znak opotřebitelnosti, pokud se týče spotřebitelnosti, dlužno věnovati poněkud bedlivější pozornost.

Pro hospodařícího člověka jest statek zničen, když přestal býti pro něj dále vůbec upotřebitelným. To se může státi beze změny kvalit statku, jež zakládaly doposud jeho upotřebitelnost, prostě tím, že *přišel statek z dosahu moci hospodařícího člověka,* buď vůbec *objektivně* (prsten spadl do moře) anebo *subjektivně* (prsten mně byl trvale odňat, ukraden, anebo jsem ho zahodil).

Kromě toho jest statek pro hospodařícího člověka zničen, *ztratil-li svou upotřebitelnost.* Byla-li upotřebitelnost dána určitými kvalitami statku, pak jest jasno, že upotřebitelnost ta pomíjí

pominutím dotyčných kvalit.[6]) Se statkem nastala taková proměna, že se dále pro lidské potřeby a účely nehodí; přestal býti upotřebitelným, jest hospodářsky zničen. Zničení to může býti buď objektivní nebo subjektivní. *Objektivním* jest, ztratil-li statek svou upotřebitelnost pro každého (šat zvetšením k oděvním účelům naprosto nezpůsobilý), *subjektivním jest,* ztratil-li statek svou upotřebitelnost jen pro určité individuum, nikoli však vůbec (šat, pohozený bohatým člověkem, chudému však ještě vítaný).

Rozeznávána byla doposud jen jediná mez: předmětu upotřebitelného (statku) a neupotřebitelného (nestatku). Zničením vystupuje předmět ze skupiny první a vstupuje do kategorie druhé; statek přestává býti statkem. Vždyť upotřebitelnost činí z předmětu statek; ztrátou své upotřebitelnosti přestává býti předmět statkem. Statek ničením upadá do nestatků. Určitá hmotná substance byla upotřebitelnou, byla statkem, a přestala býti upotřebitelnou, přestala býti statkem. (Pohár skleněný se rozbije, cigaretta shoří, šat se rozpadne atd.) To jest zničení *absolutní,* úplná ztráta upotřebitelnosti, pokles statku mezi nestatky. Že toto absolutní zničení může býti buď subjektivní nebo objektivní, bylo už vytčeno (nepotřebné odpadky při práci rodičů sbírají děti na hračku).

Vedle ztráty upotřebitelnosti jest však i *změna upotřebitelnosti.* (Stůl se rozláme, ale hodí se ještě k topení, hrnec praskne, ale na písek se ještě hodí; ze dřeva udělám stůl.) To jest možné především tak, že má předmět *několikerou upotřebitelnost,* poněvadž může sloužiti různým účelům na základě různých svých kvalit; odpadne-li jedna, zbývá ještě druhá. (Stůl může sloužiti účelům obytným, ale po případě jako otop; poláme-li se, přestane sloužiti účelu prvnímu, ale pro otop zůstává ještě upotřebitelným.) Různá upotřebení odpovídající různé upotřebitelnosti mohou býti buď *souběžně možná* (nádoba na víno nebo k dekoraci; praskne-li, nehodí se na víno a snad ještě k dekoraci) anebo se navzájem *vylučují,* (upotřebení stolu za otop vylučuje jeho upotřebení

---

[6]) Od toho musíme rozeznávati, přestal-li býti statek upotřebitelným proto, že se poznalo, že se k danému účelu nehodí (na př. že bylina není léčivá). Zde nelze mluviti o zničení, poněvadž statek nepřestal býti upotřebitelným, poněvadž jím vlastně nikdy nebyl.

k účelům bytovým). Při různých upotřebitelnostech navzájem se vylučujících uskutečňuje se důležitější a teprve, odpadne-li tato, přijde v úvahu druhá. (O obnošeném šatu se uvažuje, nehodíli se na správky jiných šatů.) Větší nebo menší důležitost upotřebitelnosti řídí se důležitostí potřeby, jejíž ukojení na skutečném upotřebení závisí; to jest subjektivní hodnocení (mohou býti chvíle, kdy se i zcela dobrého stolu užije za otop). Upotřebitelnost, která vede ke skutečnému upotřebení, jest *upotřebitelnost hlavní*; hlavní upotřebitelnost dává předmětu charakter a *název* (statek stůl má svou hlavní upotřebitelnost k účelům bytovým, vedlejší jako otop; upotřebitelnost k účelům bytovým činí z něho statek stůl; pro otop se hodí ne jako stůl, nýbrž jako dřevo). Ve všech těchto případech měl předmět více kvalit, jež podmiňovaly různá jeho upotřebení; porušením (odpadnutím, pominutím) té které kvality odpadla upotřebitelnost na ní zcela neb z části závislá a zůstala upotřebitelnost, jejíž dostatečným podkladem jsou kvality zbylé. (Předmět mějž kvality a, b, c, d, e a upotřebitelnost A — závislou na kvalitě a, c, e, B — závislou na kvalitě c, d, a, C — závislou na kvalitě a, d, e. Odpadne-li kvalita c, pomine i upotřebitelnost A u B a zůstane pouze upotřebitelnost C na kvalitě c nezávislá.) Stratil-li předmět svou upotřebitelnost vůbec, byl zničen *absolutně*, stratil-li jen některou svou upotřebitelnost, byl zničen *relativně*. Sklenice rozbitím se ničí absolutně, poněvadž střepin dále nemohu použiti; relativním bylo by zničení, použil-li bych střepin opět k výrobě.)

Proměna v upotřebitelnosti statku a jeho kvalitách upotřebitelnost tu podmiňujících může nastati též tak, že se určitá kvalita předmětu *nahradí* jinou, takže na místě zaniklé upotřebitelnosti vzniká jiná (z olověného těžítka uleju olověný svícen). Zanikla-li tím způsobem dřívější upotřebitelnost předmětu (celá, anebo jen z části), jest statek vždy jen relativně zničen, poněvadž není po své transformaci bez upotřebitelnosti (sladováním jest ječmen relativně zničen).

Ve smyslu hospodářském rozumíme tedy zničením statků takovou změnu jeho kvalit, jež má v zápětí pominutí jeho dřívější upotřebitelnosti, buď vůbec — a mluvíme o zničení *absolutním* — anebo jen jedné z více upotřebitelností anebo nahrazení zaniklé upotřebitelnosti novou — a mluvíme o zničení *relativním*.

Relativním zničením nepřestává předmět byti statkem, ale stává se statkem jiného druhu.

IV. *Rozdíl kvalit zakládajících upotřebitelnost statků.*

Různou upotřebitelnost statků zakládají různé jich kvality, jež možno shrnouti ve dvě hlavní skupiny: *hmota a tvar.* (Sklenice jest upotřebitelná pro nepropustnost neb i průhlednost skla, ale též pro jeho tvar dopouštějící náplň; oděv pro lehkost a tepelnou nevodivost přediva atd., ale též pro jeho tvar oděvní.) Výlučně tvarem nemůže býti žádná upotřebitelnost podmíněna, poněvadž se tvar nedá odloučiti od hmoty statku a záleží-li na určitém tvaru, záleží též alespoň na způsobilosti hmoty podržeti žádoucí tvar. Naproti tomu může býti upotřebitelnost dána pouze vlastnostmi hmoty bez ohledu na tvar; tak na př. u hlíny, vína, uhlí, železa atd. Můžeme tedy říci, že jest upotřebitelnost dána buď výlučně hmotou, anebo též tvarem, a rozlišovati mezi upotřebením podmíněným buď výlučně kvalitami hmoty, anebo též tvaru, po případě mezi statky vzhledem k jich upotřebitelnosti toho či onoho druhu. Z tohoto základního rozdílu vyplývají další některé důsledky:

1. *Vlastnosti hmoty a tvaru.*

Vlastnosti hmoty jsou ty, které má předmět, ať pozměníme jakkoli jeho tvar; zůstává váha, hutnost, pevnost, tvrdost, tvárnost, křehkost, barva a lesk, hořlavost atd. atd. K těmto vlastnostem hmoty přistupuje určitý *tvar.* Tvar jest *prostorové vymezení hmoty* určitého předmětu; jest definován *vzdáleností každého povrchového bodu od některého určitého bodu*; naproti tomu není definován tvar ani plochou povrchu, ani krychlovým obsahem (volumen), poněvadž při stejném povrchu a stejném volumen může býti různý tvar;)[7]) tím méně jest určen dimensemi, tělesa. Na těchto momentech může při upotřebitelnosti tedy záležeti, aniž by proto bylo možno říci, že jest upotřebitelnost dána tvarem.

Statky arci, které jsou upotřebitelny jen pro své vlastnosti hmoty, mohou býti předmětem upotřebení jen v jistém množství

---

[7]) Jen tenkráte, kdybych vyslovil postulat, aby měla určitá substance minimální povrch, jest tím dán i tvar, totiž koule.

najednou (nemohu píti vodu po kapkách, ale ani po litrech, a jíst chléb po drobtech, ale ani po bochnících). Předpokládá se tedy, že jest množství hmoty, jež chci a musím najednou upotřebiti, kondensováno v jistém najednou ovládnutelném souvislém množství (nejen minimálním, nýbrž i maximálním). Není mně tedy lhostejno, jaké má těleso dimense (voda k pití v kapillaře). Nevhodné dimense mohou hlavně záležeti v rozptylení, poněvadž — jak se ukáže — jsou statky, jichž upotřebitelnost jest dána hmotou, dělitelné. Při upotřebení tělesa, jehož upotřebitelnost jest dána vlastnostmi hmoty, může mně tedy záležeti jen na tom, aby žádná jeho dimense nevybočovala z určitých minimálních a maximálních mezí (nebo na tom, aby určité volumen hmoty bylo stěsnáno pod určitou povrchovou plochou). Ale proto mně ještě nezáleží na určitém tvaru, vždyť plocha, volumen a dimense neurčují ještě tvaru.

2. *Důsledky pro podstatu, pojem a druhy statků.*

To, co činí z předmětů vnější přírody statky, jsou jich kvality hmoty a tvaru zakládající jich upotřebitelnost; předmět může míti i jiné kvality, které však jsou pro jeho upotřebitelnost irrelevantní, netvoří podstatu statku; statek by zůstal i po jich změně týmže statkem, poněvadž by se tím jeho upotřebitelnost nezměnila. Kvality statku, které zakládají jeho upotřebitelnost a tvoří tak podstatu statku jakožto takového, zváti budeme *hospodářskými kvalitami*. Na témže předmětu vidí hospodařící člověk zcela něco jiného podstatného nežli přírodozpytec, každý z nich by tudíž týž předmět definoval jinak (chemik by definoval kvasnice jinak nežli hospodyně; tato upotřebitelností). To platí o představě jednotlivého statku stejně jako o pojmu statků určitého druhu, který má v řeči svůj určitý výraz, ať už tento výraz byl vytvořen k hospodářským účelům (mýdlo, oděv), anebo byl vzat z jiné (nehospodářské) myšlenkové sféry (kůň, železo). Vždy však, pokud jsou tyto pojmy předmětem smlouvy a úvahy hospodářské, podkládá jim hospodařící člověk *své* charakteristické znaky, ony hospodářské kvality; jen změnou těchto kvalit může se změniti druh statků, jen na tyto změny klade hospodařící člověk váhu.

Podstatu statku tvoří tedy upotřebitelnost podmíněná kvalitami hmoty, nebo též kvalitami tvaru statku. Podstata statku

mýdlo, chléb, hlína, zlato tvoří tedy hmotu určitých kvalit zakládajících jeho upotřebitelnost, podstatu statku klobouk, prsten, stůl teprve určitý tvar, tvar klobouku, prstenu, tvar stolu. Různé předměty z téže hmoty liší se od sebe jen tvarem (židle, stůl; sklenice, kalamář); podstatu jejich tvoří tedy tvar, vlastně upotřebitelnost založena tvarem, ježto tam, kde týž tvar umožňuje různé upotřebení. (nádobka na popel nebo na kompot), bude dle upotřebení různým statkem (popelníčkem neb talířkem na kompot). Dopouští-li předmět různé upotřebení, jest se stanoviska různé upotřebitelnosti i statkem různého druhu; (dřevěný stůl jest vzhledem ke svému tvaru a z něho plynoucí bytové upotřebitelnosti stolem, vzhledem ke své hořlavosti dřevem). Bylo vyloženo výše, že ona upotřebitelnost, jež vede ke *skutečnému upotřebení*, jest *upotřebitelnost hlavní*. Podstatu statku zakládají kvality hmoty, podmiňují-li jeho upotřebitelnost hlavní, byť jeho eventuální tvar dopouštěl upotřebení jiné, vedlejší; podobně tvoří podstatu statku kvality tvaru, zakládají-li jeho upotřebitelnost hlavní, byť kvality jeho hmoty dopouštěly upotřebení jiné, vedlejší. Podstatu jablka jakožto statku činí kvality jeho hmoty, poněvadž podmiňují hlavní jeho upotřebení (požití), při němž se tvar ničí; podstatu stolu tvoří kvality jeho tvaru, poněvadž jeho hlavní upotřebitelnost jest dána tvarem, kdežto kvalita hmoty (hořlavost) zakládá jen vedlejší upotřebitelnost.[8]) Pravím-li tedy, že jest podstata toho kterého statku dána jeho kvalitami hmoty, není tím řečeno, že hmota nemá tvaru; může míti tvar přirozený (krystal, ovoce, vejce) anebo umělý (briketa, bochník), avšak pokud tvar zakládá jen vedlejší upotřebitelnost, (jež se skutečným užitím maří), tvoří podstatu statku kvality hmoty, změnou tvaru by se hlavní upotřebitelnost kvalitně nezměnila.

3. *Jednotka statková.*

Statky, jichž upotřebitelnost hlavní jest podmíněna jich tvarem, jsou se stanoviska této upotřebitelnosti nedělitelnou jednotkou. Jich tvar, který jest podmínkou jich upotřebení, je prostorově ohraničuje a činí z nich hmotný celek. Tento celek jest kromě toho nedělitelný, poněvadž by dělením utrpěl tvar

---

[8]) Předpokládaje arci, že používám jablka k snědku a stolu k účelům bytovým.

a tím tedy i upotřebitelnost statku. Statky tyto nejsou tedy beze změny své upotřebitelnosti dělitelny. Z toho ovšem budou plynouti i jisté důsledky pro jich upotřebení.

Statky, jichž hlavní upotřebitelnost jest podmíněna kvalitami jich hmoty, nejsou těmito kvalitami nijak prostorově a kvantitně ohraničeny, jak tomu bylo při kvalitách tvaru; upotřebitelnost nečiní z nich zejména žádné jednotky. Statek toho druhu tvoří veškerá hmota určitých kvalit. Pokud tato hmota má svůj přirozený nebo umělý tvar, (který však nezakládá hlavní upotřebitelnosti), tvoří tento tvar též přirozené neb umělé jednotky z této hmoty (jablko, bochník), avšak tyto jednotky nejsou dány hlavní upotřebitelností statku a nejsou s ní v kvalitní souvislosti, změnou jich by se hlavní upotřebitelnost nezměnila. Jednotky nemají pro skutečné upotřebení ten význam, že by jich bylo lze užíti jen jako nedělitelných celků (lze požíti i půl jablka, krajíc chleba z bochníku). Tyto přirozené neb umělé jednotky nebudou ovšem pro upotřebení zcela lhostejny, pokud se týče budou jeho vhodnosti přizpůsobeny; umělé jednotky toho druhu (bochník, sýreček) jsou jen kvantitním obmezením hmoty a to v takovém kvantu, jež se hodí průměrně k jednomu požití, vyjádřuje určitou zaokrouhlenou váhu a pod. Avšak nicméně neběží tu o nedělitelnou jednotku statkovou, nedělitelnou se stanoviska upotřebitelnosti. Statky zakládající svou hlavní upotřebitelnost kvalitami své hmoty jsou libovolně dělitelné, aniž by se tím měnila jich upotřebitelnost. Jiná otázka jest, nebude-li trpěti dělením možnost konservování statku (nelze uschovat dobře půl jablka) a p.

U statků těchto není tedy statkové jednotky nedělitelné dané jich upotřebitelnosti. Se stanoviska upotřebení není tedy jiné jednotky než oné, která *plyne ze skutečného upotřebení* (sousto chleba, doušek vody). Mluví-li se tedy o statku, jehož upotřebitelnost jest dána hmotou, a míní-li jednotka statku, bude tedy vždy míti na paměti, co tato jednotka znamená. V tom chybuje Oswalt, mluvě o chlebě, jenž se jedním upotřebením ničí, při čemž má zjevně na mysli jednotku statkovou danou upotřebením), podruhé o bochníku chleba, jenž uživí tři lidi, (při čemž má na mysli jednotku statkovou jinou, umělou).

4. *Upotřebení statků.*

Statky, jichž upotřebitelnost jest dána jich tvarem, mohou býti předmětem upotřebení jen jako nedělitelný celek a nemůže býti předmětem jich upotřebení — uskutečňující jich hlavní upotřebitelnost — oddělená fysická část. Fysickým dělením by nastala destrukce tvaru, což vylučuje upotřebitelnost na tvaru založena.

U statků zakládajících upotřebitelnost pouze hmotou, není nedělitelné jednotky statkové. Upotřebitelná jest každá fysická část o sobě zvlášť, část arci ze zásoby, ježto spotřebního celku není. Ze zásoby si béřu k upotřebení tolik, co potřebuji.

Jsou tedy v prvém případě předmětem upotřebení statky jako nedělitelné celky, v druhém případě libovolné fysické částice hmoty ke spotřebě vybrané.

5. *Ničení statků.*

Dána-li je hlavní upotřebitelnost statku určitými kvalitami jeho hmoty, jest statek zničen porušením těchto kvalit; absolutně, nedopouštějí-li zbylé kvality žádného dalšího upotřebení, relativně, dopouštějí-li ještě jiné upotřebení. Avšak hlavní upotřebitelnost jest zrušena, podstata statku jest zničena.

Dána-li jest upotřebitelnost též kvalitami tvaru, tu — poněvadž jsou vedle kvalit tvaru vždy relevantní určité kvality hmoty — padá hlavní upotřebitelnost předmětu destrukcí tvaru, pokud se týče změnou oněch vlastností hmoty, jež spolu zakládaly s tvarem hlavní upotřebitelnost statku. Změna v oněch kvalitách hmoty, jež zakládaly pouze vedlejší upotřebitelnost statku, neporuší jeho upotřebitelnosti hlavní a nebude znamenati pro statek zničení; tím méně změna kvalit, jež jsou se stanoviska upotřebitelnosti irrelevantní.

V. *Kausální poměr mezi užitím a ničením.*

Upotřebení jest určitý způsob nakládání statkem, jest to jistý ***kausální***, techniký *proces* (mechanický, chemický, biologický), při němž statek spolupůsobí (uhlí se pálí, rýč se zarývá do země, struna se uvádí v pohyb, píce se zkrmuje, šatem se obaluje tělo atd.). Děje se tak, aby bylo dosaženo určitého účinku, effektu,

jehož jest kausální proces upotřebení příčinou (teplo, kypření půdy, zvuk, vytvoření masa neb mléka, nepropouštění animálného tepla atd.).

Účinky vyvolané upotřebením lze pozorovati z různého stanoviska: fysikálního, chemického, biologického, aesthetického atd. a též se stanoviska hospodářského. Na effekt vyvolaný rozechvěním struny, na výrobu masa, atd. se dívá jinak přírodovědec nežli hospodařící člověk. Hospodařící člověk posuzuje effekt vyvolaný dle toho, zda a do jaké míry jest přímo nebo nepřímo na prospěch nebo na újmu ukojování jeho potřeb a mluví o hospodářském užitku nebo o škodě; hodnotí effekt ten hospodářsky. Užitkem zove hospodařící člověk effekt upotřebení, slouží-li přímo nebo nepřímo ukojování jeho potřeb. Škodou jest zejména destrukce upotřebitelnosti statku, tedy jeho zničení, subjektivní nebo objektivní, absolutní nebo relativní. Užitek jest onen effekt, k vůli němuž byl kausální proces upotřebení vyvolán; škoda jest nevítaný, byť předvídaný effekt z kausálního procesu upotřebení též vycházející. Tak jako nazýváme effekt upotřebení z hospodářského stanoviska buď užitkem nebo škodou, tak zoveme z téhož stanoviska *kausální proces vyvolávající užitek užitím a kausální proces vyvolávající škodu, to jest zničení statku, ničením.*

U statků opotřebitelných a spotřebitelných má upotřebení v zápětí vždy užitek i škodu; upotřebením se vyvolává effekt užitku i effekt zničení (úplného nebo částečného). Upotřebení nemohu zaříditi tak, aby z něho vzešel jen effekt užitku a nikoli současně též effekt zničení. Mohu-li to zaříditi, jest upotřebení nespotřebitelné. Při upotřebení spotřebitelném a opotřebitelném jest tedy v upotřebení obsažen vždy kausální proces užití, jenž vede k effektu užitkovému, a kausální proces ničení, který vede k effektu škodlivému, zničení statku.

To může býti tak, že *kausální proces užití a ničení nejsou procesy dva, nýbrž jeden,* který má však v zápětí různé effekty, užitek a zničení statku, a pouze, pozorován zpět s hlediska těchto různých effektů, zdá se býti a jest nazýván jednou užitím a po druhé ničením. Upotřebení tu zahrnuje pouze jeden kausální proces, takže upotřebení, užití a ničení jest kausálně jedno a totéž a pouze effektově dostává různé zbarvení. Posuzuji-li *effekt technicky,* mluvím o *upotřebení;* posuzuji-li ho *hospodářsky,*

mluvím o užití neb ničení, přirozeně se *stanoviska užitku o užití*, se *stanoviska zničení o ničení*. Týž kausální proces vyvolává tedy objektivně vždy týž účinek; kdybychom tedy chtěli tento proces vyvolati jen k vůli ničení, dostaví se též vždy onen effekt, jenž jest užitkem, ať už jest žádoucí neb ne, ať jest využitkován neb ne. (Pálím dřevo, abych měl teplo; kausální proces jest hoření; technický effekt jest rozklad dřeva a vývin tepla; užitek jest ohřívání kamen a vzduchu, v němž se pohybuji; škoda jest zničení statku „dřevo". I když bych pálil dřevo, jen abych ho zničil, musím vyvolati tepelný effekt, který byl jindy užitkem.) Můžeme tedy říci, že jest zde *užívání ničením a ničení užíváním*; *užíváním ničím a ničením užívám*. Jelikož pak jest ničení proměna upotřebitelnosti předmětu a tudíž proměna statku, mohu též říci, že v případě tom *čerpám užitek z proměny statku*.

Upotřebení však nemusí záležeti v jednom společném kausálním procesu, jenž jest užíváním i ničením, nýbrž *může zahrnovati dva samostatné, byť souvislé, kausální* procesy, z nichž *jeden jest užíváním a druhý ničením*. Upotřebení se tu jeví jako komplex dvou samostatných kausálních procesů, z nichž jeden vede k effektu užitkovému a druhý ke zničení. Tu tedy neběží jen o různé zbarvení téhož procesu. Oba kausální procesy lze si mysliti též úplně isolované (kausální proces, jímž se zachovává šatem animální teplo, se nemění, i když si představíme šat jako nezničitelný; na druhé straně lze si též dobře představiti kausální proces ničení šatu, aniž by měl v zápětí onen effekt užitkový). Ostatně tam, kde se statek upotřebením neničí, schází vůbec v upotřebení kausální proces ničení (netřeba dokládati, že to jest upotřebení nespotřebitelné). Kde však se statek upotřebením ničí, pak se to děje v případě tomto druhém vždy samostatným od užití odlišným procesem. Ale arci jest mezi kausálním procesem užití a ničení souvislost, že nemohu vyvolati kausálního procesu užití, aniž bych vyvolal druhý souběžný, jenž jest ničením. *Upotřebení, jež se zavádí k vůli effektu užitkovému, zahrnuje tudíž nutně vedle kausálního procesu užití vždy též souběžný kausální proces ničení.* Avšak užitek zde neplyne z kausálního procesu ničení, *ničení není užíváním, ani užívání ničením, ovšem užitím ničení vyvolávám, ničím tedy upotřebením.* Užitek tedy zde nečerpám z proměny, nýbrz ze *stavu upotřebitelnosti statku, krátce ze stavu statku.*

Tento rozdíl nekryje se s rozdílem statků, jich upotřebitelnost jest dána hmotou a statků, jichž upotřebitelnost jest dána i tvarem, pokud se týče mezi upotřebením založeným na těch či oněch kvalitách předmětů. Zpravidla sice záleží užívání statků, jichž upotřebitelnost jest dána hmotou, v ničení, takže čerpám užitek z proměny hmoty (z jejího ztvárnění nebo z jiné změny vlastních kvalit hmoty, na nichž byla založena dřívější upotřebitelnost), avšak jsou případy, že neužívám hmoty ničením, nečerpám užitku z proměny hmoty, nýbrž z jejího stavu (na př. voda při mytí neb plavání).

U statků pak, jichž upotřebitelnost jest dána tvarem, zpravidla sice neužívám ničením, nýbrž čerpám užitek ze stavu statků, který arci upotřebením porušuji, ale jsou též případy, že čerpám užitek z proměny takových statků, tudíž ničením užívám (výbušná střela; skleněná slza jako demonstrační objekt). Zpravidla tedy čerpám užitek u statků, jichž upotřebitelnost jest dána hmotou, z proměny těchto statků, a u statků, jichž upotřebitelnost jest dána tvarem, ze stavu těchto statků; ale ne vždy. Výminečně platí i opak. Rozsahový rozdíl mezi oběma dvojicemi pojmů není sice značný, ale jest zde.

VI. *Časový poměr mezi užíváním a ničením.*

Užívání i ničení statku děje se v průběhu času. Otázka jest, jak dalece se užívání a ničení časové stýká nebo rozchází. Nejširším rámcem pro tuto úvahu jest doba, po kterou trvá ničení až do zničení statku, poněvadž v tomto časovém rámci se musí odehráti každé užití statku. *Doba zničení* jest vymezena trváním kausálního procesu, jímž byla dosavádní upotřebitelnost statku zrušena neb tak změněna, že přestal býti statkem, jímž byl vzhledem k užívání skutečnému, jež vyvolalo proces zničení. Tento technický proces se může odehrávati souvisle neb nesouvisle, nestejným tempem atd., ale jest vzhledem ke konečnému effektu — zničení statků — *kausálně* a tudíž z hlediska hospodářského *časově celkem, aktem zničení.* Časový rozklad tohoto celku znamená současně rozklad kausální.

V tomto rámci časovém se tedy odehrává upotřebení a užívání statků. I užívání jest určitý kausální proces, který jest uzavřen

určitým žádoucím effektem, užitkem. Dosažení tohoto effektu činí z předchozího technického procesu *kausální* a tudíž z hlediska hospodářského i *časový celek, spotřební akt.* Spotřební akt jest časová a kausální jednotka užití. Časový rozklad spotřebního aktu znamená současně rozklad kausální. Že nemůže spotřební akt časově vybočovati z rámce zničení, jest samozřejmo. Může s ním *spadati v jedno,* takže umožňuje statek jen jediný spotřební akt, anebo může býti časový poměr mezi užíváním a ničením ten, že *v časovém rámci zničení jest možná řada spotřebních aktů.* To jest základní rozdíl v časovém poměru mezi užíváním a ničením. Dlužno nyní uvážiti, jak dalece se kryje nebo rozchází tento rozdíl s rozdílem v kausálním poměru mezi ničením a užíváním a s rozdílem upotřebitelnosti statků (hmota a tvar).

Co se týče především *kausálního* rozdílu, tu jest jasno, že nemůže spotřební akt a zničení časově se rozcházeti, kde spotřební akt užití a zničení jest jeden a týž kausální proces; za tímto kausálním procesem leží effekt, jenž jest užitkem, a effekt jenž jest zničením. Oba effekty spadají časově v jedno. U statků, jež ničením užívám a kde tedy čerpám užitek z proměny statků, spadá akt spotřební a akt zničení v jedno; v časovém rámci zničení jest možný jen jeden spotřební akt. Při čemž mám ovšem na mysli statkovou jednotku danou skutečným upotřebením. Více spotřebních aktů v časovém rámci zničení jest uskutečnitelno pouze u statků, které ničením neužívám, nýbrž upotřebením ničím a tedy čerpám užitek z jich stavu a nikoli z jich proměny. Otázka jest jen, je-li tomu tak vždy.

Je-li užití kausální nexus a užitek effektem jeho, pak jest užitek *změnou* vyvolanou kausálním nexem užití. Statek pak může při tom hráti zásadně jen dvojí úlohu. Buď ho bylo zapotřebí jen k *vyvolání* změny žádoucí (klíč, kladivo, nůž, péro), anebo jest ho třeba k *udržování* změny žádoucí (šat, podstavec, květináč, dům).

V případě prvém odehrál statek pro tentokráte svou úlohu během technického procesu, jenž vedl k žádoucí změně, která jest užitkem, a užitek statku záleží tedy v tom, že způsobil užitečnou změnu. Trvání nastalé změny nepatří do kausálního procesu, který ji vyvolal. Spotřební akt jest tímto kausálním procesem uzavřen v časový celek, do něhož trvání nastalé změny

nenáleží (spotřební akt jest úder kladivem, obrat klíčem, říznutí nožem, škrtnutí pérem).

Spotřební akty jsou v tomto případě buď zřejmě oddělené kausální a časové jednotky (údery kladivem), anebo tvoří nepřetržitou a souvislou řadu spotřebních aktů, jimž odpovídá souvislá a nepřetržitá řada užitkových effektů (lokomotiva), takže užitek konečný jest souhrnem užitku částečných. Že tomu tak jest, patrno jest z toho, že mohu takovou řadu libovolně přerušiti a časově rozložiti, aniž rozkládám kausální procesy vedoucí k hotovým effektům užitečným. Vedu-li pérem čáru, řežu-li kruhovkou dřevo, brázdím-li půdu pluhem atd., běží vždy o takovou řadu souběžných spotřebních aktů a užitků, z nichž každý jest samostatným effektem užitečným, ale vzhledem k celkovému zamýšlenému effektu (celé čáře, rozřezání kmene, zorání pole atd.), jest sice užitkem částečným, ale nicméně už užitkem; před ukončením kausálního procesu není zde ještě effektu ani užitku (kladivo se zlomí před úderem).

V případě druhém záleží funkce statku *v udržování žádoucí* změny, jež se zdá povrchnímu pozorování stavem, takže by bylo možno říci, že spotřební akt záleží v určitém stavu časově neuzavřeném effektem užitku, nýbrž effektem zničení nebo jinou změnou, kterou se stav ten přerušuje, (která však též užitek zastavuje). Nebylo by zde tedy žádného kausálního a časového celku užitkového. Věc se má však v pravdě jinak. Musíme si i tu představiti, že žádoucí změna, jež se nám jeví jako stav, jest ve skutku nepřetržitým dějem; že udržování této změny statkem znamená, že jest i tu též změna každým okamžikem vyvolávána, ale že jest statkem zamezována, že užitečný stav jest souvislou a nepřetržitou řadou souběžných a parallelních kausálních procesů, jimž odpovídá souvislá a nepřetržitá řada užitečných effektů. Rozdíl oproti kausálním procesům skupiny první (kde statek změnu vyvolává), záleží zde v tom, že tam byla úloha statku v kausálním procesu positivní a aktivní, kdežto zde jest pasivní a negativní. (Hřebík, na němž jest zavěšen obraz, neustále stojí pod tlakem přitažlivosti zemské působící váhu obrazu a působí svou pevností proti ní, takže ji ruší a vyvolává klid; šat neustále odráží animální teplo z člověka vycházející zpět k tělu; podobnou funkci vykonává vůči světlu, chladu, prachu,

dešti, větru atd. dům.) Kausální proces užití záleží v tom, že statek zde vstupuje v jiný kausální proces a vstupem svým paralysuje síly tohoto procesu, takže změny, jež by jinak proces ten vyvolával, staví. Tato funkce jest každým okamžikem skončena, každým okamžikem se opakuje v nepřetržitou řadu. Řadu tuto časově rozložiti neznamená tudíž rozklad kausálního procesu užití, jakožto užitkem uzavřeného spotřebního aktu; časový rozklad této řady jest jen rozeskupením samostatných a posobných aktů spotřebních. V případě tomto odehrává se tedy v časovém rámci zničení řada samostatných aktů spotřebních seskupených v souvislé řady, jež se nám při pasivní a negativní funkci statků při užití jeví jako stavy. Můžeme tedy přesněji říci, že se *statky vyvolává anebo zamezuje změna.*

To bylo nutno předeslati pro správnou představu kausální a časové jednotky spotřebního aktu.

Otázka jest nyní, jaký jest časový poměr mezi užitím a zničením u statků, kde čerpám užitek z jich stavu. Funkce statků těchto spočívá vždy ve spolupůsobení v kausálním procesu, jenž jest spotřebním aktem, a jenž vede k užitečnému effektu. Při tom pak statek spolupůsobil svým stavem, to jest oněmi svými kvalitami, jež zakládaly, jeho upotřebitelnost dotyčnou. Musil tudíž během celého kausálního procesu svého upotřebení podržeti tyto kvality až do konce v té míře, že ještě v posledním okamžiku svého působení zůstal statkem téhož druhu a vyšel jako takový z kausálního procesu; snad se zmenšenou, ale přece touže upotřebitelností, a tak opět schopen nového použití. Skutečné zničení mohlo nahodile nastati po případě hned během prvního spotřebního aktu nebo kdykoli po něm. Na tom však nezáleží, kolik aktů spotřebních statek ve skutku dopustil, nýbrž kolik pojmově užíváním určitého druhu spotřebních aktů dopouští. (Vždyť jinak by nebylo o žádném statku možno předem říci, jeli opotřebitelný či spotřebitelný). Nu a z pojmu užívání statku, kde čerpám užitek z jeho stavu, vyplývá, že užívání to neničí upotřebitelnosti, nýbrž dopouští řadu spotřebních aktů. Je-li s kausálním procesem užití spojen jiný kausální proces zničení, pak se každým spotřebním aktem upotřebitelnost menší, až se dostaví akt, který nemohl býti dokončen, poněvadž klesla upotřebitelnost pod onu míru, jaké vyžadovalo spolupůsobení statku v aktu tom.

Souhrně lze říci, že *statky — kde čerpám užitek z jich proměny, dopouštějí jen jeden spotřební akt, který jest současně jich zničením.* Kausální proces užití a zničení se věcně i časově kryje; vždyť jest to týž kausální proces. *Čerpám-li užitek ze stavu statku, vyplývá z povahy dotyčného užití, že neničí prvním spotřebním aktem statku a proto dopouští řadu stejných spotřebních aktů.*

Z toho však plyne, že *základní rozdíl v kausálním a časovém poměru mezi užíváním a ničením se pojmovým rozsahem kryje.*

Bylo by nyní možno srovnávati základní rozdíl v časovém poměru mezi užíváním a ničením se základním rozdílem *upotřebitelnosti* statků (hmota a tvar). Rozsah obou pojmových dvojic by se nekryl, poněvadž se nekryl základní rozdíl upotřebitelnosti s rozdílem v kausálním poměru mezi užíváním a ničením. U statků, jichž upotřebitelnost jest dána hmotou, lze čerpati užitek jak z jich proměny, tak z jich stavu právě tak jako u statků, jichž upotřebitelnost jest dána i tvarem. Nemůže tudíž z rozdílu upotřebitelnosti vyplývati ani žádný pevný časový poměr mezi užitím a ničením.

VII. *Statky spotřebitelné, opotřebitelné a nespotřebitelné.*

Znajíce nyní základní rozdíly v upotřebitelnosti statků, jakož i v kausálním a časovém poměru mezi užíváním a ničením, můžeme přistoupiti k řešení otázky, které jsou to rozdíly, které charakterisují protivu mezi statky spotřebitelnými, opotřebitelnými a nespotřebitelnými. Běžná theorie vidí rozdíl v tom, že se statky spotřebitelné a opotřebitelné užíváním ničí, kdežto se statky nespotřebitelné užíváním neničí; mezi statky spotřebitelnými a opotřebitelnými spatřuje rozdíl v tom, že se ony ničí užitím najednou a tyto ponenáhlu. Spatřuje tedy hlavní a absolutní rozdíl mezi statky nespotřebitelnými na straně jedné a mezi statky opotřebitelnými a spotřebitelnými na straně druhé. Mezi statky opotřebitelnými a spotřebitelnými jest rozdíl relativní. Rozdíl hlavní jest kausální, je-li či není-li kausální souvislost (bez ohledu jaká), mezi užíváním a ničením; rozdíl druhý jest časový. Tento běžný názor nás neuspokojuje, poněvadž *nemá* pro všechny tři skupiny, jež přece vyčerpávají veškerost hmotných statků, *stejný kořen* a dále proto, že — pokud béře za kriterium časový moment (najed-

nou, povlovně, po případě vůbec ne) — *neudává rozdílů kvalitních*, nýbrž jen rozdíly kvantitní a neohraničuje přesných mezí. Máme za to, že se dá pro rozdíly všech tří skupin nalézti stejný kořen, z něhož plynou rozdíly nejen kvantitní a relativní, nýbrž i kvalitní a absolutní. Při tom budeme pojmy dříve vypracované předpokládati jako známé.

Předeslati dlužno, že zde neběží o to nalézti nové rozdíly statků, jež snad zůstaly nepovšimnuty, ač jsou důležité, a užíti snad na rozdíly ty terminů obecné mluvy statků spotřebitelných, opotřebitelných a nespotřebitelných, poněvadž by se tak snad doporučovalo, ježto terminy obecné mluvy nevystihují rozdílů pro vědu národohospodářskou relevantních, nýbrž běží jen o to, nalézti pravý smysl terminů těch, jak se jich v obecné mluvě užívá a nalézti pro ně pojmové znaky, jež zůstávají neuvědomělé.

Vyjdeme proto od znaků, jež jako vnější nejspíše se vnucují a jsou tudíž i běžnou theorií označovány za dostatečné znaky pojmové. Není pochyby, že za těmito znaky hlouběji se skrývá rozdíl pravý. Uvědomiti si dlužno především, co to znamená, praví-li se, že se statek ničí najednou nebo povlovně užíváním. Jednotkou časovou pro tento rozdíl nemůže býti nic jiného nežli spotřební akt, takže lze rozdíl ten vyjádřiti též tak, že statek dopouští jen jeden spotřební akt neb více přerušovaných neb nepřetržitých spotřebních aktů. Rozdíl ten vyjadřuje představy o jednotce statků. Bylo vyloženo, že jednotka ta jest dána u statků, jichž upotřebitelnost jest dána tvarem, tímto tvarem, u statků pak, jichž upotřebitelnost jest dána hmotou, oním kvantem hmoty, jež jest právě předmětem upotřebení určitého. Pravím-li nyní, že statek jednou dopouští jen jeden spotřební akt a podruhé, že jich dopouští více (rozuměj aktů stejného druhu), pravím tím současně, že se v prvém případě spotřebním aktem statek zničí, v druhém případě však nezničí, nýbrž jen poškodí, avšak zachová svou upotřebitelnost ještě do té míry, že dopouští další stejný akt, že zůstává statkem téhož druhu. Příčina toho rozdílu může spočívati jedině v určitém způsobu upotřebení a v kausálním poměru mezi tímto upotřebením a ničením statku. Jedním spotřebním aktem musí se vždy statek zničiti, kde kausální proces vedoucí k užitku jest kausálním procesem vedoucím ke zničení statku, tedy tam, kde užívám

ničením, nebo jinými slovy, kde čerpám užitek z proměny statku, rozuměj z proměny upotřebitelnosti statku.

Více spotřebních aktů dopouští takové užití, jež nezáleží v proměně statku; kausální proces, jenž vede k užitku, není destrukci upotřebitelnosti statku; čerpám užitek nikoli z jeho proměny, nýbrž z jeho stavu. Tu pak si mohu mysliti případy dva: buď se statek upotřebením vůbec neničí, anebo se ničí. Ničí-li se, nemůže to býti kausálním procesem, jenž vede k užitku (vždyť se opírá o stav statku a ne jeho proměnu), nýbrž to může býti jedině samostatným kausálním procesem, jenž vede ke zničení, a jenž jest upotřebením souběžně vyvoláván. Z pojmu upotřebení toho vyplývá, že musil statek až do konce svého upotřebení zachovati svou statkovou povahu a že tudíž prvním spotřebním aktem nebyl zničen, neboť by se jinak nebyl uskutečnil ani první akt spotřební. To se sice může státi, ale z pojmu dotyčného upotřebení to neplyne. A o to právě běží, co vyplývá z povahy určitého upotřebení. Vždyť pravím-li o nějakém statku, že dopouští opětného použití, mám též na mysli jen určité upotřebení, které to dopouští pojmově. (Péro jest vzhledem k normálnímu použití opotřebitelný statek, byť se při prvním přitlačení k papíru zlomilo). Pojmově pak dopouští opětovně upotřebení, jen takové užití, kde se čerpá užitek ne z proměny nýbrž ze stavu statku.

Tím jest převeden rozdíl časový (najednou, ponenáhlu) na rozdíl kausální. Rozdíl časový se nám jeví pouze jako vnější důsledek rozdílu kausálního, nikoli však jako rozdíl základní a prvotní.

První rozdíl v poměru mezi upotřebením a ničením statků spočívá tedy v tom, *je-li kausální proces vedoucí k effektu, jenž jest užitkem, současně kausálním procesem, jenž vede ke zničení*; tedy zda *ničením užívám čili nic*, nebo jinými slovy, zda *čerpám užitek z proměny či ze stavu statku.* První skupinu tvoří upotřebení *spotřebitelné*, druhou skupinu tvoří upotřebení *ostatní*, tedy opotřebitelné a nespotřebitelné.

Není-li kausální proces vedoucí k užitku současně ničením, neužívám-li tedy ničením a nečerpám-li tedy užitku z proměny statku, nýbrž ze *stavu jeho*, pak *může, ale nemusí býti s užitím nerozlučně spojen souběžný kausální proces jiný, jenž vede ke zničení.*

Dle toho vyvolává-li užití tento proces souběžný nebo ne, jest upotřebení *opotřebitelné* nebo *nespotřebitelné.*

Rozdíl časový jest sice důsledkem rozdílu kausálního, avšak není rozdílem základním. To jest patrno nejlépe na různých statcích, jichž upotřebitelnost jest dána hmotou a které se vyskytují v umělých neb přirozených jednotkách (bochník chleba, jablko), aniž by tato jednotka byla dána jich hlavní upotřebitelností (srovnej str. 388). Tyto jednotky statkové dopouštějí též opětné užití. Jak tedy zodpověděti otázku, je-li bochník chleba, jablka atd. vzhledem ke své hlavní upotřebitelnosti statkem opotřebitelným nebo spotřebitelným? Jest jasno, že statky tyto, ač dopouštějí opětného užití nejsou přece opotřebitelnými, nýbrž spotřebitelnými, jak zajisté se všeobecně pociťuje. Jsou spotřebitelnými proto, poněvadž kausální proces užití jest kausálním procesem zničení, poněvadž ničením jich užívám, čerpám užitek z jich proměny.[9])

Na záměně jednotky statkové spočívá rozdíl Oswaltem uvedený, že chléb dostačující na tři dny, může obživiti 3 dni jednoho člověka, anebo 3 lidi den, kdežto oděv, který lze nositi po 300 dnů, může vědy jen jednomu člověku sloužiti. Vždyť v prvním případě běží o tři statkové jednotky (béřeme-li denní porci za jednotku) vedle sebe, v druhém jen o jednu statkovou jednotku. Tři sta statkových jednotek mohu použíti buď současně nebo postupně. Tři sta oděvů může právě tak odíti 300 lidí den, nebo jednu osobu tři sta dnů, ovšem nejen den či tři sta dnů, nýbrž i déle. Statková jednotka chleba a statková jednotka oděvu neliší se od sebe momentem uvedeným Oswaltem, nýbrž především kausálně a důsledkem pak i časově, poněvadž statková jednotka chleba dopouští jen jedno užití, statková jednotka oděvní opětovné užití. (Platí toto přirovnání Oswaltovo na př. mezi výbušnou střelou a kopím?)

Dospíváme takto k následujícímu konečnému závěru. Rozdíl mezi statky spotřebitelnými, opotřebitelnými a nespotřebitelnými se vztahuje na *statky hmotné.* Rozdíl ten nespočívá ve statcích samotných, nýbrž v jich *upotřebení.* Statky jsou spotřebitelné,

[9]) Má-li se tato otázka zodpověděti momentem časovým, jest třeba ji zodpověděti ne pro statkové jednotky umělé, nýbrž pro statkové jednotky dané upotřebením.

opotřebitelné nebo nespotřebitelné vzhledem ke svému upotřebení spotřebitelnému, opotřebitelnému či nespotřebitelnému, pokud se týče vzhledem ke své upotřebitelnosti umožňující upotřebení to, či ono.

Rozdíl pak v dotyčném upotřebení spočívá v *kausální souvislosti mezi užíváním a ničením statku.* Užívání jest kausální proces vedoucí k žádoucí změně, která jest užitkem; ničení jest kausální proces vedoucí ke změně, jež jest zničením statku (ve smyslu hospodářském).

Užití a ničení může, ale nemusí býti *týmž kausálním procesem. Je-li jím,* užívám statku ničením jeho, čerpám užitek z jeho proměny, prvním spotřebním aktem statek ničím, v časovém rámci zničení mohou uskutečniti jen jeden spotřební akt.

Není-li jím, neužívám ničením, nečerpám užitek z proměny statku, nýbrž ze stavu statku, neničím upotřebitelnosti statku (a tudíž statku samotného) prvním aktem spotřebním, v časovém rámci zničení mohu uskutečniti více spotřebních aktu u téhož statku (téže statkové jednotky).

Tento rozdíl zakládá protivu mezi statky *spotřebitelnými a ostatními,* vlastně mezi upotřebením spotřebitelným a ostatním.

V případě druhém pak *může, ale nemusí býti s kausálním procesem užití spojen jiný souběžný, jenž jest ničením,* takže upotřebení znamená komplex dvou souběžných a neodlučných kausálních procesů, z nichž jeden jest užitím a druhý ničením; neodlučných v tom smyslu, že kausální proces užití vyvolává vždy druhý, který jest ničením.

Je-li takové spojení, pak užíváním vyvolávám ničení, ne sice užíváním, ale upotřebením ničím, v časovém rámci zničení mohu uskutečniti jen obmezenou řadu spotřebních aktů. *Není-li tomu* tak, pak užíváním nevyvolávám ničení, upotřebením neničím a v časovém rámci zničení, tedy v nekonečnosti mohu uskutečniti nekonečnou řadu spotřebních aktů.

Rozdíl tento zakládá protivu mezi statky *opotřebitelnými* a *nespotřebitelnými,* vlastně mezi upotřebením opotřebitelným a nespotřebitelným. Nezáleží na tom, zda kausální proces ničení jest souběžný s kausálním procesem užití, nýbrž zda jest s ním kausálně souvislý tak, že jest jím vyvoláván, že tedy upotřebení obsahuje nutně procesy dva.

Uvedený postup myšlenkový lze též obrátiti a říci: Mezi užíváním a ničením *jest anebo není kausální* souvislosti. *Není-li žádné,* běží o upotřebení *nespotřebitelné*; *je-li,* běží o upotřebení *spotřebitelné a opotřebitelné.* Souvislost tato pak může záležeti v tom, že *kausální proces užití jest současně kausálním procesem ničení*; tak tomu jest u statku *spotřebitelných.* Anebo jsou sice *kausální procesy užití a ničení procesy samostatné a souběžné,* ale souvislé tak, že upotřebení zahrnující kausální proces užití zahrnuje nutně i kausální proces ničení. Tak tomu jest u statků *opotřebitelných.*

Rozdíl mezi upotřebením spotřebitelným, opotřebitelným a nespotřebitelným jest takto převeden na *jeden kořen* a tím jest *kausalita.* Rozdíl ten jest *kvalitní* a *absolutní* a nikoli jen kvantitní a relativní. Ze základního tohoto rozdílu plyne řada důsledků, jimiž se pak dá též rozdíl mezi uvedenými skupinami upotřebení, pokud se týče statky charakterisovati. Tedy na př. tak, že pravím: Statky *spotřebitelné ničením užívám a užíváním ničím*; statky *opotřebitelné neužívám ničením, ani užíváním neničím, ale upotřebením ničím*; statky *nespotřebitelné ani ničením neužívám, ani užíváním neničím, ani upotřebením neničím.* Protivu mezi statky spotřebitelnými a opotřebitelnými mohu vyjádřiti též tak, že u oněch čerpám *užitek z proměny,* u těchto *z jich stavu.* A arci lze charakteristiku uvedených skupin upotřebení statků a vyjádřiti i *momentem časovým,* avšak ne nepřesně (najednou a povlovně) a bez ohledu na jednotku statkovou (bochník chleba), nýbrž přesně a pro jednotku statkovou, kterou jest u statků, jichž upotřebitelnost jest dána hmotou, substanční kvantum, které jest předmětem jednoho spotřebního aktu; tu pak mohu říci, že jednotka statková dopouští při upotřebení spotřebitelném jen jeden spotřební akt, při upotřebení opotřebitelném více, ale ne nekonečně mnoho spotřebních aktů a při upotřebení nespotřebitelném nekonečné množství spotřebních aktů, nebo jinými slovy, že v časovém rámci zničení jest možný jen jeden, nebo jest možno konečné či nekonečné množství spotřebních aktů. Při tom jsme si ale toho vědomi, že béřem za kriterium *symptom* místo *vlastní příčiny* a že symptom ten nedává ostrých a kvalitních hranic (množství konečné — nekonečné). Vlastní a kvalitní rozdíl spočívá v *kausálním poměru mezi užíváním a ničením.*

LITERATURA.

Část všeobecná.

Novotný V., České dějiny. Dílu III. část I. Věk Poděbradský. Napsal R. Urbánek. S 29 vyobrazeními a 12 přílohami. V Praze 1915. Stran VIII. a 976. —

Po vydání prvních dvou svazků díla Novotného, obsahujících nejstarší dějiny do konce XII. století (srov. ref. ve Sborníku XIV. 363—5), začíná vycházeti druhá část celého díla prací Urbánkovou obsahující začátek věku Poděbradského, to jest krátkou vládu Albrechta II. a první léta mezivládí po něm do roku 1444, jinými slovy statný svazek téměř tisíce stran obsahuje přibližně historii sedmi let, jdeť práce velmi do podrobností. Práci předeslán jest jakýsi úvodní přehled obsahující pod názvem předpoklady tři kapitoly: Husitství a cizina, kompaktáta, Utrakvismus a katolictví v Čechách, jejich država i vůdčí osobnosti politické. V dalším pak probírá autor velmi důkladně, a při tom způsobem přístupným politickou historii tehdejší doby.

Pro právního historika jest zde prozatím málo, pouze jednotlivé otázky v běhu jiných událostí řešené. K soustavnému probrání ústavy a správy není v této době vlastně ani příležitosti, poněvadž jcst rozvrácena. Autor k tomu co z ní přece zůstalo, patrně přihlédne později. Z jednotlivých otázek právníka zajímajících možno uvésti především podrobné rozebrání významu a obsahu kompaktát (str. 88—136) a potom soustavné vypsání državy pod jednou i pod obojí po válkách husitských (str. 137 a n.).

Při volbě Albrechtově autor velmi pečlivě sestavil všechny proudy, které tu byly, zvláště vylíčil první zápas práva volebního s právem dědickým, v němž právo volební zvítězilo i u vlastní strany rakouské, třebas do jisté míry i k dědičnému právu dcery Sigmundovy bylo přihlédnuto (str. 238 a n.). Že zvítězila volba nad dědičností nejlépe je viděti z předložené volební kapitulace, od jejíhož přijetí teprve právo Albrechtovo stává se závislým. Není možno souhlasiti pouze s výklady autorovými o testamentu Karla IV. (str. 238), kde s Wostrym dovolávaje se jeho výkladů přikládá tomuto testamentu státoprávní ráz. Wostry sám v uvedené práci krátce jen konstatuje, že není správno tvrzení Turbovo, že testament Karlův má ráz pouze rodový, nýbrž že třeba mu přisuzovati význam státoprávní z toho důvodu, že je v něm klausule „mit rechten wissen und mit rate unser getruwer undertanen" — Že testamenty panovníků v Čechách tehdy neměly rázu státoprávního samy o sobě, není sporu. Element stavovský byl tehdy již tak vyvinut a právě v otázce nástupnické měl tolik oprávnění, že bez jeho spolupůsobení změna aneb ustanovení posloupnosti trunní státi se nemohlo. Uvedená věta z testamentu Karlova nestačí k takovému souhlasu země či stavů. Že nestačí, toho nejlepším důkazem jest, jak jinak jasně vy-

stupuje spolupůsobení země-stavů při státoprávní úpravě posloupnosti dědické ať ordinací Janovou, nebo při holdovacích listinách 1350—1 anebo i při dědických smlouvách lucembursko-habsburských. Z těchto důvodů nelze přiznati testamentu Karla IV., který proti starším zákonům ustanovuje pro potomstvo ženské jistý pořad, žádné jiné platnosti nežli testamentu krále Jana, tedy pouze rodový. Také v pozdějším vývoji otázky, trunní posloupnosti, nikdy na testament Karlův odvoláváno se nebylo jako na státoprávní akt. Hned na závěti Albrechtově (str. 459 a n.) je viděti ráz a význam takových závětí pro korunu českou.

Podrobně probírá autor dále organisaci v Čechách provedenou listem mírným z roku 1440 a landfridy po krajích na něm vybudovaných (str. 468 a n.). Konečně pro právního historika má význam i jasné vylíčenívolby a volební kapitulace z roku 1440, kdy marně snažili se čeští stavové v osobě Albrechta Bavorského získati krále. —

Přejeme autorovi, aby práce jeho byla hojně čtena a rychle postupovala.

J. Kapras.

Bouček A., Staré české válečnictví. Lidová knihovna sv. 82. Praha 1915. Stran 84.

Knížka Boučkova určená pro širší vrstvy podává celkem jen to, co svého času sebral a kriticky probádal Toman ve svém husitském válečnictví. Její zásluha spočívá v tom, že činí přístupny výsledky ty zcela populárním způsobem, vybírajíc z nich nejzajímavější. Nejprve probírá staré české řády vojenské, potom podává válečnou píseň husitskou, popis několika význačných bitev a konečně organisaci za doby husitské. K tomu připojil autor dle Wintra ještě některé poměry sociální a řemeslné a uzavřel svou práci starými předpisy českými o ošetřování raněných.

O knížce zmiňujeme se hlavně proto, že otiskla vojenský řád Žižkův (str. 10—15), zřízení vojenské Jana Hájka z Hodětína (str. 16—25) a Václava Vlčka z Čenova Naučení o šikování jízdných, pěších i vozů (str. 25 až 42), tři nejzajímavější památky českého vojenského zřízení, z nichž první dvě podávají i názorný přehled vojenského práva českého té doby. Ve příčině vojenského zřízení Hájka z Hodětína Bouček převzal úplně mínění Tomanovo kladoucí tento řád až do doby po válkách husitských. Ušly mu totiž výwody Gollovy i Hermenegilda Jirečka proti Tomanovi přesvědčivě ukazující, že jsou správny oba názory i starší kladoucí řád ten do roku 1413 i pozdější Tomanův, datující ho rokem 1438. — V původní své podobě řád vznikl r. 1413 a tvoří tudíž předchůdce Žižkova řádu, byl však později přepracován a interpolován dle potřeb a rozvoje doby husitské a v této podobě se nám také zachoval.

J. Kapras.

Fr. Snopek, Akta kardinála Ditrichstejna z let 1619—1635. Časopis Matice Moravské XXXIX., 1915. Strana 98—194.

Kardinál Ditrichstejn, plnomocný komisař a gubernator Moravy po bitvě bělohorské, prováděl také, jak známo první a skoro možno říci základní

rekatolisaci země. Prameny k této jeho činnosti sebral částečně již D'Elvert zvláště ve své práci Beiträge zur Geschichte der Rebellion, Reformation und des dreissigjährigen Krieges und der Neugestaltung Maehrens im siebzehnten Jahrhundert, 1867. — Dle těchto pramenů daly se již hlavní rysy činnosti Ditrichstejnovy odhadnouti. K nim ve svrchu uvedené práci podává Snopek velmi cenné doplňky, kterými zvláště podrobnosti této činnosti a celý rekatolisační postup lépe vystupují. Je to 94 listin většinou vzatých z arcibiskupského archivu kroměřížského. Několik prvních listin týká se poměrů za povstání, ostatní jsou z doby po povstání. Z nich vidíme, jak se při rekatolisaci postupovalo. Nejprve vystoupeno proti Novokřtěncům, potom proti predikantům, na třetím místě proti měšťanům královských měst a konečně teprve proti stavům. Z jednotlivých aktů Snopkem uveřejněných jest viděti, jak na jednotlivých panstvích a městech v těchto otázkách komisaři Ditrichstejnovi postupovali, jakých výsledků docílili a jak vrchnosti samy k tomu se chovaly. Několik velmi zajímavých aktů týká se Karla st. z Žerotína, který marně snažil se na svém panství snahám Ditrichstejnovým stavěti se na odpor. Ditrichstejn, jak je viděti, nestaral se jen o formální obrácení, nýbrž usiloval hlavně o vybudování sklesIé a rozvrácené organisace církve, a zvláště kladl důraz na vybudování řádné farní organisace. Ovšem i z akt Snopkových patrny jsou zlé národohospodářské následky této činnosti, stěhování se poddaných, měšťanů i šlechticů ze země pro náboženství a tím ochuzování země. Zajímavá je konečně i jazyková stránka aktů. Převládají akty německé. Stavům píše Ditrichstejn česky, česky dává instrukce svým komisařům, jindy jim zase píše německy, do Opavy píše jednou česky, jednou německy; Olomoucká rada podkomořímu píše česky.

Bylo by si přáti, aby Snopek z bohatých zdrojů jím řízeného archivu publikoval ještě věcí dalších hojně a tím je učinil přístupnými širším kruhům.

J. Kapras.

Černý Fr., Ukazatel jmen k latinským zemským deskám brněnským a olomouckým vydaným P. ryt. Chlumeckým, Jos. Chytilem, Kar. Demuthem a A. ryt. Wolfskronem r. 1856. Prameny dějin moravských sv. 2. V Brně 1914. Stran X. a 461. —

Některá starší vydání pramenů trpí velice tím, že vydavatel nepřipojil k nim buď vůbec žádný anebo jen velmi primitivní rejstřík. I takové monumentální dílo jako jest vydání latinských desk moravských z let padesátých devatenáctého století, má jen kusý rejstřík. Vztahuje se totiž k šesti knihám brněnským (1348—1384) a k první knize olomoucké (1348 až 1386). Usilovalo se proto již delší dobu o to, aby byl k tomuto prameni sestaven řádný, moderní rejstřík. Úkol tento splnila historická komise při Matici Moravské, jejíž péčí Černý vydal ukazatel jmen k latinským deskám, sám o sobě velmi silný svazek. Z úvodu jest patrno s jakými obtížemi bylo autoru zápasiti při jeho sestavení, a zběžným jen nahlédnutím do sloupců rejstříku shledáme co práce nejen mechanické, nýbrž i intelektuelní v něm

jest. Autor neobmezil se totiž na pouhé mechanické seřadění hesel a jmen, nýbrž snažil se prozkoumati identitu i tam, kde pro změnu přídomku šlechtického nebyla hned patrna, rozlišiti přesně při osadách a osobách téhož jména, co které patří, a také zjistiti spoustu zaniklých osad. Pokud se tyto všechny úkoly autoru plně zdařily, bude lze teprve konstatovati od případu ke případu při použití.

Jednu věc nesmíme si však zatajiti. Jmenným ukazovatelem bylo poslouženo vlastně jen historikům, zvláště pak genealogům a místopiscům, nebyla však usnadněna práce studiu práva, zvláště soukromého, pro které desky zemské právě v té době tvoří pro Moravu hlavní zdroj. Chybí nám stejně jako dříve nám chyběl důkladný rejstřík věcný, který by zpracoval hlavní hesla z desk pro historii právní zvláště důležitá.

J. Kapras.

Houdek V., Drobnomalby moravských desk zemských. Časopis Matice Moravské XXXIX. 1916. Strana 77—97:

Zemským deskám v českých zemích není věnována právě ta pozornost, která by vzhledem k významu svému zasloužily. Je dosti podivno, že nemáme ani důkladné historie obou význačných řad deskových, české a moravské, ani všestranného ocenění jich významu. V posledním ročníku Časopisu Matice Moravské podává proto záslužný příspěvek k dějinám desk Houdek, prozkoumav drobnomalby desk moravských. Správcem desk na Moravě býval nejvyšší komorník, po němž kvatern nazýván. To mělo se i zevně jeviti na kvaternu tím, že ocitl se na něm erb komorníkův, v starší době ve velikých rozměrech pevnými rysy prostě nakreslený, později mnoha ornamenty zdobený a obklopený. Začátkem XVI. století začali příslušníci starých rodů zdůrazňovati starobylost rodovou vývody t. j. připojováním erbů předků a to jeví se také v deskách. K tomu přistupuje v druhé polovici XVI. i zvyk vedle erbu připojiti i miniaturní podobiznu komorníkovu. Vrcholu dosahují drobnomalby moravských desk v 28. knize olomoucké Albrechta Černohorského z Boskovic, z r. 1567, podávající na čtyrech stranách nádherně propracovaný celek umělecký s podobiznou. Vedle toho 11. kvatern olomoucký Procka z Kunštátu z let 1464—6 obsahuje na zadní straně madonu s Ježíškem, jediný obrázek náboženského obsahu v celých deskách. V starších dobách, kdy byli zvláštní komorníci olomoučtí i brněnští, bývala každá kniha opatřena jinak; když později komorníci jsou společní, úprava obou knih byla někdy (převahou) stejná, někdy olomoucká bývala lépe vypravena, brněnská jednodušeji, v tom se jevil patrně zbytek názoru starého (autor na to zapomněl poukázati), že olomoucký soud a desky byly hlavní a brněnský vedlejší. Olomoucký kvatern 33 a brněnský 30, oba Ladislava mladšího z Lobkovic, jsou poslední, které jsou opatřeny malbami. — Ve válce třicetileté upadl význam zemského soudu a s ním patrně i ozdobování desk drobno, malbami. K pěkné práci Houdkově jest připojena řada dobrých reprodukcí- z nichž zvláště tři barevné mezi nimi miniatura Albrechta z Boskovic vynikají.

J. Kapras.

Hassinger Hugo, Die Maehrische Pforte und ihre benachbarten Landschaften. Abhandlungen der k. k. geographischen Gesellschaft in Wien XI. B. No 2. Wien 1914. Stran XIV. a 313. S mapou, 7 tabulkami a 6 obrazci v textu.

Práce Hassingerova o moravské severovýchodní bráně údolím Bečvy a Odry vznikla původně jako práce morphologická. K této své studii, která i v této vydané práci tvoří největší část, připojil autor studii o kulturně zeměpisném významu této krajiny a to jak v době historické, tak i v době předhistorické. Studie jest jistě zajímavá a podává dobrý příspěvek pro osazení severovýchodní Moravy a pro obchodní styky těchto krajin se zeměmi sousedními. Ponecháváme stranou dobu předhistorickou a zmiňujeme se pouze o době od příchodu Slovanů do těchto končin. Celá práce Hassingrova vůbec jak ve své praehistorické tak i historické části trpí tím, čím často německé práce zvláště vídeňské trpívají, nedostatečnou znalostí literatury české. U Hassingra není v tom zlé vůle, kde mohl u českých autorů v německých pracích se informovati, pilně to činí, a také několik českých prací dle titulu cituje; na mnoha místech však nemohl tímto způsobem vystačiti, a tu jednostranné informace větší nebo menší měrou ho zavedly. V historické části jest to nejvíce práce Bretholzova o dějinách českých, které s oblibou se přidržoval i v těch statích jejich, které kritikou jednosvorně byly odmítnuty. To týče se zrovna příchodu Slovanů, kterým autor stať tuto zahajuje. Ve vylíčení poměrů za první doby slovanské dospívá autor výsledku, že tehdy končina ta byla méně obydlena, nežli v době předchozí a že přibylo lesa jako pohraničního valu proti Polsku. Valem však poměry ty se převrátily, když začala německá kolonisace, která krajinu zase otevřela a les naopak silně zatlačila. — Vzdor tomu nebylo však údolím samým velikého styku, protože hlavní obchod i styk šel přes Olomouc a odtud horami na Vratislav severně a přes Opavu jižně. V té příčině ani zřizování pošt a silnic v XVII. a XVIII. století ničeho nezměnilo. Až teprve, když připojena Halič a Bukovina, stala se moravská brána tepnou pro spojení s nově nabytými zeměmi, a skoro současně s tím i rozvoj hornictví a průmyslu v okolních končinách napomáhal. V posledních statích sleduje autor také význam železničního spojení a zamýšleného průplavu Morava-Odra.

J. Kapras.

Wendt, Die Breslauer Eingemeindungen. Text mit Benutzung von Vorarbeiten A. Glückmanns. Karten zusammengestellt nach aelteren Quellen von R. Behuneck und M. Grüner. Mitteilungen aus dem Stadtarchiv und der Stadtbibliothek zu Breslau. Heft 11. Breslau 1912. Stran V. a 99, tři mapy.

Vratislavský právní vývoj jest pro nás zajímavý, nejen tím, že město patřívalo svého času k české koruně, jsouc po Praze v ní největším, ano v některých otázkách s Prahou konkurujíc, nýbrž také tím, že ve Vratislavi tak ledacos jest podobno vývoji pražskému. U nás se tomu ani dosud nenovalo dosti pozornosti. Chceme proto upozorniti na práci Wendtovu,

vyšlou v publikacích městského archivu vratislavského o spojení předměstí vratislavských s městem. Práce vyličuje v první stati poměry do r. 1808. kdy zaveden nový městský řád a přitom připojena nejbližší předměstí městu, v druhé stati obsaženo vylíčení stavu předměstí při tomto připojení, ve třetí způsob připojení a ve čtvrté novější spojení. K práci pak připojeny tři obšírné barevné plány, z nichž první podává stav jurisdikčních obvodů roku 1808, druhý skutečně provedená připojení toho roku i následujících a třetí zamýšlené připojení roku 1912. Těmto modernějším vývodům podává archivář Wendt velmi instruktivní přehled historický o vzniku vnitřního města i předměstí a o právních poměrech i sporech jejich. Vidíme, že původně osada byla slovanská, k níž později začátkem XIII. století přibyla německá, a snad o něco dříve i valonská. Po vpádu Mongolském město znovu zbudováno, a tu rozdíly ty zanikly v jednotné organisaci městské. Proti tomuto starému městu založeno 1263 samostatné nové město, obě však 1327 splynuly a tím dáno jádro pozdějšího města Vratislavi, k němuž připojeny jen ještě některé zahrady původně pod hradbami ležící a část pastvin městských, kdežto druhá část připočtena k venkovským statkům k městu patřícím. Kolem města samého vznikl však věnec venkovských osad patřících napořád duchovním vrchnostem ve městě sídlícím (biskupu, kapitule kathedrální, některým klášterům a nadáním). Osady ty jdoucí až k samým hradbám městským byly organisacemi na městě a vrchnosti městské naprosto nezávislými, jsouce jako vsi poddané organisovány. Spory mezi městem a mezi duchovními vrchnostmi předměstskými byly na denním pořádku a týkaly se celé řady věcí. Jedny z nejpalčivějších byly spory o postupování půdy k opevněním, neboť zdržovaly potřebná rozšíření opevnění městských na jihu, východě a severu, a znemožňovaly řádné opevnění severu na břehu Odry vůbec. Druhé spory dlouholeté byly o jurisdikci vůbec. Město původně bránilo duchovní jurisdikci, později však v době protestantské bylo nuceno beze sporu z politických důvodů přiznati ji nejvýznačnějším ústavům duchovním a pouze s menšími vedlo o ni i dále spor. Do toho mísil se i spor o úpravu a udržování silnic a s tím spojené otázky celnic. Největší pak spory byly o řemeslo a obchod, které chtěli Vratislavští ve svém městě soustřediti na základě privilegia mílového (1272). Ve vsích předměstských však vždy udržovali se řemeslníci vrchnostenští, necechovní, kteří dělali citelnou konkurenci městským. Spory ty zvláště koncem XVII. století nabyly velmi ostré povahy, když předměstské obce rychle poměrně se zotavily z ran války třicetileté. — Všechny tyto spory provlekly se až do vlády pruské, a teprve sloučením na základě nového řádu městského 1808, jehož provedení však vyžadovalo několika roků, odpadly.

J. Kapras.

Markgraf, Kleine Schriften zur Geschichte Schlesiens und Breslaus. Mitteillungen aus dem Stadtarchiv und der Stadtbibliothek zu Breslau. Zwölftes Heft. Breslau 1915. Stran VII. a 256. Se čtyřmi vyobrazeními.

Po devíti letech po smrti zvěčnělého pracovníka v dějinách Slezska, archiváře města Vratislavi Hermana Markgrafa plní archiv městský vra-

tislavský akt piety k němu vydávaje vybrané drobné spisy jeho. Je to několik dosud nepublikovaných pojednání, vedle jiných, které byly již uveřejněny. Než větší část z prací těch vztahuje se přímo k dějinám města Vratislavi a to k otázkám lokálního významu, podávajíc dějiny jednotlivých budov a ústavů (na př. General Tauentzien und sein Denkmal in Breslau, Breslauer Erinnerungen an Lessing, Die Anfänge des Stadttheaters in B., Der aelteste Judenkirchhof in B., St. Georgkirche, Z. Gesch. des Adlerkonventes, Das städtische Armenhaus, Z. Erinnerung an den Mühlhof, Unser Schweidnitzer Keller). Část však vztahuje se buď k všeobecným dějinám Slezska aneb k otázkám vratislavským, avšak širšího významu. Do první skupiny patří zvláště úvodní článek, otištěný svého času již v Z. G. Schlesiens, nyní však mnohými doplňky z rukopisné pozůstalosti Markgrafovy doplněný, o vývoji slezského dějepisectví (Die Entwickelung der schlesischen Geschichtschreibung) oceňující krátce a vystižně jednotlivé zjevy slezského dějepisectví od XVI. století do nejnovější doby. K tomu řadí se neuveřejněný dosud článek o rektoru Hankovi (Martin Hanke, einer der großen Rektoren des XVII. Jahrhunderts und seine Bedeutung für die schlesische Geschichtschreibung), zajímavém dějepisci slezském XVII. století, jehož práce vyznačují se na tu dobu zvláštní nacionalistickou ideou; chce totiž za každou cenu dokázati, že nejstarší obyvatelé Slezska nebyli Poláci nýbrž Němci.

Markgraf usiloval také o soupis archivalií slezských a vypracoval po dohodě s jinými stejně smýšlejícími memorandum o zřízení komise k tomu účelu (Ueber die Bildung einer historischen Kommission zur Verzeichnung der in der Provinz Schlesien zerstreuten Archivalien), k jejímuž zřízení však nedošlo, poněvadž úkol sám vzal na se vratislavský státní archiv s historickým spolkem tamním. Zajímavou věc přináší neuveřejněná dosud jinde přednáška Markgrafova o slezském spolku rytířském v XV. století založeném (Ueber eine schlesische Rittergesellschaft am Anfange des XV. Jahrh.), který za vedení knížat slezských měl konati turnaje v různých význačných místech české koruny, neboť vedle Slezska měla se na něm zúčastniti i Horní Lužice a Slezsku přilehlá část království Českého. Ke článku připojeny jsou stanovy spolku, zajímavé i tím, že členové platí určitý roční členský příspěvek. Konečně buďtež ještě uvedeny studie o genealogii ve Vratislavi (Zur Geschichte der genealogischen Studien in Breslau) a o obrazech vratislavské rady ze XVII. století (Die Bilder der Breslauer Ratsherren von 1667).

J. Kapras.

Jecht, Codex diplomaticus Lusatiae superioris IV. umfassend die Oberlausitzer Urkunden unter König Albrecht II. u. Ladislaus Posthumus. Im Auftrage der Oberlausitzischen Gesellschaft der Wissenschaften. 2. Heft 1442—1448. Görlitz 1913—5. Stran 225—512.

Vyšel druhý sešit hornolužického kodexu prací Jechtovou, o jehož předchozích svazcích bylo již svého času (Sborník XIII., str. 220—1) referováno. Druhý tento sešit obsahuje listiny z let 1442—1448, a jako již

při prvním sešitě i při tom největší část materiálu vzata jest ze zhořeleckých knih městských, zvláště ze zápisů knih účetních radních. K nim řadí se pod jednotlivé roky i jiné listiny z archivů lužických i cizích. I tu největší část látky týká se Zhořelce samého, menší část i jiných měst lužických, zvláště Lubije. Největší část materiálu vztahuje se na válečné doby tehdejší. na spory s Čechy, na opatřování zbraní a p. Prameny podávají dobrý názor do tehdejšího městského hospodářství hornolužického. Týkají se však tu a tam i jiných věcí. Tak najdeme zasáhnutí vestfálských fém do Lužice roku 1445 (str. 375—87, 398—401), proti němuž se v Lužici s úspěchem hájili. — Hojně látky je pro soukromé právo ve městech lužických, jednak ze zápisů a nálezů měst samých, jednak z naučení magdeburských jim zaslaných. Větší listina (str. 440—459) týká se sporu zhořeleckých proti Erfurtským kupcům, kteří chtěli ve Zhořelci bráti uherský zlatý za 28 a rýnský za 22 groše české místo 30 resp. 24. Codex hornolužický pokračuje sice zvolna, nicméně celým založením svým a pečlivým provedením v rukou vydavatele, zkušeného a látku lužickou výborně ovládajícího professora Jechta, stává se důležitou sbírkou pro dějiny a zvláště pro právní dějiny zemí českých.

J. Kapras.

Jecht R., Der Oberlausitzer Hussitenkrieg und das Land der Sechsstädte unter Kaiser Sigmund. II. Teil. Neues Lausitzisches Magazin LXL. Görlitz 1914. Strana 31—146.

Neues Lausitzisches Magazin přináší ve svém devadesátém svazku pokračování výborné Jechtovy práce o poměrech hornolužických za válek husitských, o jejímž prvním díle bylo již svého času referováno (Sborník XII., str. 192—3). Vyšlá druhá část práce obsahuje podrobné vylíčení bojů v Lužici v letech 1430—2. Jedná se tu skoro napořád jen o drobné boje, v nichž pustošena krajina lužická. Významnější událostí bylo jen dobytí a vyplenění Lubáně a dobytí a usazení se husitů v Lubiji (1431), odkudž udržovali celou Lužici ve strachu, až do vyklízení, k němuž došlo ještě téhož roku. Větší podnik byl roku 1432, když Lužicemi šla obě vojska česká (každé asi o 5000 mužích) do Braniborska. Pro právního historika jsou zajímavé některé otázky týkající se organisace tehdejšího vojenství. Především vidíme, že všechny ty boje byly vedeny nepatrnými silami. Na př. Zhořelec najímal v době nebezpečenství okolem padesáti žoldnéřů, nájezdní vojska česká čítala obyčejně několik set lidí, jen při větších podnicích súčastňovalo se několik málo tisíc. V té době ve Zhořelci sestavili si soupis zbraní, osob zbraně schopných a zásob obilí. Úsilovně doplňovali střelbu a proto koupili jednu pušku a domácí mistr zbojíř ulil jim dvě pušky a jednu novou dlouhou tarasnici. — Hradby tehdejších měst vzdorovaly ještě dobře střelbě. Poněvadž pak právě Zhořelec byl skoro stále v nebezpečenství nájezdu husitského, ohrožován jednak vojsky z Čech jednak ze Slezska, kde se tehdy husité pevně usadili, vydán pevný řád pro takový případ. Nesměl tu nikdo opustiti město, nýbrž na znamení zvony, že nepřítel se blíží, musil zaujati místo vykázané mu na hradbách. Ani vy-

pukl-li oheň ve městě, nesměl z tohoto místa se vzdáliti. V té době nikdo nesměl bezdůvodně vystřeliti ze střelné zbraně a řemeslo musilo se zastaviti. A v každém domě měli míti střelné zbraně s potřebným prachem.

S financemi lužickými to vypadalo ovšem špatně. Vydání bylo mnoho a velikých, příjmů ze spustošené země málo. A k tomu ještě roku 1432 sama příroda lužickým nepřála. — Nejprve mnoho sněhu, potom veliká horka a konečně povodně zničily úrodu, takže nastala drahota nesmírná, a ceny obilí stouply na trojnásobné, někde i čtyřnásobné.

Jako již první část práce Jechtovy jest i tato převahou zbudována na archivním materiálu zhořeleckém doplněném velmi dobře literaturou.

J. Kapras.

Hauptmann Ludmil, Politische Umwälzungen unter den Slowenen vom Ende des sechsten Jahrhunderts bis zur Mitte des neunten. Mitteilungen des Instituts für oesterreichische Geschichtsforschung XXXVI. (1915) str. 229—287.

Článek Hauptmannův dotýká se různých otázek nejstarších dějin Slovinců a snaží se je řešiti částečně jinak, nežli dálo se dosud. Začíná kapitolou o panství avarském, v němž pro nás zajímavou jest stať o Dudlebech slovinských, které vysvětluje autor jako zbytky většího kmene dudlebského na Bugu svého času usazeného, a Avary sem přivedeného mezi kmeny jihoslovanské. Tím snaží se také vysvětliti zvláštnosti západoslovanské mezi Slovinci zjištěné, které Niederle vysvětluje pravděpodobně zasažením české kolonisace až přes Dunaj. V otázce doudlebské kryjí se vývody Hauptmannovy v některých směrech s výkladem Branišovým (Osídlení Doudlebska 1911), ač autor práce samé nezná.

Druhá stať věnována jest Sámovi. Proti novějším vývodům Golla, Němečka a Peiskra snaží se autor opříti starší tvrzení, že Sámova říše vztahovala se i na Korutance. Že vývody Němečkovy usilující velikou Sámovu říši zmenšiti na něco zcela nepatrného (srov. můj odmítavý v té otázce referát Němečkovy práce v Čas. Mat. Mor. 1907, str. 365—6) neodpovídají poměrům skutečným ukázal již Novotný svým vylíčením Sámovy doby a říše ve svých Českých dějinách. — Sámova říše jeví se tu jako organisace větší, jejíž středem jsou Čechy, a která sáhá i za hranice této země, jejíž rozsah však jest neurčitý. Také Novotný však s Gollem soudí, že na Korutance se nevztahovala. K tomu si musíme ještě dodati, že to nebyla říše zbudovaná na moderních a pevných zásadách, nýbrž že to byl útvar velmi volně spoutaný v patriarchální formě osobou svého vládce, jak se nejlépe ukázalo rozkladem při smrti jejího tvůrce. Hauptmann snaží se proti Gollovi dokázati opíraje se hlavně o svůj výklad poměru mezi Conversio a Fredegarem, že i Korutanci pod Walluchem patřili třebas volně k říši Sámově.

Ve třetí kapitole vykládá Hauptmann počátky politického života u Korutanců a odvozuje je od slabé vrstvy chorvatské. V novém státě nebylo totiž rovnosti, nýbrž jen jedna vrstva „Edlinger", domohli se svo-

body a práv vrstvy vládnoucí. — Že touto vládnoucí vrstvou byli Chorvaté odvozuje Hauptmann z dvojího. Předně známý obyčej dosazování knížete korutanského odpovídá obyčejům chorvatským a německý výraz Edling je překlad chorvatského „plemeniti ljudi".

Pod titulem založení panství bavorsko-franského vymezuje vlastně autor, jak se Slovinci ze jha avarského dostali na třikráte, nejprve v Korutanech za doby Sámovy, potom pomocí bavorskou, které se Borut korutanský podal, ve Štýrsku severně od Drávy kolem 750 a konečně v Dolním Štýrsku a Krajině Erichem Furlanským 795. Od té doby byli Slovinci spojeni sice pod panstvím franským avšak vládou rozděleni. V době Karlovců (kap. V.) bylo uspořádání to, že korutanský stát byl spojován s horní Panonii, kdežto slovinskou dolní Panonii severně od Drávy, dále Krajinu a slovinské části západního Chorvatska měl pod svou moci bezprostředně markrabí Balderich Furlanský, neboť odtud byly dobyty.

K novému uspořádání došlo za Ludvíka Pobožného (kap. VI.), který velikou marku furlanskou rozbil ve čtyři menší obvody, z nichž dva, Istrii a Furlansko v užším smyslu, ponechal u Italie, druhé dva však Dolní Panonii a marku na Sávě obývanou Krajinci spojil s Korutany.

Třebas s mnohými věcmi v studii Hauptmannově nebude lze souhlasiti, jsou tu mnohé zase, které zasluhují plné pozornosti.

J. Kapras.

Kutrzeba Stanisław, Przeciwieństwa i źródła polskiej i rosyjskiej kultury. Lwów, 1916. Stran 83.

Podobně jako nová práce Balzerova, o níž referujeme na str. 271 a násl. tohoto časopisu, má i tato studie Kutrzebova ráz historiosofický. Obě jsou stejně hluboké. Rozdíl mezi nimi spočívá však v tom, že úvahy Balzerovy nevybočují z oboru práva, kdežto Kutrzeba obrací pozornost k rozličným stránkám polské kultury, ovšem ne v její výlučnosti, nýbrž srovnává ji s kulturou ruskou. Studie jeho rázem svým silně připomíná R. Dmowského Myśli nowoczesnego Polaka (Lvov, 1907), ač se nepouští do politiky a nechce ani řešiti otázky politické, což právě jest účelem knihy Dmowského, nýbrž vykládá, jaké jsou protivy a zřídla polské a ruské kultury, a proč sblížení a vyrovnání mezi Poláky a Rusy je tak obtížné. Autor drží se, jak již řečeno, přesně jen rámce historického, ale úvahy jeho nebudou bez interesu ani pro politika, poněvadž mu ukazují, že rozdíly mezi oběma kulturami, polskou a ruskou, jsou hluboko zakořeněny v myslích a srdcích obou národů, takže cesta ke smíru může býti jen zdlouhavá, a že je k ní třeba veliké opatrnosti a delikátnosti osob politicky rozhodujících.

Studie Kutrzebova dělí se na 7 kapitol. V prvé spisovatel vykládá o antagonismu mezi někdejším státem polským a ruským. Protivy mezi Poláky a Rusy nebyly kdysi tytéž jako dnes. Do konce 18. stol., do pádu Polska, měl antagonism polsko-ruský ráz antagonismu státního. Počátky jeho sáhají ještě do středověku. Skoro současně vznikla ve 13. stol. na rozsáhlých prostorách vých. Evropy dvě střediska silnějších státních orga-

nisací; ve Vilně centralisoval se stát litevský, v Suzdali — později v Moskvě — stát ruský. Uprostřed mezi oběma státy nalézala se četná drobná knížectví ruská. Obě nové říše usilovaly o jich připojení. Litva předešla však Moskvu, sténající pod jhem tatarským. Stát litevský rozšířil se na mnohé země ruské a sáhal daleko na východ, až blízko k samé Moskvě. Na konci 15. stol., za posledních let vlády Kazimíra Jagajlovce, skřižovaly se poprvé zájmy Litvy a Moskvy. Předmětem sporu byla země novgorodská. Moskva právě tehdy (r. 1480) zbavila se tatarské převahy a velikou silou udeřila na stát litevský. Dostala se jí do rukou celá země smolenská, a brzo se jí poddali i četní knížata černihovsko-severští. Byla to první fáze poměru mezi Moskvou a Litvou, spojenou tehdy — již od r. 1386 — personální unií s Polskem. Unie personální proměnila se r. 1569 v Lublíně v unii reální, když zatím Ivan Hrozný r. 1563 dobyl země polocké. Nebezpečí moskevské stalo se nyní nebezpečím společným Litvě i Polsku. Počala se druhá fáze v poměru k Moskvě. Polsko pustilo se nyní do ofensivy proti říši moskevské, aby dobylo zpět zemí ztracených Litvou. Nejen že r. 1579 dobyto zase Polocka, nýbrž na počátku 16. stol. Poláci dostali se až do Moskvy. Vladislav polský neudržel se ovšem na trůně ruském. Ve smlouvě deulinské z r. 1618 musel se ho vzdáti, naproti čemuž Litvě vrácena země smolenská a černihovsko-severská. Odpadnutím Bohdana Chmelnického k Moskvě r. 1654 počala se třetí fáze poměru polsko-moskevského. Car Aleksej chtěl Polsku odníti ruské země. Mírem andrušovským z r. 1667 pozbylo Polsko nejen země smolenské a černihovsko-severské, nýbrž i značného pruhu země na levém břehu Dněpru a na pravém břehu Kijeva, který měl Moskvě připadnouti jen na 2 léta, ale r. 1686 postoupen jí navždy. Ve stol. 18. sláblo Polsko čím dále tím více, až v l. 1772, 1793 a 1795 došlo k trojímu jeho dělení. Rusku připadlo z rozděleného Polska území etnicky běloruské a maloruské. Splnily se takto dávné ruské aspirace, aby země ruské byly spojeny v jednu velikou říši ruskou.

Kapitola druhá věnována je národnostnímu antagonismu polsko-ruskému. V nynější své formě vznikla otázka polská vlastně teprve na vídeňském kongresu r. 1815. Předtím neobjevovala se na Rusi, ač na území etnicky litevském i ruském, v hranicích někdejší říše polské, nescházelo Poláků. Byla to hlavně polská šlechta, k níž se za panství polského přidala i domácí šlechta litevská a skoro celá šlechta ruská, jež v 17. a 18. stol. přijala polský jazyk, katolictví, polskou kulturu i polské způsoby. Na území tom byl usazen polský živel i v městech a na vsích. Mohlo tedy Rusko v l. 1795—1815 míti svou polskou otázku, ale přece tam nepovstala. Nová vláda chovala se na území tom příznivě, nerušíc dávných zřízení, ba ani sněmíků a soudů, v nichž používáno litevského statutu. Poměry tyto změnily se však r. 1815 na kongresu vídeňském, když Rusku odevzdáno varšavské knížectví, malý stát zřízený r. 1807, od něhož však odtržena část připojená k Prusku (dnešní velké knížectví poznaňské) a Krakovsko. Tomuto státu polskému, stojícímu od r. 1815 pod žezlem ruského císaře, dán název království polské. Byly to země ryze polské, celé Mazovsko, velké části Veliké i Malé Polsky; jen nepatrný zlomek obyvatelstva na vých.

hranicích náležel k litevskému a ruskému národu. V hranicích, v nichž vládl ruský císař, nalézaly se takto $^4/_5$ zemí někdejší říše polské. Tehdy vznikla pro Rusko polská otázka. Muselo k ní zaujmouti stanovisko, muselo se ukázati, je-li možné spolužití, či dojde-li k bojům. Povaha té otázky byla nyní jiná než dříve. Neběželo již se strany Poláků o moc nad sporným územím. Vznikla nyní otázka národnostní, otázka, může-li národ polský žíti a vyvíjeti se klidně na území ruské říše. Dějiny 19. stol. daly na tu otázku odpověď zápornou. Polsku spojenému s Ruskem v unii bezmála jen personální, dostalo se r. 1815 velikých ústavních práv a svobod, ale po patnácti letech ukázalo se, že spolčení obou států je párem nerovným. Došlo k povstání z r. 1830/31, po jehož udušení vydán r. 1832 t. zv. organický statut, ponechávající Polákům z někdejších samostatných institucí jen malé zbytky. Ani pokusy Wielopolského o zjednání soužití obou národů (1861—1863) nevedly k cíli. Nové povstání z r. 1863 připravilo Poláky i o zbytky dřívějších svobod.

R. 1905 přešlo Rusko do řady států konstitučních, a tu se zdálo, že dojde i ke smíru s Poláky. Ani nyní se to však nestalo, a tu se přirozeně vtírá otázka, jsou-li protivy mezi oběma národy v Rusku tak veliké, že spolužití jest opravdu nemožné. O tom autor všestranně uvažoval a podává nám výsledky svého přemýšlení. Podle jeho mínění neběží tu jen o antagonism národnostní, nýbrž vůbec o rozdíly dvou kultur, z nichž jedna jest západní a druhá východní. Protivy mezi oběma kulturami projevují se na poli náboženství, právních řádů, karakteru a způsobů života.

V kap. třetí spisovatel promlouvá o rozdílech kultury náboženské. Různost náboženství je nejhlubším elementem antagonismu mezi oběma národy. Jako Rusové srostli s pravoslavím, tak Poláci s katolictvím. Až kam sáhala na východě církev katolická, tam sáhala i polskost. Ona vrstva obyvatelstva, která na územích litevskoruských, náležejících k státu polskému, se popolštila, t. j. šlechta litevská i ruská — s malými jen výjimkami —, ona šlechta vyznávala i víru římskokatolickou. K lidu ruskému církev římskokatolická nepronikla. Spojila jej sice ve formě unie s Římem, ale unie tím, že zachovala liturgii a jiné zvláštní instituce, nezměnila ducha oné církve, neměla pro polskost již toho významu, a také později v pol. 19. stol., s malými vyjímkami v boji s pravoslavím podlehla. Naopak zase, pokroky Ruska směrem k západu šly vždycky zároveň s pokroky pravoslaví. Země, v níž křížem pravoslavným odstraněn byl kříž katolický, stávala se ruskou. — Spisovatel podrobně vykládá, v čem spočívají protivy mezi oběma náboženstvími, katolictvím a pravoslavím. Jsou tu především rozdíly dogmatické (učení o původu Ducha Sv. a o papežově primátě), ale i jiné, jež spočívají v rozličném pojímání institucí i funkcí oběma církvím společných. Církev východní učíc, že život pozemský má býti přípravou pro život příští, záhrobní, klade větší váhu na liturgii než na svátosti. Odtud slavnost mše v církvi pravoslavné, odtud i silný kult obrazů, odtud i pesimism v životě. Z ducha církve té vyplývá i její poměr ke státu. Církev ta, cele zaujatá péčí o budoucí (záhrobní) štěstí svých věřících, nepotřebuje pro sebe státní organisace a moci. Podrobuje se tedy pravoslaví státu, jen když panovník

je pravoslavný, a když svobody kultu a obřadu jsou zachovány. Stát má převahu nad církví. Proto mohou býti církve národní, autokefální. Všeho toho opak shledáváme v církvi katolické, organisované po monarchicku.

Kapitola čtvrtá pojednává o rozdílech kultury právní. Spisovatel tu vykládá, jaké důsledky pro občanské svobody měla v Polsku a Rusku ta skutečnost, že jeden stát byl monarchií obmezenou velikými právy šlechty, kdežto stát druhý byl monarchií absolutní. Proto nezdá se nám být zcela správným název kultura ,,právní" tam, kde neběží o celý právní obor, nýbrž téměř jen o práva politická. Nemůžeme jíti přece tak daleko, a ani sám autor tak daleko nejde, abychom shledávali jen v Polsku uskutečnění principu právního, kdežto v Rusku by byla panovala místo práva jen hrubá moc, i tam, kde padaly na váhu jen interesy soukromoprávní. Pravdu má arci spisovatel, že důsledky ruského absolutismu ve veřejném životě byly a jsou až podnes velice tíživé, a zejména že obyvatelstvo nemohouc vykonávati kontrolu nad státními orgány, vydáno jest jejich libovůli. Ale odpor proti byrokratům zneužívajícím své úřední moci mají nejen Poláci, nýbrž i Rusové. Ani jim neschází cit právní, a zmírní-li se jiné protivy mezi oběma národy, nebude zajisté různost právní kultury překážkou dorozumění. Autor snad také zbytečně různost té kultury zdůrazňuje. Nesmíť se zapomínati, že Polákům ruským schází kontinuita ve vývoji právní jich kultury. Násilné přetržení, jež nastalo v 19. stol., velice sblížilo právní nazírání aspoň polské i ruské inteligence v ruské říši; byrokracii ovšem vyjímáme.

V kapitole páté spisovatel zabývá se rozdíly kultury karakteru. Jako u jednotlivců, tak i u národů působí na karakter smysly, city a vášně na jedné straně, rozvaha a vyvinutá vůle na straně druhé. Jen když rozvaha a silná vůle drží na úzdě smysly, city a vášně, vzniká rovnováha mysli i činnosti. Čím mladší jest národ, tím více podléhá smyslům a vášním, právě tak jako dítě. Stejně jako dítě potřebuje i národ vychování a školy. Učiteli jeho jsou stát a církev. Poláci prošli však jinou školou státu i církve než Rusové. U Poláků byla to škola západoevropská, u Rusů východoevropská. Na karakter polský působila mimo to i antická tradice Řeků a Římanů, čehož u Rusů nebylo. Byť Poláci ve škole karakteru začali se učiti později než národové západoevropští, a byť nedostatek samostatného života ve stol. 19. silně se odrazil na jich karakteru, jsou po stránce karakteru po mínění autorově přece jen národem starším než Rusové, u nichž prý až podnes mají převahu smysly, city a vášně. Zcela opačně vyslovil se před několika roky v knize shora zmíněné Roman Dmowski. Podle něho naopak národ polský je následkem přetržení kontinuity se životem dřívějším mladším národem než ruský (str. 122 a násl., 124 a násl.; srov. zejména II. kap., zvláště str. 50—54).

Předmětem úvah autorových v kapitole šesté jsou rozdíly ve způsobech a obyčejích života obou národů. Spisovatel užívá terminu ,,kultura obyczajowa". Shledává u Poláků silně vyvinuté mravy šlechtické, jež napodobeny prý byly i u ostatních vrstev společnosti. Naproti tomu pozoruje prý se u Rusů místo rytířské hrdosti slepá poslušnost vůči panovníkovi a plazení se před ním, místo pojmu cti chytráctví a ukrutnost. Také zde

bychom namítli, že 19. století značně vyrovnalo rozdíly, jaké byly v této příčině mezi Poláky a Rusy v té době, kde Polsko bylo ještě samostatnou říší. V kapitole sedmé, závěrečné, spisovatel sám přiznává zmenšení antagonismu mezi oběma národy, ale přece jen má za to, že k vyrovnání protiv jest ještě velmi daleko.

I když ve všem s autorem nesouhlasíme, neváháme přiznati, že úvahy jeho psány jsou velmi klidně, věcně a s hlubokou znalostí minulosti i přítomnosti polského i ruského národa. *Karel Kadlec.*

Slokar J., Geschichte der oesterreichischen Industrie und ihrer Förderung unter Kaiser Franz I. — Mit besonderer Berücksichtigung der Großindustrie und unter Benützung archivalischer Quellen verfaßt. Vídeň 1914. Stran XIV a 674. —

Vláda císaře Františka I. jest vlastní dobou vytvoření se velkoprůmyslu. Základ k němu kladl sice již osvícený absolutismus Marie Terezie a Josefa II. snaže se v duchu merkantilismu všemi prostředky podporovati rozvoj vývozu a domácí výroby a obmeziti dovoz z ciziny, avšak tehdy ještě továrny byly převahou manufakturní. Do doby Františka I. spadá přetvoření se jich ve skutečné továrny se stroji nahražujícími alespoň částečně sílu lidskou. Neměli jsme posud soustavného vylíčení této přechodné doby průmyslové, prací Slokarovou dostává se nám prvního pokusu v tom směru. Jako první pokus musí býti také, chceme-li býti spravedlivy, práce jeho posuzována. Hledíme-li takto na ni, neupřeme ji seriosní snahu a značnou znalost věcí, jak literatury, tak i pramenů. Ze zemí českých v práci nejlépe pochodila Morava; daleko menší pozornost věnována Čechám. Že ušla autoru — z neznalosti jazyka — všechna mimoněmecká literatura, zvláště české práce netřeba ani dokládati, ač jest toho litovati.

Práce Slokarova dělí se na dvě části, všeobecnou a zvláštní. První podává všeobecnou industriální politiku, druhá dějiny jednotlivých průmyslových odvětví.

První část dělí autor zase na několik statí, v nichž nejprve podává přehled industriální politiky liše v ní periody 1792—98, 1798—1816, 1816—30, 1830—35. — První perioda pod dojmem strachu před francouzskou revolucí pobybuje se ještě úplně v tradicích osvíceného absolutismu, druhá perioda znamená vlastní zakládací dobu průmyslu, zvláště pod ochranou kontinentálního uzávěru, třetí perioda jest dobou krise způsobené jednak bankrotem 1811, jednak odstraněním kontinentálníbo uzavření. Krisi tu však průmysl přece šťastně překonal, a zaváděním strojů začal znovu se šťastně rozvíjeti. V té době dějí se již pokusy o živnostenský řád, třebas k cíli ještě nevedly. Na tyto základní stati připojil pak autor ještě stati o živnostenském vyučování, o spolcích průmyslníků a o průmyslových výstavách, v nichž najdeme hojně zpráv o českých zemích, které zvláště v pořádání výstav průmyslových stály — vzdor nepřízni vlády tehdejší usilující výstavy ty koncentrovati do Vídně — v čele těchto snah.

Druhá část věnována jest dějinám jednotlivých odvětví průmyslových. Následují tu za sebou: textilnictví, soukenictví, plátenictví, hedbávnictví,

zpracování kůže, papírnictví, železářství, ostatní průmysl kovů, sklářství, výroba porcelánu, průmysl chemický, cukrovarství, stavba strojů a některé jiné drobnější odbory. Ve všech těchto odvětvích podány jsou hlavní továrny dle jednotlivých zemí, a ve všech Čechy a Morava, jak z vylíčení jest patrno, zaujímají přední, v mnohých dokonce první místo.

J. Kapras.

Karácsonyi János, Magyarország egyháztörténete főbb. vonásaiban 970—től 1900—ig. Nagy-Várad 1915. Stran 499.

Jako všechny práce Karácsonyiho, vyznačuje se i tato velikou důkladností. Ačkoli bychom od autora jakožto katolického preláta očekávali spíše církevní dějiny Uherska přihlížející jednostranně jen k církvi katolické, seznamuje nás dílo jeho i s nejdůležitějšími dějinnými událostmi církví ostatních. Kniha vyšla již v druhém vydání. Poněvadž za devět let uplynulých od prvého vydání neobjevila se v maďarské literatuře žádná větší a lepší kniha o církevních dějinách uherských, a poněvadž autor mimo to práci svou ve 2. vydání revidoval, je spis jeho opravdu nepostrádatelnou pomůckou všem, kdo se chtějí o předmětě v něm probíraném řádně poučiti. Velikou předností knihy je, že se zakládá na veškeré nové literatuře odborné, a že jsou v ní zužitkovány i výsledky vědeckého bádání na poli světských dějin uherských až do poslední doby. Osoba sv. Štěpána, prvého krále uherského, jeho příbuzenstva i jednotliví králové rodu Árpádova vystupují tu ve zcela jiném světle, než jsme o nich dosud četli i v t. zv. spisech moderních. Spisovatel, řádný člen a skutečně ozdoba Uherské Akademie, osvětlil, jak odborníkům známo, mnohé sporné otázky uherských dějin, a nyní výsledků studia svého použil i v díle tuto oznamovaném.

Uherské církevní dějiny rozděleny jsou v knize Karácsonyiho na čtyři období. Prvé sahá od počátků křesťanství (od r. 970) do r. 1074, druhé od r. 1074 do r. 1526, třetí do r. 1711, čtvrté do r. 1900. Při stanovení těchto období spisovatel přihlížel nejen k událostem rozhodným pro dějiny církevní, nýbrž opíral se i o události mající význam pro dějiny politické. Tak hned v období prvém je východiskem nikoli pokřtění Gejzovo (autor nazývá jej podobně jako někteří jiní historikové uherští po maď. Gyécse) a jeho syna Vajka (Vojka) r. 985, nýbrž rok 970, v němž Gejza nastoupil na trůn. Spisovatel hledí patrně k tomu, že nový směr v kulturním životě uherském zahájen byl osobou Gejzovou. Ačkoli sv. Vojtěch pokřtil panovnickou rodinu, nemohl přece, zaměstnán jsa správou vlastní české diecése, starati se o obrácení Maďarů na křesťanskou víru, a proto Maďaři byli jen polovičními křesťany. Pres to však pokročilo u nich křesťanství aspoň potud, že r. 995 mohli z Čech přijíti do Uher benediktini a usadili se, jak se zdá, na Zoboru u Nitry. Opravdovým šiřitelem křesťanství byl teprve sv. Štěpán. Horlivé působení jeho vyvolalo pohanskou reakci v kraji šomoďském a sálském, v jejímž čele stál bratranec králův Koppány po křesťansku zvaný Michal, který chtěl Štěpána svrhnouti s trůnu. Na str. 5 spisovatel podává rodokmen panovnické rodiny. Je jiný, než jak jej podávají starší práce historické. Na str. 7 činí se zmínka o Prokujovi, ujci

sv. Štěpána, který měl úděl v Potisí a odpadl od křesťanství. Sv. Štěpán ho r. 1003 porazil a uvrhl do vězení, území jeho pak obrátil na křesťanství. Také co se týče osoby Prokujovy, autor opírá se o vlastní bádání. Vylíčiv zásluhy sv. Štěpána o organisaci katolické církve v Uhrách, spisovatel dotýká se otázky, proč po smrti syna Štěpánova Emericha nedostalo se na trůn potomstvo Koppányovo (synové Vasilovi Ondřej, Béla a Levente), nýbrž syn Štěpánovy sestry Heleny Petr Urseolo. Nedlouho po smrti sv. Štěpána vypuklo v zemi pohanské vzbouření.

Od nastoupení Bélových synů, Gejzy I., který se po křesťansku nazýval Magnus (1074—1077), a Ladislava I. Svatého (1077—1095), autor počítá druhé období církevních dějin uherských. Je to doba zmohutnění a rozkvětu křesťanství a přátelského poměru mezi církví a státem. Byli sice v tomto období v Uhersku též příslušníci jiných vyznání, ale počet jejich byl nepatrný, práv neměli, a byli jen trpěni. Poněvadž v přátelském poměru mezi katolickou církví a státem pozorujeme jisté odstíny, autor dělí toto období na tři kratší doby. Do r. 1241 podporují se sice stát a církev navzájem, ale snaží se zachovati si nezávislost. Od r. 1241 do r. 1403 obojí společnost splývá takořka. Katoličtí preláti stávají se vedoucí třídou i ve věcech světských, nižší duchovenstvo pak jedním z vykonavatelů zákonů, a naopak stát zase čím dále tím větší vykonává vliv ve věcech církevních, a přání jeho je skoro vždy rozhodné. Počínajíc od r. 1403 stát zabírá zcela do svých rukou beneficia prelátů a tím zároveň vykonává moc nad celým duchovenstvem, užívaje ho takořka výhradně ke svým účelům. Ve třech kapitolách pojednává pak spisovatel podrobněji o těchto dobách.

Dělení toto nedá se arci aplikovati než na církev katolickou, která byla sice církví v Uhersku panující, ale přece ne výhradnou. Proto o vyznání pravoslavném autor píše a psáti musí beze zření k řečeným třem dobám.

Období druhé probírá se v sedmi oddílech, z nichž prvý věnován je všeobecným náboženským poměrům od r. 1074 do r. 1526 (a dělí se zase, jak již řečeno, na tři kapitoly), druhý pak vzájemným vztahům mezi Uherskem a římskou kurií (od r. 1074 do r. 1526), třetí náboženským řádům téhož období, čtvrtý školství a věrouce, pátý právům, povinnostem, přednostem, zdrojům příjmů a kázni katolického duchovenstva, šestý bohoslužbě a církevní disciplině, sedmý křesťanům obřadu řeckého (pravoslavným) od r. 1074 do r. 1526.

Totéž rozdělení podrženo jest i pro období třetí, od r. 1526 do r. 1711, i čtvrté do r. 1900. K sedmi uvedeným oddílům přibývá tu však ještě osmý, v němž se pojednává o význačnějších vnitřních událostech nekatolíků, hlavně protestantů, kteří se objevují teprve v období třetím a čtvrtém.

K posouzení, jak se ve spise pojednává o poměru mezi Uherskem a apoštolskou stolicí, budiž tu z druhého oddílu druhého období poukázáno na některé předměty. Tak píše se tu o papežských legátech, vysílaných do Uher ve stol. 12.—14., o roli papežů jako smírčích soudců, o papežích jako obhajcích uherské nezávislosti, o papežském desátku, o rozkolu církevním,

o papežských pomocích proti Turkům a o uherském poutnickém domě v Římě.

V třetím oddíle druhého období podávají se stručné dějiny jednotlivých řádů v Uhersku, benediktinů, cisterciáků, premonstrátů, kanovníků řádu sv. Augustina, johanitů, templářů, německých rytířů, dominikánů, františkánů, karmelitánů, augustiniánů, pavlánů, kartouzských, klášterů ženských, menších řádů a pobožných sdružení.

Čtvrtý oddíl druhého období věnován jest školství a věrouce. Píše se tu o školách vesnických, kapitolních, městských, universitách (i cizích, navštěvovaných Uhry) a o dílech věroučných.

V pátém oddíle druhého období pojednává se o círk. soudnictví, berní imunitě, o notářských funkcích kapitol a klášterů a vůbec jejich postavení jako t. zv. věrohodných míst (loca credibilia), o právu patronátu, o obsazování beneficií, o příjmech duchovenstva, o břemenech prelátů, o jejich banderiích, o synodách a o celibátu.

Velmi důležitý je zejména sedmý oddíl druhého období o vyznání pravoslavném v Uhersku, o němž se souborně a stručně těžko poučiti. Do r. 1241 bylo v Uhrách velmi málo pravoslavných. Rusíni přecházeli na katolictví. Mniši řeckých klášterů, zřízených jednotlivými královnami pravoslavného vyznání, uznávali jurisdikci katolických biskupů, a mohli tedy považovani býti za řeholníky řeckokatolické. Z klášterů těch chtěl král Emerich zříditi r. 1204 zvláštní biskupství, ale plán se mu nezdařil. Ve větším počtu počalo přibývati pravoslavných příchodem Rumunů počínajíc stoletím 13. Ludvík Velký chtěl je r. 1366 spojiti s církví katolickou, ale plán ten r. 1386 ztroskotal. Autor píše v tomto oddíle o počátcích církevní organisace pravoslavných v Uhersku. Ani druhý pokus o unii s Římem, učiněný na koncilu florenckém r. 1439, neměl v Uhrách výsledku, ač tamní křesťané řeckého vyznání obdrželi zvláštního řeckokatolického biskupa. Prvním byl biskup Matěj (1440—1455), druhý Makarius (1456—1469). Novou posilu obdrželi pravoslavní v Uhrách přistěhováním Srbů. Srbská despotská rodina, jež se v Uhrách usadila, měla své vlastní biskupy. R. 1499 sám jeden srbský despota Jiří II. Branković stal se mnichem a r. 1507 ugrovlašským arcibiskupem. Po roce však vzdal se arcibiskupství a vrátiv se na své statky ve Srěmu, založil tam krušedolský monastýr. Spisovatel pojednává v tomto oddíle též o pravoslavných biskupstvích v Uhrách a Sedmihradech.

Období třetí, od r. 1526 do r. 1711, autor karakterisuje jako období, v němž protestantismus útočí proti katolictví a toto se brání. V úvodě líčí se, proč katolictví upadalo. Velká byla chyba, že v bitvě u Moháče padlo najednou šest biskupů, a nebylo lze je nahradit. Nenahraditelná byla dále škoda vzcházející z toho, že oba králové používali biskupských beneficií k vojenským účelům. Za neustálých válek zanikly také někdejší školy, a byl nedostatek katolického duchovenstva. Protestantism znenáhla pronikal v zemích uherských.

Třetí období spisovatel dělí na sedm kratších period, a sice 1. od r. 1525 do r. 1541, 2. do r. 1564, 3. do r. 1604, 4. do r. 1621, 5. do r. 1670, 6. do r. 1686, 7. do r. 1711. O periodách těchto pojednává v sedmi kapitolách podrobněji, načež přechází v dalších oddílech k vylíčení předmětů, jak bylo shora již naznačeno při oddíle druhém. Také při dělení třetího období na kratší periody autor navazuje na události důležité pro dějiny politické. V souvislosti s dějinami týkajícími se předem církve katolické pojednává se i o protestantismu. Tak se na př. líčí význam jednotlivých mírů, jako na př. vídeňského, lineckého a j.

Období čtvrté rozděleno je na 5 kratších period, a sice 1. od r. 1711 do r. 1780, 2. do r. 1790, 3. do r. 1848, 4. do r. 1867, 5. do r. 1900. Také zde navazuje se na dějiny politické.

Dílo opatřeno je v dodatcích přehledem použité literatury, poznámkami a jmenným ukazatelem.

Karel Kadlec.

Právo římské.

Otto Gradenwitz, *Versuch einer Dekomposition des Rubrischen Fragmentes.* Sitzungsberichte der Heidelberger Akademie der Wissenschaften, philosophisch-historische Klasse. Jahrg. 1915, 9 Abh. Mit 2 Tafeln u. 2 Beil. Heidelberg 1915. Str. 53.

R. 1760 byla vykopána v troskách starého městečka Veleja u Piacenzy měděná deska, označená číslem IV, která obsahuje závěrek 19. kapitoly, pak celou kapitolu 20—22 a začátek kap. 23 římské lex, upravující jurisdikci municipalních magistratů a vydané pro města provincie Gallia Cisalpina mezi r. 49 a 42 př. Kr. V procesných formulích podaných v kap. 20 lin. 28 sq., 38 sq. uvedena jsou magistratova dekreta „ex lege Rubria, seive id plebeive scitum est," kterýmžto označením mínil, jak obecně se soudí, (byť se to setkávalo s odporem u Mommsena, Wiener Studien, sv. 24, 1902, str. 239), zákon desky Velejské sebe sama, který podle toho byl zákonem lidovým, nikoli jen lex data.

Ve spise předloženém podává vynikající Heidelberský badatel po interpolacích v Digestech a průkopník právnické papyrologie důmyslnou kritiku textu, dochovaného na tabuli Velejské. Text tento, vydaný v Corp. Insc. Lat. IX, no 1146 (= I., no 205) i v Bruns, Fontes I, no 19, otištěn jest v 4. příloze spisu. Představuje tato listina výtvor věcně uzavřený, zákon jednotný? Tak táže se sp. v úvodu, zamýšleje pozorováním textu vyšetřiti, jak tento povstal, zdali se dají zjistiti v obsahu rozeznatelné vrstvy nebo dokonce různé součástky, — a jak, jsou-li tu, dají se vysvětliti (str. 5). V čelo šetření toho sp. klade

I. úvahu o pramenech chyb vůbec (str. 6—18). Původcem chyb v textech, zachovaných na mědi, může pak býti

A. rytec a jeho předloha (§ 1). Poklesků toho druhu vykazuje zlomek Rubriův značný počet a vytýká z nich sp. některé v poz. 9.

B. Druhdy jest pramenem poklesku glosator vklouzlý do textu (§ 2). Čtvrtá z měděných desek, na kterých dochovala se z valné části lex Ursonensis, obecní řád pro kolonii Genetiva Julia z 44 př. Kr. (Bruns, l. c. no 28), jest plna méně cenných dodatků. Sp. spatřuje v nich původní glosy marginalní, které podávaly stručně obsah kapitoly nebo věty a později se dostaly do textu samého. Aby to znázornil, otiskuje sp. několik kapitol v ten způsob, že bývalá glosa stojí zase na kraji vedle jejího textu (str. 10—12).

C. Příčinou nesouladu v textu může, jak soudí sp., býti však také ta okolnost, že na prvotní vrstvu položeny byly později vrstvy nové (§ 3). Sp. to ukazuje názorně na t. zv. formula Baetica, t. j. na formuláři pro mancipatio fiduciae causa z 1. nebo 2. století po Kr., uchovaném na měděné desce z Andalusie (Bruns, l. c., no 135). Původní formulář, jednající o fiduciární mancipaci pozemku, učiněné věřiteli samému pro vlastní dluh mancipantův, přetvořen byl později přidáním dalšího předmětu zástavního (otroka) a dalších obligací (rukojemských) i přeměnou nabyvatele (z pána na otroka jeho).

II. Po těchto všeobecných úvahách sp. obrací se k samému fragmentu Rubriovu (str. 19—47). Lex Rubria jest spisovateli zákonem vrstevním. I pozoruje sp. pod

A. vrstvy přičiněné sukcessivně v caput XXII (§ 4 spisu). Kapitola tato jakož i kap. XXI jednají každá o dvou skutkových podstatách, o té, že žalovaný in iure přítomný uzná právo žalobcovo (jest confessus), pak o té, že zpěčuje se převzíti proces (se uti oportet non defendit, jest indefensus). Při tom upravuje 22. kap. případy ty, že žalovaný jest confessus nebo indefensus oproti actio certae creditae pecuniae, 22. kap. však případy ty, že jde o kteroukoli jinou žalobu (sr. též nahoře podaný článek referentův „Indefensus", poz. 17, 22—25). Spisovatel má za to, že 22. kap. v původní své podobě jednala pouze o peteitio omnis certae rei a že na tuto prvotní vrstvu teprve později vložena byla nová, kterou ustanovení v oné obsažená byla vztažena na všeliké jiné žaloby. Právě proto caput XXI a XXII, jednajíce ono o petere certam pecuniam, toto o petere omnem certam rem, pojímala v původní své podobě pole legis actionis per condictionem. Prvotní podobu tuto podává takulka II (l. str.).

B. Rubria podává dále v caput XXI a XXII smísení dvou prvotních vrstev.

a) Jedna z nich stanovila určitý právní následek pouze pro confessus, druhá jiný právní následek zase jen pro indefensus (§ 5). Redaktoři nynějšího textu sloučili obě vrstvy, a to v ten způsob, že nejen vetkali dvě různé skutkové podstaty do sebe, nýbrž navázali na každou z nich též právní následek druhé. Tímto smísením, jež předcházelo co do času vložení dalších vrstev, byl, jak sp. správně poznamenává, indefensus způsobem nepřiměřeným a v pozdější době as nepotvrzeným na roveň postaven s confessus a tím s iure lege damnatus. Sp. činí pak pokus rozštěpením skutkových podstat i právních následků, uvedených ve zlomku

Rubriově, získati obě prvotní formy, jichž sloučením povstalo nynější caput XXI a XXII. Znázornil to pěkně na tabulce I i na II (list 2 a 3).

b) Velmi sporno jest, zdali caput XXI a rovněž caput XXII jednají krom o confessio ještě o dvou případech nebo pouze o jednom, jinými slovy, zda celá skutková podstata v nich uvedená jest trojdílnou nebo jen dvoudílnou (§ 6). Jde o to, zdali slova zase a zase se opakující „se sponsione iudiciove utei oportebit non defendet" (lin. 6 sq., 12, 16 sq., 35 sq.) označují případ zvláštní nebo vztahují se na jeden z ostatních dvou případů a na který z nich. Sp. se rozhoduje pro dvoudílnost ve skutkové podstatě, která podle jeho these vznikla tím, že dva prvotní texty, jeden o confessus, druhý o non respondens sebe na vzájem prostupují. Dotčené se defendere sponsione nebo iudicio podřazuje pak sp. případu confessionis, který stál původně samojediný v jednom prvotním textu.

C. Předmětem úvah sp. jest dále přeměna v caput XX zákona Rubriova. Kapitola tato má ustanovení o cautio damni infecti. Jedná o dožadování se jí u municipálního magistrata a dekretu ji nařizujícím. V případě pak, že by nařízená cautio nebyla plněna, má magistrat uděliti iudicia, pro něž jsou v zákoně uvedeny formule. (Sr. dotčený již článek referentův „Indefensus", poz. 58). Sp. hledí

a) k přídatkům v caput XX (§ 7 spisu). K nim náleží podle sp. připomenutí v lin. 40 sq., aby municipalní magistrat vkládal v konkretním případě skutečná jména stran i místa procesného, nikoli však jména blanketní, uvedená ve formulářích. Ale i toto připomenutí, vleklé a plné nesrovnalostí, obdrželo nynější podobu teprve přistoupením pozdějších přípojek. Četné jsou dále v 20. kap. menší poklesky, jež sp. píše na vrub nešťastné ruce glosatorově.

b) Cap. XX jest blízko příbuzná praetorskému ediktu. Jako toto má část normativní i část formulářovou, ve formulářích pak táhne se k stipulacím, jež jsou vyhlášeny v albu praetora quei Romae inter peregrinos ius deicit (lin. 24 sq., 34 sq.). I jest nejpodobnější, že cap. XX podává přeměnu ediktních norem pro potřeby municipií (§ 8): z autokratické vyhlášky praetorem stal se bezprostředně nebo skrze medium nařízení, přistřiženého na regiment místodržitelský, služební rozkaz svědčící municipalním magistratům. Tento přetvořený rozkaz sám byl pak rozšířen nesrovnalými explikacemi a byla druhdy i forma jeho porušena, jako vložením formulářů na nepravém místě, čímž sanctio legis byla rozříznuta ve dvě části (lin. 19. 20 a lin. 50 sq.). Restituci tohoto rozkazu (quasiediktalní části) podává sp. na str. 45.

V § 9 sp. sestavuje stručně a přehledně výsledky své práce a navazuje na ně nové problémy (str. 47—50). K znázornění výsledků přispívají restituce původních textů a pozdějších vrstev a vložek v zlomku Rubriově, jež jsou podány v příloze druhé. Pod. č. I nalézáme zde pokus dekomposice 20. kapitoly. Tato rozkládá se *A*) v část ediktní, *B*) v původní část formulovou, vedle které se uvádějí odděleně od sebe tři vrstvy později sukcesivně vložené na *B* (B. 1, B. 2, B. 3). Pod II otištěno jest caput XXI, jak jest zachováno, dále pro sebe jednak část o confessus

(II *a*), jednak část o indefensus (II *b*). Pod III podává se celé caput XXII (vrstvy přičiněné v poznámce), pak jeho část o confessus (III *a*) a část o indefensus (III *b*) a konečně pod IV caput XXII, jak je máme na desce Velejské.

Dlužno uznati, že důvody, o které sp. opírá své duchaplné these, jsou velmi přesvědčivé a že thesemi těmi získána jest pevná půda pro zodpovědění dalších otázek, dotýkajících se problemu Rubriova.

V krátkém dodatku (str. 51—53) sp. vypravuje historii konjektury. Anton Faber v Rationalia in Pandectas ad D. 2, 7, 5, 1 škrtá v místě tom slova „ab actore aestimata"; přes to připisuje se jemu po staletí nesprávná konjektura, dle níž jest škrtnouti pouze „ab actore."

L. Heyrovský.

Rudolf Henle, *Unus casus.* Eine Studie zu Justinians Institutionem. Leipzig, 1915; str. VI a 188.

V Justinianových Institucích IV, 6, 2 čteme, že in controversiis de rebus corporalibus ... is agit qui non possidet: ei vero qui possidet non est actio prodita, per quam neget rem actoris esse. sane uno casu qui possidet nihilo minus actoris partes optinet, sicut in latioribus digestorum libris opportunius apparebit. Který ojedinělý případ, kde ve sporu o vlastnictví žalobcem jest držitel, Justinian měl na mysli, jest od dob glossatorů velice sporno. Unus casus onen stal se přímo „pověstným", jak jej zval též Randa (Právo vlastnické, 5. vyd., str. 220, poz. 7), prohlašuje zároveň kontroversu tuto za spor de lana caprina. Torquere illud est, non docere, vyčítá Institucím Hotomanus (Comment. k IV, 6, 2). Záhada tato nebude as pokládána za rozluštěnou ani přítomným nejnovějším pokusem, přes to, že dlužno uznati pokus ten za velmi duchaplný a nejeden z důmyslných výkladů spisovatelových za velmi cenný pro poznání právních institutů římských, pozorovaných ve spise.

V prvním oddílu své stati (str. 7—56) sp. určuje předpoklady dotčeného unus casus, jak je uvádějí Instituce, při čemž vplétá do líčení a potírá veškerá posud projevená mínění o unus casus. Předpoklady ty jsou: 1. musí se jednati o actio in rem (§ 4), a to 2. o controversia rerum corporalium, t. j. o právní rozepři o vlastnictví (§ 5, 6). Při tom obrací se sp. (v § 7) obzvláště proti mínění, jež ještě nejvíce se ujalo, mínění to Akkursiovu, podle kterého unus casus jest všeobecně rei vindicatio vlastníka, který má věc v držení juristickém, nikoli však v detenci, proti detentorovi. Prokazuje obšírným výkladem, že všeobecná přípustnost reivindikace proti detentorovi actoris nomine není dosvědčena v pramenech. Unus casus předpokládá 3., že při sporu o vlastnictví strana útočná má k věci sporné držení, a to výlučné (§ 8—10). Útočná úloha držitelova pak musí 4. záležeti v tom, že on actoris partes optinet, t. j. že držitel vystupuje jako žalobce (§ 11), drže spornou věc v době vznesení žaloby, čímž vylučuje se případ ten, kde jde o possessio ficta

(§ 12) nebo nastala translatio possessionis, o níž jedná D. 6, 1, 80 (§ 13).

Určením předpokladů pro unus casus vymezeno bylo pole, uvnitř kterého jest vyhledati jej sama. Úkol ten dá se ještě více omeziti. Ježto unus casus předpokládá, že žalobce má již držení, nemůže záležeti v žalobě pro zadržování držby. Unus casus může býti tedy pouze případem pouhého rušení. Toto rušení práva vlastnického jest pak předmětem úvah druhého oddílu (str. 57—91). V něm stanoví se předkem uvedená skutková podstata (§ 14) a vyšetřuje se, zdali a která žaloba přísluší vlastníkovi, jenž byl rušen ve svém vlastnictví. Tu pak sp. hledí především prokázati, že ani petitoria (rei vindicatio, § 15), ani negatoria (§ 16), ani confessoria (§ 17) nebyly prostředkem sloužícím k obraně proti rušení práva vlastnického. Co se dotýče zvláště žaloby negatorní, převládá sice dnes učení, že negatoria slouží pouze k obraně proti právům služebnostním, nikoli též k obraně proti rušení vlastnictví jakožto takovému, ale mělo i má posud zastance také mínění opačné, podle něhož actio negatoria vzchází ze kteréhokoliv parciálního vsahání v právo vlastnické. Proto sp., přidávaje se k onomu dnes panujícímu učení, hledí je odůvodniti výkladem obšírnějším (str. 64—91), jejž zakončuje thesí, že negatoria není prostředkem, kterým by se zakročovalo proti rušení vlastnictví.

Žaloby z vlastnictví vyskytují se také v rámci řízení nunciačního. Proto jest předmětem třetího oddílu spisu Operis novi nuntiatio (str. 92—137). Promlouvá se zde nejprve o právním zřízení tomto povšechně, a to předkem o základních rysech řízení a účelu (§ 18). Jest pak operis novi nuntiatio soukromé, mimosoudní prohlášení, jímž zakazuje se započatý podnik stavební s tím účinkem, že nesmí býti v díle více pokračováno. Účinku toho pozbývá nunciace hlavně magistratským zrušením jejím (remissio nuntiationis). Na žádost podnikatele stavby, nunciata, předpokládajíc, že dal dříve nunciantovi jistotu, vydá praetor decretum, kterým se nuntiatio zrušuje, ale jen pod tou podmínkou, že nunciantovi nepřísluší ius prohibendi. Stejného právního účinku může nunciat dosíci také mimosoudním zřízením jistoty nunciantovi. Cautio opatřená tímto nebo oním způsobem jest pak prý výhradným účelem operis novi nunciace a zastavení stavby není ničím jiným, nežli prostředkem k vynucení kauce. V soudním řízení, které následuje po zrušení nunciace, jest na nunciantovi, aby přivedl k platnosti a dokázal, že jemu přísluší právo zakázati stavební podnik. Toto ius prohibendi (§ 19) není právem samostatným, nýbrž pouze jednotlivým oprávněním, dávajícím se z práva věcného i z práva vlastnického nebo služebnostního. Toto právo věcné, z něhož plyne ius prohibendi, přivádí se pak po nunciaci k platnosti (§ 20) procesem řádným.

Které actio by nunciant měl užiti v tomto procesu, záviselo na tom, jakého způsobu bylo dílo podniknuté. Jestliže podnikatel, stavě na vlastní půdě (facere in suo), zasahoval tím v domovní služebnost, příslušející nunciantovi, vzcházela tomuto actio confessoria, jako zase, když soused vnikaje

stavbou do cizího prostoru, osoboval si tím služebnost (na př. ius tigni immittendi nebo ius proiciendi), bylo by lze nunciantovi nastupovati naň actione negatoria. Ovšem v případě, že aedificatur in nostro (§ 21), t. j. stavěl-li nunciat na pozemku nunciantově, neměly místa ani jmenované actiones, ježto tu nešlo o rušení služebnosti a také ne o osobování si této, aniž petitoria, poněvadž tu neběží o zadržování držby nunciantovi, ježto tento stavbou nunciatovou nepozbyl držení pozemku.

Nadpis čtvrtého oddílu spisu (str. 138—188), Prohibitoria, podává jméno žaloby, jež po soudu sp. příslušela nunciantovi oproti tomu, když aedificatur in nostro. V oddílu tom pojednává sp. nejprve (I) o formula prohibitoria samé. Promlouvá 1. o pramenech a posavadních míněních (§ 22). Přímo dosvědčena jest prohibitoria formula a actio pouze zprávami byzantskými, zvláště ve schol. Stephan. in c. 5 th. 1 lib. 16 tit. 6, a lze v Dig. 7, 6, 5 pr. a Dig. 8 5, 11 shledati jen stopy její. I jest velice záhadné i sporné, jakou měla funkci. Z mínění o ní projevených, jež sp. všecky pečlivě probírá, zamlouvala by se jemu nejvíce hypothesa Lenelova (Edictum, str. 186), podle které actio negatoria s tvrzením ,,ius non esse" byla na místě jen oproti odpůrcovi, který se táhl k služebnosti civilní, kdežto proti osobování si služebností praetorských vlastník civilní potřeboval na ochranu svého ius prohibendi zvláštní žaloby, a tou byla právě actio prohibitoria. Sp. odmítá také toto mínění a hledí 2. prokázati, že prohibitoria byla žalobou vlastnickou oproti stavebním činům rušebním, a to ve funkci dvojí. Především *a*) byla formula prohibitoria žalobou vlastníka vykonavšího nunciaci (§ 23). Měla průchod po nunciaci, čelící proti rušení způsobenému tím, že aedificatur in nostro. Krom toho propouští se *b*) podle Dig. 8, 5, 11 prohibitoria mezi spoluvlastníky (§ 24), a to proti svémocnému podnikání stavby jedním spoluvlastníkem.

Dočiniv se těchto výsledků, sp. má za to, že dospěl již k tomu, by mohl (II) odpověděti na otázku po unus casus (§ 25). Tímto dlouho hledaným případem jest prý actio prohibitoria vlastníka vykonavšího nunciaci (nahoře § 23). V ní nalézáme, jak sp. hledí ukázati, spojeny všecky nahoře uvedené předpoklady řečeného unus casus. Nebo tato actio prohibitoria jest actio in rem, odnáší se ke controversia rerum corporalium a útočící strana má při ní výlučné držení ke sporné věci. Jest dále zajisté případem ojedinělým, pravým unus casus, který se objevuje teprve v Digestech.

L. Heyrovský.

Schulz Fritz, Einführung in das Studium der Digesten, Tubinky 1916. 136 str.

Téměř třicet let po známé knize *Gradenwitzově* ,,Interpolationen in den Pandekten" (Berlín 1887), která stála při kolébce moderního bádání interpolačního, vychází kniha nová, uvádějící v kritické studium Digest. Těch třicet let značí v dějinách romanistiky netušený rozkvět bádání interpolačního a tak bylo již nyní umožněno *Rablovi*, aby v nejnovějším vydání

Holtzendorffovy Enzyklopedie podal vylíčení klasického práva římského. K tomu pojí se kniha Schultzova jako návod, kterak čísti na základě nových historických a kritických poznatků Digesta. Kniha se rozpadá na dva, rozměrem skoro stejné díly. Str. 1—62 („Prinzipien der Digestenkritik") jedná nejprvé o tom, jak zjistiti justiniánský text Digest, při čemž v pojednání o rukopisech se zvláště přihlíží k výsledkům práce *Kantorowiczovy* (Über die Entstehung der Digestenvulgata v Sav. Z. 30 a 31 a také 1910 jako kniha samostatná) i *Petersovy* (srv. Sborník 14, str. 337 násl.). Větší část tohoto prvého dílu jedná o methodách zjištění textu klasického. Sp. neomezuje se při tom jen na interpolace, nýbrž probírá jak vady textu, vzniklé přepsáním nebo nesprávným čtením, tak i poklasické glosy. Interpolace samy třídí správně na justiniánské a předjustiniánské (k těmto mimo literaturu ve spise uvedenou srv. též *Peters*, Digestenkommentare, str. 88 násl.). Výklad o způsobu, jak nalézti glosy a interpolace, své látky nijak nevyčerpává, nýbrž podává většinou ve stručných větách výsledky posavadní práce a odkazuje na všechnu novější významnou literaturu, je tedy návodem, *kde* hledat poučení. Začátečník použije vedle knihy vždy rád na př. *Jörsova* článku Digesta v Pauly-Wissowa Realenz. nebo vylíčení interpolací v *Bonfante*, Storia del diritto romano. Nejúplněji probírá spisovatel případy, kdy některé místo ze spisu klasického právníka je nám zachováno vícekráte, při čemž správně k tomu přihlíží, že ani spisy mimo justiniánskou kompilaci nám zachované nejsou prosty poklasických změn (k otázce té srv. také posmrtný článek *Petersův*, Moderne Quellenkritik am römischen Recht, uveřejněný Rablem v Rheinische Zeitschr. für Zivil- u. Prozessrecht 8. ročník, zvláště str. 10). Zcela stručný je odstavec o jazykových indiciích interpolací a také pojednání o indiciích věcných příliš rychle končí; zejména mohl tu býti lépe vyzvednut význam kriteria logického a logicko-juristického (Gradenwitz a Bonfante). Nedostatek ten byl by vadou, kdyby kniha neobsahovala dílu druhého („Ausgewählte Digestenprobleme"), v němž je probráno z velké části na základě novějších prací kritických deset otázek konkretních, v nichž právě *interpolace* hrají velkou roli, tak na př. tradice brevi a longa manu a t. zv. constitutum possessorium a j. Tu je pak vždy jasně ukázáno, jak se pracuje s interpolacemi, a je pak partie tato přímo přechodem k hlubšímu ponoření se do novější literatury romanistické; tedy i v této části je kniha dobrým úvodem. Partie tato zdá se nasvědčovati tomu, že kniha vzešla z romanistických cvičení universitních, kde po stručném úvodním výkladu theoretickém následuje probrání jednotlivých problémů. To byl také způsob, jímž cvičení taková konal na universitě lipské *Peters*, jejž ostře kritický duch i schopnost logicky přesného výkladu činila zvláště schopným práce takové. Působení takových učitelů nenahradí ovšem kniha sebe lepší, a tak vlastním polem úvodu ve studium Digest zůstanou vždy cvičení v seminářích vědeckých; nicméně usnadní kniha Schulzova učiteli i žákům práci velice, a v tom leží hlavní její cena. *O. S.*

Právní dějiny německé.

Beyerle Franz, Das Entwicklungsproblem im germanischen Rechtsgang. I. Sühne, Rache und Preisgabe in ihrer Beziehung zum Strafprozess der Volksrechte. (Deutschrechtliche Beiträge, Band X., Heft 2.) Heidelberg 1915. Stran 408.

Již dávno nevyšla v německé historickoprávní literatuře kniha tak samostatná jako právě uvedená studie soukromého docenta jenské university Fr. Beyerla. Spis je vynikajícím příspěvkem, pojednávajícím o otázkách historie soudního řízení německého. Autor vycházeje od myšlenky Brunnerovy, že v soukromém smírčím řízení (Sühneverfahren) bude dlužno hledati vzor komposičního procesu národních práv germánských, obral si za úkol vyšetřiti, do jaké míry se zakládá soudní řízení národních práv na svépomoci jakožto nejstarší formě právního donucení. Je známo, že nevyvinutý, nedostatečně ještě organisovaný stát, nemoha zjednati uznaným právním nárokům svých členů onu míru respektu, jíž vyžaduje jich provedení, zůstavoval zpravidla jednotlivce sobě samému a příbuzenstvu. Místo státní ochrany zaujímala tu svémoc. Teprve s upevněním státní moci počaly se uplatňovati nové formy právního donucení, a mezi svépomocí a státní právní pomocí vznikla konkurence. Jen po nějaký čas udržela se ještě svépomoc, původně jediná forma uskutečňování práva, vedle státní právní ochrany, ale ubývalo jí stále půdy, buď že použíti jí bylo vůbec vyloučeno, anebo že byla vázána na čím dále tím přísnější požadavky veřejného odůvodnění, čímž takořka nepozorovaně převedena byla do formy státní právní pomoci, až konečně svépomoc zůstala obmezena na několik málo případů (nutná sebeobrana, nouze, svépomoc ve smyslu civilněprávním). Spisovatel stopuje ve své monografii, pokud svépomoc ve vývoji soudního řízení jednak se uznává, jednak ale pokud soudní proces na ní je založen.

Souvislost mezi svépomocí a starým germánským procesem dávno byla poznána. Prvý poukázal na ni Rogge již r. 1820 ve svém spise Über das Gerichtswesen der Germanen, ale jemu ušlo, že komposiční řízení nemohlo vzniknouti bez státního donucování k odklizení záští smírem (Sühnezwang). Rogge domníval se, že i v době národních práv bylo oběma znepřáteleným stranám volno vybrati si buď záští (Fehde) nebo smír. Proti mínění tomuto právem povstal Wilda, který namítal, že v životě státním nebylo již místa pro záští jako formu svémoci. Místo záští nastoupil podle Wildy ve státní společnosti jakožto přímá reakce proti bezpráví stav ztráty míru (Friedlosigkeit), který mohl býti odklizen řízením pokutovým (Bußverfahren). Od doby Wildovy upadla jaksi v zapomenutí souvislost mezi záštím a soudním řízením, až na ni znova upozornil částečně již Felix Dahn (Fehdegang und Rechtsgang), ale zvláště Jindřich Brunner, podle něhož aspoň řízení pokutové (proces komposiční) založeno je na soukromém řízení smírčím. Jsou však ještě jiné formy řízení, na jichž vytvoření měla vliv svépomoc. Je to řízení při líci (Handhaftverfahren) a řízení při dání v šanc (Preisgabeverfahren), jež se od bádání Wildových a Brunnerových odvozují

z odepření míru, avšak po mínění Beyerlově zakládají se — právě tak jako řízení pokutové čili komposiční — na svépomoci.

Svépomoc nemá však jen význam pro utváření se procesu trestního, nýbrž byla základem i pro řízení civilní, a je tedy východiskem všelikého soudního řízení podle národních práv. Spisovatel prostudoval prozatím jen vliv svépomoci na vývoj řízení trestního, ale slibuje napsati i monografii týkající se procesu civilního.

Podle předmětu a motivu jednotlivých aktů svépomoci, mají-li totiž za účel buď uskutečniti panství nad věcí (nebo osobou) uchopením se jí (Zugriff) nebo zjednati uraženému zadostučinění odplatou za způsobenou urážku, rozeznáváme svépomoc civilněprávní a trestněprávní, a tím je dáno východisko pro soudní řízení civilní a trestní. Vůle odplaty za bezprávný čin projevuje se dvojím způsobem, buď jako msta již vykonaná nebo teprve hrozící čili záští (Fehde). Proto také veřejná moc zaujímá tu dvojí stanovisko. Došlo-li teprve k záští, k nepřátelství, aniž příkoří provázeno bylo v zápětí odplatou, mohlo se pomýšleti na zabránění hrozící pomstě, a mohlo býti žádáno usmíření obou stran tím, že vinník zaplatí pokutu. Byl-li však pachatel překvapen a pomsta vykonána při horkém činu, zbývalo jen uložiti mstiteli ospravedlnění jeho skutku, aby se tak zabránilo další mstě. Obě možnosti mohly se ještě dále v podrobnostech různiti. Jako při činu ještě nepomstěném měla se věc i tehdy, když bezprávný skutek nebyl přímo, nýbrž později provázen odplatou (zvláště na nevinných příbuzných pachatelových), čímž bylo podníceno rodové záští. I tu běželo o to, aby intervencí zabráněno bylo dalšímu nepřátelství a aby došlo k smíru. Mstě vykonané při horkém činu blížil se pak případ, kde pachatel byl svým rodem nechán na holičkách a vydán byl zaslouženému osudu.

Na základě těchto úvah dělí se autorova práce na tři díly. V prvém vykládá se o významu odklizení záští smírem (Fehdesühne) a o řízení pokutovém čili komposičním (Bußverfahren), zakládajícím se právě na usmíření záští, ve druhém díle pak o vzájemném poměru msty a řízení lícového (Handhaftverfahren) a ve třetím díle konečně o vyloučení z rodu a řízení při dání v šanc.

Díl první skládá se ze tří kapitol. V prvé probírají se předběžné otázky, a sice především poměr záští a smíru ke zbavenosti míru, pak poměr mezi záštím a pokutou (komposicí). Správně vykládá autor, že základní myšlenkou zbavenosti míru je požadavek, že původce jistých, zvláště zavržitelných porušení práva má postrádati národního míru. Právem spatřováno v tom bylo nejstarší formulování *státní* trestní myšlenky. Odepření míru je původní obrana společnosti proti zločinu jakožto zjevu nepřátelskému společnosti; její podstata je vyloučení z ochranného svazku příslušníků národa. Naproti tomu záští a jeho provedení, msta, představuje primitivnější stav vývoje. Jakožto ryze skutková reakce, nejsouc ani dovoleno ani nedovoleno, záští náleží kulturnímu stupni předprávnímu, právě tak jako s druhé strany zase znamená první a nejsurovější projev právního citu (Wilda). Jest ochranou, již poskytuje nikoli vyšší celek, nýbrž jednotlivec sám sobě

a rod svému členu proti cizímu porušení. Zkoumání, na čí straně je bezpráví, bude tu zpravidla vzdáleno, ba často nemožno.

Teprve svazek, jemuž obě strany jsou stejně blízké, mohl vésti k odvažujícímu posuzování. Pro delikty mezi členy rodu možno již v rodovém soudnictví viděti předpoklady řízení klatbového (Achtverfahren). Jakožto moc *sociální* předpokládá však odepření míru již existenci většího svazku, státu.

Dosud spatřováno bylo ve zbavenosti míru východisko všech trestně právních reakcí. Zdůrazňuje se, že záští mimo dosah zbavenosti míru nemohlo býti uznáváno od té doby, co existoval stát. Neboť jeho volný výkon odporuje prý představě mírového svazu všech příslušníků národa, jejž pojem zbavenosti míru nutně předpokládá. Tu však vězí podle autora klamný soud. Neboť ze zjevu všeobecného zbavení míru určitých zločinů nevyplývá ještě, že národ každému, kdo onomu zbavení nepropadl, zaručoval mír.

Někteří badatelé chtěli rozeznávati všeobecné čili absolutní zbavení míru od zbavení relativního, avšak tato „relativní zbavenost míru" není nic jiného, než stav záští čili nepřátelství uražené osoby a jejího rodu vůči pachateli a jeho blízkým (25). Autor nesouhlasí tedy s odvozováním, záští ze zbavenosti míru a vidí v záští a soukromé mstě východisko vývoje, nejstarší formu reakce proti bezpráví. Naopak, zbavenost míru zakládá se na záští (27).

Klatba (bezmírovost) objevovala se ve třech formách. K pomstě vyzývala především bezpráví směřující proti veškerosti národa (po případě župy) nebo jeho náčelníkovi. Při tom mohla se za útok proti celku pokládati i jednotlivá, zdánlivě soukromá právní porušení, jmenovitě ta, jež vzbuzovala hněv bohů nebo jiných neviditelných mocí. Při bezprávích týkajících se jednotlivců a jejich rodů mělo veškerenstvo, pokud vůbec vystupovalo ze své pasivnosti, t. j. mohlo a chtělo samo jednati, dvojí možnost. Buď totiž mohlo prohlásiti záští za oprávněné a přidati se samo na stranu dotčeného, anebo mohlo svým zakročením zabrániti mstě (ještě nevykonané). V prvém případě dospívá právo k rozšíření sféry zbavenosti míru, ve druhém ke smíru záští vynucenému státem. Ve volbě mezi oběma možnostmi spočíval již donucovací prostředek k provedení smíru (jako vůbec právního řízení). Nechtěla-li se vinná strana podvoliti normám, jež jí veškerenstvo k usmíření s uraženým předepsalo, mohla se veřejná moc přidati na stranu uraženého, a neposlušný zbaven byl míru pro své neuposlechnutí i tam, kde běželo o čin původně usmiřitelný. To byl třetí případ, kde mohla nastoupiti klatba (30).

Dání do klatby zločince provinivšího se proti státu jakož i klatba pro neposlušnost nemají pro vývoj komposičního řízení významu. Ono proto, že zločiny proti státu nejsou případy komposičními, tato proto, že přichází k platnosti, teprve když proces uvázne, nikoli však když vinník je hotov učiniti právu zadost. Jen jako řádný trest na soukromé delikty byla by mohla klatba míti vliv na vývoj komposičního řízení, ale, jak autor dokazuje, nebylo tomu tak. Obraz, jejž nejstarší germánské právní prameny

poskytují, není nijak jednotný. Kdežto podle práva severogermánského měla v případech těžšího porušení práva širokou platnost zbavenost míru, platí v jihogermánském národním právu zásada, že každé porušení právních statků jen soukromých je usmiřitelné (31). Jihogermánská a zvláště německá národní práva znají při soukromých deliktech jen žalobu o pokutu (Bußklage) (32). Bylo vysloveno mínění, že i u jihogermánských kmenů v době před národními právy veliká většina všech deliktů byla trestána odnětím míru, s níž zároveň konkurovala soustava sakrálních trestů smrti, tak že hlavně vlivem církevním se ujímaly pokuty na újmu zbavení míru, avšak spisovatel mínění toto potírá. Při obětování zločinců nedá se prokázati morální usmíření bohů jakožto motiv oběti. Naopak, jako při každém boji, tak i při klatbě a záští pachatel byl bohům obětován jakožto oběť děkovná a vítězná (35 a 36). Jen tak se vysvětluje i při soukromém záští a při souboji právo na tělo a statek přemoženého; vítěz chápe se tu držby místo božstva.

Je málo přesvědčivé míti za to, že myšlenka smíru pronikala na újmu klatby, a historické skutečnosti nijak tomu nenasvědčují. Mínění to opíralo se o pojem varg, avšak původní smysl tohoto slova není člověk zbavený míru (to je teprve smysl odvozený), nýbrž Würger (z čehož pak wargus = latro), 38 a 39.

V dalším paragrafu jedná autor o poměru mezi záštím a pokutou. Rostoucí státní moc vystupuje proti záští a obmezuje jeho rozsah. Osoby nezúčastněné mají záští ujíti, kruh osob krevní mstě vydaných se zúžuje, stát nutí znepřátelené strany ke smíru. V literatuře zastáváno je mínění, že záští v zákonodárství bylo uznáváno. Podle spisovatele neprávem bylo v národních právech spatřováno právní uznání subjektivního oprávnění k záští pro určité bezprávné činy. Nikde nemluví národní práva o takovém právu k záští (43). V terminologii pramenů znamená záští jen *faktický stav nepřátelství*, jehož následky vyrovnati je právě úkolem komposičního řízení. Teprve s vyvinutým donucením ke smíru stává se jednostranná žaloba uraženého o pokutu — za zřeknutí se všeliké násilné odplaty — pravidlem (44).

Autor stopuje dále, u kterých trestných činů se vyskytuje záští. Rozeznáváme tři komplexy zájmů dotýkajících se právních statků. Právo chrání lidskou osobnost, dále panství nad osobami čili mundium a konečně panství nad věcmi. Každý z dotčených tří souborů užívá ke své ochraně záští. Přes to však původ záští dlužno hledati nikoli v porušení panství nad osobami nebo věcmi, nýbrž v pocitu, že stala se křivda osobnosti mstitelově. Odtud se vysvětluje, že již v nejstarším právu činí se rozdíl mezi záštím a náhradou škody, a mohlo by se také říci, mezi trestním a civilním prvkem msty. Co se týče právní ochrany osobnosti, skutkem vzbuzujícím záští může býti především zabití, dále poranění a jiné ublížení na těle, z činů vztahujících se ke zbavení svobody bezprávné spoutání, uloupení člověka (plagium) a únos žen, z urážek na cti injurie slovné i skutkové a konečně i falešné obvinění u panovníka nebo soudu. Mundium je porušeno při únosu žen (případ spadá i pod urážku osoby). Dále sem patří smilství

nebo svedení a násilí na ženách a ovšem i cizoložství. Porušením panství nad věcmi je loupež, krádež (při níž záhy proniká myšlenka trestního práva státu), zúmyslné poškození věci, zvláště zabití zvířat a otroků. Některé skutky náležejí několika nebo žádnému ze tří zmíněných komplexů právních statků. Žhářství považuje spisovatel rovněž za skutek vzbuzující záští. Podobně je tomu u nájezdu na dům (Heimsuchung). Krvesmilství známo bylo snad již předkřesťanskému trestnímu právu, ale trestáno bylo asi soudem rodovým, čímž se vysvětlují trestní zásady upomínající na klatbu. Naproti tomu čarodějství bylo asi důvodem k záští, podobně jako snad i křivá přísaha. Podle toho byly tři dotčené komplexy přečinů směřujících proti nedotknutelnosti osoby, mundia a panství nad věcmi bez výjimky příčinou vzniku záští. Naopak ale, delikty veřejné nebyly takořka nikdy stíhány soukromou pokutou (65).

Že se delikty vybízející k záští a delikty stíhané soukromou pokutou kryjí, ukazují nejen prameny, nýbrž i právní terminologie. Král Rothari ubezpečuje, že proto zvýšil pokuty na poranění, aby Longobardi spíše se dali pohnouti k upuštění od záští. Co pak se týče terminologie, pokuta placená uražené straně nazývá se v právu franckém a longobardském přímo faidus a faida (Fehdegeld), kdežto plat připadající obci sprostředkující smír sluje fredus, freda (Friede). Autor hájí tu mínění, jež před ním zastávali již Wächter, Siegel a Brunner. Bylo by bývalo vhodno připomenouti, že tento výklad o vzniku freda podal před učenci německými již anglický badatel Maine.

Záští nebo pokuta (Fehde oder Buße) a pokuta jen k odstranění záští, to jsou podle spisovatele základní myšlenky komposičního práva. Jen přes řízení pokutové (komposiční) národních práv mohl právní život postoupiti od konkretního významu smírného (Sühnegeld) k abstrakci pokutového dluhu vzniknuvšího z deliktu (67.).

Druhá kapitola prvého dílu líčí význam odklizení záští smírem pro vytvoření komposičního řízení. Spisovatel podává nejprve úvod. Že je proces pro soukromé delikty opravdu řízením smírným, ukazuje již terminologie. Suona (Sühne) znamená ve starém hornoněm. jazyku tolik jako iudicium, sententia; suonstuol, suonsteti je tribunál, sônari soudce (71).

Tak jako myšlenka usmířitelnosti není výtvorem teprve státního trestního práva, tak není smiřovací proces (Sühneprozess) národních práv co do svého původu útvarem vzniklým z veřejného řízení, nýbrž povstal z řízení vyskytujícího se při soukromém vyjednávání o smír (Taidigung; degedingen, t. j. tagedingen znamenalo vruntschop [Freundschaft] maken). Státní soudnictví převzalo institut smíru (Sühne) jako právní formu vyrostlou ze záští (73).

Tytéž čtyři věci, jež shledáváme při soukromém smiřování stran po spáchaných deliktech, vyskytují se i v procesu komposičním (74 a násl.). Soukromé vyjednávání o smír umožňují především dva akty: 1. dohoda o roku a místě jednání a o rozhodčím (Schiedsmann), 2. ujednání příměří, pokud se týče dostavení se k roku beze zbraní. Řízení končilo se dvěma dal-

šími akty: 3. stanovením pokuty, 4. slavnostním uzavřením míru. Stopy těchto čtyř aktů dají se dokázati i v komposičním řízení národních práv.

V § 1. spisovatel vykládá o zavedení procesu, a tu zase pojednává nejdříve o ujednání roku a soudcovském půhonu, načež přechází k výkladu pojmů mannitio a mallatio. Vyjednávání o smír mohlo se díti trojím způsobem, buď bylo třeba dohodnouti se o osobě rozhodčího nebo osoba jeho byla dána tím, že někdo třetí sám do sporu zasáhl jako prostředník, anebo konečně znepřátelené strany vyjednávaly samy bez prostředníka. Strany tedy po případě ani prostředníka nepotřebovaly. Naproti tomu však stanovení roku k smírnému jednání bylo nezbytnou podmínkou smíru. K roku bylo třeba nejen se dostaviti, nýbrž i podrobiti se jednání (sich auf die Verhandlung einlassen).

Tak tomu bylo při soukromém vyjednávání o smír. V řádném procesu komposičním nebyla při zavedení procesu svoboda stran přirozeně tak veliká jako při vyjednávání mimosoudním. Odpadlo zřízení rozhodčí instance, poněvadž byla dána v řádném soudě. Dovolával-li se ten, kdo byl k smíru ochoten, soudní moci, nebylo potřebí svolení soupeřova, aby soud byl kompetentní (85). Sporným stranám zůstalo však vyhraženo dohodnouti se o podvolení se soudnímu řízení jakož i o soudním roku. Bylo-li svědky dokázáno, že obviněný nechtěl se jednání podvoliti, měl ho soudce pokutovati a donutiti, aby se dostavil k soudu (87). Vejití ve spor (Streitgedinge), s počátku ještě smlouva, klesalo později na formálnost, jíž bylo sice k vázanosti stran pro vedení sporu potřebí, ale rozhodovalo tu již donucení státního soudu. Veřejná moc převzala tedy ze soukromého smírného jednání smlouvu o podvolení se stran, ale opatřila ji, praví spisovatel, na újmu soupeře nakloněného záští donucovacím kursem (89).

Dalším krokem k postátnění řízení bylo, když závazek byl podstupován nikoli soupeřem soupeři, nýbrž do rukou požadujícího soudního úředníka. Nato učiněn ještě jeden krok, a soudcovský půhon stal se pravidelnou formou zahájení sporu. Tento půhon (bannitio) vznikl u Franků v řízení před královskými soudy, ale byl ještě před dobou Karlovců převzat národním soudem (92), když byl vytlačil onu formu zavedení procesu, jež se nazývala mannitio (93). Ani podvolení se, ani dostavení se k roku nevyžadovalo už, aby se soupeři dříve smluvně zavázali. Podvolení se nabylo rázu všeobecné právní povinnosti, a dostavení se nařídil jednostranně soudce. Svoboda stran vymizela i z formy, a místo ní zaujal konečně bez obalu příkaz státu poskytujícího ochranu (93).

Uvedené vývojové stupně pozorujeme i při prostředcích garantujících dostavení se k roku. Nejdůležitější z nich je vadiace (fides facta, adchramitio), ale rozšířeno bylo také rukojemství (94). Dokud vejití ve spor bylo ještě smlouvou stran, děla se jak vadiace, tak rukojemství nikoli vůči soudci, nýbrž vůči soupeři. Rukojmí, který ručil jak za to, že se žalovaný dostaví k roku, tak i že se podvolí řízení, byl dán žalobci a jím také přijat. Kde se úmluva o roku dála vůči soudci, bylo tomu tak i s vadiací, rukojemstvím a slibem pokuty se zástavou nebo bez ní (95). Vadiace a rukojemství byly pravidelnou formou zavedení procesu před královským soudem.

— Když byla smlouva (Gedinge) nahražena soudcovským půhonem, odpadly i dotčené garanční úmluvy. Soudce nemohl sice záruky postrádati, ale potřeboval formy, která ho činila na prohlášeních stran nezávislým. Formou touto byla jedině pokuta, ale úmluva pokuty nahražena byla pohrůžkou pokuty, výronem veřejné nařizovací moci — podobně jako půhon — ať soudního bannu hraběcího (s pokutou 15 solidů) či bannu královského. Soudce nežádal už slib dostaviti se k roku pod ujednáním pokuty, nýbrž nařídil dostavení se pod pokutou z úřední moci (bei Bannbuße).

Autor vykládá dále pojem půhonu zv. mannitio. Vyskytovaly se dvě formy. Král vyslechnuv skutkový podklad sporu, uložil soudnímu úředníku, aby přijal od obžalovaného slib a záruku, že se dostaví k roku. Druhá forma zdá se navazovati na římské vzory. Žalobce opatřen jsa listem nebo pečetí královou (indiculus regalis) doručoval žalovanému královský půhon (99). Spisovatel klade si otázku, zdali od dříve posuzovaných forem zavedení procesu vede nějaký most k mannici Franků, a dospívá k mínění, že ano. Ve formě nás došlé není mannitio útvarem původním, nýbrž zakládá se na úředním právu. Následkem státního nucení k vejití ve spor byla obyčejovým právem zbavena svého původního smluvního rázu, až konečně vlivem úředního práva nabyla abstraktní procesní účinnosti (104). Na smluvní původ ukazuje obapolná vázanost mannice. Půhon zavazuje k dostavení se k roku oba soupeře. Pokutu 15 solidů platí nejen nedostavivší se pohnaný, nýbrž i původ (107). Jeví se tu nesporně paralela k předběžnému zastavení záští. Původně ujednána byla pokuta pro porušení příměří, později prostě pokuta žádána. I zde východiskem vývoje bylo donucení k uzavření procesní smlouvy. Stačila-li žádost jedné strany, aby druhá strana k uzavření úmluvy o roku a tím k podvolení se smírnému řízení byla donucena, byl k jednostrannému stanovení roku už jen krok (107). Na místo ujednání pokuty (Bußwette) mohla nastoupiti pokuta určená jednostranně poháňějícím (108).

Na to pojednává autor o mallaci jakožto poslední formě vejití ve spor podle národních práv (109 a násl.).

V § 2. se vykládá, jak prozatímné zastavení záští mělo vliv na vývoj řízení komposičního. Jako slib příměří se dál pod pokutou, tak bylo tomu i v řízení komposičním. Zastavení záští, jež bylo původně soupeřem soupeři slibováno, bylo později soudcem žádáno. Do jeho rukou muselo být slíbeno, a proto propadala také pokuta za nedodržení z polovice veřejné moci (124). Ze žádání míru (Friedeheischen) soudcem vzniklo pak nařízení míru (Friedegebot). Forma, v jaké francké právo tuto myšlenku uskutečnilo, byl mírový bannus (Friedensbann). Dovršením vývoje bylo všeobecné poskytnutí míru, bez soudcova působení a nezávisle na dobré vůli toho, kdo měl důvod k záští, na základě právní normy. Ten, kdo byl ke smíru hotov, neměl býti vydán na pospas svémoci (126).

Spisovatel pojednává také o významu asylů ve smírném řízení (127 a násl.).

V § 3. autor píše o splnění rozsudku. Podobně jako v soukromém vyjednávání o smír běželo i v řízení komposičním o slib splniti rozsudek, a to

slib daný soupeřem soupeři. Brzo však neslibovalo se soupeři, nýbrž soudci, a konečně zatlačena byla smlouva soudcovským příkazem (139).

Podle starších národních práv stáli strana a soudce v přímém právním poměru k sobě. Navázání na smluvní rozhodčí postavení soudcovo je tu nepochybné. Nesprávný rozsudek nemusel býti přijat, každý soupeř mohl jej láním bráti v odpor (141). Později vstoupil ve franckém soudním zřízení hrabě mezi strany a jejich soudce (142). Přímý obligační poměr ustoupil soudnímu řízení pomocí soudního předsedy (143). Stalo se to patrně vlivem soudu králova nebo královských poslů. Kromě toho střídající se rachinburgové nahraženi byli stálým kmetským sborem (Schöffenkolleg). Strany neobracejí se už k soudci, nýbrž k hraběti o právní pomoc. A jako hrabě svým půhonným bannem přiměje pohnaného k vejití ve spor, tak zjedná žalobci i rozsudek od kmetů (143—145).

Také akt týkající se splnění rozsudku je původně ryze soukromou smlouvou. Následuje pak další stupeň vývoje, kde závazek a splnění jdou soudcovýma rukama (148). Konečně smlouva odpadá, a rozsudku přiznává se účinek přímo zavazující (150). Jako král po rozsudku královského soudu vydává prováděcí rozkaz, tak činí i hrabě, vydávaje po rozsudku kmetů svůj rozsudkový příkaz (praeceptus). Z toho povstalo asi dalším vývojem známé rozštěpení, projevující se v nálezu kmetů (Urteilsfindung der Schöffen) a ve vydání rozsudku soudním předsedou (151).

V § 4. spisovatel pojednává o uzavření trvalého míru (Urfehde). I v řízení komposičním vychází se od úmluvy stran. Oba soupeři vykonají přísahu míru. Místo přísahy nebo i vedle ní objevuje se odevzdání hole (festuca), místo čehož nastupuje později odevzdání listiny (securitas). Obapolné ujednání míru vystřídáno je později žádáním míru se strany soudu (162). Slib míru dává se do rukou soudcových. I listina, jež nahradila festuku, šla rukama soudcovýma (167). Konečně místo míru žádaného nastoupil mír přikázaný (163), Často byl definitivní mír utvrzován pokutami. Vyšlo se zase od pokuty obapolně ujednané (Bußgedinge), až se došlo ke všeobecné zákonem stanovené pokutě (167).

Podobným způsobem jako v kapitole druhé autor vede si i v kapitole třetí, věnované rozdělení průvodního břemena v pokutovém (komposičním) řízení (171 a násl.). V úvodě spisovatel nám napovídá, že kapitola tato namířena je proti námitkám Löningovým, usilujícím zvrátiti panující učení o germánském průvodním právu v komposičním řízení, podle něhož žalovaný je bližší k důkazu neviny než žalobce k usvědčení. Kapitola třetí rozdělena je na dva oddíly. V prvém vykládá se o očišťovacím důkaze obžalovaného, ve druhém o důkaze žalobcově. Oddíl prvý má šest paragrafů. V prvém líčí se stanovisko národních práv k očišťovací přísaze, ve druhém vykládá se o probatio certa burgundského národního práva a zákona salického, ve třetím o významu slova adprobare v salickém národním právu (slovem tím může se označiti i nezdařené očištění), ve čtvrtém o francké soudní praksi, která rovněž ukazuje, že v komposičním řízení národního soudu průvodní břemeno lpělo na obžalovaném, majícím se očistiti; v paragrafu pátém líčí se význam božích soudů jako průvodů rovněž očistných

a dokazuje se zároveň, že souboj je rovněž průvodem obžalovaného, nikoli žalobcovým; v paragrafu šestém píše se o významu očišťovacího důkazu a průvodní síle přísahy přísežníků. Důkaz pomocí přísežníků předpokládá přikázání průvodní role obžalovanému. Poněvadž osoba obžalovaná čin popírá, nemůže nastoupiti důkaz svědecký; nepřipouštíť negace svědectví, následkem čehož zbývá jen důkaz pravděpodobnosti (229).

Oddíl druhý, zabývající se důkazem žalobcovým, skládá se ze tří paragrafů, z nichž v prvém se pojednává o odhadní přísaze v případech škody, o ohledání ran a o svědectví o zvláštních okolnostech, ve druhém o svědeckém důkaze o pachatelství a jeho praktickém významu v komposičním řízení, ve třetím pak o předběžné přísaze (Voreid), kterou žalobce přísežně dotvrzoval vážnost své žaloby. Tato předběžná přísaha měla předchůdce v dodatečné přísaze žalobcově, v níž žalobce po nezdařené obžalobě musel se očistiti, že nepodal žalobu svou ze zlomyslnosti. Vývojem stala se z přísahy dodatečné předběžná, jež byla co do svého původu přísahou očišťovací (ein Ungefähreid, str. 257). Také průvodní břemeno vycházelo tedy v komposičním řízení od staršího stupně, vzatého ze soukromého jednání o smír, kde důkaz byl věcí obviněného, tedy důkazem očišťovacím.

Ve třetí kapitole autor zároveň dokazuje, že povinnost dokazovati, uložená v komposičním řízení žalobci, dostala se do germánských práv z práva římského, a sice přes romanisované právo Ostrogotů a přímo z práva visigotského, odkud přešla do práva burgundského a některých jiných práv germánských, jako bavorského, salického a alamanského (aspoň do soudů vévodských), str. 175—186.

S přetvořením komposičního řízení šlo ruku v ruce i přetvoření řízení průvodního. Poněvadž důkaz byl prováděn soudci, nikoliv už odpůrci, mohl nyní obapolně býti nabízen. Uplatňovala se zásada přednosti přímého důkazu (žalobcova) před očišťovacím důkazem (žalovaného). Náběhy k přímému důkazu pozorují se u německých kmenů při přísaze odhadní, při ohledání ran a při svědectví o zvláštních okolnostech (260).

Ve druhém díle autor vykládá o mstě a řízení při líci a pojednává v § 1. o právní povaze a podobě řízení a v § 2. o řízení průvodním. Kdežto v díle prvém spisovatel rozvádí jen základní myšlenku, že komposiční řízení mělo základ v soukromém vyjednávání o mír, podává v díle druhém výklad lišící se ve mnohém od panujícího učení o řízení při líci. Řízení toto vyplynulo po jeho mínění ze msty, nikoli ze zbavenosti míru, jak se dosud vykládalo. Neboť msta je formou svépomoci, kdežto klatba je reakcí veškerenstva (315). Spisovatel dokazuje, že řízení při líci má místo nikoli v případech opravňujících ke klatbě, nýbrž v případech vzbuzujících záští. Proto se tu právo k odplatě nepřiznává veškerenstvu, nýbrž jen uražené straně. Také přetržení pouta mezi dopadeným při líci a jeho rodem nenastalo jako při klatbě ipso jure. Právní povaha řízení při líci spočívala výhradně na legalisování soukromé msty. Teprve mladší právní prameny užívají k formulování práva k odplatě při líci myšlenky klatby (315). — Místo zabití při líci nastupuje spoutání, jež vedlo při těžších deliktech k soukromé popravě, v případech lehčích pak k výkupu pokutou. Od vlastních případů

opravňujících k řízení při líci rozeznávati dlužno právo k zabití podle karlovských kapitulárií a anglosaských král. zákonů policejního rázu při odporu proti donucovací moci státu a církve, právo k zabití mocí úředního práva na základě veřejného deliktu (316). Řízení při líci mělo za účel podati dodatečné ospravedlnění pomsty. Běželo tu o důkaz negace, neexistence bezprávnosti, a proto byla tu vhodným průvodním prostředkem přísaha s přísežníky, a nemohl míti místo důkaz svědecký (316). Když však časem místo zabití při líci nastoupilo spoutání při líci s potomní popravou, změnil se význam důkazu. Důkaz stal se důkazem usvědčovacím proti tomu, kdo měl býti popraven. Forma však zůstala; svědectví pronásledovatelů přispěchavších na volání o pomoc podrželo procesní podobu přísežné pomoci (317).

Tytéž úvahy jako v díle druhém přiměly spisovatele i v díle třetím, věnovaném vyloučení vinníka z rodu a vydání jeho na pospas uraženému, k tomu, že vyvozuje soudní řízení v tomto případě rovněž z práva uražené strany ke mstě, nikoli ze zbavenosti míru. Poněvadž právo ke mstě nenáleželo tu veškerenstvu, byl vinník vydán jen uraženému; v jeho prospěch vzdával se také rod svého vinného člena (385). Teprve později vystoupil na místo mstitele stát se svým veřejným trestem. Řízení karakterisuje se jako průlom do přísného ručení za delikt, jehož příkrost se záhy projevovala při záští proti nevinným. Prvým krokem k průlomu přísné zásady ručení bylo uznání neviny pánovy při deliktu otroků a zvířat, dalším krokem bylo aplikování principu neviny při jednáních osob polosvobodných, až konečně také rod mohl si zjednati ochranu vydáním svého (svobodného) člena. Dobrovolný výkup vinného příslušníka rodu byl rodu přiznán právě tak jako výkup otroka pánovi. Vývoj zakončil se tím, že výkon pomsty převzaly veřejné orgány. Na bezprávný čin vyměřen byl veřejný trest.

K. Kadlec.

Reallexikon der germanischen Altertumskunde, herausgeg. von Johannes *Hoops*. I. Band, Strassburg 1911—1913; II. Band 1913—1915.

Znamenitého tohoto díla, o němž jsme podali stručnou zprávu v XII. roč., str. 413, našeho časopisu, vyšly již dva svazky a prvý sešit svazku třetího. Slovník Hoopsův, vydávaný za účasti vynikajících německých i cizozemských badatelů, obsahuje stati z rozličných oborů germánské kultury. Také právní historik najde v něm bohaté poučení. Z četných článkův až dosud v něm uveřejněných uvádíme hlavně tyto: Bann, Banngewalt, Baron, Bastard, Bauer, Beamte, Bede, Befestigungswesen, Begünstigung, Beihilfe, Beischläferin, Bekehrungsgeschichte, Bergrecht, Besitz, Bewaffnung, Beweis, Bienenzucht, Blutrache, Brakteaten, Brandmarkung, Brandstiftung, Bürgschaft, Busse, busslose Tat, Centenar, Darlehen, Datierung, Denar, Deutsches Siedelungswesen, Diebstahl, Dienstboten, Ding, Domäne, Domesdaybook, Dorf, Dorfverfassung, der Dreissigste, Ehe, Ehebruch, Ehegüterrecht, Ehehindernisse, Ehescheidung, Eheschliessung, Ehrenstrafen, Ehrlosigkeit, Ehrverletzung, Eid, Eidbruder, eidesfähig, Eideshelfer, Eidesschelte, Eigenkirche, Eigentum, Eltern u. Kinder, Emanzipation, Englisches

Siedelungswesen, Enthauptung, Entmannung, Erbfolgeordnung, Erbrecht, Ertränken, Erwerbsgenossenschaft, Fahnenlehen, Fahrnisverfolgung, Familie, Fehde, fèlag, Feldgemeinschaft, Fellgeld (zajímavo by bylo srovnati u Rusů a Poláků sorok), ferto, Festzeiten, Finanzbeamte, Finanzwesen, Fischereirecht, Flureinteilung, Flurverfassung, Flurzwang, fodrum, folcland, Folter, Formelbücher, Frachtvertrag, Frauenraub, Freigelassene, Freiheitsberaubung, Freiheitsstrafen, Freiteil, Fremde, Friede, Friedensbruch, Friedensgeld, Friedlosigkeit, Fronhof, Fund, Fürst, Fuss, Gafol, Ganerbschaft, Gästerrecht, Gastung, Gau, Gebrauchsanmassung (také v právu slovanském činí se zmínka o činu zv. u Germánů Raubritt), Gefängnis, Gefolgschaft Geisel, Geisteskranke, Geistlichkeit, Geldwirtschaft, Genossenschaft, gerèfa, Gerichtsbarkeit, Gerichtsverfahren, Gerichtsverfassung, Gerichtsverhandlung, Gerichtswesen, Geschlechtsleite, Geschworene, Gesetzessprecher, Gesetzgebung, Gesinde, gesith, gestir, Gewann, Gewerbeverfassung, Gilde, Gildehaus, Goldmünze, Gottesgnadentum, Gottesurteil, Graf, Grenze, Grundherrschaft, Grundleihe, Haftung, Hagestolz, Halbfreie, Halsberge, Handel (deutscher, englischer, nordischer; stati zvláště důkladné), Handelsgesellschaften, Handelsrecht, handhafte Tat, Hand wahre Hand, Hängen, Hansa, Haufendorf, Haus, Hausfriedensbruch, Hausgrube (také u Slovanů jsou doložena podzemní obydlí), Hausmeier, Haussuchung, Heerwesen, Heimsuchung, Heiratsalter, Helbling, Helm, Herd, Herzog, Hide (Grosshufe), hird, hlaford, Hochverrat, Hof, Hofämter, höfisches Leben, Hofrecht, Hofstelle Hofzeichen, Hohlmasse, Hörige, Hufe, Huldigung und Treueid, Hundertschaft, Huskarl (srov. rus. termin ogniščanin), Immunität, Insignien des Königtums, Isländisches Siedelungswesen, Jagd, jarl, Juden, jugerum, jurnale (srov. jihoslov. dnina).

Již z tohoto neúplného výčtu článků vidno, že Reallexikon der germanischen Altertumskunde je dílo i pro právního historika velmi potřebné. Vyniká i tím, že pod příslušnými články sestavena je příslušná literatura.

K. K.

Právní dějiny české a jihoslovanské.

Vojtíšek V., O studiu městských knih českých. Věstník České Akademie cís. Frant. Josefa pro vědy, slovesnost a umění. XXIV. 1915. Stran 389–417. — Zvl. otisk v Praze 1916. Stran 30.

Veřejné knihy nabyly u nás rozvoje jako v málo které zemi. Všechna skoro odvětví práva, jak hlavní právo zemské tak i práva zvláštní je měla, vznikly celkem záhy a také zevním i vnitřním uspořádáním dosáhly značné dokonalosti. Jednou z význačných — vedle desk zemských nejvýznačnější — skupin těchto knih jsou městské knihy. Nemáme-li vlastně důkladného pojednání o deskách zemských v našich zemích (pojednání Čelakovského jest pouze slovníkový článek), nemáme ho ani o městských knihách. K chudé literatuře jich přibyl v poslední době pěkný příspěvek článkem Vojtíškovým.

Článek sám jest, jak autor sám přiznává, a jak také z obsahu bude patrno, článkem rozhledovým, podávajícím přehled práce vykonané, ocenění její, stručně naznačené názory autorovy a návrhy na budoucí práci. Úvodem k vlastní práci jest přehled prací o knihách městských v Německu od Homeyera po Brunnera. Hlavní práci tu vykonali právní historikové a ti ovšem všímali si více a raději, jak přirozeno, vnitřní stránky knihy, posuzujíce právní formy a právní význam zápisů knihy, nežli zevnější stránky, která patří vlastně diplomatikům a která tyto valně nelákala, poněvadž taqy úkol byl a jest jiný nežli u listiny, a zvláště odpadá úkol „vera et falsa discernendi". Jmenovitě v dělení a systematickém probrání knih městských nedošlo se v Německu daleko.

Tím méně ovšem vykonalo se v této otázce u nás. Druhá stať Vojtíškova věnována jest dosavadním pracem o městských knihách u nás. První pozornosti došly knihy městské v různých pracích historických a vydání pramenů, upotřebovány jsouce jen mimochodem zvláště při vydávání listin země a měst se týkajících, při sepisování historie měst a při studiu městského práva. První kdo začal se skutečně zabývati studiem městských knih byl Tomek. Od něho celá řada badatelů věnovala jim pozornost více méně cennou, k skutečnému souvislému studiu však se nedošlo. K podrobnému výpočtu Vojtíškovu dodávám ještě studii Weiss, Zur Geschichte des Realfoliums und des Hauptbuchsystems in Oesterreich (ve Festschrift zur Jahrhundertfeier des allgemeinen bürgerl. Gesetzbuches 1911), proto zajímavou, že ukazuje k několika významným typům ve vývoji českých knih. — Vojtíšek sestavil při té příležitosti velmi pečlivě a podrobně také dle jednotlivých měst v Čechách a na Moravě, co o knihách městských bylo publikováno. Méně úplný, na význačnější města omezený výpočet, podán jest i z měst slezských a lužických, současně sestavil autor také vydané dosud knihy městské, a také z přehledu toho jest patrno, že těchto jest dosud velmi málo.

Ve třetí kapitole autor stručně naznačuje svoje názory o knihách městských. Knihy městské přišly k nám s městským zřízením a právem a to pravděpodobně jako v Německu vznikly ve dvou etapách. V první psaly se do knih věci města se týkající, v druhé teprve věci měšťanů a jich práv. Autor nepovažuje při tom význam vlivu desk zemských, jaký dosud se uznával, za odůvodněný, nýbrž spíše přisuzuje saským městským knihám vliv na desky zemské. Tato hypothesa — autor ji sám také tak označuje — nezdá se nám býti dosti přesvědčivou. Zlomek zachovaný desk zemských zdá se nasvědčovati tomu, že desky zemské prodělaly samy celý ten evoluční proces od primitivních záznamů soudních pro potřebu soudu samého až k vytvoření knih pozemkových. O tom bude třeba teprve dalších podrobných studií.

Na to autor připojil velmi pečlivý soupis známých knih městských až do konce století XV., z něhož zároveň jest patrno, jak městské knihy se šířily, až v XVI. století ve všech i nejmenších městech jsou vedeny. Ve vývoji městských knih zároveň patrný jest boj mezi radou a soudem, takže lišily se i knihy radní a soudní (alespoň někde), boj který skončil

konečně vítězstvím rady. — V souvislosti s vývojem knih městských byl i vývoj kanceláře městské.

Soustavnější uspořádání v městských knihách nastává v XVI. století, kdy tvoří se dvě větší skupiny, z nichž jedna váže se k manuálu věcí sporných a druhá k manuálu věcí nesporných, kde později ještě v XVII. století tvořily se manuály pro věci správy, pro soudnictví civilní a pro soudnictví kriminální. Místy jsou již od XVI. století reální folia. K tomu budiž ještě dodáno, co autoru ušlo, že také u nás, třebas velmi zřídka, došlo i k systému personálních folií. Takovou dle personálních folií uspořádanou knihou jest Blatenská kniha 1542.

Na konci kapitoly dotýká se autor také právního významu zápisu, ukazuje správně, že původní význam je pouze deklarativní. Znenáhla však projevuje se snaha dáti zápisu ráz konstitutivní. Vývoj ten u desk postupoval rychleji nežli u městských knih a desky proto staly se vzory pro knihy. Tvrzení autorovo, že vyvoj ten nevedl k cíli ani u desk ani knih městských není správné. V městském právu skutečně vliv římského práva zamezil v XVII. století ukončení tohoto vývoje, u desk zemských však v podstatě konstitutivní ráz zápisu jest tady již koncem XV. století, v době Všehrdově.

Konečná kapitola práce věnována jest rozhledu na práci budoucí. Má-li další práce býti úspěšnou, třeba užíti methody, které užívá diplomatika. Důležitá jest i distinkce knih a tu navrhuje autor novou dle toho, jsou-li určeny knihy k pojištění právních potřeb města jako celku nebo k pojištění soukromých práv jednotlivých měšťanů. — K dalšímu postupu práce především jest třeba soupisu zachovaných knih městských a později i vědecký jich výzkum a vydání starších knih všech, z pozdějších alespoň typyckých. K tomu musíme ještě si také dodati, že u nás ani právně historický význam knih městských není probádán, a že také tento úkol, k němuž ovšem navržená methoda nestačí, bude třeba provésti. Nedopatřením asi jest autorovo tvrzení, že právo městské bylo „vlastně právo zvykové" (str. 28). Městské právo jest sice ponejvíce výtvorem městských orgánů, avšak není to obyčejové právo, nýbrž právo autonomní, při tom skoro tak pevně normované jako zemské té doby.

V studii Vojtíškově uloženo jest mnoho práce a píle, jakož i nových myšlének, a doufáme, že bude tvořiti autoru základ k dalšímu podrobnému studiu této rozsáhlé látky, a že upozorní i jiné na pole, kde snadno mohou přispěti ke konečnému řešení těchto otázek.

J. Kapras.

Das aelteste Böhmisch-Kamnitzer-Stadtbuch. Aus dem Nachlass A. Horcickas herausgegeben vom Verein für Geschichte der Deutschen in Böhmen. Mit zwei Abhandlungen über die Sprache des Stadtbuches von A. Bernt, über die rechtsgeschichtliche Bedeutung von O. Peterka. Prag 1915. Strana IX. a 291.

Není-li mnoho o knihách městských psáno, není také mnoho jich vydáno. Z českých jsou to pouze novobydžovská, jičínská, tři chebské, falknovská a rokycanská smolná; velmi málo při velikém počtu městských

knih českých a značném jich stáří. Péči spolku pro dějiny Němců v Čechách přibyla k nim nyní i českokamenická obsahující zápisy z let 1380—1516. Text její vytiskl zvěčnělý Horcicka, po jehož smrti ujali se neukončeného díla Bergl, Bernt a Peterka.

Bergl přehlédl znovu vydaný text, na práci samé nemohl však již ničeho měniti, poněvadž text knihy byl již vytištěn na čisto. Dlouhá řada oprav připojená na konci knihy na str. 251—258 ukazuje, že přehlédnutí toho bylo jistě více nežli zapotřebí. V textu samém zachován jest starý způsob psaní, což činí knihu méně čitelnou a srozumitelnou, nicméně má to také jisté výhody zvláště pro filology, pro něž kniha psaná německy má značný význam. — Současně pak připojil Bergl v čele stručný popis knihy psané na papíře a chované v staré dřevěné vazbě. Z Berglova péra jest i dobrý jmenný rejstřík na konci knihy. Za to věcný rejstřík bohužel chybí, tím se užití knihy zvláště pro dějiny práva, pro které kniha má nepopíratelně značný význam, velice stíží.

Obsah knihy českokamenické jest v nejednom směru důležitý. Dvě z otázek knihy se týkajících jsou na konci jejím pečlivě probrány Berntem a Peterkou.

Bernt ve své stati posuzuje jazykovou stránku knihy. Ukazuje, že jest psána spisovnou „němčinou českou", umělým produktem, kterým se sice nemluvilo, který však vznikl v Čechách smíšením různých dialektů a jehož užívalo se nejprve v městských kancelářích a od Karla IV. i v kanceláři královské. V úvodě dotýká se Bernt také národnostních poměrů ve městech českých před a po válkách husitských. A prohlašuje za fikci tvrzení českých a většiny německých badatelů, že města XV. a XVI. století byla čistě česká, většinou prý se v nich německé menšiny zachovaly. Tvrzení to je v obou směrech vadné. Dnes hlavně po pracích Wintrových víme celý postup změn národnostních ve městech velmi dobře. Hledíme-li k městům českým možno považovati za pravidlo, že německé menšiny se neudržely tam, kde města byla utrakvistická, udržely se ve městech katolických tu a tam i uvnitř země, většinou však jen na pomezí, kde vliv husitský byl malý. Takovým případem byla i Česká Kamenice, která jsouc ostatnímu světu silně uzavřena svou polohou, dokonce i německý svůj ráz bez porušení si udržela. — Vedle toho víme dále, že hned po válkách husitských pořídku, a v XVI. století větší měrou přicházeli Němci znovu do měst, tvoříce někde dosti značné menšiny. Tolik jen na upozorněnou k poznámce Berntově. V dalším podává pak Bernt obšírný rozbor zvláštností jazykových knihy českokamenické.

Nás přirozeně nejvíce zajímá druhý dodatek z péra professora Peterky o historicko právním významu městské knihy českokamenické. Předeslav několik stručných poznámek o knihách městských v Německu a v Čechách zabývá se autor knihou českokamenickou nejprve po stránce formální a potom po stránce materiální. Ačkoliv máme v čele knihy zvláštní list stvrzující vrchností — Česká Kamenice byla poddaným městem — průkazní moc knihy roku 1380 — nevíme ničeho bližšího o příčinách založení knihy. — Peterkovi zdá se, že na založení této knihy městské desky zemské významu

neměly. Patrně v souvislosti s podobnou snahou i jinde se jevící usilovali i v České Kamenici, zajistiti si nezvratný důkaz pro určitá jednání na soudě vykonaná. Neboť skutečně jeví se kniha českokamenická jako kniha soudní a teprve později i jako kniha radní. — Forma zápisu samého pak jest forma ústního prohlášení před soudem a později před radou, o kterém se zapsal protokol. Protokol ten měl význam jen deklarativní a nikoliv konstitutivní. Zápis pro vznik práva neměl významu žádného, tvořil však jeho nezvratný důkaz.

V otázkách po obsahu zápisu knihy řeší Peterka nejprve problém, které právo v České Kamenici platilo. Přímého důkazu na to není, dle polohy dá se již souditi, že to bude právo saské. Prozkoumáním práva manželského majetkového dochází Peterka k tomu, že jedná se o právo sasko-míšeňské, a že nejblíže jest právo českokamenické drážďanskému. — Jako ve většině venkovských měst našich půda a nemovitosti vůbec byly nejdůležitějšími předměty zápisů, ač i movitosti zvláště v souvislosti s nemovitostmi pozornosti došly. Při tom jeví se ještě i hospodářská uzavřenost městečka od světa ostatního. Nebylo tam valného obchodu a styku s cizinou mimoměstskou, a proto ani ne mnoho převodů nemovitostí. Staré rody zůstávaly v držení majetku, a převážná většina zápisů knihy českokamenické týká se různých ustanovení poručenských, poměrů mezi otcem a dětmi a darováním na případ smrti. Proti nim všechen ostatní obsah knihy jest jen menšího rozsahu, ať již jedná se o převody majetku, zástavy, dluhy aneb práva cesty.

Skoro všechny zápisy jsou obsahu soukromoprávního, jen nepatrná část obsahuje civilní a ještě menší trestní rozhodnutí a to pouze potud, pokud mají nějaké následky soukromoprávní. Již z toho dá se souditi, že asi vydaná kniha česko-brodská nebyla jedinou. Otázku tu důkladné jinak pojednání Peterkovo si neklade.

Bylo by bývalo s výhodou podati při příležitosti vydání nejstarší českokamenické knihy i podrobný soupis všech ostatních knih v České Kamenici zachovaných.

Oběma těmito dodatky nabylo vydání knihy na ceně. Vydáním pak samým, třebas mělo své vady, o nichž jsme se zmínili, prospělo se badání historickému a historickoprávnímu, jemuž se památka stala přístupnou. Bylo by si přáti i vydání dalších německy psaných městských knih, z nichž snad nejzajímavější právnicky jest málo známá litovelská z roku 1370.

J. Kapras.

Semkowicz Władysław, Braterstwo szlachty polskiej z bojarstwiem litewskiem w unii horodelskiej 1413 roku. Kraków 1914. Stran 54.

Chvalně známý heraldik polský, prof. Dr. Wł. Semkowicz, vykládá nám, jaký význam mělo hromadné sbratření rodů polských a litevských v unii horodelské z r. 1413. Podstata zjevu toho spočívala v tom, že několik desítek šlechtických rodů polských přijalo do svých erbů a společenství rodového týž počet bojarských rodů z Litvy a Žmudi, čímž je pojaly do rámce své organisace, založené na krevních svazcích, povznesly tak na vyšší stupeň společenský a položily základy ke vzájemnému vyrovnání v právech

a privilejích. Adopce horodelská je po mínění autorově ve svých dalekosáhlých a trvalých následcích historickou událostí prvého řádu, jež nemá sobě rovné v dějinách polských a málo podobných v dějinách civilisovaného světa.

Přes tento veliký význam nedošla horodelská adopce až dosud ve vědě náležitého ocenění, a sluší proto studii Semkowiczovu tím více vítati. Autor je prvý z polských badatelů, který práci svou založil na prozkoumání originálních dokumentů horodelských. Je známo, že o unii horodelské sepsány byly tři listiny; z nich dvě hlavně zaujaly pozornost spisovatelovu, totiž listina šlechty polské, adoptující litevské bojary do svých erbovních jednot, a listina bojarů litevských, přijímajících erby polské zároveň s řadou vzájemných závazků (listina třetí, vydaná králem Vladislavem Jagajlem a vel. knížetem Vitovtem, obsahovala řadu privilegií ve prospěch bojarů, jež šlechta polská přijala do svých erbů). Dvě prvé listiny opatřeny byly v Horodle pečetěmi účastníků sbratření, a na pečetích je vidět jich znaky erbové. Dosavadní badatelé, kteří psali o horodelské unii, užívali jen tekstů tištěných, pokažených chybami a pomíjejících vnější elementy, z nichž zvláště pečeti mají veliký význam. Zásluhou Semkowiczovou tedy jest, že důkladně vědecky prostudoval sfragisticko-heraldickou stránku aktů horodelských.

Horodelský akt šlechty polské měl kdysi 47 pečetí erbových, z nichž se 44 zachovaly až dodnes v úplně dobrém stavu. Naproti tomu ze 45 pečetí dokumentu bojarů litevských jen 4 dají se rozpoznati; ostatek je vyňat nebo úplně schází. Na štěstí většina pečetí litevské listiny je popsána kancléřem Janem Zamojským, který pořádaje korunní archiv, nalezl r. 1570 ještě 37 dobře zachovaných pečetí.

První, co padá do očí, je to, že pečeti bojarů litevských mají již erby polské. Mylné je tedy mínění Małeckého, jako by Litvané byli opatřili svou listinu ještě svými starými pečetěmi s vlastními znaky. Listinu svou vydávají již po vykonání adopce. Vyplývá to že slov dokumentu v němž výslovně prohlašují, že obdrželi od šlechty polské erby. Jsouce tedy již členy jednot rodových polských, přivěsili k své listině pečeti s nově nabytými erby polskými.

Po náležitém ohledání sfragisticko-heraldické stránky horodelské unie autor dospěl k přesvědčení, že celou akci sbratření, jež došla svého definitivního formálního výrazu v Horodle, předcházelo delší stadium přípravné. Velkému knížeti Vitovtovi připadl úkol vybrati litevské rody bojarské pro adopci erbovou, patrně asi v dorozumění s králem a polskou šlechtou. O tom musely se konati delší porady mezi Poláky a Litvany, zakončené v Horodle vzájemnou výměnou písemných závazků a exemplářů královsko-knížecího privileje, udílejícího řadu práv adoptovaným do erbů polských bojarům litevským.

Mohlo by se mysliti, že v Horodle uzavřeno bylo jen právní jednání adopce, kdežto sepsání listin a výměna jich mohly se státi teprve později. Proti tomu však mluví jiná skutečnost. *Obě listiny, jak polská tak litevská, opatřeny jsou pečetěmi zástupcův obou národů, rytířstva polského i bojarů*

litevských. To je důkazem, že listiny byly sepsány a opatřeny pečetěmi společně, a tedy ještě v Horodle, kde obě strany vzájemně si odevzdaly listiny.

Obě listiny zasluhují zvláštní pozornosti pro svou vnější stránku, že totiž obě opatřeny byly pečetěmi šlechty polské i bojarů litevských. Příčinu zjevu toho dlužno hledati v povaze samých listin. Akt uzavřený v Horodle, byl jakousi smlouvou mezi zástupci obou národů, a tedy právním jednáním oboustranným. Idea vzájemnosti (slibů a závazků vztahujících se k obapolným životním zájmům) došla také výrazu v obou aktech horodelských.

Akty horodelské mají zvláštní povahu po jiné ještě stránce. Náležejí k typu t. zv. dokumentů rodových, poněvadž vydavateli i příjemci jich jsou zástupci celých rodů, adoptujících i adoptovaných. Takových listin rodových, vydaných ve věcech politických celými masami polských rodů šlechtických určité země nebo i větších území, známe několik. Vystupuje v nich šlechta rody, representovanými seniory, kteří přivěšují k nim též pečeti se svými rodovými erby. Takovou rodovo representační povahu mají pečeti obou aktů horodelských. V jednom i druhém dokumentě žádná pečeť neopakuje se s týmž erbem, což by se muselo nepochybně vyskytovati, kdyby pečetěmi byly representovány nikoli rody, nýbrž zúčastněné osoby. (Známe 54 polské účastníky sjezdu horodelského, z nichž po několika pocházelo z jednoho rodu.) Bylo proto lhostejno, kdo ze členů rodu pečeť rodovou přitiskl, a rovněž tak lhostejno, byl-li určitý rod representován pečetí rytíře polského či nově adoptovaného jím Litvana, tak že bylo lze bez újmy rodového rázu pečetí vyhověti myšlence vzájemnosti přivěšením ke každému z těch aktů pečetí obou národů.

Vyloživ povahu pečetí na aktech horodelských, prof. Semkowicz zkoumá jich poměr k tekstům listin. Jak odborníkům známo, listina šlechty polské a také listina Jagajlova a Vitovtova vypočítávají jménem (proklamacemi) polské rody, jež vykonaly v Horodle adopci, uvádějíce při každém z nich seniora litevského sbratřeného rodu. Rodů těch je 47, ale v privileji královském počet jich uzavírá se slovem *etc.*, čímž se naznačuje, že počet ten není úplný. Podobně v listině bojarů litevských za posledním Litvanem následuje slovo *etc.*, což znamená, že sbratřených v Horodle rodů bylo více, než je jich vypočteno v listinách

Srovnáme-li počet pečetí přivěšených k aktům horodelským s počtem vyjmenovaných v tekstech těch listin 47 sbratřených rodů, vidíme, že mezi pečetěmi je několik opatřeno erby rodů, jichž jména v tekstech se neuvádějí. Tím je dokázáno, že přespočetnými pečetěmi erbovými representovány jsou nepochybně rody, které se rovněž účastnily aktu sbratření, ačkoli v tekstě aktů jménem nejsou uvedeny, a že tedy slovo *etc.* nebylo marně připojeno.

K závěru, že kruh sbratřených v Horodle rodů byl skutečně větší než 47 rodů vypočtených v listinách, vede ještě jiná úvaha. Zarážeti musí skutečnost, že mezi adoptujícími rody schází celá řada vynikajících a vlivných rodů polských, z nichž některé spisovatel uvádí jménem. A přece

o některých členech těch rodů víme určitě, že se účastnili sjezdu horodelského! Nedá se mysliti, že by ony rody zúmyslně se byly vyhnuly sbratření s bojary litevskými.

Autor zjistil, že v brzké době po uzavření horodelské unie tři bojaři litevští užívali pečetí s erby polskými. Pozdější heraldika litevská vykazuje pak dosti velké množství erbů původu polského. I když některé z těch erbů vysvětlíme adopcí teprve po unii horodelské, nelze než míti za to, že adopce horodelská měla hromadnější ráz, než by se to zdálo na základě listinných tekstů.

Nepochybno jest však, že adopce horodelská, ač byla rozsáhlejší než se dosud myslilo, nebyla přece všeobecná, nýbrž zahrnula jen část litevského bojarstva. Vyplývá to již z fakta výslovně doloženého v listině panovníkově, že Vitovt v dorozumění s Jagajlem vybral litevské bojary, kteří šlechtou polskou měli být adoptováni. Zbyl tedy ještě jistý počet bojarů neadoptovaných. Že tomu tak skutečně bylo, ukazuje sfragistický materiál litevský z doby nejbližší po horodelské unii, na listinách z let 1431—1434. Vedle pečetí Litvanů s erby polskými nalezáme pečeti se znaky heraldice polské úplně cizími. Spisovatel uvádí jich 14. Jsou mezi nimi pečeti bojarů zastávajících vysoké hodnosti a úřady, církevní i světské.

Jest otázka, čím jsou ony pečetní znaky, jsou-li to snad prvotní znaky erbové bojarů, jakých dříve užívali také ti, kdo v Horodle obdrželi od Poláků nové erby. Tím stanul autor před spornou ve vědě otázkou, měli-li Litvané před unií horodelskou vlastní erby. Sděliv nejdříve mínění jednotlivých učenců polských v této otázce, spisovatel přechází pak k mínění vlastnímu. Souhlasí s Piekosińským, že i bojaři litevští mohli před r. 1413 užívati pečetních znaků, které se vnější podobou ničím nelišily od erbů, ale erbů v pravém smyslu užívati nemohli a neužívali. Mínění své spisovatel založil na prozkoumání čtyř pečetí litevských bojarů z doby před r. 1413. Majitelé dvou z těch pečetí byli přijati v Horodle do polských erbů, o majitelích dvou ostatních pečetí jistoty té nemáme. Každým způsobem vidíme, že někteří bojaři litevští před přijetím erbů polských v unii horodelské měli již své domácí znaky pečetní.

Je další otázka, měli-li *všichni* bojaři litevští a žmuďští takové znaky, a zdali vůbec všichni pečetí užívali. Negativní odpověď na to dává listina bojarů žmuďských z r. 1390, v níž slibují křižáckému řádu a Vitovtovi poskytovati jim na vyzvání pomoc za to, že mohou provozovati svobodný obchod v pohraničných zemích řádových. Dokument ten vydalo 28 bojarů, mezi nimiž nalezáme i několik z těch, kteří byli v Horodle připuštěni k erbovní jednotě se šlechtou polskou. Tito bojaři nepřipojili k řečené listině svých pečetí, nýbrž prosili za to Vitovta, uvádějíce za důvod, že vlastních pečetí nemají. Vidno z toho, že užívání pečetí na Žmudi koncem 14. stol. nebylo ještě všeobecné. Zajisté, že i na Litvě náleželi tehdy k výjimkám bojaři, kteří měli pečetítka a tím i znaky pečetní, což se po mínění autorově — jistě správném — vysvětluje především velmi obmezeným jich (původně) účastenstvím ve věcech veřejných. Teprve na samém konci 14. stol. vystupují bojaři litevští v okolí Vitovtově jako činitel politický, hned na

roveň s knížaty, brzo je dokonce předčící. R. 1398 Vítovt v preliminaři mírovém s křižáky, ujednávaje s nimi sjezd na ostrově Salině, zavázal se přivésti sebou několik předních bojarů s jich pečetmi a podmínky míru stvrditi listinou, opatřenou svou i oněch bojarů pečetmi. Za tři leta na to (1401) již 40 bojarů přivěšuje svoje pečeti k aktu unie vilenské. Toto nenáhlé přibírání bojarů do života politického na rozhraní 14. a 15. stol. způsobilo patrně, že výjimečné dosud užívání pečetí na Litvě stalo se všeobecným a vyvolalo u nich potřebu přijetí jistých znaků pečetních jakožto znaků odlišujících.

Srovnáme-li dotčené pečetní znaky z doby předhorodelské i po ní, pozorujeme dva typy. Jeden jest utvořen podle vzorů západoevropských, jak se zdá, pod vlivem křižáckým, druhý podobá se znakům prvotní heraldiky polské a pozdější ruské, v nichž střela a kříž jsou nejčastějším thematem znaku. Je to typ znaků, který Piekosiński nazval runickým. Tytéž dva typy shledáváme i v pozdější heraldice litevské v erbech starých rodů litevských, sáhajících počátky svými aspoň do časů Vitovtových. Na území heraldiky litevské skřižovaly se takto vlivy plynoucí ze dvou zřídel, ze západu a z Rusi. Vlivy západní šly nepochybně Polskem, ač nelze přehlédnouti, že i sousední řády křižácký a mečový projevovaly jistý vliv na podobu počátků heraldiky litevské. Tyto dva křižující se vlivy pozorují se nejen v různých typech znaků erbových, nýbrž v latinských u jedněch a ruských u druhých bojarů legendách erbových pečetí.

Seznámiv čtenáře se vnější podobou pečetních znaků u litevských bojarů, autor zjišťuje dále, můžeme-li ony znaky pokládati za erby. Ačkoli vlastností jejich byla neměnitelnost a dědičnost, scházelo jim přece základní kriterium erbu, totiž příslušnost majitele znaku k šlechtickému stavu. Bojaři litevští byli sice vrstvou vojenskou (armigeri sive bojari, jak je označuje privilej vilenský z r. 1387) a nadáni byli výsadami, ale na venek netvořili uzavřeného stavu a jevili uvnitř veliké rozdíly co do postavení společensko-hospodářského. Šlechtě se velice blížili, ale nebyli šlechtou ve smyslu západoevropském. Długosz výslovně praví, že bojaři litevští před Horodlem ani šlechtictví neznali ani též znaků jeho čili erbů neužívali.

Pojem šlechtictví na způsob západní zavádí na Litvě teprv unie horodelská, a prostředkem k tomu bylo sbratření a srovnání bojarstva litevského se šlechtou polskou. Tu vystupuje do popředí hromadná adopce erbová, jíž použito bylo tehdy ponejprv a naposled v polských dějinách.

Spisovatel zabývá se na to vnější formou a právní podstatou ústavu adopce erbové. Institut tento objevuje se sice v Polsku ještě později (ponejprv půl století po Horodle), ale jen ve formě individuální, kde pouze jeden rod přijímá do svého společenství a erbu nějakou osobu. V Horodle naproti tomu adopce vykonaná polskými rody zahrnula *celé rody* litevské.

Adopce horodelská není však zjevem úplně novým a právním pojmům tehdejší společnosti ve své podobě cizím. Co do vnější její formy i vnitřní podstaty dají se rozeznati dva prvky, *domácí*, sáhající hluboko do starých

základů polského zřízení společenského, a *cizí*, přenesené na polskou půdu ze západu a splynulé s oněmi ve znamenitý celek. S prvého hlediska je erbová adopce zjevem, podobným zvláštní formě umělého příbuzenství, t. zv. hromadnému pobratimství rodů (kollektive Sippenwahlverwandtschaft), institucí praslovanskou, která se udržela podnes iako přežitek v některých zákoutích u jižních Slovanů. Pobratimství známo bylo také u Poláků. Stopy jeho nalezáme již u Kadlubka. Instituce ta udržela se aspoň ještě do 16. stol., praktikována jsouc ovšem jen mezi jednotlivci, kdežto horodelská adopce erbová je hromadným pobratimstvím rodovým. Polské šlechtické rody a litevské rody bojarské uzavírají pobratimství prostřednictvím svých seniorů tím způsobem, že celá řada rodů polských pojí se s tolikéž rody litevskými v bratrské svazky (fraterna unio, fraternum foedus). Sbratření mají být sobě příbuznými, mají tvořiti jeden rod, jako by pocházeli od společných předků, a na znamení té rodové jednoty Litvané přijímají polské erby. Tytéž motivy, citové i praktické, jež shledáváme v pobratimství dnešních jižních Slovanů, objevují se i v aktech horodelských. Ideovým motivem pobratimství je láska, caritas, ale vedle ní akcentují obě strany i prak ické důsledky bratrského spojení. Sbratřené rody polské i litevské slibují, že se v potřebách svých a těžkostech nebudou opouštěti, nýbrž vždycky proti nepřátelům sobě navzájem radu, pomoc a přátelství věrně budou poskytovati, že nebudou bez obapolné dohody s nikým válku začínati, Litvané pak, že neopustí nikdy svých panovníků atd.

Vyloživ právní povahu sbratření horodelského, spisovatel obrací se k momentu *heraldickému*, recipovanému ze západu. Adopce erbová jest institutem západního práva erbového, jež s celým erbovnictvím přeneseno bylo na polskou půdu. Jako erb se vyvinul v Polsku podle vzoru západního, podobně také řada institucí práva erbového, zejména nobilitace a adopce erbová přišly do Polska ze zapadu. V Němcích se tento institut (Aufnahme zur Wappengemeinschaft, Wappengenossenschaft, Wappenfreundschaft) objevuje již v první pol. 14. stol. a vyrostl asi i tam z ideje pobratimství. Kdežto však na západě adopce erbová týká se jen jednotlivců, je adopce horodelská rodovou. Rozdíl vyplývá tu ze společenské organisace. Erb na západě měl ráz znaku rodinného. Naproti tomu v Polsku nebyla rodina, nýbrž rod základem společenského zřízení, a erb byl vnějším znamením tohoto svazku vyššího řádu, zahrnujícího řadu rodin.

Nato spisovatel zkoumá, měla-li a do jaké míry adopce horodelská účinky nobilitace, byla-li nobilitací bojarstva litevského. Při tom řešiti musí otázku, byla-li v Polsku nobilitace udělována králem i rody šlechtickými, jak vykládal Piekosiński, či měl-li právo uděliti šlechtictví toliko král, jak dokazuje Balzer. (V erbové adopci horodelské Balzer vidí jen přípravný akt, postrádající samostatného rázu nobilitačního.) Spisovatel dokazuje, že k nobilitaci je potřebí dvou stejně důležitých aktů, udělení privilegia a udělení erbu. Oba tyto akty spočívají v moci královské. Král může uděliti privilej zároveň s novým erbem. Ale složitý proces nobilitační může být rozdělen tím způsobem, že erb udělí nobilitovanému některý ze šlechtických rodů prostřednictvím adopce rodové, a současně s tím

panovník dá mu privilej. Případ tento nastal v Horodle. Provedena tu byla hromadná nobilitace bojarstva litevského, a sice ve formě rozděleného procesu nobilitačního. Vnějšího znamení šlechtictví, erbů, dostalo se litevským bojarům adopcí erbovou od šlechty polské, privileje pak současně zvláštním aktem panovníkovým. Tato dvojitost aktu nobilitačního vystupuje tu výrazně a projevuje se v samých listinách. Ze tří dokumentů dva, šlechty polské a bojarů litevských, týkají se přijetí do erbů, a třetí je privilejem panovnickým.

Fakt, že užito bylo v Horodle komplikované formy nobilitace, má příčinu ve zvláštní povaze horodelského sbratření, jež mělo za účel nejen udělení erbů, nýbrž vyplývalo i z dále sáhajících pohnutek. Cíle ty sluší hledati po mínění autorově ve sféře problémů politických a ve velikém významu, jaký pro ně měla tehdy rodová organisace šlechty.

Organisace rodová byla tehdy nesporně jedním z hlavních činitelů politických. Konec stol. 14. a počátek 15. je dobou největšího jejího rozkvětu a zároveň vlivu na vývoj událostí. V Horodle uzavřen byl svazek silnější než bylo dynastické pouto, jímž původně spojena byla s Polskem Litva. Šlechta polská nevystupuje v Horodle podle zemí, nýbrž v rodech. Máť na zřeteli nikoli partikulární zájmy zemí, nýbrž dobro celého státu stotožněné se zájmy rodů.

Pozoruhodným zjevem při unii horodelské je dále, že sbratření zahrnulo nejen rody velmožů, nýbrž i rody drobné, životu veřejnému dosud úplně neznámé, jež tu poprvé byly povolány k podání hlasu v důležitých státních věcech, a to ne pouze pro jednou, nýbrž pro celou budoucnost. Sbratřené rody šlechty polské a litevské měly konati společné sjezdy v Lublíně nebo Parčově. Hlavním účelem sbratření bylo, aby v zásadních věcech, týkajících se Polska i Litvy, jak ve vzájemném poměru, tak i na venek, zjednána byla a zachována jednomyslnosť a solidárnost (unanimis identitas et voluntas animorum). Účelu toho dalo se dosíci nejúčinněji vytvořením rodových jednot mezi politickými činiteli obou států.

Autor vysvětluje fakt, že adopce horodelské neúčastnili se někteří vynikající bojaři a knížata druhého řádu. Stalo se to proto, že volba rodů záležela na Vitovtovi, který hleděl získati si nového na sobě závislého politického činitele místo knížat odstrkovaných čím dále tím více od věcí politických. Bratrstvo horodelské zahrnulo tedy všechny vrstvy šlechtické společnosti v Polsku a bojarské na Litvě. Nebylo činěno rozdílu mezi rody. Bratřily se navzájem nejen rody znamenité, nýbrž i přednější rody s méně vzácnými. Působil tu asi vliv dřívějšího sblížení mezi šlechtou polskou a bojarstvem litevským, sáhajícího k prvému spojení Polska s Litvou. Poprvé v dějinách polských dán tu výraz jednoty a rovnosti stavu šlechtického, ba co více, idea té jednoty a rovnosti přenesena na Litvu. Druhá věc, která je tu nápadná, je fakt, že k tak důležitému aktu politickému, jako byla unie s Litvou, povoláni byli poprvé představitelé veškerenstva šlechty i bojarstva, ne jen velmožských a panských rodů, které uzavíraly dosud unie.

Je otázka, uskutečnily-li se plány a naděje chované při uzavření bratrstva. Po mínění autorově ano. Jednota a solidárnost polské společnosti byly dost silny, aby zmařily intriky nepřátel unie. Právě za povstání Švitrigajlova usneseno rozšířiti adopci erbovou i na knížata a bojary ruské v zemích podřízených přímo Litvě. Privilejem trockým, vydaným r. 1434 vel. knížetem Zikmundem Kejstutovičem, dovoleno knížatům a bojarům ruským bráti od Litvanů erby, jež oni obdrželi od Poláků. Dílo započaté v Horodle mělo tedy účinky.

Na konci své důkladné studie prof. Semkowicz podává přehled rodův a osob, jež se účastnily horodelské adopce.

K. Kadlec.

Správní právo.

Rudorff Hans, Über Bauerlaubnis und Baubedingung. Tubinky, 1915, 64 str., sv. XIII., seš. 3 známých Abhandlungen aus dem Staats-, Verwaltungs- und Völkerrecht, redigovaných Zornem a Stier-Somlóem.

Spisovatel, vládní asesor v Berlíně, obral si za thema své monografie velice zajímavou a vděčnou otázku, jejíž úspěšné řešení předpokládá podrobnou znalost látky a při němž nelze se spokojiti jen všeobecnými úvahami, nýbrž nutno propracovávati se přes řadu podrobností k jádru věci. Nejde o nějakou panenskou půdu. Vedlejšími ustanoveními k správním aktům: podmínkou, modusem a obmezením časovým obírala se theorie už dříve. Stačí uvésti O. Mayera a Kormanna; vedle nich v některých monografiích jaksi per parenthesim se děje zmínka o těchto zjevech. Také praxe přirozeně nemohla přecházeti přes ně mlčením, ba ona musila si dotyčné otázky řešiti už v době, kdy theorie je takřka ignorovala.

Že Rudorff přes to věnoval podmínkám samostatnou monografii, svědčí o tom, že všecka dosavadní řešení nepokládá za uspokojivá. Schvalovati sluší především, že pozorovací pole obmezil na úzce vytýčený obor: na stavební konsensy. K takovémuto skromnějšímu vymezování úkolu nabádají zkušenosti získané z příliš všeobecných úvah. Vždyť O. Mayer sám ve svém Deutsches Verwaltungsrecht, i v 2. vyd., svoje výklady o vedlejších ustanoveních připjal k právu policejnímu a dovolává se po výtce příkladů z praxe stavebního práva. Dále bezpodmínečně je vítati, že Rudorff hleděl vypořádati se s bohatou německou judikaturou správní. Tím zjednal své práci živostnosti a ušetřil ji nemírného, tu a tam obvyklého potýkání se s věcmi nemajícími významu pro potřeby právního života. Positivní právo — i naše — není zbudováno na nějakém vědomém, propracovaném systemu vedlejších ustanovení k úředním rozhodnutím a opatřením (= správním aktům), jak tomu je na př. v právu občanském. Názvosloví správních zákonů je neustálené, nepřesné, protože na př. téhož slova podmínka užívá se očividně v různém smyslu. Je proto věcí nauky, aby do tohoto zmatku vnesla trochu pořádku, aby zkoumala jednotlivé zjevy „vedlejších ustano-

vení" co do jejich podstaty, právních předpokladův a účinků. Sledujme v tomto smyslu vývody Rudorffovy!

Je třeba si ujasniti podstatu stavebního konsensu. Není to pouhé zjištění zákonnosti návrhu, nýbrž má v sobě dva živly: 1. prohlášení, že navrhovaná budova smí státi na proponovaném místě, 2. z toho plynoucí další prohlášení, že tato budova smí býti zřízena. Pozornosti zasluhují výklady R. o věcné povaze stavebního povolení. Dle mého mínění správně se z ní m. j. dovozuje, že by nástupce rozestavené budovy mohl ve stavbě pokračovati, nemuse žádati pro nedostavěnou část nového konsensu, a že by stavba ta co do nehotového dílu svého nepodléhala novým předpisům právním mezi tím vydaným (nebyla-li jim výslovně přiznána zpětná působnost). V tomto směru arci Rudorff nepřináší nic nového a zvláště pro naše poměry nejsou tím — vzhledem k české literatuře — získány nové užitečné poznatky.

Není zde místa na podrobný rozbor této otázky. Říšskoněmecká literatura má dosti specielních prací o stavebním konsensu — cf. na př. Ackermann (Der Baukonsens und die polizeilichen Beschränkungen der Baufreiheit nach preußischem Rechte), Scholz (Zur Lehre von der Bauerlaubnis, Verwaltungsarchiv XXIII. a XXIV.). Přes to není dosud docíleno jednoty názorů v této zásadní otázce. Přes námitky Scholzovy souhlasím, jak řečeno, s Rudorffem co do pojmu a důsledků věcnosti stavebního povolení.

Pravé podmínky vyskytují se v několika formách, především ve formě t. zv. Maßgabe, česky dalo by se to ještě nejvhodněji vyjádřiti bezbarvým slovem „omezení". Rudorff vědomě neužívá tu výrazu „Auflage", protože omezení (Maßgaben) nejsou policejní rozkazy nebo zákazy. Naopak při nich se jedná o obmezené zamítnutí návrhu stavebního a tím o obmezení navrhovatele. „Maßgaben" jsou dvojího druhu: bezprostřední a prostředečné (nepřímé). Bezprostřední „omezení" dotýkají se přímo místa, na kterém budova dle žádosti strany má státi, a provedení stavby samé, kdežto nepřímé „omezení" dotýká se místa i provedení stavby méně radikálně, „in anderer Weise als durch deren unmittelbare Umgestaltung". Vedle „Maßgaben" zná právo stavební také podmínky v pravém slova smyslu, a to ve formě podmínky suspensivní a resolutivní. Zvláštním druhem rozvazující podmínky je pak výhrada odvolání. Za to však nevyskytají se v pruském právu stavebním pravé příkazy (Auflagen).

Pravé podmínky uskutečnují buď předpisy velícího práva aneb ohledy volného uvážení. Čelí-li návrh stavební proti velícím normám, nutno ke konsensu připojiti podmínku tuto nezákonnost paralysující. Není to žádná conditio iuris, jak někteří myslí. Konsens udělený bez podmínky byl by nezákonný. Tím zřetelně se liší tato podmínka od podmínky soukromého práva, kde je dána do vůle stran. Podobnější podmínkám soukromoprávním je podmínka přičiněná k stavebnímu konsensu s hlediska volného uvážení, ale vždy i tu je úřad aspoň svou úřední povinností vázán vázati stavební konsens na podmínku. Všecky podmínky stavebního konsensu

liší se však od soukromoprávních družek tím, že tvoří *podstatnou součástku* hlavního aktu: stavebního povolení.

Nejdůležitější z vedlejších ustanovení stavebního konsensu je přímé, bezprostřední omezení (Maßgabe). Základ a účel jeho jsou přerozmanité. Odmítnouti je mínění, jakoby obsahem omezení nemohly býti zákonné normy samé. Právě naopak: pravidlem je, že ve formě omezení poukazuje se stavebník na zákonná ustanovení, na která stavební projekt zapomněl aneb ohledně nichž je nebezpečí, že by při provádění stavby se jich nedbalo. Takto vymezený široký rámec obmezuje R. tvrzením, že předmětem omezení (Maßgabe) mohou býti jen ty předpisy, ke kterým projekt svou nekorektností *sám sebou odkazuje*, nikoli předpisy vzdálenější. Je tedy nutna určitě *úzká* souvislost mezi stavebním návrhem a ohroženými právními předpisy resp. zájmy chráněnými dle volného uvážení. Jinak měli bychom po ruce buď pouhé připomenutí (Mahnung) anebo zcela samostatný policejní příkaz jdoucí svými vlastními cestami. Znovu a znovu zdůrazňuje R., že jeho Maßgabe není příkazem, nýbrž pouhým (jinakým) obmezením, totiž (částečným) zamítnutím stavebního návrhu. Dosah této své these znázorňuje R. takto: Když stavební úřad neschválí předloženého stavebního projektu X. bezpodmínečně, nýbrž podmínečně, s obmezením, je to dle některých (W. Jellinka) zamítnutí projektu a schválení pozměněného projektu, jehož nikdo nepředložil, řekněme projektu Xa. Důsledkem dalším je (dle těchže vykladačů), že není možno si stěžovati zvláště do připojených podmínek, nýbrž jen do odmítnutí celého projektu X a stalo-li se tak z několika důvodů, bylo by třeba — s nadějí na úspěch — naříkati všecky důvody zamítací Rudorff však má za to, že lze omezení bráti *samostatně* v odpor a pomáhá si při tom fikcí (neboť jinak nedá se to označiti), že prý původní návrh strany (stavebníka) kryje i konsens pozměňující třeba *podstatně* tento návrh. R. dokonce tvrdí, že stavebník má právní nárok na to, aby dostal — místo zamítavého vyřízení — kladného vyřízení s obmezením. Význačným znakem je, že omezení (Maßgabe) tvoří integrující součástku stavebního konsensu. Z toho však prý neplyne, že by omezení to nemohlo býti bráno samostatně v odpor. Zda-li úřad žádost stavební prostě zamítne anebo jí vyhoví s omezením, o tom rozhoduje volné uvážení úřední. Tato omezení nemohou ovšem jíti libovolně daleko. R. nalézá hranici ve skutečnosti, že omezením nesmí se z návrhu původního státi *něco zcela jiného*, t. j. záleží na tom, aby stavební konsens s omezením mohl býti pokládán za vyřízení původního návrhu. O tom rozhodují prý názory životní (Auffassung des Lebens). R. jest si dobře vědom neurčitosti tohoto kriteria.

Protože omezení je součástkou samého konsensu, je tím samo sebou řešena otázka *věcné* působnosti omezení i pro právní nástupce.

Nepřímá omezení netýkají se, jak praveno, přímo stavby samé anebo místa, kde stavba má státi. Příklad: navrhovaná stavba by byla ohrožením krasocitných zájmů; úřad stavební může — místo aby projekt úplně odmítl — uděliti žádané povolení s podmínkou (omezením), že se stavba ohradí zdí a p. I nepřímé omezení je součástí stavebního konsensu a může

býti samostatně naříkáno, protože znamená částečné zamítnutí původního návrhu. Přechází také na právní nástupce, což u obyčejných (policejních) rozkazů se nemůže tak všeobecně tvrditi.

Podmínky v užším, technickém smyslu jsou skutečným protějškem civilně právních podmínek: suspensivních a resolutivních: dotýkají se stavebního povolení jako *celku*. Právem jim R. nepřiznává pro obor správního práva *valného významu*. Patří sem případy, kde působnost stavebního povolení jest odvisla na jisté události, *neodvislé* od vůle stavebníkovy nebo stavebního úřadu. Srovn. na př. stavební konsens s podmínkou, dá-li ke stavbě souhlas — ve smyslu právního řádu — někdo třetí — soukromník anebo jiný úřad. Protože podmíněný konsens znamená podmíněné zamítnutí návrhu stavebního, lze podmínku bráti v odpor samostatně.

Méně zájmu vzbuzuje R. výklady o nepravých podmínkách, jsoucích jen v zevní souvislosti se stavebním povolením.

Zevrubný rozbor názorův a podnětů v monografii R. vyžadoval by nové monografie. Musíme se obmeziti na vytýčení těchto zásadních hledisk: S velikou obezřetností můžeme přijímati obdobu poměrů soukromoprávních. Kdežto při nich v zásadě vůle rovnocenných stran je rozhodujícím činitelem, nesmíme v naší otázce zapomínati, že proti stavebníkovi stojí *úřad* ve výkonu *výsosti* stavební, dané na ochranu *veřejných zájmů* zdravotních, bezpečnostních, komunikačních atd. Z toho už plyne nutnost zkoumati, pokud správní akty lze stavěti vůbec do jedné řady se soukromoprávními projevy soukromníků v zásadě právně rovnocenných. Jinde jsem se snažil vyvoditi, že v otázce ryzích podmínek nelze býti dosti opatrným.

Kromě toho R. práce na některých místech zavádí nové názvosloví a rozeznávání, které je někdy dosti zbytečné a ve svých praktických důsledcích vede k obtížím, a tím je bezcenné. Tak se mi zdá, že pouhým slovným sporem je výklad R. o tom, možno-li jeho Maßgabe bráti v odpor samostatně, či sluší-li bráti v odpor obmezený konsens sám. Už jeho formulování, že „omezení" jest integrující součástkou konsensu, navádí nás k mínění, že se béře v odpor konsens sám. V praktickém výsledku vyjde to zajisté na jedno. Důležito by bývalo dotknouti se více otázky, z které právní a zájmové sféry možno čerpati látku k vedlejším ustanovením stavebního povolení. Konečně sluší uvážiti, že s naší otázkou není ve *vnitřní* souvislosti otázka finančního rázu: od čeho závisí povinnost platiti dávky za udělení stavební povolení (u nás arci nepřípustno).

Na každý způsob i tato monografie prokázala, kolik tajů se skrývá za zdánlivě jednoduchou otázkou správního práva, chce-li se řešiti jen poněkud uvědoměle, fundovaně. Stačí k tomu porovnati také zevrubné vývody a pochybnosti Scholzovy v cit. jeho článku: Zur Lehre von der Bauerlaubnis (Verw. Archiv. XXIV., str. 184 násl.).

Hoetzel.

Politická ekonomie.

Krieg und Wirtschaft. Kriegshefte des Archivs für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik. Vyšlo ve třech sešitech v Tubinkách, 1914 a 1915. IV a 795 str. vel. 8°.

Řada národohospodářských problémů k počátku války světové se pojících a často zcela zvláštním způsobem theoreticky i prakticky řešených dala vzniknouti této sbírce, a pod tímto zorným úhlem možno na ni hleděti jako na celek, třeba že jinak jedná se tu o věcech značně různorodých.

Zahajuje výklad *Jaffé*: *Der treibende Faktor in der kapitalistischen Wirtschaftsordnung* (str. 3—29). Vycházeje od Sombarta i Maxe Webera hledá účinky svobodné soutěže na vývoj kapitalistického hospodářství i odlišuje účinky monopolův. Vývoj vede k obchodní koncentraci s jedné, ke specialisaci s druhé strany; nelze podceňovati vliv reklamy a uvádění nových věcí na trh (moda). Nyní však jde o novou organisaci života hospodářského na základech monopolistických, od základů dobrovolných vycházejíc i převádějíc podnikaní na podklad státní organisace. Tím převádí se vedení hospodářské na směr socialní a politický, a tím se vlastně kapitalismus ničí. Tak mění se základy hospodářské počátkem války, ale stopy toho zůstanou i po válce.

Druhý příspěvek, *Brentanův*, jest odpovědí na otevřený list, jejž Henri Lambert, továrník v Charleroi, zaslal presidentu Wilsonovi a v časopisu Nieuwe Rotterdamsche Courant dne 8. října 1914 uveřejnil. Lambert žádal sobě v podstatě trvalé základy budoucího míru v liberalistickém směru obchodní politiky zemí mateřských mezi sebou a v politice otevřených dveří v koloniích. S myšlenkami těmito přirozeně Brentano ve článku nadepsaném: *Der Krieg und die Verhütung seiner Wiederkehr* (str. 30.—42) souhlasí, ale rozvádí je tím směrem, že poukazuje na překážky, jež této politice jiných států činí anglická politika námořní nadvlády.

Velmi instruktivním jest článek *Bernhardův*: *Die Politik der Reichsbank im Kriege* (str. 43—87). Účelem jeho jest ukázati, jak Říšská banka německá podporovala resp. uskutečnila finanční mobilisaci počátkem války. Zkušenosti tu nabyté vedou jej k dosti přísné kritice postupu obchodních bank říšskoněmeckých, jež nedbají v míru nesouhlasu mezi krátkodobým úvěrem a dlouhodobým uložením peněz, z něhož plyne pak nelikvidita. Závadným jest i nepoměrné zvyknutí na úvěr, nepoměrné zejména hledě na vlastní prostředky podniků. Banka sama však se osvědčila, i státní opatření za účelem mobilisace bankovní a také mobilisace soukromého hospodářství měla úspěch. To se osvědčilo i při výpůjčkách válečných, ale také při pevném a cíle vědomém postupu banky vůči hospodářství soukromému, v němž počátkem války zavládla panika. Osvědčila se i politika zlatá i valutová. Dodati lze, že arci právě v tomto směru delší trvání války přineslo doplnění činnosti bankovní.

V jiném směru zabývá se otázkami sem spadajícími *Jastrow* ve článku *Die Organisation des Kredits im Kriege* (str. 88—117), a to zejména hierarchií

organisací úvěrových. Blíže mluví o pokladnách zápůjčkových a válečných pokladnách úvěrových.

Stručně, jak jinak zkušenosti z počátku války ani nedopustily, mluví *Lederer* o organisaci hospodářství za války státem (*Die Organisation der Wirtschaft durch den Staat im Kriege*, str. 118—146). Částečně jest jeho článek praktickým provedením důsledků pojednání Jafféova; jinak zabývá se osobními i hospodářskými podmínkami a důsledky válečné krise hospodářské.

Týž autor zabývá se specielní otázkou této krise ve článku *Die Lage des Arbeitsmarktes und die Aktionen der Interessenverbände zu Beginn des Krieges* (str. 147—195). Článek je spíše popisný, ale přece aspoň v některých směrech dotýká se posílení posavadních ideologií hnutí dělnického.

Záslužným způsobem popisuje *Lindemann*: *Die Aufgaben und Tätigkeit der Gemeinden im Kriege* (str. 196—266). Vynikající spolupůsobení samosprávy při řešení nejrozmanitějších úkolů válkou diktovaných našlo tu věci znalého a vřelého ocenění.

Theoretický základ pro pochopení ve mnohém směru zajímavého poměru internacionály vůči válce světové předkládá *E. Bernstein* pod titulem *Die Internationale der Arbeiterklasse und der europäische Krieg* (str. 267 až 322). Článek jest politický, jeho kritické posouzení není nyní na místě; dle mého soudu bylo by lépe bývalo, kdyby do této sbírky přijat nebyl.

Federn přispěl článkem *Österreich-Ungarns Geld- und Kreditwesen im Kriege* (str. 323—350). Líčí poměry hospodářské před válkou a dochází k překvapujícímu úsudku, že vlastně bylo pro naše poměry hospodářské na počátku války štěstí, že příznivá konjunktura hospodářská pominula. Jinak je článek deskriptivní.

Podobný úsudek lze pronésti také o *Perelsově* článku *Die wirtschaftlichen Kriegsmaßnahmen in Österreich* (str. 351—370).

Ježto však celek hospodářských účinků počátku války světové nelze přehlédnouti beze zřetele na poměry, jak se vyvinuly ve státech neutrálních a nepřátelských, obsahuje sborník ještě články: *Bendixův*: *Die amerikanische Volkswirtschaft unter dem ersten Einfluß des europäischen Krieges* (str. 371—430; zajímavy jsou zejména zprávy o valutových opatřeních za nové reservní soustavy; ke článku připojena řada instruktivních tabell); *E. Kaufmann*: *Die Finanz- und Wirtschaftslage Frankreichs im Kriege* (str. 431—453, — hledě k mezerám zpravodajství neúplné); *Gygax*: *Die wirtschaftliche Rüstung der Schweiz* (str. 454—468); *Michels*: *Die wirtschaftlichen Wirkungen des Völkerkrieges auf Italien in den ersten Monaten* (str. 592—619); *Metz*: *Die Maßnahmen der Niederländischen Regierung zum Schutze der Staatswirtschaft im Kriege und der bisherige Einfluß des Krieges auf die Niederländische Wirtschaft* (str. 620—647); *Grünfeld*: *Die russische Volkswirtschaft im Kriege* (str. 648—690); *Daszyńska-Golińska*: *Die wirtschaftliche und politische Lage Polens bei Ausbruch des Krieges* (str. 691—725); *E. Kaufmann*: Doplněk k výše zmíněnému článku Die Fin. und Wirtschaftslage Frankreichs (str. 726—741).

Konečně obsahuje sborník tento některé přehledy výsledků a řešení otázek specielních. Takovými jsou články *Krumkerův: Fürsorgewesen während des Krieges* (str. 469—489 — příliš stručné a tudíž málo podávající); *Schubartův*: *Keine Zuckererzeugung 1915* (str. 490—498 — vlastně otisk pamětního spisu spolkové radě podaného), jemuž odporuje *Jacobs* pod titulem: *Die Zuckererzeugung im Jahre 1915* (str. 790—795); *Klopferův*: *Wichtige Ernährungsaufgaben im Kriege* (*Vollkornernährung*), (str. 499—509; možno jej přiřaditi k výkladům Jafféovým, arci je dnes skutečnostmi daleko předstižen); ve stejném smyslu a se stejným asi zdarem líčí *Jaffé*: *Die „Militarisierung unseres Wirtschaftslebens"* (str. 511—547). Spor mezi všeužitečným nebo veřejným obstaráváním funkcí hospodářských a interessy soukromého obchodu representuje tu *Offener Brief an den Herausgeber* zaslaný *Kaem携ererem* (str. 548—554) a *Entgegnung Jafféova* (str. 555 až 560). —

Völcker líčí opravdu zajímavě zdolání ohromných úkolů správou železniční ve článku: *Der deutsche Eisenbahnverkehr und der Krieg* (strana 561—591).

Poněkud předčasný byl *E. H. Vogelův* přehled: *Die inneren Anleihen der kriegführenden Staaten im zweiten Halbjahr 1914* (str. 742—756).

Deskriptivním článkem jest *Ledererovo* pojednání: *Die Regelung der Lebensmittelversorgung während des Krieges in Deutschland* (str. 745 až 783); za to vývojem ukázal se neudržitelným (jak ostatně ani žádnému theoretiku již před poznáním průběhu věcí nebylo neznámo) názor *Kulemannův* ve článku: *Die prinzipielle Berechtigung der Höchstpreise* (str. 784—789).

Drachovský.